๚ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส๚

มชฺฌิมนิกาโย

มูลปณฺณาสปาฬิ

๑. มูลปริยายวคฺโค

๑. มูลปริยายสุตฺตํ

๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา อุกฺกฏฺฐายํ วิหรติ สุภควเน สาลราชมูเล๚ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติ๚ ‘‘ภทนฺเต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ๚ ภควา เอตทโวจ – ‘‘สพฺพธมฺมมูลปริยายํ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ๚ ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ, ภาสิสฺสามี’’ติ๚ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ๚ ภควา เอตทโวจ –

๒. ‘‘อิธ, ภิกฺขเว, อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต, สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต – ปถวึ [ปฐวึ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปถวิโต สญฺชานาติ; ปถวึ ปถวิโต สญฺญตฺวา ปถวึ มญฺญติ, ปถวิยา มญฺญติ, ปถวิโต มญฺญติ, ปถวึ เมติ มญฺญติ , ปถวึ อภินนฺทติ๚ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิ๚

‘‘อาปํ อาปโต สญฺชานาติ; อาปํ อาปโต สญฺญตฺวา อาปํ มญฺญติ, อาปสฺมึ มญฺญติ, อาปโต มญฺญติ, อาปํ เมติ มญฺญติ, อาปํ อภินนฺทติ๚ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิ๚

‘‘เตชํ เตชโต สญฺชานาติ; เตชํ เตชโต สญฺญตฺวา เตชํ มญฺญติ, เตชสฺมึ มญฺญติ, เตชโต มญฺญติ, เตชํ เมติ มญฺญติ, เตชํ อภินนฺทติ๚ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิ๚

‘‘วายํ วายโต สญฺชานาติ; วายํ วายโต สญฺญตฺวา วายํ มญฺญติ, วายสฺมึ มญฺญติ, วายโต มญฺญติ, วายํ เมติ มญฺญติ, วายํ อภินนฺทติ๚ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิ๚

๓. ‘‘ภูเต ภูตโต สญฺชานาติ; ภูเต ภูตโต สญฺญตฺวา ภูเต มญฺญติ, ภูเตสุ มญฺญติ, ภูตโต มญฺญติ, ภูเต เมติ มญฺญติ, ภูเต อภินนฺทติ๚ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิ๚

‘‘เทเว เทวโต สญฺชานาติ; เทเว เทวโต สญฺญตฺวา เทเว มญฺญติ, เทเวสุ มญฺญติ, เทวโต มญฺญติ, เทเว เมติ มญฺญติ, เทเว อภินนฺทติ๚ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิ๚

‘‘ปชาปตึ ปชาปติโต สญฺชานาติ; ปชาปตึ ปชาปติโต สญฺญตฺวา ปชาปตึ มญฺญติ, ปชาปติสฺมึ มญฺญติ, ปชาปติโต มญฺญติ, ปชาปตึ เมติ มญฺญติ, ปชาปตึ อภินนฺทติ๚ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิ๚

‘‘พฺรหฺมํ พฺรหฺมโต สญฺชานาติ; พฺรหฺมํ พฺรหฺมโต สญฺญตฺวา พฺรหฺมํ มญฺญติ , พฺรหฺมสฺมึ มญฺญติ, พฺรหฺมโต มญฺญติ, พฺรหฺมํ เมติ มญฺญติ, พฺรหฺมํ อภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

‘‘อาภสฺสเร อาภสฺสรโต สญฺชานาติ; อาภสฺสเร อาภสฺสรโต สญฺญตฺวา อาภสฺสเร มญฺญติ, อาภสฺสเรสุ มญฺญติ, อาภสฺสรโต มญฺญติ, อาภสฺสเร เมติ มญฺญติ, อาภสฺสเร อภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

‘‘สุภกิเณฺห สุภกิณฺหโต สญฺชานาติ; สุภกิเณฺห สุภกิณฺหโต สญฺญตฺวา สุภกิเณฺห มญฺญติ, สุภกิเณฺหสุ มญฺญติ, สุภกิณฺหโต มญฺญติ, สุภกิเณฺห เมติ มญฺญติ, สุภกิเณฺห อภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

‘‘เวหปฺผเล เวหปฺผลโต สญฺชานาติ; เวหปฺผเล เวหปฺผลโต สญฺญตฺวา เวหปฺผเล มญฺญติ, เวหปฺผเลสุ มญฺญติ, เวหปฺผลโต มญฺญติ, เวหปฺผเล เมติ มญฺญติ, เวหปฺผเล อภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

‘‘อภิภุํ อภิภูโต สญฺชานาติ; อภิภุํ อภิภูโต สญฺญตฺวา อภิภุํ มญฺญติ, อภิภุสฺมึ มญฺญติ, อภิภูโต มญฺญติ, อภิภุํ เมติ มญฺญติ, อภิภุํ อภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

๔. ‘‘อากาสานญฺจายตนํ อากาสานญฺจายตนโต สญฺชานาติ; อากาสานญฺจายตนํ อากาสานญฺจายตนโต สญฺญตฺวา อากาสานญฺจายตนํ มญฺญติ, อากาสานญฺจายตนสฺมึ มญฺญติ, อากาสานญฺจายตนโต มญฺญติ, อากาสานญฺจายตนํ เมติ มญฺญติ, อากาสานญฺจายตนํ อภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

‘‘วิญฺญาณญฺจายตนํ วิญฺญาณญฺจายตนโต สญฺชานาติ; วิญฺญาณญฺจายตนํ วิญฺญาณญฺจายตนโต สญฺญตฺวา วิญฺญาณญฺจายตนํ มญฺญติ, วิญฺญาณญฺจายตนสฺมึ มญฺญติ, วิญฺญาณญฺจายตนโต มญฺญติ, วิญฺญาณญฺจายตนํ เมติ มญฺญติ, วิญฺญาณญฺจายตนํ อภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

‘‘อากิญฺจญฺญายตนํ อากิญฺจญฺญายตนโต สญฺชานาติ; อากิญฺจญฺญายตนํ อากิญฺจญฺญายตนโต สญฺญตฺวา อากิญฺจญฺญายตนํ มญฺญติ, อากิญฺจญฺญายตนสฺมึ มญฺญติ, อากิญฺจญฺญายตนโต มญฺญติ, อากิญฺจญฺญายตนํ เมติ มญฺญติ, อากิญฺจญฺญายตนํ อภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

‘‘เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ เนวสญฺญานาสญฺญายตนโต สญฺชานาติ; เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ เนวสญฺญานาสญฺญายตนโต สญฺญตฺวา เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ มญฺญติ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนสฺมึ มญฺญติ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนโต มญฺญติ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ เมติ มญฺญติ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

๕. ‘‘ทิฏฺฐํ ทิฏฺฐโต สญฺชานาติ; ทิฏฺฐํ ทิฏฺฐโต สญฺญตฺวา ทิฏฺฐํ มญฺญติ, ทิฏฺฐสฺมึ มญฺญติ, ทิฏฺฐโต มญฺญติ, ทิฏฺฐํ เมติ มญฺญติ, ทิฏฺฐํ อภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

‘‘สุตํ สุตโต สญฺชานาติ; สุตํ สุตโต สญฺญตฺวา สุตํ มญฺญติ, สุตสฺมึ มญฺญติ, สุตโต มญฺญติ, สุตํ เมติ มญฺญติ, สุตํ อภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

‘‘มุตํ มุตโต สญฺชานาติ; มุตํ มุตโต สญฺญตฺวา มุตํ มญฺญติ, มุตสฺมึ มญฺญติ, มุตโต มญฺญติ, มุตํ เมติ มญฺญติ, มุตํ อภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

‘‘วิญฺญาตํ วิญฺญาตโต สญฺชานาติ; วิญฺญาตํ วิญฺญาตโต สญฺญตฺวา วิญฺญาตํ มญฺญติ, วิญฺญาตสฺมึ มญฺญติ, วิญฺญาตโต มญฺญติ, วิญฺญาตํ เมติ มญฺญติ, วิญฺญาตํ อภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

๖. ‘‘เอกตฺตํ เอกตฺตโต สญฺชานาติ; เอกตฺตํ เอกตฺตโต สญฺญตฺวา เอกตฺตํ มญฺญติ, เอกตฺตสฺมึ มญฺญติ, เอกตฺตโต มญฺญติ, เอกตฺตํ เมติ มญฺญติ, เอกตฺตํ อภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

‘‘นานตฺตํ นานตฺตโต สญฺชานาติ; นานตฺตํ นานตฺตโต สญฺญตฺวา นานตฺตํ มญฺญติ, นานตฺตสฺมึ มญฺญติ, นานตฺตโต มญฺญติ, นานตฺตํ เมติ มญฺญติ, นานตฺตํ อภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

‘‘สพฺพํ สพฺพโต สญฺชานาติ; สพฺพํ สพฺพโต สญฺญตฺวา สพฺพํ มญฺญติ, สพฺพสฺมึ มญฺญติ, สพฺพโต มญฺญติ, สพฺพํ เมติ มญฺญติ, สพฺพํ อภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

‘‘นิพฺพานํ นิพฺพานโต สญฺชานาติ; นิพฺพานํ นิพฺพานโต สญฺญตฺวา นิพฺพานํ มญฺญติ, นิพฺพานสฺมึ มญฺญติ , นิพฺพานโต มญฺญติ, นิพฺพานํ เมติ มญฺญติ, นิพฺพานํ อภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

ปุถุชฺชนวเสน ปฐมนยภูมิปริเจฺฉโท นิฏฺฐิโตฯ

๗. ‘‘โยปิ โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เสโกฺข [เสโข (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อปฺปตฺตมานโส อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ ปตฺถยมาโน วิหรติ, โสปิ ปถวึ ปถวิโต อภิชานาติ; ปถวึ ปถวิโต อภิญฺญาย [อภิญฺญตฺวา (ก.)] ปถวึ มา มญฺญิ [วา มญฺญติ], ปถวิยา มา มญฺญิ, ปถวิโต มา มญฺญิ, ปถวึ เมติ มา มญฺญิ, ปถวึ มาภินนฺทิ [วา อภินนฺทติ (สี.) ฏีกา โอโลเกตพฺพา]ฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘ปริเญฺญยฺยํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

‘‘อาปํ…เป.… เตชํ… วายํ… ภูเต… เทเว… ปชาปตึ… พฺรหฺมํ… อาภสฺสเร… สุภกิเณฺห… เวหปฺผเล… อภิภุํ… อากาสานญฺจายตนํ… วิญฺญาณญฺจายตนํ… อากิญฺจญฺญายตนํ… เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ… ทิฏฺฐํ… สุตํ… มุตํ… วิญฺญาตํ… เอกตฺตํ… นานตฺตํ… สพฺพํ… นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิชานาติ; นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิญฺญาย นิพฺพานํ มา มญฺญิ, นิพฺพานสฺมึ มา มญฺญิ, นิพฺพานโต มา มญฺญิ, นิพฺพานํ เมติ มา มญฺญิ, นิพฺพานํ มาภินนฺทิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘ปริเญฺญยฺยํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

เสกฺขวเสน [สตฺถารวเสน (สี.), สตฺถุวเสน (สฺยา. ก.)] ทุติยนยภูมิปริเจฺฉโท นิฏฺฐิโตฯ

๘. ‘‘โยปิ โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต, โสปิ ปถวึ ปถวิโต อภิชานาติ; ปถวึ ปถวิโต อภิญฺญาย ปถวึ น มญฺญติ, ปถวิยา น มญฺญติ, ปถวิโต น มญฺญติ, ปถวึ เมติ น มญฺญติ, ปถวึ นาภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘ปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

‘‘อาปํ…เป.… เตชํ… วายํ… ภูเต… เทเว… ปชาปตึ… พฺรหฺมํ… อาภสฺสเร… สุภกิณฺเห… เวหปฺผเล… อภิภุํ… อากาสานญฺจายตนํ… วิญฺญาณญฺจายตนํ… อากิญฺจญฺญายตนํ… เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ… ทิฏฺฐํ… สุตํ… มุตํ… วิญฺญาตํ… เอกตฺตํ… นานตฺตํ… สพฺพํ… นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิชานาติ; นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิญฺญาย นิพฺพานํ น มญฺญติ, นิพฺพานสฺมึ น มญฺญติ, นิพฺพานโต น มญฺญติ, นิพฺพานํ เมติ น มญฺญติ, นิพฺพานํ นาภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘ปริญฺญาตํ ตสฺสา’ติ วทามิฯ

ขีณาสววเสน ตติยนยภูมิปริเจฺฉโท นิฏฺฐิโตฯ

๙. ‘‘โยปิ โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต, โสปิ ปถวึ ปถวิโต อภิชานาติ; ปถวึ ปถวิโต อภิญฺญาย ปถวึ น มญฺญติ, ปถวิยา น มญฺญติ, ปถวิโต น มญฺญติ, ปถวึ เมติ น มญฺญติ, ปถวึ นาภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ขยา ราคสฺส, วีตราคตฺตาฯ

‘‘อาปํ…เป.… เตชํ… วายํ… ภูเต… เทเว… ปชาปตึ… พฺรหฺมํ… อาภสฺสเร… สุภกิณฺเห… เวหปฺผเล… อภิภุํ… อากาสานญฺจายตนํ… วิญฺญาณญฺจายตนํ… อากิญฺจญฺญายตนํ … เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ … ทิฏฺฐํ… สุตํ… มุตํ… วิญฺญาตํ… เอกตฺตํ… นานตฺตํ… สพฺพํ… นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิชานาติ; นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิญฺญาย นิพฺพานํ น มญฺญติ, นิพฺพานสฺมึ น มญฺญติ, นิพฺพานโต น มญฺญติ, นิพฺพานํ เมติ น มญฺญติ, นิพฺพานํ นาภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ขยา ราคสฺส, วีตราคตฺตาฯ

ขีณาสววเสน จตุตฺถนยภูมิปริเจฺฉโท นิฏฺฐิโตฯ

๑๐. ‘‘โยปิ โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต, โสปิ ปถวึ ปถวิโต อภิชานาติ; ปถวึ ปถวิโต อภิญฺญาย ปถวึ น มญฺญติ, ปถวิยา น มญฺญติ, ปถวิโต น มญฺญติ, ปถวึ เมติ น มญฺญติ, ปถวึ นาภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ขยา โทสสฺส, วีตโทสตฺตาฯ

‘‘อาปํ…เป.… เตชํ… วายํ… ภูเต… เทเว… ปชาปตึ… พฺรหฺมํ… อาภสฺสเร… สุภกิณฺเห… เวหปฺผเล… อภิภุํ… อากาสานญฺจายตนํ… วิญฺญาณญฺจายตนํ… อากิญฺจญฺญายตนํ… เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ… ทิฏฺฐํ… สุตํ… มุตํ… วิญฺญาตํ… เอกตฺตํ… นานตฺตํ… สพฺพํ… นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิชานาติ; นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิญฺญาย นิพฺพานํ น มญฺญติ, นิพฺพานสฺมึ น มญฺญติ, นิพฺพานโต น มญฺญติ, นิพฺพานํ เมติ น มญฺญติ, นิพฺพานํ นาภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ขยา โทสสฺส, วีตโทสตฺตาฯ

ขีณาสววเสน ปญฺจมนยภูมิปริเจฺฉโท นิฏฺฐิโตฯ

๑๑. ‘‘โยปิ โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต, โสปิ ปถวึ ปถวิโต อภิชานาติ; ปถ

วึ ปถวิโต อภิญฺญาย ปถวึ น มญฺญติ, ปถวิยา น มญฺญติ, ปถวิโต น มญฺญติ, ปถวึ เมติ น มญฺญติ, ปถวึ นาภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ขยา โมหสฺส, วีตโมหตฺตาฯ

“อาปํ...เป.... เตชํ... วายํ... ภูเต... เทเว... ปชาปตึ... พฺรหฺมํ... อาภสฺสเร... สุภกิเณฺห... เวหปฺผเล... อภิภุํ... อากาสานญฺจายตนํ... วิญฺญาณญฺจายตนํ... อากิญฺจญฺญายตนํ ... เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ... ทิฏฺฐํ... สุตํ... มุตํ... วิญฺญาตํ... เอกตฺตํ... นานตฺตํ... สพฺพํ... นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิชานาติ; นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิญฺญาย นิพฺพานํ น มญฺญติ, นิพฺพานสฺมึ น มญฺญติ, นิพฺพานโต น มญฺญติ, นิพฺพานํ เมติ น มญฺญติ, นิพฺพานํ นาภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ขยา โมหสฺส, วีตโมหตฺตาฯ

ขีณาสววเสน ฉฏฺฐนยภูมิปริเจฺฉโท นิฏฺฐิโตฯ

๑๒. “ตถาคโตปิ, ภิกฺขเว, อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ ปถวึ ปถวิโต อภิชานาติ; ปถวึ ปถวิโต อภิญฺญาย ปถวึ น มญฺญติ, ปถวิยา น มญฺญติ, ปถวิโต น มญฺญติ, ปถวึ เมติ น มญฺญติ, ปถวึ นาภินนฺทติ ฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘ปริญฺญาตนฺตํ ตถาคตสฺสา’ติ วทามิฯ

“อาปํ...เป.... เตชํ... วายํ... ภูเต... เทเว... ปชาปตึ... พฺรหฺมํ... อาภสฺสเร... สุภกิเณฺห... เวหปฺผเล... อภิภุํ... อากาสานญฺจายตนํ... วิญฺญาณญฺจายตนํ ... อากิญฺจญฺญายตนํ... เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ... ทิฏฺฐํ... สุตํ... มุตํ... วิญฺญาตํ... เอกตฺตํ... นานตฺตํ... สพฺพํ... นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิชานาติ; นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิญฺญาย นิพฺพานํ น มญฺญติ, นิพฺพานสฺมึ น มญฺญติ, นิพฺพานโต น มญฺญติ, นิพฺพานํ เมติ น มญฺญติ, นิพฺพานํ นาภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘ปริญฺญาตนฺตํ ตถาคตสฺสา’ติ วทามิฯ

ตถาคตวเสน สตฺตมนยภูมิปริเจฺฉโท นิฏฺฐิโตฯ

๑๓. “ตถาคโตปิ , ภิกฺขเว, อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ ปถวึ ปถวิโต อภิชานาติ; ปถวึ ปถวิโต อภิญฺญาย ปถวึ น มญฺญติ, ปถวิยา น มญฺญติ, ปถวิโต น มญฺญติ, ปถวึ เมติ น มญฺญติ, ปถวึ นาภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘นนฺที [นนฺทิ (สี. สฺยา.)] ทุกฺขสฺส มูล’นฺติ – อิติ วิทิตฺวา ‘ภวา ชาติ ภูตสฺส ชรามรณ’นฺติฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ‘ตถาคโต สพฺพโส ตณฺหานํ ขยา วิราคา นิโรธา จาคา ปฏินิสฺสคฺคา อนุตฺตรํ สมฺมาสโมฺพธึ อภิสมฺพุโทฺธ’ติ วทามิฯ

“อาปํ ...เป.... เตชํ... วายํ... ภูเต... เทเว... ปชาปตึ... พฺรหฺมํ... อาภสฺสเร... สุภกิเณฺห... เวหปฺผเล... อภิภุํ... อากาสานญฺจายตนํ... วิญฺญาณญฺจายตนํ... อากิญฺจญฺญายตนํ... เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ... ทิฏฺฐํ... สุตํ... มุตํ... วิญฺญาตํ... เอกตฺตํ... นานตฺตํ... สพฺพํ... นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิชานาติ; นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิญฺญาย นิพฺพานํ น มญฺญติ, นิพฺพานสฺมึ น มญฺญติ, นิพฺพานโต น มญฺญติ, นิพฺพานํ เมติ น มญฺญติ, นิพฺพานํ นาภินนฺทติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘นนฺที ทุกฺขสฺส มูล’นฺติ – อิติ วิทิตฺวา ‘ภวา ชาติ ภูตสฺส ชรามรณ’นฺติฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ‘ตถาคโต สพฺพโส ตณฺหานํ ขยา วิราคา นิโรธา จาคา ปฏินิสฺสคฺคา อนุตฺตรํ สมฺมาสโมฺพธึ อภิสมฺพุโทฺธ’ติ วทามี”ติฯ

ตถาคตวเสน อฏฺฐมนยภูมิปริเจฺฉโท นิฏฺฐิโตฯ

อิทมโวจ ภควาฯ น เต ภิกฺขู [น อตฺตมนา เตภิกฺขู (สฺยา.), เต ภิกฺขู (ปี. ก.)] ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

๒. สพฺพาสวสุตฺตํ

๑๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทนฺเต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ – ‘‘สพฺพาสวสํวรปริยายํ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถ , สาธุกํ มนสิ กโรถ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

๑๕. ‘‘ชานโต อหํ, ภิกฺขเว, ปสฺสโต อาสวานํ ขยํ วทามิ, โน อชานโต โน อปสฺสโตฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, ชานโต กิญฺจ ปสฺสโต อาสวานํ ขยํ วทามิ? โยนิโส จ มนสิการํ อโยนิโส จ มนสิการํฯ อโยนิโส, ภิกฺขเว, มนสิกโรโต อนุปฺปนฺนา เจว อาสวา อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺปนฺนา จ อาสวา ปวฑฺฒนฺติ; โยนิโส จ โข, ภิกฺขเว, มนสิกโรโต อนุปฺปนฺนา เจว อาสวา น อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺปนฺนา จ อาสวา ปหียนฺติฯ

๑๖. ‘‘อตฺถิ, ภิกฺขเว, อาสวา ทสฺสนา ปหาตพฺพา, อตฺถิ อาสวา สํวรา ปหาตพฺพา, อตฺถิ อาสวา ปฏิเสวนา ปหาตพฺพา, อตฺถิ อาสวา อธิวาสนา ปหาตพฺพา, อตฺถิ อาสวา ปริวชฺชนา ปหาตพฺพา, อตฺถิ อาสวา วิโนทนา ปหาตพฺพา, อตฺถิ อาสวา ภาวนา ปหาตพฺพาฯ

ทสฺสนา ปหาตพฺพาสวา

๑๗. ‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, อาสวา ทสฺสนา ปหาตพฺพา? อิธ, ภิกฺขเว , อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน – อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธเมฺม อวินีโต, สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริส ธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธเมฺม อวินีโต – มนสิกรณีเย ธเมฺม นปฺปชานาติ, อมนสิกรณีเย ธเมฺม นปฺปชานาติฯ โส มนสิกรณีเย ธเมฺม อปฺปชานนฺโต อมนสิกรณีเย ธเมฺม อปฺปชานนฺโต, เย ธมฺมา น มนสิกรณียา, เต ธเมฺม มนสิ กโรติ, เย ธมฺมา มนสิกรณียา เต ธเมฺม น มนสิ กโรติฯ

‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, ธมฺมา น มนสิกรณียา เย ธเมฺม มนสิ กโรติ? ยสฺส, ภิกฺขเว, ธเมฺม มนสิกโรโต อนุปฺปโนฺน วา กามาสโว อุปฺปชฺชติ, อุปฺปโนฺน วา กามาสโว ปวฑฺฒติ; อนุปฺปโนฺน วา ภวาสโว อุปฺปชฺชติ, อุปฺปโนฺน วา ภวาสโว ปวฑฺฒติ; อนุปฺปโนฺน วา อวิชฺชาสโว อุปฺปชฺชติ, อุปฺปโนฺน วา อวิชฺชาสโว ปวฑฺฒติ – อิเม ธมฺมา น มนสิกรณียา เย ธเมฺม มนสิ กโรติฯ

‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, ธมฺมา มนสิกรณียา เย ธเมฺม น มนสิ กโรติ? ยสฺส, ภิกฺขเว, ธเมฺม มนสิกโรโต อนุปฺปโนฺน วา กามาสโว น อุปฺปชฺชติ, อุปฺปโนฺน วา กามาสโว ปหียติ; อนุปฺปโนฺน วา ภวาสโว น อุปฺปชฺชติ, อุปฺปโนฺน วา ภวาสโว ปหียติ; อนุปฺปโนฺน วา อวิชฺชาสโว น อุปฺปชฺชติ, อุปฺปโนฺน วา อวิชฺชาสโว ปหียติ – อิเม ธมฺมา มนสิกรณียา เย ธเมฺม น มนสิ กโรติฯ

‘‘ตสฺส อมนสิกรณียานํ ธมฺมานํ มนสิการา มนสิกรณียานํ ธมฺมานํ อมนสิการา อนุปฺปนฺนา เจว อาสวา อุปฺปชฺชนฺติ อุปฺปนฺนา จ อาสวา ปวฑฺฒนฺติฯ

๑๘. ‘‘โส เอวํ อโยนิโส มนสิ กโรติ – ‘อโหสึ นุ โข อหํ อตีตมทฺธานํ? น นุ โข อโหสึ อตีตมทฺธานํ? กึ นุ โข อโหสึ อตีตมทฺธานํ? กถํ นุ โข อโหสึ อตีตมทฺธานํ? กึ หุตฺวา กึ อโหสึ นุ โข อหํ อตีตมทฺธานํ? ภวิสฺสามิ นุ โข อหํ อนาคตมทฺธานํ? น นุ โข ภวิสฺสามิ อนาคต

มทฺธานํ? กึ นุ โข ภวิสฺสามิ อนาคตมทฺธานํ? กถํ นุ โข ภวิสฺสามิ อนาคตมทฺธานํ? กึ หุตฺวา กึ ภวิสฺสามิ นุ โข อหํ อนาคตมทฺธาน’นฺติ? เอตรหิ วา ปจฺจุปฺปนฺนมทฺธานํ [ปจฺจุปฺปนฺนมทฺธานํ อารพฺภ (สฺยา.)] อชฺฌตฺตํ กถํกถี โหติ – ‘อหํ นุ โขสฺมิ? โน นุ โขสฺมิ? กึ นุ โขสฺมิ? กถํ นุ โขสฺมิ? อยํ นุ โข สตฺโต กุโต อาคโต? โส กุหึ คามี ภวิสฺสตี’ติ?

๑๙. ‘‘ตสฺส เอวํ อโยนิโส มนสิกโรโต ฉนฺนํ ทิฏฺฐีนํ อญฺญตรา ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติฯ ‘อตฺถิ เม อตฺตา’ติ วา อสฺส [วาสฺส (สี. สฺยา. ปี.)] สจฺจโต เถตโต ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ; ‘นตฺถิ เม อตฺตา’ติ วา อสฺส สจฺจโต เถตโต ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ; ‘อตฺตนาว อตฺตานํ สญฺชานามี’ติ วา อสฺส สจฺจโต เถตโต ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ; ‘อตฺตนาว อนตฺตานํ สญฺชานามี’ติ วา อสฺส สจฺจโต เถตโต ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ; ‘อนตฺตนาว อตฺตานํ สญฺชานามี’ติ วา อสฺส สจฺจโต เถตโต ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ; อถ วา ปนสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ โหติ – ‘โย เม อยํ อตฺตา วโท เวเทยฺโย ตตฺร ตตฺร กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ วิปากํ ปฏิสํเวเทติ โส โข ปน เม อยํ อตฺตา นิโจฺจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสตี’ติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว , ทิฏฺฐิคตํ ทิฏฺฐิคหนํ ทิฏฺฐิกนฺตารํ ทิฏฺฐิวิสูกํ ทิฏฺฐิวิปฺผนฺทิตํ ทิฏฺฐิสํโยชนํฯ ทิฏฺฐิสํโยชนสํยุโตฺต, ภิกฺขเว, อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน น ปริมุจฺจติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ; ‘น ปริมุจฺจติ ทุกฺขสฺมา’ติ วทามิฯ

๒๐. ‘‘สุตวา จ โข, ภิกฺขเว, อริยสาวโก – อริยานํ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต, สปฺปุริสานํ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต – มนสิกรณีเย ธมฺเม ปชานาติ อมนสิกรณีเย ธมฺเม ปชานาติฯ โส มนสิกรณีเย ธมฺเม ปชานโนฺต อมนสิกรณีเย ธมฺเม ปชานโนฺต เย ธมฺมา น มนสิกรณียา เต ธมฺเม น มนสิ กโรติ, เย ธมฺมา มนสิกรณียา เต ธมฺเม มนสิ กโรติฯ

‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, ธมฺมา น มนสิกรณียา เย ธมฺเม น มนสิ กโรติ? ยสฺส, ภิกฺขเว, ธมฺเม มนสิกโรโต อนุปฺปโนฺน วา กามาสโว อุปฺปชฺชติ, อุปฺปโนฺน วา กามาสโว ปวฑฺฒติ; อนุปฺปโนฺน วา ภวาสโว อุปฺปชฺชติ, อุปฺปโนฺน วา ภวาสโว ปวฑฺฒติ; อนุปฺปโนฺน วา อวิชฺชาสโว อุปฺปชฺชติ, อุปฺปโนฺน วา อวิชฺชาสโว ปวฑฺฒติ – อิเม ธมฺมา น มนสิกรณียา, เย ธมฺเม น มนสิ กโรติฯ

‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, ธมฺมา มนสิกรณียา เย ธมฺเม มนสิ กโรติ? ยสฺส, ภิกฺขเว, ธมฺเม มนสิกโรโต อนุปฺปโนฺน วา กามาสโว น อุปฺปชฺชติ, อุปฺปโนฺน วา กามาสโว ปหียติ; อนุปฺปโนฺน วา ภวาสโว น อุปฺปชฺชติ , อุปฺปโนฺน วา ภวาสโว ปหียติ; อนุปฺปโนฺน วา อวิชฺชาสโว น อุปฺปชฺชติ, อุปฺปโนฺน วา อวิชฺชาสโว ปหียติ – อิเม ธมฺมา มนสิกรณียา เย ธมฺเม มนสิ กโรติฯ

‘‘ตสฺส อมนสิกรณียานํ ธมฺมานํ อมนสิการา มนสิกรณียานํ ธมฺมานํ มนสิการา อนุปฺปนฺนา เจว อาสวา น อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺปนฺนา จ อาสวา ปหียนฺติฯ

๒๑. ‘‘โส ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ โยนิโส มนสิ กโรติ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ โยนิโส มนสิ กโรติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ โยนิโส มนสิ กโรติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ โยนิโส มนสิ กโรติฯ ตสฺส เอวํ โยนิโส มนสิกโรโต ตีณิ สํโยชนานิ ปหียนฺติ – สกฺกายทิฏฺฐิ, วิจิกิจฺฉา, สีลพฺพตปรามาโสฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, อาสวา ทสฺสนา ปหาตพฺพาฯ

สํวรา ปหาตพฺพาสวา

๒๒. ‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, อาสวา สํวรา ปหาตพฺพา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส จกฺขุนฺทฺริยสํวรสํวุโต วิหรติฯ ยญฺหิสฺส, ภิกฺขเว, จกฺขุนฺทฺริยสํวรํ อสํวุตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺเชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, จกฺขุนฺทฺริยสํวรํ สํวุตสฺส วิหรโต เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติฯ ปฏิสงฺขา โยนิโส โสตินฺทฺริยสํวรสํวุโต วิหรติ…เป…. ฆานินฺทฺริยสํวรสํวุโต วิหรติ…เป…. ชิวฺหินฺทฺริยสํวรสํวุโต วิหรติ…เป…. กายินฺทฺริยสํวรสํวุโต วิหรติ…เป…. มนินฺทฺริยสํวรสํวุโต วิหรติฯ ยญฺหิสฺส, ภิกฺขเว , มนินฺทฺริยสํวรํ อสํวุตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺเชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, มนินฺทฺริยสํวรํ สํวุตสฺส วิหรโต เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติฯ

‘‘ยญฺหิสฺส, ภิกฺขเว, สํวรํ อสํวุตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺเชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา , สํวรํ สํวุตสฺส วิหรโต เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, อาสวา สํวรา ปหาตพฺพาฯ

ปฏิเสวนา ปหาตพฺพาสวา

๒๓. ‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, อาสวา ปฏิเสวนา ปหาตพฺพา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส จีวรํ ปฏิเสวติ – ‘ยาวเทว สีตสฺส ปฏิฆาตาย, อุณฺหสฺส ปฏิฆาตาย, ฑํสมกสวาตาตปสรีํสป- [สิรึสป (สี. สฺยา. ปี.)] สมฺผสฺสานํ ปฏิฆาตาย, ยาวเทว หิริโกปีนปฺปฏิจฺฉาทนตฺถํ’ฯ

‘‘ปฏิสงฺขา โยนิโส ปิณฺฑปาตํ ปฏิเสวติ – ‘เนว ทวาย, น มทาย, น มณฺฑนาย, น วิภูสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย, วิหึสูปรติยา, พฺรหฺมจริยานุคฺคหาย, อิติ ปุราณญฺจ เวทนํ ปฏิหงฺขามิ นวญฺจ เวทนํ น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา จ เม ภวิสฺสติ อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จ’ [จาติ (สี.)]ฯ

‘‘ปฏิสงฺขา โยนิโส เสนาสนํ ปฏิเสวติ – ‘ยาวเทว สีตสฺส ปฏิฆาตาย, อุณฺหสฺส ปฏิฆาตาย, ฑํสมกสวาตาตปสรีํสปสมฺผสฺสานํ ปฏิฆาตาย, ยาวเทว อุตุปริสฺสยวิโนทนปฏิสลฺลานารามตฺถํ’ฯ

‘‘ปฏิสงฺขา โยนิโส คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปฏิเสวติ – ‘ยาวเทว อุปฺปนฺนานํ เวยฺยาพาธิกานํ เวทนานํ ปฏิฆาตาย, อพฺยาพชฺฌปรมตาย’ [อพฺยาปชฺฌปรมตาย (สี. สฺยา. ปี.), อพฺยาปชฺชปรมตาย (ก.)]ฯ

‘‘ยญฺหิสฺส, ภิกฺขเว, อปฺปฏิเสวโต อุปฺปชฺเชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, ปฏิเสวโต เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, อาสวา ปฏิเสวนา ปหาตพฺพาฯ

อธิวาสนา ปหาตพฺพาสวา

๒๔. ‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, อาสวา อธิวาสนา ปหาตพฺพา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส ขโม โหติ สีตสฺส อุณฺหสฺส, ชิฆจฺฉาย ปิปาสายฯ ฑํสมกสวาตาตปสรีํสปสมฺผสฺสานํ, ทุรุตฺตานํ ทุราคตานํ วจนปถานํ, อุปฺปนฺนานํ สารีริกานํ เวทนานํ ทุกฺขานํ ติพฺพานํ [ติปฺปานํ (สี. สฺยา. ปี.)] ขรานํ กฏุกานํ อสาตานํ อมนาปานํ ปาณหรานํ อธิวาสกชาติโก โหติฯ

‘‘ยญฺหิสฺส, ภิกฺขเว, อนธิวาสยโต อุปฺปชฺเชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, อธิวาสยโต เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, อาสวา อธิวาสนา ปหาตพฺพาฯ

ปริวชฺชนา ปหาตพฺพาสวา

๒๕. “กตเม จ, ภิกฺขเว, อาสวา ปริวชฺชนา ปหาตพฺพา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส จณฺฑํ หตฺถึ ปริวชฺชติ, จณฺฑํ อสฺสํ ปริวชฺชติ, จณฺฑํ โคณํ ปริวชฺชติ, จณฺฑํ กุกฺกุรํ ปริวชฺชติ, อหึ ขาณุํ กณฺฏกฏฺฐานํ โสพฺภํ ปปาตํ จนฺทนิกํ โอฬิคลฺลํฯ ยถารูเป อนาสเน นิสินฺนํ ยถารูเป อโคจเร จรนฺตํ ยถารูเป ปาปเก มิตฺเต ภชนฺตํ วิญฺญู สพฺรหฺมจารี ปาปเกสุ ฐาเนสุ โอกปฺเปยฺยุํ, โส ตญฺจ อนาสนํ ตญฺจ อโคจรํ เต จ ปาปเก มิตฺเต ปฏิสงฺขา โยนิโส ปริวชฺชติฯ

“ยญฺหิสฺส, ภิกฺขเว, อปริวชฺชยโต อุปฺปชฺเชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, ปริวชฺชยโต เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, อาสวา ปริวชฺชนา ปหาตพฺพาฯ

วิโนทนา ปหาตพฺพาสวา

๒๖. “กตเม จ, ภิกฺขเว, อาสวา วิโนทนา ปหาตพฺพา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส อุปฺปนฺนํ กามวิตกฺกํ นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติ, อุปฺปนฺนํ พฺยาปาทวิตกฺกํ…เป.… อุปฺปนฺนํ วิหึสาวิตกฺกํ…เป.… อุปฺปนฺนุปฺปนฺเน ปาปเก อกุสเล ธมฺเม นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติฯ

“ยญฺหิสฺส, ภิกฺขเว, อวิโนทยโต อุปฺปชฺเชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, วิโนทยโต เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, อาสวา วิโนทนา ปหาตพฺพาฯ

ภาวนา ปหาตพฺพาสวา

๒๗. “กตเม จ, ภิกฺขเว, อาสวา ภาวนา ปหาตพฺพา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ; ปฏิสงฺขา โยนิโส ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ…เป.… วีริยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… ปีติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ

“ยญฺหิสฺส, ภิกฺขเว , อภาวยโต อุปฺปชฺเชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, ภาวยโต เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, อาสวา ภาวนา ปหาตพฺพาฯ

๒๘. “ยโต โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เย อาสวา ทสฺสนา ปหาตพฺพา เต ทสฺสนา ปหีนา โหนฺติ, เย อาสวา สํวรา ปหาตพฺพา เต สํวรา ปหีนา โหนฺติ, เย อาสวา ปฏิเสวนา ปหาตพฺพา เต ปฏิเสวนา ปหีนา โหนฺติ, เย อาสวา อธิวาสนา ปหาตพฺพา เต อธิวาสนา ปหีนา โหนฺติ, เย อาสวา ปริวชฺชนา ปหาตพฺพา เต ปริวชฺชนา ปหีนา โหนฺติ, เย อาสวา วิโนทนา ปหาตพฺพา เต วิโนทนา ปหีนา โหนฺติ, เย อาสวา ภาวนา ปหาตพฺพา เต ภาวนา ปหีนา โหนฺติ; อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว – ‘ภิกฺขุ สพฺพาสวสํวรสํวุโต วิหรติ, อเจฺฉจฺฉิ [อเจฺฉชฺชิ (ก.)] ตณฺหํ, วิวตฺตยิ [วาวตฺตยิ (สี. ปี.)] สํโยชนํ, สมฺมา มานาภิสมยา อนฺตมกาสิ ทุกฺขสฺสา’”ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

สพฺพาสวสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทุติยํฯ

๓. ธมฺมทายาทสุตฺตํ

๒๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทนฺเต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘ธมฺมทายาทา เม, ภิกฺขเว, ภวถ, มา อามิสทายาทาฯ อตฺถิ เม ตุมฺเหสุ อนุกมฺปา – ‘กินฺติ เม สาวกา ธมฺมทายาทา ภเวยฺยุํ, โน อามิสทายาทา’ติฯ ตุมฺเห จ เม, ภิกฺขเว, อามิสทายาทา ภเวยฺยาถ โน ธมฺมทายาทา, ตุมฺเหปิ เตน อาทิยา [อาทิสฺสา (สี. สฺยา. ปี.)] ภเวยฺยาถ – ‘อามิสทายาทา สตฺถุสาวกา วิหรนฺติ, โน ธมฺมทายาทา’ติ; อหมฺปิ เตน อาทิโย ภเวยฺยํ – ‘อามิสทายาทา สตฺถุสาวกา วิหรนฺติ, โน ธมฺมทายาทา’ติฯ ตุมฺเห จ เม, ภิกฺขเว, ธมฺมทายาทา ภเวยฺยาถ, โน อามิสทายาทา, ตุมฺเหปิ เตน น อาทิยา ภเวยฺยาถ – ‘ธมฺมทายาทา สตฺถุสาวกา วิหรนฺติ, โน อามิสทายาทา’ติ; อหมฺปิ เตน น อาทิโย ภเวยฺยํ – ‘ธมฺมทายาทา สตฺถุสาวกา วิหรนฺติ, โน อามิสทายาทา’ติฯ ตสฺมาติห เม, ภิกฺขเว, ธมฺมทายาทา ภวถ, มา อามิสทายาทาฯ อตฺถิ เม ตุมฺเหสุ อนุกมฺปา – ‘กินฺติ เม สาวกา ธมฺมทายาทา ภเวยฺยุํ, โน อามิสทายาทา’ติฯ

๓๐. ‘‘อิธาหํ, ภิกฺขเว, ภุตฺตาวี อสฺสํ ปวาริโต ปริปุณฺโณ ปริโยสิโต สุหิโต ยาวทตฺโถ; สิยา จ เม ปิณฺฑปาโต อติเรกธมฺโม ฉฑฺฑนียธมฺโม [ฉฑฺฑิยธมฺโม (สี. สฺยา. ปี.)]ฯ อถ เทฺว ภิกฺขู อาคจฺเฉยฺยุํ ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺย- [ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺล (สี. ปี.)] ปเรตา ฯ ตฺยาหํ เอวํ วเทยฺยํ – ‘อหํ โขมฺหิ, ภิกฺขเว, ภุตฺตาวี ปวาริโต ปริปุณฺโณ ปริโยสิโต สุหิโต ยาวทตฺโถ; อตฺถิ จ เม อยํ ปิณฺฑปาโต อติเรกธมฺโม ฉฑฺฑนียธมฺโมฯ สเจ อากงฺขถ, ภุญฺชถ, โน เจ ตุมฺเห ภุญฺชิสฺสถ [สเจ ตุมฺเห น ภุญฺชิสฺสถ (สี. สฺยา. ปี.)], อิทานาหํ อปฺปหริเต วา ฉฑฺเฑสฺสามิ, อปฺปาณเก วา อุทเก โอปิลาเปสฺสามี’ติฯ ตเตฺรกสฺส ภิกฺขุโน เอวมสฺส – ‘ภควา โข ภุตฺตาวี ปวาริโต ปริปุณฺโณ ปริโยสิโต สุหิโต ยาวทตฺโถ; อตฺถิ จายํ ภควโต ปิณฺฑปาโต อติเรกธมฺโม ฉฑฺฑนียธมฺโมฯ สเจ มยํ น ภุญฺชิสฺสาม, อิทานิ ภควา อปฺปหริเต วา ฉฑฺเฑสฺสติ, อปฺปาณเก วา อุทเก โอปิลาเปสฺสติ’ ฯ วุตฺตํ โข ปเนตํ ภควตา – ‘ธมฺมทายาทา เม, ภิกฺขเว, ภวถ, มา อามิสทายาทา’ติฯ อามิสญฺญตรํ โข ปเนตํ, ยทิทํ ปิณฺฑปาโตฯ ยํนูนาหํ อิมํ ปิณฺฑปาตํ อภุญฺชิตฺวา อิมินาว ชิฆจฺฉาทุพฺพเลฺยน เอวํ อิมํ รตฺตินฺทิวํ [รตฺติทิวํ (ก.)] วีตินาเมยฺย’’นฺติฯ โส ตํ ปิณฺฑปาตํ อภุญฺชิตฺวา เตเนว ชิฆจฺฉาทุพฺพเลฺยน เอวํ ตํ รตฺตินฺทิวํ วีตินาเมยฺยฯ อถ ทุติยสฺส ภิกฺขุโน เอวมสฺส – ‘ภควา โข ภุตฺตาวี ปวาริโต ปริปุณฺโณ ปริโยสิโต สุหิโต ยาวทตฺโถ; อตฺถิ จายํ ภควโต ปิณฺฑปาโต อติเรกธมฺโม ฉฑฺฑนียธมฺโมฯ สเจ มยํ น ภุญฺชิสฺสาม, อิทานิ ภควา อปฺปหริเต วา ฉฑฺเฑสฺสติ, อปฺปาณเก วา อุทเก โอปิลาเปสฺสติฯ ยํนูนาหํ อิมํ ปิณฺฑปาตํ ภุญฺชิตฺวา ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺยํ ปฏิวิโนเทตฺวา [ปฏิวิเนตฺวา (สี. สฺยา. ปี.)] เอวํ อิมํ รตฺตินฺทิวํ วีตินาเมยฺย’นฺติฯ โส ตํ ปิณฺฑปาตํ ภุญฺชิตฺวา ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺยํ ปฏิวิโนเทตฺวา เอวํ ตํ รตฺตินฺทิวํ วีตินาเมยฺยฯ กิญฺจาปิ โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ตํ ปิณฺฑปาตํ ภุญฺชิตฺวา ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺยํ ปฏิวิโนเทตฺวา เอวํ ตํ รตฺตินฺทิวํ วีตินาเมยฺย, อถ โข อสุเยว เม ปุริโม ภิกฺขุ ปุชฺชตโร จ ปาสํสตโร จฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตญฺหิ ตสฺส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ทีฆรตฺตํ อปฺปิจฺฉตาย สนฺตุฏฺฐิยา สเลฺลขาย สุภรตาย วีริยารมฺภาย สํวตฺติสฺสติฯ ตสฺมาติห เม, ภิกฺขเว, ธมฺมทายาทา ภวถ, มา อามิสทายาทาฯ อตฺถิ เม ตุมฺเหสุ อนุกมฺปา – ‘กินฺติ เม สาวกา ธมฺมทายาทา ภเวยฺยุํ, โน อามิสทายาทา’’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวาน [วตฺวา (สี. ปี.) เอวมีทิเสสุ ฐาเนสุ] สุคโต อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปาวิสิฯ

๓๑. ตตฺร โข อายสฺมา สาริปุตฺโต อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ''อาวุโส ภิกฺขเว''ติฯ ''อาวุโส''ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ อายสฺมา สาริปุตฺโต เอตทโวจ –

''กิตฺตาวตา นุ โข, อาวุโส, สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกํ นานุสิกฺขนฺติ, กิตฺตาวตา จ ปน สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกมนุสิกฺขนฺตี''ติ? ''ทูรโตปิ โข มยํ, อาวุโส, อาคจฺฉาม อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส สนฺติเก เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถมญฺญาตุํฯ สาธุ วตายสฺมนฺตํเยว สาริปุตฺตํ ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อโตฺถ; อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตี''ติฯ ''เตน หาวุโส, สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ, ภาสิสฺสามี''ติฯ ''เอวมาวุโส''ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ อายสฺมา สาริปุตฺโต เอตทโวจ –

''กิตฺตาวตา นุ โข, อาวุโส, สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกํ นานุสิกฺขนฺติ? อิธาวุโส, สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกํ นานุสิกฺขนฺติ, เยสญฺจ ธมฺมานํ สตฺถา ปหานมาห, เต จ ธเมฺม นปฺปชหนฺติ, พาหุลิกา [พาหุลฺลิกา (สฺยา.)] จ โหนฺติ, สาถลิกา, โอกฺกมเน ปุพฺพงฺคมา, ปวิเวเก นิกฺขิตฺตธุราฯ ตตฺราวุโส, เถรา ภิกฺขู ตีหิ ฐาเนหิ คารยฺหา ภวนฺติฯ 'สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกํ นานุสิกฺขนฺตี'ติ – อิมินา ปฐเมน ฐาเนน เถรา ภิกฺขู คารยฺหา ภวนฺติฯ 'เยสญฺจ ธมฺมานํ สตฺถา ปหานมาห เต จ ธเมฺม นปฺปชหนฺตี'ติ – อิมินา ทุติเยน ฐาเนน เถรา ภิกฺขู คารยฺหา ภวนฺติฯ 'พาหุลิกา จ, สาถลิกา, โอกฺกมเน ปุพฺพงฺคมา, ปวิเวเก นิกฺขิตฺตธุรา'ติ – อิมินา ตติเยน ฐาเนน เถรา ภิกฺขู คารยฺหา ภวนฺติฯ เถรา, อาวุโส, ภิกฺขู อิเมหิ ตีหิ ฐาเนหิ คารยฺหา ภวนฺติฯ ตตฺราวุโส, มชฺฌิมา ภิกฺขู…เป.… นวา ภิกฺขู ตีหิ ฐาเนหิ คารยฺหา ภวนฺติฯ 'สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกํ นานุสิกฺขนฺตี'ติ – อิมินา ปฐเมน ฐาเนน นวา ภิกฺขู คารยฺหา ภวนฺติฯ 'เยสญฺจ ธมฺมานํ สตฺถา ปหานมาห เต จ ธเมฺม นปฺปชหนฺตี'ติ – อิมินา ทุติเยน ฐาเนน นวา ภิกฺขู คารยฺหา ภวนฺติฯ 'พาหุลิกา จ โหนฺติ, สาถลิกา, โอกฺกมเน ปุพฺพงฺคมา, ปวิเวเก นิกฺขิตฺตธุรา'ติ – อิมินา ตติเยน ฐาเนน นวา ภิกฺขู คารยฺหา ภวนฺติฯ นวา, อาวุโส, ภิกฺขู อิเมหิ ตีหิ ฐาเนหิ คารยฺหา ภวนฺติฯ เอตฺตาวตา โข, อาวุโส, สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกํ นานุสิกฺขนฺติฯ

๓๒. ''กิตฺตาวตา จ, ปนาวุโส, สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกมนุสิกฺขนฺติ ? อิธาวุโส, สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกมนุสิกฺขนฺติ – เยสญฺจ ธมฺมานํ สตฺถา ปหานมาห เต จ ธเมฺม ปชหนฺติ; น จ พาหุลิกา โหนฺติ, น สาถลิกา โอกฺกมเน นิกฺขิตฺตธุรา ปวิเวเก ปุพฺพงฺคมาฯ ตตฺราวุโส, เถรา ภิกฺขู ตีหิ ฐาเนหิ ปาสํสา ภวนฺติฯ 'สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกมนุสิกฺขนฺตี'ติ – อิมินา ปฐเมน ฐาเนน เถรา ภิกฺขู ปาสํสา ภวนฺติฯ 'เยสญฺจ ธมฺมานํ สตฺถา ปหานมาห เต จ ธเมฺม ปชหนฺตี'ติ – อิมินา ทุติเยน ฐาเนน เถรา ภิกฺขู ปาสํสา ภวนฺติฯ 'น จ พาหุลิกา, น สาถลิกา โอกฺกมเน นิกฺขิตฺตธุรา ปวิเวเก ปุพฺพงฺคมา'ติ – อิมินา ตติเยน ฐาเนน เถรา ภิกฺขู ปาสํสา ภวนฺติฯ เถรา, อาวุโส, ภิกฺขู อิเมหิ ตีหิ ฐาเนหิ ปาสํสา ภวนฺติฯ ตตฺราวุโส, มชฺฌิมา ภิกฺขู…เป.… นวา ภิกฺขู ตีหิ ฐาเนหิ ปาสํสา ภวนฺติฯ 'สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกมนุสิกฺขนฺตี'ติ – อิมินา ปฐเมน ฐาเนน นวา ภิกฺขู ปาสํสา ภวนฺติฯ 'เยสญฺจ ธมฺมานํ สตฺถา ปหานมาห เต จ ธเมฺม ปชหนฺตี'ติ – อิมินา ทุติเยน ฐาเนน นวา ภิกฺขู ปาสํสา ภวนฺติฯ 'น จ พาหุลิกา, น สาถลิกา โอกฺกมเน นิกฺขิตฺตธุรา ปวิเวเก ปุพฺพงฺคมา'ติ –

อิมินา ตติเยน ฐาเนน นวา ภิกฺขู ปาสํสา ภวนฺติฯ นวา, อาวุโส, ภิกฺขู อิเมหิ ตีหิ ฐาเนหิ ปาสํสา ภวนฺติฯ เอตฺตาวตา โข, อาวุโส, สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกมนุสิกฺขนฺติฯ

๓๓. ‘‘ตตฺราวุโส, โลโภ จ ปาปโก โทโส จ ปาปโกฯ โลภสฺส จ ปหานาย โทสสฺส จ ปหานาย อตฺถิ มชฺฌิมา ปฏิปทา จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สโมฺพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ กตมา จ สา, อาวุโส, มชฺฌิมา ปฏิปทา จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สโมฺพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ? อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค, เสยฺยถิทํ [เสยฺยถีทํ (สี. สฺยา. ปี.)] – สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมโนฺต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข สา, อาวุโส, มชฺฌิมา ปฏิปทา จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สโมฺพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ

‘‘ตตฺราวุโส, โกโธ จ ปาปโก อุปนาโห จ ปาปโก…เป.… มโกฺข จ ปาปโก ปฬาโส จ ปาปโก, อิสฺสา จ ปาปิกา มเจฺฉรญฺจ ปาปกํ, มายา จ ปาปิกา สาเฐยฺยญฺจ ปาปกํ, ถโมฺภ จ ปาปโก สารโมฺภ จ ปาปโก, มาโน จ ปาปโก อติมาโน จ ปาปโก, มโท จ ปาปโก ปมาโท จ ปาปโกฯ มทสฺส จ ปหานาย ปมาทสฺส จ ปหานาย อตฺถิ มชฺฌิมา ปฏิปทา จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สโมฺพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ กตมา จ สา, อาวุโส, มชฺฌิมา ปฏิปทา จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สโมฺพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ? อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมโนฺต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข สา, อาวุโส, มชฺฌิมา ปฏิปทา จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สโมฺพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตตี’’ติฯ

อิทมโวจายสฺมา สาริปุโตฺตฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

ธมฺมทายาทสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ตติยํฯ

๔. ภยเภรวสุตฺตํ

๓๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ [สาราณียํ (สี. สฺยา. ปี.)] วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘เยเม, โภ โคตม, กุลปุตฺตา ภวนฺตํ โคตมํ อุทฺทิสฺส สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, ภวํ เตสํ โคตโม ปุพฺพงฺคโม, ภวํ เตสํ โคตโม พหุกาโร, ภวํ เตสํ โคตโม สมาทเปตา [สมาทาเปตา (?)]; โภโต จ ปน โคตมสฺส สา ชนตา ทิฏฺฐานุคติํ อาปชฺชตี’’ติฯ ‘‘เอวเมตํ, พฺราหฺมณ, เอวเมตํ, พฺราหฺมณ! เย เต, พฺราหฺมณ, กุลปุตฺตา มมํ อุทฺทิสฺส สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, อหํ เตสํ ปุพฺพงฺคโม, อหํ เตสํ พหุกาโร, อหํ เตสํ สมาทเปตา; มม จ ปน สา ชนตา ทิฏฺฐานุคติํ อาปชฺชตี’’ติฯ ‘‘ทุรภิสมฺภวานิ หิ โข, โภ โคตม, อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ, ทุกฺกรํ ปวิเวกํ, ทุรภิรมํ เอกเตฺต, หรนฺติ มเญฺญ มโน วนานิ สมาธิํ อลภมานสฺส ภิกฺขุโน’’ติ ฯ ‘‘เอวเมตํ, พฺราหฺมณ, เอวเมตํ, พฺราหฺมณ! ทุรภิสมฺภวานิ หิ โข, พฺราหฺมณ, อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ, ทุกฺกรํ ปวิเวกํ, ทุรภิรมํ เอกเตฺต, หรนฺติ มเญฺญ มโน วนานิ สมาธิํ อลภมานสฺส ภิกฺขุโน’’ติฯ

๓๕. ‘‘มยฺหมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, ปุเพฺพว สโมฺพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตเสฺสว สโต เอตทโหสิ – ‘ทุรภิสมฺภวานิ หิ โข อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ, ทุกฺกรํ ปวิเวกํ, ทุรภิรมํ เอกเตฺต, หรนฺติ มเญฺญ มโน วนานิ สมาธึ อลภมานสฺส ภิกฺขุโน’ติฯ ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ, เอตทโหสิ – ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อปริสุทฺธกายกมฺมนฺตา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, อปริสุทฺธกายกมฺมนฺตสโนฺทสเหตุ หเว เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหายนฺติฯ น โข ปนาหํ อปริสุทฺธกายกมฺมโนฺต อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ; ปริสุทฺธกายกมฺมโนฺตหมสฺมิฯ เย หิ โว อริยา ปริสุทฺธกายกมฺมนฺตา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ เตสมหํ อญฺญตโร’ติฯ เอตมหํ, พฺราหฺมณ, ปริสุทฺธกายกมฺมตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิโยฺย ปโลฺลมมาปาทึ อรเญฺญ วิหารายฯ

๓๖. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, เอตทโหสิ – ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อปริสุทฺธวจีกมฺมนฺตา…เป.… อปริสุทฺธมโนกมฺมนฺตา …เป.… อปริสุทฺธาชีวา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, อปริสุทฺธาชีวสโนฺทสเหตุ หเว เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหายนฺติฯ น โข ปนาหํ อปริสุทฺธาชีโว อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ; ปริสุทฺธาชีโวหมสฺมิฯ เย หิ โว อริยา ปริสุทฺธาชีวา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ เตสมหํ อญฺญตโร’ติฯ เอตมหํ, พฺราหฺมณ, ปริสุทฺธาชีวตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิโยฺย ปโลฺลมมาปาทึ อรเญฺญ วิหารายฯ

๓๗. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, เอตทโหสิ – ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อภิชฺฌาลู กาเมสุ ติพฺพสาราคา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, อภิชฺฌาลุกาเมสุติพฺพสาราคสโนฺทสเหตุ หเว เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหายนฺติฯ น โข ปนาหํ อภิชฺฌาลุ กาเมสุ ติพฺพสาราโค อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ; อนภิชฺฌาลูหมสฺมิฯ เย หิ โว อริยา อนภิชฺฌาลู อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ , เตสมหํ อญฺญตโร’ติฯ เอตมหํ, พฺราหฺมณ, อนภิชฺฌาลุตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิโยฺย ปโลฺลมมาปาทึ อรเญฺญ วิหารายฯ

๓๘. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, เอตทโหสิ – ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา พฺยาปนฺนจิตฺตา ปทุฏฺฐมนสงฺกปฺปา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, พฺยาปนฺนจิตฺตปทุฏฺฐมนสงฺกปฺปสโนฺทสเหตุ หเว เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหายนฺติฯ น โข ปนาหํ พฺยาปนฺนจิโตฺต ปทุฏฺฐมนสงฺกโปฺป อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ; เมตฺตจิโตฺตหมสฺมิฯ เย หิ โว อริยา เมตฺตจิตฺตา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ เตสมหํ อญฺญตโร’ติฯ เอตมหํ, พฺราหฺมณ, เมตฺตจิตฺตตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิโยฺย ปโลฺลมมาปาทึ อรเญฺญ วิหารายฯ

๓๙. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, เอตทโหสิ – ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิตา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐานสโนฺทสเหตุ หเว เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหายนฺติฯ น โข ปนาหํ ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิโต อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ; วิคตถีนมิโทฺธหมสฺมิฯ เย หิ โว อริยา วิคตถีนมิทฺธา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ เตสมหํ อญฺญตโร’ติฯ เอตมหํ, พฺราหฺมณ, วิคตถีนมิทฺธตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิโยฺย ปโลฺลมมาปาทึ อรเญฺญ วิหารายฯ

๔๐. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, เอตทโหสิ – ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อุทฺธตา อวูปสนฺตจิตฺตา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, อุทฺธตอวูปสนฺตจิตฺตสโนฺทสเหตุ หเว เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหายนฺติฯ น โข ปนาหํ อุทฺธโต อวูปสนฺตจิโตฺต อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ; วูปสนฺตจิโตฺตหมสฺมิฯ เย หิ โว อริยา วูปสนฺตจิตฺตา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, เตสมหํ อญฺญตโร’ติฯ เอตมหํ, พฺราหฺมณ, วูปสนฺตจิตฺตตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิโยฺย ปโลฺลมมาปาทิํ อรเญฺญ วิหารายฯ

๔๑. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, เอตทโหสิ – ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กงฺขี วิจิกิจฺฉี อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, กงฺขิวิจิกิจฺฉิสโนฺทสเหตุ หเว เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหายนฺติฯ น โข ปนาหํ กงฺขี วิจิกิจฺฉี อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ; ติณฺณวิจิกิโจฺฉหมสฺมิฯ เย หิ โว อริยา ติณฺณวิจิกิจฺฉา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ เตสมหํ อญฺญตโร’ติฯ เอตมหํ, พฺราหฺมณ, ติณฺณวิจิกิจฺฉตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิโยฺย ปโลฺลมมาปาทิํ อรเญฺญ วิหารายฯ

๔๒. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, เอตทโหสิ – ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อตฺตุกฺกํสกา ปรวมฺภี อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, อตฺตุกฺกํสนปรวมฺภนสโนฺทสเหตุ หเว เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหายนฺติ ฯ น โข ปนาหํ อตฺตุกฺกํสโก ปรวมฺภี อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ ; อนตฺตุกฺกํสโก อปรวมฺภีหมสฺมิฯ เย หิ โว อริยา อนตฺตุกฺกํสกา อปรวมฺภี อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ เตสมหํ อญฺญตโร’ติฯ เอตมหํ, พฺราหฺมณ, อนตฺตุกฺกํสกตํ อปรวมฺภิตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิโยฺย ปโลฺลมมาปาทิํ อรเญฺญ วิหารายฯ

๔๓. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, เอตทโหสิ – ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ฉมฺภี ภีรุกชาติกา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, ฉมฺภิภีรุกชาติกสโนฺทสเหตุ หเว เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหายนฺติฯ น โข ปนาหํ ฉมฺภี ภีรุกชาติโก อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ; วิคตโลมหํโสหมสฺมิฯ เย หิ โว อริยา วิคตโลมหํสา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ เตสมหํ อญฺญตโร’ติฯ เอตมหํ, พฺราหฺมณ, วิคตโลมหํสตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิโยฺย ปโลฺลมมาปาทิํ อรเญฺญ วิหารายฯ

๔๔. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, เอตทโหสิ – ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ลาภสกฺการสิโลกํ นิกามยมานา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, ลาภสกฺการสิโลกนิกามน [นิกามยมาน (สี. สฺยา.)] สโนฺทสเหตุ หเว เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหายนฺติฯ น โข ปนาหํ ลาภสกฺการสิโลกํ นิกามยมาโน อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ; อปฺปิโจฺฉหมสฺมิฯ เย หิ โว อริยา อปฺปิจฺฉา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ เตสมหํ อญฺญตโร’ติฯ เอตมหํ, พฺราหฺมณ, อปฺปิจฺฉตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิโยฺย ปโลฺลมมาปาทิํ อรเญฺญ วิหารายฯ

๔๕. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, เอตทโหสิ – ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กุสีตา หีนวีริยา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ , กุสีตหีนวีริยสโนฺทสเหตุ หเว เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหายนฺติฯ น โข ปนาหํ กุสีโต หีนวีริโย อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ; อารทฺธวีริโยหมสฺมิฯ เย หิ โว อริยา อารทฺธวีริ

ยา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ เตสมหํ อญฺญตโร’ติฯ เอตมหํ, พฺราหฺมณ, อารทฺธวีริยตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิยฺโย ปโลฺลมมาปาทึ อรเญฺญ วิหารายฯ

๔๖. “ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, เอตทโหสิ – ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา มุฏฺฐสฺสตี อสมฺปชานา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, มุฏฺฐสฺสติอสมฺปชานสโนฺทสเหตุ หเว เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหายนฺติฯ น โข ปนาหํ มุฏฺฐสฺสติ อสมฺปชาโน อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ; อุปฏฺฐิตสฺสติหมสฺมิฯ เย หิ โว อริยา อุปฏฺฐิตสฺสตี อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ เตสมหํ อญฺญตโร’ติฯ เอตมหํ, พฺราหฺมณ, อุปฏฺฐิตสฺสติตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิยฺโย ปโลฺลมมาปาทึ อรเญฺญ วิหารายฯ

๔๗. “ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, เอตทโหสิ – ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อสมาหิตา วิพฺภนฺตจิตฺตา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, อสมาหิตวิพฺภนฺตจิตฺตสโนฺทสเหตุ หเว เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหายนฺติฯ น โข ปนาหํ อสมาหิโต วิพฺภนฺตจิโตฺต อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ; สมาธิสมฺปโนฺนหมสฺมิฯ เย หิ โว อริยา สมาธิสมฺปนฺนา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ เตสมหํ อญฺญตโร’ติฯ เอตมหํ, พฺราหฺมณ, สมาธิสมฺปทํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิยฺโย ปโลฺลมมาปาทึ อรเญฺญ วิหารายฯ

๔๘. “ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, เอตทโหสิ – ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ทุปฺปญฺญา เอฬมูคา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, ทุปฺปญฺญเอฬมูคสโนฺทสเหตุ หเว เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหายนฺติฯ น โข ปนาหํ ทุปฺปโญฺญ เอฬมูโค อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ; ปญฺญาสมฺปโนฺนหมสฺมิฯ เย หิ โว อริยา ปญฺญาสมฺปนฺนา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ เตสมหํ อญฺญตโร’ติฯ เอตมหํ, พฺราหฺมณ, ปญฺญาสมฺปทํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิยฺโย ปโลฺลมมาปาทึ อรเญฺญ วิหารายฯ

โสฬสปริยายํ นิฏฺฐิตํฯ

๔๙. “ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ ยา ตา รตฺติโย อภิญฺญาตา อภิลกฺขิตา – จาตุทฺทสี ปญฺจทสี อฏฺฐมี จ ปกฺขสฺส – ตถารูปาสุ รตฺตีสุ ยานิ ตานิ อารามเจติยานิ วนเจติยานิ รุกฺขเจติยานิ ภึสนกานิ สโลมหํสานิ ตถารูเปสุ เสนาสเนสุ วิหเรยฺยํ อเปฺปว นามาหํ ภยเภรวํ ปเสฺสยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, พฺราหฺมณ, อปเรน สมเยน ยา ตา รตฺติโย อภิญฺญาตา อภิลกฺขิตา – จาตุทฺทสี ปญฺจทสี อฏฺฐมี จ ปกฺขสฺส – ตถารูปาสุ รตฺตีสุ ยานิ ตานิ อารามเจติยานิ วนเจติยานิ รุกฺขเจติยานิ ภึสนกานิ สโลมหํสานิ ตถารูเปสุ เสนาสเนสุ วิหรามิฯ ตตฺถ จ เม, พฺราหฺมณ, วิหรโต มโค วา อาคจฺฉติ, โมโร วา กฏฺฐํ ปาเตติ, วาโต วา ปณฺณกสฏํ [ปณฺณสฏํ (สี. ปี.)] เอเรติ; ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ เอตทโหสิ [ตสฺส มยฺหํ เอวํ โหติ (สี. สฺยา.)] – ‘เอตํ นูน ตํ ภยเภรวํ อาคจฺฉตี’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, เอตทโหสิ – ‘กึ นุ โข อหํ อญฺญทตฺถุ ภยปฏิกงฺขี [ภยปาฏิกงฺขี (สี.)] วิหรามิ? ยํนูนาหํ ยถาภูตํ ยถาภูตสฺส [ยถาภูตสฺส ยถาภูตสฺส (สี. สฺยา.)] เม ตํ ภยเภรวํ อาคจฺฉติ, ตถาภูตํ ตถาภูโตว [ยถาภูโต ยถาภูโตว (สี. สฺยา.)] ตํ ภยเภรวํ ปฏิวิเนยฺย’นฺติฯ ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, จงฺกมนฺตสฺส ตํ ภยเภรวํ อาคจฺฉติฯ โส โข อหํ, พฺราหฺมณ, เนว ตาว ติฏฺฐามิ น นิสีทามิ น นิปชฺชามิ, ยาว จงฺกมโนฺตว ตํ ภยเภรวํ ปฏิวิเนมิฯ ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, ฐิตสฺส ตํ ภยเภรวํ อาคจฺฉติฯ โส โข อหํ, พฺราหฺมณ, เนว

ตาว จงฺกมามิ น นิสีทามิ น นิปชฺชามิฯ ยาว ฐิโตว ตํ ภยเภรวํ ปฏิวิเนมิฯ ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, นิสินฺนสฺส ตํ ภยเภรวํ อาคจฺฉติฯ โส โข อหํ, พฺราหฺมณ, เนว ตาว นิปชฺชามิ น ติฏฺฐามิ น จงฺกมามิ, ยาว นิสิโนฺนว ตํ ภยเภรวํ ปฏิวิเนมิฯ ตสฺส มยฺหํ, พฺราหฺมณ, นิปนฺนสฺส ตํ ภยเภรวํ อาคจฺฉติฯ โส โข อหํ, พฺราหฺมณ, เนว ตาว นิสีทามิ น ติฏฺฐามิ น จงฺกมามิ, ยาว นิปโนฺนว ตํ ภยเภรวํ ปฏิวิเนมิฯ

๕๐. ‘‘สนฺติ โข ปน, พฺราหฺมณ, เอเก สมณพฺราหฺมณา รตฺติํเยว สมานํ ทิวาติ สญฺชานนฺติ, ทิวาเยว สมานํ รตฺตีติ สญฺชานนฺติฯ อิทมหํ เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ สโมฺมหวิหารสฺมิํ วทามิฯ อหํ โข ปน, พฺราหฺมณ, รตฺติํเยว สมานํ รตฺตีติ สญฺชานามิ, ทิวาเยว สมานํ ทิวาติ สญฺชานามิฯ ยํ โข ตํ, พฺราหฺมณ, สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ‘อสโมฺมหธโมฺม สโตฺต โลเก อุปฺปโนฺน พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน’นฺติ, มเมว ตํ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ‘อสโมฺมหธโมฺม สโตฺต โลเก อุปฺปโนฺน พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน’นฺติฯ

๕๑. ‘‘อารทฺธํ โข ปน เม, พฺราหฺมณ, วีริยํ อโหสิ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา [อปฺปมฺมุฏฺฐา (สฺยา.)], ปสฺสโทฺธ กาโย อสารโทฺธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํฯ โส โข อหํ, พฺราหฺมณ, วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหาสิํ, สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทสิํ; ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ

๕๒. ‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสิํฯ โส อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรามิ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ เทฺวปิ ชาติโย ติโสฺสปิ ชาติโย จตโสฺสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ติํสมฺปิ ชาติโย จตฺตาลีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ อเนเกปิ สํวฏฺฏกเปฺป อเนเกปิ วิวฏฺฏกเปฺป อเนเกปิ สํวฏฺฏวิวฏฺฏกเปฺป – ‘อมุตฺราสิํ เอวํนาโม เอวํโคโตฺต เอวํวโณฺณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยโนฺต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทิํ; ตตฺราปาสิํ เอวํนาโม เอวํโคโตฺต เอวํวโณฺณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยโนฺต, โส ตโต จุโต อิธูปปโนฺน’ติฯ อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรามิฯ อยํ โข เม, พฺราหฺมณ, รตฺติยา ปฐเม ยาเม ปฐมา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต อาโลโก อุปฺปโนฺน, ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ

๕๓. ‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสิํฯ โส ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานามิ – ‘อิเม วต โภโนฺต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ

อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา; เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนาฯ อิเม วา ปน โภโนฺต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา; เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนา'ติฯ อิติ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานามิฯ อยํ โข เม, พฺราหฺมณ, รตฺติยา มชฺฌิเม ยาเม ทุติยา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต อาโลโก อุปฺปโนฺน, ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ

๕๔. ''โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสึฯ โส 'อิทํ ทุกฺข'นฺติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, 'อยํ ทุกฺขสมุทโย'ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, 'อยํ ทุกฺขนิโรโธ'ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, 'อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา'ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึฯ 'อิเม อาสวา'ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, 'อยํ อาสวสมุทโย'ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, 'อยํ อาสวนิโรโธ'ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, 'อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา'ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึฯ ตสฺส เม เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถฯ วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ อโหสิฯ 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา'ติ อพฺภญฺญาสึฯ อยํ โข เม, พฺราหฺมณ, รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม ตติยา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต อาโลโก อุปฺปโนฺน, ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ

๕๕. ''สิยา โข ปน เต, พฺราหฺมณ, เอวมสฺส – 'อชฺชาปิ นูน สมโณ โคตโม อวีตราโค อวีตโทโส อวีตโมโห, ตสฺมา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวตี'ติฯ น โข ปเนตํ, พฺราหฺมณ, เอวํ ทฏฺฐพฺพํฯ เทฺว โข อหํ, พฺราหฺมณ, อตฺถวเส สมฺปสฺสมาโน อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ – อตฺตโน จ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ สมฺปสฺสมาโน, ปจฺฉิมญฺจ ชนตํ อนุกมฺปมาโน''ติฯ

๕๖. ''อนุกมฺปิตรูปา วตายํ โภตา โคตเมน ปจฺฉิมา ชนตา , ยถา ตํ อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธนฯ อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม! อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม! เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุเชฺชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย – 'จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตี'ติ; เอวเมวํ โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต''นฺติฯ

ภยเภรวสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ จตุตฺถํฯ

๕. อนงฺคณสุตฺตํ

๕๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ''อาวุโส, ภิกฺขเว''ติฯ ''อาวุโส''ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ อายสฺมา สาริปุโตฺต เอตทโวจ –

‘‘จตฺตาโรเม, อาวุโส, ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมึฯ กตเม จตฺตาโร? อิธาวุโส, เอกโจฺจ ปุคฺคโล สางฺคโณว สมาโน ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณ’นฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติฯ อิธ ปนาวุโส, เอกโจฺจ ปุคฺคโล สางฺคโณว สมาโน ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณ’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ อิธาวุโส, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อนงฺคโณว สมาโน ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณ’นฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติฯ อิธ ปนาวุโส, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อนงฺคโณว สมาโน ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณ’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตตฺราวุโส, ยฺวายํ ปุคฺคโล สางฺคโณว สมาโน ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณ’นฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, อยํ อิเมสํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ สางฺคณานํเยว สตํ หีนปุริโส อกฺขายติฯ ตตฺราวุโส, ยฺวายํ ปุคฺคโล สางฺคโณว สมาโน ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณ’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ อิเมสํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ สางฺคณานํเยว สตํ เสฏฺฐปุริโส อกฺขายติ ฯ ตตฺราวุโส, ยฺวายํ ปุคฺคโล อนงฺคโณว สมาโน ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณ’นฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, อยํ อิเมสํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ อนงฺคณานํเยว สตํ หีนปุริโส อกฺขายติฯ ตตฺราวุโส, ยฺวายํ ปุคฺคโล อนงฺคโณว สมาโน ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณ’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ อิเมสํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ อนงฺคณานํเยว สตํ เสฏฺฐปุริโส อกฺขายตี’’ติฯ

๕๘. เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ –

‘‘โก นุ โข, อาวุโส สาริปุตฺต, เหตุ โก ปจฺจโย เยนิเมสํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ สางฺคณานํเยว สตํ เอโก หีนปุริโส อกฺขายติ, เอโก เสฏฺฐปุริโส อกฺขายติ? โก ปนาวุโส สาริปุตฺต, เหตุ โก ปจฺจโย เยนิเมสํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ อนงฺคณานํเยว สตํ เอโก หีนปุริโส อกฺขายติ, เอโก เสฏฺฐปุริโส อกฺขายตี’’ติ?

๕๙. ‘‘ตตฺราวุโส, ยฺวายํ ปุคฺคโล สางฺคโณว สมาโน ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณ’นฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ตเสฺสตํ ปาฏิกงฺขํ – น ฉนฺทํ ชเนสฺสติ น วายมิสฺสติ น วีริยํ อารภิสฺสติ ตสฺสงฺคณสฺส ปหานาย; โส สราโค สโทโส สโมโห สางฺคโณ สํกิลิฏฺฐจิโตฺต กาลํ กริสฺสติฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, กํสปาติ อาภตา อาปณา วา กมฺมารกุลา วา รเชน จ มเลน จ ปริโยนทฺธาฯ ตเมนํ สามิกา น เจว ปริภุเญฺชยฺยุํ น จ ปริโยทเปยฺยุํ [ปริโยทาเปยฺยุํ (?)], รชาปเถ จ นํ นิกฺขิเปยฺยุํฯ เอวญฺหิ สา, อาวุโส, กํสปาติ อปเรน สมเยน สํกิลิฏฺฐตรา อสฺส มลคฺคหิตา’’ติ? ‘‘เอวมาวุโส’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, อาวุโส, ยฺวายํ ปุคฺคโล สางฺคโณว สมาโน ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณ’นฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ตเสฺสตํ ปาฏิกงฺขํ – น ฉนฺทํ ชเนสฺสติ น วายมิสฺสติ น วีริยํ อารภิสฺสติ ตสฺสงฺคณสฺส ปหานาย; โส สราโค สโทโส สโมโห สางฺคโณ สํกิลิฏฺฐจิโตฺต กาลํ กริสฺสติฯ

‘‘ตตฺราวุโส, ยฺวายํ ปุคฺคโล สางฺคโณว สมาโน ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณ’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ตเสฺสตํ ปาฏิกงฺขํ – ฉนฺทํ ชเนสฺสติ วายมิสฺสติ วีริยํ อารภิสฺสติ ตสฺสงฺคณสฺส ปหานาย; โส อราโค อโทโส อโมโห อนงฺคโณ อสํกิลิฏฺฐจิโตฺต กาลํ กริสฺสติฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, กํสปาติ อาภตา อาปณา วา กมฺมารกุลา วา รเชน จ มเลน จ ปริโยนทฺธาฯ ตเมนํ สามิกา ปริภุเญฺชยฺยุเญฺจว ปริโยทเปยฺยุญฺจ, น จ นํ รชาปเถ นิกฺขิเปยฺยุํฯ เอวญฺหิ สา, อาวุโส, กํสปาติ อปเรน สมเยน ปริสุทฺธตรา อสฺส ปริโยทาตา’’ติ? ‘‘เอวมาวุโส’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, อาวุโส, ยฺวายํ ปุคฺคโล สางฺคโณว สมาโน ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณ’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ตเสฺสตํ ปาฏิกงฺขํ – ฉนฺทํ ชเนสฺสติ วายมิสฺสติ วีริยํ อารภิสฺสติ ตสฺสงฺคณสฺส ปหานาย; โส อราโค อโทโส อโมโห อนงฺคโณ อสํกิลิฏฺฐจิโตฺต กาลํ กริสฺสติฯ

‘‘ตตฺราวุโส , ยฺวายํ ปุคฺคโล อนงฺคโณว สมาโน ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณ’นฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ตเสฺสตํ ปาฏิกงฺขํ – สุภนิมิตฺตํ มนสิ กริสฺสติ, ตสฺส สุภนิมิตฺตสฺส มนสิการา ราโค จิตฺตํ อนุทฺธํเสสฺสติ; โส สราโค สโทโส สโมโห สางฺคโณ สํกิลิฏฺฐจิตฺโต กาลํ กริสฺสติฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, กํสปาติ อาภตา อาปณา วา กมฺมารกุลา วา ปริสุทฺธา ปริโยทาตาฯ ตเมนํ สามิกา น เจว ปริภุเญฺชยฺยุํ น จ ปริโยทเปยฺยุํ, รชาปเถ จ นํ นิกฺขิเปยฺยุํฯ เอวญฺหิ สา, อาวุโส, กํสปาติ อปเรน สมเยน สํกิลิฏฺฐตรา อสฺส มลคฺคหิตา’’ติ? ‘‘เอวมาวุโส’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, อาวุโส, ยฺวายํ ปุคฺคโล อนงฺคโณว สมาโน ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณ’นฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ตเสฺสตํ ปาฏิกงฺขํ – สุภนิมิตฺตํ มนสิ กริสฺสติ, ตสฺส สุภนิมิตฺตสฺส มนสิการา ราโค จิตฺตํ อนุทฺธํเสสฺสติ;โส สราโค สโทโส สโมโห สางฺคโณ สํกิลิฏฺฐจิตฺโตกาลํกริสฺสติฯ

‘‘ตตฺราวุโส, ยฺวายํ ปุคฺคโล อนงฺคโณว สมาโน ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณ’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ตเสฺสตํ ปาฏิกงฺขํ – สุภนิมิตฺตํ น มนสิ กริสฺสติ, ตสฺส สุภนิมิตฺตสฺส อมนสิการา ราโค จิตฺตํ นานุทฺธํเสสฺสติ; โส อราโค อโทโส อโมโห อนงฺคโณ อสํกิลิฏฺฐจิตฺโต กาลํ กริสฺสติฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, กํสปาติ อาภตา อาปณา วา กมฺมารกุลา วา ปริสุทฺธา ปริโยทาตาฯ ตเมนํ สามิกา ปริภุเญฺชยฺยุเญฺจว ปริโยทเปยฺยุญฺจ, น จ นํ รชาปเถ นิกฺขิเปยฺยุํฯ เอวญฺหิ สา, อาวุโส, กํสปาติ อปเรน สมเยน ปริสุทฺธตรา อสฺส ปริโยทาตา’’ติ? ‘‘เอวมาวุโส’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, อาวุโส, ยฺวายํ ปุคฺคโล อนงฺคโณว สมาโน ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณ’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ตเสฺสตํ ปาฏิกงฺขํ – สุภนิมิตฺตํ น มนสิ กริสฺสติ, ตสฺส สุภนิมิตฺตสฺส อมนสิการา ราโค จิตฺตํ นานุทฺธํเสสฺสติ; โส อราโค อโทโส อโมโห อนงฺคโณ อสํกิลิฏฺฐจิตฺโต กาลํ กริสฺสติฯ

‘‘อยํ โข, อาวุโส โมคฺคลฺลาน , เหตุ อยํ ปจฺจโย เยนิเมสํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ สางฺคณานํเยว สตํ เอโก หีนปุริโส อกฺขายติ, เอโก เสฏฺฐปุริโส อกฺขายติฯ อยํ ปนาวุโส โมคฺคลฺลาน, เหตุ อยํ ปจฺจโย เยนิเมสํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ อนงฺคณานํเยว สตํ เอโก หีนปุริโส อกฺขายติ, เอโก เสฏฺฐปุริโส อกฺขายตี’’ติฯ

๖๐. ‘‘องฺคณํ องฺคณนฺติ, อาวุโส, วุจฺจติฯ กิสฺส นุ โข เอตํ, อาวุโส, อธิวจนํ ยทิทํ องฺคณ’’นฺติ? ‘‘ปาปกานํ โข เอตํ, อาวุโส, อกุสลานํ อิจฺฉาวจรานํ อธิวจนํ, ยทิทํ องฺคณ’’นฺติฯ

‘‘ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปเชฺชยฺย – ‘อาปตฺติญฺจ วต อาปนฺโน อสฺสํ, น จ มํ ภิกฺขู ชาเนยฺยุํ อาปตฺตึ อาปนฺโน’ติฯ ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ ตํ ภิกฺขุํ ภิกฺขู ชาเนยฺยุํ – ‘อาปตฺตึ อาปนฺโน’ติฯ ‘ชานนฺติ มํ ภิกฺขู อาปตฺตึ อาปนฺโน’ติ – อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโตฯ โย เจว โข, อาวุโส, โกโป โย จ อปฺปจฺจโย – อุภยเมตํ องฺคณํฯ

‘‘ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปเชฺชยฺย – ‘อาปตฺติญฺจ วต อาปนฺโน อสฺสํ, อนุรโห มํ ภิกฺขู โจเทยฺยุํ, โน สงฺฆมเชฺฌ’ติฯ ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ ตํ ภิกฺขุํ ภิกฺขู สงฺฆมเชฺฌ โจเทยฺยุํ, โน อนุรโหฯ ‘สงฺฆมเชฺฌ มํ ภิกฺขู โจเทนฺติ, โน อนุรโห’ติ – อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโตฯ โย เจว โข, อาวุโส, โกโป โย จ อปฺปจฺจโย – อุภยเมตํ องฺคณํฯ

‘‘ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปเชฺชยฺย – ‘อาปตฺติญฺจ วต อาปนฺโน อสฺสํ, สปฺปฏิปุคฺคโล มํ โจเทยฺย, โน อปฺปฏิปุคฺคโล’ติฯ ฐานํ โข ป

เนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ ตํ ภิกฺขุํ อปฺปฏิปุคฺคโล โจเทยฺย, โน สปฺปฏิปุคฺคโลฯ 'อปฺปฏิปุคฺคโล มํ โจเทติ, โน สปฺปฏิปุคฺคโล'ติ – อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโตฯ โย เจว โข, อาวุโส, โกโป โย จ อปฺปจฺจโย – อุภยเมตํ องฺคณํฯ

"ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย – 'อโห วต มเมว สตฺถา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสยฺย, น อญฺญํ ภิกฺขุํ สตฺถา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสยฺยา'ติฯ ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อญฺญํ ภิกฺขุํ สตฺถา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสยฺย, น ตํ ภิกฺขุํ สตฺถา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสยฺยฯ 'อญฺญํ ภิกฺขุํ สตฺถา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสติ, น มํ สตฺถา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสตี'ติ – อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโตฯ โย เจว โข, อาวุโส, โกโป โย จ อปฺปจฺจโย – อุภยเมตํ องฺคณํฯ

"ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย – 'อโห วต มเมว ภิกฺขู ปุรกฺขตฺวา ปุรกฺขตฺวา คามํ ภตฺตาย ปวิเสยฺยุํ, น อญฺญํ ภิกฺขุํ ภิกฺขู ปุรกฺขตฺวา ปุรกฺขตฺวา คามํ ภตฺตาย ปวิเสยฺยุ'นฺติฯ ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อญฺญํ ภิกฺขุํ ภิกฺขู ปุรกฺขตฺวา ปุรกฺขตฺวา คามํ ภตฺตาย ปวิเสยฺยุํ, น ตํ ภิกฺขุํ ภิกฺขู ปุรกฺขตฺวา ปุรกฺขตฺวา คามํ ภตฺตาย ปวิเสยฺยุํฯ 'อญฺญํ ภิกฺขุํ ภิกฺขู ปุรกฺขตฺวา ปุรกฺขตฺวา คามํ ภตฺตาย ปวิสนฺติ, น มํ ภิกฺขู ปุรกฺขตฺวา ปุรกฺขตฺวา คามํ ภตฺตาย ปวิสนฺตี'ติ – อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโตฯ โย เจว โข, อาวุโส, โกโป โย จ อปฺปจฺจโย – อุภยเมตํ องฺคณํฯ

"ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย – 'อโห วต อหเมว ลเภยฺยํ ภตฺตเคฺค อคฺคาสนํ อโคฺคทกํ อคฺคปิณฺฑํ, น อโญฺญ ภิกฺขุ ลเภยฺย ภตฺตเคฺค อคฺคาสนํ อโคฺคทกํ อคฺคปิณฺฑ'นฺติฯ ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อโญฺญ ภิกฺขุ ลเภยฺย ภตฺตเคฺค อคฺคาสนํ อโคฺคทกํ อคฺคปิณฺฑํ, น โส ภิกฺขุ ลเภยฺย ภตฺตเคฺค อคฺคาสนํ อโคฺคทกํ อคฺคปิณฺฑํฯ 'อโญฺญ ภิกฺขุ ลภติ ภตฺตเคฺค อคฺคาสนํ อโคฺคทกํ อคฺคปิณฺฑํ, นาหํ ลภามิ ภตฺตเคฺค อคฺคาสนํ อโคฺคทกํ อคฺคปิณฺฑ'นฺติ – อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโตฯ โย เจว โข, อาวุโส, โกโป โย จ อปฺปจฺจโย – อุภยเมตํ องฺคณํฯ

"ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย – 'อโห วต อหเมว ภตฺตเคฺค ภุตฺตาวี อนุโมเทยฺยํ, น อโญฺญ ภิกฺขุ ภตฺตเคฺค ภุตฺตาวี อนุโมเทยฺยา'ติฯ ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อโญฺญ ภิกฺขุ ภตฺตเคฺค ภุตฺตาวี อนุโมเทยฺย, น โส ภิกฺขุ ภตฺตเคฺค ภุตฺตาวี อนุโมเทยฺยฯ 'อโญฺญ ภิกฺขุ ภตฺตเคฺค ภุตฺตาวี อนุโมทติ, นาหํ ภตฺตเคฺค ภุตฺตาวี อนุโมทามี'ติ – อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโตฯ โย เจว โข, อาวุโส, โกโป โย จ อปฺปจฺจโย – อุภยเมตํ องฺคณํฯ

"ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย – 'อโห วต อหเมว อารามคตานํ ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ, น อโญฺญ ภิกฺขุ อารามคตานํ ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสยฺยา'ติฯ ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อโญฺญ ภิกฺขุ อารามคตานํ ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสยฺย, น โส ภิกฺขุ อารามคตานํ ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสยฺยฯ 'อโญฺญ ภิกฺขุ อารามคตานํ ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสติ, นาหํ อารามคตานํ ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสมี'ติ – อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโตฯ โย เจว โข, อาวุโส, โกโป โย จ อปฺปจฺจโย – อุภยเมตํ องฺคณํฯ

“ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปเชฺชยฺย – ‘อโห วต อหเมว อารามคตานํ ภิกฺขุนีนํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ…เป…. อุปาสกานํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ…เป…. อุปาสิกานํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ, น อโญฺญ ภิกฺขุ อารามคตานํ อุปาสิกานํ ธมฺมํ เทเสยฺยา’ติฯ ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อโญฺญ ภิกฺขุ อารามคตานํ อุปาสิกานํ ธมฺมํ เทเสยฺย, น โส ภิกฺขุ อารามคตานํ อุปาสิกานํ ธมฺมํ เทเสยฺยฯ ‘อโญฺญ ภิกฺขุ อารามคตานํ อุปาสิกานํ ธมฺมํ เทเสติ, นาหํ อารามคตานํ อุปาสิกานํ ธมฺมํ เทเสมี’ติ – อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโตฯ โย เจว โข, อาวุโส, โกโป โย จ อปฺปจฺจโย – อุภยเมตํ องฺคณํฯ

“ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปเชฺชยฺย – ‘อโห วต มเมว ภิกฺขู สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ [ครุกเรยฺยุํ (สี. สฺยา. ปี.)] มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, น อญฺญํ ภิกฺขุํ ภิกฺขู สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุ’นฺติฯ ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อญฺญํ ภิกฺขุํ ภิกฺขู สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, น ตํ ภิกฺขุํ ภิกฺขู สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํฯ ‘อญฺญํ ภิกฺขุํ ภิกฺขู สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ , น มํ ภิกฺขู สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺตี’ติ – อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโตฯ โย เจว โข, อาวุโส, โกโป โย จ อปฺปจฺจโย – อุภยเมตํ องฺคณํฯ

“ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปเชฺชยฺย – ‘อโห วต มเมว ภิกฺขุนิโย…เป…. อุปาสกา…เป…. อุปาสิกา สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, น อญฺญํ ภิกฺขุํ อุปาสิกา สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุ’นฺติฯ ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อญฺญํ ภิกฺขุํ อุปาสิกา สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, น ตํ ภิกฺขุํ อุปาสิกา สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํฯ ‘อญฺญํ ภิกฺขุํ อุปาสิกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, น มํ อุปาสิกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺตี’ติ – อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโตฯ โย เจว โข, อาวุโส, โกโป โย จ อปฺปจฺจโย – อุภยเมตํ องฺคณํฯ

“ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปเชฺชยฺย – ‘อโห วต อหเมว ลาภี อสฺสํ ปณีตานํ จีวรานํ, น อโญฺญ ภิกฺขุ ลาภี อสฺส ปณีตานํ จีวรานํ’นฺติฯ ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อโญฺญ ภิกฺขุ ลาภี อสฺส ปณีตานํ จีวรานํ, น โส ภิกฺขุ ลาภี อสฺส ปณีตานํ จีวรานํฯ ‘อโญฺญ ภิกฺขุ ลาภี [ลาภี อสฺส (ก.)] ปณีตานํ จีวรานํ, นาหํ ลาภี [ลาภี อสฺสํ (ก.)] ปณีตานํ จีวราน’นฺติ – อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโตฯ โย เจว โข, อาวุโส, โกโป โย จ อปฺปจฺจโย – อุภยเมตํ องฺคณํฯ

“ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปเชฺชยฺย – ‘อโห วต อหเมว ลาภี อสฺสํ ปณีตานํ ปิณฺฑปาตานํ…เป…. ปณีตานํ เสนาสนานํ…เป…. ปณีตานํ คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํ, น อโญฺญ ภิกฺขุ ลาภี อสฺส ปณีตานํ คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาราน’นฺติฯ ฐานํ โข ปเนตํ, อาวุโส, วิชฺชติ ยํ อโญฺญ ภิกฺขุ ลาภี อสฺส ปณีตานํ คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํ, น โส ภิกฺขุ ลาภี อสฺส ปณีตานํ คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ ‘อโญฺญ ภิกฺขุ ลาภี [ลาภี อสฺส (ก.)] ปณีตานํ คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํ, นาหํ ลาภี [ลาภี อสฺสํ (ก.)] ปณีตานํ คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาราน’นฺติ – อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโตฯ โย เจว โข, อาวุโส, โกโป โย จ อปฺปจฺจโย – อุภยเมตํ องฺคณํฯ

“อิเมสํ โข เอตํ, อาวุโส, ปาปกานํ อกุสลานํ อิจฺฉาวจรานํ อธิวจนํ, ยทิทํ องฺคณ’’นฺติฯ

๖๑. ‘‘ยสฺส กสฺสจิ, อาวุโส, ภิกฺขุโน อิเม ปาปกา อกุสลา อิจฺฉาวจรา อปฺปหีนา ทิสฺสนฺติ เจว สูยนฺติ จ, กิญฺจาปิ โส โหติ อารญฺญิโก ปนฺตเสนาสโน ปิณฺฑปาติโก สปทานจารี ปํสุกูลิโก ลูขจีวรธโร, อถ โข นํ สพฺรหฺมจารี น เจว สกฺกโรนฺติ น ครุํ กโรนฺติ น มาเนนฺติ น ปูเชนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เต หิ ตสฺส อายสฺมโต ปาปกา อกุสลา อิจฺฉาวจรา อปฺปหีนา ทิสฺสนฺติ เจว สูยนฺติ จฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, กํสปาติ อาภตา อาปณา วา กมฺมารกุลา วา ปริสุทฺธา ปริโยทาตาฯ ตเมนํ สามิกา อหิกุณปํ วา กุกฺกุรกุณปํ วา มนุสฺสกุณปํ วา รจยิตฺวา อญฺญิสฺสา กํสปาติยา ปฏิกุชฺชิตฺวา อนฺตราปณํ ปฏิปเชฺชยฺยุํฯ ตเมนํ ชโน ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – ‘อโมฺภ, กิเมวิทํ หรียติ ชญฺญชญฺญํ วิยา’ติ? ตเมนํ อุฏฺฐหิตฺวา อปาปุริตฺวา [อวาปุริตฺวา (สี.)] โอโลเกยฺยฯ ตสฺส สหทสฺสเนน อมนาปตา จ สณฺฐเหยฺย, ปาฏิกุลฺยตา [ปฏิกูลตา (ก.), ปาฏิกูลฺยตา (สฺยา.)] จ สณฺฐเหยฺย, เชคุจฺฉตา จ [เชคุจฺฉิตา จ (ปี. ก.)] สณฺฐเหยฺย; ชิฆจฺฉิตานมฺปิ น โภตฺตุกมฺยตา อสฺส, ปเคว สุหิตานํฯ เอวเมว โข, อาวุโส, ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขุโน อิเม ปาปกา อกุสลา อิจฺฉาวจรา อปฺปหีนา ทิสฺสนฺติ เจว สูยนฺติ จ, กิญฺจาปิ โส โหติ อารญฺญิโก ปนฺตเสนาสโน ปิณฺฑปาติโก สปทานจารี ปํสุกูลิโก ลูขจีวรธโร, อถ โข นํ สพฺรหฺมจารี น เจว สกฺกโรนฺติ น ครุํ กโรนฺติ น มาเนนฺติ น ปูเชนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เต หิ ตสฺส อายสฺมโต ปาปกา อกุสลา อิจฺฉาวจรา อปฺปหีนา ทิสฺสนฺติ เจว สูยนฺติ จฯ

๖๒. ‘‘ยสฺส กสฺสจิ, อาวุโส, ภิกฺขุโน อิเม ปาปกา อกุสลา อิจฺฉาวจรา ปหีนา ทิสฺสนฺติ เจว สูยนฺติ จ, กิญฺจาปิ โส โหติ คามนฺตวิหารี เนมนฺตนิโก คหปติจีวรธโร, อถ โข นํ สพฺรหฺมจารี สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ ? เต หิ ตสฺส อายสฺมโต ปาปกา อกุสลา อิจฺฉาวจรา ปหีนา ทิสฺสนฺติ เจว สูยนฺติ จฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, กํสปาติ อาภตา อาปณา วา กมฺมารกุลา วา ปริสุทฺธา ปริโยทาตาฯ ตเมนํ สามิกา สาลีนํ โอทนํ วิจิตกาฬกํ [วิจินิตกาฬกํ (ก.)] อเนกสูปํ อเนกพฺยญฺชนํ รจยิตฺวา อญฺญิสฺสา กํสปาติยา ปฏิกุชฺชิตฺวา อนฺตราปณํ ปฏิปเชฺชยฺยุํฯ ตเมนํ ชโน ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – ‘อโมฺภ, กิเมวิทํ หรียติ ชญฺญชญฺญํ วิยา’ติ? ตเมนํ อุฏฺฐหิตฺวา อปาปุริตฺวา โอโลเกยฺยฯ ตสฺส สห ทสฺสเนน มนาปตา จ สณฺฐเหยฺย, อปฺปาฏิกุลฺยตา จ สณฺฐเหยฺย, อเชคุจฺฉตา จ สณฺฐเหยฺย; สุหิตานมฺปิ โภตฺตุกมฺยตา อสฺส, ปเคว ชิฆจฺฉิตานํฯ เอวเมว โข, อาวุโส, ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขุโน อิเม ปาปกา อกุสลา อิจฺฉาวจรา ปหีนา ทิสฺสนฺติ เจว สูยนฺติ จ, กิญฺจาปิ โส โหติ คามนฺตวิหารี เนมนฺตนิโก คหปติจีวรธโร, อถ โข นํ สพฺรหฺมจารี สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ ฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เต หิ ตสฺส อายสฺมโต ปาปกา อกุสลา อิจฺฉาวจรา ปหีนา ทิสฺสนฺติ เจว สูยนฺติ จา’’ติฯ

๖๓. เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อุปมา มํ, อาวุโส สาริปุตฺต, ปฏิภาตี’’ติฯ ‘‘ปฏิภาตุ ตํ, อาวุโส โมคฺคลฺลานา’’ติฯ ‘‘เอกมิทาหํ, อาวุโส, สมยํ ราชคเห วิหรามิ คิริพฺพเชฯ อถ ขฺวาหํ, อาวุโส, ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิํฯ เตน โข ปน สมเยน สมีติ ยานการปุโตฺต รถสฺส เนมิํ ตจฺฉติฯ ตเมนํ ปณฺฑุปุโตฺต อาชีวโก ปุราณยานการปุโตฺต ปจฺจุปฏฺฐิโต โหติฯ อถ โข, อาวุโส, ปณฺฑุปุตฺตสฺส อาชีวกสฺส ปุราณยานการปุตฺตสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตโกฺก อุทปาทิ – ‘อโห วตายํ สมีติ ยานการปุโตฺต อิมิสฺสา เนมิยา อิมญฺจ วงฺกํ อิมญฺจ ชิมฺหํ อิมญฺจ โทสํ ตเจฺฉยฺย, เอวายํ เนมิ อปคตวงฺกา อปคตชิมฺหา อปคตโทสา สุทฺธา อสฺส [สุทฺธาสฺส (สี. ปี.), สุทฺธา (ก.)] สาเร ปติฏฺฐิตา’ติ ฯ ยถา ยถา โข, อาวุโส, ปณฺฑุปุตฺตสฺส อาชีวกสฺส ปุราณยานการปุตฺตสฺส เจตโส ปริวิตโกฺก โหติ, ตถา ตถา สมีติ ยานการปุโตฺต ตสฺสา เนมิยา ตญฺจ วงฺกํ ตญฺจ ชิมฺหํ ตญฺจ โทสํ ตจฺฉติฯ อถ โข, อาวุโส, ปณฺฑุปุโตฺต อาชีวโก ปุราณยานการปุโตฺต อตฺตมโน อตฺตมนวาจํ นิจฺฉาเรสิ – ‘หทยา หทยํ มเญฺญ อญฺญาย ตจฺฉตี’ติฯ

“เอวเมว โข, อาวุโส, เย เต ปุคฺคลา อสฺสทฺธา, ชีวิกตฺถา น สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, สฐา มายาวิโน เกตพิโน [เกฏุภิโน (พหูสุ)] อุทฺธตา อุนฺนฬา จปลา มุขรา วิกิณฺณวาจา, อินฺทฺริเยสุ อคุตฺตทฺวารา, โภชเน อมตฺตญฺญุโน, ชาคริยํ อนนุยุตฺตา, สามญฺเญ อนเปกฺขวนฺโต, สิกฺขาย น ติพฺพคารวา, พาหุลิกา สาถลิกา, โอกฺกมเน ปุพฺพงฺคมา, ปวิเวเก นิกฺขิตฺตธุรา, กุสีตา หีนวีริยา มุฏฺฐสฺสตี อสมฺปชานา อสมาหิตา วิพฺภนฺตจิตฺตา ทุปฺปญฺญา เอฬมูคา, เตสํ อายสฺมา สาริปุตฺโต อิมินา ธมฺมปริยาเยน หทยา หทยํ มญฺเญ อญฺญาย ตจฺฉติฯ

“เย ปน เต กุลปุตฺตา สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, อสฐา อมายาวิโน อเกตพิโน อนุทฺธตา อนุนฺนฬา อจปลา อมุขรา อวิกิณฺณวาจา, อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารา, โภชเน มตฺตญฺญุโน, ชาคริยํ อนุยุตฺตา, สามญฺเญ อเปกฺขวนฺโต, สิกฺขาย ติพฺพคารวา, น พาหุลิกา น สาถลิกา, โอกฺกมเน นิกฺขิตฺตธุรา, ปวิเวเก ปุพฺพงฺคมา, อารทฺธวีริยา ปหิตตฺตา อุปฏฺฐิตสฺสตี สมฺปชานา สมาหิตา เอกคฺคจิตฺตา ปญฺญวนฺโต อเนฬมูคา, เต อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส อิมํ ธมฺมปริยายํ สุตฺวา ปิวนฺติ มญฺเญ, ฆสนฺติ มญฺเญ วจสา เจว มนสา จ – ‘สาธุ วต, โภ, สพฺรหฺมจารี อกุสลา วุฏฺฐาเปตฺวา กุสเล ปติฏฺฐาเปตี’ติฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, อิตฺถี วา ปุริโส วา ทหโร ยุวา มณฺฑนกชาติโก สีสํนฺหาโต อุปฺปลมาลํ วา วสฺสิกมาลํ วา อติมุตฺตกมาลํ [อธิมุตฺตกมาลํ (สฺยา.)] วา ลภิตฺวา อุโภหิ หตฺเถหิ ปฏิคฺคเหตฺวา อุตฺตมงฺเค สิรสฺมิํ ปติฏฺฐเปยฺย, เอวเมว โข, อาวุโส, เย เต กุลปุตฺตา สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, อสฐา อมายาวิโน อเกตพิโน อนุทฺธตา อนุนฺนฬา อจปลา อมุขรา อวิกิณฺณวาจา, อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารา, โภชเน มตฺตญฺญุโน, ชาคริยํ อนุยุตฺตา, สามญฺเญ อเปกฺขวนฺโต, สิกฺขาย ติพฺพคารวา, น พาหุลิกา น สาถลิกา, โอกฺกมเน นิกฺขิตฺตธุรา, ปวิเวเก ปุพฺพงฺคมา, อารทฺธวีริยา ปหิตตฺตา อุปฏฺฐิตสฺสตี สมฺปชานา สมาหิตา เอกคฺคจิตฺตา ปญฺญวนฺโต อเนฬมูคา, เต อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส อิมํ ธมฺมปริยายํ สุตฺวา ปิวนฺติ มญฺเญ, ฆสนฺติ มญฺเญ วจสา เจว มนสา จ – ‘สาธุ วต, โภ, สพฺรหฺมจารี อกุสลา วุฏฺฐาเปตฺวา กุสเล ปติฏฺฐาเปตี’ติฯ อิติห เต อุโภ มหานาคา อญฺญมญฺญสฺส สุภาสิตํ สมนุโมทิํสู”ติฯ

อนงฺคณสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ปญฺจมํฯ

๖. อากงฺเขยฺยสุตฺตํ

๖๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – “ภิกฺขโว”ติฯ “ภทนฺเต”ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

“สมฺปนฺนสีลา, ภิกฺขเว, วิหรถ สมฺปนฺนปาติโมกฺขา; ปาติโมกฺขสํวรสํวุตา วิหรถ อาจารโคจรสมฺปนฺนา อณุมตฺเตสุ วชฺชสุ ภยทสฺสาวิโน; สมาทาย สิกฺขถ สิกฺขาปเทสุฯ

๖๕. “อากงฺเขยฺย เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ – ‘สพฺรหฺมจารีนํ ปิโย จ อสฺสํ มนาโป จ ครุ จ ภาวนีโย จา’ติ [มนาโป ครุภาวนิโย จาติ (สี.)], สีเลสฺเววสฺส ปริปูรการี อชฺฌตฺตํ เจโตสมถมนุยุตฺโต อนิราฏชฺฌาโน วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ

“อากงฺเขยฺย เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ – ‘ลาภี อสฺสํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาราน’นฺติ, สีเลสฺเววสฺส ปริปูรการี อชฺฌตฺตํ เจโตสมถมนุยุตฺโต อนิราก

ตชฺฌาโน วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ

“อากงฺเขยฺย เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ – ‘เยสาหํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสน คิลานปฺปจฺจยเภสชฺช ปริกฺขารํ ปริภุญฺชามิ เตสํ เต การา มหปฺผลา อสฺสุ มหานิสํสา’ติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี อชฺฌตฺตํ เจโตสมถมนุยุตฺโต อนิรากตชฺฌาโน วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ

“อากงฺเขยฺย เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ – ‘เย มํ [เย เม (สี. สฺยา.)] ญาตี สาโลหิตา เปตา กาลงฺกตา [กาลกตา (สี. สฺยา. ปี.)] ปสนฺนจิตฺตา อนุสฺสรนฺติ เตสํ ตํ มหปฺผลํ อสฺส มหานิสํส’นฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี อชฺฌตฺตํ เจโตสมถมนุยุตฺโต อนิรากตชฺฌาโน วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ

๖๖. “อากงฺเขยฺย เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ – ‘อรติรติสโห อสฺสํ, น จ มํ อรติ สเหยฺย, อุปฺปนฺนํ อรตึ อภิภุยฺย อภิภุยฺย วิหเรยฺย’นฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี…เป.… พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ

“อากงฺเขยฺย เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ – ‘ภยเภรวสโห อสฺสํ, น จ มํ ภยเภรวํ สเหยฺย, อุปฺปนฺนํ ภยเภรวํ อภิภุยฺย อภิภุยฺย วิหเรยฺย’นฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี…เป.… พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ

“อากงฺเขยฺย เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ – ‘จตุนฺนํ ฌานานํ อาภิเจตสิกานํ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารานํ นิกามลาภี อสฺสํ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี’ติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี…เป.… พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ

“อากงฺเขยฺย เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ – ‘เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา, เต กาเยน ผุสิตฺวา วิหเรยฺย’นฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี…เป.… พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ

๖๗. “อากงฺเขยฺย เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ – ‘ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺโน อสฺสํ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโณ’ติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี…เป.… พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ

“อากงฺเขยฺย เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ – ‘ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามี อสฺสํ สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กเรยฺย’นฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี…เป.… พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ

“อากงฺเขยฺย เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ – ‘ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก อสฺสํ ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกา’ติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี…เป.… พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ

๖๘. “อากงฺเขยฺย เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ – ‘อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุภเวยฺยํ – เอโกปิ หุตฺวา พหุธา อสฺสํ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก อสฺสํ; อาวิภาวํ ติโรภาวํ; ติโรกุฏฺฏํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมาโน คจฺเฉยฺยํ, เสยฺยถาปิ อากาเส; ปถวิยาปิ อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ กเรยฺยํ, เสยฺยถาปิ อุทเก; อุทเกปิ อภิชฺชมาเน คจฺเฉยฺยํ, เสยฺยถาปิ ปถวิยํ; อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กเมยฺยํ, เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ; อิเมปิ จนฺทิมสูริเย เอวํมหิทฺธิเก เอวํมหานุภาเว ปาณินา ปรามเสยฺยํ

ปริมเชฺชยฺยํ; ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตยฺย’นฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี…เป…. พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ

‘‘อากงฺเขยฺย เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ – ‘ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สทฺเท สุเณยฺยํ – ทิเพฺพ จ มานุเส จ เย ทูเร สนฺติเก จา’ติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี…เป.… พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ

‘‘อากงฺเขยฺย เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ – ‘ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชาเนยฺยํ – สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วีตราคํ วา จิตฺตํ วีตราคํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; สโทสํ วา จิตฺตํ สโทสํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วีตโทสํ วา จิตฺตํ วีตโทสํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; สโมหํ วา จิตฺตํ สโมหํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วีตโมหํ วา จิตฺตํ วีตโมหํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; สํขิตฺตํ วา จิตฺตํ สํขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; มหคฺคตํ วา จิตฺตํ มหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ อมหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ สอุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ อนุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; สมาหิตํ วา จิตฺตํ สมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อสมาหิตํ วา จิตฺตํ อสมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺย’นฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี…เป…. พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ

‘‘อากงฺเขยฺย เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ – ‘อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสเรยฺยํ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ เทฺวปิ ชาติโย ติโสฺสปิ ชาติโย จตโสฺสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ติํสมฺปิ ชาติโย จตฺตาลีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติ สตสหสฺสมฺปิ อเนเกปิ สํวฏฺฏกเปฺป อเนเกปิ วิวฏฺฏกเปฺป อเนเกปิ สํวฏฺฏวิวฏฺฏกเปฺป – อมุตฺราสิํ เอวํนาโม เอวํโคโตฺต เอวํวโณฺณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยโนฺต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทิํ; ตตฺราปาสิํ เอวํนาโม เอวํโคโตฺต เอวํวโณฺณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยโนฺต, โส ตโต จุโต อิธูปปโนฺนนฺติฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสเรยฺย’นฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี…เป…. พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ

‘‘อากงฺเขยฺย เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ – ‘ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปเสฺสยฺยํ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชาเนยฺยํ – อิเม วต โภโนฺต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา; อิเม วา ปน โภโนฺต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาติ, อิติ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปเสฺสยฺยํ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชาเนยฺย’นฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี อชฺฌตฺตํ เจโตสมถมนุยุโตฺต อนิราการตชฺฌาโน วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ

๖๙. ‘‘อากงฺเขยฺย เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ – ‘อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย’นฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี

อชฺฌตฺตํ เจโตสมถมนุยุตฺโต อนิรากตชฺฌาโน วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ

‘‘สมฺปนฺนสีลา, ภิกฺขเว, วิหรถ สมฺปนฺนปาติโมกฺขา; ปาติโมกฺขสํวรสํวุตา วิหรถ อาจารโคจรสมฺปนฺนา อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวิโน; สมาทาย สิกฺขถ สิกฺขาปเทสู’’ติ – อิติ ยํ ตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺต’’นฺติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

อากงฺเขยฺยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ฉฏฺฐํฯ

๗. วตฺถสุตฺตํ

๗๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทนฺเต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, วตฺถํ สํกิลิฏฺฐํ มลคฺคหิตํ; ตเมนํ รชโก ยสฺมิํ ยสฺมิํ รงฺคชาเต อุปสํหเรยฺย – ยทิ นีลกาย ยทิ ปีตกาย ยทิ โลหิตกาย ยทิ มญฺชิฏฺฐกาย [มเญฺชฏฺฐกาย (สี. ปี.), มเญฺชฏฺฐิกาย (สฺยา.)] ทุรตฺตวณฺณเมวสฺส อปริสุทฺธวณฺณเมวสฺสฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อปริสุทฺธตฺตา, ภิกฺขเว, วตฺถสฺสฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, จิตฺเต สํกิลิเฏฺฐ, ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขาฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, วตฺถํ ปริสุทฺธํ ปริโยทาตํ; ตเมนํ รชโก ยสฺมิํ ยสฺมิํ รงฺคชาเต อุปสํหเรยฺย – ยทิ นีลกาย ยทิ ปีตกาย ยทิ โลหิตกาย ยทิ มญฺชิฏฺฐกาย – สุรตฺตวณฺณเมวสฺส ปริสุทฺธวณฺณเมวสฺสฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ปริสุทฺธตฺตา, ภิกฺขเว, วตฺถสฺสฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, จิตฺเต อสํกิลิเฏฺฐ, สุคติ ปาฏิกงฺขาฯ

๗๑. ‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา? อภิชฺฌาวิสมโลโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, พฺยาปาโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, โกโธ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, อุปนาโห จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, มกฺโข จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, ปฬาโส จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, อิสฺสา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, มจฺฉริยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, มายา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, สาเฐยฺยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, ถโมฺภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, สารโมฺภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, มาโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, อติมาโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, มโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, ปมาโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสฯ

๗๒. ‘‘ส โข โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ‘อภิชฺฌาวิสมโลโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา อภิชฺฌาวิสมโลภํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ; ‘พฺยาปาโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา พฺยาปาทํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ ; ‘โกโธ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา โกธํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ; ‘อุปนาโห จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา อุปนาหํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ; ‘มกฺโข จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา มกฺขํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ; ‘ปฬาโส จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา ปฬาสํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ; ‘อิสฺสา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา อิสฺสํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ; ‘มจฺฉริยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา มจฺฉริยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ; ‘มายา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา มายํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ; ‘สาเฐยฺยํ จิตฺตสฺส อุ

ปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา สาเฐยฺยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ; ‘ถมฺโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา ถมฺภํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ; ‘สารมฺโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา สารมฺภํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ; ‘มาโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา มานํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ; ‘อติมาโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา อติมานํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ; ‘มโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา มทํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ; ‘ปมาโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา ปมาทํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติฯ

๗๓. “ยโต โข [ยโต จ โข (สี. สฺยา.)], ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ‘อภิชฺฌาวิสมโลโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา อภิชฺฌาวิสมโลโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ, ‘พฺยาปาโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา พฺยาปาโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ; ‘โกโธ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา โกโธ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ; ‘อุปนาโห จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา อุปนาโห จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ; ‘มกฺโข จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา มกฺโข จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ; ‘ปฬาโส จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา ปฬาโส จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ; ‘อิสฺสา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา อิสฺสา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ; ‘มจฺฉริยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา มจฺฉริยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ; ‘มายา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา มายา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ; ‘สาเฐยฺยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา สาเฐยฺยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ; ‘ถมฺโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา ถมฺโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ; ‘สารมฺโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา สารมฺโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ; ‘มาโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา มาโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ; ‘อติมาโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา อติมาโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ; ‘มโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา มโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ; ‘ปมาโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติ – อิติ วิทิตฺวา ปมาโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติฯ

๗๔. “โส พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา’ติ; ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหี’ติ; สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ – ‘สุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, อุชุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ญายปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, สามีจิปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ, อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลาฯ เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย , อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสา’ติฯ

๗๕. “ยโถธิ [ยโตธิ (อฏฺฐกถายํ ปาฐนฺตรํ)] โข ปนสฺส จตฺตํ โหติ วนฺตํ มุตฺตํ ปหีนํ ปฏินิสฺสฏฺฐํ, โส ‘พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโตมฺหี’ติ ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสํหิตํ ปาโมชฺชํฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวเทติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ; ‘ธมฺเม…เป.… สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโตมฺหี’ติ ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสํหิตํ ปาโมชฺชํ; ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวเทติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ ‘ยโถธิ โข ปน เม จตฺตํ วนฺตํ มุตฺตํ ปหีนํ ปฏินิสฺสฏฺฐ’นฺติ ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสํหิตํ ปาโมชฺชํ;

ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวเทติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ

๗๖. “ส โข โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํสีโล เอวํธมฺโม เอวํปญฺโญ สาลีนํ เจปิ ปิณฺฑปาตํ ภุญฺชติ วิจิตกาฬกํ อเนกสูปํ อเนกพฺยญฺชนํ, เนวสฺส ตํ โหติ อนฺตรายายฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, วตฺถํ สํกิลิฏฺฐํ มลคฺคหิตํ อโจฺฉทกํ อาคมฺม ปริสุทฺธํ โหติ ปริโยทาตํ , อุกฺกามุขํ วา ปนาคมฺม ชาตรูปํ ปริสุทฺธํ โหติ ปริโยทาตํ, เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํสีโล เอวํธมฺโม เอวํปญฺโญ สาลีนํ เจปิ ปิณฺฑปาตํ ภุญฺชติ วิจิตกาฬกํ อเนกสูปํ อเนกพฺยญฺชนํ , เนวสฺส ตํ โหติ อนฺตรายายฯ

๗๗. “โส เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ [จตุตฺถึ (สี. ปี.)]ฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเชน ผริตฺวา วิหรติ; กรุณาสหคเตน เจตสา…เป.… มุทิตาสหคเตน เจตสา…เป.… อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเชน ผริตฺวา วิหรติฯ

๗๘. “โส ‘อตฺถิ อิทํ, อตฺถิ หีนํ, อตฺถิ ปณีตํ, อตฺถิ อิมสฺส สญฺญาคตสฺส อุตฺตรึ นิสฺสรณ’นฺติ ปชานาติฯ ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติ ฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว – ‘ภิกฺขุ สินาโต อนฺตเรน สินาเนนา’”ติฯ

๗๙. เตน โข ปน สมเยน สุนฺทริกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ ภควโต อวิทูเร นิสิโนฺน โหติฯ อถ โข สุนฺทริกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “คจฺฉติ ปน ภวํ โคตโม พาหุกํ นทึ สินายิตุ”นฺติ? “กึ, พฺราหฺมณ, พาหุกาย นทิยา? กึ พาหุกา นที กริสฺสตี”ติ? “โลกฺขสมฺมตา [โลขฺยสมฺมตา (สี.), โมกฺขสมฺมตา (ปี.)] หิ, โภ โคตม, พาหุกา นที พหุชนสฺส, ปุญฺญสมฺมตา หิ, โภ โคตม, พาหุกา นที พหุชนสฺส, พาหุกาย ปน นทิยา พหุชโน ปาปกมฺมํ กตํ ปวาเหตี”ติฯ อถ โข ภควา สุนฺทริกภารทฺวาชํ พฺราหฺมณํ คาถาหิ อชฺฌภาสิ –

> “พาหุกํ อธิกกฺกญฺจ, คยํ สุนฺทริกํ มปิ [สุนฺทริกามปิ (สี. สฺยา. ปี.), สุนฺทริกํ มหึ (อิติปิ)];
> สรสฺสตึ ปยาคญฺจ, อโถ พาหุมตึ นทึ;
> นิจฺจมฺปิ พาโล ปกฺขโนฺท [ปกฺขโนฺน (สี. สฺยา. ปี.)], กณฺหกโมฺม น สุชฺฌติฯ
>
> “กึ สุนฺทริกา กริสฺสติ, กึ ปยาคา [ปยาโค (สี. สฺยา. ปี.)] กึ พาหุกา นที;
> เวรึ กตกิพฺพิสํ นรํ, น หิ นํ โสธเย ปาปกมฺมินํฯ
>
> “สุทฺธสฺส เว สทา ผคฺคุ, สุทฺธสฺสุโปสโถ สทา;
> สุทฺธสฺส สุจิกมฺมสฺส, สทา สมฺปชฺชเต วตํ;
> อิเธว สินาหิ พฺราหฺมณ, สพฺพภูเตสุ กโรหิ เขมตํฯ

‘‘สเจ มุสา น ภณสิ, สเจ ปาณํ น หึสสิ;
สเจ อทินฺนํ นาทิยสิ, สทฺทหาโน อมจฺฉรี;
กึ กาหสิ คยํ คนฺตฺวา, อุทปาโนปิ เต คยา’’ติฯ

๘๐. เอวํ วุตฺเต, สุนฺทริกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม! เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย – จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมวํ โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโตฯ เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ ลเภยฺยาหํ โภโต โคตมสฺส สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปท’’นฺติฯ อลตฺถ โข สุนฺทริกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทํฯ อจิรูปสมฺปนฺโน โข ปนายสฺมา ภารทฺวาโช เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺเสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิฯ ‘‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’’ติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร โข ปนายสฺมา ภารทฺวาโช อรหตํ อโหสีติฯ

วตฺถสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ สตฺตมํฯ

๘. สเลฺลขสุตฺตํ

๘๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข อายสฺมา มหาจุนฺโท สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา มหาจุนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ยา อิมา, ภนฺเต, อเนกวิหิตา ทิฏฺฐิโย โลเก อุปฺปชฺชนฺติ – อตฺตวาทปฏิสํยุตฺตา วา โลกวาทปฏิสํยุตฺตา วา – อาทิเมว นุ โข, ภนฺเต, ภิกฺขุโน มนสิกโรโต เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปหานํ โหติ, เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปฏินิสฺสโคฺค โหตี’’ติ?

๘๒. ‘‘ยา อิมา, จุนฺท, อเนกวิหิตา ทิฏฺฐิโย โลเก อุปฺปชฺชนฺติ – อตฺตวาทปฏิสํยุตฺตา วา โลกวาทปฏิสํยุตฺตา วา – ยตฺถ เจตา ทิฏฺฐิโย อุปฺปชฺชนฺติ ยตฺถ จ อนุเสนฺติ ยตฺถ จ สมุทาจรนฺติ ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เม โส อตฺตา’ติ – เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปหานํ โหติ, เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปฏินิสฺสโคฺค โหติฯ

‘‘ฐานํ โข ปเนตํ, จุนฺท, วิชฺชติ ยํ อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘สเลฺลเขน วิหรามี’ติฯ น โข ปเนเต, จุนฺท, อริยสฺส วินเย สเลฺลขา วุจฺจนฺติฯ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารา เอเต อริยสฺส วินเย วุจฺจนฺติฯ

‘‘ฐานํ โข ปเนตํ, จุนฺท, วิชฺชติ ยํ อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘สเลฺลเขน วิหรามี’ติฯ น โข ปเนเต, จุนฺท, อริยสฺส วินเย สเลฺลขา วุจฺจนฺติฯ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารา เอเต อริยสฺส วินเย วุจฺจนฺติฯ

“ฐานํ โข ปเนตํ, จุนฺท, วิชฺชติ ยํ อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหเรยฺย, สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทยฺย, ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘สเลฺลเขน วิหรามี’ติฯ น โข ปเนเต, จุนฺท, อริยสฺส วินเย สเลฺลขา วุจฺจนฺติฯ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารา เอเต อริยสฺส วินเย วุจฺจนฺติฯ

“ฐานํ โข ปเนตํ, จุนฺท, วิชฺชติ ยํ อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘สเลฺลเขน วิหรามี’ติฯ น โข ปเนเต, จุนฺท, อริยสฺส วินเย สเลฺลขา วุจฺจนฺติฯ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารา เอเต อริยสฺส วินเย วุจฺจนฺติฯ

“ฐานํ โข ปเนตํ, จุนฺท, วิชฺชติ ยํ อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา, ปฏิฃสญฺญานํ อตฺถงฺคมา, นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา, ‘อนโนฺต อากาโส’ติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘สเลฺลเขน วิหรามี’ติฯ น โข ปเนเต, จุนฺท, อริยสฺส วินเย สเลฺลขา วุจฺจนฺติฯ สนฺตา เอเต วิหารา อริยสฺส วินเย วุจฺจนฺติฯ

“ฐานํ โข ปเนตํ, จุนฺท, วิชฺชติ ยํ อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘อนนฺตํ วิญฺญาณ’นฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘สเลฺลเขน วิหรามี’ติฯ น โข ปเนเต, จุนฺท, อริยสฺส วินเย สเลฺลขา วุจฺจนฺติฯ สนฺตา เอเต วิหารา อริยสฺส วินเย วุจฺจนฺติฯ

“ฐานํ โข ปเนตํ, จุนฺท, วิชฺชติ ยํ อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘นตฺถิ กิญฺจี’ติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘สเลฺลเขน วิหรามี’ติฯ น โข ปเนเต, จุนฺท, อริยสฺส วินเย สเลฺลขา วุจฺจนฺติฯ สนฺตา เอเต วิหารา อริยสฺส วินเย วุจฺจนฺติฯ

“ฐานํ โข ปเนตํ, จุนฺท, วิชฺชติ ยํ อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘สเลฺลเขน วิหรามี’ติฯ น โข ปเนเต, จุนฺท, อริยสฺส วินเย สเลฺลขา วุจฺจนฺติฯ สนฺตา เอเต วิหารา อริยสฺส วินเย วุจฺจนฺติฯ

๘๓. “อิธ โข ปน โว, จุนฺท, สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร วิหิํสกา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อวิหิํสกา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร ปาณาติปาตี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร อทินฺนาทายี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อทินฺนาทานา ปฏิวิรตา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร อพฺรหฺมจารี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ พฺรหฺมจารี ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร มุสาวาที ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ มุสาวาทา ปฏิวิรตา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร ปิสุณวาจา [ปิสุณา วาจา (สี. ปี.)] ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรตา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร ผรุสวาจา [ผรุสา วาจา (สี. ปี.)] ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรตา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร สมฺผปฺปลาปี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรตา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร อภิชฺฌาลู ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อนภิชฺฌาลู ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร พฺยาปนฺนจิตฺตา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อพฺยาปนฺนจิตฺตา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร มิจฺฉาทิฏฺฐี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมาทิฏฺฐี ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร มิจฺฉา

สงฺกปฺปา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมาสงฺกปฺปา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร มิจฺฉาวาจา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมาวาจา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร มิจฺฉากมฺมนฺตา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมากมฺมนฺตา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร มิจฺฉาอาชีวา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมาอาชีวา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร มิจฺฉาวายามา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมาวายามา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร มิจฺฉาสตี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมาสตี ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร มิจฺฉาสมาธิ ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมาสมาธี ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร มิจฺฉาญาณี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมาญาณี ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร มิจฺฉาวิมุตฺตี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมาวิมุตฺตี ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ

‘‘‘ปเร ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิตา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ วิคตถีนมิทฺธา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโย ฯ ‘ปเร อุทฺธตา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อนุทฺธตา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร วิจิกิจฺฉี [เวจิกิจฺฉี (สี. ปี. ก.)] ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ ติณฺณวิจิกิจฺฉา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร โกธนา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อโกฺกธนา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร อุปนาหี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อนุปนาหี ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร มกฺขี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อมกฺขี ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร ปฬาสี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อปฬาสี ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร อิสฺสุกี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อนิสฺสุกี ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร มจฺฉรี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อมจฺฉรี ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร สฐา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อสฐา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร มายาวี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อมายาวี ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร ถทฺธา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อตฺถทฺธา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร อติมานี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อนติมานี ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร ทุพฺพจา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สุวจา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร ปาปมิตฺตา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ กลฺยาณมิตฺตา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร ปมตฺตา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อปฺปมตฺตา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร อสฺสทฺธา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สทฺธา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร อหิริกา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ หิริมนา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร อโนตฺตาปี [อโนตฺตปฺปี (ก.)] ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ โอตฺตาปี ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร อปฺปสฺสุตา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ พหุสฺสุตา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร กุสีตา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อารทฺธวีริยา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร มุฏฺฐสฺสตี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อุปฏฺฐิตสฺสตี ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร ทุปฺปญฺญา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ ปญฺญาสมฺปนฺนา ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ ‘ปเร สนฺทิฏฺฐิปรามาสี อาธานคฺคาหี ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อสนฺทิฏฺฐิปรามาสี อนาธานคฺคาหี สุปฺปฏินิสฺสคฺคี ภวิสฺสามา’ติ สเลฺลโข กรณีโยฯ

๘๔. ‘‘จิตฺตุปฺปาทมฺปิ โข อหํ, จุนฺท, กุสเลสุ ธเมฺมสุ พหุการํ [พหูปการํ (ก.)] วทามิ, โก ปน วาโท กาเยน วาจาย อนุวิธียนาสุ! ตสฺมาติห, จุนฺท, ‘ปเร วิหิํสกา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อวิหิํสกา ภวิสฺสามา’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํฯ ‘ปเร ปาณาติปาตี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา ภวิสฺสามา’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ…‘ปเร สนฺทิฏฺฐิปรามาสี อาธานคฺคาหี ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อสนฺทิฏฺฐิปรามาสี อนาธานคฺคาหี สุปฺปฏินิสฺสคฺคี ภวิสฺสามา’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํฯ

๘๕. ‘‘เสยฺยถาปิ, จุนฺท, วิสโม มโคฺค อสฺส, ตสฺส [มโคฺค ตสฺสาสฺส (สี. สฺยา. ปี.)] อโญฺญ สโม มโคฺค ปริกฺกมนาย; เสยฺยถา วา ปน, จุนฺท, วิสมํ ติตฺถํ อสฺส, ตสฺส อญฺญํ สมํ

ติตฺถํ ปริกฺกมนาย; เอวเมว โข, จุนฺท, วิหึสกสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อวิหึสา โหติ ปริกฺกมนาย, ปาณาติปาติสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ปาณาติปาตา เวรมณี โหติ ปริกฺกมนาย, อทินฺนาทายิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อทินฺนาทานา เวรมณี โหติ ปริกฺกมนาย, อพฺรหฺมจาริสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อพฺรหฺมจริยา เวรมณี โหติ ปริกฺกมนาย , มุสาวาทิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส มุสาวาทา เวรมณี โหติ ปริกฺกมนาย, ปิสุณวาจสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ปิสุณาย วาจาย เวรมณี โหติ ปริกฺกมนาย, ผรุสวาจสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ผรุสาย วาจาย เวรมณี โหติ ปริกฺกมนาย, สมฺผปฺปลาปิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺผปฺปลาปา เวรมณี โหติ ปริกฺกมนาย, อภิชฺฌาลุสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนภิชฺฌา โหติ ปริกฺกมนาย, พฺยาปนฺนจิตฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อพฺยาปาโท โหติ ปริกฺกมนาย, มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ ปริกฺกมนาย, มิจฺฉาสงฺกปฺปสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาสงฺกโปฺป โหติ ปริกฺกมนาย, มิจฺฉาวาจสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาวาจา โหติ ปริกฺกมนาย, มิจฺฉากมฺมนฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมากมฺมโนฺต โหติ ปริกฺกมนาย, มิจฺฉาอาชีวสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาอาชีโว โหติ ปริกฺกมนาย, มิจฺฉาวายามสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาวายาโม โหติ ปริกฺกมนาย, มิจฺฉาสติสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาสติ โหติ ปริกฺกมนาย, มิจฺฉาสมาธิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาสมาธิ โหติ ปริกฺกมนาย, มิจฺฉาญาณิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาญาณํ โหติ ปริกฺกมนาย, มิจฺฉาวิมุตฺติสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาวิมุตฺติ โหติ ปริกฺกมนายฯ

“ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส วิคตถินมิทฺธตา โหติ ปริกฺกมนาย, อุทฺธตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนุทฺธจฺจํ โหติ ปริกฺกมนาย, วิจิกิจฺฉิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ติณฺณวิจิกิจฺฉตา โหติ ปริกฺกมนาย, โกธนสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อโกฺกโธ โหติ ปริกฺกมนาย, อุปนาหิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนุปนาโห โหติ ปริกฺกมนาย, มกฺขิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อมโกฺข โหติ ปริกฺกมนาย, ปฬาสิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อปฬาโส โหติ ปริกฺกมนาย , อิสฺสุกิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนิสฺสุกิตา โหติ ปริกฺกมนาย, มจฺฉริสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อมจฺฉริยํ โหติ ปริกฺกมนาย, สฐสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อสาเฐยฺยํ โหติ ปริกฺกมนาย, มายาวิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อมายา [อมายาวิตา (ก.)] โหติ ปริกฺกมนาย, ถทฺธสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อตฺถทฺธิยํ โหติ ปริกฺกมนาย, อติมานิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนติมาโน โหติ ปริกฺกมนาย, ทุพฺพจสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส โสวจสฺสตา โหติ ปริกฺกมนาย, ปาปมิตฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส กลฺยาณมิตฺตตา โหติ ปริกฺกมนาย, ปมตฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อปฺปมาโท โหติ ปริกฺกมนาย, อสฺสทฺธสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สทฺธา โหติ ปริกฺกมนาย, อหิริกสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส หิรี โหติ ปริกฺกมนาย, อโนตฺตาปิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส โอตฺตปฺปํ โหติ ปริกฺกมนาย, อปฺปสฺสุตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส พาหุสจฺจํ โหติ ปริกฺกมนาย, กุสีตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส วีริยารโมฺภ โหติ ปริกฺกมนาย, มุฏฺฐสฺสติสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อุปฏฺฐิตสฺสติตา โหติ ปริกฺกมนาย, ทุปฺปญฺญสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ปญฺญาสมฺปทา โหติ ปริกฺกมนาย , สนฺทิฏฺฐิปรามาสิ-อาธานคฺคาหิ-ทุปฺปฏินิสฺสคฺคิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อสนฺทิฏฺฐิปรามาสิอนาธานคฺคาหิ-สุปฺปฏินิสฺสคฺคิตา โหติ ปริกฺกมนายฯ

๘๖. “เสยฺยถาปิ, จุนฺท, เย เกจิ อกุสลา ธมฺมา สเพฺพ เต อโธภาคงฺคมนียา [อโธภาวงฺคมนียา (สี. สฺยา. ปี.)], เย เกจิ กุสลา ธมฺมา สเพฺพ เต อุปริภาคงฺคมนียา [อุปริภาวงฺคมนียา (สี. สฺยา. ปี.)], เอวเมว โข, จุนฺท, วิหึสกสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อวิหึสา โหติ อุปริภาคาย [อุปริภาวาย (สี. สฺยา. ก.)], ปาณาติปาติสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ปาณาติปาตา เวรมณี โหติ อุปริภาคาย…เป.… สนฺทิฏฺฐิปรามาสิ-อาธานคฺคาหิ-ทุปฺปฏินิสฺสคฺคิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อสนฺทิฏฺฐิปรามาสิ-อนาธานคฺคาหิ-สุปฺปฏินิสฺสคฺคิตา โหติ อุปริภาคายฯ

๘๗. ‘‘โส วต, จุนฺท, อตฺตนา ปลิปปลิปฺโนฺน ปรํ ปลิปปลิปนฺนํ อุทฺธริสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ โส วต, จุนฺท, อตฺตนา อปลิปปลิปฺโนฺน ปรํ ปลิปปลิปนฺนํ อุทฺธริสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ โส วต, จุนฺท, อตฺตนา อทนฺโต อวินีโต อปรินิพฺพุโต ปรํ ทเมสฺสติ วิเนสฺสติ ปรินิพฺพาเปสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ โส วต , จุนฺท, อตฺตนา ทนฺโต วินีโต ปรินิพฺพุโต ปรํ ทเมสฺสติ วิเนสฺสติ ปรินิพฺพาเปสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ เอวเมว โข, จุนฺท, วิหิํสกสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อวิหิํสา โหติ ปรินิพฺพานาย, ปาณาติปาติสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ปาณาติปาตา เวรมณี โหติ ปรินิพฺพานายฯ อทินฺนาทายิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อทินฺนาทานา เวรมณี โหติ ปรินิพฺพานายฯ อพฺรหฺมจาริสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อพฺรหฺมจริยา เวรมณี โหติ ปรินิพฺพานายฯ มุสาวาทิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส มุสาวาทา เวรมณี โหติ ปรินิพฺพานายฯ ปิสุณวาจสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ปิสุณาย วาจาย เวรมณี โหติ ปรินิพฺพานายฯ ผรุสวาจสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ผรุสาย วาจาย เวรมณี โหติ ปรินิพฺพานายฯ สมฺผปฺปลาปิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺผปฺปลาปา เวรมณี โหติ ปรินิพฺพานายฯ อภิชฺฌาลุสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนภิชฺฌา โหติ ปรินิพฺพานายฯ พฺยาปนฺนจิตฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อพฺยาปาโท โหติ ปรินิพฺพานายฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ ปรินิพฺพานายฯ มิจฺฉาสงฺกปฺปสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาสงฺกโปฺป โหติ ปรินิพฺพานายฯ มิจฺฉาวาจสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาวาจา โหติ ปรินิพฺพานายฯ มิจฺฉากมฺมนฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมากมฺมโนฺต โหติ ปรินิพฺพานายฯ มิจฺฉาอาชีวสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาอาชีโว โหติ ปรินิพฺพานายฯ มิจฺฉาวายามสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาวายาโม โหติ ปรินิพฺพานายฯ มิจฺฉาสติสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาสติ โหติ ปรินิพฺพานายฯ มิจฺฉาสมาธิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาสมาธิ โหติ ปรินิพฺพานายฯ มิจฺฉาญาณิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาญาณํ โหติ ปรินิพฺพานายฯ มิจฺฉาวิมุตฺติสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาวิมุตฺติ โหติ ปรินิพฺพานายฯ

‘‘ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส วิคตถินมิทฺธตา โหติ ปรินิพฺพานายฯ อุทฺธตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนุทฺธจฺจํ โหติ ปรินิพฺพานายฯ วิจิกิจฺฉิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ติณฺณวิจิกิจฺฉตา โหติ ปรินิพฺพานายฯ โกธนสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อโกฺกโธ โหติ ปรินิพฺพานายฯ อุปนาหิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนุปนาโห โหติ ปรินิพฺพานายฯ มกฺขิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อมโกฺข โหติ ปรินิพฺพานายฯ ปฬาสิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อปฬาโส โหติ ปรินิพฺพานายฯ อิสฺสุกิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนิสฺสุกิตา โหติ ปรินิพฺพานายฯ มจฺฉริสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อมจฺฉริยํ โหติ ปรินิพฺพานายฯ สฐสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อสาเฐยฺยํ โหติ ปรินิพฺพานายฯ มายาวิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อมายา โหติ ปรินิพฺพานายฯ ถทฺธสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อตฺถทฺธิยํ โหติ ปรินิพฺพานายฯ อติมานิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนติมาโน โหติ ปรินิพฺพานายฯ ทุพฺพจสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส โสวจสฺสตา โหติ ปรินิพฺพานายฯ ปาปมิตฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส กลฺยาณมิตฺตตา โหติ ปรินิพฺพานายฯ ปมตฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อปฺปมาโท โหติ ปรินิพฺพานายฯ อสฺสทฺธสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สทฺธา โหติ ปรินิพฺพานายฯ อหิริกสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส หิรี โหติ ปรินิพฺพานายฯ อโนตฺตาปิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส โอตฺตปฺปํ โหติ ปรินิพฺพานายฯ อปฺปสฺสุตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส พาหุสจฺจํ โหติ ปรินิพฺพานายฯ กุสีตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส วีริยารโมฺภ โหติ ปรินิพฺพานายฯ มุฏฺฐสฺสติสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อุปฏฺฐิตสฺสติตา โหติ ปรินิพฺพานายฯ ทุปฺปญฺญสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ปญฺญาสมฺปทา โหติ ปรินิพฺพานายฯ สนฺทิฏฺฐิปรามาสิ-อาธานคฺคาหิ-ทุปฺปฏินิสฺสคฺคิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อสนฺทิฏฺฐิปรามาสิ-อนาธานคฺคาหิ-สุปฺปฏินิสฺสคฺคิตา โหติ ปรินิพฺพานายฯ

๘๘. ‘‘อิติ โข, จุนฺท, เทสิโต มยา สเลฺลขปริยาโย, เทสิโต จิตฺตุปฺปาทปริยาโย, เทสิโต ปริกฺกมนปริยาโย, เทสิโต อุปริภาคปริยาโย, เทสิโต ปรินิพฺพานปริยาโยฯ ยํ โข, จุนฺท, สตฺถารา กรณียํ สาวกานํ หิเตสินา อนุกมฺปเกน อนุกมฺปํ อุปาทาย, กตํ โว ตํ มยาฯ ‘เอตานิ,

จุนฺท, รุกฺขมูลานิ, เอตานิ สุญฺญาคารานิ, ฌายถ, จุนฺท, มา ปมาทตฺถ, มา ปจฺฉาวิปฺปฏิสาริโน อหุวตฺถ’ – อยํ โข อมฺหากํ อนุสาสนี’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน อายสฺมา มหาจุนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

จตฺตฺตาลีสปทา วุตฺตา, สนฺธโย ปญฺจ เทสิตา;
สเลฺลโข นาม สุตฺตนฺโต, คมฺภีโร สาครูปโมติฯ

สเลฺลขสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ อฏฺฐมํฯ

๙. สมฺมาทิฏฺฐิสุตฺตํ

๘๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข อายสฺมา สาริปุตฺโต ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘อาวุโส ภิกฺขเว’’ติฯ ‘‘อาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ปจฺจสฺโสสุํฯ อายสฺมา สาริปุตฺโต เอตทโวจ –

‘‘‘สมฺมาทิฏฺฐิ [สมฺมาทิฏฺฐี (สี. สฺยา.)] สมฺมาทิฏฺฐี’ติ, อาวุโส, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม’’นฺติ?

‘‘ทูรโตปิ โข มยํ, อาวุโส, อาคจฺเฉยฺยาม อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส สนฺติเก เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถมญฺญาตุํฯ สาธุ วตายสฺมนฺตํเยว สาริปุตฺตํ ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถฯ อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตี’’ติฯ ‘‘เตน หิ, อาวุโส, สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ปจฺจสฺโสสุํฯ อายสฺมา สาริปุตฺโต เอตทโวจ –

‘‘ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก อกุสลญฺจ ปชานาติ, อกุสลมูลญฺจ ปชานาติ, กุสลญฺจ ปชานาติ, กุสลมูลญฺจ ปชานาติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํฯ กตมํ ปนาวุโส, อกุสลํ, กตมํ อกุสลมูลํ, กตมํ กุสลํ, กตมํ กุสลมูลํ? ปาณาติปาโต โข, อาวุโส, อกุสลํ, อทินฺนาทานํ อกุสลํ, กาเมสุมิจฺฉาจาโร อกุสลํ, มุสาวาโท อกุสลํ, ปิสุณา วาจา [ปิสุณวาจา (ก.)] อกุสลํ, ผรุสา วาจา [ผรุสวาจา (ก.)] อกุสลํ, สมฺผปฺปลาโป อกุสลํ, อภิชฺฌา อกุสลํ, พฺยาปาโท อกุสลํ, มิจฺฉาทิฏฺฐิ อกุสลํ – อิทํ วุจฺจตาวุโส อกุสลํฯ กตมญฺจาวุโส, อกุสลมูลํ? โลโภ อกุสลมูลํ, โทโส อกุสลมูลํ, โมโห อกุสลมูลํ – อิทํ วุจฺจตาวุโส, อกุสลมูลํฯ

‘‘กตมญฺจาวุโส , กุสลํ? ปาณาติปาตา เวรมณี กุสลํ, อทินฺนาทานา เวรมณี กุสลํ, กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณี กุสลํ, มุสาวาทา เวรมณี กุสลํ, ปิสุณาย วาจาย เวรมณี กุสลํ, ผรุสาย วาจาย เวรมณี กุสลํ, สมฺผปฺปลาปา เวรมณี กุสลํ, อนภิชฺฌา กุสลํ, อพฺยาปาโท กุสลํ, สมฺมาทิฏฺฐิ กุสลํ – อิทํ วุจฺจตาวุโส, กุสลํฯ กตมญฺจาวุโส, กุสลมูลํ? อโลโภ กุสลมูลํ, อโทโส กุสลมูลํ, อโมโห กุสลมูลํ – อิทํ วุจฺจตาวุโส, กุสลมูลํฯ

‘‘ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก เอวํ อกุสลํ ปชานาติ, เอวํ อกุสลมูลํ ปชานาติ, เอวํ กุสลํ ปชานาติ, เอวํ กุสลมูลํ ปชานาติ, โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย, ปฏิฆานุสยํ ปฏิวิโนเทตฺวา, ‘อสฺมี’ติ ทิฏฺฐิมานานุสยํ สมูหนิตฺวา, อวิชฺชํ ปหาย วิชฺชํ อุปฺปาเทตฺวา, ทิเฏฺฐวธมฺเม ทุก

ขสฺสนฺตกโร โหติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม''นฺติฯ

๙๐. ''สาธาวุโส''ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ อุตฺตริ [อุตฺตรึ (สี. สฺยา. ปี.)] ปญฺหํ อปุจฺฉุํ [อปุจฺฉึสุ (สฺยา.)] – ''สิยา ปนาวุโส, อโญฺญปิ ปริยาโย ยถา อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม''นฺติ?

''สิยา, อาวุโสฯ ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก อาหารญฺจ ปชานาติ, อาหารสมุทยญฺจ ปชานาติ, อาหารนิโรธญฺจ ปชานาติ, อาหารนิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํฯ กตโม ปนาวุโส, อาหาโร, กตโม อาหารสมุทโย, กตโม อาหารนิโรโธ, กตมา อาหารนิโรธคามินี ปฏิปทา? จตฺตาโรเม, อาวุโส, อาหารา ภูตานํ วา สตฺตานํ ฐิติยา, สมฺภเวสีนํ วา อนุคฺคหายฯ กตเม จตฺตาโร? กพฬีกาโร อาหาโร โอฬาริโก วา สุขุโม วา, ผโสฺส ทุติโย, มโนสเญฺจตนา ตติยา, วิญฺญาณํ จตุตฺถํฯ ตณฺหาสมุทยา อาหารสมุทโย, ตณฺหานิโรธา อาหารนิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค อาหารนิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมโนฺต , สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ'ฯ

''ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก เอวํ อาหารํ ปชานาติ, เอวํ อาหารสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ อาหารนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ อาหารนิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย, ปฏิฆานุสยํ ปฏิวิโนเทตฺวา, 'อสฺมี'ติ ทิฏฺฐิมานานุสยํ สมูหนิตฺวา, อวิชฺชํ ปหาย วิชฺชํ อุปฺปาเทตฺวา, ทิเฎฺฐวธเมฺม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม''นฺติฯ

๙๑. ''สาธาวุโส''ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ อุตฺตริ ปญฺหํ อปุจฺฉุํ – ''สิยา ปนาวุโส, อโญฺญปิ ปริยาโย ยถา อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม''นฺติ?

''สิยา, อาวุโสฯ ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก ทุกฺขญฺจ ปชานาติ, ทุกฺขสมุทยญฺจ ปชานาติ, ทุกฺขนิโรธญฺจ ปชานาติ, ทุกฺขนิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํฯ กตมํ ปนาวุโส, ทุกฺขํ, กตโม ทุกฺขสมุทโย, กตโม ทุกฺขนิโรโธ, กตมา ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา? ชาติปิ ทุกฺขา, ชราปิ ทุกฺขา, มรณมฺปิ ทุกฺขํ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา, อปฺปิเยหิ สมฺปโยโคปิ ทุโกฺข, ปิเยหิ วิปฺปโยโคปิ ทุโกฺข, ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ, สํขิเตฺตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา [ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาปิ (ก.)] ทุกฺขา – อิทํ วุจฺจตาวุโส, ทุกฺขํฯ กตโม จาวุโส, ทุกฺขสมุทโย? ยายํ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา นนฺทีราคสหคตา [โปโนภวิกา (สี. ปี.)] ตตฺรตตฺราภินนฺทินี [นนฺทิราคสหคตา (สี. ปี.)], เสยฺยถิทํ, กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา – อยํ วุจฺจตาวุโส, ทุกฺขสมุทโยฯ กตโม จาวุโส, ทุกฺขนิโรโธ? โย ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรโธ จาโค ปฏินิสฺสโคฺค มุตฺติ อนาลโย – อยํ วุจฺจตาวุโส, ทุกฺขนิโรโธฯ กตมา จาวุโส, ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา? อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิ

โก มโคฺค, เสยฺยถิทํ, สมฺมาทิฏฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธิ – อยํ วุจฺจตาวุโส, ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาฯ

“ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก เอวํ ทุกฺขํ ปชานาติ, เอวํ ทุกฺขสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ ทุกฺขนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ ทุกฺขนิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย, ปฏิฆานุสยํ ปฏิวิโนเทตฺวา, ‘อสฺมี’ติ ทิฏฺฐิมานานุสยํ สมูหนิตฺวา, อวิชฺชํ ปหาย วิชฺชํ อุปฺปาเทตฺวา, ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม”นฺติฯ

๙๒. “สาธาวุโส”ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ อุตฺตริ ปญฺหํ อปุจฺฉุํ – “สิยา ปนาวุโส, อโญฺญปิ ปริยาโย ยถา อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม”นฺติ?

“สิยา, อาวุโสฯ ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก ชรามรณญฺจ ปชานาติ, ชรามรณสมุทยญฺจ ปชานาติ, ชรามรณนิโรธญฺจ ปชานาติ, ชรามรณนิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํฯ กตมํ ปนาวุโส, ชรามรณํ, กตโม ชรามรณสมุทโย, กตโม ชรามรณนิโรโธ, กตมา ชรามรณนิโรธคามินี ปฏิปทา? ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชรา ชีรณตา ขณฺฑิจฺจํ ปาลิจฺจํ วลิตฺตจตา อายุโน สํหานิ อินฺทฺริยานํ ปริปาโก – อยํ วุจฺจตาวุโส, ชราฯ กตมญฺจาวุโส, มรณํ? ยา [ยํ (ปี. ก.), สติปฏฺฐานสุตฺเตปิ] เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหา ตมฺหา สตฺตนิกายา จุติ จวนตา เภโท อนฺตรธานํ มจฺจุ มรณํ กาลํกิริยา ขนฺธานํ เภโท, กเฬวรสฺส นิกฺเขโป, ชีวิตินฺทฺริยสฺสุปเจฺฉโท – อิทํ วุจฺจตาวุโส, มรณํฯ อิติ อยญฺจ ชรา อิทญฺจ มรณํ – อิทํ วุจฺจตาวุโส, ชรามรณํฯ ชาติสมุทยา ชรามรณสมุทโย, ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค ชรามรณนิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธิฯ

“ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก เอวํ ชรามรณํ ปชานาติ, เอวํ ชรามรณสมุทํ ปชานาติ, เอวํ ชรามรณนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ ชรามรณนิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย…เป…. ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม”นฺติฯ

๙๓. “สาธาวุโส”ติ โข…เป…. อปุจฺฉุํ – สิยา ปนาวุโส…เป…. “สิยา, อาวุโสฯ ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก ชาติญฺจ ปชานาติ, ชาติสมุทยญฺจ ปชานาติ, ชาตินิโรธญฺจ ปชานาติ, ชาตินิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํฯ กตมา ปนาวุโส, ชาติ, กตโม ชาติสมุทโย, กตโม ชาตินิโรโธ, กตมา ชาตินิโรธคามินี ปฏิปทา? ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชาติ สญฺชาติ โอกฺกนฺติ อภินิพฺพตฺติ ขนฺธานํ ปาตุภาโว, อายตนานํ ปฏิลาโภ – อยํ วุจฺจตาวุโส, ชาติฯ ภวสมุทยา ชาติสมุทโย, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค ชาตินิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธิฯ

‘‘ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก เอวํ ชาตึ ปชานาติ, เอวํ ชาติสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ ชาตินิโรธํ ปชานาติ, เอวํ ชาตินิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย…เป.… ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม’’นฺติฯ

๙๔. ‘‘สาธาวุโส’’ติ โข…เป.… อปุจฺฉุํ – สิยา ปนาวุโส…เป.… ‘‘สิยา, อาวุโสฯ ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก ภวญฺจ ปชานาติ, ภวสมุทยญฺจ ปชานาติ, ภวนิโรธญฺจ ปชานาติ, ภวนิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํฯ กตโม ปนาวุโส, ภโว, กตโม ภวสมุทโย, กตโม ภวนิโรโธ, กตมา ภวนิโรธคามินี ปฏิปทา? ตโยเม, อาวุโส, ภวา – กามภโว, รูปภโว, อรูปภโวฯ อุปาทานสมุทยา ภวสมุทโย, อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภวนิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป.… สมฺมาสมาธิฯ

‘‘ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก เอวํ ภวํ ปชานาติ, เอวํ ภวสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ ภวนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ ภวนิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย…เป.… ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติฯ เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม’’นฺติฯ

๙๕. ‘‘สาธาวุโส’’ติ โข…เป.… อปุจฺฉุํ – สิยา ปนาวุโส…เป.… ‘‘สิยา, อาวุโสฯ ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก อุปาทานญฺจ ปชานาติ, อุปาทานสมุทยญฺจ ปชานาติ, อุปาทานนิโรธญฺจ ปชานาติ, อุปาทานนิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํฯ กตมํ ปนาวุโส, อุปาทานํ, กตโม อุปาทานสมุทโย, กตโม อุปาทานนิโรโธ, กตมา อุปาทานนิโรธคามินี ปฏิปทา? จตฺตาริมานิ, อาวุโส, อุปาทานานิ – กามุปาทานํ, ทิฏฺฐุปาทานํ, สีลพฺพตุปาทานํ, อตฺตวาทุปาทานํฯ ตณฺหาสมุทยา อุปาทานสมุทโย, ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค อุปาทานนิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป.… สมฺมาสมาธิฯ

‘‘ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก เอวํ อุปาทานํ ปชานาติ, เอวํ อุปาทานสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ อุปาทานนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ อุปาทานนิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย…เป.… ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม’’นฺติฯ

๙๖. ‘‘สาธาวุโส’’ติ โข…เป.… อปุจฺฉุํ – สิยา ปนาวุโส…เป.… ‘‘สิยา, อาวุโสฯ ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก ตณฺหญฺจ ปชานาติ, ตณฺหาสมุทยญฺจ ปชานาติ, ตณฺหานิโรธญฺจ ปชานาติ, ตณฺหานิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํฯ กตมา ปนาวุโส, ตณฺหา, กตโม ตณฺหาสมุทโย, กตโม ตณฺหานิโรโธ, กตมา ตณฺหานิโรธคามินี ปฏิปทา? ฉยิเม, อาวุโส, ตณฺหากายา – รูปตณฺหา, สทฺทตณฺหา, คนฺธตณฺหา, รสตณฺหา, โผฏฺฐพฺพตณฺหา, ธมฺมตณฺหาฯ เวทนาสมุทยา ตณฺหาสมุทโย, เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ตณฺหานิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป.… สมฺมาสมาธิฯ

‘‘ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก เอวํ ตณฺหํ ปชานาติ, เอวํ ตณฺหาสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ ตณฺหานิโรธํ ปชานาติ, เอวํ ตณฺหานิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย…เป…. ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม’’นฺติฯ

๙๗. ‘‘สาธาวุโส’’ติ โข…เป…. อปุจฺฉุํ – สิยา ปนาวุโส…เป…. ‘‘สิยา, อาวุโสฯ ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก เวทนญฺจ ปชานาติ, เวทนาสมุทยญฺจ ปชานาติ, เวทนานิโรธญฺจ ปชานาติ, เวทนานิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํฯ กตมา ปนาวุโส, เวทนา, กตโม เวทนาสมุทโย, กตโม เวทนานิโรโธ, กตมา เวทนานิโรธคามินี ปฏิปทา? ฉยิเม, อาวุโส, เวทนากายา – จกฺขุสมฺผสฺสชา เวทนา, โสตสมฺผสฺสชา เวทนา, ฆานสมฺผสฺสชา เวทนา, ชิวฺหาสมฺผสฺสชา เวทนา, กายสมฺผสฺสชา เวทนา, มโนสมฺผสฺสชา เวทนาฯ ผสฺสสมุทยา เวทนาสมุทโย, ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค เวทนานิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธิฯ

‘‘ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก เอวํ เวทนํ ปชานาติ, เอวํ เวทนาสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ เวทนานิโรธํ ปชานาติ, เอวํ เวทนานิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย…เป…. ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม’’นฺติฯ

๙๘. ‘‘สาธาวุโส’’ติ โข…เป…. อปุจฺฉุํ – สิยา ปนาวุโส…เป…. ‘‘สิยา, อาวุโสฯ ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก ผสฺสญฺจ ปชานาติ, ผสฺสสมุทยญฺจ ปชานาติ, ผสฺสนิโรธญฺจ ปชานาติ, ผสฺสนิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํฯ กตโม ปนาวุโส, ผสฺโส, กตโม ผสฺสสมุทโย, กตโม ผสฺสนิโรโธ, กตมา ผสฺสนิโรธคามินี ปฏิปทา? ฉยิเม, อาวุโส, ผสฺสกายา – จกฺขุสมฺผสฺโส, โสตสมฺผสฺโส , ฆานสมฺผสฺโส, ชิวฺหาสมฺผสฺโส, กายสมฺผสฺโส, มโนสมฺผสฺโสฯ สฬายตนสมุทยา ผสฺสสมุทโย, สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ผสฺสนิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธิฯ

‘‘ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก เอวํ ผสฺสํ ปชานาติ, เอวํ ผสฺสสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ ผสฺสนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ ผสฺสนิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย…เป…. ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม’’นฺติฯ

๙๙. ‘‘สาธาวุโส’’ติ โข…เป…. อปุจฺฉุํ – สิยา ปนาวุโส…เป…. ‘‘สิยา, อาวุโสฯ ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก สฬายตนญฺจ ปชานาติ, สฬายตนสมุทยญฺจ ปชานาติ, สฬายตนนิโรธญฺจ ปชานาติ, สฬายตนนิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํฯ กตมํ ปนาวุโส, สฬายตนํ, กตโม สฬายตนสมุทโย, กตโม สฬายตนนิโรโธ, กตมา สฬายตนนิโรธคามินี ปฏิปทา ? ฉยิมานิ, อาวุโส, อายตนานิ – จกฺขายตนํ, โสตายตนํ, ฆานายตนํ, ชิวฺหายตนํ, กายายตนํ, มนายตนํฯ นามรูปสมุทยา สฬายตนสมุท

โย, นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค สฬายตนนิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธิฯ

‘‘ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก เอวํ สฬายตนํ ปชานาติ, เอวํ สฬายตนสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ สฬายตนนิโรธํ ปชานาติ , เอวํ สฬายตนนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย…เป… ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม’’นฺติฯ

๑๐๐. ‘‘สาธาวุโส’’ติ โข…เป…. อปุจฺฉุํ – สิยา ปนาวุโส…เป…. ‘‘สิยา, อาวุโสฯ ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก นามรูปญฺจ ปชานาติ, นามรูปสมุทยญฺจ ปชานาติ, นามรูปนิโรธญฺจ ปชานาติ, นามรูปนิโรธคามินิํ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํฯ กตมํ ปนาวุโส, นามรูปํ, กตโม นามรูปสมุทโย, กตโม นามรูปนิโรโธ, กตมา นามรูปนิโรธคามินี ปฏิปทา? เวทนา, สญฺญา, เจตนา, ผโสฺส, มนสิกาโร – อิทํ วุจฺจตาวุโส, นามํ; จตฺตาริ จ มหาภูตานิ, จตุนฺนญฺจ มหาภูตานํ อุปาทายรูปํ – อิทํ วุจฺจตาวุโส, รูปํฯ อิติ อิทญฺจ นามํ อิทญฺจ รูปํ – อิทํ วุจฺจตาวุโส, นามรูปํฯ วิญฺญาณสมุทยา นามรูปสมุทโย, วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค นามรูปนิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธิฯ

‘‘ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก เอวํ นามรูปํ ปชานาติ, เอวํ นามรูปสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ นามรูปนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ นามรูปนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย…เป…. ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม’’นฺติฯ

๑๐๑. ‘‘สาธาวุโส’’ติ โข…เป…. อปุจฺฉุํ – สิยา ปนาวุโส…เป…. ‘‘สิยา, อาวุโสฯ ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก วิญฺญาณญฺจ ปชานาติ, วิญฺญาณสมุทยญฺจ ปชานาติ, วิญฺญาณนิโรธญฺจ ปชานาติ, วิญฺญาณนิโรธคามินิํ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํฯ กตมํ ปนาวุโส, วิญฺญาณํ, กตโม วิญฺญาณสมุทโย, กตโม วิญฺญาณนิโรโธ, กตมา วิญฺญาณนิโรธคามินี ปฏิปทา? ฉยิเม, อาวุโส, วิญฺญาณกายา – จกฺขุวิญฺญาณํ, โสตวิญฺญาณํ, ฆานวิญฺญาณํ, ชิวฺหาวิญฺญาณํ, กายวิญฺญาณํ, มโนวิญฺญาณํฯ สงฺขารสมุทยา วิญฺญาณสมุทโย, สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค วิญฺญาณนิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธิฯ

‘‘ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก เอวํ วิญฺญาณํ ปชานาติ, เอวํ วิญฺญาณสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ วิญฺญาณนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ วิญฺญาณนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ ปชานาติ , โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย…เป…. ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม’’นฺติฯ

๑๐๒. ‘‘สาธาวุโส’’ติ โข…เป…. อปุจฺฉุํ – สิยา ปนาวุโส…เป…. ‘‘สิยา, อาวุโสฯ ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก สงฺขาเร จ ปชานาติ, สงฺขารสมุทยญฺจ ปชานาติ, สงฺขารนิโรธญฺจ ปชานาติ, สงฺขารนิโรธคามินิํ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํฯ

กตเม ปนาวุโส, สงฺขารา, กตโม สงฺขารสมุทโย, กตโม สงฺขารนิโรโธ, กตมา สงฺขารนิโรธคามินี ปฏิปทา? ตโยเม, อาวุโส, สงฺขารา – กายสงฺขาโร, วจีสงฺขาโร, จิตฺตสงฺขาโรฯ อวิชฺชาสมุทยา สงฺขารสมุทโย, อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สงฺขารนิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธิฯ

‘‘ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก เอวํ สงฺขาเร ปชานาติ, เอวํ สงฺขารสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ สงฺขารนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ สงฺขารนิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย, ปฏิฆานุสยํ ปฏิวิโนเทตฺวา, ‘อสฺมี’ติ ทิฏฺฐิมานานุสยํ สมูหนิตฺวา, อวิชฺชํ ปหาย วิชฺชํ อุปฺปาเทตฺวา, ทิเฏฺฐว ธมฺเม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม’’นฺติฯ

๑๐๓. ‘‘สาธาวุโส’’ติ โข…เป…. อปุจฺฉุํ – สิยา ปนาวุโส…เป…. ‘‘สิยา, อาวุโสฯ ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก อวิชฺชญฺจ ปชานาติ, อวิชฺชาสมุทยญฺจ ปชานาติ, อวิชฺชานิโรธญฺจ ปชานาติ, อวิชฺชานิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํฯ กตมา ปนาวุโส, อวิชฺชา, กตโม อวิชฺชาสมุทโย, กตโม อวิชฺชานิโรโธ, กตมา อวิชฺชานิโรธคามินี ปฏิปทา? ยํ โข, อาวุโส, ทุกฺเข อญฺญาณํ, ทุกฺขสมุทเย อญฺญาณํ, ทุกฺขนิโรเธ อญฺญาณํ, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อญฺญาณํ – อยํ วุจฺจตาวุโส, อวิชฺชาฯ อาสวสมุทยา อวิชฺชาสมุทโย, อาสวนิโรธา อวิชฺชานิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค อวิชฺชานิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธิฯ

‘‘ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก เอวํ อวิชฺชํ ปชานาติ, เอวํ อวิชฺชาสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ อวิชฺชานิโรธํ ปชานาติ, เอวํ อวิชฺชานิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย, ปฏิฆานุสยํ ปฏิวิโนเทตฺวา, ‘อสฺมี’ติ ทิฏฺฐิมานานุสยํ สมูหนิตฺวา, อวิชฺชํ ปหาย วิชฺชํ อุปฺปาเทตฺวา, ทิเฏฺฐว ธมฺเม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม’’นฺติฯ

๑๐๔. ‘‘สาธาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ อุตฺตริ ปญฺหํ อปุจฺฉุํ – ‘‘สิยา ปนาวุโส, อญฺโญปิ ปริยาโย ยถา อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม’’นฺติ?

‘‘สิยา, อาวุโสฯ ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก อาสวญฺจ ปชานาติ, อาสวสมุทยญฺจ ปชานาติ, อาสวนิโรธญฺจ ปชานาติ, อาสวนิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมํฯ กตโม ปนาวุโส, อาสโว, กตโม อาสวสมุทโย, กตโม อาสวนิโรโธ, กตมา อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ? ตโยเม, อาวุโส, อาสวา – กามาสโว, ภวาสโว, อวิชฺชาสโวฯ อวิชฺชาสมุทยา อาสวสมุทโย, อวิชฺชานิโรธา อาสวนิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธิฯ

“ยโต โข, อาวุโส, อริยสาวโก เอวํ อาสวํ ปชานาติ, เอวํ อาสวสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ อาสวนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ อาสวนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย, ปฏิฆานุสยํ ปฏิวิโนเทตฺวา, ‘อสฺมี’ติ ทิฏฺฐิมานานุสยํ สมูหนิตฺวา, อวิชฺชํ ปหาย วิชฺชํ อุปฺปาเทตฺวา, ทิเฏฺฐว ธเมฺม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ – เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ , อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺม”นฺติฯ

อิทมโวจายสฺมา สาริปุโตฺตฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

สมฺมาทิฏฺฐิสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ นวมํฯ [อิโต ปรํ เกสุจิ โปตฺถเกสุ อิมาปิ คาถาโย§เอวํ ทิสฺสนฺติ – §ทุกฺขํ ชรามรณํ อุปาทานํ, สฬายตนํ นามรูปํฯ วิญฺญาณํ ยา สา ปเร, กตมา ปนาวุโส ปทานํฯ§กิํ ชาติ ตณฺหา จ เวทนา, อวิชฺชาย จตุกฺกนโยฯ จตฺตาริ ปเร กตมา, ปนาวุโส ปทานํ เกวลํฯ§อาหาโร จ ภโว ผโสฺส, สงฺขาโร อาสวปญฺจโมฯ ยาว ปญฺจ ปเร กตมา, ปนาวุโส ปทานํ กิํฯ§กตมนฺติ ฉพฺพิธา วุตฺตํ, กตมานิ จตุพฺพิธานิฯ กตโม ปญฺจวิโธ วุโตฺต, สเพฺพสํ เอก สงฺขานํ ปญฺจนยปทานิ จาติฯ]

๑๐. มหาสติปฏฺฐานสุตฺตํ

๑๐๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา กุรูสุ วิหรติ กมฺมาสธมฺมํ นาม กุรูนํ นิคโมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “ภิกฺขโว”ติฯ “ภทเนฺต”ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

อุเทฺทโส

๑๐๖. “เอกายโน อยํ, ภิกฺขเว, มโคฺค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา, โสกปริเทวานํ [ปริทฺทวานํ (สี. ปี.)] สมติกฺกมาย, ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย, ญายสฺส อธิคมาย, นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย, ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาฯ

“กตเม จตฺตาโร? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ; เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ; จิเตฺต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ; ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ

อุเทฺทโส นิฏฺฐิโตฯ

กายานุปสฺสนา อานาปานปพฺพํ

๑๐๗. “กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ, ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา, อุชุํ กายํ ปณิธาย, ปริมุขํ สติํ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ โส สโตว อสฺสสติ, สโตว [สโต (สี. สฺยา.)] ปสฺสสติฯ ทีฆํ วา อสฺสสโนฺต ‘ทีฆํ อสฺสสามี’ติ ปชานาติ, ทีฆํ วา ปสฺสสโนฺต ‘ทีฆํ ปสฺสสามี’ติ ปชานาติ, รสฺสํ วา อสฺสสโนฺต ‘รสฺสํ อสฺสสามี’ติ ปชานาติ, รสฺสํ วา ปสฺสสโนฺต ‘รสฺสํ ปสฺสสามี’ติ ปชานาติ, ‘สพฺพกา

ยปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ, ‘สพฺพกายปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ , ‘ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ, ‘ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ทกฺโข ภมกาโร วา ภมการนฺเตวาสี วา ทีฆํ วา อญฺฉนฺโต ‘ทีฆํ อญฺฉามี’ติ ปชานาติ, รสฺสํ วา อญฺฉนฺโต ‘รสฺสํ อญฺฉามี’ติ ปชานาติ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต ‘ทีฆํ อสฺสสามี’ติ ปชานาติ, ทีฆํ วา ปสฺสสนฺโต ‘ทีฆํ ปสฺสสามี’ติ ปชานาติ, รสฺสํ วา อสฺสสนฺโต ‘รสฺสํ อสฺสสามี’ติ ปชานาติ, รสฺสํ วา ปสฺสสนฺโต ‘รสฺสํ ปสฺสสามี’ติ ปชานาติ; ‘สพฺพกายปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ, ‘สพฺพกายปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ, ‘ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติฯ อิติ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ; สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติฯ ‘อตฺถิ กาโย’ติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติฯ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปฏิสฺสติมตฺตาย อนิสฺสิโต จ วิหรติ, น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติฯ เอวมฺปิ โข [เอวมฺปิ (สี. สฺยา. ปี.)], ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติฯ

อานาปานปพฺพํ นิฏฺฐิตํฯ

กายานุปสฺสนา อิริยาปถปพฺพํ

๑๐๘. “ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ คจฺฉนฺโต วา ‘คจฺฉามี’ติ ปชานาติ, ฐิโต วา ‘ฐิโตมฺหี’ติ ปชานาติ, นิสินฺโน วา ‘นิสินฺโนมฺหี’ติ ปชานาติ, สยาโน วา ‘สยาโนมฺหี’ติ ปชานาติฯ ยถา ยถา วา ปนสฺส กาโย ปณิหิโต โหติ ตถา ตถา นํ ปชานาติฯ อิติ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ; สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติฯ ‘อตฺถิ กาโย’ติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติฯ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปฏิสฺสติมตฺตาย อนิสฺสิโต จ วิหรติ, น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติฯ เอวมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติฯ

อิริยาปถปพฺพํ นิฏฺฐิตํฯ

กายานุปสฺสนา สมฺปชานปพฺพํ

๑๐๙. “ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี โหติ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ, สมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี โหติ, สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี โหติ, อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี โหติ, อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี โหติ, คเต ฐิเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี โหติฯ อิติ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ…เป.… เอวมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติฯ

สมฺปชานปพฺพํ นิฏฺฐิตํฯ

กายานุปสฺสนา ปฏิกูลมนสิการปพฺพํ

๑๑๐. “ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อิมเมว กายํ อุทฺธํ ปาทตลา, อโธ เกสมตฺถกา, ตจปริยนฺตํ ปูรํ นานปฺปการสฺส อสุจิโน ปจฺจเวกฺขติ – ‘อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ มํสํ นฺหารุ [นหารุ (สี. สฺยา. ปี.)] อฏฺฐิ อฏฺฐิมิญฺชํ วกฺกํ หทยํ ยกนํ กิโลมกํ ปิหกํ ปปฺผาสํ อนฺตํ อนฺตคุณํ อุทริยํ กรีสํ ปิตฺตํ เสมฺหํ ปุโพฺพ โลหิตํ เสโท เมโท อสฺสุ วสา เขโฬ สิงฺฆาณิกา ลสิกา มุตฺต’นฺติ [มุตฺตํ มตฺถลุงฺคนฺติ (ก.)]ฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อุภโตมุขา ปุโตฬิ [มูโตฬี (สี. สฺยา. ปี.)] ปูรา นานาวิหิตสฺส ธญฺญสฺส, เสยฺยถิทํ – สาลีนํ วีหีนํ มุคฺคานํ มาสานํ ติลานํ ตณฺฑุลานํฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส มุญฺจิตฺวา ปจฺจเวกฺเขยฺย – ‘อิเม สาลี อิเม วีหี อิเม มุคฺคา อิเม มาสา อิเม ติลา อิเม ตณฺฑุลา’ติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อิมเมว กายํ อุทฺธํ ปาทตลา, อโธ เกสมตฺถกา, ตจปริยนฺตํ ปูรํ นานปฺปการสฺส อสุจิโน ปจฺจเวกฺขติ – ‘อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย เกสา โลมา…เป.… มุตฺต’นฺติฯ

“อิติ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ…เป.… เอวมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติฯ

ปฏิกูลมนสิการปพฺพํ นิฏฺฐิตํฯ

กายานุปสฺสนา ธาตุมนสิการปพฺพํ

๑๑๑. “ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อิมเมว กายํ ยถาฐิตํ ยถาปณิหิตํ ธาตุโส ปจฺจเวกฺขติ – ‘อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย ปถวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตู’ติฯ

“เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ทโกฺข โคฆาตโก วา โคฆาตกเนฺตวาสี วา คาวึ วธิตฺวา จตุมหาปเถ [จาตุมฺมหาปเถ (สี. สฺยา. ปี.)] พิลโส วิภชิตฺวา นิสิโนฺน อสฺสฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อิมเมว กายํ ยถาฐิตํ ยถาปณิหิตํ ธาตุโส ปจฺจเวกฺขติ – ‘อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย ปถวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตู’ติฯ อิติ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ…เป.… เอวมฺปิ โข, ภิกฺขเว , ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติฯ

ธาตุมนสิการปพฺพํ นิฏฺฐิตํฯ

กายานุปสฺสนา นวสิวถิกปพฺพํ

๑๑๒. “ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เสยฺยถาปิ ปเสฺสยฺย สรีรํ สิวถิกาย ฉฑฺฑิตํ เอกาหมตํ วา ทฺวีหมตํ วา ตีหมตํ วา อุทฺธุมาตกํ วินีลกํ วิปุพฺพกชาตํฯ โส อิมเมว กายํ อุปสํหรติ – ‘อยมฺปิ โข กาโย เอวํธโมฺม เอวํภาวี เอวํอนตีโต’ติ [เอตํ อนตีโตติ (สี. ปี.)]ฯ อิติ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ…เป.… เอวมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เสยฺยถาปิ ปเสฺสยฺย สรีรํ สิวถิกาย ฉฑฺฑิตํ กาเกหิ วา ขชฺชมานํ กุลเลหิ วา ขชฺชมานํ คิเชฺฌหิ วา ขชฺชมานํ กเงฺกหิ วา ขชฺชมานํ สุนเขหิ วา ขชฺชมานํ พฺยเคฺฆหิ วา ขชฺชมานํ ทีปีหิ วา ขชฺชมานํ สิงฺคาเลหิ วา [คิเชฺฌหิ วา ขชฺชมานํ, สุวาเนหิ วา ขชฺชมานํ, สิคาเลหิ วา (สฺยา. ปี.)] ขชฺชมานํ วิวิเธหิ วา ปาณกชาเตหิ ขชฺชมานํฯ โส อิมเมว กายํ อุปสํหรติ – ‘อยมฺปิ โข กาโย เอวํธโมฺม เอวํภาวี เอวํอนตีโต’ติฯ อิติ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ…เป.… เอวมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เสยฺยถาปิ ปเสฺสยฺย สรีรํ สิวถิกาย ฉฑฺฑิตํ อฏฺฐิกสงฺขลิกํ สมํส โลหิตํ นฺหารุสมฺพนฺธํ…เป.… อฏฺฐิกสงฺขลิกํ นิมํสโลหิตมกฺขิตํ นฺหารุสมฺพนฺธํ…เป.… อฏฺฐิก สงฺขลิกํ อปคตมํสโลหิตํ นฺหารุสมฺพนฺธํ…เป.… อฏฺฐิกานิ อปคตสมฺพนฺธานิ [อปคตนฺหารุสม พนฺธานิ (สฺยา.)] ทิสา วิทิสา วิกฺขิตฺตานิ, อเญฺญน หตฺถฏฺฐิกํ อเญฺญน ปาทฏฺฐิกํ อเญฺญน โคปฺผกฏฺฐิกํ [“อเญฺญน โคปฺผกฏฺฐิก”นฺติ อิทํ สี. สฺยา. ปี. โปตฺถเกสุ นตฺถิ] อเญฺญน ชงฺฆฏฺฐิกํ อเญฺญน อูรุฏฺฐิกํ อเญฺญน กฏิฏฺฐิกํ [อเญฺญน กฏฏฺฐิกํ อเญฺญน ปิฏฺฐฏฺฐิกํ อเญฺญน กณฺฏกฏฺฐิกํ อเญฺญน ผาสุกฏฺฐิกํ อเญฺญน อุรฏฺฐิกํ อเญฺญน อํสฏฺฐิกํ อเญฺญน พาหุฏฺฐิกํ (สฺยา.)] อเญฺญน ผาสุกฏฺฐิกํ อเญฺญน ปิฏฺฐิฏฺฐิกํ อเญฺญน ขนฺธฏฺฐิกํ [อเญฺญน กฏฏฺฐิกํ อเญฺญน ปิฏฺฐฏฺฐิกํ อเญฺญน กณฺฏกฏฺฐิกํ อเญฺญน ผาสุกฏฺฐิกํ อเญฺญน อุรฏฺฐิกํ อเญฺญน อํสฏฺฐิกํ อเญฺญน พาหุฏฺฐิกํ (สฺยา.)] อเญฺญน คีวฏฺฐิกํ อเญฺญน หนุกฏฺฐิกํ อเญฺญน ทนฺตฏฺฐิกํ อเญฺญน สีสกฏาหํฯ โส อิมเมว กายํ อุปสํหรติ – ‘อยมฺปิ โข กาโย เอวํธโมฺม เอวํภาวี เอวํอน ตีโต’ติฯ อิติ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ…เป.… เอวมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เสยฺยถาปิ ปเสฺสยฺย สรีรํ สิวถิกาย ฉฑฺฑิตํ, อฏฺฐิกานิ เสตานิ สงฺขวณฺณปฏิภาคานิ [สงฺขวณฺณูปนิภานิ (สี. สฺยา. ปี.)] …เป.… อฏฺฐิกานิ ปุญฺชกิตานิ เตโร วสฺสิกานิ…เป.… อฏฺฐิกานิ ปูตีนิ จุณฺณกชาตานิ ฯ โส อิมเมว กายํ อุปสํหรติ – ‘อยมฺปิ โข กาโย เอวํธโมฺม เอวํภาวี เอวํอนตีโต’ติฯ อิติ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ; สมุทยธมฺมานุ ปสฺสี วา กายสฺมิํ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมิํ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมิํ วิหรติฯ ‘อตฺถิ กาโย’ติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติฯ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปฏิสฺสติมตฺ ตาย อนิสฺสิโต จ วิหรติ, น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติฯ เอวมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเย กายานุ ปสฺสี วิหรติฯ

นวสิวถิกปพฺพํ นิฏฺฐิตํฯ

จุทฺทสกายานุปสฺสนา นิฏฺฐิตาฯ

เวทนานุปสฺสนา

๑๑๓. “กถญฺจ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สุขํ วา [สุขํ, ทุกฺขํ, อทุกฺขมสุขํ (สี. สฺยา. ปี. ก.)] เวทนํ เวทยมาโน ‘สุขํ เวทนํ เวทยามี’ติ ปชา นาติ; ทุกฺขํ วา [สุขํ, ทุกฺขํ อทุกฺขมสุขํ (สี. สฺยา. ปี. ก.)] เวทนํ เวทยมาโน ‘ทุกฺขํ เวทนํ เวท ยามี’ติ ปชานาติ; อทุกฺขมสุขํ วา เวทนํ เวทยมาโน ‘อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทยามี’ติ ปชานาติ; สามิสํ วา สุขํ เวทนํ เวทยมาโน ‘สามิสํ สุขํ เวทนํ เวทยามี’ติ ปชานาติ; นิรามิสํ วา สุขํ เวท นํ เวทยมาโน ‘นิรามิสํ สุขํ เวทนํ เวทยามี’ติ ปชานาติ; สามิสํ วา ทุกฺขํ เวทนํ เวทยมาโน ‘สามิสํ ทุกฺขํ เวทนํ เวทยามี’ติ ปชานาติ; นิรามิสํ วา ทุกฺขํ เวทนํ เวทยมาโน ‘นิรามิสํ ทุกฺขํ เวทนํ เวทยามี’ติ ปชานาติ; สามิสํ วา อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทยมาโน ‘สามิสํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทยามี’ติ ปชานาติ; นิรามิสํ วา อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทยมาโน ‘นิรามิสํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทยามี’ติ ปชานาติ; อิติ อชฺฌตฺตํ วา เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ; สมุทยธมฺ มานุปสฺสี วา เวทนาสุ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา เวทนาสุ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา เวทนาสุ วิหรติฯ ‘อตฺถิ เวทนา’ติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติฯ ยาวเทว ญาณมตฺตาย

ปฏิสฺสติมตฺตาย อนิสฺสิโต จ วิหรติ , น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติฯ เอวมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติฯ

เวทนานุปสฺสนา นิฏฺฐิตาฯ

จิตฺตานุปสฺสนา

๑๑๔. ‘‘กถญฺจ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จิเตฺต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สราคํ วา จิตฺตํ ‘สราคํ จิตฺต’นฺติ ปชานาติ, วีตราคํ วา จิตฺตํ ‘วีตราคํ จิตฺต’นฺติ ปชานาติ; สโทสํ วา จิตฺตํ ‘สโทสํ จิตฺต’นฺติ ปชานาติ, วีตโทสํ วา จิตฺตํ ‘วีตโทสํ จิตฺต’นฺติ ปชานาติ; สโมหํ วา จิตฺตํ ‘สโมหํ จิตฺต’นฺติ ปชานาติ, วีตโมหํ วา จิตฺตํ ‘วีตโมหํ จิตฺต’นฺติ ปชานาติ; สํขิตฺตํ วา จิตฺตํ ‘สํขิตฺตํ จิตฺต’นฺติ ปชานาติ, วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ‘วิกฺขิตฺตํ จิตฺต’นฺติ ปชานาติ; มหคฺคตํ วา จิตฺตํ ‘มหคฺคตํ จิตฺต’นฺติ ปชานาติ, อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ ‘อมหคฺคตํ จิตฺต’นฺติ ปชานาติ; สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ ‘สอุตฺตรํ จิตฺต’นฺติ ปชานาติ, อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ ‘อนุตฺตรํ จิตฺต’นฺติ ปชานาติ; สมาหิตํ วา จิตฺตํ ‘สมาหิตํ จิตฺต’นฺติ ปชานาติ, อสมาหิตํ วา จิตฺตํ ‘อสมาหิตํ จิตฺต’นฺติ ปชานาติ; วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘วิมุตฺตํ จิตฺต’นฺติ ปชานาติ, อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘อวิมุตฺตํ จิตฺต’นฺติ ปชานาติฯ อิติ อชฺฌตฺตํ วา จิเตฺต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา จิเตฺต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา จิเตฺต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ; สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมิํ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมิํ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมิํ วิหรติฯ ‘อตฺถิ จิตฺต’นฺติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติฯ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปฏิสฺสติมตฺตาย อนิสฺสิโต จ วิหรติ, น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ ฯ เอวมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จิเตฺต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติฯ

จิตฺตานุปสฺสนา นิฏฺฐิตาฯ

ธมฺมานุปสฺสนา นีวรณปพฺพํ

๑๑๕. ‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ปญฺจสุ นีวรเณสุฯ กถญฺจ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ปญฺจสุ นีวรเณสุ?

‘‘อิธ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ กามจฺฉนฺทํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ กามจฺฉโนฺท’ติ ปชานาติ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ กามจฺฉนฺทํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ กามจฺฉโนฺท’ติ ปชานาติ; ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส กามจฺฉนฺทสฺส อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส กามจฺฉนฺทสฺส ปหานํ โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ ปหีนสฺส กามจฺฉนฺทสฺส อายติํ อนุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติฯ

‘‘สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ พฺยาปาทํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ พฺยาปาโท’ติ ปชานาติ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ พฺยาปาทํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ พฺยาปาโท’ติ ปชานาติ; ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส พฺยาปาทสฺส อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส พฺยาปาทสฺส ปหานํ โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ ปหีนสฺส พฺยาปาทสฺส อายติํ อนุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติฯ

‘‘สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ถีนมิทฺธํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ถีนมิทฺธ’นฺติ ปชานาติ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ถีนมิทฺธํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ถีนมิทฺธ’นฺติ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส ถีนมิทฺธสฺส

อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส ถีนมิทฺธสฺส ปหานํ โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ ปหีนสฺส ถีนมิทฺธสฺส อายตึ อนุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติฯ

‘‘สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจ’นฺติ ปชานาติ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจ’นฺติ ปชานาติ; ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส ปหานํ โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ ปหีนสฺส อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส อายตึ อนุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติฯ

‘‘สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ วิจิกิจฺฉํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ วิจิกิจฺฉา’ติ ปชานาติ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ วิจิกิจฺฉํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ วิจิกิจฺฉา’ติ ปชานาติ; ยถา จ อนุปฺปนฺนาย วิจิกิจฺฉาย อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนาย วิจิกิจฺฉาย ปหานํ โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ ปหีนาย วิจิกิจฺฉาย อายตึ อนุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติฯ

‘‘อิติ อชฺฌตฺตํ วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ; สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ , สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติฯ ‘อตฺถิ ธมฺมา’ติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติฯ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปฏิสฺสติมตฺตาย อนิสฺสิโต จ วิหรติ, น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติฯ เอวมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ปญฺจสุ นีวรเณสุฯ

นีวรณปพฺพํ นิฏฺฐิตํฯ

ธมฺมานุปสฺสนา ขนฺธปพฺพํ

๑๑๖. ‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุฯ กถญฺจ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ – ‘อิติ รูปํ, อิติ รูปสฺส สมุทโย, อิติ รูปสฺส อตฺถงฺคโม; อิติ เวทนา, อิติ เวทนาย สมุทโย, อิติ เวทนาย อตฺถงฺคโม; อิติ สญฺญา, อิติ สญฺญาย สมุทโย, อิติ สญฺญาย อตฺถงฺคโม; อิติ สงฺขารา, อิติ สงฺขารานํ สมุทโย, อิติ สงฺขารานํ อตฺถงฺคโม; อิติ วิญฺญาณํ, อิติ วิญฺญาณสฺส สมุทโย, อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโม’ติ; อิติ อชฺฌตฺตํ วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ; สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติฯ ‘อตฺถิ ธมฺมา’ติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติฯ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปฏิสฺสติมตฺตาย อนิสฺสิโต จ วิหรติ, น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติฯ เอวมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุฯ

ขนฺธปพฺพํ นิฏฺฐิตํฯ

ธมฺมานุปสฺสนา อายตนปพฺพํ

๑๑๗. ‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ฉสุ อชฺฌตฺติกพาหิเรสุ อายตเนสุฯ กถญฺจ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ฉสุ อชฺฌตฺติกพาหิเรสุ อายตเนสุ?

‘‘อิธ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุญฺจ ปชานาติ, รูเป จ ปชานาติ, ยญฺจ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สํโยชนํ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส สํโยชนสฺส อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส สํโยชนสฺส ปหานํ โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ ปหีนสฺส สํโยชนสฺส อายตึ อนุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติฯ

‘‘โสตญฺจ ปชานาติ, สทฺเท จ ปชานาติ, ยญฺจ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สํโยชนํ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส สํโยชนสฺส อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส สํโยชนสฺส ปหานํ โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ ปหีนสฺส สํโยชนสฺส อายตึ อนุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติฯ

‘‘ฆานญฺจ ปชานาติ, คนฺเธ จ ปชานาติ, ยญฺจ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สํโยชนํ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส สํโยชนสฺส อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส สํโยชนสฺส ปหานํ โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ ปหีนสฺส สํโยชนสฺส อายตึ อนุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติฯ

‘‘ชิวฺหญฺจ ปชานาติ, รเส จ ปชานาติ, ยญฺจ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สํโยชนํ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส สํโยชนสฺส อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส สํโยชนสฺส ปหานํ โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ ปหีนสฺส สํโยชนสฺส อายตึ อนุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติฯ

‘‘กายญฺจ ปชานาติ, โผฏฺฐพฺเพ จ ปชานาติ, ยญฺจ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สํโยชนํ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส สํโยชนสฺส อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส สํโยชนสฺส ปหานํ โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ ปหีนสฺส สํโยชนสฺส อายตึ อนุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติฯ

‘‘มนญฺจ ปชานาติ, ธมฺเม จ ปชานาติ, ยญฺจ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สํโยชนํ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส สํโยชนสฺส อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส สํโยชนสฺส ปหานํ โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ ปหีนสฺส สํโยชนสฺส อายตึ อนุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติฯ

‘‘อิติ อชฺฌตฺตํ วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ; สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติฯ ‘อตฺถิ ธมฺมา’ติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติฯ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปฏิสฺสติมตฺตาย อนิสฺสิโต จ วิหรติ น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติฯ เอวมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ฉสุ อชฺฌตฺติกพาหิเรสุ อายตเนสุฯ

อายตนปพฺพํ นิฏฺฐิตํฯ

ธมฺมานุปสฺสนา โพชฺฌงฺคปพฺพํ

๑๑๘. ‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ สตฺตสุ โพชฺฌงฺเคสุฯ กถญฺจ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ สตฺตสุ โพชฺฌงฺเคสุ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ สติสมฺโพชฺฌงฺโค’ติ ปชานาติ, อสนฺตํ

วา อชฺฌตฺตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ สติสมฺโพชฺฌงฺโค’ติ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูรี โหติ ตญฺจ ปชานาติฯ

“สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค’ติ ปชานาติ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค’ติ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูรี โหติ ตญฺจ ปชานาติฯ

“สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ วีริยสมฺโพชฺฌงฺคํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ วีริยสมฺโพชฺฌงฺโค’ติ ปชานาติ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ วีริยสมฺโพชฺฌงฺคํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ วีริยสมฺโพชฺฌงฺโค’ติ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส วีริยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส วีริยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูรี โหติ ตญฺจ ปชานาติฯ

“สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ปีติสมฺโพชฺฌงฺคํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ปีติสมฺโพชฺฌงฺโค’ติ ปชานาติ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ปีติสมฺโพชฺฌงฺคํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ปีติสมฺโพชฺฌงฺโค’ติ ปชานาติ , ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส ปีติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส ปีติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูรี โหติ ตญฺจ ปชานาติฯ

“สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโค’ติ ปชานาติ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโค’ติ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูรี โหติ ตญฺจ ปชานาติฯ

“สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ สมาธิสมฺโพชฺฌงฺโค’ติ ปชานาติ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ สมาธิสมฺโพชฺฌงฺโค’ติ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูรี โหติ ตญฺจ ปชานาติฯ

“สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค’ติ ปชานาติ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค’ติ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูรี โหติ ตญฺจ ปชานาติ ฯ

“อิติ อชฺฌตฺตํ วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ; สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติฯ ‘อตฺถิ ธมฺมา’ติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติฯ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปฏิสฺสติมตฺตาย อนิสฺสิโต จ วิหรติ, น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติฯ เอวมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ สตฺตสุ โพชฺฌงฺเคสุฯ

โพชฺฌงฺคปพฺพํ นิฏฺฐิตํ [โพชฺฌงฺคปพฺพํ นิฏฺฐิตํฯ ปฐมภาณวารํ (สฺยา.)]ฯ

ธมฺมานุปสฺสนา สจฺจปพฺพํ

๑๑๙. ‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ จตูสุ อริยสเจฺจสุฯ กถญฺจ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ จตูสุ อริยสเจฺจสุ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ

ปฐมภาณวาโร นิฏฺฐิโตฯ

ทุกฺขสจฺจนิเทฺทโส

๑๒๐. ‘‘กตมญฺจ , ภิกฺขเว, ทุกฺขํ อริยสจฺจํ? ชาติปิ ทุกฺขา, ชราปิ ทุกฺขา, มรณมฺปิ ทุกฺขํ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา, อปฺปิเยหิ สมฺปโยโคปิ ทุโกฺข, ปิเยหิ วิปฺปโยโคปิ ทุโกฺข [‘‘อปฺปิเยหิ…เป.… วิปฺปโยโคปิ ทุโกฺข’’ติ ปาโฐ เจว ตํนิเทฺทโส จ สี. ปี. โปตฺถเกสุ น ทิสฺสติ, สุมงฺคลวิลาสินิยํปิ ตํสํวณฺณนา นตฺถิ], ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ, สํขิเตฺตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา [ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาปิ (ก.)] ทุกฺขาฯ

๑๒๑. ‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, ชาติ? ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชาติ สญฺชาติ โอกฺกนฺติ อภินิพฺพตฺติ ขนฺธานํ ปาตุภาโว อายตนานํ ปฏิลาโภ, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ชาติฯ

๑๒๒. ‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, ชรา? ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชรา ชีรณตา ขณฺฑิจฺจํ ปาลิจฺจํ วลิตฺตจตา อายุโน สํหานิ อินฺทฺริยานํ ปริปาโก, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ชราฯ

๑๒๓. ‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, มรณํ? ยํ [สุมงฺคลวิลาสินี โอโลเกตพฺพา] เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหา ตมฺหา สตฺตนิกายา จุติ จวนตา เภโท อนฺตรธานํ มจฺจุ มรณํ กาลงฺกิริยา ขนฺธานํ เภโท กเฬวรสฺส นิเกฺขโป ชีวิตินฺทฺริยสฺสุปเจฺฉโท, อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, มรณํฯ

๑๒๔. ‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, โสโก? โย โข, ภิกฺขเว, อญฺญตรญฺญตเรน พฺยสเนน สมนฺนาคตสฺส อญฺญตรญฺญตเรน ทุกฺขธเมฺมน ผุฏฺฐสฺส โสโก โสจนา โสจิตตฺตํ อโนฺตโสโก อโนฺตปริโสโก, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, โสโกฯ

๑๒๕. ‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, ปริเทโว? โย โข, ภิกฺขเว, อญฺญตรญฺญตเรน พฺยสเนน สมนฺนาคตสฺส อญฺญตรญฺญตเรน ทุกฺขธเมฺมน ผุฏฺฐสฺส อาเทโว ปริเทโว อาเทวนา ปริเทวนา อาเทวิตตฺตํ ปริเทวิตตฺตํ, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปริเทโวฯ

๑๒๖. ‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ? ยํ โข, ภิกฺขเว, กายิกํ ทุกฺขํ กายิกํ อสาตํ กายสมฺผสฺสชํ ทุกฺขํ อสาตํ เวทยิตํ, อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํฯ

๑๒๗. ‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, โทมนสฺสํ? ยํ โข, ภิกฺขเว, เจตสิกํ ทุกฺขํ เจตสิกํ อสาตํ มโนสมฺผสฺสชํ ทุกฺขํ อสาตํ เวทยิตํ, อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, โทมนสฺสํฯ

๑๒๘. ‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อุปายาโส? โย โข, ภิกฺขเว, อญฺญตรญฺญตเรน พฺยสเนน สมนฺนาคตสฺส อญฺญตรญฺญตเรน ทุกฺขธเมฺมน ผุฏฺฐสฺส อายาโส อุปายาโส อายาสิตตฺตํ อุปายาสิตตฺตํ, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อุปายาโสฯ

๑๒๙. “กตโม จ, ภิกฺขเว, อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโข? อิธ ยสฺส เต โหนฺติ อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา รูปา สทฺทา คนฺธา รสา โผฏฺฐพฺพา ธมฺมา, เย วา ปนสฺส เต โหนฺติ อนตฺถกามา อหิตกามา อผาสุกกามา อโยคกฺเขมกามา, ยา เตหิ สทฺธึ สงฺคติ สมาคโม สโมธานํ มิสฺสีภาโว, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโขฯ

๑๓๐. “กตโม จ, ภิกฺขเว, ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโข? อิธ ยสฺส เต โหนฺติ อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา รูปา สทฺทา คนฺธา รสา โผฏฺฐพฺพา ธมฺมา, เย วา ปนสฺส เต โหนฺติ อตฺถกามา หิตกามา ผาสุกกามา โยคกฺเขมกามา มาตา วา ปิตา วา ภาตา วา ภคินี วา มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาติสาโลหิตา วา, ยา เตหิ สทฺธึ อสงฺคติ อสมาคโม อสโมธานํ อมิสฺสีภาโว, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโขฯ

๑๓๑. “กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ? ชาติธมฺมานํ, ภิกฺขเว , สตฺตานํ เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺชติ – ‘อโห วต มยํ น ชาติธมฺมา อสฺสาม, น จ วต โน ชาติ อาคจฺเฉยฺยา’ติฯ น โข ปเนตํ อิจฺฉาย ปตฺตพฺพํ, อิทมฺปิ ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํฯ ชราธมฺมานํ, ภิกฺขเว, สตฺตานํ เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺชติ – ‘อโห วต มยํ น ชราธมฺมา อสฺสาม, น จ วต โน ชรา อาคจฺเฉยฺยา’ติฯ น โข ปเนตํ อิจฺฉาย ปตฺตพฺพํ, อิทมฺปิ ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํฯ พฺยาธิธมฺมานํ, ภิกฺขเว, สตฺตานํ เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺชติ – ‘อโห วต มยํ น พฺยาธิธมฺมา อสฺสาม, น จ วต โน พฺยาธิ อาคจฺเฉยฺยา’ติฯ น โข ปเนตํ อิจฺฉาย ปตฺตพฺพํ, อิทมฺปิ ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํฯ มรณธมฺมานํ, ภิกฺขเว, สตฺตานํ เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺชติ – ‘อโห วต มยํ น มรณธมฺมา อสฺสาม, น จ วต โน มรณํ อาคจฺเฉยฺยา’ติฯ น โข ปเนตํ อิจฺฉาย ปตฺตพฺพํ, อิทมฺปิ ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํฯ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสธมฺมานํ, ภิกฺขเว, สตฺตานํ เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺชติ – ‘อโห วต มยํ น โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสธมฺมา อสฺสาม, น จ วต โน โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสธมฺมา อาคจฺเฉยฺยุ’นฺติฯ น โข ปเนตํ อิจฺฉาย ปตฺตพฺพํ, อิทมฺปิ ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํฯ

๑๓๒. “กตเม จ, ภิกฺขเว, สํขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา? เสยฺยถิทํ – รูปุปาทานกฺขนฺโธ, เวทนุปาทานกฺขนฺโธ, สญฺญุปาทานกฺขนฺโธ, สงฺขารุปาทานกฺขนฺโธ, วิญฺญาณุปาทานกฺขนฺโธฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, สํขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขาฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ อริยสจฺจํฯ

สมุทยสจฺจนิเทฺทโส

๑๓๓. “กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ทุกฺขสมุทยํ [ทุกฺขสมุทโย (สฺยา.)] อริยสจฺจํ? ยายํ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา [โปโนภวิกา (สี. ปี.)] นนฺทีราคสหคตา [นนฺทิราคสหคตา (สี. สฺยา. ปี.)] ตตฺรตตฺราภินนฺทินีฯ เสยฺยถิทํ – กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหาฯ

“สา โข ปเนสา, ภิกฺขเว, ตณฺหา กตฺถ อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, กตฺถ นิวิสมานา นิวิสติ? ยํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติฯ

“กิญฺจ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ? จกฺขุ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติฯ โสตํ โลเก…เป.… ฆานํ โลเก… ชิวฺหา โลเก…

กาโย โลเก… มโน โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติฯ

“รูปา โลเก… สทฺทา โลเก… คนฺธา โลเก… รสา โลเก… โผฏฺฐพฺพา โลเก… ธมฺมา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติฯ

“จกฺขุวิญฺญาณํ โลเก… โสตวิญฺญาณํ โลเก… ฆานวิญฺญาณํ โลเก… ชิวฺหาวิญฺญาณํ โลเก… กายวิญฺญาณํ โลเก… มโนวิญฺญาณํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติฯ

“จกฺขุสมฺผสฺส โลเก… โสตสมฺผสฺส โลเก… ฆานสมฺผสฺส โลเก… ชิวฺหาสมฺผสฺส โลเก… กายสมฺผสฺส โลเก… มโนสมฺผสฺส โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติฯ

“จกฺขุสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก… โสตสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก… ฆานสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก… ชิวฺหาสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก… กายสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก… มโนสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติฯ

“รูปสญฺญา โลเก… สทฺทสญฺญา โลเก… คนฺธสญฺญา โลเก… รสสญฺญา โลเก… โผฏฺฐพฺพสญฺญา โลเก… ธมฺมสญฺญา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติฯ

“รูปสเญฺจตนา โลเก… สทฺทสเญฺจตนา โลเก… คนฺธสเญฺจตนา โลเก… รสสเญฺจตนา โลเก… โผฏฺฐพฺพสเญฺจตนา โลเก… ธมฺมสเญฺจตนา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติฯ

“รูปตณฺหา โลเก… สทฺทตณฺหา โลเก… คนฺธตณฺหา โลเก… รสตณฺหา โลเก… โผฏฺฐพฺพตณฺหา โลเก… ธมฺมตณฺหา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติฯ

“รูปวิตโกฺก โลเก… สทฺทวิตโกฺก โลเก… คนฺธวิตโกฺก โลเก… รสวิตโกฺก โลเก… โผฏฺฐพฺพวิตโกฺก โลเก… ธมฺมวิตโกฺก โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติฯ

“รูปวิจาโร โลเก… สทฺทวิจาโร โลเก… คนฺธวิจาโร โลเก… รสวิจาโร โลเก… โผฏฺฐพฺพวิจาโร โลเก… ธมฺมวิจาโร โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทุกฺขสมุทยํ อริยสจฺจํฯ

นิโรธสจฺจนิเทฺทโส

๑๓๔. “กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ทุกฺขนิโรธํ [ทุกฺขนิโรโธ (สฺยา.)] อริยสจฺจํ? โย ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรโธ จาโค ปฏินิสฺสโคฺค มุตฺติ อนาลโยฯ

‘‘สา โข ปเนสา, ภิกฺขเว, ตณฺหา กตฺถ ปหียมานา ปหียติ, กตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ? ยํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา ปหียมานา ปหียติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติฯ

‘‘กิญฺจ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ? จกฺขุ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา ปหียมานา ปหียติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติฯ โสตํ โลเก…เป…. ฆานํ โลเก… ชิวฺหา โลเก… กาโย โลเก… มโน โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา ปหียมานา ปหียติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติฯ

‘‘รูปา โลเก… สทฺทา โลเก… คนฺธา โลเก… รสา โลเก… โผฎฺฐพฺพา โลเก… ธมฺมา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา ปหียมานา ปหียติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติฯ

‘‘จกฺขุวิญฺญาณํ โลเก… โสตวิญฺญาณํ โลเก… ฆานวิญฺญาณํ โลเก… ชิวฺหาวิญฺญาณํ โลเก… กายวิญฺญาณํ โลเก… มโนวิญฺญาณํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา ปหียมานา ปหียติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติฯ

‘‘จกฺขุสมฺผโสฺส โลเก… โสตสมฺผโสฺส โลเก… ฆานสมฺผโสฺส โลเก… ชิวฺหาสมฺผโสฺส โลเก… กายสมฺผโสฺส โลเก… มโนสมฺผโสฺส โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา ปหียมานา ปหียติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติฯ

‘‘จกฺขุสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก… โสตสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก… ฆานสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก… ชิวฺหาสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก… กายสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก… มโนสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา ปหียมานา ปหียติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติฯ

‘‘รูปสญฺญา โลเก… สทฺทสญฺญา โลเก… คนฺธสญฺญา โลเก… รสสญฺญา โลเก… โผฎฺฐพฺพสญฺญา โลเก… ธมฺมสญฺญา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา ปหียมานา ปหียติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติฯ

‘‘รูปสเญฺจตนา โลเก… สทฺทสเญฺจตนา โลเก… คนฺธสเญฺจตนา โลเก… รสสเญฺจตนา โลเก… โผฎฺฐพฺพสเญฺจตนา โลเก… ธมฺมสเญฺจตนา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา ปหียมานา ปหียติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติฯ

‘‘รูปตณฺหา โลเก… สทฺทตณฺหา โลเก… คนฺธตณฺหา โลเก… รสตณฺหา โลเก… โผฎฺฐพฺพตณฺหา โลเก… ธมฺมตณฺหา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา ปหียมานา ปหียติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติฯ

‘‘รูปวิตโกฺก โลเก… สทฺทวิตโกฺก โลเก… คนฺธวิตโกฺก โลเก… รสวิตโกฺก โลเก… โผฎฺฐพฺพวิตโกฺก โลเก… ธมฺมวิตโกฺก โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอเตฺถสา ตณฺหา ปหียมานา ปหียติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติฯ

‘‘รูปวิจาโร โลเก… สทฺทวิจาโร โลเก… คนฺธวิจาโร โลเก… รสวิจาโร โลเก… โผฎฺฐพฺพวิจาโร โลเก… ธมฺมวิจาโร โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํฯ เอเตฺถสา ตณฺหา ปหียมานา ปหียติ, เอตฺถ นิรุชฺฌามานา นิรุชฺฌติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทุกฺขนิโรธํ อริยสจฺจํฯ

มคฺคสจฺจนิเทฺทโส

๑๓๕. ‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํ? อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมโนฺต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, สมฺมาทิฏฺฐิ? ยํ โข, ภิกฺขเว, ทุเกฺข ญาณํ, ทุกฺขสมุทเย ญาณํ, ทุกฺขนิโรเธ ญาณํ, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ญาณํฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สมฺมาทิฏฺฐิฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, สมฺมาสงฺกโปฺป? เนกฺขมฺมสงฺกโปฺป อพฺยาปาทสงฺกโปฺป อวิหิํสาสงฺกโปฺปฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สมฺมาสงฺกโปฺปฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, สมฺมาวาจา? มุสาวาทา เวรมณี [เวรมณิ (ก.)], ปิสุณาย วาจาย เวรมณี, ผรุสาย วาจาย เวรมณี, สมฺผปฺปลาปา เวรมณี ฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สมฺมาวาจาฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, สมฺมากมฺมโนฺต? ปาณาติปาตา เวรมณี, อทินฺนาทานา เวรมณี, กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณีฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สมฺมากมฺมโนฺตฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, สมฺมาอาชีโว? อิธ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก มิจฺฉาอาชีวํ ปหาย สมฺมาอาชีเวน ชีวิตํ กเปฺปติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สมฺมาอาชีโวฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, สมฺมาวายาโม? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสโมฺมสาย ภิโยฺยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สมฺมาวายาโมฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, สมฺมาสติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ; เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ; จิเตฺต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ; ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สมฺมาสติฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, สมฺมาสมาธิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ, สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ, ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สมฺมาสมาธิฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํฯ

๑๓๖. ‘‘อิติ อชฺฌตฺตํ วา ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ; สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา ธเมฺมสุ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา ธเมฺมสุ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา ธเมฺมสุ วิหรติฯ ‘อตฺถิ ธมฺมา’ติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติฯ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปฏิสฺสติมตฺตาย อนิสฺสิโต จ วิหรติ, น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติฯ เอวมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ จตูสุ อริยสเจฺจสุฯ

สจฺจปพฺพํ นิฏฺฐิตํฯ

ธมฺมานุปสฺสนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๓๗. ‘‘โย หิ โกจิ, ภิกฺขเว, อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน เอวํ ภาเวยฺย สตฺต วสฺสานิ, ตสฺส ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม อญฺญา; สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตาฯ

‘‘ติฏฺฐนฺตุ, ภิกฺขเว, สตฺต วสฺสานิฯ โย หิ โกจิ , ภิกฺขเว, อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน เอวํ ภาเวยฺย ฉ วสฺสานิ…เป.… ปญฺจ วสฺสานิ… จตฺตาริ วสฺสานิ… ตีณิ วสฺสานิ… เทฺว วสฺสานิ… เอกํ วสฺสํ… ติฏฺฐตุ, ภิกฺขเว, เอกํ วสฺสํฯ โย หิ โกจิ, ภิกฺขเว, อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน เอวํ ภาเวยฺย สตฺต มาสานิ, ตสฺส ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม อญฺญา; สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตาฯ ติฏฺฐนฺตุ, ภิกฺขเว, สตฺต มาสานิฯ โย หิ โกจิ, ภิกฺขเว, อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน เอวํ ภาเวยฺย ฉ มาสานิ…เป.… ปญฺจ มาสานิ… จตฺตาริ มาสานิ… ตีณิ มาสานิ… เทฺว มาสานิ… เอกํ มาสํ… อฑฺฒมาสํ… ติฏฺฐตุ, ภิกฺขเว, อฑฺฒมาโสฯ โย หิ โกจิ, ภิกฺขเว, อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน เอวํ ภาเวยฺย สตฺตาหํ, ตสฺส ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม อญฺญา สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตา’’ติฯ

๑๓๘. ‘‘‘เอกายโน อยํ, ภิกฺขเว, มโคฺค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา’ติฯ อิติ ยํ ตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺต’’นฺติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

มหาสติปฏฺฐานสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทสมํฯ

มูลปริยายวโคฺค นิฏฺฐิโต ปฐโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ – [อิโต ปรํ เกสุจิ โปตฺถเกสุ อิมาปิ คาถาโย เอวํ ทิสฺสนฺติ –§อชรํ อมตํ อมตาธิคมํ, ผลมคฺคนิทสฺสนํ ทุกฺขนุทํฯ สหิตตฺตํ มหารสหสฺสกรํ, ภูตมิติ สารํ วิวิธํ สุณาถฯ§ตฬากํ วสุปูริตํ ฌมฺมปเถ, ติวิธคฺคิปิเฬิสิตนิพฺพาปนํฯ พฺยาธิปนุทนโอสธโย, ปจฺฉิมสุตฺตปวรา ฐปิตาฯ§มธุมนฺทวรสามทานํ, ขิฑฺฑารติ ชนนิมนุสงฺฆาตํฯ ตถา สุเตฺต เวยฺยากรณา ฐปิตา, สกฺยปุตฺตานมภิทมนตฺถายฯ§ปญฺญาสํ จ ทิยฑฺฒสตํ, เทฺว จ เวยฺยากรณํ อปเร จฯ เตวนามคตํ จ อนุปุพฺพํ, เอกมนา นิสาเมถ มุทคฺคํฯ]

มูลสฺสํวรธมฺมทายาทา, เภรวานงฺคณากเงฺขยฺยวตฺถํ;
สเลฺลขสมฺมาทิฏฺฐิสติปฏฺฐํ, วคฺควโร อสโม สุสมโตฺตฯ

๒. สีหนาทวโคฺค

๑. จูฬสีหนาทสุตฺตํ

๑๓๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทนฺเต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘อิเธว, ภิกฺขเว, สมโณ, อิธ ทุติโย สมโณ, อิธ ตติโย สมโณ, อิธ จตุตฺโถ สมโณ; สุญฺญา ปรปฺปวาทา สมเณภิ อญฺญेहीติ [สมเณหิ อญฺญูติ (สี. ปี. ก.) เอตฺถ อญฺญेहीติ สกายปฏิญฺญาย สจฺจาภิญฺญेहीติ อโตฺถ เวทิตโพฺพ]ฯ เอวเมตํ [เอวเมว (สฺยา. ก.)], ภิกฺขเว, สมฺมา สีหนาทํ นทถฯ

๑๔๐. ‘‘ฐานํ โข ปเนตํ, ภิกฺขเว, วิชฺชติ ยํ อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ วเทยฺยุํ – ‘โก ปนายสฺมนฺตานํ อสฺสาโส, กิํ พลํ, เยน ตุเมฺห อายสฺมโนฺต เอวํ วเทถ – อิเธว สมโณ, อิธ ทุติโย สมโณ, อิธ ตติโย สมโณ, อิธ จตุตฺโถ สมโณ; สุญฺญา ปรปฺปวาทา สมเณภิ อญฺญेही’ติ? เอวํวาทิโน, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวมสฺสุ วจนียา – ‘อตฺถิ โข โน, อาวุโส, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน จตฺตาโร ธมฺมา อกฺขาตา เย มยํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมานา เอวํ วเทม – อิเธว สมโณ, อิธ ทุติโย สมโณ, อิธ ตติโย สมโณ, อิธ จตุตฺโถ สมโณ; สุญฺญา ปรปฺปวาทา สมเณภิ อญฺญेहीติฯ กตเม จตฺตาโร? อตฺถิ โข โน, อาวุโส, สตฺถริ ปสาโท, อตฺถิ ธเมฺม ปสาโท, อตฺถิ สีเลสุ ปริปูรการิตา; สหธมฺมิกา โข ปน ปิยา มนาปา – คหฏฺฐา เจว ปพฺพชิตา จฯ อิเม โข โน, อาวุโส, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน จตฺตาโร ธมฺมา อกฺขาตา เย มยํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมานา เอวํ วเทม – อิเธว สมโณ, อิธ ทุติโย สมโณ, อิธ ตติโย สมโณ, อิธ จตุตฺโถ สมโณ; สุญฺญา ปรปฺปวาทา สมเณภิ อญฺญेही’ติฯ

๑๔๑. ‘‘ฐานํ โข ปเนตํ, ภิกฺขเว, วิชฺชติ ยํ อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ วเทยฺยุํ – ‘อมฺหากมฺปิ โข, อาวุโส, อตฺถิ สตฺถริ ปสาโท โย อมฺหากํ สตฺถา, อมฺหากมฺปิ อตฺถิ ธเมฺม ปสาโท โย อมฺหากํ ธโมฺม, มยมฺปิ สีเลสุ ปริปูรการิโน ยานิ อมฺหากํ สีลานิ, อมฺหากมฺปิ สหธมฺมิกา ปิยา มนาปา – คหฏฺฐา เจว ปพฺพชิตา จฯ อิธ โน, อาวุโส, โก วิเสโส โก อธิปฺปยาโส [อธิปฺปาโย (ก. สี. สฺยา. ปี.), อธิปฺปโยโค (ก.)] กิํ นานากรณํ ยทิทํ ตุมฺหากเญฺจว อมฺหากญฺจา’ติ?

‘‘เอวํวาทิโน, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวมสฺสุ วจนียา – ‘กิํ ปนาวุโส, เอกา นิฏฺฐา, อุทาหุ ปุถุ นิฏฺฐา’ติ? สมฺมา พฺยากรมานา, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยุํ – ‘เอกาวุโส, นิฏฺฐา, น ปุถุ นิฏฺฐา’ติฯ

‘‘‘สา ปนาวุโส, นิฏฺฐา สราคสฺส อุทาหุ วีตราคสฺสา’ติ? สมฺมา พฺยากรมานา, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยุํ – ‘วีตราคสฺสาวุโส, สา นิฏฺฐา, น สา นิฏฺฐา สราคสฺสา’ติฯ

‘‘‘สา ปนาวุโส, นิฏฺฐา สโทสสฺส อุทาหุ วีตโทสสฺสา’ติ? สมฺมา พฺยากรมานา, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยุํ – ‘วีตโทสสฺสาวุโส, สา นิฏฺฐา, น สา นิฏฺฐา สโทสสฺสา’ติฯ

‘‘‘สา ปนาวุโส, นิฎฺฐา สโมหสฺส อุทาหุ วีตโมหสฺสา’ติ? สมฺมา พฺยากรมานา, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยุํ – ‘วีตโมหสฺสาวุโส, สา นิฎฺฐา, น สา นิฎฺฐา สโมหสฺสา’ติฯ

‘‘‘สา ปนาวุโส, นิฎฺฐา สตณฺหสฺส อุทาหุ วีตตณฺหสฺสา’ติ? สมฺมา พฺยากรมานา, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยุํ – ‘วีตตณฺหสฺสาวุโส, สา นิฎฺฐา, น สา นิฎฺฐา สตณฺหสฺสา’ติฯ

‘‘‘สา ปนาวุโส, นิฎฺฐา สอุปาทานสฺส อุทาหุ อนุปาทานสฺสา’ติ? สมฺมา พฺยากรมานา, ภิกฺขเว , อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยุํ – ‘อนุปาทานสฺสาวุโส, สา นิฎฺฐา, น สา นิฎฺฐา สอุปาทานสฺสา’ติฯ

‘‘‘สา ปนาวุโส, นิฎฺฐา วิทฺทสุโน อุทาหุ อวิทฺทสุโน’ติ? สมฺมา พฺยากรมานา, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยุํ – ‘วิทฺทสุโน, อาวุโส, สา นิฎฺฐา, น สา นิฎฺฐา อวิทฺทสุโน’ติฯ

‘‘‘สา ปนาวุโส, นิฎฺฐา อนุรุทฺธปฺปฎิวิรุทฺธสฺส อุทาหุ อนนุรุทฺธอปฺปฎิวิรุทฺธสฺสา’ติ? สมฺมา พฺยากรมานา, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยุํ – ‘อนนุรุทฺธอปฺปฎิวิรุทฺธสฺสาวุโส, สา นิฎฺฐา, น สา นิฎฺฐา อนุรุทฺธปฺปฎิวิรุทฺธสฺสา’ติฯ

‘‘‘สา ปนาวุโส, นิฎฺฐา ปปญฺจารามสฺส ปปญฺจรติโน อุทาหุ นิปฺปปญฺจารามสฺส นิปฺปปญฺจรติโน’ติ? สมฺมา พฺยากรมานา, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยุํ – ‘นิปฺปปญฺจารามสฺสาวุโส, สา นิฎฺฐา นิปฺปปญฺจรติโน, น สา นิฎฺฐา ปปญฺจารามสฺส ปปญฺจรติโน’ติฯ

๑๔๒. ‘‘เทฺวมา, ภิกฺขเว, ทิฎฺฐิโย – ภวทิฎฺฐิ จ วิภวทิฎฺฐิ จฯ เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา ภวทิฎฺฐิํ อลฺลีนา ภวทิฎฺฐิํ อุปคตา ภวทิฎฺฐิํ อชฺโฌสิตา, วิภวทิฎฺฐิยา เต ปฎิวิรุทฺธาฯ เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา วิภวทิฎฺฐิํ อลฺลีนา วิภวทิฎฺฐิํ อุปคตา วิภวทิฎฺฐิํ อชฺโฌสิตา, ภวทิฎฺฐิยา เต ปฎิวิรุทฺธาฯ เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิมาสํ ทฺวินฺนํ ทิฎฺฐีนํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ, ‘เต สราคา เต สโทสา เต สโมหา เต สตณฺหา เต สอุปาทานา เต อวิทฺทสุโน เต อนุรุทฺธปฺปฎิวิรุทฺธา เต ปปญฺจารามา ปปญฺจรติโน; เต น ปริมุจฺจนฺติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ; น ปริมุจฺจนฺติ ทุกฺขสฺมา’ติ วทามิฯ เย จ โข เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิมาสํ ทฺวินฺนํ ทิฎฺฐีนํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานนฺติ, ‘เต วีตราคา เต วีตโทสา เต วีตโมหา เต วีตตณฺหา เต อนุปาทานา เต วิทฺทสุโน เต อนนุรุทฺธอปฺปฎิวิรุทฺธา เต นิปฺปปญฺจารามา นิปฺปปญฺจรติโน; เต ปริมุจฺจนฺติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ; ปริมุจฺจนฺติ ทุกฺขสฺมา’ติ วทามิฯ

๑๔๓. ‘‘จตฺตาริมานิ , ภิกฺขเว, อุปาทานานิฯ กตมานิ จตฺตาริ? กามุปาทานํ, ทิฎฺฐุปาทานํ, สีลพฺพตุปาทานํ, อตฺตวาทุปาทานํฯ สนฺติ, ภิกฺขเว, เอเก สมณพฺราหฺมณา สพฺพุปาทานปริญฺญาวาทา ปฎิชานมานาฯ เต น สมฺมา สพฺพุปาทานปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ – กามุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น ทิฎฺฐุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น สีลพฺพตุปาทานสฺส

ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น อตฺตวาทุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อิมานิ หิ เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา ตีณิ ฐานานิ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติฯ ตสฺมา เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา สพฺพุปาทานปริญฺญาวาทา ปฏิชานมานา; เต น สมฺมา สพฺพุปาทานปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ – กามุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น ทิฏฺฐุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น สีลพฺพตุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น อตฺตวาทุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติฯ

“สนฺติ, ภิกฺขเว, เอเก สมณพฺราหฺมณา สพฺพุปาทานปริญฺญาวาทา ปฏิชานมานาฯ เต น สมฺมา สพฺพุปาทานปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ – กามุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, ทิฏฺฐุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น สีลพฺพตุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น อตฺตวาทุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อิมานิ หิ เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา เทฺว ฐานานิ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติฯ ตสฺมา เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา สพฺพุปาทานปริญฺญาวาทา ปฏิชานมานา; เต น สมฺมา [ปฏิชานมานา น สมฺมา (?)] สพฺพุปาทานปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ – กามุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, ทิฏฺฐุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น สีลพฺพตุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น อตฺตวาทุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติฯ

“สนฺติ, ภิกฺขเว, เอเก สมณพฺราหฺมณา สพฺพุปาทานปริญฺญาวาทา ปฏิชานมานาฯ เต น สมฺมา สพฺพุปาทานปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ – กามุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, ทิฏฺฐุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, สีลพฺพตุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น อตฺตวาทุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อิมญฺหิ เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา เอกํ ฐานํ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติฯ ตสฺมา เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา สพฺพุปาทานปริญฺญาวาทา ปฏิชานมานา; เต น สมฺมา [ปฏิชานมานา น สมฺมา (?)] สพฺพุปาทานปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ – กามุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, ทิฏฺฐุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, สีลพฺพตุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น อตฺตวาทุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติฯ

“เอวรูเป โข, ภิกฺขเว, ธมฺมวินเย โย สตฺถริ ปสาโท โส น สมฺมคฺคโต อกฺขายติ; โย ธเมฺม ปสาโท โส น สมฺมคฺคโต อกฺขายติ; ยา สีเลสุ ปริปูรการิตา สา น สมฺมคฺคตา อกฺขายติ; ยา สหธมฺมิเกสุ ปิยมนาปตา สา น สมฺมคฺคตา อกฺขายติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวเญฺหตํ, ภิกฺขเว, โหติ ยถา ตํ ทุรกฺขาเต ธมฺมวินเย ทุปฺปเวทิเต อนิยฺยานิเก อนุปสมสํวตฺตนิเก อสมฺมาสมฺพุทฺธปฺปเวทิเตฯ

๑๔๔. “ตถาคโต จ โข, ภิกฺขเว, อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ สพฺพุปาทานปริญฺญาวาโท ปฏิชานมาโน สมฺมา สพฺพุปาทานปริญฺญํ ปญฺญเปติ – กามุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปติ, ทิฏฺฐุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปติ, สีลพฺพตุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปติ, อตฺตวาทุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปติฯ เอวรูเป โข, ภิกฺขเว, ธมฺมวินเย โย สตฺถริ ปสาโท โส สมฺมคฺคโต อกฺขายติ; โย ธเมฺม ปสาโท โส สมฺมคฺคโต อกฺขายติ; ยา สีเลสุ ปริปูรการิตา สา สมฺมคฺคตา อกฺขายติ; ยา สหธมฺมิเกสุ ปิยมนาปตา สา สมฺมคฺคตา อกฺขายติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวเญฺหตํ, ภิกฺขเว, โหติ ยถา ตํ สฺวากฺขาเต ธมฺมวินเย สุปฺปเวทิเต นิยฺยานิเก อุปสมสํวตฺตนิเก สมฺมาสมฺพุทฺธปฺปเวทิเตฯ

๑๔๕. “อิเม จ, ภิกฺขเว, จตฺตาโร อุปาทานาฯ กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา? อิเม จตฺตาโร อุปาทานา ตณฺหานิทานา ตณฺหาสมุทยา ตณฺหาชาติกา ตณฺหาปภวาฯ ตณฺหา จายํ, ภิกฺขเว, กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา? ตณฺหา เวทนานิทานา เวทนาสมุทยา เวทนาชาติกา เวทนาปภวาฯ เวทนา จายํ, ภิกฺขเว, กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา?

เวทนา ผสฺสนิทานา ผสฺสสมุทยา ผสฺสชาติกา ผสฺสปภวาฯ ผโสฺส จายํ, ภิกฺขเว, กึนิทาโน กึสมุทโย กึชาติโก กึปภโว? ผโสฺส สฬายตนนิทาโน สฬายตนสมุทโย สฬายตนชาติโก สฬายตนปภโวฯ สฬายตนญฺจิทํ, ภิกฺขเว, กึนิทานํ กึสมุทยํ กึชาติกํ กึปภวํ? สฬายตนํ นามรูปนิทานํ นามรูปสมุทยํ นามรูปชาติกํ นามรูปปภวํฯ นามรูปญฺจิทํ, ภิกฺขเว, กึนิทานํ กึสมุทยํ กึชาติกํ กึปภวํ? นามรูปํ วิญฺญาณนิทานํ วิญฺญาณสมุทยํ วิญฺญาณชาติกํ วิญฺญาณปภวํฯ วิญฺญาณญฺจิทํ, ภิกฺขเว , กึนิทานํ กึสมุทยํ กึชาติกํ กึปภวํ? วิญฺญาณํ สงฺขารนิทานํ สงฺขารสมุทยํ สงฺขารชาติกํ สงฺขารปภวํฯ สงฺขารา จิเม, ภิกฺขเว, กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา? สงฺขารา อวิชฺชานิทานา อวิชฺชาสมุทยา อวิชฺชาชาติกา อวิชฺชาปภวาฯ

“ยโต จ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหีนา โหติ วิชฺชา อุปฺปนฺนา, โส อวิชฺชาวิราคา วิชฺชุปฺปาทา เนว กามุปาทานํ อุปาทิยติ, น ทิฏฺฐุปาทานํ อุปาทิยติ, น สีลพฺพตุปาทานํ อุปาทิยติ, น อตฺตวาทุปาทานํ อุปาทิยติฯ อนุปาทิยํ น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตเญฺญว ปรินิพฺพายติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาตี”ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

จูฬสีหนาทสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ปฐมํฯ

๒. มหาสีหนาทสุตฺตํ

๑๔๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ พหินคเร อปรปุเร วนสเณฺฑฯ เตน โข ปน สมเยน สุนกฺขโตฺต ลิจฺฉวิปุโตฺต อจิรปกฺกโนฺต โหติ อิมสฺมา ธมฺมวินยาฯ โส เวสาลิยํ ปริสติ [ปริสตึ (สี. ปี.)] เอวํ [เอตํ (ปี. ก.)] วาจํ ภาสติ – “นตฺถิ สมณสฺส โคตมสฺส อุตฺตริ [อุตฺตริํ (ปี.)] มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโสฯ ตกฺกปริยาหตํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ วีมํสานุจริตํ สยํปฏิภานํฯ ยสฺส จ ขฺวาสฺส อตฺถาย ธโมฺม เทสิโต โส นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยายา”ติฯ

อถ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เวสาลิํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อโสฺสสิ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต สุนกฺขตฺตสฺส ลิจฺฉวิปุตฺตสฺส เวสาลิยํ ปริสติ เอวํ วาจํ ภาสมานสฺส – “นตฺถิ สมณสฺส โคตมสฺส อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโสฯ ตกฺกปริยาหตํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ วีมํสานุจริตํ สยํปฏิภานํฯ ยสฺส จ ขฺวาสฺส อตฺถาย ธโมฺม เทสิโต โส นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยายา”ติฯ

อถ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต เวสาลิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกโนฺต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ภควนฺตํ เอตทโวจ – “สุนกฺขโตฺต, ภเนฺต, ลิจฺฉวิปุโตฺต อจิรปกฺกโนฺต อิมสฺมา ธมฺมวินยาฯ โส เวสาลิยํ ปริสติ เอวํ วาจํ ภาสติ – ‘นตฺถิ สมณสฺส โคตมสฺส อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโสฯ ตกฺกปริยาหตํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ วีมํสานุจริตํ สยํปฏิภานํฯ ยสฺส จ ขฺวาสฺส อตฺถาย ธโมฺม เทสิโต โส นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยายา’”ติฯ

๑๔๗. “โกธโน เหโส, สาริปุตฺต, สุนกฺขโตฺต โมฆปุริโสฯ โกธา จ ปนสฺส เอสา วาจา ภาสิตาฯ ‘อวณฺณํ ภาสิสฺสามี’ติ โข, สาริปุตฺต, สุนกฺขโตฺต โมฆปุริโส วณฺณํเยว ตถาคตสฺส

ภาสติ ฯ วโณฺณ เหโส, สาริปุตฺต, ตถาคตสฺส โย เอวํ วเทยฺย – ‘ยสฺส จ ขฺวาสฺส อตฺถาย ธ
โมฺม เทสิโต โส นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยายา’ติฯ

‘‘อยมฺปิ หิ นาม, สาริปุตฺต, สุนกฺขตฺตสฺส โมฆปุริสสฺส มยิ ธมฺมนฺวโย น ภวิสฺสติ – ‘อิติปิ
โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสาร
ถิ, สตฺถา เทวมนุสฺสานํ, พุโทฺธ ภควา’ติฯ

‘‘อยมฺปิ หิ นาม, สาริปุตฺต, สุนกฺขตฺตสฺส โมฆปุริสสฺส มยิ ธมฺมนฺวโย น ภวิสฺสติ – ‘อิติปิ
โส ภควา อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ – เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก
โหติ; อาวิภาวํ, ติโรภาวํ; ติโรกุฑฺฑํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมาโน คจฺฉติ, เสยฺยถาปิ อา
กาเส; ปถวิยาปิ อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ กโรติ, เสยฺยถาปิ อุทเก; อุทเกปิ อภิชฺชมาโน คจฺฉติ, เสยฺ
ยถาปิ ปถวิยํ; อากาเสปิ ปลฺลเงฺกน กมติ, เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ; อิเมปิ จนฺทิมสูริเย เอวํมหิ
ทฺธิเก เอวํมหานุภาเว ปาณินา ปริมสติ ปริมชฺชติ; ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วเตฺตตี’ติฯ

‘‘อยมฺปิ หิ นาม, สาริปุตฺต, สุนกฺขตฺตสฺส โมฆปุริสสฺส มยิ ธมฺมนฺวโย น ภวิสฺสติ – ‘อิติปิ
โส ภควา ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สเทฺท สุณาติ – ทิเพฺพ จ
มานุเส จ, เย ทูเร สนฺติเก จา’ติฯ

‘‘อยมฺปิ หิ นาม, สาริปุตฺต, สุนกฺขตฺตสฺส โมฆปุริสสฺส มยิ ธมฺมนฺวโย น ภวิสฺสติ – ‘อิติปิ
โส ภควา ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานาติ – สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺ
ตนฺติ ปชานาติ, วีตราคํ วา จิตฺตํ วีตราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; สโทสํ วา จิตฺตํ สโทสํ จิตฺตนฺติ ป
ชานาติ, วีตโทสํ วา จิตฺตํ วีตโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; สโมหํ วา จิตฺตํ สโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานา
ติ, วีตโมหํ วา จิตฺตํ วีตโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; สํขิตฺตํ วา จิตฺตํ สํขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ , วิกฺ
ขิตฺตํ วา จิตฺตํ วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; มหคฺคตํ วา จิตฺตํ มหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ,
อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ อมหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ สอุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ,
อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ อนุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; สมาหิตํ วา จิตฺตํ สมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, อ
สมาหิตํ วา จิตฺตํ อสมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, อวิ
มุตฺตํ วา จิตฺตํ อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาตี’ติฯ

๑๔๘. ‘‘ทส โข ปนิมานิ, สาริปุตฺต, ตถาคตสฺส ตถาคตพลานิ เยหิ พเลหิ สมนฺนาคโต
ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวเตฺตติฯ กตมานิ ทส?

‘‘อิธ, สาริปุตฺต, ตถาคโต ฐานญฺจ ฐานโต อฏฺฐานญฺจ อฏฺฐานโต ยถาภูตํ ปชานาติฯ
ยมฺปิ, สาริปุตฺต, ตถาคโต ฐานญฺจ ฐานโต อฏฺฐานญฺจ อฏฺฐานโต ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ,
สาริปุตฺต, ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริ
สาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวเตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, สาริปุตฺต, ตถาคโต อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนานํ กมฺมสมาทานานํ ฐานโส เห
ตุโส วิปากํ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ยมฺปิ, สาริปุตฺต, ตถาคโต อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนานํ กมฺม
สมาทานานํ ฐานโส เหตุโส วิปากํ ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ, สาริปุตฺต, ตถาคตสฺส ตถาคต
พลํ โหติ ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ
ปวเตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, สาริปุตฺต, ตถาคโต สพฺพตฺถคามินึ ปฏิปทํ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ยมฺปิ , สาริปุตฺต, ตถาคโต สพฺพตฺถคามินึ ปฏิปทํ ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ, สาริปุตฺต, ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, สาริปุตฺต, ตถาคโต อเนกธาตุนานาธาตุโลกํ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ยมฺปิ, สาริปุตฺต, ตถาคโต อเนกธาตุนานาธาตุโลกํ ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ, สาริปุตฺต, ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, สาริปุตฺต, ตถาคโต สตฺตานํ นานาธิมุตฺติกตํ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ยมฺปิ, สาริปุตฺต, ตถาคโต สตฺตานํ นานาธิมุตฺติกตํ ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ, สาริปุตฺต, ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, สาริปุตฺต, ตถาคโต ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ อินฺทฺริยปโรปริยตฺตํ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ยมฺปิ, สาริปุตฺต, ตถาคโต ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ อินฺทฺริยปโรปริยตฺตํ ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ, สาริปุตฺต, ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, สาริปุตฺต, ตถาคโต ฌานวิโมกฺขสมาธิสมาปตฺตีนํ สํกิเลสํ โวทานํ วุฏฺฐานํ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ยมฺปิ, สาริปุตฺต, ตถาคโต ฌานวิโมกฺขสมาธิสมาปตฺตีนํ สํกิเลสํ โวทานํ วุฏฺฐานํ ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ, สาริปุตฺต, ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, สาริปุตฺต, ตถาคโต อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย จตสฺโสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาลีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ อเนเกปิ สํวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ วิวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ สํวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป – ‘อมุตฺราสึ เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ; ตตฺราปาสึ เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโน’ติฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ ยมฺปิ, สาริปุตฺต, ตถาคโต อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย…เป.… อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ, อิทมฺปิ, สาริปุตฺต, ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, สาริปุตฺต, ตถาคโต ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ – ‘อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนาฯ อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริ

ยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนา’ติฯ อิติ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติฯ ยมฺปิ, สาริปุตฺต, ตถาคโต ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติ – ‘อิเม วต โภโนฺต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนาฯ อิเม วา ปน โภโนฺต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนา’ติฯ อิติ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติฯ อิทมฺปิ, สาริปุตฺต, ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวเตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, สาริปุตฺต, ตถาคโต อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ยมฺปิ, สาริปุตฺต, ตถาคโต อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อิทมฺปิ, สาริปุตฺต, ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวเตฺตติฯ

‘‘อิมานิ โข, สาริปุตฺต, ทส ตถาคตสฺส ตถาคตพลานิ เยหิ พเลหิ สมนฺนาคโต ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวเตฺตติฯ

๑๔๙. ‘‘โย โข มํ, สาริปุตฺต, เอวํ ชานนฺตํ เอวํ ปสฺสนฺตํ เอวํ วเทยฺย – ‘นตฺถิ สมณสฺส โคตมสฺส อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส; ตกฺกปริยาหตํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ วีมํสานุจริตํ สยํปฏิภาน’นฺติ, ตํ, สาริปุตฺต, วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ เสยฺยถาปิ, สาริปุตฺต, ภิกฺขุ สีลสมฺปโนฺน สมาธิสมฺปโนฺน ปญฺญาสมฺปโนฺน ทิเฎฺฐว ธเมฺม อญฺญํ อาราเธยฺย, เอวํ สมฺปทมิทํ, สาริปุตฺต, วทามิฯ ตํ วาจํ อปฺปหาย, ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ

๑๕๐. ‘‘จตฺตาริมานิ, สาริปุตฺต, ตถาคตสฺส เวสารชฺชานิ เยหิ เวสารเชฺชหิ สมนฺนาคโต ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวเตฺตติฯ กตมานิ จตฺตาริ?

‘‘‘สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส เต ปฏิชานโต อิเม ธมฺมา อนภิสมฺพุทฺธา’ติฯ ตตฺร วต มํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เทโว วา มาโร วา พฺรหฺมา วา โกจิ วา โลกสฺมิํ สหธเมฺมน ปฏิโจเทสฺสตีติ นิมิตฺตเมตํ, สาริปุตฺต, น สมนุปสฺสามิฯ เอตมหํ [เอตมฺปหํ (สี. ปี.)], สาริปุตฺต, นิมิตฺตํ อสมนุปสฺสโนฺต เขมปฺปโตฺต อภยปฺปโตฺต เวสารชฺชปฺปโตฺต วิหรามิฯ

‘‘‘ขีณาสวสฺส เต ปฏิชานโต อิเม อาสวา อปริกฺขีณา’ติฯ ตตฺร วต มํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เทโว วา มาโร วา พฺรหฺมา วา โกจิ วา โลกสฺมิํ สหธเมฺมน ปฏิโจเทสฺสตีติ นิมิตฺ

ตเมตํ, สาริปุตฺต, น สมนุปสฺสามิฯ เอตมหํ, สาริปุตฺต, นิมิตฺตํ อสมนุปสฺสโนฺต เขมปฺปโตฺต อภยปฺปโตฺต เวสารชฺชปฺปโตฺต วิหรามิฯ

‘‘‘เย โข ปน เต อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา, เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายา’ติฯ ตตฺร วต มํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เทโว วา มาโร วา พฺรหฺมา วา โกจิ วา โลกสฺมึ สหธมฺเมน ปฏิโจเทสฺสตีติ นิมิตฺตเมตํ, สาริปุตฺต, น สมนุปสฺสามิฯ เอตมหํ, สาริปุตฺต, นิมิตฺตํ อสมนุปสฺสโนฺต เขมปฺปโตฺต อภยปฺปโตฺต เวสารชฺชปฺปโตฺต วิหรามิฯ

‘‘‘ยสฺส โข ปน เต อตฺถาย ธโมฺม เทสิโต, โส น นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยายา’ติ ฯ ตตฺร วต มํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เทโว วา มาโร วา พฺรหฺมา วา โกจิ วา โลกสฺมึ สหธเมฺมน ปฏิโจเทสฺสตี’ติ นิมิตฺตเมตํ, สาริปุตฺต, น สมนุปสฺสามิฯ เอตมหํ, สาริปุตฺต, นิมิตฺตํ อสมนุปสฺสโนฺต เขมปฺปโตฺต อภยปฺปโตฺต เวสารชฺชปฺปโตฺต วิหรามิฯ

‘‘อิมานิ โข, สาริปุตฺต, จตฺตาริ ตถาคตสฺส เวสารชฺชานิ เยหิ เวสารเชฺชหิ สมนฺนาคโต ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวเตฺตติฯ

‘‘โย โข มํ, สาริปุตฺต, เอวํ ชานนฺตํ เอวํ ปสฺสนฺตํ เอวํ วเทยฺย – ‘นตฺถิ สมณสฺส โคตมสฺส อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส, ตกฺกปริยาหตํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ วีมํสานุจริตํ สยํปฏิภาน’นฺติ, ตํ, สาริปุตฺต, วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ เสยฺยถาปิ, สาริปุตฺต, ภิกฺขุ สีลสมฺปโนฺน สมาธิสมฺปโนฺน ปญฺญาสมฺปโนฺน ทิเฎฺฐว ธเมฺม อญฺญํ อาราเธยฺย, เอวํ สมฺปทมิทํ, สาริปุตฺต, วทามิฯ ตํ วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ

๑๕๑. ‘‘อฎฺฐ โข อิมา, สาริปุตฺต, ปริสาฯ กตมา อฎฺฐ? ขตฺติยปริสา, พฺราหฺมณปริสา, คหปติปริสา, สมณปริสา, จาตุมหาราชิกปริสา [จาตุมฺมหาราชิกา (สี. สฺยา. ปี.)], ตาวตึสปริสา, มารปริสา, พฺรหฺมปริสา – อิมา โข, สาริปุตฺต, อฎฺฐ ปริสาฯ อิเมหิ โข, สาริปุตฺต, จตูหิ เวสารเชฺชหิ สมนฺนาคโต ตถาคโต อิมา อฎฺฐ ปริสา อุปสงฺกมติ อโชฺฌคาหติฯ อภิชานามิ โข ปนาหํ, สาริปุตฺต, อเนกสตํ ขตฺติยปริสํ อุปสงฺกมิตาฯ ตตฺรปิ มยา สนฺนิสินฺนปุพฺพเญฺจว, สลฺลปิตปุพฺพญฺจ, สากจฺฉา จ สมาปชฺชิตปุพฺพาฯ ตตฺร วต มํ ภยํ วา สารชฺชํ วา โอกฺกมิสฺสตีติ นิมิตฺตเมตํ, สาริปุตฺต, น สมนุปสฺสามิฯ เอตมหํ, สาริปุตฺต, นิมิตฺตํ อสมนุปสฺสโนฺต เขมปฺปโตฺต อภยปฺปโตฺต เวสารชฺชปฺปโตฺต วิหรามิฯ

‘‘อภิชานามิ โข ปนาหํ, สาริปุตฺต, อเนกสตํ พฺราหฺมณปริสํ…เป.… คหปติปริสํ… สมณปริสํ… จาตุมหาราชิกปริสํ… ตาวตึสปริสํ… มารปริสํ… พฺรหฺมปริสํ อุปสงฺกมิตาฯ ตตฺรปิ มยา สนฺนิสินฺนปุพฺพเญฺจว, สลฺลปิตปุพฺพญฺจ, สากจฺฉา จ สมาปชฺชิตปุพฺพาฯ ตตฺร วต มํ ภยํ วา สารชฺชํ วา โอกฺกมิสฺสตีติ นิมิตฺตเมตํ, สาริปุตฺต , น สมนุปสฺสามิฯ เอตมหํ, สาริปุตฺต, นิมิตฺตํ อสมนุปสฺสโนฺต เขมปฺปโตฺต อภยปฺปโตฺต เวสารชฺชปฺปโตฺต วิหรามิฯ

‘‘โย โข มํ, สาริปุตฺต, เอวํ ชานนฺตํ เอวํ ปสฺสนฺตํ เอวํ วเทยฺย – ‘นตฺถิ สมณสฺส โคตมสฺส อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส, ตกฺกปริยาหตํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ วีมํสานุจริตํ สยํปฏิภาน’นฺติ, ตํ, สาริปุตฺต, วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ เสยฺยถาปิ, สาริปุตฺต, ภิกฺขุ สีลสมฺปโนฺน สมาธิ

สมฺปนฺโน ปญฺญาสมฺปนฺโน ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญํ อาราเธยฺย, เอวํ สมฺปทมิทํ, สาริปุตฺต, วทามิฯ ตํ วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ นิรเยฯ

๑๕๒. ‘‘จตสฺโส โข อิมา, สาริปุตฺต, โยนิโยฯ กตมา จตสฺโส? อณฺฑชา โยนิ, ชลาพุชา โยนิ, สํเสทชา โยนิ, โอปปาติกา โยนิฯ กตมา จ, สาริปุตฺต, อณฺฑชา โยนิ? เย โข เต, สาริปุตฺต, สตฺตา อณฺฑโกสํ อภินิพฺภิชฺช ชายนฺติ – อยํ วุจฺจติ, สาริปุตฺต, อณฺฑชา โยนิฯ กตมา จ, สาริปุตฺต, ชลาพุชา โยนิ? เย โข เต, สาริปุตฺต, สตฺตา วตฺถิโกสํ อภินิพฺภิชฺช ชายนฺติ – อยํ วุจฺจติ, สาริปุตฺต, ชลาพุชา โยนิฯ กตมา จ, สาริปุตฺต, สํเสทชา โยนิ? เย โข เต, สาริปุตฺต, สตฺตา ปูติมจฺเฉ วา ชายนฺติ ปูติกุณเป วา ปูติกุมฺมาเส วา จนฺทนิกาเย วา โอฬิคลฺเล วา ชายนฺติ – อยํ วุจฺจติ, สาริปุตฺต, สํเสทชา โยนิฯ กตมา จ, สาริปุตฺต, โอปปาติกา โยนิ? เทวา, เนรยิกา, เอกจฺเจ จ มนุสฺสา, เอกจฺเจ จ วินิปาติกา – อยํ วุจฺจติ, สาริปุตฺต, โอปปาติกา โยนิฯ อิมา โข, สาริปุตฺต, จตสฺโส โยนิโยฯ

‘‘โย โข มํ, สาริปุตฺต, เอวํ ชานนฺตํ เอวํ ปสฺสนฺตํ เอวํ วเทยฺย – ‘นตฺถิ สมณสฺส โคตมสฺส อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส, ตกฺกปริยาหตํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ วีมํสานุจริตํ สยํปฏิภาน’นฺติ, ตํ, สาริปุตฺต, วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ นิรเยฯ เสยฺยถาปิ, สาริปุตฺต, ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน สมาธิสมฺปนฺโน ปญฺญาสมฺปนฺโน ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญํ อาราเธยฺย, เอวํ สมฺปทมิทํ, สาริปุตฺต, วทามิฯ ตํ วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ นิรเยฯ

๑๕๓. ‘‘ปญฺจ โข อิมา, สาริปุตฺต, คติโยฯ กตมา ปญฺจ? นิรโย, ติรจฺฉานโยนิ, เปตฺติวิสโย, มนุสฺสา, เทวาฯ นิรยญฺจาหํ, สาริปุตฺต, ปชานามิ, นิรยคามิญฺจ มคฺคํ, นิรยคามินิญฺจ ปฏิปทํ; ยถา ปฏิปนฺโน จ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตญฺจ ปชานามิฯ ติรจฺฉานโยนิญฺจาหํ, สาริปุตฺต, ปชานามิ, ติรจฺฉานโยนิคามิญฺจ มคฺคํ, ติรจฺฉานโยนิคามินิญฺจ ปฏิปทํ; ยถา ปฏิปนฺโน จ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ติรจฺฉานโยนึ อุปปชฺชติ ตญฺจ ปชานามิฯ เปตฺติวิสยํ จาหํ, สาริปุตฺต, ปชานามิ, เปตฺติวิสยคามิญฺจ มคฺคํ, เปตฺติวิสยคามินิญฺจ ปฏิปทํ; ยถา ปฏิปนฺโน จ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา เปตฺติวิสยํ อุปปชฺชติ ตญฺจ ปชานามิฯ มนุสฺเส จาหํ, สาริปุตฺต, ปชานามิ, มนุสฺสโลกคามิญฺจ มคฺคํ , มนุสฺสโลกคามินิญฺจ ปฏิปทํ; ยถา ปฏิปนฺโน จ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา มนุสฺเสสุ อุปปชฺชติ ตญฺจ ปชานามิฯ เทเว จาหํ, สาริปุตฺต, ปชานามิ, เทวโลกคามิญฺจ มคฺคํ, เทวโลกคามินิญฺจ ปฏิปทํ; ยถา ปฏิปนฺโน จ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ ตญฺจ ปชานามิฯ นิพฺพานญฺจาหํ, สาริปุตฺต, ปชานามิ, นิพฺพานคามิญฺจ มคฺคํ, นิพฺพานคามินิญฺจ ปฏิปทํ; ยถา ปฏิปนฺโน จ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ ตญฺจ ปชานามิฯ

๑๕๔. ‘‘อิธาหํ, สาริปุตฺต, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน ตถา จ อิริยติ ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห, ยถา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชิสฺสตีติฯ ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนํ, เอกนฺตทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทยมานํฯ เสยฺยถาปิ, สาริปุตฺต, องฺคารกาสุ สาธิกโปริสา

ปูรา องฺคารานํ วีตจฺจิกานํ วีตธูมานํฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย ฆมฺมาภิตโตฺต ฆมฺมปเรโต กิลนฺโต ตสิโต ปิปาสิโต เอกายเนน มเคฺคน ตเมว องฺคารกาสุํ ปณิธายฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – ‘ตถายํ ภวํ ปุริโส ปฏิปโนฺน ตถา จ อิริยติ ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห, ยถา อิมํเยว องฺคารกาสุํ อาคมิสฺสตี’ติ ฯ ตเมนํ ปเสฺสยฺย อปเรน สมเยน ตสฺสา องฺคารกาสุยา ปติตํ, เอกนฺตทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทยมานํฯ เอวเมว โข อหํ, สาริปุตฺต, อิเธกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปโนฺน ตถา จ อิริยติ ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห ยถา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชิสฺสตีติฯ ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนํ, เอกนฺตทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทยมานํฯ

‘‘อิธ ปนาหํ, สาริปุตฺต, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปโนฺน ตถา จ อิริยติ ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห, ยถา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ติรจฺฉานโยนึ อุปปชฺชิสฺสตีติฯ ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ติรจฺฉานโยนึ อุปปนฺนํ, ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทยมานํฯ เสยฺยถาปิ, สาริปุตฺต, คูถกูโป สาธิกโปริโส, ปูโร คูถสฺสฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย ฆมฺมาภิตโตฺต ฆมฺมปเรโต กิลโนฺต ตสิโต ปิปาสิโต เอกายเนน มเคฺคน ตเมว คูถกูปํ ปณิธายฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – ‘ตถายํ ภวํ ปุริโส ปฏิปโนฺน ตถา จ อิริยติ ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห ยถา อิมํเยว คูถกูปํ อาคมิสฺสตี’ติฯ ตเมนํ ปเสฺสยฺย อปเรน สมเยน ตสฺมึ คูถกูเป ปติตํ, ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทยมานํฯ เอวเมว โข อหํ, สาริปุตฺต, อิเธกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปโนฺน ตถา จ อิริยติ ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห, ยถา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ติรจฺฉานโยนึ อุปปชฺชิสฺสตีติฯ ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ติรจฺฉานโยนึ อุปปนฺนํ, ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทยมานํฯ

‘‘อิธ ปนาหํ, สาริปุตฺต, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปโนฺน ตถา จ อิริยติ ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห, ยถา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา เปตฺติวิสยํ อุปปชฺชิสฺสตีติฯ ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา เปตฺติวิสยํ อุปปนฺนํ, ทุกฺขพหุลา เวทนา เวทยมานํฯ เสยฺยถาปิ, สาริปุตฺต, รุโกฺข วิสเม ภูมิภาเค ชาโต ตนุปตฺตปลาโส กพรจฺฉาโย ฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย ฆมฺมาภิตโตฺต ฆมฺมปเรโต กิลโนฺต ตสิโต ปิปาสิโต เอกายเนน มเคฺคน ตเมว รุกฺขํ ปณิธายฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – ‘ตถายํ ภวํ ปุริโส ปฏิปโนฺน ตถา จ อิริยติ ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห, ยถา อิมํเยว รุกฺขํ อาคมิสฺสตี’ติฯ ตเมนํ ปเสฺสยฺย, อปเรน สมเยน ตสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย นิสินฺนํ วา นิปนฺนํ วา ทุกฺขพหุลา เวทนา เวทยมานํฯ เอวเมว โข อหํ, สาริปุตฺต, อิเธกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปโนฺน ตถา จ อิริยติ ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห, ยถา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา เปตฺติวิสยํ อุปปชฺชิสฺสตีติฯ ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา เปตฺติวิสยํ อุปปนฺนํ, ทุกฺขพหุลา เวทนา เวทยมานํฯ

‘‘อิธ ปนาหํ, สาริปุตฺต, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปโนฺน ตถา จ อิริยติ ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห ยถา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา มนุเสฺสสุ อุปปชฺชิสฺสตีติฯ ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุส

เกน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา มนุเสฺสสุ อุปปนฺนํ, สุขพหุลา เวทนา เวทยมานํฯ เสยฺยถาปิ, สาริปุตฺต, รุโกฺข สเม ภูมิภาเค ชาโต พหลปตฺตปลาโส สนฺทจฺฉาโย [สณฺฑจฺฉาโย (สฺยา.), สนฺตจฺฉาโย (ก.)]ฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย ฆมฺมาภิตโตฺต ฆมฺมปเรโต กิลนฺโต ตสิโต ปิปาสิโต เอกายเนน มเคฺคน ตเมว รุกฺขํ ปณิธายฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – ‘ตถายํ ภวํ ปุริโส ปฏิปโนฺน ตถา จ อิริยติ ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห, ยถา อิมเมว รุกฺขํ อาคมิสฺสตี’ติฯ ตเมนํ ปเสฺสยฺย อปเรน สมเยน ตสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย นิสินฺนํ วา นิปนฺนํ วา สุขพหุลา เวทนา เวทยมานํฯ เอวเมว โข อหํ, สาริปุตฺต, อิเธกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปโนฺน ตถา จ อิริยติ ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห ยถา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา มนุเสฺสสุ อุปปชฺชิสฺสตีติฯ ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา มนุเสฺสสุ อุปปนฺนํ, สุขพหุลา เวทนา เวทยมานํฯ

“อิธ ปนาหํ, สาริปุตฺต, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปโนฺน ตถา จ อิริยติ ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห, ยถา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสตี’ติฯ ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนํ, เอกนฺตสุขา เวทนา เวทยมานํฯ เสยฺยถาปิ, สาริปุตฺต, ปาสาโท, ตตฺราสฺส กูฏาคารํ อุลฺลิตฺตาวลิตฺตํ นิวาตํ ผุสิตคฺคฬํ ปิหิตวาตปานํฯ ตตฺราสฺส ปลฺลโงฺก โคนกตฺถโต ปฏิกตฺถโต ปฏลิกตฺถโต กทลิมิคปวรปจฺจตฺถรโณ สอุตฺตรจฺฉโท อุภโตโลหิตกูปธาโนฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย ฆมฺมาภิตโตฺต ฆมฺมปเรโต กิลนฺโต ตสิโต ปิปาสิโต เอกายเนน มเคฺคน ตเมว ปาสาทํ ปณิธายฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – ‘ตถายํ ภวํ ปุริโส ปฏิปโนฺน ตถา จ อิริยติ ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห, ยถา อิมํเยว ปาสาทํ อาคมิสฺสตี’ติฯ ตเมนํ ปเสฺสยฺย อปเรน สมเยน ตสฺมึ ปาสาเท ตสฺมึ กูฏาคาเร ตสฺมึ ปลฺลเงฺก นิสินฺนํ วา นิปนฺนํ วา เอกนฺตสุขา เวทนา เวทยมานํฯ เอวเมว โข อหํ, สาริปุตฺต, อิเธกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปโนฺน ตถา จ อิริยติ ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห ยถา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสตีติฯ ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนํ, เอกนฺตสุขา เวทนา เวทยมานํฯ

“อิธ ปนาหํ, สาริปุตฺต, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปโนฺน ตถา จ อิริยติ ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห, ยถา อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสตีติฯ ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตํ, เอกนฺตสุขา เวทนา เวทยมานํฯ เสยฺยถาปิ, สาริปุตฺต, โปกฺขรณี อโจฺฉทกา สาโตทกา สีโตทกา เสตกา สุปติตฺถา รมณียาฯ อวิทูเร จสฺสา ติโพฺพ วนสโณฺฑฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย ฆมฺมาภิตโตฺต ฆมฺมปเรโต กิลนฺโต ตสิโต ปิปาสิโต เอกายเนน มเคฺคน ตเมว โปกฺขรณึ ปณิธายฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – ‘ตถา ภวํ ปุริโส ปฏิปโนฺน ตถา จ อิริยติ ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห, ยถา อิมํเยว โปกฺขรณึ อาคมิสฺสตี’ติฯ ตเมนํ ปเสฺสยฺย อปเรน สมเยน ตํ โปกฺขรณึ โอคาเหตฺวา นฺหายิตฺวา จ ปิวิตฺวา จ สพฺพทรถกิลมถปริฬาหํ ปฏิปฺปสฺสเมฺภตฺวา ปจฺจุตฺตริตฺวา ตสฺมึ วนสเณฺฑ นิสินฺนํ วา นิปนฺนํ วา, เอกนฺตสุขา เวทนา เวทยมานํฯ เอวเมว โข อหํ, สาริปุตฺต, อิเธกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปโนฺน ตถา จ อิริยติ ตญฺจ มคฺคํ สมารูโฬฺห, ยถา อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิ

หริสฺสตี’ติฯ ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตํ, เอกนฺตสุขา เวทนา เวทยมานํฯ อิมา โข, สาริปุตฺต, ปญฺจ คติโยฯ

“โย โข มํ, สาริปุตฺต, เอวํ ชานนฺตํ เอวํ ปสฺสนฺตํ เอวํ วเทยฺย – ‘นตฺถิ สมณสฺส โคตมสฺส อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส; ตกฺกปริยาหตํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ วีมํสานุจริตํ สยํปฏิภาน’นฺติ ตํ, สาริปุตฺต, วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ นิรเยฯ เสยฺยถาปิ, สาริปุตฺต, ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน สมาธิสมฺปนฺโน ปญฺญาสมฺปนฺโน ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญํ อาราเธยฺย, เอวํ สมฺปทมิทํ, สาริปุตฺต, วทามิ ‘ตํ วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ นิรเย’ฯ

๑๕๕. “อภิชานามิ โข ปนาหํ, สาริปุตฺต, จตุรงฺคสมนฺนาคตํ พฺรหฺมจริยํ จริตา [จริตฺวา (ก.)] – ตปสฺสี สุทํ โหมิ ปรมตปสฺสี, ลูโข สุทํ [ลูขสฺสุทํ (สี. ปี.)] โหมิ ปรมลูโข, เชคุจฺฉี สุทํ โหมิ ปรมเชคุจฺฉี, ปวิวิตฺโต สุทํ [ปวิวิตฺตสฺสุทํ (สี. ปี.)] โหมิ ปรมปวิวิตฺโต ฯ ตตฺราสฺสุ เม อิทํ, สาริปุตฺต, ตปสฺสิตาย โหติ – อเจลโก โหมิ มุตฺตาจาโร หตฺถาปเลขโน [หตฺถาวเลขโน (สฺยา.)], น เอหิภทฺทนฺติโก น ติฏฺฐภทฺทนฺติโก; นาภิหฏํ น อุทฺทิสฺสกตํ น นิมนฺตนํ สาทิยามิฯ โส น กุมฺภิมุขา ปฏิคฺคณฺหามิ, น กโฬปิมุขา ปฏิคฺคณฺหามิ, น เอฬกมนฺตรํ, น ทณฺฑมนฺตรํ, น มุสลมนฺตรํ, น ทฺวินฺนํ ภุญฺชมานานํ, น คพฺภินิยา, น ปายมานาย [ปายนฺติยา (ก.)], น ปุริสนฺตรคตาย, น สงฺกิตฺตีสุ, น ยตฺถ สา อุปฏฺฐิโต โหติ, น ยตฺถ มกฺขิกา สณฺฑสณฺฑจารินี; น มจฺฉํ น มํสํ น สุรํ น เมรยํ น ถุโสทกํ ปิวามิ; โส เอกาคาริโก วา โหมิ เอกาโลปิโก, ทฺวาคาริโก วา โหมิ ทฺวาโลปิโก…เป…. สตฺตาคาริโก วา โหมิ สตฺตาโลปิโก; เอกิสฺสาปิ ทตฺติยา ยาเปมิ, ทฺวีหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปมิ…เป…. สตฺตหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปมิ; เอกาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรมิ, ทฺวีหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรมิ…เป…. สตฺตาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรมิ; อิติ เอวรูปํ อทฺธมาสิกมฺปิ ปริยายภตฺตโภชนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรามิฯ

“โส สากภกฺโข วา โหมิ, สามากภกฺโข วา โหมิ, นีวารภกฺโข วา โหมิ, ททฺทุลภกฺโข วา โหมิ, หฏภกฺโข วา โหมิ, กณภกฺโข วา โหมิ, อาจามภกฺโข วา โหมิ , ปิญฺญากภกฺโข วา โหมิ, ติณภกฺโข วา โหมิ, โคมยภกฺโข วา โหมิ, วนมูลผลาหาโร ยาเปมิ ปวตฺตผลโภชีฯ

“โส สาณานิปิ ธาเรมิ, มสาณานิปิ ธาเรมิ, ฉวทุสฺสานิปิ ธาเรมิ, ปํสุกูลานิปิ ธาเรมิ, ติรีฏานิปิ ธาเรมิ, อชินมฺปิ ธาเรมิ, อชินกฺขิปมฺปิ ธาเรมิ, กุสจีรมฺปิ ธาเรมิ, วากจีรมฺปิ ธาเรมิ, ผลกจีรมฺปิ ธาเรมิ, เกสกมฺพลมฺปิ ธาเรมิ, วาฬกมฺพลมฺปิ ธาเรมิ, อุลูกปกฺขมฺปิ ธาเรมิ; เกสมสฺสุโลจโกปิ โหมิ เกสมสฺสุโลจนานุโยคมนุยุตฺโต; อุพฺภฏฺฐโกปิ โหมิ อาสนปฏิกฺขิตฺโต; อุกฺกุฏิโกปิ โหมิ อุกฺกุฏิกปฺปธานมนุยุตฺโต; กณฺฏกาปสฺสยิโกปิ โหมิ กณฺฏกาปสฺสเย เสยฺยํ กปฺเปมิ [อิมสฺสานนฺตเร อโญฺญปิ โกจิ ปาฐปเทโส อเญฺญสุ อาชีวกวตทีปกสุเตฺตสุ ทิสฺสติ]; สายตติยกมฺปิ อุทโกโรหนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรามิ – อิติ เอวรูปํ อเนกวิหิตํ กายสฺส อาตาปนปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรามิฯ อิทํสุ เม, สาริปุตฺต, ตปสฺสิตาย โหติฯ

๑๕๖. “ตตฺราสฺสุ เม อิทํ, สาริปุตฺต, ลูขสฺมึ โหติ – เนกวสฺสคณิกํ รโชชลฺลํ กาเย สนฺนิจิตํ โหติ ปปฺปฏิกชาตํฯ เสยฺยถาปิ, สาริปุตฺต, ตินฺทุกขาณุ เนกวสฺสคณิโก สนฺนิจิโต โหติ ปปฺปฏิกชาโต, เอวเมวาสฺสุ เม, สาริปุตฺต, เนกวสฺสคณิกํ รโชชลฺลํ กาเย สนฺนิจิตํ โหติ ปปฺปฏิกชาตํฯ ตสฺส มยฺหํ, สาริปุตฺต, น เอวํ โหติ – ‘อโห วตาหํ อิมํ รโชชลฺลํ ปาณินา ปริมชฺเชยฺยํ, อเญฺญ

วา ปน เม อิมํ รโชชลฺลํ ปาณินา ปริมชฺเชยฺยุ’นฺติฯ เอวมฺปิ เม, สาริปุตฺต , น โหติฯ อิทํสุ เม, สาริปุตฺต, ลูขสฺมึ โหติฯ

“ตตฺราสฺสุ เม อิทํ, สาริปุตฺต, เชคุจฺฉิสฺมึ โหติ – โส โข อหํ, สาริปุตฺต, สโตว อภิกฺกมามิ, สโตว ปฏิกฺกมามิ, ยาว อุทกพินฺทุมฺหิปิ เม ทยา ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ – ‘มาหํ ขุทฺทเก ปาเณ วิสมคเต สงฺฆาตํ อาปาเทสิ’นฺติฯ อิทํสุ เม, สาริปุตฺต, เชคุจฺฉิสฺมึ โหติฯ

“ตตฺราสฺสุ เม อิทํ, สาริปุตฺต, ปวิวิตฺตสฺมึ โหติ – โส โข อหํ, สาริปุตฺต, อญฺญตรํ อรญฺญายตนํ อโชฺฌคาเหตฺวา วิหรามิฯ ยทา ปสฺสามิ โคปาลกํ วา ปสุปาลกํ วา ติณหารกํ วา กฏฺฐหารกํ วา วนกมฺมิกํ วา, วเนน วนํ คหเนน คหนํ นินฺเนน นินฺนํ ถเลน ถลํ สํปตามิ [ปปตามิ (สี. สฺยา. ปี.)]ฯ ตํ กิสฺส เหตุ? มา มํ เต อทฺทสํสุ อหญฺจ มา เต อทฺทสนฺติฯ เสยฺยถาปิ, สาริปุตฺต, อารญฺญโก มโค มนุสฺเส ทิสฺวา วเนน วนํ คหเนน คหนํ นินฺเนน นินฺนํ ถเลน ถลํ สํปตติ, เอวเมว โข อหํ, สาริปุตฺต, ยทา ปสฺสามิ โคปาลกํ วา ปสุปาลกํ วา ติณหารกํ วา กฏฺฐหารกํ วา วนกมฺมิกํ วา วเนน วนํ คหเนน คหนํ นินฺเนน นินฺนํ ถเลน ถลํ สํปตามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? มา มํ เต อทฺทสํสุ อหญฺจ มา เต อทฺทสนฺติฯ อิทํสุ เม, สาริปุตฺต, ปวิวิตฺตสฺมึ โหติฯ

“โส โข อหํ, สาริปุตฺต, เย เต โคฏฺฐา ปฏฺฐิตคาโว อปคตโคปาลกา, ตตฺถ จตุกฺกุณฺฑิโก อุปสงฺกมิตฺวา ยานิ ตานิ วจฺฉกานํ ตรุณกานํ เธนุปกานํ โคมยานิ ตานิ สุทํ อาหาเรมิฯ ยาวกีวญฺจ เม , สาริปุตฺต, สกํ มุตฺตกรีสํ อปริยาทินฺนํ โหติ, สกํเยว สุทํ มุตฺตกรีสํ อาหาเรมิฯ อิทํสุ เม, สาริปุตฺต, มหาวิกฏโภชนสฺมึ โหติฯ

๑๕๗. “โส โข อหํ, สาริปุตฺต, อญฺญตรํ ภึสนกํ วนสณฺฑํ อโชฺฌคาเหตฺวา วิหรามิฯ ตตฺราสฺสุทํ, สาริปุตฺต, ภึสนกสฺส วนสณฺฑสฺส ภึสนกตสฺมึ โหติ – โย โกจิ อวีตราโค ตํ วนสณฺฑํ ปวิสติ, เยภุเยฺยน โลมานิ หํสนฺติฯ โส โข อหํ, สาริปุตฺต, ยา ตา รตฺติโย สีตา เหมนฺติกา อนฺตรฏฺฐกา หิมปาตสมยา [อนฺตรฏฺฐเก หิมปาตสมเย (สี. ปี.)] ตถารูปาสุ รตฺตีสุ รตฺตึ อโพฺภกาเส วิหรามิ, ทิวา วนสเณฺฑ; คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส ทิวา อโพฺภกาเส วิหรามิ, รตฺตึ วนสเณฺฑฯ อปิสฺสุ มํ, สาริปุตฺต, อยํ อนจฺฉริยคาถา ปฏิภาสิ ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพา –

“โสตโตฺต โสสิโนฺน [โสสีโน (สี. ปี. ก.), โสสิโน (สฺยา.), โสสิโนฺท (สทฺทนีติ)]
เจว, เอโก ภึสนเก วเน;
นโคฺค น จคฺคิมาสีโน, เอสนาปสุโต มุนี”ติฯ

“โส โข อหํ, สาริปุตฺต, สุสาเน เสยฺยํ กเปฺปมิ ฉวฏฺฐิกานิ อุปธายฯ อปิสฺสุ มํ, สาริปุตฺต, คามณฺฑลา [โคมณฺฑลา (พหูสุ) จริยาปิฏกอฏฺฐกถา โอโลเกตพฺพา] อุปสงฺกมิตฺวา โอฏฺฐุภนฺติปิ, โอมุเตฺตนฺติปิ, ปํสุเกนปิ โอกิรนฺติ, กณฺณโสเตสุปิ สลากํ ปเวเสนฺติฯ น โข ปนาหํ, สาริปุตฺต, อภิชานามิ เตสุ ปาปกํ จิตฺตํ อุปฺปาเทตาฯ อิทํสุ เม, สาริปุตฺต, อุเปกฺขาวิหารสฺมึ โหติฯ

๑๕๘. “สนฺติ โข ปน, สาริปุตฺต, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘อาหาเรน สุทฺธี’ติฯ เต เอวมาหํสุ – ‘โกเลหิ ยาเปมา’ติฯ เต โกลมฺปิ ขาทนฺติ, โกลจุณฺณมฺปิ ขาทนฺติ, โกโลทกมฺปิ ปิวนฺติ – อเนกวิหิตมฺปิ โกลวิกตึ ปริภุญฺชนฺติฯ อภิชานามิ โข ปนาหํ, สาริปุตฺต, เอกํเยว โกลํ อาหารํ อาหาริตาฯ สิยา โข ปน เต, สาริปุตฺต, เอวมสฺส – ‘มหา นูน เตน สมเยน โกโล อโหสี’ติฯ น โข ปเนตํ, สาริปุตฺต, เอวํ ทฏฺฐพฺพํฯ ตทาปิ เอตปรโมเยว โกโล

อโหสิ เสยฺยถาปิ เอตรหิฯ ตสฺส มยฺหํ, สาริปุตฺต, เอกํเยว โกลํ อาหารํ อาหารยโต อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺโต กาโย โหติฯ เสยฺยถาปิ นาม อาสีติกปพฺพานิ วา กาฬปพฺพานิ วา, เอวเมวสฺสุ เม องฺคปจฺจงฺคานิ ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม โอฏฺฐปทํ, เอวเมวสฺสุ เม อานิสทํ โหติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม วฏฺฏนาวฬี, เอวเมวสฺสุ เม ปิฏฺฐิกณฺฏโก อุนฺนตาวนโต โหติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม ชรสาลาย โคปานสิโย โอลุคฺควิลุคฺคา ภวนฺติ, เอวเมวสฺสุ เม ผาสุฬิโย โอลุคฺควิลุคฺคา ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม คมฺภีเร อุทปาเน อุทกตารกา คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา ทิสฺสนฺติ, เอวเมวสฺสุ เม อกฺขิกูเปสุ อกฺขิตารกา คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา ทิสฺสนฺติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม ติตฺตกาลาพุ อามกจฺฉินฺโน วาตาตเปน สํผุฏิโต [สมฺผุสิโต (สฺยา.), สํปุฏิโต (ปี. ก.) เอตฺถ สํผุฏิโตติ สงฺกุจิโตติ อตฺโถ] โหติ สมฺมิลาโต, เอวเมวสฺสุ เม สีสจฺฉวิ สํผุฏิตา โหติ สมฺมิลาตา ตาเยวปฺปาหารตายฯ โส โข อหํ, สาริปุตฺต, ‘อุทรจฺฉวิํ ปริมสิสฺสามี’ติ ปิฏฺฐิกณฺฏกํเยว ปริคฺคณฺหามิ, ‘ปิฏฺฐิกณฺฏกํ ปริมสิสฺสามี’ติ อุทรจฺฉวิํเยว ปริคฺคณฺหามิ, ยาวสฺสุ เม, สาริปุตฺต, อุทรจฺฉวิ ปิฏฺฐิกณฺฏกํ อลฺลีนา โหติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ โส โข อหํ, สาริปุตฺต, ‘วจฺจํ วา มุตฺตํ วา กริสฺสามี’ติ ตตฺเถว อวกุชฺโช ปปตามิ ตาเยวปฺปาหารตายฯ โส โข อหํ, สาริปุตฺต, ตเมว กายํ อสฺสาเสนฺโต ปาณินา คตฺตานิ อโนมชฺชามิฯ ตสฺส มยฺหํ, สาริปุตฺต, ปาณินา คตฺตานิ อโนมชฺชโต ปูติมูลานิ โลมานิ กายสฺมา ปตนฺติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ

๑๕๙. ‘‘สนฺติ โข ปน, สาริปุตฺต, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘อาหาเรน สุทฺธี’ติฯ เต เอวมาหํสุ – ‘มุคฺเคหิ ยาเปม…เป.… ติเลหิ ยาเปม…เป.… ตณฺฑุเลหิ ยาเปมา’ติฯ เต ตณฺฑุลมฺปิ ขาทนฺติ, ตณฺฑุลจุณฺณมฺปิ ขาทนฺติ, ตณฺฑุโลทกมฺปิ ปิวนฺติ – อเนกวิหิตมฺปิ ตณฺฑุลวิกติํ ปริภุญฺชนฺติฯ อภิชานามิ โข ปนาหํ, สาริปุตฺต, เอกํเยว ตณฺฑุลํ อาหารํ อาหาริตาฯ สิยา โข ปน เต, สาริปุตฺต, เอวมสฺส – ‘มหา นูน เตน สมเยน ตณฺฑุโล อโหสี’ติฯ น โข ปเนตํ, สาริปุตฺต, เอวํ ทฏฺฐพฺพํฯ ตทาปิ เอตปรโมเยว ตณฺฑุโล อโหสิ , เสยฺยถาปิ เอตรหิฯ ตสฺส มยฺหํ, สาริปุตฺต, เอกํเยว ตณฺฑุลํ อาหารํ อาหารยโต อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺโต กาโย โหติฯ เสยฺยถาปิ นาม อาสีติกปพฺพานิ วา กาฬปพฺพานิ วา, เอวเมวสฺสุ เม องฺคปจฺจงฺคานิ ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม โอฏฺฐปทํ, เอวเมวสฺสุ เม อานิสทํ โหติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม วฏฺฏนาวฬี, เอวเมวสฺสุ เม ปิฏฺฐิกณฺฏโก อุนฺนตาวนโต โหติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม ชรสาลาย โคปานสิโย โอลุคฺควิลุคฺคา ภวนฺติ, เอวเมวสฺสุ เม ผาสุฬิโย โอลุคฺควิลุคฺคา ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม คมฺภีเร อุทปาเน อุทกตารกา คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา ทิสฺสนฺติ, เอวเมวสฺสุ เม อกฺขิกูเปสุ อกฺขิตารกา คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา ทิสฺสนฺติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม ติตฺตกาลาพุ อามกจฺฉินฺโน วาตาตเปน สํผุฏิโต โหติ สมฺมิลาโต, เอวเมวสฺสุ เม สีสจฺฉวิ สํผุฏิตา โหติ สมฺมิลาตา ตาเยวปฺปาหารตายฯ โส โข อหํ, สาริปุตฺต, ‘อุทรจฺฉวิํ ปริมสิสฺสามี’ติ ปิฏฺฐิกณฺฏกํเยว ปริคฺคณฺหามิ, ‘ปิฏฺฐิกณฺฏกํ ปริมสิสฺสามี’ติ อุทรจฺฉวิํเยว ปริคฺคณฺหามิฯ ยาวสฺสุ เม, สาริปุตฺต, อุทรจฺฉวิ ปิฏฺฐิกณฺฏกํ อลฺลีนา โหติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ โส โข อหํ, สาริปุตฺต, ‘วจฺจํ วา มุตฺตํ วา กริสฺสามี’ติ ตตฺเถว อวกุชฺโช ปปตามิ ตาเยวปฺปาหารตายฯ โส โข อหํ, สาริปุตฺต, ตเมว กายํ อสฺสาเสนฺโต ปาณินา คตฺตานิ อโนมชฺชามิฯ ตสฺส มยฺหํ, สาริปุตฺต, ปาณินา คตฺตานิ อโนมชฺชโต ปูติมูลานิ โลมานิ กายสฺมา ปตนฺติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ

‘‘ตายปิ โข อหํ, สาริปุตฺต, อิริยาย ตาย ปฏิปทาย ตาย ทุกฺกรการิกาย นาชฺฌคมํ อุตฺตริํ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อิมิสฺสาเยว อริยาย ปญฺญาย อนธิคมา, ยายํ อริยา ปญฺญา อธิคตา อริยา นิยฺยานิกา, นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยายฯ

๑๖๐. “สนฺติ โข ปน, สาริปุตฺต, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘สํสาเรน สุทฺธี’ติฯ น โข ปน โส [น โข ปเนโส (สี. สฺยา.)], สาริปุตฺต, สํสาโร สุลภรูโป โย มยา อสํสริตปุพฺโพ อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา, อญฺญตฺร สุทฺธาวาเสหิ เทเวหิฯ สุทฺธาวาเส จาหํ, สาริปุตฺต, เทเว สํสเรยฺยํ, นยิมํ โลกํ ปุนราคจฺเฉยฺยํฯ

“สนฺติ โข ปน, สาริปุตฺต, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘อุปปตฺติยา สุทฺธี’ติฯ น โข ปน สา, สาริปุตฺต , อุปปตฺติ สุลภรูปา ยา มยา อนุปปนฺนปุพฺพา อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา, อญฺญตฺร สุทฺธาวาเสหิ เทเวหิฯ สุทฺธาวาเส จาหํ, สาริปุตฺต, เทเว อุปปชฺเชยฺยํ, น ยิมํ โลกํ ปุนราคจฺเฉยฺยํฯ

“สนฺติ โข ปน, สาริปุตฺต, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘อาวาเสน สุทฺธี’ติฯ น โข ปน โส, สาริปุตฺต, อาวาโส สุลภรูโป โย มยา อนาวุฏฺฐปุพฺโพ [อนาวุตฺถปุพฺโพ (สี. ปี.)] อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา, อญฺญตฺร สุทฺธาวาเสหิ เทเวหิฯ สุทฺธาวาเส จาหํ, สาริปุตฺต, เทเว อาวเสยฺยํ, นยิมํ โลกํ ปุนราคจฺเฉยฺยํฯ

“สนฺติ โข ปน, สาริปุตฺต, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘ยเญฺญน สุทฺธี’ติฯ น โข ปน โส, สาริปุตฺต, ยโญฺญ สุลภรูโป โย มยา อยิฏฺฐปุพฺโพ อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา, ตญฺจ โข รญฺญา วา สตา ขตฺติเยน มุทฺธาวสิตฺเตน พฺราหฺมเณน วา มหาสาเลนฯ

“สนฺติ โข ปน, สาริปุตฺต, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘อคฺคิปริจริยาย สุทฺธี’ติฯ น โข ปน โส, สาริปุตฺต, อคฺคิ สุลภรูโป โย มยา อปริจิณฺณปุโพฺพ อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา, ตญฺจ โข รญฺญา วา สตา ขตฺติเยน มุทฺธาวสิตฺเตน พฺราหฺมเณน วา มหาสาเลนฯ

๑๖๑. “สนฺติ โข ปน, สาริปุตฺต, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘ยาวเทวายํ ภวํ ปุริโส ทหโร โหติ ยุวา สุสุกาฬเกโส ภเทฺรน โยพฺพเนน สมนฺนาคโต ปฐเมน วยสา ตาวเทว ปรเมน ปญฺญาเวยฺยตฺติเยน สมนฺนาคโต โหติฯ ยโต จ โข อยํ ภวํ ปุริโส ชิโณฺณ โหติ วุโทฺธ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปโตฺต, อาสีติโก วา นาวุติโก วา วสฺสสติโก วา ชาติยา, อถ ตมฺหา ปญฺญาเวยฺยตฺติยา, ปริหายตี’ติฯ น โข ปเนตํ, สาริปุตฺต , เอวํ ทฏฺฐพฺพํฯ อหํ โข ปน, สาริปุตฺต, เอตรหิ ชิโณฺณ วุโทฺธ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปโตฺต, อาสีติโก เม วโย วตฺตติฯ อิธ เม อสฺสุ, สาริปุตฺต, จตฺตาโร สาวกา วสฺสสตายุกา วสฺสสตชีวิโน, ปรมาย สติยา จ คติยา จ ธิติยา จ สมนฺนาคตา ปรเมน จ ปญฺญาเวยฺยตฺติเยนฯ เสยฺยถาปิ, สาริปุตฺต, ทฬฺหธมฺมา [ทฬฺหธโมฺม (พหูสุ) ฏีกา จ โมคฺคลฺลานพฺยากรณํ จ โอโลเกตพฺพํ] ธนุคฺคโห สิกฺขิโต กตหโตฺถ กตูปาสโน ลหุเกน อสเนน อปฺปกสิเรเนว ติริยํ ตาลจฺฉายํ อติปาเตยฺย, เอวํ อธิมตฺตสติมโนฺต เอวํ อธิมตฺตคติมโนฺต เอวํ อธิมตฺตธิติมโนฺต เอวํ ปรเมน ปญฺญาเวยฺยตฺติเยน สมนฺนาคตาฯ เต มํ จตฺตนฺนํ สติปฏฺฐานานํ อุปาทายุปาทาย ปญฺหํ ปุเจฺฉยฺยุํ, ปุโฏฺฐ ปุโฏฺฐ จาหํ เตสํ พฺยากเรยฺยํ, พฺยากตญฺจ เม พฺยากตโต ธาเรยฺยุํ, น จ มํ ทุติยกํ อุตฺตริ ปฏิปุเจฺฉยฺยุํฯ อญฺญตฺร อสิตปีตขายิตสายิตา อญฺญตฺร อุจฺจารปสฺสาวกมฺมา, อญฺญตฺร นิทฺทากิลมถปฏิวิโนทนา อปริยาทินฺนาเยวสฺส, สาริปุตฺต, ตถาคตสฺส ธมฺมเทสนา, อปริยาทินฺนํเยวสฺส ตถาคตสฺส ธมฺมปทพฺยญฺชนํ, อปริยาทินฺนํเยวสฺส ตถาคตสฺส ปญฺหปฏิภานํ ฯ อถ เม เต จตฺตาโร สาวกา วสฺสสตายุกา วสฺสสตชีวิโน วสฺสสตสฺส อจฺจเยน กาลํ กเรยฺยุํฯ มญฺจเกน เจปิ มํ, สาริปุตฺต, ปริหริสฺสถ, เนวตฺถิ ตถาคตสฺส ปญฺญาเวยฺยตฺติยสฺส อญฺญถตฺตํฯ ยํ โข ตํ [ยํ โข ปเนตํ (สี.)], สาริปุตฺต, สมฺมา วทมาโน วเทยฺย – ‘อสโมฺมหธ

โมฺม สโตฺต โลเก อุปฺปโนฺน พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน’นฺติ, มเมว ตํ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย ‘อสโมฺมหธโมฺม สโตฺต โลเก อุปฺปโนฺน พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน’’’นฺติฯ

๑๖๒. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา นาคสมาโล ภควโต ปิฏฺฐิโต ฐิโต โหติ ภควนฺตํ พีชยมาโนฯ อถ โข อายสฺมา นาคสมาโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อจฺฉริยํ, ภเนฺต, อพฺภุตํ, ภเนฺต! อปิ หิ เม, ภเนฺต, อิมํ ธมฺมปริยายํ สุตฺวา โลมานิ หฏฺฐานิฯ โกนาโม อยํ, ภเนฺต, ธมฺมปริยาโย’’ติ? ‘‘ตสฺมาติห ตฺวํ, นาคสมาล, อิมํ ธมฺมปริยายํ โลมหํสนปริยาโย เตฺวว นํ ธาเรหี’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน อายสฺมา นาคสมาโล ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

มหาสีหนาทสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทุติยํฯ

๓. มหาทุกฺขกฺขนฺธสุตฺตํ

๑๖๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเฯ อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสึสุฯ อถ โข เตสํ ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ – ‘‘อติปฺปโค โข ตาว สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตุํ, ยํ นูน มยํ เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม เตนุปสงฺกเมยฺยามา’’ติฯ อถ โข เต ภิกฺขู เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา เตหิ อญฺญติตฺถิเยหิ ปริพฺพาชเกหิ สทฺธึ สโมฺมทึสุ; สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสิเนฺน โข เต ภิกฺขู เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอตทโวจุํ – ‘‘สมโณ, อาวุโส, โคตโม กามานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปติ, มยมฺปิ กามานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปม; สมโณ, อาวุโส, โคตโม รูปานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปติ, มยมฺปิ รูปานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปม; สมโณ, อาวุโส, โคตโม เวทนานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปติ, มยมฺปิ เวทนานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปม; อิธ โน, อาวุโส, โก วิเสโส, โก อธิปฺปยาโส, กึ นานากรณํ สมณสฺส วา โคตมสฺส อมฺหากํ วา – ยทิทํ ธมฺมเทสนาย วา ธมฺมเทสนํ, อนุสาสนิยา วา อนุสาสนิ’’นฺติ? อถ โข เต ภิกฺขู เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ ภาสิตํ เนว อภินนฺทึสุ, นปฺปฏิโกฺกสึสุ; อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิโกฺกสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมึสุ – ‘‘ภควโต สนฺติเก เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานิสฺสามา’’ติฯ

๑๖๔. อถ โข เต ภิกฺขู สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อิธ มยํ, ภเนฺต, ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสิมฺหฯ เตสํ โน, ภเนฺต, อมฺหากํ เอตทโหสิ – ‘อติปฺปโค โข ตาว สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตุํ, ยํ นูน มยํ เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม เตนุปสงฺกเมยฺยามา’ติฯ อถ โข มยํ, ภเนฺต, เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม เตนุปสงฺกมิมฺห; อุปสงฺกมิตฺวา เตหิ อญฺญติตฺถิเยหิ ปริพฺพาชเกหิ สทฺธึ สโมฺมทิมฺห; สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิมฺหฯ เอกมนฺตํ นิสิเนฺน โข อเมฺห, ภเนฺต, เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอตทโวจุํ – ‘สมโณ, อาวุโส, โคตโม กามานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปติ, มยมฺปิ กามานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปม ฯ สมโณ, อาวุโส, โคตโม รูปานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปติ, มยมฺปิ รูปานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปมฯ สมโณ, อาวุโส, โคตโม เวทนานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปติ, มยมฺปิ เวทนานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปมฯ อิธ โน, อาวุโส, โก วิเสโส, โก อธิปฺปยาโส, กึ นานากรณํ สมณสฺส วา โค

ตมสฺส อมฺหากํ วา, ยทิทํ ธมฺมเทสนาย วา ธมฺมเทสนํ อนุสาสนิยา วา อนุสาสนิ’นฺติฯ อถ โข มยํ, ภนฺเต, เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ ภาสิตํ เนว อภินนฺทิมฺห, นปฺปฏิกฺโกสิมฺห; อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมิมฺห – ‘ภควโต สนฺติเก เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานิสฺสามา’’’ติฯ

๑๖๕. ‘‘เอวํวาทิโน, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวมสฺสุ วจนียา – ‘โก ปนาวุโส, กามานํ อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กิํ นิสฺสรณํ? โก รูปานํ อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กิํ นิสฺสรณํ? โก เวทนานํ อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กิํ นิสฺสรณ’นฺติ? เอวํ ปุฏฺฐา, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา น เจว สมฺปายิสฺสนฺติ, อุตฺตริญฺจ วิฆาตํ อาปชฺชิสฺสนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ยถา ตํ, ภิกฺขเว, อวิสยสฺมิํฯ นาหํ ตํ, ภิกฺขเว, ปสฺสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย โย อิเมสํ ปญฺหานํ เวยฺยากรเณน จิตฺตํ อาราเธยฺย, อญฺญตฺร ตถาคเตน วา ตถาคตสาวเกน วา, อิโต วา ปน สุตฺวาฯ

๑๖๖. ‘‘โก จ, ภิกฺขเว, กามานํ อสฺสาโท? ปญฺจิเม, ภิกฺขเว, กามคุณาฯ กตเม ปญฺจ? จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา, โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา…เป.… ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา … ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา… กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา – อิเม โข, ภิกฺขเว, ปญฺจ กามคุณาฯ ยํ โข, ภิกฺขเว, อิเม ปญฺจ กามคุเณ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ – อยํ กามานํ อสฺสาโทฯ

๑๖๗. ‘‘โก จ, ภิกฺขเว, กามานํ อาทีนโว? อิธ, ภิกฺขเว, กุลปุตฺโต เยน สิปฺปฏฺฐาเนน ชีวิกํ กเปฺปติ – ยทิ มุทฺทาย ยทิ คณนาย ยทิ สงฺขาเนน [สงฺขาย (ก.)] ยทิ กสิยา ยทิ วณิชฺชาย ยทิ โครกฺเขน ยทิ อิสฺสตฺเถน ยทิ ราชโปริเสน ยทิ สิปฺปญฺญตเรน – สีตสฺส ปุรกฺขโต อุณฺหสฺส ปุรกฺขโต ฑํสมกสวาตาตปสรีํสปสมฺผสฺเสหิ ริสฺสมาโน [อีรยมาโน (ก.), สมฺผสฺสมาโน (จูฬนิ. ขคฺควิสาณสุตฺต ๑๓๖)] ขุปฺปิปาสาย มียมาโน; อยมฺปิ, ภิกฺขเว, กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก, ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุฯ

‘‘ตสฺส เจ, ภิกฺขเว, กุลปุตฺตสฺส เอวํ อุฏฺฐหโต ฆฏโต วายมโต เต โภคา นาภินิปฺผชฺชนฺติฯ โส โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬิํ กนฺทติ, สโมฺมหํ อาปชฺชติ – ‘โมฆํ วต เม อุฏฺฐานํ, อผลํ วต เม วายาโม’ติฯ อยมฺปิ, ภิกฺขเว, กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุฯ

‘‘ตสฺส เจ, ภิกฺขเว, กุลปุตฺตสฺส เอวํ อุฏฺฐหโต ฆฏโต วายมโต เต โภคา อภินิปฺผชฺชนฺติฯ โส เตสํ โภคานํ อารกฺขาธิกรณํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ – ‘กินฺติ เม โภเค เนว ราชาโน หเรยฺยุํ, น โจรา หเรยฺยุํ, น อคฺคิ ทเหยฺย, น อุทกํ วเหยฺย [วาเหยฺย (ก.)], น อปฺปิยา ทายาทา หเรยฺยุ’นฺติฯ ตสฺส เอวํ อารกฺขโต โคปยโต เต โภเค ราชาโน วา หรนฺติ, โจรา วา หรนฺติ, อคฺคิ วา ทหติ, อุทกํ วา วหติ, อปฺปิยา วา ทายาทา หรนฺติฯ โส โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬิํ กนฺทติ, สโมฺมหํ อาปชฺชติ – ‘ยมฺปิ เม อโหสิ ตมฺปิ โน นตฺถี’ติฯ อยมฺปิ, ภิกฺขเว, กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก, ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุฯ

๑๖๘. ‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ ราชาโนปิ ราชูหิ วิวทนฺติ, ขตฺติยาปิ ขตฺติเยหิ วิวทนฺติ , พฺราหฺมณาปิ พฺราหฺมเณหิ วิวทนฺติ, คหปตีปิ คหปตีหิ วิวทนฺติ, มาตาปิ ปุตฺเตน วิวทติ, ปุตฺโตปิ มาตรา วิวทติ, ปิตาปิ ปุตฺเตน วิวทติ, ปุ

โตฺตปิ ปิตรา วิวทติ, ภาตาปิ ภาตรา วิวทติ, ภาตาปิ ภคินิยา วิวทติ, ภคินีปิ ภาตรา วิวทติ, สหาโยปิ สหาเยน วิวทติฯ เต ตตฺถ กลหวิคฺคหวิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ ปาณีหิปิ อุปกฺกมนฺติ, เลฑฺฑูหิปิ อุปกฺกมนฺติ, ทณฺฑหิปิ อุปกฺกมนฺติ, สเตฺถหิปิ อุปกฺกมนฺติฯ เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคจฺฉนฺติ, มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํ ฯ อยมฺปิ, ภิกฺขเว, กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก, ทุกฺขกฺขโนฺธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ อสิจมฺมํ คเหตฺวา, ธนุกลาปํ สนฺนยฺหิตฺวา, อุภโตพฺยูฬฺหํ สงฺคามํ ปกฺขนฺทนฺติ อุสูสุปิ ขิปฺปมาเนสุ , สตฺตีสุปิ ขิปฺปมานาสุ, อสีสุปิ วิโชฺชตลเนฺตสุฯ เต ตตฺถ อุสูหิปิ วิชฺฌนฺติ, สตฺติยาปิ วิชฺฌนฺติ, อสินาปิ สีสํ ฉินฺทนฺติฯ เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคจฺฉนฺติ, มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํฯ อยมฺปิ, ภิกฺขเว, กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก, ทุกฺขกฺขโนฺธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ อสิจมฺมํ คเหตฺวา, ธนุกลาปํ สนฺนยฺหิตฺวา, อทฺทาวเลปนา [อฏฺฎาวเลปนา (สฺยา. ก.)] อุปการิโย ปกฺขนฺทนฺติ อุสูสุปิ ขิปฺปมาเนสุ, สตฺตีสุปิ ขิปฺปมานาสุ , อสีสุปิ วิโชฺชตลเนฺตสุฯ เต ตตฺถ อุสูหิปิ วิชฺฌนฺติ, สตฺติยาปิ วิชฺฌนฺติ, ฉกณกายปิ [ปกฏฺฐิยาปิ (สี.)] โอสิญฺจนฺติ, อภิวเคฺคนปิ โอมทฺทนฺติ, อสินาปิ สีสํ ฉินฺทนฺติฯ เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคจฺฉนฺติ, มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํฯ อยมฺปิ, ภิกฺขเว, กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก, ทุกฺขกฺขโนฺธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุฯ

๑๖๙. ‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ สนฺธิมฺปิ ฉินฺทนฺติ, นิโลฺลปมฺปิ หรนฺติ, เอกาคาริกมฺปิ กโรนฺติ, ปริปเนฺถปิ ติฎฺฐนฺติ, ปรทารมฺปิ คจฺฉนฺติฯ ตเมนํ ราชาโน คเหตฺวา วิวิธา กมฺมการณา กาเรนฺติ – กสาหิปิ ตาเฬนฺติ, เวเตฺตหิปิ ตาเฬนฺติ, อฑฺฒทณฺฑเกหิปิ ตาเฬนฺติ; หตฺถมฺปิ ฉินฺทนฺติ, ปาทมฺปิ ฉินฺทนฺติ, หตฺถปาทมฺปิ ฉินฺทนฺติ, กณฺณมฺปิ ฉินฺทนฺติ, นาสมฺปิ ฉินฺทนฺติ, กณฺณนาสมฺปิ ฉินฺทนฺติ; พิลงฺคถาลิกมฺปิ กโรนฺติ , สงฺขมุณฺฑิกมฺปิ กโรนฺติ, ราหุมุขมฺปิ กโรนฺติ, โชติมาลิกมฺปิ กโรนฺติ, หตฺถปโชฺชติกมฺปิ กโรนฺติ, เอรกวตฺติกมฺปิ กโรนฺติ, จีรกวาสิกมฺปิ กโรนฺติ, เอเณยฺยกมฺปิ กโรนฺติ, พฬิสมํสิกมฺปิ กโรนฺติ, กหาปณิกมฺปิ กโรนฺติ, ขาราปตจฺฉิกมฺปิ กโรนฺติ, ปลิฆปริวตฺติกมฺปิ กโรนฺติ, ปลาลปีฐกมฺปิ กโรนฺติ, ตเตฺตนปิ เตเลน โอสิญฺจนฺติ, สุนเขหิปิ ขาทาเปนฺติ, ชีวนฺตมฺปิ สูเล อุตฺตาเสนฺติ, อสินาปิ สีสํ ฉินฺทนฺติ ฯ เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคจฺฉนฺติ, มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํฯ อยมฺปิ, ภิกฺขเว, กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก, ทุกฺขกฺขโนฺธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ กาเยน ทุจฺจริตํ จรนฺติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรนฺติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรนฺติฯ เต กาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา, วาจาย ทุจฺจริตํ จริตฺวา, มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติฯ อยมฺปิ, ภิกฺขเว, กามานํ อาทีนโว สมฺปรายิโก, ทุกฺขกฺขโนฺธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุฯ

๑๗๐. ‘‘กิญฺจ, ภิกฺขเว, กามานํ นิสฺสรณํ? โย โข, ภิกฺขเว, กาเมสุ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ – อิทํ กามานํ นิสฺสรณํฯ

‘‘เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวํ กามานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ เต วต สามํ วา กาเม ปริชา

นิสฺสนฺติ, ปรํ วา ตถตฺตาย สมาทเปสฺสนฺติ ยถา ปฏิปนฺโน กาเม ปริชานิสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เย จ โข เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวํ กามานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ ปชานนฺติ, เต วต สามํ วา กาเม ปริชานิสฺสนฺติ ปรํ วา ตถตฺตาย สมาทเปสฺสนฺตฺนฺตฺติ ยถา ปฏิปนฺโน กาเม ปริชานิสฺสตีติ – ฐานเมตํ วิชฺชติฯ

๑๗๑. ''โก จ, ภิกฺขเว, รูปานํ อสฺสาโท? เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ขตฺติยกญฺญา วา พฺราหฺมณกญฺญา วา คหปติกญฺญา วา ปนฺนรสวสฺสุทฺเทสิกา วา โสฬสวสฺสุทฺเทสิกา วา, นาติทีฆา นาติรสฺสา นาติกิสา นาติถูลา นาติกาฬี นาโจฺจทาตา ปรมา สา, ภิกฺขเว, ตสฺมิํ สมเย สุภา วณฺณนิภาติ? 'เอวํ, ภนฺเต'ฯ ยํ โข, ภิกฺขเว, สุภํ วณฺณนิภํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ – อยํ รูปานํ อสฺสาโทฯ

''โก จ, ภิกฺขเว, รูปานํ อาทีนโว? อิธ, ภิกฺขเว, ตเมว ภคินิํ ปเสฺสยฺย อปเรน สมเยน อาสีติกํ วา นาวุติกํ วา วสฺสสติกํ วา ชาติยา, ชิณฺณํ โคปานสิวงฺกํ โภคฺคํ ทณฺฑปรายนํ ปเวธมานํ คจฺฉนฺติํ อาตุรํ คตโยพฺพนํ ขณฺฑทนฺตํ [ขณฺฑทนฺติํ (สี. ปี.)] ปลิตเกสํ [ปลิตเกสิํ], วิลูนํ ขลิตสิรํ วลินํ ติลกาหตคตฺตํ [ติลกาหตคตฺติํ (พหูสุ) อฏฺฐกถา ฏีกา โอโลเกตพฺพา]ฯ ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, ยา ปุริมา สุภา วณฺณนิภา สา อนฺตรหิตา, อาทีนโว ปาตุภูโตติ? 'เอวํ, ภนฺเต'ฯ อยมฺปิ, ภิกฺขเว, รูปานํ อาทีนโวฯ

''ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ตเมว ภคินิํ ปเสฺสยฺย อาพาธิกํ ทุกฺขิตํ พาฬฺหคิลานํ, สเก มุตฺตกรีเส ปลิปนฺนํ เสมานํ [เสยฺยมานํ (ก.)], อเญฺญหิ วุฏฺฐาปิยมานํ, อเญฺญหิ สํเวสิยมานํฯ ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, ยา ปุริมา สุภา วณฺณนิภา สา อนฺตรหิตา, อาทีนโว ปาตุภูโตติ? 'เอวํ, ภนฺเต'ฯ อยมฺปิ, ภิกฺขเว, รูปานํ อาทีนโวฯ

๑๗๒. ''ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ตเมว ภคินิํ ปเสฺสยฺย สรีรํ สิวถิกาย ฉฑฺฑิตํ – เอกาหมตํ วา ทฺวีหมตํ วา ตีหมตํ วา, อุทฺธุมาตกํ วินีลกํ วิปุพฺพกชาตํฯ ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, ยา ปุริมา สุภา วณฺณนิภา สา อนฺตรหิตา, อาทีนโว ปาตุภูโตติ? 'เอวํ, ภนฺเต'ฯ อยมฺปิ, ภิกฺขเว, รูปานํ อาทีนโวฯ

''ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ตเมว ภคินิํ ปเสฺสยฺย สรีรํ สิวถิกาย ฉฑฺฑิตํ – กาเกหิ วา ขชฺชมานํ, กุลเลหิ วา ขชฺชมานํ, คิเชฺฌหิ วา ขชฺชมานํ, กงฺเกหิ วา ขชฺชมานํ, สุนเขหิ วา ขชฺชมานํ, พฺยเคฺฆหิ วา ขชฺชมานํ, ทีปีหิ วา ขชฺชมานํ, สิงฺคาเลหิ วา ขชฺชมานํ, วิวิเธหิ วา ปาณกชาเตหิ ขชฺชมานํฯ ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว , ยา ปุริมา สุภา วณฺณนิภา สา อนฺตรหิตา, อาทีนโว ปาตุภูโตติ? 'เอวํ, ภนฺเต'ฯ อยมฺปิ, ภิกฺขเว, รูปานํ อาทีนโวฯ

''ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ตเมว ภคินิํ ปเสฺสยฺย สรีรํ สิวถิกาย ฉฑฺฑิตํ – อฏฺฐิกสงฺขลิกํ สมํสโลหิตํ นฺหารุสมฺพนฺธํ, อฏฺฐิกสงฺขลิกํ นิมํสโลหิตมกฺขิตํ นฺหารุสมฺพนฺธํ, อฏฺฐิกสงฺขลิกํ อปคตมํสโลหิตํ นฺหารุสมฺพนฺธํ, อฏฺฐิกานิ อปคตสมฺพนฺธานิ ทิสาวิทิสาวิกฺขิตฺตานิ – อเญฺญน หตฺถฏฺฐิกํ, อเญฺญน ปาทฏฺฐิกํ, อเญฺญน โคปฺผกฏฺฐิกํ, อเญฺญน ชงฺฆฏฺฐิกํ, อเญฺญน อูรุฏฺฐิกํ, อเญฺญน กฏิฏฺฐิกํ, อเญฺญน ผาสุกฏฺฐิกํ, อเญฺญน ปิฏฺฐิฏฺฐิกํ, อเญฺญน ขนฺธฏฺฐิกํ, อเญฺญน คีวฏฺฐิกํ, อเญฺญน หนุกฏฺฐิกํ, อเญฺญน ทนฺตฏฺฐิกํ, อเญฺญน สีสกฏาหํฯ ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, ยา ปุริมา สุภา วณฺณนิภา สา อนฺตรหิตา, อาทีนโว ปาตุภูโตติ? 'เอวํ, ภนฺเต'ฯ อยมฺปิ, ภิกฺขเว, รูปานํ อาทีนโวฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ตเมว ภคินึ ปเสฺสยฺย สรีรํ สิวถิกาย ฉฑฺฑิตํ – อฏฺฐิกานิ เสตานิ สงฺขวณฺณปฏิภาคานิ, อฏฺฐิกานิ ปุญฺชกิตานิ เตโรวสฺสิกานิ, อฏฺฐิกานิ ปูตีนิ จุณฺณกชาตานิฯ ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, ยา ปุริมา สุภา วณฺณนิภา สา อนฺตรหิตา, อาทีนโว ปาตุภูโตติ? ‘เอวํ, ภนฺเต’ฯ อยมฺปิ, ภิกฺขเว, รูปานํ อาทีนโวฯ

‘‘กิญฺจ, ภิกฺขเว, รูปานํ นิสฺสรณํ? โย, ภิกฺขเว, รูเปสุ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ – อิทํ รูปานํ นิสฺสรณํฯ

‘‘เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวํ รูปานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ เต วต สามํ วา รูเป ปริชานิสฺสนฺติ, ปรํ วา ตถตฺตาย สมาทเปสฺสนฺติ ยถา ปฏิปนฺโน รูเป ปริชานิสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เย จ โข เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวํ รูปานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ ปชานนฺติ เต วต สามํ วา รูเป ปริชานิสฺสนฺติ ปรํ วา ตถตฺตาย สมาทเปสฺสนฺติ ยถา ปฏิปนฺโน รูเป ปริชานิสฺสตีติ – ฐานเมตํ วิชฺชติฯ

๑๗๓. ‘‘โก จ, ภิกฺขเว, เวทนานํ อสฺสาโท? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ยสฺมึ สมเย, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, เนว ตสฺมึ สมเย อตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ ; อพฺยาพชฺฌํเยว ตสฺมึ สมเย เวทนํ เวเทติฯ อพฺยาพชฺฌปรมาหํ, ภิกฺขเว, เวทนานํ อสฺสาทํ วทามิฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ…เป.… ยสฺมึ สมเย, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา, อุเปกฺขโก จ วิหรติ, สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ…เป.… ยสฺมึ สมเย, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, เนว ตสฺมึ สมเย อตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ; อพฺยาพชฺฌํเยว ตสฺมึ สมเย เวทนํ เวเทติฯ อพฺยาพชฺฌปรมาหํ, ภิกฺขเว, เวทนานํ อสฺสาทํ วทามิฯ

๑๗๔. ‘‘โก จ, ภิกฺขเว, เวทนานํ อาทีนโว? ยํ, ภิกฺขเว, เวทนา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา – อยํ เวทนานํ อาทีนโวฯ

‘‘กิญฺจ, ภิกฺขเว, เวทนานํ นิสฺสรณํ? โย, ภิกฺขเว, เวทนาสุ ฉนฺทราควินโย, ฉนฺทราคปฺปหานํ – อิทํ เวทนานํ นิสฺสรณํฯ

‘‘เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวํ เวทนานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ, เต วต สามํ วา เวทนํ ปริชานิสฺสนฺติ, ปรํ วา ตถตฺตาย สมาทเปสฺสนฺติ ยถา ปฏิปนฺโน เวทนํ ปริชานิสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เย จ โข เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวํ เวทนานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ ปชานนฺติ เต วต สามํ วา เวทนํ

ปริชานิสฺสนฺติ, ปรํ วา ตถตฺตาย สมาทเปสฺสนฺติ ยถา ปฏิปโนฺน เวทนํ ปริชานิสฺสตีติ – ฐานเมตํ วิชฺชตี’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

มหาทุกฺขกฺขนฺธสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ตติยํฯ

๔. จูฬทุกฺขกฺขนฺธสุตฺตํ

๑๗๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สเกฺกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมึ นิโคฺรธาราเมฯ อถ โข มหานาโม สโกฺก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข มหานาโม สโกฺก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ทีฆรตฺตาหํ, ภเนฺต, ภควตา เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ – ‘โลโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, โทโส จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, โมโห จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติฯ เอวญฺจาหํ [เอวํปาหํ (ก.)], ภเนฺต, ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ – ‘โลโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, โทโส จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, โมโห จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส’ติฯ อถ จ ปน เม เอกทา โลภธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฎฺฐนฺติ, โทสธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฎฺฐนฺติ, โมหธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฎฺฐนฺติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภเนฺต, เอวํ โหติ – ‘โกสุ นาม เม ธโมฺม อชฺฌตฺตํ อปฺปหีโน เยน เม เอกทา โลภธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฎฺฐนฺติ, โทสธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฎฺฐนฺติ, โมหธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฎฺฐนฺตี’’’ติฯ

๑๗๖. ‘‘โส เอว โข เต, มหานาม, ธโมฺม อชฺฌตฺตํ อปฺปหีโน เยน เต เอกทา โลภธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฎฺฐนฺติ, โทสธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฎฺฐนฺติ, โมหธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฎฺฐนฺติฯ โส จ หิ เต, มหานาม, ธโมฺม อชฺฌตฺตํ ปหีโน อภวิสฺส, น ตฺวํ อคารํ อชฺฌาวเสยฺยาสิ, น กาเม ปริภุเญฺชยฺยาสิฯ ยสฺมา จ โข เต, มหานาม, โส เอว ธโมฺม อชฺฌตฺตํ อปฺปหีโน ตสฺมา ตฺวํ อคารํ อชฺฌาวสสิ, กาเม ปริภุญฺชสิฯ

๑๗๗. ‘‘‘อปฺปสฺสาทา กามา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว [พหูปายาสา (สี. สฺยา. ปี.)] เอตฺถ ภิโยฺย’ติ – อิติ เจปิ, มหานาม, อริยสาวกสฺส ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฎฺฐํ โหติ, โส จ [โสว (ก.)] อญฺญเตฺรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธเมฺมหิ ปีติสุขํ นาธิคจฺฉติ, อญฺญํ วา ตโต สนฺตตรํ; อถ โข โส เนว ตาว อนาวฎฺฎี กาเมสุ โหติฯ ยโต จ โข, มหานาม, อริยสาวกสฺส ‘อปฺปสฺสาทา กามา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺย’ติ – เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฎฺฐํ โหติ, โส จ อญฺญเตฺรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธเมฺมหิ ปีติสุขํ อธิคจฺฉติ อญฺญํ วา ตโต สนฺตตรํ; อถ โข โส อนาวฎฺฎี กาเมสุ โหติฯ

‘‘มยฺหมฺปิ โข, มหานาม , ปุเพฺพว สโมฺพธา, อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตเสฺสว สโต, ‘อปฺปสฺสาทา กามา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺย’ติ – เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฎฺฐํ โหติ, โส จ อญฺญเตฺรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธเมฺมหิ ปีติสุขํ นาชฺฌคมํ, อญฺญํ วา ตโต สนฺตตรํ; อถ ขฺวาหํ เนว ตาว อนาวฎฺฎี กาเมสุ ปจฺจญฺญาสึฯ ยโต จ โข เม, มหานาม, ‘อปฺปสฺสาทา กามา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺย’ติ – เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฎฺฐํ อโหสิ, โส จ [โสว (ก.)] อญฺญเตฺรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธเมฺมหิ ปีติสุขํ อชฺฌคมํ, อญฺญํ วา ตโต สนฺตตรํ; อถาหํ อนาวฎฺฎี กาเมสุ ปจฺจญฺญาสึฯ

๑๗๘. ‘‘โก จ, มหานาม, กามานํ อสฺสาโท? ปญฺจิเม, มหานาม, กามคุณาฯ กตเม ปญฺจ? จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา; โสตวิเญฺญยฺยา สทฺทา…เป…. ฆานวิเญฺญยฺยา คนฺธา… ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา… กายวิเญฺญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา – อิเม โข, มหานาม, ปญฺจ กามคุณาฯ ยํ โข, มหานาม, อิเม ปญฺจ กามคุเณ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ – อยํ กามานํ อสฺสาโทฯ

‘‘โก จ, มหานาม, กามานํ อาทีนโว? อิธ, มหานาม, กุลปุตฺโต เยน สิปฺปฏฺฐาเนน ชีวิกํ กเปฺปติ – ยทิ มุทฺทาย ยทิ คณนาย ยทิ สงฺขาเนน ยทิ กสิยา ยทิ วณิชฺชาย ยทิ โครกฺเขน ยทิ อิสฺสตฺเถน ยทิ ราชโปริเสน ยทิ สิปฺปญฺญตเรน, สีตสฺส ปุรกฺขโต อุณฺหสฺส ปุรกฺขโต ฑํสมกสวาตาตปสรีํสปสมฺผเสฺสหิ ริสฺสมาโน ขุปฺปิปาสาย มียมาโน; อยมฺปิ, มหานาม, กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุฯ

‘‘ตสฺส เจ มหานาม กุลปุตฺตสฺส เอวํ อุฏฺฐหโต ฆฏโต วายมโต เต โภคา นาภินิปฺผชฺชนฺติ, โส โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สโมฺมหํ อาปชฺชติ ‘โมฆํ วต เม อุฏฺฐานํ, อผโล วต เม วายาโม’ติฯ อยมฺปิ, มหานาม, กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขโนฺธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุฯ

‘‘ตสฺส เจ, มหานาม, กุลปุตฺตสฺส เอวํ อุฏฺฐหโต ฆฏโต วายมโต เต โภคา อภินิปฺผชฺชนฺติฯ โส เตสํ โภคานํ อารกฺขาธิกรณํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ – ‘กินฺติ เม โภเค เนว ราชาโน หเรยฺยุํ, น โจรา หเรยฺยุํ, น อคฺคิ ทเหยฺย, น อุทกํ วเหยฺย, น อปฺปิยา วา ทายาทา หเรยฺยุ’นฺติฯ ตสฺส เอวํ อารกฺขโต โคปยโต เต โภเค ราชาโน วา หรนฺติ, โจรา วา หรนฺติ, อคฺคิ วา ทหติ, อุทกํ วา วหติ, อปฺปิยา วา ทายาทา หรนฺติฯ โส โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สโมฺมหํ อาปชฺชติ – ‘ยมฺปิ เม อโหสิ ตมฺปิ โน นตฺถี’ติฯ อยมฺปิ, มหานาม, กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขโนฺธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุฯ

‘‘ปุน จปรํ, มหานาม, กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ ราชาโนปิ ราชูหิ วิวทนฺติ, ขตฺติยาปิ ขตฺติเยหิ วิวทนฺติ, พฺราหฺมณาปิ พฺราหฺมเณหิ วิวทนฺติ, คหปตีปิ คหปตีหิ วิวทนฺติ, มาตาปิ ปุเตฺตน วิวทติ, ปุโตฺตปิ มาตรา วิวทติ, ปิตาปิ ปุเตฺตน วิวทติ, ปุโตฺตปิ ปิตรา วิวทติ, ภาตาปิ ภาตรา วิวทติ, ภาตาปิ ภคินิยา วิวทติ, ภคินีปิ ภาตรา วิวทติ, สหาโยปิ สหาเยน วิวทติฯ เต ตตฺถ กลหวิคฺคหวิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ ปาณีหิปิ อุปกฺกมนฺติ, เลฑฺฑูหิปิ อุปกฺกมนฺติ, ทเณฺฑหิปิ อุปกฺกมนฺติ, สเตฺถหิปิ อุปกฺกมนฺติฯ เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคจฺฉนฺติ, มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํ ฯ อยมฺปิ, มหานาม, กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขโนฺธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุฯ

‘‘ปุน จปรํ, มหานาม, กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ อสิจมฺมํ คเหตฺวา, ธนุกลาปํ สนฺนยฺหิตฺวา, อุภโตพฺยูฬฺหํ สงฺคามํ ปกฺขนฺทนฺติ อุสูสุปิ ขิปฺปมาเนสุ, สตฺตีสุปิ ขิปฺปมานาสุ, อสีสุปิ วิโชฺชตลเนฺตสุฯ เต ตตฺถ อุสูหิปิ วิชฺฌนฺติ, สตฺติยาปิ วิชฺฌนฺติ, อสินาปิ สีสํ ฉินฺทนฺติฯ เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคจฺฉนฺติ, มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํฯ อยมฺปิ, มหานาม, กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขโนฺธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุฯ

‘‘ปุน จปรํ, มหานาม, กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ อสิจมฺมํ คเหตฺวา, ธนุกลาปํ สนฺนยฺหิตฺวา, อทฺทาวเลปนา อุปการิโย ปกฺขนฺทนฺติ อุสูสุปิ ขิปฺปมาเนสุ, สตฺตี

สุปิ ขิปฺปมานาสุ, อสีสุปิ วิโชฺชตลเนฺตสุฯ เต ตตฺถ อุสูหิปิ วิชฺฌนฺติ, สตฺติยาปิ วิชฺฌนฺติ, ฉกณกายปิ โอสิญฺจนฺติ, อภิวเคฺคนปิ โอมทฺทนฺติ, อสินาปิ สีสํ ฉินฺทนฺติฯ เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคจฺฉนฺติ, มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํฯ อยมฺปิ, มหานาม, กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขโนฺธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุฯ

“ปุน จปรํ, มหานาม, กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ สนฺธิมฺปิ ฉินฺทนฺติ, นิโลฺลปมฺปิ หรนฺติ, เอกาคาริกมฺปิ กโรนฺติ, ปริปเนฺถปิ ติฎฺฐนฺติ, ปรทารมฺปิ คจฺฉนฺติฯ ตเมนํ ราชาโน คเหตฺวา วิวิธา กมฺมการณา กาเรนฺติ – กสาหิปิ ตาเฬนฺติ, เวเตฺตหิปิ ตาเฬนฺติ, อฑฺฒทณฺฑเกหิปิ ตาเฬนฺติ; หตฺถมฺปิ ฉินฺทนฺติ, ปาทมฺปิ ฉินฺทนฺติ, หตฺถปาทมฺปิ ฉินฺทนฺติ, กณฺณมฺปิ ฉินฺทนฺติ, นาสมฺปิ ฉินฺทนฺติ, กณฺณนาสมฺปิ ฉินฺทนฺติ; พิลงฺคถาลิกมฺปิ กโรนฺติ, สงฺขมุณฺฑิกมฺปิ กโรนฺติ, ราหุมุขมฺปิ กโรนฺติ, โชติมาลิกมฺปิ กโรนฺติ, หตฺถปโชฺชติกมฺปิ กโรนฺติ, เอรกวตฺติกมฺปิ กโรนฺติ, จีรกวาสิกมฺปิ กโรนฺติ, เอเณยฺยกมฺปิ กโรนฺติ, พฬิสมํสิกมฺปิ กโรนฺติ, กหาปณิกมฺปิ กโรนฺติ, ขาราปตจฺฉิกมฺปิ กโรนฺติ, ปลิฆปริวตฺติกมฺปิ กโรนฺติ, ปลาลปีฐกมฺปิ กโรนฺติ, ตเตฺตนปิ เตเลน โอสิญฺจนฺติ, สุนเขหิปิ ขาทาเปนฺติ, ชีวนฺตมฺปิ สูเล อุตฺตาเสนฺติ, อสินาปิ สีสํ ฉินฺทนฺติฯ เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคจฺฉนฺติ, มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํฯ อยมฺปิ, มหานาม, กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขโนฺธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุฯ

“ปุน จปรํ, มหานาม, กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ กาเยน ทุจฺจริตํ จรนฺติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรนฺติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรนฺติฯ เต กาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา, วาจาย ทุจฺจริตํ จริตฺวา, มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา, อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติฯ อยมฺปิ, มหานาม, กามานํ อาทีนโว สมฺปรายิโก , ทุกฺขกฺขโนฺธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุฯ

๑๗๙. “เอกมิทาหํ, มหานาม, สมยํ ราชคเห วิหรามิ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเตฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา นิคณฺฐา [นิคนฺถา (สฺยา. ก.)] อิสิคิลิปเสฺส กาฬสิลายํ อุพฺภฏฺฐกา โหนฺติ อาสนปฏิกฺขิตฺตา, โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติฯ อถ ขฺวาหํ, มหานาม, สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยน อิสิคิลิปเสฺส กาฬสิลา เยน เต นิคณฺฐา เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา เต นิคเณฺฐ เอตทโวจํ – ‘กินฺนุ ตุเมฺห, อาวุโส, นิคณฺฐา อุพฺภฏฺฐกา อาสนปฏิกฺขิตฺตา, โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยถา’ติ? เอวํ วุเตฺต, มหานาม, เต นิคณฺฐา มํ เอตทโวจุํ – ‘นิคโณฺฐ, อาวุโส, นาฏปุโตฺต [นาถปุโตฺต (สี. ปี.)] สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานาติ – “จรโต จ เม ติฎฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิต”นฺติฯ โส เอวมาห – “อตฺถิ โข โว [อตฺถิ โข โภ (สฺยา. ก.)], นิคณฺฐา, ปุเพฺพ ปาปกมฺมํ กตํ, ตํ อิมาย กฏุกาย ทุกฺกรการิกาย นิชฺชีเรถ [นิชฺชเรถ (สี. สฺยา. ปี.)]; ยํ ปเนตฺถ [มยํ ปเนตฺถ (ก.)] เอตรหิ กาเยน สํวุตา วาจาย สํวุตา มนสา สํวุตา ตํ อายตึ ปาปสฺส กมฺมสฺส อกรณํ; อิติ ปุราณานํ กมฺมานํ ตปสา พฺยนฺติภาวา, นวานํ กมฺมานํ อกรณา, อายตึ อนวสฺสโว; อายตึ อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ ภวิสฺสตี”ติฯ ตญฺจ ปนมฺหากํ รุจฺจติ เจว ขมติ จ, เตน จมฺห อตฺตมนา’ติฯ

๑๘๐. “เอวํ วุเตฺต, อหํ, มหานาม, เต นิคเณฺฐ เอตทโวจํ – ‘กึ ปน ตุเมฺห, อาวุโส นิคณฺฐา, ชานาถ – อหุวเมฺหว มยํ ปุเพฺพ น นาหุวมฺหา’ติ? ‘โน หิทํ, อาวุโส’ฯ ‘กึ ปน ตุเมฺห, อาวุโส นิคณฺฐา, ชานาถ – อกรเมฺหว มยํ ปุเพฺพ ปาปกมฺมํ น นากรมฺหา’ติ? ‘โน หิทํ,

อาวุโส’ฯ ‘กึ ปน ตุเมฺห, อาวุโส นิคณฺฐา, ชานาถ – เอวรูปํ วา เอวรูปํ วา ปาปกมฺมํ อกรมฺหา’ติ? ‘โน หิทํ, อาวุโส’ฯ ‘กึ ปน ตุเมฺห, อาวุโส นิคณฺฐา, ชานาถ – เอตฺตกํ วา ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ, เอตฺตกํ วา ทุกฺขํ นิชฺชีเรตพฺพํ , เอตฺตกมฺหิ วา ทุเกฺข นิชฺชิเณฺณ สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ ภวิสฺสตี’ติ? ‘โน หิทํ, อาวุโส’ฯ ‘กึ ปน ตุเมฺห, อาวุโส นิคณฺฐา, ชานาถ – ทิเฏฺฐว ธเมฺม อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานํ, กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปท’นฺติ? ‘โน หิทํ, อาวุโส’ฯ

‘‘‘อิติ กิร ตุเมฺห, อาวุโส นิคณฺฐา, น ชานาถ – อหุวเมฺหว มยํ ปุเพฺพ น นาหุวมฺหาติ, น ชานาถ – อกรเมฺหว มยํ ปุเพฺพ ปาปกมฺมํ น นากรมฺหาติ, น ชานาถ – เอวรูปํ วา เอวรูปํ วา ปาปกมฺมํ อกรมฺหาติ, น ชานาถ – เอตฺตกํ วา ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ, เอตฺตกํ วา ทุกฺขํ นิชฺชีเรตพฺพํ, เอตฺตกมฺหิ วา ทุเกฺข นิชฺชิเณฺณ สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ ภวิสฺสตีติฯ น ชานาถ – ทิเฏฺฐว ธเมฺม อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานํ, กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทํฯ เอวํ สเนฺต, อาวุโส นิคณฺฐา, เย โลเก ลุทฺทา โลหิตปาณิโน กุรูรกมฺมนฺตา มนุเสฺสสุ ปจฺจาชาตา เต นิคเณฺฐสุ ปพฺพชนฺตี’ติ? ‘น โข, อาวุโส โคตม, สุเขน สุขํ อธิคนฺตพฺพํ, ทุเกฺขน โข สุขํ อธิคนฺตพฺพํ; สุเขน จาวุโส โคตม, สุขํ อธิคนฺตพฺพํ อภวิสฺส, ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร สุขํ อธิคเจฺฉยฺย, ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร สุขวิหาริตโร อายสฺมตา โคตเมนา’ติฯ

‘‘‘อทฺธายสฺมเนฺตหิ นิคเณฺฐหิ สหสา อปฺปฏิสงฺขา วาจา ภาสิตา – น โข, อาวุโส โคตม, สุเขน สุขํ อธิคนฺตพฺพํ, ทุเกฺขน โข สุขํ อธิคนฺตพฺพํ; สุเขน จาวุโส โคตม, สุขํ อธิคนฺตพฺพํ อภวิสฺส, ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร สุขํ อธิคเจฺฉยฺย, ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร สุขวิหาริตโร อายสฺมตา โคตเมนา’’ติฯ อปิ จ อหเมว ตตฺถ ปฏิปุจฺฉิตโพฺพ – โก นุ โข อายสฺมนฺตานํ สุขวิหาริตโร ราชา วา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร อายสฺมา วา โคตโม’ติ? อทฺธาวุโส โคตม, อเมฺหหิ สหสา อปฺปฏิสงฺขา วาจา ภาสิตา, น โข, อาวุโส โคตม, สุเขน สุขํ อธิคนฺตพฺพํ, ทุเกฺขน โข สุขํ อธิคนฺตพฺพํ; สุเขน จาวุโส โคตม, สุขํ อธิคนฺตพฺพํ อภวิสฺส, ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร สุขํ อธิคเจฺฉยฺย, ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร สุขวิหาริตโร อายสฺมตา โคตเมนาติฯ อปิ จ ติฏฺฐเตตํ, อิทานิปิ มยํ อายสฺมนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉาม – โก นุ โข อายสฺมนฺตานํ สุขวิหาริตโร ราชา วา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร อายสฺมา วา โคตโม’ติ?

‘‘‘เตน หาวุโส นิคณฺฐา, ตุเมฺหว ตตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิ, ยถา โว ขเมยฺย ตถา นํ พฺยากเรยฺยาถฯ ตํ กึ มญฺญถาวุโส นิคณฺฐา, ปโหติ ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร, อนิญฺชมาโน กาเยน, อภาสมาโน วาจํ, สตฺต รตฺตินฺทิวานิ เอกนฺตสุขํ ปฏิสํเวที วิหริตุ’นฺติ? ‘โน หิทํ, อาวุโส’ฯ

‘‘‘ตํ กึ มญฺญถาวุโส นิคณฺฐา, ปโหติ ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร, อนิญฺชมาโน กาเยน, อภาสมาโน วาจํ, ฉ รตฺตินฺทิวานิ…เป.… ปญฺจ รตฺตินฺทิวานิ… จตฺตาริ รตฺตินฺทิวานิ… ตีณิ รตฺตินฺทิวานิ… เทฺว รตฺตินฺทิวานิ… เอกํ รตฺตินฺทิวํ เอกนฺตสุขํ ปฏิสํเวที วิหริตุ’นฺติ? ‘โน หิทํ, อาวุโส’ฯ

‘‘‘อหํ โข, อาวุโส นิคณฺฐา, ปโหมิ อนิญฺชมาโน กาเยน, อภาสมาโน วาจํ, เอกํ รตฺตินฺทิวํ เอกนฺตสุขํ ปฏิสํเวที วิหริตุํฯ อหํ โข, อาวุโส นิคณฺฐา, ปโหมิ อนิญฺชมาโน กาเยน, อภาสมาโน วาจํ, เทฺว รตฺตินฺทิวานิ… ตีณิ รตฺตินฺทิวานิ… จตฺตาริ รตฺตินฺทิวานิ… ปญฺจ รตฺตินฺทิวานิ… ฉ รตฺตินฺทิวานิ… สตฺต รตฺตินฺทิวานิ เอกนฺตสุขํ ปฏิสํเวที วิหริตุํฯ ตํ กึ มญฺญถาวุโส นิคณฺฐา, เอวํ สเนฺต โก สุขวิหาริตโร ราชา วา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร อหํ วา’ติ? ‘เอวํ สเนฺต อายสฺมาว โคตโม สุขวิหาริตโร รญฺญา มาคเธน เสนิเยน พิมฺพิสาเรนา’’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน มหานาโม สโกฺก ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

จูฬทุกฺขกฺขนฺธสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ จตุตฺถํฯ

๕. อนุมานสุตฺตํ

๑๘๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภเคฺคสุ วิหรติ สุสุมารคิเร [สุํสุมารคิเร (สี. สฺยา. ปี.)] เภสกฬาวเน มิคทาเยฯ ตตฺร โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘อาวุโส, ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘อาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ –

‘‘ปวาเรติ เจปิ, อาวุโส, ภิกฺขุ – ‘วทนฺตุ มํ อายสฺมโนฺต, วจนีโยมฺหิ อายสฺมเนฺตหี’ติ, โส จ โหติ ทุพฺพโจ, โทวจสฺสกรเณหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต, อกฺขโม อปฺปทกฺขิณคฺคาหี อนุสาสนิํ, อถ โข นํ สพฺรหฺมจารี น เจว วตฺตพฺพํ มญฺญนฺติ, น จ อนุสาสิตพฺพํ มญฺญนฺติ, น จ ตสฺมิํ ปุคฺคเล วิสฺสาสํ อาปชฺชิตพฺพํ มญฺญนฺติฯ

‘‘กตเม จาวุโส, โทวจสฺสกรณา ธมฺมา? อิธาวุโส, ภิกฺขุ ปาปิโจฺฉ โหติ, ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสํ คโตฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ ปาปิโจฺฉ โหติ, ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสํ คโต – อยมฺปิ ธโมฺม โทวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ อตฺตุกฺกํสโก โหติ ปรวมฺภีฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ อตฺตุกฺกํสโก โหติ ปรวมฺภี – อยมฺปิ ธโมฺม โทวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ โกธโน โหติ โกธาภิภูโตฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ โกธโน โหติ โกธาภิภูโต – อยมฺปิ ธโมฺม โทวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส , ภิกฺขุ โกธโน โหติ โกธเหตุ อุปนาหีฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ โกธโน โหติ โกธเหตุ อุปนาหี – อยมฺปิ ธโมฺม โทวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ โกธโน โหติ โกธเหตุ อภิสงฺคีฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ โกธโน โหติ โกธเหตุ อภิสงฺคี – อยมฺปิ ธโมฺม โทวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ โกธโน โหติ โกธสามนฺตา [โกธสามนฺตํ (สฺยา. ปี. ก.)] วาจํ นิจฺฉาเรตาฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ โกธโน โหติ โกธสามนฺตา วาจํ นิจฺฉาเรตา – อยมฺปิ ธโมฺม โทวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต [จุทิโต (สี. สฺยา. ปี.)] โจทเกน โจทกํ ปฏิปฺผรติฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกํ ปฏิปฺผรติ – อยมฺปิ ธโมฺม โทวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกํ อปสาเทติฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกํ อปสาเทติ – อยมฺปิ ธโมฺม โทวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ , อาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส ปจฺจาโรเปติฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส ปจฺจาโรเปติ – อยมฺปิ ธโมฺม โทวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ – อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน อปทาเน น สมฺปายติฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน อปทาเน น สมฺปายติ – อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ มกฺขี โหติ ปฬาสีฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ มกฺขี โหติ ปฬาสี – อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ อิสฺสุกี โหติ มจฺฉรีฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ อิสฺสุกี โหติ มจฺฉรี – อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ สโฐ โหติ มายาวีฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ สโฐ โหติ มายาวี – อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ ถทฺโธ โหติ อติมานีฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ ถทฺโธ โหติ อติมานี – อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ สนฺทิฏฺฐิปรามาสี โหติ อาธานคฺคาหี ทุปฺปฏินิสฺสคฺคีฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ สนฺทิฏฺฐิปรามาสี โหติ อาธานคฺคาหี ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี – อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณฯ อิเม วุจฺจนฺตาวุโส, โทวจสฺสกรณา ธมฺมาฯ

๑๘๒. ‘‘โน เจปิ, อาวุโส, ภิกฺขุ ปวาเรติ – ‘วทนฺตุ มํ อายสฺมนฺโต, วจนีโยมฺหิ อายสฺมนฺเตหี’ติ, โส จ โหติ สุวโจ, โสวจสฺสกรเณหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต, ขโม ปทกฺขิณคฺคาหี อนุสาสนิํ, อถ โข นํ สพฺรหฺมจารี วตฺตพฺพเญฺจว มญฺญนฺติ, อนุสาสิตพฺพญฺจ มญฺญนฺติ, ตสฺมิญฺจ ปุคฺคเล วิสฺสาสํ อาปชฺชิตพฺพํ มญฺญนฺติฯ

‘‘กตเม จาวุโส, โสวจสฺสกรณา ธมฺมา? อิธาวุโส, ภิกฺขุ น ปาปิโจฺฉ โหติ, น ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสํ คโตฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ น ปาปิโจฺฉ โหติ น ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสํ คโต – อยมฺปิ ธโมฺม โสวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ อนตฺตุกฺกํสโก โหติ อปรวมฺภีฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ อนตฺตุกฺกํสโก โหติ อปรวมฺภี – อยมฺปิ ธโมฺม โสวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ น โกธโน โหติ น โกธาภิภูโตฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ น โกธโน โหติ น โกธาภิภูโต – อยมฺปิ ธโมฺม โสวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ น โกธโน โหติ น โกธเหตุ อุปนาหีฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ น โกธโน โหติ น โกธเหตุ อุปนาหี – อยมฺปิ ธโมฺม โสวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ น โกธโน โหติ น โกธเหตุ อภิสงฺคีฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ น โกธโน โหติ น โกธเหตุ อภิสงฺคี – อยมฺปิ ธโมฺม โสวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ น โกธโน โหติ น โกธสามนฺตา วาจํ นิจฺฉาเรตาฯ ยมฺปาวุโส , ภิกฺขุ น โกธโน โหติ น โกธสามนฺตา วาจํ นิจฺฉาเรตา – อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกํ นปฺปฏิปฺผรติฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกํ นปฺปฏิปฺผรติ – อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณ ฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกํ น อปสาเทติฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกํ น อปสาเทติ – อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส น ปจฺจาโรเปติฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส น ปจฺจาโรเปติ – อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน น อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรติ, น พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน น อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรติ, น พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ – อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน อปทาเน สมฺปายติฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน อปทาเน สมฺปายติ – อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ อมกฺขี โหติ อปฬาสีฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ อมกฺขี โหติ อปฬาสี – อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ อนิสฺสุกี โหติ อมจฺฉรีฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ อนิสฺสุกี โหติ อมจฺฉรี – อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ อสโฐ โหติ อมายาวีฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ อสโฐ โหติ อมายาวี – อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ อตฺถทฺโธ โหติ อนติมานีฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ อตฺถทฺโธ โหติ อนติมานี – อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุ อสนฺทิฏฺฐิปรามาสี โหติ อนาธานคฺคาหี สุปฺปฏินิสฺสคฺคีฯ ยมฺปาวุโส, ภิกฺขุ อสนฺทิฏฺฐิปรามาสี โหติ, อนาธานคฺคาหี สุปฺปฏินิสฺสคฺคี – อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณฯ อิเม วุจฺจนฺตาวุโส, โสวจสฺสกรณา ธมฺมาฯ

๑๘๓. ‘‘ตตฺราวุโส , ภิกฺขุนา อตฺตนาว อตฺตานํ เอวํ อนุมินิตพฺพํ [อนุมานิตพฺพํ (สี.)] – ‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล ปาปิจฺโฉ, ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสํ คโต, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหเญฺจว โข ปนสฺสํ ปาปิจฺโฉ ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสํ คโต, อหํปาสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโป’ติฯ เอวํ ชานเนฺตนาวุโส, ภิกฺขุนา ‘น ปาปิจฺโฉ ภวิสฺสามิ, น ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสํ คโต’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํฯ

‘‘‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล อตฺตุกฺกํสโก ปรวมฺภี, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหเญฺจว โข ปนสฺสํ อตฺตุกฺกํสโก ปรวมฺภี, อหํปาสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโป’ติฯ เอวํ ชานเนฺตนาวุโส,

ภิกฺขุนา ‘อนตฺตุกฺกํสโก ภวิสฺสามิ อปรวมฺภี’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํฯ

‘‘‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล โกธโน โกธาภิภูโต, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโปฯ อหเญฺจว โข ปนสฺสํ โกธโน โกธาภิภูโต, อหํปาสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโป’ติฯ เอวํ ชานเนฺตนาวุโส, ภิกฺขุนา ‘น โกธโน ภวิสฺสามิ น โกธาภิภูโต’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํฯ

‘‘‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล โกธโน โกธเหตุ อุปนาหี, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหเญฺจว โข ปนสฺสํ โกธโน โกธเหตุ อุปนาหี, อหํปาสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโป’ติฯ เอวํ ชานเนฺตนาวุโส, ภิกฺขุนา ‘น โกธโน ภวิสฺสามิ น โกธเหตุ อุปนาหี’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํฯ

‘‘‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล โกธโน โกธเหตุ อภิสงฺคี, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหเญฺจว โข ปนสฺสํ โกธโน โกธเหตุ อภิสงฺคี, อหํปาสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโป’ติฯ เอวํ ชานเนฺตนาวุโส, ภิกฺขุนา ‘น โกธโน ภวิสฺสามิ น โกธเหตุ อภิสงฺคี’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํฯ

‘‘‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล โกธโน โกธสามนฺตา วาจํ นิจฺฉาเรตา, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหเญฺจว โข ปนสฺสํ โกธโน โกธสามนฺตา วาจํ นิจฺฉาเรตา, อหํปาสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโป’ติฯ เอวํ ชานเนฺตนาวุโส, ภิกฺขุนา ‘น โกธโน ภวิสฺสามิ น โกธสามนฺตา วาจํ นิจฺฉาเรสฺสามี’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํฯ

‘‘‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล โจทิโต โจทเกน โจทกํ ปฏิปฺผรติ, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหเญฺจว โข ปน โจทิโต โจทเกน โจทกํ ปฏิปฺผเรยฺยํ , อหํปาสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโป’ติฯ เอวํ ชานเนฺตนาวุโส, ภิกฺขุนา ‘โจทิโต โจทเกน โจทกํ นปฺปฏิปฺผริสฺสามี’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํฯ

‘‘‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล โจทิโต โจทเกน โจทกํ อปสาเทติ, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหเญฺจว โข ปน โจทิโต โจทเกน โจทกํ อปสาเทยฺยํ, อหํปาสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโป’ติฯ เอวํ ชานเนฺตนาวุโส, ภิกฺขุนา ‘โจทิโต โจทเกน โจทกํ น อปสาเทสฺสามี’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํฯ

‘‘‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส ปจฺจาโรเปติ, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหเญฺจว โข ปน โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส ปจฺจาโรเปยฺยํ, อหํปาสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโป’ติฯ เอวํ ชานเนฺตนาวุโส, ภิกฺขุนา ‘โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส น ปจฺจาโรเปสฺสามี’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํฯ

‘‘‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล โจทิโต โจทเกน อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหเญฺจว โข ปน โจทิโต โจทเกน อเญฺญนญฺญํ ปฏิจเรยฺยํ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมยฺยํ , โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกเรยฺยํ, อหํปาสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโป’ติฯ เอวํ ชานเนฺตนาวุโส, ภิกฺขุนา ‘โจทิโต โจทเกน น อเญฺญนญฺญํ ปฏิจริสฺสามิ, น พหิทฺธา กถํ อปนาเมสฺสามิ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกริสฺสามี’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํฯ

‘‘‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล โจทิโต โจทเกน อปทาเน น สมฺปายติ, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหเญฺจว โข ปน โจทิโต โจทเกน อปทาเน น สมฺปาเยยฺยํ, อหํปาสฺสํ ปเรสํ อปฺปิ

โย อมนาโป’ติฯ เอวํ ชานเนฺตนาวุโส, ภิกฺขุนา ‘โจทิโต โจทเกน อปทาเน สมฺปายิสฺสามี’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํฯ

‘‘‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล มกฺขี ปฬาสี, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหเญฺจว โข ปนสฺสํ มกฺขี ปฬาสี, อหํปาสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโป’ติฯ เอวํ ชานเนฺตนาวุโส, ภิกฺขุนา ‘อมกฺขี ภวิสฺสามิ อปฬาสี’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํฯ

‘‘‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล อิสฺสุกี มจฺฉรี, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหเญฺจว โข ปนสฺสํ อิสฺสุกี มจฺฉรี, อหํปาสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโป’ติฯ เอวํ ชานเนฺตนาวุโส, ภิกฺขุนา ‘อนิสฺสุกี ภวิสฺสามิ อมจฺฉรี’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํฯ

‘‘‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล สโฐ มายาวี, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหเญฺจว โข ปนสฺสํ สโฐ มายาวี, อหํปาสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโป’ติฯ เอวํ ชานเนฺตนาวุโส, ภิกฺขุนา ‘อสโฐ ภวิสฺสามิ อมายาวี’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํฯ

‘‘‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล ถโทฺธ อติมานี, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหเญฺจว โข ปนสฺสํ ถโทฺธ อติมานี, อหํปาสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโป’ติฯ เอวํ ชานเนฺตนาวุโส, ภิกฺขุนา ‘อตฺถโทฺธ ภวิสฺสามิ อนติมานี’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํฯ

‘‘‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล สนฺทิฎฺฐิปรามาสี อาธานคฺคาหี ทุปฺปฎินิสฺสคฺคี, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหเญฺจว โข ปนสฺสํ สนฺทิฎฺฐิปรามาสี อาธานคฺคาหี ทุปฺปฎินิสฺสคฺคี, อหํปาสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโป’ติฯ เอวํ ชานเนฺตนาวุโส, ภิกฺขุนา ‘อสนฺทิฎฺฐิปรามาสี ภวิสฺสามิ อนาธานคฺคาหี สุปฺปฎินิสฺสคฺคี’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํฯ

๑๘๔. ‘‘ตตฺราวุโส , ภิกฺขุนา อตฺตนาว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘กึ นุ โขมฺหิ ปาปิโจฺฉ, ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสํ คโต’ติ? สเจ, อาวุโส , ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘ปาปิโจฺฉ โขมฺหิ, ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสํ คโต’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํฯ สเจ ปนาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘น โขมฺหิ ปาปิโจฺฉ, น ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสํ คโต’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมเชฺชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุนา อตฺตนาว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘กึ นุ โขมฺหิ อตฺตุกฺกํสโก ปรวมฺภี’ติ? สเจ, อาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘อตฺตุกฺกํสโก โขมฺหิ ปรวมฺภี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํฯ สเจ ปนาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘อนตฺตุกฺกํสโก โขมฺหิ อปรวมฺภี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมเชฺชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุนา อตฺตนาว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘กึ นุ โขมฺหิ โกธโน โกธาภิภูโต’ติ? สเจ, อาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘โกธโน โขมฺหิ โกธาภิภูโต’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํฯ สเจ ปนาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘น โขมฺหิ โกธโน โกธาภิภูโต’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมเชฺชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุนา อตฺตนาว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘กึ นุ โขมฺหิ โกธโน โกธเหตุ อุปนาหี’ติ? สเจ, อาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘โกธโน โขมฺหิ โกธเหตุ อุปนาหี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํฯ สเจ ปนาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘น โขมฺหิ โกธโน โกธเหตุ อุปนาหี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมเชฺชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุนา อตฺตนาว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘กึ นุ โขมฺหิ โกธโน โกธเหตุ อภิสงฺคี’ติ? สเจ, อาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘โกธโน โขมฺหิ โกธเหตุ อภิสงฺคี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํฯ สเจ ปนาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘น โขมฺหิ โกธโน โกธเหตุ อภิสงฺคี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมเชฺชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุนา อตฺตนาว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘กึ นุ โขมฺหิ โกธโน โกธสามนฺตา วาจํ นิจฺฉาเรตา’ติ? สเจ, อาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘โกธโน โขมฺหิ โกธสามนฺตา วาจํ นิจฺฉาเรตา’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํฯ สเจ ปนาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘น โขมฺหิ โกธโน โกธสามนฺตา วาจํ นิจฺฉาเรตา’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมเชฺชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุนา อตฺตนาว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘กึ นุ โขมฺหิ โจทิโต โจทเกน โจทกํ ปฏิปฺผรามี’ติ? สเจ, อาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน โจทกํ ปฏิปฺผรามี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํฯ สเจ ปนาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน โจทกํ นปฺปฏิปฺผรามี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมเชฺชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุนา อตฺตนาว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘กึ นุ โขมฺหิ โจทิโต โจทเกน โจทกํ อปสาเทมี’ติ? สเจ, อาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน โจทกํ อปสาเทมี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํฯ สเจ ปนาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน โจทกํ น อปสาเทมี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมเชฺชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุนา อตฺตนาว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘กึ นุ โขมฺหิ โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส ปจฺจาโรเปมี’ติ? สเจ, อาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน โจทกสฺส ปจฺจาโรเปมี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํฯ สเจ ปนาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน โจทกสฺส น ปจฺจาโรเปมี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมเชฺชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุนา อตฺตนาว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘กึ นุ โขมฺหิ โจทิโต โจทเกน อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรามิ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมมิ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรมี’ติ? สเจ, อาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรามิ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมมิ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรมี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํฯ สเจ ปนาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน น อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรามิ, น พหิทฺธา กถํ อปนาเมมิ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรมี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมเชฺชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุนา อตฺตนาว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘กึ นุ โขมฺหิ โจทิโต โจทเกน อปทาเน น สมฺปายามี’ติ? สเจ, อาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน อปทาเน น สมฺปายามี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํฯ สเจ ปนาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน อปทาเน สมฺปายามี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมเชฺชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

‘‘ปุน จปรํ , อาวุโส, ภิกฺขุนา อตฺตนาว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘กึ นุ โขมฺหิ มกฺขี ปฬาสี’ติ? สเจ, อาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘มกฺขี โขมฺหิ ปฬาสี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํฯ สเจ ปนาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘อมกฺขี โขมฺหิ อปฬาสี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมเชฺชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุนา อตฺตนาว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘กึ นุ โขมฺหิ อิสฺสุกี มจฺฉรี’ติ? สเจ, อาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘อิสฺสุกี โขมฺหิ มจฺฉรี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํฯ สเจ ปนาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘อนิสฺสุกี โขมฺหิ อมจฺฉรี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมเชฺชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุนา อตฺตนาว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘กึ นุ โขมฺหิ สโฐ มายาวี’ติ? สเจ, อาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘สโฐ โขมฺหิ มายาวี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํฯ สเจ ปนาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘อสโฐ โขมฺหิ อมายาวี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมเชฺชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุนา อตฺตนาว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘กึ นุ โขมฺหิ ถโทฺธ อติมานี’ติ? สเจ, อาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘ถโทฺธ โขมฺหิ อติมานี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํฯ สเจ ปนาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘อตฺถโทฺธ โขมฺหิ อนติมานี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมเชฺชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, ภิกฺขุนา อตฺตนาว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘กึ นุ โขมฺหิ สนฺทิฏฺฐิปรามาสี อาธานคฺคาหี ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี’ติ? สเจ, อาวุโส , ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘สนฺทิฏฺฐิปรามาสี โขมฺหิ อาธานคฺคาหี ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา

เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํฯ สเจ ปนาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘อสนฺทิฏฺฐิปรามาสี โขมฺหิ อนาธานคฺคาหี สุปฺปฏินิสฺสคฺคี’ติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุฯ

“สเจ , อาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน สเพฺพปิเม ปาปเก อกุสเล ธมฺเม อปฺปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา สเพฺพสํเยว อิเมสํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํฯ สเจ ปนาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน สเพฺพปิเม ปาปเก อกุสเล ธมฺเม ปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ, อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุฯ

“เสยฺยถาปิ, อาวุโส, อิตฺถี วา ปุริโส วา, ทหโร ยุวา มณฺฑนชาติโก, อาทาเส วา ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต, อเจฺฉ วา อุทกปเตฺต, สกํ มุขนิมิตฺตํ ปจฺจเวกฺขมาโน, สเจ ตตฺถ ปสฺสติ รชํ วา องฺคณํ วา, ตเสฺสว รชสฺส วา องฺคณสฺส วา ปหานาย วายมติ; โน เจ ตตฺถ ปสฺสติ รชํ วา องฺคณํ วา, เตเนว อตฺตมโน โหติ – ‘ลาภา วต เม, ปริสุทฺธํ วต เม’ติฯ เอวเมว โข, อาวุโส, สเจ ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน สเพฺพปิเม ปาปเก อกุสเล ธมฺเม อปฺปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา สเพฺพสํเยว อิเมสํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํฯ สเจ ปนาวุโส, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน สเพฺพปิเม ปาปเก อกุสเล ธมฺเม ปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสติ, เตนาวุโส, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ, อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสู’’ติฯ

อิทมโวจายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโนฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

อนุมานสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ปญฺจมํฯ

๖. เจโตขิลสุตฺตํ

๑๘๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “ภิกฺขโว’’ติฯ “ภทเนฺต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

“ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ปญฺจ เจโตขิลา อปฺปหีนา, ปญฺจ เจตโสวินิพนฺธา [เจตโสวินิพทฺธา (สี.), เจโตวินิพทฺธา (สารตฺถทีปนีฏีกา)] อสมุจฺฉินฺนา, โส วติมสฺมิํ ธมฺมวินเย วุทฺธิํ วิรูฬฺหิํ เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

“กตมาสฺส ปญฺจ เจโตขิลา อปฺปหีนา โหนฺติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สตฺถริ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติฯ โย โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สตฺถริ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ ตสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานายฯ ยสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ ปฐโม เจโตขิโล อปฺปหีโน โหติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธเมฺม กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ…เป.… เอวมสฺสายํ ทุติโย เจโตขิโล อปฺปหีโน โหติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สงฺเฆ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ…เป…. เอวมสฺสายํ ตติโย เจโตขิโล อปฺปหีโน โหติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สิกฺขาย กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติฯ โย โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สิกฺขาย กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ, ตสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานายฯ ยสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ จตุโตฺถ เจโตขิโล อปฺปหีโน โหติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺรหฺมจารีสุ กุปิโต โหติ อนตฺตมโน อาหตจิโตฺต ขิลชาโตฯ โย โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺรหฺมจารีสุ กุปิโต โหติ อนตฺตมโน อาหตจิโตฺต ขิลชาโต, ตสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานายฯ ยสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ ปญฺจโม เจโตขิโล อปฺปหีโน โหติฯ อิมาสฺส ปญฺจ เจโตขิลา อปฺปหีนา โหนฺติฯ

๑๘๖. “กตมาสฺส ปญฺจ เจตโสวินิพนฺธา อสมุจฺฉินฺนา โหนฺติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเม อวีตราโค [อวิคตราโค (กตฺถจิ)] โหติ อวิคตจฺฉโนฺท อวิคตเปโม อวิคตปิปาโส อวิคตปริฬาโห อวิคตตโณฺหฯ โย โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเม อวีตราโค โหติ อวิคตจฺฉโนฺท อวิคตเปโม อวิคตปิปาโส อวิคตปริฬาโห อวิคตตโณฺห, ตสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานายฯ ยสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ ปฐโม เจตโสวินิพโนฺธ อสมุจฺฉิโนฺน โหติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเย อวีตราโค โหติ…เป…. เอวมสฺสายํ ทุติโย เจตโสวินิพโนฺธ อสมุจฺฉิโนฺน โหติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ รูเป อวีตราโค โหติ…เป…. เอวมสฺสายํ ตติโย เจตโสวินิพโนฺธ อสมุจฺฉิโนฺน โหติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยาวทตฺถํ อุทราวเทหกํ ภุญฺชิตฺวา เสยฺยสุขํ ปสฺสสุขํ มิทฺธสุขํ อนุยุโตฺต วิหรติฯ โย โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยาวทตฺถํ อุทราวเทหกํ ภุญฺชิตฺวา เสยฺยสุขํ ปสฺสสุขํ มิทฺธสุขํ อนุยุโตฺต วิหรติ, ตสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานายฯ ยสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ จตุโตฺถ เจตโสวินิพโนฺธ อสมุจฺฉิโนฺน โหติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อญฺญตรํ เทวนิกายํ ปณิธาย พฺรหฺมจริยํ จรติ – ‘อิมินาหํ สีเลน วา วเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวญฺญตโร วา’ติฯ โย โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อญฺญตรํ เทวนิกายํ ปณิธาย พฺรหฺมจริยํ จรติ – ‘อิมินาหํ สีเลน วา วเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวญฺญตโร วา’ติ, ตสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย ฯ ยสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ ปญฺจโม เจตโสวินิพโนฺธ อสมุจฺฉิโนฺน โหติฯ อิมาสฺส ปญฺจ เจตโสวินิพนฺธา อสมุจฺฉินฺนา โหนฺติฯ

“ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อิเม ปญฺจ เจโตขิลา อปฺปหีนา, อิเม ปญฺจ เจตโสวินิพนฺธา อสมุจฺฉินฺนา, โส วติมสฺมิํ ธมฺมวินเย วุทฺธิํ วิรูฬฺหิํ เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ

วิชฺชติฯ

๑๘๗. ‘‘ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ปญฺจ เจโตขิลา ปหีนา, ปญฺจ เจตโสวินิพนฺธา สุสมุจฺฉินฺนา, โส วติมสฺมึ ธมฺมวินเย วุทฺธึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสตีติ – ฐานเมตํ วิชฺชติฯ

‘‘กตมาสฺส ปญฺจ เจโตขิลา ปหีนา โหนฺติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สตฺถริ น กงฺขติ น วิจิกิจฺฉติ อธิมุจฺจติ สมฺปสีทติฯ โย โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สตฺถริ น กงฺขติ น วิจิกิจฺฉติ อธิมุจฺจติ สมฺปสีทติ, ตสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานายฯ ยสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ ปฐโม เจโตขิโล ปหีโน โหติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธมฺเม น กงฺขติ น วิจิกิจฺฉติ อธิมุจฺจติ สมฺปสีทติ…เป.… เอวมสฺสายํ ทุติโย เจโตขิโล ปหีโน โหติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สงฺเฆ น กงฺขติ น วิจิกิจฺฉติ อธิมุจฺจติ สมฺปสีทติ…เป.… เอวมสฺสายํ ตติโย เจโตขิโล ปหีโน โหติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สิกฺขาย น กงฺขติ น วิจิกิจฺฉติ อธิมุจฺจติ สมฺปสีทติ…เป.… เอวมสฺสายํ จตุตฺโถ เจโตขิโล ปหีโน โหติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺรหฺมจารีสุ น กุปิโต โหติ น อนตฺตมโน [อตฺตมโน (สี. ปี.)] อนาหตจิตฺโต อขิลชาโตฯ โย โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺรหฺมจารีสุ น กุปิโต โหติ น อนตฺตมโน อนาหตจิตฺโต อขิลชาโต, ตสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานายฯ ยสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ ปญฺจโม เจโตขิโล ปหีโน โหติฯ อิมาสฺส ปญฺจ เจโตขิลา ปหีนา โหนฺติฯ

๑๘๘. ‘‘กตมาสฺส ปญฺจ เจตโสวินิพนฺธา สุสมุจฺฉินฺนา โหนฺติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเม วีตราโค โหติ วิคตจฺฉนฺโท วิคตเปโม วิคตปิปาโส วิคตปริฬาโห วิคตตโณฺหฯ โย โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเม วีตราโค โหติ วิคตจฺฉนฺโท วิคตเปโม วิคตปิปาโส วิคตปริฬาโห วิคตตโณฺห, ตสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานายฯ ยสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ ปฐโม เจตโสวินิพนฺโธ สุสมุจฺฉิโนฺน โหติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเย วีตราโค โหติ…เป.… รูเป วีตราโค โหติ…เป.… น ยาวทตฺถํ อุทราวเทหกํ ภุญฺชิตฺวา เสยฺยสุขํ ปสฺสสุขํ มิทฺธสุขํ อนุยุตฺโต วิหรติฯ โย โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น ยาวทตฺถํ อุทราวเทหกํ ภุญฺชิตฺวา เสยฺยสุขํ ปสฺสสุขํ มิทฺธสุขํ อนุยุตฺโต วิหรติ, ตสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานายฯ ยสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ จตุตฺโถ เจตโสวินิพนฺโธ สุสมุจฺฉิโนฺน โหติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น อญฺญตรํ เทวนิกายํ ปณิธาย พฺรหฺมจริยํ จรติ – ‘อิมินาหํ สีเลน วา วเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวญฺญตโร วา’ติฯ โย โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น อญฺญตรํ เทวนิกายํ ปณิธาย พฺรหฺมจริยํ จรติ – ‘อิมินาหํ สีเลน วา วเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวญฺญตโร วา’ติ, ตสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานายฯ ยสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย,

เอวมสฺสายํ ปญฺจโม เจตโสวินิพโนฺธ สุสมุจฺฉิโนฺน โหติฯ อิมาสฺส ปญฺจ เจตโสวินิพนฺธา สุสมุจฺฉินฺนา โหนฺติฯ

‘‘ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อิเม ปญฺจ เจโตขิลา ปหีนา, อิเม ปญฺจ เจตโสวินิพนฺธา สุสมุจฺฉินฺนา, โส วตีมสฺมึ ธมฺมวินเย วุทฺธึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสตีติ – ฐานเมตํ วิชฺชติฯ

๑๘๙. ‘‘โส ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ, วีริยสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ, จิตฺตสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ, วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ, อุสฺโสฬฺหีเยว ปญฺจมีฯ ส โข โส, ภิกฺขเว, เอวํ อุสฺโสฬฺหีปนฺนรสงฺคสมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภโพฺพ อภินิพฺพิทาย, ภโพฺพ สโมฺพธาย, ภโพฺพ อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมายฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, กุกฺกุฏิยา อณฺฑานิ อฏฺฐ วา ทส วา ทฺวาทส วาฯ ตานสฺสุ กุกฺกุฏิยา สมฺมา อธิสยิตานิ สมฺมา ปริเสทิตานิ สมฺมา ปริภาวิตานิฯ กิญฺจาปิ ตสฺสา กุกฺกุฏิยา น เอวํ อิจฺฉา อุปฺปเชฺชยฺย – ‘อโห วติเม กุกฺกุฏโปตกา ปาทนขสิขาย วา มุขตุณฺฑเกน วา อณฺฑโกสํ ปทาเลตฺวา โสตฺถินา อภินิพฺภิเชฺชยฺยุ’นฺติฯ อถ โข ภพฺพาว เต กุกฺกุฏโปตกา ปาทนขสิขาย วา มุขตุณฺฑเกน วา อณฺฑโกสํ ปทาเลตฺวา โสตฺถินา อภินิพฺภิชฺชิตุํฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, เอวํ อุสฺโสฬฺหิปนฺนรสงฺคสมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภโพฺพ อภินิพฺพิทาย, ภโพฺพ สโมฺพธาย, ภโพฺพ อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมายา’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

เจโตขิลสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ฉฏฺฐํฯ

๗. วนปตฺถสุตฺตํ

๑๙๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทเนฺต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ – ‘‘วนปตฺถปริยายํ โว, ภิกฺขเว, เทเสสฺสามิ, ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

๑๙๑. ‘‘อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อญฺญตรํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรติฯ ตสฺส ตํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นานุปาปุณาติฯ เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา – จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา – เต กสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ – ‘อหํ โข อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรามิ, ตสฺส เม อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นานุปาปุณามิฯ เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา – จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา – เต กสิเรน สมุทาคจฺฉนฺตี’ติฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา รตฺติภาคํ วา ทิวสภาคํ วา ตมฺหา วนปตฺถา ปกฺกมิตพฺพํ, น วตฺถพฺพํฯ

๑๙๒. ‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อญฺญตรํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรติฯ ตสฺส ตํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปริ

กฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นานุปาปุณาติฯ เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา – จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา – เต อปฺปกสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติฯ เตน , ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ – ‘อหํ โข อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรามิฯ ตสฺส เม อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นานุปาปุณามิฯ เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา – จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา – เต อปฺปกสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติฯ น โข ปนาหํ จีวรเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต น ปิณฺฑปาตเหตุ…เป.… น เสนาสนเหตุ…เป.… น คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตฯ อถ จ ปน เม อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นานุปาปุณามี’ติฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา สงฺขาปิ ตมฺหา วนปตฺถา ปกฺกมิตพฺพํ, น วตฺถพฺพํฯ

๑๙๓. ‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อญฺญตรํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรติฯ ตสฺส ตํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ อนุปาปุณาติฯ เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา – จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา, เต กสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ – ‘อหํ โข อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรามิฯ ตสฺส เม อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ อนุปาปุณามิฯ เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา – จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา – เต กสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติฯ น โข ปนาหํ จีวรเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต, น ปิณฺฑปาตเหตุ…เป.… น เสนาสนเหตุ…เป.… น คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตฯ อถ จ ปน เม อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ อนุปาปุณามี’ติฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา สงฺขาปิ ตสฺมึ วนปเตฺถ วตฺถพฺพํ, น ปกฺกมิตพฺพํฯ

๑๙๔. ‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อญฺญตรํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรติฯ ตสฺส ตํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ อนุปาปุณาติฯ เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา – จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา – เต อปฺปกสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ – ‘อหํ โข อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรามิฯ ตสฺส เม อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ อนุปาปุณามิฯ เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา – จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา – เต อปฺปกสิเรน สมุทาคจฺฉนฺตี’ติ ฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา ยาวชีวมฺปิ ตสฺมึ วนปเตฺถ วตฺถพฺพํ, น ปกฺกมิตพฺพํฯ

๑๙๕. ‘‘อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อญฺญตรํ คามํ อุปนิสฺสาย วิหรติ …เป.… อญฺญตรํ นิคมํ อุปนิสฺสาย วิหรติ…เป.… อญฺญตรํ นครํ อุปนิสฺสาย วิหรติ…เป.… อญฺญตรํ ชนปทํ อุปนิสฺ

สาย วิหรติ…เป…. อญฺญตรํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรติฯ ตสฺส ตํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นานุปาปุณาติฯ เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา – จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา – เต กสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ – ‘อหํ โข อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรามิฯ ตสฺส เม อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นานุปาปุณามิฯ เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา – จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา – เต กสิเรน สมุทาคจฺฉนฺตี’ติฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา รตฺติภาคํ วา ทิวสภาคํ วา โส ปุคฺคโล อนาปุจฺฉา ปกฺกมิตพฺพํ, นานุพนฺธิตพฺพํฯ

๑๙๖. ‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อญฺญตรํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรติฯ ตสฺส ตํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นานุปาปุณาติฯ เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา – จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา, เต อปฺปกสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ – ‘อหํ โข อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรามิฯ ตสฺส เม อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นานุปาปุณามิฯ เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา – จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา – เต อปฺปกสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติฯ น โข ปนาหํ จีวรเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต, น ปิณฺฑปาตเหตุ…เป…. น เสนาสนเหตุ…เป…. น คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตฯ อถ จ ปน เม อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นานุปาปุณามี’ติฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา สงฺขาปิ โส ปุคฺคโล อาปุจฺฉา ปกฺกมิตพฺพํ, นานุพนฺธิตพฺพํฯ

๑๙๗. ‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อญฺญตรํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรติฯ ตสฺส ตํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ อนุปาปุณาติฯ เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา – จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา – เต กสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ – ‘อหํ โข อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรามิฯ ตสฺส เม อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ อนุปาปุณามิฯ เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา – จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา – เต กสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติฯ น โข ปนาหํ จีวรเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต, น ปิณฺฑปาตเหตุ…เป…. น เสนาสนเหตุ…เป…. น คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตฯ อถ จ ปน เม อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ อนุปาปุณามี’ติฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา สงฺขาปิ โส ปุคฺคโล อนุพนฺธิตพฺโพ, น ปกฺกมิตพฺพํฯ

๑๙๘. ‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อญฺญตรํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรติฯ ตสฺส ตํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ , อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติฯ เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา – จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา – เต อปฺปกสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ – ‘อหํ โข อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรามิ ฯ ตสฺส เม อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณามิฯ เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา – จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา – เต อปฺปกสิเรน สมุทาคจฺฉนฺตี’ติฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา ยาวชีวมฺปิ โส ปุคฺคโล อนุพนฺธิตโพฺพ, น ปกฺกมิตพฺพํ, อปิ ปนุชฺชมาเนนปี’’ติ [อปิ ปณุชฺชมาเนนาติ (?)]ฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

วนปตฺถสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ สตฺตมํฯ

๘. มธุปิณฺฑิกสุตฺตํ

๑๙๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมิํ นิโคฺรธาราเมฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย กปิลวตฺถุํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ กปิลวตฺถุสฺมิํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกโนฺต เยน มหาวนํ เตนุปสงฺกมิ ทิวาวิหารายฯ มหาวนํ อโชฺฌคาเหตฺวา เพลุวลฏฺฐิกาย มูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิฯ ทณฺฑปาณิปิ โข สกฺโก ชงฺฆาวิหารํ [ชงฺฆวิหารํ (ก.)] อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน เยน มหาวนํ เตนุปสงฺกมิฯ มหาวนํ อโชฺฌคาเหตฺวา เยน เพลุวลฏฺฐิกา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา ทณฺฑโมลุพฺภ เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข ทณฺฑปาณิ สกฺโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กิํวาที สมโณ กิมกฺขายี’’ติ? ‘‘ยถาวาที โข, อาวุโส, สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย น เกนจิ โลเก วิคฺคยฺห ติฏฺฐติ, ยถา จ ปน กาเมหิ วิสํยุตฺตํ วิหรนฺตํ ตํ พฺราหฺมณํ อกถํกถิํ ฉินฺนกุกฺกุจฺจํ ภวาภเว วีตตณฺหํ สญฺญา นานุเสนฺติ – เอวํวาที โข อหํ, อาวุโส, เอวมกฺขายี’’ติฯ

‘‘เอวํ วุเตฺต ทณฺฑปาณิ สกฺโก สีสํ โอกเมฺปตฺวา , ชิวฺหํ นิลฺลาเฬตฺวา, ติวิสาขํ นลาฏิกํ นลาเฏ วุฏฺฐาเปตฺวา ทณฺฑโมลุพฺภ ปกฺกามิฯ

๒๐๐. อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยน นิโคฺรธาราโม เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘อิธาหํ, ภิกฺขเว, ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย กปิลวตฺถุํ ปิณฺฑาย ปาวิสิํฯ กปิลวตฺถุสฺมิํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกโนฺต เยน มหาวนํ เตนุปสงฺกมิํ ทิวาวิหารายฯ มหาวนํ อโชฺฌคาเหตฺวา เพลุวลฏฺฐิกาย มูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิํฯ ทณฺฑปาณิปิ โข, ภิกฺขเว, สกฺโก ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน เยน มหาวนํ เตนุปสงฺกมิฯ มหาวนํ อโชฺฌคาเหตฺวา เยน เพลุวลฏฺฐิกา เยนาหํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มยา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา ทณฺฑโมลุพฺภ เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข, ภิกฺขเว, ทณฺฑปาณิ สกฺโก มํ เอตทโวจ – ‘กิํวาที สมโณ กิมกฺขายี’ติ?

‘‘เอวํ วุตฺต อหํ, ภิกฺขเว, ทณฺฑปาณึ สกฺกํ เอตทโวจํ – ยถาวาที โข, อาวุโส, สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย น เกนจิ โลเก วิคฺคยฺห ติฏฺฐติ, ยถา จ ปน กาเมหิ วิสํยุตฺตํ วิหรนฺตํ ตํ พฺราหฺมณํ อกถํกถึ ฉินฺนกุกฺกุจฺจํ ภวาภเว วีตตณฺหํ สญฺญา นานุเสนฺติ – เอวํวาที โข อหํ, อาวุโส, เอวมกฺขายี’’ติฯ ‘‘เอวํ วุตฺต ภิกฺขเว, ทณฺฑปาณิ สกฺโก สีสํ โอกเมฺปตฺวา, ชิวฺหํ นิลฺลาเฬตฺวา, ติวิสาขํ นลาฏิกํ นลาเฏ วุฏฺฐาเปตฺวา ทณฺฑโมลุพฺภ ปกฺกามี’’ติฯ

๒๐๑. เอวํ วุตฺต อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กึวาที ปน, ภเนฺต, ภควา สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย น เกนจิ โลเก วิคฺคยฺห ติฏฺฐติ? กถญฺจ ปน, ภเนฺต, ภควนฺตํ กาเมหิ วิสํยุตฺตํ วิหรนฺตํ ตํ พฺราหฺมณํ อกถํกถึ ฉินฺนกุกฺกุจฺจํ ภวาภเว วีตตณฺหํ สญฺญา นานุเสนฺตี’’ติ? ‘‘ยโตนิทานํ, ภิกฺขุ, ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติฯ เอตฺถ เจ นตฺถิ อภินนฺทิตพฺพํ อภิวทิตพฺพํ อโชฺฌสิตพฺพํฯ เอเสวโนฺต ราคานุสยานํ, เอเสวโนฺต ปฏิฆานุสยานํ, เอเสวโนฺต ทิฏฺฐานุสยานํ , เอเสวโนฺต วิจิกิจฺฉานุสยานํ, เอเสวโนฺต มานานุสยานํ, เอเสวโนฺต ภวราคานุสยานํ, เอเสวโนฺต อวิชฺชานุสยานํ, เอเสวโนฺต ทณฺฑาทาน-สตฺถาทาน-กลห-วิคฺคห-วิวาท-ตุวํตุวํ-เปสุญฺญ-มุสาวาทานํฯ เอเตฺถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺตี’ติฯ อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวาน สุคโต อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปาวิสิฯ

๒๐๒. อถ โข เตสํ ภิกฺขูนํ อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต เอตทโหสิ – ‘‘อิทํ โข โน, อาวุโส, ภควา สํขิเตฺตน อุเทฺทสํ อุทฺทิสิตฺวา, วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา, อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิโฏฺฐ – ‘ยโตนิทานํ, ภิกฺขุ, ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติฯ เอตฺถ เจ นตฺถตฺถิ อภินนฺทิตพฺพํ อภิวทิตพฺพํ อโชฺฌสิตพฺพํฯ เอเสวโนฺต ราคานุสยานํ…เป…. เอเตฺถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺตี’ติ ฯ โก นุ โข อิมสฺส ภควตา สํขิเตฺตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภเชยฺยา’’ติ? อถ โข เตสํ ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ – ‘‘อยํ โข อายสฺมา มหากจฺจาโน สตฺถุ เจว สํวณฺณิโต สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํฯ ปโหติ จายสฺมา มหากจฺจาโน อิมสฺส ภควตา สํขิเตฺตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุํฯ ยํนูน มยํ เยนายสฺมา มหากจฺจาโน เตนุปสงฺกเมยฺยาม; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตมตฺถํ ปฏิปุเจฺฉยฺยามา’’ติฯ

อถ โข เต ภิกฺขู เยนายสฺมา มหากจฺจาโน เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา มหากจฺจาเนน สทฺธึ สโมฺมทึสุฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺนา โข เต ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตทโวจุํ – ‘‘อิทํ โข โน, อาวุโส กจฺจาน, ภควา สํขิเตฺตน อุเทฺทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิโฏฺฐ – ‘ยโตนิทานํ, ภิกฺขุ, ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติฯ เอตฺถ เจ นตฺถิ อภินนฺทิตพฺพํ อภิวทิตพฺพํ อโชฺฌสิตพฺพํฯ เอเสวโนฺต ราคานุสยานํ…เป…. เอเตฺถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺตี’ติฯ เตสํ โน, อาวุโส กจฺจาน, อมฺหากํ อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต เอตทโหสิ – ‘อิทํ โข โน, อาวุโส, ภควา สํขิเตฺตน อุเทฺทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิโฏฺฐ – ‘‘ยโตนิทานํ, ภิกฺขุ, ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติฯ เอตฺถ เจ นตฺถิ อภินนฺทิตพฺพํ อภิวทิตพฺพํ อโชฺฌสิตพฺพํฯ เอเสวโนฺต ราคานุสยานํ…เป…. เอเตฺถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺตี’’ติฯ โก นุ โข อิมสฺส ภควตา สํขิเตฺตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภเชยฺยาติ? เตสํ โน, อาวุโส กจฺจาน, อมฺหากํ เอตทโหสิ – ‘อยํ โข อายสฺมา มหากจฺจาโน สตฺถุ เจว สํวณฺณิโต

สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํ, ปโหติ จายสฺมา มหากจฺจาโน อิมสฺส ภควตา สํขิเตฺตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุํฯ ยํนูน มยํ เยนายสฺมา มหากจฺจาโน เตนุปสงฺกเมยฺยาม; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตมตฺถํ ปฏิปุเจฺฉยฺยามา’ติฯ วิภชตายสฺมา มหากจฺจาโน’’ติฯ

๒๐๓. ‘‘เสยฺยถาปิ, อาวุโส, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว มูลํ, อติกฺกมฺม ขนฺธํ, สาขาปลาเส สารํ ปริเยสิตพฺพํ มเญฺญยฺย; เอวํสมฺปทมิทํ อายสฺมนฺตานํ สตฺถริ สมฺมุขีภูเต, ตํ ภควนฺตํ อติสิตฺวา , อเมฺห เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺฉิตพฺพํ มญฺญถฯ โส หาวุโส, ภควา ชานํ ชานาติ, ปสฺสํ ปสฺสติ, จกฺขุภูโต ญาณภูโต ธมฺมภูโต พฺรหฺมภูโต, วตฺตา ปวตฺตา, อตฺถสฺส นิเนฺนตา, อมตสฺส ทาตา, ธมฺมสฺสามี ตถาคโตฯ โส เจว ปเนตสฺส กาโล อโหสิ, ยํ ภควนฺตํเยว เอตมตฺถํ ปฏิปุเจฺฉยฺยาถฯ ยถา โว ภควา พฺยากเรยฺย ตถา นํ ธาเรยฺยาถา’’ติฯ ‘‘อทฺธาวุโส กจฺจาน, ภควา ชานํ ชานาติ, ปสฺสํ ปสฺสติ, จกฺขุภูโต ญาณภูโต ธมฺมภูโต พฺรหฺมภูโต, วตฺตา ปวตฺตา, อตฺถสฺส นิเนฺนตา, อมตสฺส ทาตา, ธมฺมสฺสามี ตถาคโตฯ โส เจว ปเนตสฺส กาโล อโหสิ, ยํ ภควนฺตํเยว เอตมตฺถํ ปฏิปุเจฺฉยฺยามฯ ยถา โน ภควา พฺยากเรยฺย ตถา นํ ธาเรยฺยามฯ อปิ จายสฺมา มหากจฺจาโน สตฺถุ เจว สํวณฺณิโต สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํ, ปโหติ จายสฺมา มหากจฺจาโน อิมสฺส ภควตา สํขิเตฺตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุํฯ วิภชตายสฺมา มหากจฺจาโน อครุํ กตฺวา’’ติ [อครุกตฺวา (สี.), อครุกริตฺวา (สฺยา. ปี.)]ฯ ‘‘เตน หาวุโส, สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหากจฺจานสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ อายสฺมา มหากจฺจาโน เอตทโวจ –

๒๐๔. ‘‘ยํ โข โน, อาวุโส, ภควา สํขิเตฺตน อุเทฺทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิโฏฺฐ – ‘ยโตนิทานํ, ภิกฺขุ, ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติ ฯ เอตฺถ เจ นตฺถิ อภินนฺทิตพฺพํ อภิวทิตพฺพํ อโชฺฌสิตพฺพํ, เอเสวโนฺต ราคานุสยานํ…เป.… เอเตฺถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺตี’ติ, อิมสฺส โข อหํ, อาวุโส, ภควตา สํขิเตฺตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิ –

‘‘จกฺขุญฺจาวุโส, ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, ยํ เวเทติ ตํ สญฺชานาติ , ยํ สญฺชานาติ ตํ วิตเกฺกติ, ยํ วิตเกฺกติ ตํ ปปเญฺจติ, ยํ ปปเญฺจติ ตโตนิทานํ ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติ อตีตานาคตปจฺจุปฺปเนฺนสุ จกฺขุวิเญฺญเยฺยสุ รูเปสุฯ โสตญฺจาวุโส, ปฏิจฺจ สเทฺท จ อุปฺปชฺชติ โสตวิญฺญาณํ…เป.… ฆานญฺจาวุโส, ปฏิจฺจ คเนฺธ จ อุปฺปชฺชติ ฆานวิญฺญาณํ…เป.… ชิวฺหญฺจาวุโส, ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ ชิวฺหาวิญฺญาณํ…เป.… กายญฺจาวุโส, ปฏิจฺจ โผฏฺฐเพฺพ จ อุปฺปชฺชติ กายวิญฺญาณํ…เป.… มนญฺจาวุโส, ปฏิจฺจ ธเมฺม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, ยํ เวเทติ ตํ สญฺชานาติ, ยํ สญฺชานาติ ตํ วิตเกฺกติ, ยํ วิตเกฺกติ ตํ ปปเญฺจติ, ยํ ปปเญฺจติ ตโตนิทานํ ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติ อตีตานาคตปจฺจุปฺปเนฺนสุ มโนวิเญฺญเยฺยสุ ธเมฺมสุฯ

‘‘โส วตาวุโส, จกฺขุสฺมึ สติ รูเป สติ จกฺขุวิญฺญาเณ สติ ผสฺสปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ผสฺสปญฺญตฺติยา สติ เวทนาปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – ฐานเมตํ วิชฺชติฯ เวทนาปญฺญตฺติยา สติ สญฺญาปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – ฐานเมตํ วิชฺชติฯ สญฺญาปญฺญตฺติยา สติ วิตกฺกปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – ฐานเมตํ วิชฺชติฯ วิตกฺกปญฺญตฺติ

ยา สติ ปปญฺจสญฺญาสงฺขาสมุทาจรณปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – ฐานเมตํ วิชฺชติฯ โส ว ตาวุโส, โสตสฺมึ สติ สเทฺท สติ…เป…. ฆานสฺมึ สติ คเนฺธ สติ…เป…. ชิวฺหาย สติ รเส สติ…เป…. กายสฺมึ สติ โผฏฺฐเพฺพ สติ…เป…. มนสฺมึ สติ ธเมฺม สติ มโนวิญฺญาเณ สติ ผสฺสปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ผสฺสปญฺญตฺติยา สติ เวทนาปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – ฐานเมตํ วิชฺชติฯ เวทนาปญฺญตฺติยา สติ สญฺญาปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – ฐานเมตํ วิชฺชติฯ สญฺญาปญฺญตฺติยา สติ วิตกฺกปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – ฐานเมตํ วิชฺชติฯ วิตกฺกปญฺญตฺติยา สติ ปปญฺจสญฺญาสงฺขาสมุทาจรณปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – ฐานเมตํ วิชฺชติฯ

‘‘โส วตาวุโส, จกฺขุสฺมึ อสติ รูเป อสติ จกฺขุวิญฺญาเณ อสติ ผสฺสปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ผสฺสปญฺญตฺติยา อสติ เวทนาปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เวทนาปญฺญตฺติยา อสติ สญฺญาปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ สญฺญาปญฺญตฺติยา อสติ วิตกฺกปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ วิตกฺกปญฺญตฺติยา อสติ ปปญฺจสญฺญาสงฺขาสมุทาจรณปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ โส วตาวุโส, โสตสฺมึ อสติ สเทฺท อสติ…เป…. ฆานสฺมึ อสติ คเนฺธ อสติ…เป…. ชิวฺหาย อสติ รเส อสติ…เป…. กายสฺมึ อสติ โผฏฺฐเพฺพ อสติ…เป…. มนสฺมึ อสติ ธเมฺม อสติ มโนวิญฺญาเณ อสติ ผสฺสปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ผสฺสปญฺญตฺติยา อสติ เวทนาปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เวทนาปญฺญตฺติยา อสติ สญฺญาปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ สญฺญาปญฺญตฺติยา อสติ วิตกฺกปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ วิตกฺกปญฺญตฺติยา อสติ ปปญฺจสญฺญาสงฺขาสมุทาจรณปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

‘‘ยํ โข โน, อาวุโส, ภควา สํขิเตฺตน อุเทฺทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิโฏฺฐ – ‘ยโตนิทานํ, ภิกฺขุ, ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติ เอตฺถ เจ นตฺถิ อภินนฺทิตพฺพํ อภิวทิตพฺพํ อโชฺฌสิตพฺพํ เอเสวโนฺต ราคานุสยานํ…เป…. เอเตฺถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺตี’ติ, อิมสฺส โข อหํ, อาวุโส, ภควตา สํขิเตฺตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิฯ อากงฺขมานา จ ปน ตุเมฺห อายสฺมโนฺต ภควนฺตํเยว อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปฏิปุเจฺฉยฺยาถฯ ยถา โน ภควา พฺยากโรติ ตถา นํ ธาเรยฺยาถา’’ติฯ

๒๐๕. อถ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหากจฺจานสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘ยํ โข โน, ภเนฺต, ภควา สํขิเตฺตน อุเทฺทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิโฏฺฐ – ‘ยโตนิทานํ, ภิกฺขุ, ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติฯ เอตฺถ เจ นตฺถิ อภินนฺทิตพฺพํ อภิวทิตพฺพํ อโชฺฌสิตพฺพํฯ เอเสวโนฺต ราคานุสยานํ…เป…. เอเตฺถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺตี’ติฯ เตสํ โน, ภเนฺต, อมฺหากํ อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต เอตทโหสิ – ‘อิทํ โข โน, อาวุโส, ภควา สํขิเตฺตน อุเทฺทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิโฏฺฐ – ‘‘ยโตนิทานํ, ภิกฺขุ, ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติฯ เอตฺถ เจ นตฺถิ อภินนฺทิตพฺพํ อภิวทิตพฺพํ อโชฺฌสิตพฺพํฯ เอเสวโนฺต ราคานุสยานํ, เอเสวโนฺต ปฏิฆานุสยานํ, เอเสวโนฺต ทิฏฺฐานุสยานํ, เอเสวโนฺต วิจิกิจฺฉานุสยานํ, เอเสวโนฺต มานานุสยานํ, เอเสวโนฺต ภวราคานุสยานํ , เอเสวโนฺต อวิชฺชานุสยานํ, เอเสวโนฺต ทณฺฑาทาน-สตฺถาทาน-กลห-วิคฺ

คห-วิวาทตุวํตุวํ-เปสุญฺญ-มุสาวาทานํฯ เอเตฺถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺตี’’ติฯ โก นุ โข อิมสฺส ภควตา สํขิเตฺตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภเชยฺยา’ติ? เตสํ โน, ภเนฺต, อมฺหากํ เอตทโหสิ – ‘อยํ โข อายสฺมา มหากจฺจาโน สตฺถุ เจว สํวณฺณิโต สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํ, ปโหติ จายสฺมา มหากจฺจาโน อิมสฺส ภควตา สํขิเตฺตน อุเทฺทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุํ, ยํนูน มยํ เยนายสฺมา มหากจฺจาโน เตนุปสงฺกเมยฺยาม; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตมตฺถํ ปฏิปุเจฺฉยฺยามา’ติฯ อถ โข มยํ, ภเนฺต, เยนายสฺมา มหากจฺจาโน เตนุปสงฺกมิมฺห; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺฉิมฺหฯ เตสํ โน, ภเนฺต, อายสฺมตา มหากจฺจาเนน อิเมหิ อากาเรหิ อิเมหิ ปเทหิ อิเมหิ พฺยญฺชเนหิ อโตฺถ วิภโตฺต’’ติฯ ‘‘ปณฺฑิโต, ภิกฺขเว, มหากจฺจาโน; มหาปโญฺญ, ภิกฺขเว, มหากจฺจาโนฯ มํ เจปิ ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอตมตฺถํ ปฏิปุเจฺฉยฺยาถ, อหมฺปิ ตํ เอวเมวํ พฺยากเรยฺยํ ยถา ตํ มหากจฺจาเนน พฺยากตํฯ เอโส เจเวตสฺส อโตฺถฯ เอวญฺจ [เอวเมว จ (ก.)] นํ ธาเรถา’’ติฯ

เอวํ วุเตฺต อายสฺมา อานโนฺท ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘เสยฺยถาปิ, ภเนฺต, ปุริโส ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺยปเรโต มธุปิณฺฑิกํ อธิคเจฺฉยฺย, โส ยโต ยโต สาเยยฺย, ลเภเถว สาทุรสํ อเสจนกํฯ เอวเมว โข, ภเนฺต, เจตโส ภิกฺขุ ทพฺพชาติโก, ยโต ยโต อิมสฺส ธมฺมปริยายสฺส ปญฺญาย อตฺถํ อุปปริเกฺขยฺย, ลเภเถว อตฺตมนตํ, ลเภเถว เจตโส ปสาทํฯ โก นาโม อยํ [โก นามายํ (สฺยา.)], ภเนฺต, ธมฺมปริยาโย’’ติ? ‘‘ตสฺมาติห ตฺวํ, อานนฺท, อิมํ ธมฺมปริยายํ มธุปิณฺฑิกปริยาโย เตฺวว นํ ธาเรหี’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน อายสฺมา อานโนฺท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

มธุปิณฺฑิกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ อฏฺฐมํฯ

๙. เทฺวธาวิตกฺกสุตฺตํ

๒๐๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทเนฺต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘ปุเพฺพว เม, ภิกฺขเว, สโมฺพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตเสฺสว สโต เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ ทฺวิธา กตฺวา ทฺวิธา กตฺวา วิตเกฺก วิหเรยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ภิกฺขเว, โย จายํ กามวิตโกฺก โย จ พฺยาปาทวิตโกฺก โย จ วิหิํสาวิตโกฺก – อิมํ เอกํ ภาคมกาสิํ ; โย จายํ เนกฺขมฺมวิตโกฺก โย จ อพฺยาปาทวิตโกฺก โย จ อวิหิํสาวิตโกฺก – อิมํ ทุติยํ ภาคมกาสิํฯ

๒๐๗. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอวํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺชติ กามวิตโกฺกฯ โส เอวํ ปชานามิ – ‘อุปฺปโนฺน โข เม อยํ กามวิตโกฺกฯ โส จ โข อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, ปญฺญานิโรธิโก วิฆาตปกฺขิโก อนิพฺพานสํวตฺตนิโก’ [อนิพฺพานสํวตฺตนิโก’’ติ (?)]ฯ ‘อตฺตพฺยาพาธาย สํวตฺตตี’ติปิ เม, ภิกฺขเว, ปฏิสญฺจิกฺขโต อพฺภตฺถํ คจฺฉติ; ‘ปรพฺยาพาธาย สํวตฺตตี’ติปิ เม, ภิกฺขเว, ปฏิสญฺจิกฺขโต อพฺภตฺถํ คจฺฉติ; ‘อุภยพฺยาพาธาย สํวตฺตตี’ติปิ เม, ภิกฺขเว, ปฏิสญฺจิกฺขโต อพฺภตฺถํ คจฺฉติ; ‘ปญฺญานิโรธิโก วิฆาตปกฺขิโก อนิพฺพานสํวตฺตนิโก’ติปิ เม, ภิกฺขเว, ปฏิสญฺจิกฺขโต อพฺภตฺถํ คจฺฉติฯ โส โข อหํ, ภิกฺขเว, อุปฺปนฺนุปฺปนฺนํ กามวิตกฺกํ ปชหเมว [อ

ตีตกาลิกกิริยาปทานิเยว] วิโนทเมว [อตีตกาลิกกิริยาปทานิเยว] พฺยนฺตเมว [พฺยเนฺตว (สี. สฺยา. ปี.)] นํ อกาสึฯ

๒๐๘. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอวํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺชติ พฺยาปาทวิตกฺโก…เป…. อุปฺปชฺชติ วิหิํสาวิตกฺโกฯ โส เอวํ ปชานามิ – ‘อุปฺปนฺโน โข เม อยํ วิหิํสาวิตกฺโกฯ โส จ โข อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, ปญฺญานิโรธิโก วิฆาตปกฺขิโก อนิพฺพานสํวตฺตนิโก’ฯ ‘อตฺตพฺยาพาธาย สํวตฺตตี’ติปิ เม, ภิกฺขเว, ปฏิสญฺจิกฺขโต อพฺภตฺถํ คจฺฉติ; ‘ปรพฺยาพาธาย สํวตฺตตี’ติปิ เม, ภิกฺขเว, ปฏิสญฺจิกฺขโต อพฺภตฺถํ คจฺฉติ; ‘อุภยพฺยาพาธาย สํวตฺตตี’ติปิ เม, ภิกฺขเว, ปฏิสญฺจิกฺขโต อพฺภตฺถํ คจฺฉติ; ‘ปญฺญานิโรธิโก วิฆาตปกฺขิโก อนิพฺพานสํวตฺตนิโก’ติปิ เม, ภิกฺขเว, ปฏิสญฺจิกฺขโต อพฺภตฺถํ คจฺฉติฯ โส โข อหํ, ภิกฺขเว, อุปฺปนฺนุปฺปนฺนํ วิหิํสาวิตกฺกํ ปชหเมว วิโนทเมว พฺยนฺตเมว นํ อกาสึฯ

‘‘ยญฺญเทว, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ พหุลมนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ, ตถา ตถา นติ โหติ เจตโสฯ กามวิตกฺกํ เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ พหุลมนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ, ปหาสิ เนกฺขมฺมวิตกฺกํ, กามวิตกฺกํ พหุลมกาสิ, ตสฺส ตํ กามวิตกฺกาย จิตฺตํ นมติฯ พฺยาปาทวิตกฺกํ เจ, ภิกฺขเว…เป…. วิหิํสาวิตกฺกํ เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ พหุลมนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ, ปหาสิ อวิหิํสาวิตกฺกํ, วิหิํสาวิตกฺกํ พหุลมกาสิ, ตสฺส ตํ วิหิํสาวิตกฺกาย จิตฺตํ นมติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สรทสมเย กิฏฺฐสมฺพาเธ โคปาลโก คาโว รกฺเขยฺยฯ โส ตา คาโว ตโต ตโต ทณฺเฑน อาโกเฏยฺย ปฏิโกเฏยฺย สนฺนิรุเนฺธยฺย สนฺนิวาเรยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ปสฺสติ หิ โส, ภิกฺขเว, โคปาลโก ตโตนิทานํ วธํ วา พนฺธนํ วา ชานิํ วา ครหํ วาฯ เอวเมว โข อหํ, ภิกฺขเว, อทฺทสํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อาทีนวํ โอการํ สํกิเลสํ, กุสลานํ ธมฺมานํ เนกฺขเมฺม อานิสํสํ โวทานปกฺขํฯ

๒๐๙. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอวํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺชติ เนกฺขมฺมวิตกฺโกฯ โส เอวํ ปชานามิ – ‘อุปฺปนฺโน โข เม อยํ เนกฺขมฺมวิตกฺโกฯ โส จ โข เนวตฺตพฺยาพาธาย สํวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธาย สํวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธาย สํวตฺตติ, ปญฺญาวุทฺธิโก อวิฆาตปกฺขิโก นิพฺพานสํวตฺตนิโก’ฯ รตฺติํ เจปิ นํ, ภิกฺขเว, อนุวิตกฺเกยฺยํ อนุวิจาเรยฺยํ, เนว ตโตนิทานํ ภยํ สมนุปสฺสามิฯ ทิวสํ เจปิ นํ, ภิกฺขเว, อนุวิตกฺเกยฺยํ อนุวิจาเรยฺยํ, เนว ตโตนิทานํ ภยํ สมนุปสฺสามิฯ รตฺตินฺทิวํ เจปิ นํ, ภิกฺขเว, อนุวิตกฺเกยฺยํ อนุวิจาเรยฺยํ, เนว ตโตนิทานํ ภยํ สมนุปสฺสามิฯ อปิ จ โข เม อติจิรํ อนุวิตกฺกยโต อนุวิจารยโต กาโย กิลเมยฺยฯ กาเย กิลเนฺต [กิลมเนฺต (ก.)] จิตฺตํ อูหเญฺญยฺยฯ อูหเต จิเตฺต อารา จิตฺตํ สมาธิมฺหาติฯ โส โข อหํ, ภิกฺขเว, อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สณฺฐเปมิ สนฺนิสาเทมิ เอโกทิํ กโรมิ [เอโกทิ กโรมิ (ปี.)] สมาทหามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘มา เม จิตฺตํ อูหญฺญี’ติ [อุคฺฆาฏีติ (สฺยา. ก.), อูหนีติ (ปี.)]ฯ

๒๑๐. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอวํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺชติ อพฺยาปาทวิตกฺโก…เป…. อุปฺปชฺชติ อวิหิํสาวิตกฺโกฯ โส เอวํ ปชานามิ – ‘อุปฺปนฺโน โข เม อยํ อวิหิํสาวิตกฺโกฯ โส จ โข เนวตฺตพฺยาพาธาย สํวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธาย สํวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธาย สํวตฺตติ, ปญฺญาวุทฺธิโก อวิฆาตปกฺขิโก นิพฺพานสํวตฺตนิโก’ฯ รตฺติํ เจปิ นํ, ภิกฺขเว, อนุวิตกฺเกยฺยํ อนุวิจาเรยฺยํ, เนว ตโตนิทานํ ภยํ สมนุปสฺสามิฯ ทิวสํ เจปิ นํ, ภิกฺขเว, อนุวิตกฺเกยฺยํ อนุวิจาเรยฺยํ, เนว ตโตนิทานํ ภยํ สมนุปสฺสามิฯ รตฺตินฺทิวํ เจปิ นํ, ภิกฺขเว, อนุวิตกฺเกยฺยํ อนุวิจาเรยฺยํ, เนว ตโตนิทานํ ภยํ สมนุปสฺสามิฯ อปิ จ โข เม อติจิรํ อนุวิตกฺกยโต อนุวิจารยโต กาโย กิลเมยฺยฯ กาเย กิลเนฺต จิตฺตํ อูหเญฺญยฺยฯ อูหเต จิเตฺต อารา จิตฺตํ

สมาธิมฺหาติฯ โส โข อหํ, ภิกฺขเว, อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สณฺฐเปมิ, สนฺนิสาเทมิ, เอโกทึ กโรมิ สมาทหามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ‘มา เม จิตฺตํ อูหญฺญี’ติฯ

‘‘ยญฺญเทว, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ พหุลมนุวิตเกฺกติ อนุวิจาเรติ, ตถา ตถา นติ โหติ เจตโสฯ เนกฺขมฺมวิตกฺกเญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ พหุลมนุวิตเกฺกติ อนุวิจาเรติ, ปหาสิ กามวิตกฺกํ, เนกฺขมฺมวิตกฺกํ พหุลมกาสิ, ตสฺสํ ตํ เนกฺขมฺมวิตกฺกาย จิตฺตํ นมติฯ อพฺยาปาทวิตกฺกเญฺจ, ภิกฺขเว…เป.… อวิหึสาวิตกฺกเญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ พหุลมนุวิตเกฺกติ อนุวิจาเรติ, ปหาสิ วิหึสาวิตกฺกํ, อวิหึสาวิตกฺกํ พหุลมกาสิ, ตสฺส ตํ อวิหึสาวิตกฺกาย จิตฺตํ นมติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส สพฺพสเสฺสสุ คามนฺตสมฺภเตสุ โคปาลโก คาโว รเกฺขยฺย , ตสฺส รุกฺขมูลคตสฺส วา อโพฺภกาสคตสฺส วา สติกรณียเมว โหติ – ‘เอตา [เอเต (ก.)] คาโว’ติฯ เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, สติกรณียเมว อโหสิ – ‘เอเต ธมฺมา’ติฯ

๒๑๑. ‘‘อารทฺธํ โข ปน เม, ภิกฺขเว, วีริยํ อโหสิ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา , ปสฺสทฺโธ กาโย อสารทฺโธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํฯ โส โข อหํ, ภิกฺขเว, วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึฯ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึฯ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหาสึ สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทสึ, ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ, ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึฯ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึฯ

๒๑๒. ‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสึฯ โส อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรามิฯ เสยฺยถิทํ, เอกมฺปิ ชาตึ…เป.… อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรามิฯ อยํ โข เม, ภิกฺขเว, รตฺติยา ปฐเม ยาเม ปฐมา วิชฺชา อธิคตา; อวิชฺชา วิหตา วิชฺชา อุปฺปนฺนา; ตโม วิหโต อาโลโก อุปฺปโนฺน; ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ

๒๑๓. ‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสึฯ โส ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน…เป.… อิเม วต โภโนฺต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา…เป.… อิติ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต, ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานามิฯ อยํ โข เม, ภิกฺขเว, รตฺติยา มชฺฌิเม ยาเม ทุติยา วิชฺชา อธิคตา; อวิชฺชา วิหตา วิชฺชา อุปฺปนฺนา; ตโม วิหโต อาโลโก อุปฺปโนฺน; ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ

๒๑๔. ‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสึฯ โส ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ ฯ ‘อิเม อาสวา’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ อาสวสมุทโย’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ อาสวนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึฯ ตสฺส เม เอวํ ชานโต

เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ อโหสิ – ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ อพฺภญฺญาสึฯ อยํ โข เม, ภิกฺขเว, รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม ตติยา วิชฺชา อธิคตา; อวิชฺชา วิหตา วิชฺชา อุปฺปนฺนา; ตโม วิหโต อาโลโก อุปฺปนฺโน; ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ

๒๑๕. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อรญฺเญ ปวเน มหนฺตํ นินฺนํ ปลฺลลํฯ ตเมนํ มหามิคสงฺโฆ อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยฯ ตสฺส โกจิเทว ปุริโส อุปฺปชฺเชยฺย อนตฺถกาโม อหิตกาโม อโยคกฺเขมกาโมฯ โส ยฺวาสฺส มคฺโค เขโม โสวตฺถิโก ปีติคมนีโย ตํ มคฺคํ ปิทเหยฺย, วิวเรยฺย กุมฺมคฺคํ, โอทเหยฺย โอกจรํ, ฐเปยฺย โอกจาริกํฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, มหามิคสงฺโฆ อปเรน สมเยน อนยพฺยสนํ [อนยพฺยสนํ ตนุตฺตํ (สี. สฺยา. ปี.)] อาปชฺเชยฺยฯ ตสฺเสว โข ปน, ภิกฺขเว, มหโต มิคสงฺฆสฺส โกจิเทว ปุริโส อุปฺปชฺเชยฺย อตฺถกาโม หิตกาโม โยคกฺเขมกาโมฯ โส ยฺวาสฺส มคฺโค เขโม โสวตฺถิโก ปีติคมนีโย ตํ มคฺคํ วิวเรยฺย, ปิทเหยฺย กุมฺมคฺคํ, อูหเนยฺย โอกจรํ, นาเสยฺย โอกจาริกํฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, มหามิคสงฺโฆ อปเรน สมเยน วุทฺธึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺเชยฺยฯ

‘‘อุปมา โข เม อยํ, ภิกฺขเว, กตา อตฺถสฺส วิญฺญาปนาย ฯ อยํ เจเวตฺถ อตฺโถ – มหนฺตํ นินฺนํ ปลฺลลนฺติ โข, ภิกฺขเว, กามานเมตํ อธิวจนํฯ มหามิคสงฺโฆติ โข, ภิกฺขเว, สตฺตานเมตํ อธิวจนํฯ ปุริโส อนตฺถกาโม อหิตกาโม อโยคกฺเขมกาโมติ โข, ภิกฺขเว, มารเสฺสตํ ปาปิมโต อธิวจนํฯ กุมฺมคฺโคติ โข, ภิกฺขเว, อฏฺฐงฺคิกเสฺสตํ มิจฺฉามคฺคสฺส อธิวจนํ, เสยฺยถิทํ – มิจฺฉาทิฏฺฐิยา มิจฺฉาสงฺกปฺปสฺส มิจฺฉาวาจาย มิจฺฉากมฺมนฺตสฺส มิจฺฉาอาชีวสฺส มิจฺฉาวายามสฺส มิจฺฉาสติยา มิจฺฉาสมาธิสฺสฯ โอกจโรติ โข, ภิกฺขเว, นนฺทีราคเสฺสตํ อธิวจนํฯ โอกจาริกาติ โข, ภิกฺขเว, อวิชฺชาเยตํ อธิวจนํฯ ปุริโส อตฺถกาโม หิตกาโม โยคกฺเขมกาโมติ โข, ภิกฺขเว, ตถาคตเสฺสตํ อธิวจนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ เขโม มคฺโค โสวตฺถิโก ปีติคมนีโยติ โข , ภิกฺขเว, อริยเสฺสตํ อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส อธิวจนํ, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิยา สมฺมาสงฺกปฺปสฺส สมฺมาวาจาย สมฺมากมฺมนฺตสฺส สมฺมาอาชีวสฺส สมฺมาวายามสฺส สมฺมาสติยา สมฺมาสมาธิสฺสฯ

‘‘อิติ โข, ภิกฺขเว, วิวโฏ มยา เขโม มคฺโค โสวตฺถิโก ปีติคมนีโย, ปิหิโต กุมฺมคฺโค, อูหโต โอกจโร, นาสิตา โอกจาริกาฯ ยํ, ภิกฺขเว, สตฺถารา กรณียํ สาวกานํ หิเตสินา อนุกมฺปเกน อนุกมฺปํ อุปาทาย, กตํ โว ตํ มยาฯ เอตานิ, ภิกฺขเว , รุกฺขมูลานิ, เอตานิ สุญฺญาคารานิ; ฌายถ, ภิกฺขเว, มา ปมาทตฺถ; มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสาริโน อหุวตฺถฯ อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนี’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

เทฺวธาวิตกฺกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ นวมํฯ

๑๐. วิตกฺกสณฺฐานสุตฺตํ

๒๑๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทนฺเต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

“อธิจิตฺตมนุยุตฺเตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา ปญฺจ นิมิตฺตานิ กาเลน กาลํ มนสิ กาตพฺพานิฯ กตมานิ ปญฺจ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ยํ นิมิตฺตํ อาคมฺม ยํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ, เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา ตมฺหา นิมิตฺตา อญฺญํ นิมิตฺตํ มนสิ กาตพฺพํ กุสลูปสํหิตํฯ ตสฺส ตมฺหา นิมิตฺตา อญฺญํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต กุสลูปสํหิตํ เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ เต ปหียนฺติ เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติฯ เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ [เอโกทิโภติ (สฺยา. ก.)] สมาธิยติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ทกฺโข ปลคณฺโฑ วา ปลคณฺฑนฺเตวาสี วา สุขุมาย อาณิยา โอฬาริกํ อาณึ อภินิหเนยฺย อภินีหเรยฺย อภินิวเตฺตยฺย [อภินิวเชฺชยฺย (สี. ปี.)]; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ยํ นิมิตฺตํ อาคมฺม ยํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ, เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา ตมฺหา นิมิตฺตา อญฺญํ นิมิตฺตํ มนสิ กาตพฺพํ กุสลูปสํหิตํฯ ตสฺส ตมฺหา นิมิตฺตา อญฺญํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต กุสลูปสํหิตํ เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ เต ปหียนฺติ เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติฯ เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติฯ

๒๑๗. “ตสฺส เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ตมฺหา นิมิตฺตา อญฺญํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต กุสลูปสํหิตํ อุปฺปชฺชเนฺตว ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ, เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา เตสํ วิตกฺกานํ อาทีนโว อุปปริกฺขิตโพฺพ – ‘อิติปิเม วิตกฺกา อกุสลา, อิติปิเม วิตกฺกา สาวชฺชา, อิติปิเม วิตกฺกา ทุกฺขวิปากา’ติฯ ตสฺส เตสํ วิตกฺกานํ อาทีนวํ อุปปริกฺขโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ เต ปหียนฺติ เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติฯ เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อิตฺถี วา ปุริโส วา ทหโร ยุวา มณฺฑนกชาติโก อหิกุณเปน วา กุกฺกุรกุณเปน วา มนุสฺสกุณเปน วา กเณฺฐ อาสเตฺตน อฏฺฏิเยยฺย หราเยยฺย ชิคุเจฺฉยฺย; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ตสฺส เจ ภิกฺขุโน ตมฺหาปิ นิมิตฺตา อญฺญํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต กุสลูปสํหิตํ อุปฺปชฺชเนฺตว ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ, เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา เตสํ วิตกฺกานํ อาทีนโว อุปปริกฺขิตโพฺพ – ‘อิติปิเม วิตกฺกา อกุสลา, อิติปิเม วิตกฺกา สาวชฺชา, อิติปิเม วิตกฺกา ทุกฺขวิปากา’ติฯ ตสฺส เตสํ วิตกฺกานํ อาทีนวํ อุปปริกฺขโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ เต ปหียนฺติ เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติฯ เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติฯ

๒๑๘. “ตสฺส เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เตสมฺปิ วิตกฺกานํ อาทีนวํ อุปปริกฺขโต อุปฺปชฺชเนฺตว ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ, เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา เตสํ วิตกฺกานํ อสติอมนสิกาโร อาปชฺชิตโพฺพฯ ตสฺส เตสํ วิตกฺกานํ อสติอมนสิการํ อาปชฺชโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ เต ปหียนฺติ เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติฯ เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, จกฺขุมา ปุริโส อาปาถคตานํ รูปานํ อทสฺสนกาโม อสฺส; โส นิมีเลยฺย วา อเญฺญน วา อปโลเกยฺยฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ตสฺส เจ ภิกฺขุโน เตสมฺปิ วิตกฺกานํ อาทีนวํ อุปปริกฺขโต อุปฺปชฺชเนฺตว ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ, เต ปหียนฺติ เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติฯ เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติฯ

๒๑๙. “ตสฺส เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เตสมฺปิ วิตกฺกานํ อสติอมนสิการํ อาปชฺชโต อุปฺปชฺชเนฺตว ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ, เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา เตสํ วิตกฺกานํ วิตกฺกสงฺขารสณฺฐานํ มนสิกาตพฺพํฯ ตสฺส เตสํ วิตกฺกานํ วิตกฺกสงฺขารสณฺฐานํ มนสิกโรโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ เต ปหียนฺติ เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติฯ เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส สีฆํ คเจฺฉยฺยฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘กึ นุ โข อหํ สีฆํ คจฺฉามิ? ยํนูนาหํ สณิกํ คเจฺฉยฺย’นฺติฯ โส สณิกํ คเจฺฉยฺยฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘กึ นุ โข อหํ สณิกํ คจฺฉามิ? ยํนูนาหํ ติเฏฺฐยฺย’นฺติฯ โส ติเฏฺฐยฺย ฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘กึ นุ โข อหํ ฐิโต? ยํนูนาหํ นิสีเทยฺย’นฺติฯ โส นิสีเทยฺยฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘กึ นุ โข อหํ นิสิโนฺน? ยํนูนาหํ นิปเชฺชยฺย’นฺติฯ โส นิปเชฺชยฺยฯ เอวญฺหิ โส, ภิกฺขเว, ปุริโส โอฬาริกํ โอฬาริกํ อิริยาปถํ อภินิวเชฺชตฺวา [อภินิสฺสเชฺชตฺวา (สฺยา.)] สุขุมํ สุขุมํ อิริยาปถํ กเปฺปยฺยฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ตสฺส เจ ภิกฺขุโน เตสมฺปิ วิตกฺกานํ อสติอมนสิการํ อาปชฺชโต อุปฺปชฺชเนฺตว ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ เต ปหียนฺติ เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติฯ เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติฯ

๒๒๐. “ตสฺส เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เตสมฺปิ วิตกฺกานํ วิตกฺกสงฺขารสณฺฐานํ มนสิกโรโต อุปฺปชฺชเนฺตว ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา ทเนฺตภิทนฺตมาธาย [ทเนฺต + อภิทนฺตํ + อาธายาติ ฐีกายํ ปทเจฺฉโท, ทเนฺตภีติ ปเนตฺถ กรณโตฺถ ยุโตฺต วิย ทิสฺสติ] ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหิตพฺพํ อภินิปฺปีเฬตพฺพํ อภิสนฺตาเปตพฺพํ ฯ ตสฺส ทเนฺตภิทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหโต อภินิปฺปีฬยโต อภิสนฺตาปยโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ เต ปหียนฺติ เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติฯ เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, พลวา ปุริโส ทุพฺพลตรํ ปุริสํ สีเส วา คเล วา ขเนฺธ วา คเหตฺวา อภินิคฺคเณฺหยฺย อภินิปฺปีเฬยฺย อภิสนฺตาเปยฺย; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ตสฺส เจ ภิกฺขุโน เตสมฺปิ วิตกฺกานํ วิตกฺกสงฺขารสณฺฐานํ มนสิกโรโต อุปฺปชฺชเนฺตว ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา ทเนฺตภิทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหิตพฺพํ อภินิปฺปีเฬตพฺพํ อภิสนฺตาเปตพฺพํฯ ตสฺส ทเนฺตภิทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหโต อภินิปฺปีฬยโต อภิสนฺตาปยโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ เต ปหียนฺติ เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติฯ เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติฯ

๒๒๑. “ยโต โข [ยโต จ โข (สฺยา. ก.)], ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ยํ นิมิตฺตํ อาคมฺม ยํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ, ตสฺส ตมฺหา นิมิตฺตา อญฺญํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต กุสลูปสํหิตํ เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ เต ปหียนฺติ เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติฯ เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติฯ เตสมฺปิ วิตกฺกานํ อาทีนวํ อุปปริกฺขโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ เต ปหียนฺติ เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติฯ เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติฯ เตสมฺปิ วิตกฺกานํ อสติอมนสิการํ อาปชฺชโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ เต ปหียนฺติ เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติฯ เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติฯ เตสมฺปิ วิตกฺกานํ วิตกฺกสงฺ

ขารสณฺฐานํ มนสิกโรโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ เต ปหียนฺติ เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติฯ เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติฯ ทเนฺตภิทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหโต อภินิปฺปีฬยโต อภิสนฺตาปยโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสํหิตาปิ โทสูปสํหิตาปิ โมหูปสํหิตาปิ เต ปหียนฺติ เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติฯ เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วสี วิตกฺกปริยายปเถสุฯ ยํ วิตกฺกํ อากงฺขิสฺสติ ตํ วิตกฺกํ วิตเกฺกสฺสติ, ยํ วิตกฺกํ นากงฺขิสฺสติ น ตํ วิตกฺกํ วิตเกฺกสฺสติฯ อเจฺฉจฺฉิ ตณฺหํ, วิวตฺตยิ [วาวตฺตยิ (สี. ปี.)] สํโยชนํ, สมฺมา มานาภิสมยา อนฺตมกาสิ ทุกฺขสฺสา''ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

วิตกฺกสณฺฐานสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทสมํฯ

สีหนาทวโคฺค นิฏฺฐิโต ทุติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

จูฬสีหนาทโลมหํสวโร, มหาจูฬทุกฺขกฺขนฺธอนุมานิกสุตฺตํ;
ขิลปตฺถมธุปิณฺฑิกทฺวิธาวิตกฺก, ปญฺจนิมิตฺตกถา ปุน วโคฺคฯ

๓. โอปมฺมวโคฺค

๑. กกจูปมสุตฺตํ

๒๒๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา โมฬิยผคฺคุโน ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ อติเวลํ สํสโฏฺฐ วิหรติฯ เอวํ สํสโฏฺฐ อายสฺมา โมฬิยผคฺคุโน ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ วิหรติ – สเจ โกจิ ภิกฺขุ อายสฺมโต โมฬิยผคฺคุนสฺส สมฺมุขา ตาสํ ภิกฺขุนีนํ อวณฺณํ ภาสติ, เตนายสฺมา โมฬิยผคฺคุโน กุปิโต อนตฺตมโน อธิกรณมฺปิ กโรติฯ สเจ ปน โกจิ ภิกฺขุ ตาสํ ภิกฺขุนีนํ สมฺมุขา อายสฺมโต โมฬิยผคฺคุนสฺส อวณฺณํ ภาสติ, เตน ตา ภิกฺขุนิโย กุปิตา อนตฺตมนา อธิกรณมฺปิ กโรนฺติฯ เอวํ สํสโฏฺฐ อายสฺมา โมฬิยผคฺคุโน ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ วิหรติฯ อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อายสฺมา, ภเนฺต, โมฬิยผคฺคุโน ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ อติเวลํ สํสโฏฺฐ วิหรติฯ เอวํ สํสโฏฺฐ, ภเนฺต, อายสฺมา โมฬิยผคฺคุโน ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ วิหรติ – สเจ โกจิ ภิกฺขุ อายสฺมโต โมฬิยผคฺคุนสฺส สมฺมุขา ตาสํ ภิกฺขุนีนํ อวณฺณํ ภาสติ, เตนายสฺมา โมฬิยผคฺคุโน กุปิโต อนตฺตมโน อธิกรณมฺปิ กโรติฯ สเจ ปน โกจิ ภิกฺขุ ตาสํ ภิกฺขุนีนํ สมฺมุขา อายสฺมโต โมฬิยผคฺคุนสฺส อวณฺณํ ภาสติ, เตน ตา ภิกฺขุนิโย กุปิตา อนตฺตมนา อธิกรณมฺปิ กโรนฺติฯ เอวํ สํสโฏฺฐ, ภเนฺต, อายสฺมา โมฬิยผคฺคุโน ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ วิหรตี’’ติฯ

๒๒๓. อถ โข ภควา อญฺญตรํ ภิกฺขุํ อามเนฺตสิ – ‘‘เอหิ ตฺวํ , ภิกฺขุ, มม วจเนน โมฬิยผคฺคุนํ ภิกฺขุํ อามเนฺตหิ – ‘สตฺถา ตํ, อาวุโส ผคฺคุน, อามเนฺตตี’’’ติฯ ‘‘เอวํ , ภเนฺต’’ติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยนายสฺมา โมฬิยผคฺคุโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ โมฬิยผคฺคุนํ เอตทโวจ – ‘‘สตฺถา ตํ, อาวุโส ผคฺคุน, อามเนฺตตี’’ติฯ ‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข อายสฺมา โมฬิยผคฺคุโน ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ โมฬิยผคฺคุนํ ภควา เอตทโวจ –

‘‘สจฺจํ กิร ตฺวํ, ผคฺคุน, ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ อติเวลํ สํสโฏฺฐ วิหรสิ? เอวํ สํสโฏฺฐ กิร ตฺวํ, ผคฺคุน, ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ วิหรสิ – สเจ โกจิ ภิกฺขุ ตุยฺหํ สมฺมุขา ตาสํ ภิกฺขุนีนํ อวณฺณํ ภาสติ, เตน ตฺวํ กุปิโต อนตฺตมโน อธิกรณมฺปิ กโรสิฯ สเจ ปน โกจิ ภิกฺขุ ตาสํ ภิกฺขุนีนํ สมฺมุขา ตุยฺหํ อวณฺณํ ภาสติ, เตน ตา ภิกฺขุนิโย กุปิตา อนตฺตมนา อธิกรณมฺปิ กโรนฺติฯ เอวํ สํสโฏฺฐ กิร ตฺวํ, ผคฺคุน, ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ วิหรสี’’ติ? ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติฯ ‘‘นนุ ตฺวํ, ผคฺคุน, กุลปุโตฺต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต’’ติ? ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติฯ

๒๒๔. ‘‘น โข เต เอตํ, ผคฺคุน, ปติรูปํ กุลปุตฺตสฺส สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตสฺส, ยํ ตฺวํ ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ อติเวลํ สํสโฏฺฐ วิหเรยฺยาสิฯ ตสฺมาติห, ผคฺคุน, ตว เจปิ โกจิ สมฺมุขา ตาสํ ภิกฺขุนีนํ อวณฺณํ ภาเสยฺย, ตตฺราปิ ตฺวํ, ผคฺคุน, เย เคหสิตา [เคหสฺสิตา (?)] ฉนฺทา เย เคหสิตา วิตกฺกา เต ปชเหยฺยาสิฯ ตตฺราปิ เต, ผคฺคุน, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘น เจว เม จิตฺตํ วิปริณตํ ภวิสฺสติ, น จ ปาปิกํ วาจํ นิจฺฉาเรสฺสามิ, หิตานุกมฺปี จ วิหริสฺสามิ เมตฺตจิโตฺต, น โทสนฺตโร’ติฯ เอวญฺหิ เต, ผคฺคุน, สิกฺขิตพฺพํฯ

“ตสฺมาติห, ผคฺคุน, ตว เจปิ โกจิ สมฺมุขา ตาสํ ภิกฺขุนีนํ ปาณินา ปหารํ ทเทยฺย, เลฑฺฑุนา ปหารํ ทเทยฺย, ทณฺฑเนน ปหารํ ทเทยฺย, สตฺเถน ปหารํ ทเทยฺยฯ ตตฺราปิ ตฺวํ, ผคฺคุน, เย เคหสิตา ฉนฺทา เย เคหสิตา วิตกฺกา เต ปชเหยฺยาสิฯ ตตฺราปิ เต, ผคฺคุน, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ ‘น เจว เม จิตฺตํ วิปริณตํ ภวิสฺสติ, น จ ปาปิกํ วาจํ นิจฺฉาเรสฺสามิ, หิตานุกมฺปี จ วิหริสฺสามิ เมตฺตจิตฺโต, น โทสนฺตโร’ติฯ เอวญฺหิ เต, ผคฺคุน, สิกฺขิตพฺพํฯ

“ตสฺมาติห, ผคฺคุน, ตว เจปิ โกจิ สมฺมุขา อวณฺณํ ภาเสยฺย, ตตฺราปิ ตฺวํ, ผคฺคุน , เย เคหสิตา ฉนฺทา เย เคหสิตา วิตกฺกา เต ปชเหยฺยาสิฯ ตตฺราปิ เต, ผคฺคุน, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ ‘น เจว เม จิตฺตํ วิปริณตํ ภวิสฺสติ, น จ ปาปิกํ วาจํ นิจฺฉาเรสฺสามิ, หิตานุกมฺปี จ วิหริสฺสามิ เมตฺตจิตฺโต, น โทสนฺตโร’ติฯ เอวญฺหิ เต, ผคฺคุน, สิกฺขิตพฺพํฯ

“ตสฺมาติห, ผคฺคุน, ตว เจปิ โกจิ ปาณินา ปหารํ ทเทยฺย, เลฑฺฑุนา ปหารํ ทเทยฺย, ทณฺฑเนน ปหารํ ทเทยฺย, สตฺเถน ปหารํ ทเทยฺย, ตตฺราปิ ตฺวํ, ผคฺคุน, เย เคหสิตา ฉนฺทา เย เคหสิตา วิตกฺกา เต ปชเหยฺยาสิฯ ตตฺราปิ เต, ผคฺคุน, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ ‘น เจว เม จิตฺตํ วิปริณตํ ภวิสฺสติ, น จ ปาปิกํ วาจํ นิจฺฉาเรสฺสามิ, หิตานุกมฺปี จ วิหริสฺสามิ เมตฺตจิตฺโต, น โทสนฺตโร’ติฯ เอวญฺหิ เต, ผคฺคุน, สิกฺขิตพฺพ”นฺติฯ

๒๒๕. อถ โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “อาราธยิํสุ วต เม, ภิกฺขเว, ภิกฺขู เอกํ สมยํ จิตฺตํฯ อิธาหํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขู อามเนฺตสิํ – อหํ โข, ภิกฺขเว, เอกาสนโภชนํ ภุญฺชามิฯ เอกาสนโภชนํ โข อหํ, ภิกฺขเว, ภุญฺชมาโน อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานามิ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจฯ เอถ ตุเมฺหปิ, ภิกฺขเว, เอกาสนโภชนํ ภุญฺชถฯ เอกาสนโภชนํ โข, ภิกฺขเว, ตุเมฺหปิ ภุญฺชมานา อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานิสฺสถ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจาติฯ น เม, ภิกฺขเว, เตสุ ภิกฺขูสุ อนุสาสนี กรณียา อโหสิ; สตุปฺปาทกรณียเมว เม, ภิกฺขเว, เตสุ ภิกฺขูสุ อโหสิฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, สุภูมิยํ จตุมหาปเถ อาชญฺญรโถ ยุตฺโต อสฺส ฐิโต โอธสฺตปโตโทฯ ตเมนํ ทกฺโข โยคฺคาจริโย อสฺสทมฺมสารถิ อภิรุหิตฺวา, วาเมน หเตฺถน รสฺมิโย คเหตฺวา, ทกฺขิเณน หเตฺถน ปโตทํ คเหตฺวา, เยนิจฺฉกํ ยทิจฺฉกํ สาเรยฺยปิ ปจฺจาสาเรยฺยปิฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, น เม เตสุ ภิกฺขูสุ อนุสาสนี กรณียา อโหสิ, สตุปฺปาทกรณียเมว เม, ภิกฺขเว, เตสุ ภิกฺขูสุ อโหสิฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ตุเมฺหปิ อกุสลํ ปชหถ, กุสเลสุ ธเมฺมสุ อาโยคํ กโรถฯ เอวญฺหิ ตุเมฺหปิ อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย วุทฺธิํ วิรูฬฺหิํ เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสถฯ

“เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, คามสฺส วา นิคมสฺส วา อวิทูเร มหนฺตํ สาลวนํฯ ตญฺจสฺส เอฬณฺฑเหิ สญฺฉนฺนํฯ ตสฺส โกจิเทว ปุริโส อุปฺปชฺเชยฺย อตฺถกาโม หิตกาโม โยคกฺขมกาโมฯ โส ยา ตา สาลลฏฺฐิโย กุฏิลา โอชาปหรณิโย [โอชหรณิโย (ก.)] ตา เฉตฺวา [ตเจฺฉตฺวา (สี. สฺยา. ปี.)] พหิทฺธา นีหเรยฺย, อโนฺตวนํ สุวิโสธิตํ วิโสเธยฺยฯ ยา ปน ตา สาลลฏฺฐิโย อุชุกา สุชาตา ตา สมฺมา ปริหเรยฺยฯ เอวเญฺหตํ, ภิกฺขเว, สาลวนํ อปเรน สมเยน วุทฺธิํ วิรูฬฺหิํ เวปุลฺลํ อาปเชฺชยฺยฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ตุเมฺหปิ อกุสลํ ปชหถ, กุสเลสุ ธเมฺมสุ อาโยคํ กโรถฯ เอวญฺหิ ตุเมฺหปิ อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย วุทฺธิํ วิรูฬฺหิํ เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสถฯ

๒๒๖. “ภูตปุพฺพํ, ภิกฺขเว, อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา เวเทหิกา นาม คหปตานี อโหสิฯ เวเทหิกาย, ภิกฺขเว, คหปตานิยา เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสโทฺท อพฺภุคฺคโต – ‘โสรตา เวเทหิกา

คหปตานี, นิวาตา เวเทหิกา คหปตานี, อุปสนฺตา เวเทหิกา คหปตานี’ติฯ เวเทหิกาย โข ปน, ภิกฺขเว, คหปตานิยา กาฬี นาม ทาสี อโหสิ ทกฺขา อนลสา สุสํวิหิตกมฺมนฺตาฯ

“อถ โข, ภิกฺขเว, กาฬิยา ทาสิยา เอตทโหสิ – ‘มยฺหํ โข อยฺยาย เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต – “โสรตา เวเทหิกา คหปตานี, นิวาตา เวเทหิกา คหปตานี, อุปสนฺตา เวเทหิกา คหปตานี”ติฯ กึ นุ โข เม อยฺยา สนฺตํเยว นุ โข อชฺฌตฺตํ โกปํ น ปาตุกโรติ อุทาหุ อสนฺตํ อุทาหุ มยฺหเมเวเต [มยฺหเวเต (สี. ปี.)] กมฺมนฺตา สุสํวิหิตา เยน เม อยฺยา สนฺตํเยว อชฺฌตฺตํ โกปํ น ปาตุกโรติ, โน อสนฺตํ? ยํนูนาหํ อยฺยํ วีมํเสยฺย’นฺติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, กาฬี ทาสี ทิวา อุฏฺฐาสิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, เวเทหิกา คหปตานี กาฬึ ทาสึ เอตทโวจ – ‘เห เช กาฬี’ติฯ ‘กึ, อยฺเย’ติ? ‘กึ, เช, ทิวา อุฏฺฐาสี’ติ? ‘น ขฺวยฺเย [น โข อยฺเย (สี. ปี.)], กิญฺจี’ติฯ ‘โน วต เร กิญฺจิ, ปาปิ ทาสิ [ปาปทาสิ (สฺยา. ก.)], ทิวา อุฏฺฐาสี’ติ กุปิตา อนตฺตมนา ภากุฏึ [ภูกุฏึ (สี. ปี.), ภกุฏึ (สฺยา.)] อกาสิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, กาฬิยา ทาสิยา เอตทโหสิ – ‘สนฺตํเยว โข เม อยฺยา อชฺฌตฺตํ โกปํ น ปาตุกโรติ, โน อสนฺตํ; มยฺหเมเวเต กมฺมนฺตา สุสํวิหิตา, เยน เม อยฺยา สนฺตํเยว อชฺฌตฺตํ โกปํ น ปาตุกโรติ, โน อสนฺตํฯ ยํนูนาหํ ภิโยฺยโสมตฺตาย อยฺยํ วีมํเสยฺย’’’นฺติฯ

“อถ โข, ภิกฺขเว, กาฬี ทาสี ทิวาตรํเยว อุฏฺฐาสิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, เวเทหิกา คหปตานี กาฬึ ทาสึ เอตทโวจ – ‘เห เช, กาฬี’ติฯ ‘กึ, อยฺเย’ติ? ‘กึ, เช, ทิวาตรํ อุฏฺฐาสี’ติ? ‘น ขฺวยฺเย, กิญฺจี’ติฯ ‘โน วต เร กิญฺจิ, ปาปิ ทาสิ, ทิวาตรํ อุฏฺฐาสี’ติ กุปิตา อนตฺตมนา อนตฺตมนวาจํ นิจฺฉาเรสิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, กาฬิยา ทาสิยา เอตทโหสิ – ‘สนฺตํเยว โข เม อยฺยา อชฺฌตฺตํ โกปํ น ปาตุกโรติ, โน อสนฺตํฯ มยฺหเมเวเต กมฺมนฺตา สุสํวิหิตา, เยน เม อยฺยา สนฺตํเยว อชฺฌตฺตํ โกปํ น ปาตุกโรติ, โน อสนฺตํฯ ยํนูนาหํ ภิโยฺยโสมตฺตาย อยฺยํ วีมํเสยฺย’นฺติฯ

“อถ โข, ภิกฺขเว, กาฬี ทาสี ทิวาตรํเยว อุฏฺฐาสิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, เวเทหิกา คหปตานี กาฬึ ทาสึ เอตทโวจ – ‘เห เช, กาฬี’ติฯ ‘กึ, อยฺเย’ติ? ‘กึ, เช, ทิวา อุฏฺฐาสี’ติ? ‘น ขฺวยฺเย, กิญฺจี’ติฯ ‘โน วต เร กิญฺจิ, ปาปิ ทาสิ, ทิวา อุฏฺฐาสี’ติ กุปิตา อนตฺตมนา อคฺคฬสูจึ คเหตฺวา สีเส ปหารํ อทาสิ, สีสํ โวภินฺทิ [วิ + อว + ภินฺทิ = โวภินฺทิ]ฯ อถ โข, ภิกฺขเว, กาฬี ทาสี ภินฺเนน สีเสน โลหิเตน คลนฺเตน ปฏิวิสฺสกานํ อุชฺฌาเปสิ – ‘ปสฺสถยฺย, โสรตาย กมฺมํ; ปสฺสถยฺย, นิวาตาย กมฺมํ, ปสฺสถยฺย, อุปสนฺตาย กมฺมํ! กถญฺหิ นาม เอกทาสิกาย ทิวา อุฏฺฐาสีติ กุปิตา อนตฺตมนา อคฺคฬสูจึ คเหตฺวา สีเส ปหารํ ทสฺสติ, สีสํ โวภินฺทิสฺสตี’ติฯ

“อถ โข, ภิกฺขเว, เวเทหิกาย คหปตานิยา อปเรน สมเยน เอวํ ปาปโก กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉิ – ‘จณฺฑี เวเทหิกา คหปตานี, อนิวาตา เวเทหิกา คหปตานี, อนุปสนฺตา เวเทหิกา คหปตานี’ติฯ

“เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ ตาวเทว โสรตโสรโต โหติ นิวาตนิวาโต โหติ อุปสนฺตูปสโนฺต โหติ ยาว น อมนาปา วจนปถา ผุสนฺติฯ ยโต จ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุํ อมนาปา วจนปถา ผุสนฺติ, อถ ภิกฺขุ ‘โสรโต’ติ เวทิตโพฺพ, ‘นิวาโต’ติ เวทิตโพฺพ, ‘อุปสโนฺต’ติ เวทิตโพฺพฯ นาหํ ตํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุํ ‘สุวโจ’ติ วทามิ โย จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารเหตุ สุวโจ โหติ, โสวจสฺสตํ อาปชฺชติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตญฺหิ โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ อลภมาโน น สุวโจ โหติ, น โสวจสฺสตํ อาปชฺชติฯ โย จ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธมฺมํเยว สกฺกโรโนฺต, ธมฺมํ ครุํ กโรโนฺต, ธมฺมํ มาเนโนฺต, ธมฺมํ ปูเชโนฺต, ธมฺมํ อปจายมาโน [ธมฺมํ เยว สกฺกโรโนฺต ธมฺมํ ครุกโรโนฺต

ธมฺมํ อปจายมาโน (สี. สฺยา. ปี.)] สุวโจ โหติ, โสวจสฺสตํ อาปชฺชติ, ตมหํ ‘สุวโจ’ติ วทามิฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ‘ธมฺมํเยว สกฺกโรนฺตา, ธมฺมํ ครุํ กโรนฺตา, ธมฺมํ มาเนนฺตา, ธมฺมํ ปูเชนฺตา, ธมฺมํ อปจายมานา สุวจา ภวิสฺสาม, โสวจสฺสตํ อาปชฺชิสฺสามา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ

๒๒๗. ‘‘ปญฺจิเม, ภิกฺขเว, วจนปถา เยหิ โว ปเร วทมานา วเทยฺยุํ – กาเลน วา อกาเลน วา; ภูเตน วา อภูเตน วา; สเณฺหน วา ผรุเสน วา; อตฺถสํหิเตน วา อนตฺถสํหิเตน วา; เมตฺตจิตฺตา วา โทสนฺตรา วาฯ กาเลน วา, ภิกฺขเว, ปเร วทมานา วเทยฺยุํ อกาเลน วา; ภูเตน วา, ภิกฺขเว, ปเร วทมานา วเทยฺยุํ อภูเตน วา; สเณฺหน วา, ภิกฺขเว, ปเร วทมานา วเทยฺยุํ ผรุเสน วา; อตฺถสํหิเตน วา, ภิกฺขเว, ปเร วทมานา วเทยฺยุํ อนตฺถสํหิเตน วา ; เมตฺตจิตฺตา วา, ภิกฺขเว, ปเร วทมานา วเทยฺยุํ โทสนฺตรา วาฯ ตตฺราปิ โว, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘น เจว โน จิตฺตํ วิปริณตํ ภวิสฺสติ, น จ ปาปิกํ วาจํ นิจฺฉาเรสฺสาม, หิตานุกมฺปี จ วิหริสฺสาม เมตฺตจิตฺตา, น โทสนฺตราฯ ตญฺจ ปุคฺคลํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา ผริตฺวา วิหริสฺสาม, ตทารมฺมณญฺจ สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน จิเตฺตน วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพเชฺฌน [อพฺยาปเชฺฌน (สี. สฺยา. ปี.), อพฺยาปเชฺชน (ก.) องฺคุตฺตรติกนิปาตฏีกา โอโลเกตพฺพา] ผริตฺวา วิหริสฺสามา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ

๒๒๘. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส อาคเจฺฉยฺย กุทาลปิฏกํ [กุทฺทาลปิฏกํ (สี. สฺยา. ปี.)] อาทายฯ โส เอวํ วเทยฺย – ‘อหํ อิมํ มหาปถวิํ อปถวิํ กริสฺสามี’ติ ฯ โส ตตฺร ตตฺร วิขเณยฺย [ขเณยฺย (สี. สฺยา. ปี.)], ตตฺร ตตฺร วิกิเรยฺย, ตตฺร ตตฺร โอฏฺฐุเภยฺย, ตตฺร ตตฺร โอมุเตฺตยฺย – ‘อปถวี ภวสิ, อปถวี ภวสี’ติฯ ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, อปิ นุ โส ปุริโส อิมํ มหาปถวิํ อปถวิํ กเรยฺยา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ ‘‘ตํ กิสฺส เหตุ’’? ‘‘อยญฺหิ, ภเนฺต, มหาปถวี คมฺภีรา อปฺปเมยฺยาฯ สา น สุกรา อปถวี กาตุํ; ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสา’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ปญฺจิเม วจนปถา เยหิ โว ปเร วทมานา วเทยฺยุํ – กาเลน วา อกาเลน วา; ภูเตน วา อภูเตน วา; สเณฺหน วา ผรุเสน วา; อตฺถสํหิเตน วา อนตฺถสํหิเตน วา; เมตฺตจิตฺตา วา โทสนฺตรา วาฯ กาเลน วา , ภิกฺขเว, ปเร วทมานา วเทยฺยุํ อกาเลน วา; ภูเตน วา ภิกฺขเว, ปเร วทมานา วเทยฺยุํ อภูเตน วา; สเณฺหน วา, ภิกฺขเว, ปเร วทมานา วเทยฺยุํ ผรุเสน วา; อตฺถสํหิเตน วา, ภิกฺขเว, ปเร วทมานา วเทยฺยุํ อนตฺถสํหิเตน วา; เมตฺตจิตฺตา วา, ภิกฺขเว, ปเร วทมานา วเทยฺยุํ โทสนฺตรา วาฯ ตตฺราปิ โว, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘น เจว โน จิตฺตํ วิปริณตํ ภวิสฺสติ, น จ ปาปิกํ วาจํ นิจฺฉาเรสฺสาม, หิตานุกมฺปี จ วิหริสฺสาม เมตฺตจิตฺตา น โทสนฺตราฯ ตญฺจ ปุคฺคลํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา ผริตฺวา วิหริสฺสาม, ตทารมฺมณญฺจ สพฺพาวนฺตํ โลกํ ปถวิสเมน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพเชฺฌน ผริตฺวา วิหริสฺสามา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ

๒๒๙. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส อาคเจฺฉยฺย ลาขํ วา หลิทฺทิํ วา นีลํ วา มญฺชิฏฺฐํ วา อาทายฯ โส เอวํ วเทยฺย – ‘อหํ อิมสฺมิํ อากาเส รูปํ ลิขิสฺสามิ, รูปปาตุภาวํ กริสฺสามี’ติฯ ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, อปิ นุ โส ปุริโส อิมสฺมิํ อากาเส รูปํ ลิเขยฺย, รูปปาตุภาวํ กเรยฺยา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ ‘‘ตํ กิสฺส เหตุ’’? ‘‘อยญฺหิ, ภเนฺต, อากาโส อรูปี อนิทสฺสโนฯ ตตฺถ น สุกรํ รูปํ ลิขิตุํ, รูปปาตุภาวํ กาตุํ; ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสา’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ปญฺจิเม วจนปถา เยหิ โว ปเร วทมานา วเทยฺยุํ กาเลน วา อกาเลน วา … เป.… ‘น เจว… ตทารมฺมณญฺจ สพฺพาวนฺตํ โลกํ อากาสสเมน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพเชฺฌน ผริตฺวา วิหริสฺสามา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ

๒๓๐. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อาทิตฺตํ ติณุกฺกํ อาทายฯ โส เอวํ วเทยฺย – ‘อหํ อิมาย อาทิตฺตาย ติณุกฺกาย คงฺคํ นทึ สนฺตาเปสฺสามิ สํปริตาเปสฺสามี’ติฯ ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, อปิ นุ โส ปุริโส อาทิตฺตาย ติณุกฺกาย คงฺคํ นทึ สนฺตาเปยฺย สํปริตาเปยฺยา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ตํ กิสฺส เหตุ’’? ‘‘คงฺคา หิ, ภนฺเต, นที คมฺภีรา อปฺปเมยฺยาฯ สา น สุกรา อาทิตฺตาย ติณุกฺกาย สนฺตาเปตุํ สํปริตาเปตุํ; ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสา’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ปญฺจิเม วจนปถา เยหิ โว ปเร วทมานา วเทยฺยุํ กาเลน วา อกาเลน วา…เป.… ‘น เจว… ตทารมฺมณญฺจ สพฺพาวนฺตํ โลกํ คงฺคาสเมน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพชฺเฌน ผริตฺวา วิหริสฺสามา’’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ

๒๓๑. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, พิฬารภสฺตา มทฺทิตา สุมทฺทิตา สุปริมทฺทิตา, มุทุกา ตูลินี ฉินฺนสสฺสรา ฉินฺนภพฺภราฯ อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย กฏฺฐํ วา กถลํ [กฐลํ (สี. สฺยา. ปี.)] วา อาทายฯ โส เอวํ วเทยฺย – ‘อหํ อิมํ พิฬารภสฺตํ มทฺทิตํ สุมทฺทิตํ สุปริมทฺทิตํ, มุทุกํ ตูลินึ, ฉินฺนสสฺสรํ ฉินฺนภพฺภรํ กฏฺเฐน วา กถเลน วา สรสรํ กริสฺสามิ ภรภรํ กริสฺสามี’ติ ฯ ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ พิฬารภสฺตํ มทฺทิตํ สุมทฺทิตํ สุปริมทฺทิตํ, มุทุกํ ตูลินึ, ฉินฺนสสฺสรํ ฉินฺนภพฺภรํ กฏฺเฐน วา กถเลน วา สรสรํ กเรยฺย, ภรภรํ กเรยฺยา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ตํ กิสฺส เหตุ’’? ‘‘อมุ หิ, ภนฺเต, พิฬารภสฺตา มทฺทิตา สุมทฺทิตา สุปริมทฺทิตา, มุทุกา ตูลินี, ฉินฺนสสฺสรา ฉินฺนภพฺภราฯ สา น สุกรา กฏฺเฐน วา กถเลน วา สรสรํ กาตุํ ภรภรํ กาตุํ; ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสา’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ปญฺจิเม วจนปถา เยหิ โว ปเร วทมานา วเทยฺยุํ กาเลน วา อกาเลน วา; ภูเตน วา อภูเตน วา; สเณฺหน วา ผรุเสน วา; อตฺถสํหิเตน วา อนตฺถสํหิเตน วา; เมตฺตจิตฺตา วา โทสนฺตรา วาฯ กาเลน วา ภิกฺขเว ปเร วทมานา วเทยฺยุํ อกาเลน วา; ภูเตน วา, ภิกฺขเว, ปเร วทมานา วเทยฺยุํ อภูเตน วา; สเณฺหน วา, ภิกฺขเว, ปเร วทมานา วเทยฺยุํ ผรุเสน วา; อตฺถสํหิเตน วา, ภิกฺขเว, ปเร วทมานา วเทยฺยุํ อนตฺถสํหิเตน วา; เมตฺตจิตฺตา วา, ภิกฺขเว, ปเร วทมานา วเทยฺยุํ โทสนฺตรา วาฯ ตตฺราปิ โว, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘น เจว โน จิตฺตํ วิปริณตํ ภวิสฺสติ, น จ ปาปิกํ วาจํ นิจฺฉาเรสฺสาม หิตานุกมฺปี จ วิหริสฺสาม เมตฺตจิตฺตา น โทสนฺตราฯ ตญฺจ ปุคฺคลํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา ผริตฺวา วิหริสฺสาม, ตทารมฺมณญฺจ สพฺพาวนฺตํ โลกํ พิฬารภสฺตาสเมน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพชฺเฌน ผริตฺวา วิหริสฺสามา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ

๒๓๒. ‘‘อุภโตทณฺฑเกน เจปิ, ภิกฺขเว, กกเจน โจรา โอจรกา องฺคมงฺคานิ โอกนฺเตยฺยุํ, ตตฺราปิ โย มโน ปทูเสยฺย, น เม โส เตน สาสนกโรฯ ตตฺราปิ โว, ภิกฺขเว , เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘น เจว โน จิตฺตํ วิปริณตํ ภวิสฺสติ, น จ ปาปิกํ วาจํ นิจฺฉาเรสฺสาม, หิตานุกมฺปี จ วิหริสฺสาม เมตฺตจิตฺตา น โทสนฺตราฯ ตญฺจ ปุคฺคลํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา ผริตฺวา วิหริสฺสาม ตทารมฺมณญฺจ สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพชฺเฌน ผริตฺวา วิหริสฺสามา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ

๒๓๓. ‘‘อิมญฺจ [อิมเญฺจ (?)] ตุเมฺห, ภิกฺขเว, กกจูปมํ โอวาทํ อภิกฺขณํ มนสิ กเรยฺยาถฯ ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, ตํ วจนปถํ, อณุํ วา ถูลํ วา, ยํ ตุเมฺห นาธิวาเสยฺยาถา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, อิมํ กกจูปมํ โอวาทํ อภิกฺขณํ มนสิกโรถฯ ตํ โว ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

กกจูปมสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ปฐมํฯ

๒. อลคทฺทูปมสุตฺตํ

๒๓๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อริฏฺฐสฺส นาม ภิกฺขุโน คทฺธพาธิปุพฺพสฺส [คนฺธพาธิปุพฺพสฺส (ก.)] เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ โหติ – ''ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายา''ติฯ อโสฺสสุํ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู – ''อริฏฺฐสฺส กิร นาม ภิกฺขุโน คทฺธพาธิปุพฺพสฺส เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ – 'ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายา'''ติฯ อถ โข เต ภิกฺขู เยน อริฏฺโฐ ภิกฺขุ คทฺธพาธิปุโพฺพ เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อริฏฺฐํ ภิกฺขุํ คทฺธพาธิปุพฺพํ เอตทโวจุํ – ''สจฺจํ กิร เต, อาวุโส อริฏฺฐ, เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ – 'ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายา'''ติฯ ''เอวํพฺยาโข [เอวํ โข (?) ภควโต สมฺมุขาเยวสฺส ''เอวํพฺยาโข''ติ] อหํ, อาวุโส, ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายา''ติฯ

อถ โข เตปิ ภิกฺขู อริฏฺฐํ ภิกฺขุํ คทฺธพาธิปุพฺพํ เอตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจตุกามา สมนุยุญฺชนฺติ สมนุคาหนฺติ [สมนุคฺคาหนฺติ (สฺยา.)] สมนุภาสนฺติ – ''มา เหวํ, อาวุโส อริฏฺฐ, อวจ, มา ภควนฺตํ อพฺภาจิกฺขิ; น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ [อพฺภาจิกฺขนํ (ก.)], น หิ ภควา เอวํ วเทยฺยฯ อเนกปริยาเยนาวุโส อริฏฺฐ, อนฺตรายิกา ธมฺมา อนฺตรายิกา วุตฺตา ภควตา, อลญฺจ ปน เต ปฏิเสวโต อนฺตรายายฯ อปฺปสฺสาทา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา,อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺยฯ อฏฺฐิกงฺกลูปมา กามา วุตฺตา ภควตา...เป.... มํสเปสูปมา กามา วุตฺตา ภควตา... ติณุกฺกูปมา กามา วุตฺตา ภควตา... องฺคารกาสูปมา กามา วุตฺตา ภควตา... สุปินกูปมา กามา วุตฺตา ภควตา... ยาจิตกูปมา กามา วุตฺตา ภควตา... รุกฺขผลูปมา กามา วุตฺตา ภควตา... อสิสูนูปมา กามา วุตฺตา ภควตา... สตฺติสูลูปมา กามา วุตฺตา ภควตา... สปฺปสิรูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺย''ติฯ เอวมฺปิ โข อริฏฺโฐ ภิกฺขุ คทฺธพาธิปุโพฺพ เตหิ ภิกฺขูหิ สมนุยุญฺชิยมาโน สมนุคาหิยมาโน [สมนุคฺคาหิยมาโน (สฺยา. วินเยปิ)] สมนุภาสิยมาโน ตเทว [ตเถว ตํ (วินเย)] ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส โวหรติ – ''เอวํพฺยาโข อหํ, อาวุโส, ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายา''ติฯ

๒๓๕. ยโต โข เต ภิกฺขู นาสกฺขิํสุ อริฏฺฐํ ภิกฺขุํ คทฺธพาธิปุพฺพํ เอตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจตุํ, อถ โข เต ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ''อริฏฺฐสฺส นาม, ภนฺเต, ภิกฺขุโน คทฺธพาธิปุพฺพสฺส เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ – 'ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายา'ติฯ อสฺสุมฺห โข มยํ, ภนฺเต – 'อริฏฺฐสฺส กิร นาม ภิกฺขุโน คทฺธพาธิปุพฺพสฺส เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ – ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายา'ติฯ อถ โข มยํ, ภนฺเต, เยน อริฏฺโฐ ภิกฺขุ คทฺธ

พาธิปุโพฺพ เตนุปสงฺกมิมฺห; อุปสงฺกมิตฺวา อริฏฺฐํ ภิกฺขุํ คทฺธพาธิปุพฺพํ เอตทโวจุมฺห – ‘สจฺจํ กิร เต, อาวุโส อริฏฺฐ, เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ – ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายา’ติ?

‘‘เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต, อริฏฺโฐ ภิกฺขุ คทฺธพาธิปุโพฺพ อเมฺห เอตทโวจ – ‘เอวํพฺยาโข อหํ, อาวุโส, ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายา’ติฯ อถ โข มยํ, ภนฺเต, อริฏฺฐํ ภิกฺขุํ คทฺธพาธิปุพฺพํ เอตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจตุกามา สมนุยุญฺชิมฺห สมนุคาหิมฺห สมนุภาสิมฺห – ‘มา เหวํ, อาวุโส อริฏฺฐ, อวจ, มา ภควนฺตํ อพฺภาจิกฺขิ; น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ , น หิ ภควา เอวํ วเทยฺยฯ อเนกปริยาเยนาวุโส อริฏฺฐ, อนฺตรายิกา ธมฺมา อนฺตรายิกา วุตฺตา ภควตา, อลญฺจ ปน เต ปฏิเสวโต อนฺตรายายฯ อปฺปสฺสาทา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺยฯ อฏฺฐิกงฺกลูปมา กามา วุตฺตา ภควตา…เป.… สปฺปสิรูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺย’ติฯ เอวมฺปิ โข, ภนฺเต, อริโฏฺฐ ภิกฺขุ คทฺธพาธิปุโพฺพ อเมฺหหิ สมนุยุญฺชิยมาโน สมนุคาหิยมาโน สมนุภาสิยมาโน ตเทว ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส โวหรติ – ‘เอวํพฺยาโข อหํ, อาวุโส, ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายา’ติฯ ยโต โข มยํ, ภนฺเต, นาสกฺขิมฺห อริฏฺฐํ ภิกฺขุํ คทฺธพาธิปุพฺพํ เอตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจตุํ, อถ มยํ เอตมตฺถํ ภควโต อาโรเจมา’’ติฯ

๒๓๖. อถ โข ภควา อญฺญตรํ ภิกฺขุํ อามเนฺตสิ – ‘‘เอหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, มม วจเนน อริฏฺฐํ ภิกฺขุํ คทฺธพาธิปุพฺพํ อามเนฺตหิ – ‘สตฺถา ตํ, อาวุโส อริฏฺฐ, อามเนฺตตี’’’ติฯ ‘‘เอวํ , ภนฺเต’’ติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา, เยน อริโฏฺฐ ภิกฺขุ คทฺธพาธิปุโพฺพ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อริฏฺฐํ ภิกฺขุํ คทฺธพาธิปุพฺพํ เอตทโวจ – ‘‘สตฺถา ตํ, อาวุโส อริฏฺฐ, อามเนฺตตี’’ติฯ ‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข อริโฏฺฐ ภิกฺขุ คทฺธพาธิปุโพฺพ ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อริฏฺฐํ ภิกฺขุํ คทฺธพาธิปุพฺพํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘สจฺจํ กิร เต, อริฏฺฐ, เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ – ‘ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายา’’’ติ?

‘‘เอวํพฺยาโข อหํ, ภนฺเต, ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ – ‘ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายา’’’ติฯ ‘‘กสฺส โข นาม ตฺวํ, โมฆปุริส, มยา เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาสิ? นนุ มยา, โมฆปุริส, อเนกปริยาเยน อนฺตรายิกา ธมฺมา อนฺตรายิกา วุตฺตา? อลญฺจ ปน เต ปฏิเสวโต อนฺตรายายฯ อปฺปสฺสาทา กามา วุตฺตา มยา, พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺยฯ อฏฺฐิกงฺกลูปมา กามา วุตฺตา มยา… มํสเปสูปมา กามา วุตฺตา มยา… ติณุกฺกูปมา กามา วุตฺตา มยา… องฺคารกาสูปมา กามา วุตฺตา มยา… สุปินกูปมา กามา วุตฺตา มยา… ยาจิตกูปมา กามา วุตฺตา มยา… รุกฺขผลูปมา กามา วุตฺตา มยา… อสิสูนูปมา กามา วุตฺตา มยา… สตฺติสูลูปมา กามา วุตฺตา มยา… สปฺปสิรูปมา กามา วุตฺตา มยา, พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺยฯ อถ จ ปน ตฺวํ, โมฆปุริส, อตฺตนา ทุคฺคหิเตน อเมฺห เจว อพฺภาจิกฺขสิ, อตฺตานญฺจ ขนสิ, พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวสิฯ ตญฺหิ เต, โมฆปุริส, ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายา’’ติฯ

อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, อปิ นายํ อริฏฺโฐ ภิกฺขุ คทฺธพาธิปุโพฺพ อุสฺมีกโตปิ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย’’ติ? ‘‘กิญฺหิ [กึ ติ (ก.)] สิยา, ภนฺเต; โน เหตํ, ภนฺเต’’ติฯ เอวํ วุตฺเต, อริฏฺโฐ ภิกฺขุ คทฺธพาธิปุโพฺพ ตุณฺหีภูโต มงฺกุภูโต ปตฺตกฺขนฺโธ อโธมุโข ปชฺฌายนฺโต อปฺปฏิภาโน นิสีทิฯ อถ โข ภควา อริฏฺฐํ ภิกฺขุํ คทฺธพาธิปุพฺพํ ตุณฺหีภูตํ มงฺกุภูตํ ปตฺตกฺขนฺธํ อโธมุขํ ปชฺฌายนฺตํ อปฺปฏิภานํ วิทิตฺวา อริฏฺฐํ ภิกฺขุํ คทฺธพาธิปุพฺพํ เอตทโวจ – ‘‘ปญฺญายิสฺสสิ โข ตฺวํ, โมฆปุริส, เอเตน สเกน ปาปเกน ทิฏฺฐิคเตนฯ อิธาหํ ภิกฺขู ปฏิปุจฺฉิสฺสามี’’ติฯ

๒๓๗. อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ตุเมฺหปิ เม, ภิกฺขเว , เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาถ ยถายํ อริฏฺโฐ ภิกฺขุ คทฺธพาธิปุโพฺพ อตฺตนา ทุคฺคหิเตน อเมฺห เจว อพฺภาจิกฺขติ, อตฺตานญฺจ ขนติ, พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวตี’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเตฯ อเนกปริยาเยน หิ โน, ภนฺเต, อนฺตรายิกา ธมฺมา อนฺตรายิกา วุตฺตา ภควตา; อลญฺจ ปน เต ปฏิเสวโต อนฺตรายายฯ อปฺปสฺสาทา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺยฯ อฏฺฐิกงฺกลูปมา กามา วุตฺตา ภควตา…เป.… สปฺปสิรูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา , อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺย’’ติฯ ‘‘สาธุ สาธุ, ภิกฺขเว, สาธุ, โข เม ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาถฯ อเนกปริยาเยน หิ โข, ภิกฺขเว, อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา มยา, อลญฺจ ปน เต ปฏิเสวโต อนฺตรายายฯ อปฺปสฺสาทา กามา วุตฺตา มยา , พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺยฯ อฏฺฐิกงฺกลูปมา กามา วุตฺตา มยา…เป.… สปฺปสิรูปมา กามา วุตฺตา มยา, พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺยฯ อถ จ ปนายํ อริฏฺโฐ ภิกฺขุ คทฺธพาธิปุโพฺพ อตฺตนา ทุคฺคหิเตน อเมฺห เจว อพฺภาจิกฺขติ, อตฺตานญฺจ ขนติ, พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวติฯ ตญฺหิ ตสฺส โมฆปุริสสฺส ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายฯ โส วต, ภิกฺขเว, อญฺญเตฺรว กาเมหิ อญฺญตฺร กามสญฺญาย อญฺญตฺร กามวิตเกฺกหิ กาเม ปฏิเสวิสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติ’’ฯ

๒๓๘. ‘‘อิธ, ภิกฺขเว, เอกเจฺจ โมฆปุริสา ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ – สุตฺตํ, เคยฺยํ, เวยฺยากรณํ, คาถํ, อุทานํ, อิติวุตฺตกํ, ชาตกํ, อพฺภุตธมฺมํ, เวทลฺลํฯ เต ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณิตฺวา เตสํ ธมฺมานํ ปญฺญาย อตฺถํ น อุปปริกฺขนฺติฯ เตสํ เต ธมฺมา ปญฺญาย อตฺถํ อนุปปริกฺขตํ น นิชฺฌานํ ขมนฺติฯ เต อุปารมฺภานิสํสา เจว ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ อิติวาทปฺปโมกฺขานิสํสา จฯ ยสฺส จตฺถาย ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุโภนฺติฯ เตสํ เต ธมฺมา ทุคฺคหิตา ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขาย สํวตฺตนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ทุคฺคหิตตฺตา, ภิกฺขเว, ธมฺมานํฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส อลคทฺทตฺถิโก อลคทฺทคเวสี อลคทฺทปริเยสนํ จรมาโนฯ โส ปเสฺสยฺย มหนฺตํ อลคทฺทํฯ ตเมนํ โภเค วา นงฺคุเฏฺฐ วา คเณฺหยฺยฯ ตสฺส โส อลคโทฺท ปฏิปริวตฺติตฺวา [ปฏินิวตฺติตฺวา (สฺยา. ก.)] หเตฺถ วา พาหาย วา อญฺญตรสฺมึ วา องฺคปจฺจเงฺค ฑํเสยฺย [ฑเสยฺย (สี. ปี.)]ฯ โส ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคเจฺฉยฺย มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ทุคฺคหิตตฺตา, ภิกฺขเว, อลคทฺทสฺสฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิเธกเจฺจ โมฆปุริสา ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ – สุตฺตํ, เคยฺยํ, เวยฺยากรณํ, คาถํ, อุทานํ, อิติวุตฺตกํ, ชาตกํ, อพฺภุตธมฺมํ, เวทลฺลํฯ เต ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณิตฺวา เตสํ ธมฺมานํ ปญฺญาย อตฺถํ น อุปปริกฺขนฺติฯ เตสํ เต ธมฺมา ปญฺญาย อตฺถํ อนุปปริกฺขตํ น นิชฺฌานํ ขมนฺติฯ เต อุปารมฺภานิสํสา เจว ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ อิติวาทปฺปโมกฺขานิสํสา จฯ ยสฺส จตฺถาย ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุโภนฺติฯ เตสํ เต ธมฺมา ทุคฺคหิตา ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขาย สํวตฺตนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ทุคฺคหิตตฺตา ภิกฺขเว ธมฺมานํฯ

๒๓๙. “อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกเจฺจ กุลปุตฺตา ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ – สุตฺตํ, เคยฺยํ, เวยฺยากรณํ, คาถํ, อุทานํ, อิติวุตฺตกํ, ชาตกํ, อพฺภุตธมฺมํ, เวทลฺลํฯ เต ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณิตฺวา เตสํ ธมฺมานํ ปญฺญาย อตฺถํ อุปปริกฺขนฺติฯ เตสํ เต ธมฺมา ปญฺญาย อตฺถํ อุปปริกฺขตํ นิชฺฌานํ ขมนฺติฯ เต น เจว อุปารมฺภานิสํสา ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ น อิติวาทปฺปโมกฺขานิสํสา จ [น จ อิติวาทปฺปโมกฺขานิสํสา (?)]ฯ ยสฺส จตฺถาย ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ ตญฺจสฺส อตฺถํ อนุโภนฺติฯ เตสํ เต ธมฺมา สุคฺคหิตา ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย สํวตฺตนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? สุคฺคหิตตฺตา ภิกฺขเว ธมฺมานํฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส อลคทฺทตฺถิโก อลคทฺทคเวสี อลคทฺทปริเยสนํ จรมาโนฯ โส ปเสฺสยฺย มหนฺตํ อลคทฺทํฯ ตเมนํ อชปเทน ทเณฺฑน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเณฺหยฺยฯ อชปเทน ทเณฺฑน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคหิตฺวา, คีวาย สุคฺคหิตํ คเณฺหยฺยฯ กิญฺจาปิ โส, ภิกฺขเว , อลคโทฺท ตสฺส ปุริสสฺส หตฺถํ วา พาหํ วา อญฺญตรํ วา องฺคปจฺจงฺคํ โภเคหิ ปลิเวเฐยฺย, อถ โข โส เนว ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคเจฺฉยฺย มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? สุคฺคหิตตฺตา, ภิกฺขเว, อลคทฺทสฺสฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิเธกเจฺจ กุลปุตฺตา ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ – สุตฺตํ, เคยฺยํ, เวยฺยากรณํ, คาถํ, อุทานํ, อิติวุตฺตกํ, ชาตกํ, อพฺภุตธมฺมํ, เวทลฺลํฯ เต ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณิตฺวา เตสํ ธมฺมานํ ปญฺญาย อตฺถํ อุปปริกฺขนฺติฯ เตสํ เต ธมฺมา ปญฺญาย อตฺถํ อุปปริกฺขตํ นิชฺฌานํ ขมนฺติฯ เต น เจว อุปารมฺภานิสํสา ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ, น อิติวาทปฺปโมกฺขานิสํสา จฯ ยสฺส จตฺถาย ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ, ตญฺจสฺส อตฺถํ อนุโภนฺติฯ เตสํ เต ธมฺมา สุคฺคหิตา ทีฆรตฺตํ อตฺถาย หิตาย สุขาย สํวตฺตนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? สุคฺคหิตตฺตา, ภิกฺขเว, ธมฺมานํฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ยสฺส เม ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชาเนยฺยาถ, ตถา นํ ธาเรยฺยาถฯ ยสฺส จ ปน เม ภาสิตสฺส อตฺถํ น อาชาเนยฺยาถ, อหํ โว ตตฺถ ปฏิปุจฺฉิตโพฺพ, เย วา ปนาสฺสุ วิยตฺตา ภิกฺขูฯ

๒๔๐. “กุลฺลูปมํ โว, ภิกฺขเว, ธมฺมํ เทเสสฺสามิ นิตฺถรณตฺถาย, โน คหณตฺถายฯ ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามี”ติฯ “เอวํ, ภเนฺต”ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ – “เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ปุริโส อทฺธานมคฺคปฺปฏิปโนฺนฯ โส ปเสฺสยฺย มหนฺตํ อุทกณฺณวํ, โอริมํ ตีรํ สาสงฺกํ สปฺปฏิภยํ, ปาริมํ ตีรํ เขมํ อปฺปฏิภยํ; น จสฺส นาวา สนฺตารณี อุตฺตรเสตุ วา อปารา ปารํ คมนายฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘อยํ โข มหาอุทกณฺณโว, โอริมํ ตีรํ สาสงฺกํ สปฺปฏิภยํ, ปาริมํ ตีรํ เขมํ อปฺปฏิภยํ; นตฺถิ จ นาวา สนฺตารณี อุตฺตรเสตุ วา อปารา ปารํ คมนายฯ ยํนูนาหํ ติณกฎฺฐสาขาปลาสํ สํกฑฺฒิตฺวา, กุลฺลํ พนฺธิตฺวา, ตํ กุลฺลํ นิสฺสาย หเตฺถหิ จ ปาเทหิ จ วายมมาโน โสตฺถินา ปารํ อุตฺตเรยฺย’นฺติฯ อถ โข โส, ภิกฺขเว, ปุริโส ติณกฎฺฐสาขาปลาสํ สํกฑฺฒิตฺวา, กุลฺลํ พนฺธิตฺวา ตํ กุลฺลํ นิสฺสาย หเตฺถหิ จ ปาเทหิ จ วายมมาโน โสตฺถินา ปารํ อุตฺตเรยฺยฯ ตสฺส ปุริสสฺส อุตฺติณฺณสฺส [ติณฺณสฺส (ปี. ก.)] ปารงฺคตสฺส เอวมสฺส – ‘พหุกาโร โข เม อยํ กุโลฺล; อิมาหํ กุลฺลํ นิสฺสาย หเตฺถหิ จ ปาเทหิ จ วายมมาโน โสตฺถินา ปารํ อุตฺติโณฺณฯ ยํนูนาหํ อิมํ กุลฺลํ สีเส วา อาโรเปตฺวา ขเนฺธ วา อุจฺจาเรตฺวา [อุโจฺจเปตฺวา (ก.)] เยน กามํ ปกฺกเมยฺย’นฺติฯ ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, อปิ นุ โส ปุริโส เอวํการี ตสฺมิํ กุเลฺล กิจฺจการี อสฺสา”ติ? “โน เหตํ, ภเนฺต”ฯ “กถํการี จ โส, ภิกฺขเว, ปุริโส ตสฺมิํ กุเลฺล กิจฺจการี อสฺส? อิธ, ภิกฺขเว, ตสฺส ปุริสสฺส อุตฺติณฺณสฺส ปารงฺคตสฺส เอวมสฺส – ‘พหุกาโร โข เม อยํ กุโลฺล; อิมาหํ กุลฺลํ นิสฺสาย หเตฺถหิ จ ปาเทหิ จ วายมมาโน โสตฺถินา ปารํ อุตฺติโณฺณฯ ยํนูนาหํ อิมํ กุลฺลํ ถเล วา อุสฺสาเทตฺวา [อุสฺสาเรตฺวา (ก.)] อุทเก วา โอปิลาเปตฺวา เยน กามํ ปกฺกเมยฺย’นฺติฯ เอวํการี โข โส, ภิกฺขเว, ปุริโส ตสฺมิํ กุเลฺล กิจฺจการี อสฺสฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, กุลฺลูปโม มยา ธโมฺม เทสิโต นิตฺถรณตฺถาย, โน คหณตฺถายฯ กุลฺลูปมํ โว, ภิกฺขเว, ธมฺมํ เทสิตํ, อาชานเนฺตหิ ธมฺมาปิ โว ปหาตพฺพา ปเคว อธมฺมาฯ

๒๔๑. ‘‘ฉยิมานิ, ภิกฺขเว, ทิฏฺฐิฏฺฐานานิฯ กตมานิ ฉ? อิธ, ภิกฺขเว, อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต, สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต, รูปํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติ; เวทนํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติ; สญฺญํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติ; สงฺขาเร ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติ; ยมฺปิ ตํ ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ, อนุวิจริตํ มนสา ตมฺปิ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติ; ยมฺปิ ตํ ทิฏฺฐิฏฺฐานํ – โส โลโก โส อตฺตา, โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิโจฺจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธโมฺม , สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสามีติ – ตมฺปิ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติฯ สุตวา จ โข, ภิกฺขเว, อริยสาวโก อริยานํ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต, สปฺปุริสานํ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต, รูปํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติ; เวทนํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติ; สญฺญํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติ; สงฺขาเร ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติ; ยมฺปิ ตํ ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ, อนุวิจริตํ มนสา, ตมฺปิ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติ; ยมฺปิ ตํ ทิฏฺฐิฏฺฐานํ – โส โลโก โส อตฺตา, โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิโจฺจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธโมฺม, สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสามีติ – ตมฺปิ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติฯ โส เอวํ สมนุปสฺสโนฺต อสติ น ปริตสฺสตี’’ติฯ

๒๔๒. เอวํ วุเตฺต, อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สิยา นุ โข, ภเนฺต, พหิทฺธา อสติ ปริตสฺสนา’’ติ? ‘‘สิยา, ภิกฺขู’’ติ – ภควา อโวจฯ ‘‘อิธ ภิกฺขุ เอกจฺจสฺส เอวํ โหติ – ‘อหุ วต เม, ตํ วต เม นตฺถิ; สิยา วต เม, ตํ วตาหํ น ลภามี’ติฯ โส โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สโมฺมหํ อาปชฺชติฯ เอวํ โข, ภิกฺขุ, พหิทฺธา อสติ ปริตสฺสนา โหตี’’ติฯ

‘‘สิยา ปน, ภเนฺต, พหิทฺธา อสติ อปริตสฺสนา’’ติ? ‘‘สิยา, ภิกฺขู’’ติ – ภควา อโวจฯ ‘‘อิธ ภิกฺขุ เอกจฺจสฺส น เอวํ โหติ – ‘อหุ วต เม, ตํ วต เม นตฺถิ; สิยา วต เม, ตํ วตาหํ น ลภามี’ติฯ โส น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬึ กนฺทติ น สโมฺมหํ อาปชฺชติฯ เอวํ โข, ภิกฺขุ, พหิทฺธา อสติ อปริตสฺสนา โหตี’’ติฯ

‘‘สิยา นุ โข, ภเนฺต, อชฺฌตฺตํ อสติ ปริตสฺสนา’’ติ? ‘‘สิยา, ภิกฺขู’’ติ – ภควา อโวจฯ ‘‘อิธ, ภิกฺขุ, เอกจฺจสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ โหติ – ‘โส โลโก โส อตฺตา, โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิโจฺจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธโมฺม, สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสามี’ติฯ โส สุณาติ ตถาคตสฺส วา ตถาคตสาวกสฺส วา สเพฺพสํ ทิฏฺฐิฏฺฐานาธิฏฺฐานปริยุฏฺฐานาภินิเวสานุสยานํ สมุคฺฆาตาย สพฺพสงฺขารสมถาย สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺคาย ตณฺหากฺขยาย วิราคาย นิโรธาย นิพฺพานาย ธมฺมํ เทเสนฺตสฺสฯ ตสฺส เอวํ โหติ – ‘อุจฺฉิชฺชิสฺสามิ นามสฺสุ, วินสฺสิสฺสามิ นามสฺสุ, นสฺสุ นาม ภวิสฺสามี’ติฯ โส โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สโมฺมหํ อาปชฺชติฯ เอวํ โข, ภิกฺขุ, อชฺฌตฺตํ อสติ ปริตสฺสนา โหตี’’ติฯ

‘‘สิยา ปน, ภเนฺต, อชฺฌตฺตํ อสติ อปริตสฺสนา’’ติ? ‘‘สิยา, ภิกฺขู’’ติ ภควา อโวจฯ ‘‘อิธ, ภิกฺขุ, เอกจฺจสฺส น เอวํ ทิฏฺฐิ โหติ – ‘โส โลโก โส อตฺตา, โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิโจฺจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธโมฺม, สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสามี’ติฯ โส สุณาติ ตถาคตสฺส วา ตถาคตสาวกสฺส วา สเพฺพสํ ทิฏฺฐิฏฺฐานาธิฏฺฐานปริยุฏฺฐานาภินิเวสานุสยานํ สมุคฺฆาตาย สพฺพสงฺขารสมถาย สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺคาย ตณฺหากฺขยาย วิราคาย นิโรธาย นิพฺพานาย ธมฺมํ เทเสนฺ

ตสฺสฯ ตสฺส น เอวํ โหติ – ‘อุจฺฉิชฺชิสฺสามิ นามสฺสุ, วินสฺสิสฺสามิ นามสฺสุ, นสฺสุ นาม ภวิสฺสามี’ติฯ โส น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬิํ กนฺทติ น สโมฺมหํ อาปชฺชติฯ เอวํ โข, ภิกฺขุ, อชฺฌตฺตํ อสติ อปริตสฺสนา โหตี’’ฯ

๒๔๓. ‘‘ตํ [ตญฺจ (ก.)], ภิกฺขเว, ปริคฺคหํ ปริคฺคเณฺหยฺยาถ, ยฺวาสฺส [ยฺวาสฺสุ (ก.)] ปริคฺคโห นิโจฺจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธโมฺม, สสฺสติสมํ ตเถว ติเฎฺฐยฺยฯ ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, ตํ ปริคฺคหํ ยฺวาสฺส ปริคฺคโห นิโจฺจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธโมฺม, สสฺสติสมํ ตเถว ติเฎฺฐยฺยา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ ‘‘สาธุ, ภิกฺขเวฯ อหมฺปิ โข ตํ, ภิกฺขเว, ปริคฺคหํ น สมนุปสฺสามิ ยฺวาสฺส ปริคฺคโห นิโจฺจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธโมฺม สสฺสติสมํ ตเถว ติเฎฺฐยฺยฯ

‘‘ตํ, ภิกฺขเว, อตฺตวาทุปาทานํ อุปาทิเยถ, ยํส [ยสฺส (สฺยา. ก.)] อตฺตวาทุปาทานํ อุปาทิยโต น อุปฺปเชฺชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาฯ ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, ตํ อตฺตวาทุปาทานํ ยํส อตฺตวาทุปาทานํ อุปาทิยโต น อุปฺปเชฺชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ ‘‘สาธุ, ภิกฺขเวฯ อหมฺปิ โข ตํ, ภิกฺขเว, อตฺตวาทุปาทานํ น สมนุปสฺสามิ ยํส อตฺตวาทุปาทานํ อุปาทิยโต น อุปฺปเชฺชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาฯ

‘‘ตํ, ภิกฺขเว, ทิฎฺฐินิสฺสยํ นิสฺสเยถ ยํส ทิฎฺฐินิสฺสยํ นิสฺสยโต น อุปฺปเชฺชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาฯ ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, ตํ ทิฎฺฐินิสฺสยํ ยํส ทิฎฺฐินิสฺสยํ นิสฺสยโต น อุปฺปเชฺชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ ‘‘สาธุ, ภิกฺขเวฯ อหมฺปิ โข ตํ, ภิกฺขเว, ทิฎฺฐินิสฺสยํ น สมนุปสฺสามิ ยํส ทิฎฺฐินิสฺสยํ นิสฺสยโต น อุปฺปเชฺชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา’’ฯ

๒๔๔. ‘‘อตฺตนิ วา, ภิกฺขเว, สติ อตฺตนิยํ เม ติ อสฺสา’’ติ?

‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘อตฺตนิเย วา, ภิกฺขเว, สติ อตฺตา เม ติ อสฺสา’’ติ? ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘อตฺตนิ จ, ภิกฺขเว, อตฺตนิเย จ สจฺจโต เถตโต อนุปลพฺภมาเน, ยมฺปิ ตํ ทิฎฺฐิฎฺฐานํ – ‘โส โลโก โส อตฺตา, โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิโจฺจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธโมฺม, สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสามี’ติ – นนายํ [น จ โขยํ (ก.)], ภิกฺขเว, เกวโล ปริปูโร พาลธโมฺม’’’ติ?

‘‘กิญฺหิ โน สิยา, ภเนฺต, เกวโล หิ, ภเนฺต, ปริปูโร [เกวโล ปริปูโร (สี. ปี.)] พาลธโมฺม’’ติฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภเนฺต’’ ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, เวทนา…เป…. สญฺญา… สงฺขารา… วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ?

‘‘อนิจฺจํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา’’ติ?

‘‘ทุกฺขํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ยํ กิญฺจิ รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ, อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา , โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา, หีนํ วา ปณีตํ วา, ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ – เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ ยา กาจิ เวทนา…เป…. ยา กาจิ สญฺญา… เย เกจิ สงฺขารา… ยํ กิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ, อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา, โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา, หีนํ วา ปณีตํ วา, ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ – เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ’’ฯ

๒๔๕. ‘‘เอวํ ปสฺสํ, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมิํ นิพฺพินฺทติ, เวทนาย นิพฺพินฺทติ, สญฺญาย นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุ นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมิํ นิพฺพินฺทติ, นิพฺพิทา วิรชฺชติ [นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ (สี. สฺยา. ปี.)], วิราคา วิมุจฺจติ , วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อุกฺขิตฺตปลิโฆ อิติปิ, สํกิณฺณปริโกฺข อิติปิ, อพฺพูเฬฺหสิโก อิติปิ, นิรคฺคโฬ อิติปิ, อริโย ปนฺนทฺธโช ปนฺนภาโร วิสํยุตฺโต อิติปิฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อุกฺขิตฺตปลิโฆ โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหีนา โหติ, อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา, อายติํ อนุปฺปาทธมฺมาฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อุกฺขิตฺตปลิโฆ โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สํกิณฺณปริโกฺข โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน โปโนพฺภวิโก ชาติสํสาโร ปหีโน โหติ, อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวํกโต, อายติํ อนุปฺปาทธมฺโมฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สํกิณฺณปริโกฺข โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อพฺพูเฬฺหสิโก โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ตณฺหา ปหีนา โหติ, อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา, อายติํ อนุปฺปาทธมฺมาฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อพฺพูเฬฺหสิโก โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ นิรคฺคโฬ โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ปญฺจ โอรมฺภาคิยานิ สํโยชนานิ ปหีนานิ โหนฺติ, อุจฺฉินฺนมูลานิ ตาลาวตฺถุกตานิ อนภาวํกตานิ, อายตึ อนุปฺปาทธมฺมานิ ฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ นิรคฺคโฬ โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อริโย ปนฺนทฺธโช ปนฺนภาโร วิสํยุตฺโต โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อสฺมิมาโน ปหีโน โหติ, อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวํกโต , อายตึ อนุปฺปาทธมฺโม ฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อริโย ปนฺนทฺธโช ปนฺนภาโร วิสํยุตฺโต โหติฯ

๒๔๖. “เอวํ วิมุตฺตจิตฺตํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุํ สอินฺทา เทวา สพฺรหฺมกา สปชาปติกา อเนฺวสํ นาธิคจฺฉนฺติ – ‘อิทํ นิสฺสิตํ ตถาคตสฺส วิญฺญาณ’นฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ทิเฏฺฐวาหํ, ภิกฺขเว, ธมฺเม ตถาคตํ อนนุวิโชฺชติ วทามิฯ เอวํวาทึ โข มํ, ภิกฺขเว, เอวมกฺขายึ เอเก สมณพฺราหฺมณา อสตา ตุจฺฉา มุสา อภูเตน อพฺภาจิกฺขนฺติ – ‘เวนยิโก สมโณ โคตโม, สโต สตฺตสฺส อุเจฺฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญาเปตี’ติฯ ยถา จาหํ น, ภิกฺขเว [ภิกฺขเว น (สี. สฺยา. ปี.)], ยถา จาหํ น วทามิ, ตถา มํ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อสตา ตุจฺฉา มุสา อภูเตน อพฺภาจิกฺขนฺติ – ‘เวนยิโก สมโณ โคตโม, สโต สตฺตสฺส อุเจฺฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญาเปตี’ติฯ ปุเพฺพ จาหํ ภิกฺขเว, เอตรหิ จ ทุกฺขเญฺจว ปญฺญาเปมิ, ทุกฺขสฺส จ นิโรธํฯ ตตฺร เจ, ภิกฺขเว, ปเร ตถาคตํ อโกฺกสนฺติ ปริภาสนฺติ โรเสนฺติ วิเหเสนฺติ, ตตฺร, ภิกฺขเว, ตถาคตสฺส น โหติ อาฆาโต น อปฺปจฺจโย น เจตโส อนภิรทฺธิฯ

“ตตฺร เจ, ภิกฺขเว, ปเร ตถาคตํ สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, ตตฺร, ภิกฺขเว, ตถาคตสฺส น โหติ อานโนฺท น โสมนสฺสํ น เจตโส อุปฺปิลาวิตตฺตํฯ ตตฺร เจ, ภิกฺขเว , ปเร วา ตถาคตํ สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, ตตฺร, ภิกฺขเว, ตถาคตสฺส เอวํ โหติ – ‘ยํ โข อิทํ ปุเพฺพ ปริญฺญาตํ ตตฺถ เม เอวรูปา การา [สกฺการา (ก.)] กรียนฺตี’ติฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ตุเมฺห เจปิ ปเร อโกฺกเสยฺยุํ ปริภาเสยฺยุํ โรเสยฺยุํ วิเหเสยฺยุํ, ตตฺร ตุเมฺห หิ น อาฆาโต น อปฺปจฺจโย น เจตโส อนภิรทฺธิ กรณียาฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ตุเมฺห เจปิ ปเร สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, ตตฺร ตุเมฺหหิ น อานโนฺท น โสมนสฺสํ น เจตโส อุปฺปิลาวิตตฺตํ กรณียํฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ตุเมฺห เจปิ ปเร สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, ตตฺร ตุมฺหากํ เอวมสฺส – ‘ยํ โข อิทํ ปุเพฺพ ปริญฺญาตํ, ตตฺถ เม [ตตฺถ โน (ก.) ตตฺถ + อิเมติ ปทเจฺฉโท] เอวรูปา การา กรียนฺตี’ติฯ

๒๔๗. “ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, ยํ น ตุมฺหากํ ตํ ปชหถ; ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ? รูปํ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ; ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ เวทนา, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ; สา โว ปหีนา ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ สญฺญา, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ; สา โว ปหีนา ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ สงฺขารา, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ, เต ปชหถ; เต โว ปหีนา ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสนฺติฯ วิญฺญาณํ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ; ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, ยํ อิมสฺมึ เชตวเน ติณกฏฺฐสาขาปลาสํ, ตํ ชโน หเรยฺย วา ทเหยฺย วา ยถาปจฺจยํ วา กเรยฺยฯ อปิ นุ ตุมฺหากํ เอวมสฺส – ‘อเมฺห ชโน หรติ วา ทหติ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรตี’ติ? “โน เหตํ, ภเนฺต”ฯ “ตํ กิสฺส เหตุ”? “น หิ โน เอตํ, ภเนฺต, อตฺตา วา อตฺตนิยํ วา”ติฯ “เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยํ น ตุมฺหากํ ตํ ปชหถ; ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ? รูปํ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ; ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย

สุขาย ภวิสฺสติฯ เวทนา, ภิกฺขเว…เป…. สญฺญา, ภิกฺขเว… สงฺขารา, ภิกฺขเว…เป…. วิญฺญาณํ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ; ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ

๒๔๘. ‘‘เอวํ สฺวากฺขาโต, ภิกฺขเว, มยา ธมฺโม อุตฺตาโน วิวโฏ ปกาสิโต ฉินฺนปิโลติโกฯ เอวํ สฺวากฺขาเต, ภิกฺขเว, มยา ธมฺเม อุตฺตาเน วิวเฏ ปกาสิเต ฉินฺนปิโลติเก เย เต ภิกฺขู อรหนฺโต ขีณาสวา วุสิตวนฺโต กตกรณียา โอหิตภารา อนุปฺปตฺตสทตฺถา ปริกฺขีณภวสํโยชนา สมฺมทญฺญา วิมุตฺตา, วฏฺฏํ เตสํ นตฺถิ ปญฺญาปนายฯ เอวํ สฺวากฺขาโต, ภิกฺขเว, มยา ธมฺโม อุตฺตาโน วิวโฏ ปกาสิโต ฉินฺนปิโลติโกฯ เอวํ สฺวากฺขาเต, ภิกฺขเว, มยา ธมฺเม อุตฺตาเน วิวเฏ ปกาสิเต ฉินฺนปิโลติเก เยสํ ภิกฺขูนํ ปโญฺจรมฺภาคิยานิ สํโยชนานิ ปหีนานิ, สเพฺพ เต โอปปาติกา, ตตฺถ ปรินิพฺพายิโน, อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกาฯ เอวํ สฺวากฺขาโต, ภิกฺขเว, มยา ธโมฺม อุตฺตาโน วิวโฏ ปกาสิโต ฉินฺนปิโลติโกฯ เอวํ สฺวากฺขาเต, ภิกฺขเว, มยา ธเมฺม อุตฺตาเน วิวเฏ ปกาสิเต ฉินฺนปิโลติเก เยสํ ภิกฺขูนํ ตีณิ สํโยชนานิ ปหีนานิ, ราคโทสโมหา ตนุภูตา, สเพฺพ เต สกทาคามิโน, สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺติฯ เอวํ สฺวากฺขาโต, ภิกฺขเว, มยา ธโมฺม อุตฺตาโน วิวโฏ ปกาสิโต ฉินฺนปิโลติโกฯ เอวํ สฺวากฺขาเต, ภิกฺขเว, มยา ธเมฺม อุตฺตาเน วิวเฏ ปกาสิเต ฉินฺนปิโลติเก เยสํ ภิกฺขูนํ ตีณิ สํโยชนานิ ปหีนานิ, สเพฺพ เต โสตาปนฺนา, อวินิปาตธมฺมา , นิยตา สโมฺพธิปรายนาฯ เอวํ สฺวากฺขาโต, ภิกฺขเว, มยา ธโมฺม อุตฺตาโน วิวโฏ ปกาสิโต ฉินฺนปิโลติโกฯ เอวํ สฺวากฺขาเต, ภิกฺขเว, มยา ธเมฺม อุตฺตาเน วิวเฏ ปกาสิเต ฉินฺนปิโลติเก เย เต ภิกฺขู ธมฺมานุสาริโน สทฺธานุสาริโน สเพฺพ เต สโมฺพธิปรายนาฯ เอวํ สฺวากฺขาโต, ภิกฺขเว, มยา ธโมฺม อุตฺตาโน วิวโฏ ปกาสิโต ฉินฺนปิโลติโกฯ เอวํ สฺวากฺขาเต, ภิกฺขเว, มยา ธเมฺม อุตฺตาเน วิวเฏ ปกาสิเต ฉินฺนปิโลติเก เยสํ มยิ สทฺธามตฺตํ เปมมตฺตํ สเพฺพ เต สคฺคปรายนา’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

อลคทฺทูปมสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทุติยํฯ

๓. วมฺมิกสุตฺตํ

๒๔๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา กุมารกสฺสโป อนฺธวเน วิหรติฯ อถ โข อญฺญตรา เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปํ อนฺธวนํ โอภาเสตฺวา เยนายสฺมา กุมารกสฺสโป เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข สา เทวตา อายสฺมนฺตํ กุมารกสฺสปํ เอตทโวจ –

‘‘ภิกฺขุ ภิกฺขุ, อยํ วมฺมิโก [วมฺมีโก (กตฺถจิ) สกฺกตานุรูปํ] รตฺตึ ธูมายติ, ทิวา ปชฺชลติฯ พฺราหฺมโณ เอวมาห – ‘อภิกฺขณ, สุเมธ, สตฺถํ อาทายา’ติฯ อภิกฺขณนฺโต สุเมโธ สตฺถํ อาทาย อทฺทส ลงฺคึ ‘ลงฺคี, ภทนฺเต’ติฯ พฺราหฺมโณ เอวมาห – ‘อุกฺขิป ลงฺคึ; อภิกฺขณ, สุเมธ, สตฺถํ อาทายา’ติฯ อภิกฺขณนฺโต สุเมโธ สตฺถํ อาทาย อทฺทส อุทฺธุมายิกํฯ ‘อุทฺธุมายิกา, ภทนฺเต’ติฯ พฺราหฺมโณ เอวมาห – ‘อุกฺขิป อุทฺธุมายิกํ; อภิกฺขณ, สุเมธ, สตฺถํ อาทายา’ติฯ อภิกฺขณนฺโต สุเมโธ สตฺถํ อาทาย อทฺทส ทฺวิธาปถํฯ ‘ทฺวิธาปโถ, ภทนฺเต’ติฯ พฺราหฺมโณ เอวมาห – ‘อุกฺขิป ทฺวิธาปถํ; อภิกฺขณ, สุเมธ, สตฺถํ อาทายา’ติฯ อภิกฺขณนฺโต สุเมโธ สตฺถํ อาทาย อทฺทส จงฺควารํ [ปงฺกวารํ (สฺยา.), จงฺกวารํ (ก.)]ฯ ‘จงฺควาโร, ภทนฺเต’ติฯ พฺราหฺมโณ เอวมาห – ‘อุกฺขิป จงฺควารํ; อภิกฺขณ, สุเมธ, สตฺถํ อาทายา’ติฯ อภิกฺขณนฺโต สุ

เมโธ สตฺถํ อาทาย อทฺทส กุมฺมํฯ ‘กุโมฺม , ภทเนฺต’ติฯ พฺราหฺมโณ เอวมาห – ‘อุกฺขิป กุมฺมํ; อภิกฺขณ, สุเมธ, สตฺถํ อาทายา’ติฯ อภิกฺขณโนฺต สุเมโธ สตฺถํ อาทาย อทฺทส อสิสูนํฯ ‘อสิสูนา, ภทเนฺต’ติฯ พฺราหฺมโณ เอวมาห – ‘อุกฺขิป อสิสูนํ; อภิกฺขณ, สุเมธ, สตฺถํ อาทายา’ติฯ อภิกฺขณโนฺต สุเมโธ สตฺถํ อาทาย อทฺทส มํสเปสิํฯ ‘มํสเปสิ, ภทเนฺต’ติฯ พฺราหฺมโณ เอวมาห – ‘อุกฺขิป มํสเปสิํ; อภิกฺขณ, สุเมธ, สตฺถํ อาทายา’ติฯ อภิกฺขณโนฺต สุเมโธ สตฺถํ อาทาย อทฺทส นาคํฯ ‘นาโค, ภทเนฺต’ติฯ พฺราหฺมโณ เอวมาห – ‘ติฎฺฐตุ นาโค, มา นาคํ ฆเฎฺฎสิ; นโม กโรหิ นาคสฺสา’’’ติฯ

‘‘อิเม โข ตฺวํ, ภิกฺขุ, ปเญฺห ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุเจฺฉยฺยาสิ, ยถา จ เต ภควา พฺยากโรติ ตถา นํ ธาเรยฺยาสิฯ นาหํ ตํ, ภิกฺขุ, ปสฺสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย, โย อิเมสํ ปญฺหานํ เวยฺยากรเณน จิตฺตํ อาราเธยฺย อญฺญตฺร ตถาคเตน วา, ตถาคตสาวเกน วา, อิโต วา ปน สุตฺวา’’ติ – อิทมโวจ สา เทวตาฯ อิทํ วตฺวา ตเตฺถวนฺตรธายิฯ

๒๕๐. อถ โข อายสฺมา กุมารกสฺสโป ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา กุมารกสฺสโป ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อิมํ, ภเนฺต, รตฺติํ อญฺญตรา เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปํ อนฺธวนํ โอภาเสตฺวา เยนาหํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ อฎฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข, ภเนฺต, สา เทวตา มํ เอตทโวจ – ‘ภิกฺขุ ภิกฺขุ, อยํ วมฺมิโก รตฺติํ ธูมายติ, ทิวา ปชฺชลติ’ฯ พฺราหฺมโณ เอวมาห – ‘อภิกฺขณ, สุเมธ, สตฺถํ อาทายา’ติฯ อภิกฺขณโนฺต สุเมโธ สตฺถํ อาทาย...เป.... อิโต วา ปน สุตฺวาติฯ อิทมโวจ, ภเนฺต, สา เทวตาฯ อิทํ วตฺวา ตเตฺถวนฺตรธายิฯ ‘โก นุ โข, ภเนฺต, วมฺมิโก, กา รตฺติํ ธูมายนา, กา ทิวา ปชฺชลนา, โก พฺราหฺมโณ, โก สุเมโธ, กิํ สตฺถํ, กิํ อภิกฺขณํ, กา ลงฺคี, กา อุทฺธุมายิกา, โก ทฺวิธาปโถ, กิํ จงฺควารํ, โก กุโมฺม, กา อสิสูนา , กา มํสเปสิ, โก นาโค’’’ติ?

๒๕๑. ‘‘‘วมฺมิโก’ติ โข, ภิกฺขุ, อิมเสฺสตํ จาตุมหาภูติกสฺส [จาตุมฺมหาภูติกสฺส (สี. สฺยา. ปี.)] กายสฺส อธิวจนํ, มาตาเปตฺติกสมฺภวสฺส โอทนกุมฺมาสูปจยสฺส อนิจฺจุจฺฉาทน-ปริมทฺทนเภทน-วิทฺธํสน-ธมฺมสฺสฯ

‘‘ยํ โข, ภิกฺขุ, ทิวา กมฺมเนฺต [กมฺมนฺตํ (ก.)] อารพฺภ รตฺติํ อนุวิตเกฺกติ อนุวิจาเรติ – อยํ รตฺติํ ธูมายนาฯ ยํ โข, ภิกฺขุ, รตฺติํ อนุวิตเกฺกตฺวา อนุวิจาเรตฺวา ทิวา กมฺมเนฺต ปโยเชติ กาเยน วาจาย ‘มนสา’ [( ) นตฺถิ (สี. สฺยา.)] – อยํ ทิวา ปชฺชลนาฯ

‘‘‘พฺราหฺมโณ’ติ โข, ภิกฺขุ, ตถาคตเสฺสตํ อธิวจนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ ‘สุเมโธ’ติ โข ภิกฺขุ เสกฺขเสฺสตํ ภิกฺขุโน อธิวจนํฯ

‘‘‘สตฺถ’นฺติ โข, ภิกฺขุ, อริยาเยตํ ปญฺญาย อธิวจนํฯ ‘อภิกฺขณ’นฺติ โข, ภิกฺขุ, วีริยารมฺภเสฺสตํ อธิวจนํฯ

‘‘‘ลงฺคี’ติ โข, ภิกฺขุ, อวิชฺชาเยตํ อธิวจนํฯ อุกฺขิป ลงฺคิํ, ปชห อวิชฺชํ; อภิกฺขณ, สุเมธ, สตฺถํ อาทายาติ อยเมตสฺส อโตฺถฯ

‘‘‘อุทฺธุมายิกา’ติ โข, ภิกฺขุ, โกธูปายาสเสฺสตํ อธิวจนํฯ อุกฺขิป อุทฺธุมายิกํ, ปชห โกธูปายาสํ; อภิกฺขณ, สุเมธ, สตฺถํ อาทายาติ อยเมตสฺส อโตฺถฯ

‘‘‘ทฺวิธาปโถ’ติ โข, ภิกฺขุ, วิจิกิจฺฉาเยตํ อธิวจนํฯ อุกฺขิป ทฺวิธาปถํ, ปชห วิจิกิจฺฉํ; อภิกฺขณ, สุเมธ, สตฺถํ อาทายาติ อยเมตสฺส อโตฺถฯ

‘‘‘จงฺควาร’นฺติ โข, ภิกฺขุ, ปญฺจเนฺนตํ นีวรณานํ อธิวจนํ, เสยฺยถิทํ – กามจฺฉนฺทนีวรณสฺส, พฺยาปาทนีวรณสฺส, ถีนมิทฺธนีวรณสฺส, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนีวรณสฺส, วิจิกิจฺฉานีวรณสฺสฯ อุกฺขิป จงฺควารํ, ปชห ปญฺจ นีวรเณ ; อภิกฺขณ, สุเมธ, สตฺถํ อาทายาติ อยเมตสฺส อโตฺถฯ

‘‘‘กุโมฺม’ติ โข, ภิกฺขุ, ปญฺจเนฺนตํ อุปาทานกฺขนฺธานํ อธิวจนํ, เสยฺยถิทํ – รูปุปาทานกฺขนฺธสฺส, เวทนุปาทานกฺขนฺธสฺส, สญฺญุปาทานกฺขนฺธสฺส, สงฺขารุปาทานกฺขนฺธสฺส, วิญฺญาณุปาทานกฺขนฺธสฺสฯ อุกฺขิป กุมฺมํ, ปชห ปญฺจุปาทานกฺขเนฺธ; อภิกฺขณ, สุเมธ, สตฺถํ อาทายาติ อยเมตสฺส อโตฺถฯ

‘‘‘อสิสูนา’ติ โข, ภิกฺขุ, ปญฺจเนฺนตํ กามคุณานํ อธิวจนํ – จกฺขุวิเญฺญยฺยานํ รูปานํ อิฏฺฐานํ กนฺตานํ มนาปานํ ปิยรูปานํ กามูปสํหิตานํ รชนียานํ, โสตวิเญฺญยฺยานํ สทฺทานํ…เป.… ฆานวิเญฺญยฺยานํ คนฺธานํ…เป.… ชิวฺหาวิเญฺญยฺยานํ รสานํ…เป.… กายวิเญฺญยฺยานํ โผฏฺฐพฺพานํ อิฏฺฐานํ กนฺตานํ มนาปานํ ปิยรูปานํ กามูปสํหิตานํ รชนียานํฯ อุกฺขิป อสิสูนํ, ปชห ปญฺจ กามคุเณ; อภิกฺขณ, สุเมธ, สตฺถํ อาทายาติ อยเมตสฺส อโตฺถฯ

‘‘‘มํสเปสี’ติ โข, ภิกฺขุ, นนฺทีราคเสฺสตํ อธิวจนํฯ อุกฺขิป มํสเปสิํ, ปชห นนฺทีราคํ; อภิกฺขณ, สุเมธ, สตฺถํ อาทายาติ อยเมตสฺส อโตฺถฯ

‘‘‘นาโค’ติ โข, ภิกฺขุ, ขีณาสวเสฺสตํ ภิกฺขุโน อธิวจนํฯ ติฏฺฐตุ นาโค, มา นาคํ ฆเฏฺฏสิ; นโม กโรหิ นาคสฺสาติ อยเมตสฺส อโตฺถ’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน อายสฺมา กุมารกสฺสโป ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

วมฺมิกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ตติยํฯ

๔. รถวินีตสุตฺตํ

๒๕๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ อถ โข สมฺพหุลา ชาติภูมกา ภิกฺขู ชาติภูมิยํ วสฺสํวุฏฺฐา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสิเนฺน โข เต ภิกฺขู ภควา เอตทโวจ –

‘‘โก นุ โข, ภิกฺขเว, ชาติภูมิยํ ชาติภูมกานํ ภิกฺขูนํ สพฺรหฺมจารีนํ เอวํ สมฺภาวิโต – ‘อตฺตนา จ อปฺปิโจฺฉ อปฺปิจฺฉกถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ สนฺตุโฎฺฐ สนฺตุฎฺฐิกถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ ปวิวิโตฺต ปวิเวกกถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ อสํสโฎฺฐ อสํสคฺคกถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ อารทฺธวีริโย วีริยารมฺภกถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ สีลสมฺปโนฺน สีลสมฺปทากถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ สมาธิสมฺปโนฺน สมาธิสมฺปทากถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ ปญฺญาสมฺปโนฺน ปญฺญาสมฺปทากถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ วิมุตฺ

ติสมฺปนฺนํ วิมุตฺติสมฺปทากถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ วิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปนฺโน วิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปทากถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, โอวาทโก วิญฺญาปโก สนฺทสฺสโก สมาทปโก สมุตฺเตชโก สมฺปหํสโก สพฺรหฺมจารีน'''นฺติ? ''ปุณฺโณ นาม, ภนฺเต, อายสฺมา มนฺตาณิปุตฺโต ชาติภูมิยํ ชาติภูมกานํ ภิกฺขูนํ สพฺรหฺมจารีนํ เอวํ สมฺภาวิโต – 'อตฺตนา จ อปฺปิจฺโฉ อปฺปิจฺฉกถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ สนฺตุฏฺโฐ...เป.... โอวาทโก วิญฺญาปโก สนฺทสฺสโก สมาทปโก สมุตฺเตชโก สมฺปหํสโก สพฺรหฺมจารีน'''นฺติฯ

๒๕๓. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สาริปุตฺโต ภควโต อวิทูเร นิสินฺโน โหติฯ อถ โข อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส เอตทโหสิ – ''ลาภา อายสฺมโต ปุณฺณสฺส มนฺตาณิปุตฺตสฺส, สุลทฺธลาภา อายสฺมโต ปุณฺณสฺส มนฺตาณิปุตฺตสฺส, ยสฺส วิญฺญู สพฺรหฺมจารี สตฺถุ สมฺมุขา อนุมสฺส อนุมสฺส วณฺณํ ภาสนฺติ, ตญฺจ สตฺถา อพฺภนุโมทติฯ อเปฺปว นาม มยมฺปิ กทาจิ กรหจิ อายสฺมตา ปุเณฺณน มนฺตาณิปุเตฺตน สทฺธึ สมาคเจฺฉยฺยาม [สมาคมํ คเจฺฉยฺย (ก.)], อเปฺปว นาม สิยา โกจิเทว กถาสลฺลาโป''ติฯ

๒๕๔. อถ โข ภควา ราชคเห ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน สาวตฺถิ เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน สาวตฺถิ ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อโสฺสสิ โข อายสฺมา ปุโณฺณ มนฺตาณิปุโตฺต – ''ภควา กิร สาวตฺถึ อนุปฺปโตฺต; สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม''ติฯ

๒๕๕. อถ โข อายสฺมา ปุโณฺณ มนฺตาณิปุโตฺต เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน สาวตฺถิ เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน สาวตฺถิ เชตวนํ อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราโม เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ปุณฺณํ มนฺตาณิปุตฺตํ ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิฯ อถ โข อายสฺมา ปุโณฺณ มนฺตาณิปุโตฺต ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุตฺเตชิโต สมฺปหํสิโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฎฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เยน อนฺธวนํ เตนุปสงฺกมิ ทิวาวิหารายฯ

๒๕๖. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยนายสฺมา สาริปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ – ''ยสฺส โข ตฺวํ, อาวุโส สาริปุตฺต, ปุณฺณสฺส นาม ภิกฺขุโน มนฺตาณิปุตฺตสฺส อภิณฺหํ กิตฺตยมาโน อโหสิ, โส ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุตฺเตชิโต สมฺปหํสิโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฎฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เยน อนฺธวนํ เตน ปกฺกโนฺต ทิวาวิหาราย''ติฯ

อถ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ตรมานรูโป นิสีทนํ อาทาย อายสฺมนฺตํ ปุณฺณํ มนฺตาณิปุตฺตํ ปิฎฺฐิโต ปิฎฺฐิโต อนุพนฺธิ สีสานุโลกีฯ อถ โข อายสฺมา ปุโณฺณ มนฺตาณิปุโตฺต อนฺธวนํ อโชฺฌคาเหตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิฯ อายสฺมาปิ โข สาริปุโตฺต อนฺธวนํ อโชฺฌคาเหตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิฯ

อถ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต สายนฺหสมยํ ปฎิสลฺลานา วุฎฺฐิโต เยนายสฺมา ปุโณฺณ มนฺตาณิปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา ปุเณฺณน มนฺตาณิปุเตฺตน สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา สาริปุโตฺต อายสฺมนฺตํ ปุณฺณํ มนฺตาณิปุตฺตํ เอตทโวจ –

๒๕๗. ‘‘ภควติ โน, อาวุโส, พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’’ติ?

‘‘เอวมาวุโส’’ติฯ

‘‘กึ นุ โข, อาวุโส, สีลวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’’ติ?

‘‘โน หิทํ, อาวุโส’’ฯ

‘‘กึ ปนาวุโส, จิตฺตวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’’ติ?

‘‘โน หิทํ, อาวุโส’’ฯ

‘‘กึ นุ โข, อาวุโส, ทิฏฺฐิวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’’ติ?

‘‘โน หิทํ, อาวุโส’’ฯ

‘‘กึ ปนาวุโส, กงฺขาวิตรณวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’’ติ?

‘‘โน หิทํ, อาวุโส’’ฯ

‘‘กึ นุ โข, อาวุโส, มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’’ติ?

‘‘โน หิทํ, อาวุโส’’ฯ

‘‘กึ ปนาวุโส, ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’’ติ?

‘‘โน หิทํ, อาวุโส’’ฯ

‘‘กึ นุ โข, อาวุโส, ญาณทสฺสนวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’’ติ?

‘‘โน หิทํ, อาวุโส’’ฯ

‘‘‘กึ นุ โข, อาวุโส, สีลวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’ติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘โน หิทํ, อาวุโส’ติ วเทสิฯ ‘กึ ปนาวุโส, จิตฺตวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’ติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘โน หิทํ, อาวุโส’ติ วเทสิฯ ‘กึ นุ โข, อาวุโส, ทิฏฺฐิวิสุทฺธตฺถํ…เป…. กงฺขาวิตรณวิสุทฺธตฺถํ…เป…. มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธตฺถํ…เป…. ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธตฺถํ…เป…. กึ นุ โข, อาวุโส, ญาณทสฺสนวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’ติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘โน หิทํ อาวุโส’ติ วเทสิฯ กิมตฺถํ จรหาวุโส, ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’’ติ? ‘‘อนุปาทาปรินิพฺพานตฺถํ โข, อาวุโส, ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’’ติฯ

‘‘กึ นุ โข, อาวุโส, สีลวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพาน’’นฺติ?

‘‘โน หิทํ, อาวุโส’’ฯ

‘‘กึ ปนาวุโส, จิตฺตวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพาน’’นฺติ?

“โน หิทํ, อาวุโส”ฯ

“กึ นุ โข, อาวุโส, ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพาน”นฺติ?

“โน หิทํ, อาวุโส”ฯ

“กึ ปนาวุโส กงฺขาวิตรณวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพาน”นฺติ ?

“โน หิทํ, อาวุโส”ฯ

“กึ นุ โข, อาวุโส, มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพาน”นฺติ?

“โน หิทํ, อาวุโส”ฯ

“กึ ปนาวุโส, ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพาน”นฺติ?

“โน หิทํ, อาวุโส”ฯ

“กึ นุ โข, อาวุโส, ญาณทสฺสนวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพาน”นฺติ?

“โน หิทํ , อาวุโส”ฯ

“กึ ปนาวุโส, อญฺญตฺร อิเมหิ ธมฺเมหิ อนุปาทาปรินิพฺพาน”นฺติ?

“โน หิทํ, อาวุโส”ฯ

““กึ นุ โข, อาวุโส, สีลวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพาน’นฺติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘โน หิทํ, อาวุโส’ติ วเทสิฯ ‘กึ ปนาวุโส, จิตฺตวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพาน’นฺติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘โน หิทํ, อาวุโส’ติ วเทสิฯ ‘กึ นุ โข, อาวุโส, ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพาน’นฺติ…เป…. กงฺขาวิตรณวิสุทฺธิ… มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธิ… ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธิ… ‘กึ นุ โข, อาวุโส, ญาณทสฺสนวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพาน’นฺติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘โน หิทํ, อาวุโส’ติ วเทสิฯ ‘กึ ปนาวุโส, อญฺญตฺร อิเมหิ ธมฺเมหิ อนุปาทาปรินิพฺพาน’นฺติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘โน หิทํ, อาวุโส’ติ วเทสิฯ ยถากถํ ปนาวุโส, อิมสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถ ทฏฺฐโพฺพ”ติ?

๒๕๘. “สีลวิสุทฺธึ เจ, อาวุโส, ภควา อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญเปยฺย, สอุปาทานํเยว สมานํ อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญเปยฺย [ปญฺญาเปสฺส (สี. สฺยา.) เอวมญฺญตฺถปิ]ฯ จิตฺตวิสุทฺธึ เจ, อาวุโส, ภควา อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญเปยฺย, สอุปาทานํเยว สมานํ อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญเปยฺยฯ ทิฏฺฐิวิสุทฺธึ เจ, อาวุโส, ภควา อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญเปยฺย, สอุปาทานํเยว สมานํ อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญเปยฺยฯ กงฺขาวิตรณวิสุทฺธึ เจ, อาวุโส, ภควา อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญเปยฺย, สอุปาทานํเยว สมานํ อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญเปยฺย ฯ มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธึ เจ, อาวุโส, ภควา อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญเปยฺย, สอุปาทานํเยว สมานํ อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญเปยฺยฯ ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธึ เจ, อาวุโส, ภควา อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญเปยฺย, สอุปาทานํเยว สมานํ อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญเปยฺยฯ ญาณทสฺสนวิสุทฺธึ เจ, อาวุโส, ภควา อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญเปยฺย, สอุปาทานํเยว สมานํ อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญเปยฺยฯ อญฺญตฺร เจ, อาวุโส, อิเมหิ ธมฺเมหิ อนุปา

ทาปรินิพฺพานํ อภวิสฺส, ปุถุชฺชโน ปรินิพฺพาเยยฺย ฯ ปุถุชฺชโน หิ, อาวุโส, อญฺญตฺร อิเมหิ ธมฺมหิ ฯ เตน หาวุโส, อุปมํ เต กริสฺสามิ; อุปมายปิเธกจฺเจ วิญฺญู ปุริสา ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานนฺติ ฯ

๒๕๙. ‘‘เสยฺยถาปิ, อาวุโส, รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺตสฺส สาเกเต กิญฺจิเทว อจฺจายิกํ กรณียํ อุปฺปชฺเชยฺย ฯ ตสฺส อนฺตรา จ สาวตฺถึ อนฺตรา จ สาเกตํ สตฺต รถวินีตานิ อุปฏฺฐเปยฺยุํ ฯ อถ โข, อาวุโส, ราชา ปเสนทิ โกสโล สาวตฺถิยา นิกฺขมิตฺวา อเนฺตปุรทฺวารา ปฐมํ รถวินีตํ อภิรุเหยฺย, ปฐเมน รถวินีเตน ทุติยํ รถวินีตํ ปาปุเณยฺย, ปฐมํ รถวินีตํ วิสฺสเชฺชยฺย ทุติยํ รถวินีตํ อภิรุเหยฺย ฯ ทุติเยน รถวินีเตน ตติยํ รถวินีตํ ปาปุเณยฺย, ทุติยํ รถวินีตํ วิสฺสเชฺชยฺย, ตติยํ รถวินีตํ อภิรุเหยฺย ฯ ตติเยน รถวินีเตน จตุตฺถํ รถวินีตํ ปาปุเณยฺย, ตติยํ รถวินีตํ วิสฺสเชฺชยฺย, จตุตฺถํ รถวินีตํ อภิรุเหยฺย ฯ จตุเตฺถน รถวินีเตน ปญฺจมํ รถวินีตํ ปาปุเณยฺย, จตุตฺถํ รถวินีตํ วิสฺสเชฺชยฺย, ปญฺจมํ รถวินีตํ อภิรุเหยฺย ฯ ปญฺจเมน รถวินีเตน ฉฏฺฐํ รถวินีตํ ปาปุเณยฺย, ปญฺจมํ รถวินีตํ วิสฺสเชฺชยฺย, ฉฏฺฐํ รถวินีตํ อภิรุเหยฺย ฯ ฉเฏฺฐน รถวินีเตน สตฺตมํ รถวินีตํ ปาปุเณยฺย, ฉฏฺฐํ รถวินีตํ วิสฺสเชฺชยฺย, สตฺตมํ รถวินีตํ อภิรุเหยฺย ฯ สตฺตเมน รถวินีเตน สาเกตํ อนุปาปุเณยฺย อเนฺตปุรทฺวารํ ฯ ตเมนํ อเนฺตปุรทฺวารคตํ สมานํ มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – ‘อิมินา ตฺวํ, มหาราช, รถวินีเตน สาวตฺถิยา สาเกตํ อนุปฺปตฺโต อเนฺตปุรทฺวาร’นฺติ ? กถํ พฺยากรมาโน นุ โข, อาวุโส, ราชา ปเสนทิ โกสโล สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺยา’’ติ?

‘‘เอวํ พฺยากรมาโน โข, อาวุโส, ราชา ปเสนทิ โกสโล สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺย – ‘อิธ เม สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺตสฺส สาเกเต กิญฺจิเทว อจฺจายิกํ กรณียํ อุปฺปชฺชิ [อุปฺปชฺชติ (ก.)] ฯ ตสฺส เม อนฺตรา จ สาวตฺถึ อนฺตรา จ สาเกตํ สตฺต รถวินีตานิ อุปฏฺฐเปสุํ ฯ อถ ขฺวาหํ สาวตฺถิยา นิกฺขมิตฺวา อเนฺตปุรทฺวารา ปฐมํ รถวินีตํ อภิรุหิํ ฯ ปฐเมน รถวินีเตน ทุติยํ รถวินีตํ ปาปุณิํ, ปฐมํ รถวินีตํ วิสฺสชฺชิํ ทุติยํ รถวินีตํ อภิรุหิํ ฯ ทุติเยน รถวินีเตน ตติยํ รถวินีตํ ปาปุณิํ, ทุติยํ รถวินีตํ วิสฺสชฺชิํ, ตติยํ รถวินีตํ อภิรุหิํ ฯ ตติเยน รถวินีเตน จตุตฺถํ รถวินีตํ ปาปุณิํ, ตติยํ รถวินีตํ วิสฺสชฺชิํ, จตุตฺถํ รถวินีตํ อภิรุหิํ ฯ จตุเตฺถน รถวินีเตน ปญฺจมํ รถวินีตํ ปาปุณิํ, จตุตฺถํ รถวินีตํ วิสฺสชฺชิํ, ปญฺจมํ รถวินีตํ อภิรุหิํ ฯ ปญฺจเมน รถวินีเตน ฉฏฺฐํ รถวินีตํ ปาปุณิํ, ปญฺจมํ รถวินีตํ วิสฺสชฺชิํ, ฉฏฺฐํ รถวินีตํ อภิรุหิํ ฯ ฉเฏฺฐน รถวินีเตน สตฺตมํ รถวินีตํ ปาปุณิํ, ฉฏฺฐํ รถวินีตํ วิสฺสชฺชิํ, สตฺตมํ รถวินีตํ อภิรุหิํ ฯ สตฺตเมน รถวินีเตน สาเกตํ อนุปฺปตฺโต อเนฺตปุรทฺวาร’นฺติ ฯ เอวํ พฺยากรมาโน โข, อาวุโส, ราชา ปเสนทิ โกสโล สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺยา’’ติ ฯ

‘‘เอวเมว โข, อาวุโส, สีลวิสุทฺธิ ยาวเทว จิตฺตวิสุทฺธตฺถา, จิตฺตวิสุทฺธิ ยาวเทว ทิฏฺฐิวิสุทฺธตฺถา, ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ ยาวเทว กงฺขาวิตรณวิสุทฺธตฺถา, กงฺขาวิตรณวิสุทฺธิ ยาวเทว มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธตฺถา, มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธิ ยาวเทว ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธตฺถา, ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธิ ยาวเทว ญาณทสฺสนวิสุทฺธตฺถา, ญาณทสฺสนวิสุทฺธิ ยาวเทว อนุปาทาปรินิพฺพานตฺถา ฯ อนุปาทาปรินิพฺพานตฺถํ โข, อาวุโส, ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตี’’ติ ฯ

๒๖๐. เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา สาริปุโตฺต อายสฺมนฺตํ ปุณฺณํ มนฺตาณิปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘โกนาโม อายสฺมา, กถญฺจ ปนายสฺมนฺตํ สพฺรหฺมจารี ชานนฺตี’’ติ? ‘‘ปุโณฺณติ โข เม, อาวุโส, นามํ; มนฺตาณิปุโตฺตติ จ ปน มํ สพฺรหฺมจารี ชานนฺตี’’ติ ฯ ‘‘อจฺฉริยํ, อาวุโส, อพฺภุตํ, อาวุโส! ยถา ตํ สุตวตา สาวเกน สมฺมเทว สตฺถุสาสนํ อาชานเนฺตน, เอวเมว อายสฺมตา ปุ

เณฺณน มนฺตาณิปุเตฺตน คมฺภีรา คมฺภีรปญฺหา อนุมสฺส อนุมสฺส พฺยากตาฯ ลาภา สพฺรหฺมจารีนํ, สุลทฺธลาภา สพฺรหฺมจารีนํ, เย อายสฺมนฺตํ ปุณฺณํ มนฺตาณิปุตฺตํ ลภนฺติ ทสฺสนาย, ลภนฺติ ปยิรูปาสนายฯ เจลณฺฑุเกน [เจลณฺฑเกน (ก.), เจลณฺฑุเปเกน (?)] เจปิ สพฺรหฺมจารี อายสฺมนฺตํ ปุณฺณํ มนฺตาณิปุตฺตํ มุทฺธนา ปริหรนฺตา ลเภยฺยุํ ทสฺสนาย, ลเภยฺยุํ ปยิรูปาสนาย, เตสมฺปิ ลาภา เตสมฺปิ สุลทฺธํ, อมฺหากมฺปิ ลาภา อมฺหากมฺปิ สุลทฺธํ, เย มยํ อายสฺมนฺตํ ปุณฺณํ มนฺตาณิปุตฺตํ ลภาม ทสฺสนาย, ลภาม ปยิรูปาสนายา''ติฯ

เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา ปุโณฺณ มนฺตาณิปุโตฺต อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ – ''โก นาโม อายสฺมา, กถญฺจ ปนายสฺมนฺตํ สพฺรหฺมจารี ชานนฺตี''ติ? ''อุปติโสฺสติ โข เม, อาวุโส, นามํ; สาริปุโตฺตติ จ ปน มํ สพฺรหฺมจารี ชานนฺตี''ติฯ ''สตฺถุกปฺปเนน วต กิร, โภ [โข (ก.)], สาวเกน สทฺธิํ มนฺตยมานา น ชานิมฺห – 'อายสฺมา สาริปุโตฺต'ติฯ สเจ หิ มยํ ชาเนยฺยาม 'อายสฺมา สาริปุโตฺต'ติ, เอตฺตกมฺปิ โน นปฺปฏิภาเสยฺย [นปฺปฏิเภยฺย (?)]ฯ อจฺฉริยํ, อาวุโส, อพฺภุตํ, อาวุโส! ยถา ตํ สุตวตา สาวเกน สมฺมเทว สตฺถุสาสนํ อาชานเนฺตน, เอวเมว อายสฺมตา สาริปุเตฺตน คมฺภีรา คมฺภีรปญฺหา อนุมสฺส อนุมสฺส ปุจฺฉิตาฯ ลาภา สพฺรหฺมจารีนํ สุลทฺธลาภา สพฺรหฺมจารีนํ, เย อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ ลภนฺติ ทสฺสนาย, ลภนฺติ ปยิรูปาสนายฯ เจลณฺฑุเกน เจปิ สพฺรหฺมจารี อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ มุทฺธนา ปริหรนฺตา ลเภยฺยุํ ทสฺสนาย, ลเภยฺยุํ ปยิรูปาสนาย, เตสมฺปิ ลาภา เตสมฺปิ สุลทฺธํ, อมฺหากมฺปิ ลาภา อมฺหากมฺปิ สุลทฺธํ, เย มยํ อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ ลภาม ทสฺสนาย, ลภาม ปยิรูปาสนายา''ติฯ

อิติห เต อุโภปิ มหานาคา อญฺญมญฺญสฺส สุภาสิตํ สมนุโมทิํสูติฯ

รถวินีตสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ จตุตฺถํฯ

๕. นิวาปสุตฺตํ

๒๖๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ''ภิกฺขโว''ติฯ ''ภทเนฺต''ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

''น , ภิกฺขเว, เนวาปิโก นิวาปํ นิวปติ มิคชาตานํ – 'อิมํ เม นิวาปํ นิวุตฺตํ มิคชาตา ปริภุญฺชนฺตา ทีฆายุกา วณฺณวโนฺต จิรํ ทีฆมทฺธานํ ยาเปนฺตู'ติฯ เอวญฺจ โข, ภิกฺขเว, เนวาปิโก นิวาปํ นิวปติ มิคชาตานํ – 'อิมํ เม นิวาปํ นิวุตฺตํ มิคชาตา อนุปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิสฺสนฺติ, อนุปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา มทํ อาปชฺชิสฺสนฺติ, มตฺตา สมานา ปมาทํ อาปชฺชิสฺสนฺติ, ปมตฺตา สมานา ยถากามกรณียา ภวิสฺสนฺติ อิมสฺมิํ นิวาเป'ติฯ

๒๖๒. ''ตตฺร, ภิกฺขเว, ปฐมา มิคชาตา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส อนุปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิํสุ, เต ตตฺถ อนุปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา มทํ อาปชฺชิํสุ, มตฺตา สมานา ปมาทํ อาปชฺชิํสุ, ปมตฺตา สมานา ยถากามกรณียา อเหสุํ เนวาปิกสฺส อมุสฺมิํ นิวาเปฯ เอวญฺหิ เต, ภิกฺขเว, ปฐมา มิคชาตา น ปริมุจฺจิํสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวาฯ

๒๖๓. ''ตตฺร, ภิกฺขเว, ทุติยา มิคชาตา เอวํ สมจิเนฺตสุํ – 'เย โข เต ปฐมา มิคชาตา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส อนุปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิํสุฯ เต ตตฺถ อนุปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา มทํ อาปชฺชิํสุ, มตฺตา สมานา ปมาทํ อาปชฺชิํสุ, ปมตฺตา สมานา ยถา

กามกรณียา อเหสุํ เนวาปิกสฺส อมุสฺมึ นิวาเปฯ เอวญฺหิ เต ปฐมา มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวาฯ ยํนูน มยํ สพฺพโส นิวาปโภชนา ปฏิวิรเมยฺยาม, ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อโชฺคาเหตฺวา วิหเรยฺยามา’ติฯ เต สพฺพโส นิวาปโภชนา ปฏิวิรมึสุ, ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อโชฺคาเหตฺวา วิหรึสุฯ เตสํ คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส, ติโณทกสงฺขเย, อธิมตฺตกสิมานํ ปโตฺต กาโย โหติฯ เตสํ อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺตกายานํ พลวีริยํ ปริหายิฯ พลวีริเย ปริหีเน ตเมว นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส ปจฺจาคมึสุฯ เต ตตฺถ อนุปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชึสุฯ เต ตตฺถ อนุปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา มทํ อาปชฺชึสุ, มตฺตา สมานา ปมาทํ อาปชฺชึสุ, ปมตฺตา สมานา ยถากามกรณียา อเหสุํ เนวาปิกสฺส อมุสฺมึ นิวาเปฯ เอวญฺหิ เต, ภิกฺขเว, ทุติยาปิ มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวาฯ

๒๖๔. ‘‘ตตฺร , ภิกฺขเว, ตติยา มิคชาตา เอวํ สมจินฺเตสุํ – ‘เย โข เต ปฐมา มิคชาตา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส…เป.… เอวญฺหิ เต ปฐมา มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวาฯ เยปิ เต ทุติยา มิคชาตา เอวํ สมจินฺเตสุํ – เย โข เต ปฐมา มิคชาตา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส…เป.… เอวญฺหิ เต ปฐมา มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวาฯ ยํนูน มยํ สพฺพโส นิวาปโภชนา ปฏิวิรเมยฺยาม, ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อโชฺคาเหตฺวา วิหเรยฺยามาติฯ เต สพฺพโส นิวาปโภชนา ปฏิวิรมึสุ, ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อโชฺคาเหตฺวา วิหรึสุฯ เตสํ คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส ติโณทกสงฺขเย อธิมตฺตกสิมานํ ปโตฺต กาโย โหติฯ เตสํ อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺตกายานํ พลวีริยํ ปริหายิฯ พลวีริเย ปริหีเน ตเมว นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส ปจฺจาคมึสุฯ เต ตตฺถ อนุปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชึสุฯ เต ตตฺถ อนุปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา มทํ อาปชฺชึสุ, มตฺตา สมานา ปมาทํ อาปชฺชึสุ, ปมตฺตา สมานา ยถากามกรณียา อเหสุํ เนวาปิกสฺส อมุสฺมึ นิวาเปฯ เอวญฺหิ เต ทุติยาปิ มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวาฯ ยํนูน มยํ อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส อุปนิสฺสาย อาสยํ กเปฺปยฺยามฯ ตตฺราสยํ กเปฺปตฺวา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิสฺสาม, อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทํ อาปชฺชิสฺสาม, อมตฺตา สมานา น ปมาทํ อาปชฺชิสฺสาม, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา ภวิสฺสาม เนวาปิกสฺส อมุสฺมึ นิวาเป’ติฯ เต อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส อุปนิสฺสาย อาสยํ กปฺปยึสุฯ ตตฺราสยํ กเปฺปตฺวา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชึสุ, เต ตตฺถ อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทํ อาปชฺชึสุ, อมตฺตา สมานา น ปมาทํ อาปชฺชึสุ, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา อเหสุํ เนวาปิกสฺส อมุสฺมึ นิวาเปฯ

‘‘ตตฺร, ภิกฺขเว, เนวาปิกสฺส จ เนวาปิกปริสาย จ เอตทโหสิ – ‘สฐาสฺสุนามิเม ตติยา มิคชาตา เกตพิโน, อิทฺธิมนฺตาสฺสุนามิเม ตติยา มิคชาตา ปรชนา; อิมญฺจ นาม นิวาปํ นิวุตฺตํ ปริภุญฺชนฺติ, น จ เนสํ ชานาม อาคตึ วา คตึ วาฯ ยํนูน มยํ อิมํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มหตีหิ ทณฺฑวากราหิ [ทณฺฑวาคุราหิ (สฺยา.)] สมนฺตา สปฺปเทสํ อนุปริวาเรยฺยาม – อเปฺปว นาม ตติยานํ มิคชาตานํ อาสยํ ปเสฺสยฺยาม, ยตฺถ เต คาหํ คเจฺฉยฺยุ’นฺติฯ เต อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มหตีหิ ทณฺฑวากราหิ สมนฺตา สปฺปเทสํ อนุปริวาเรสุํฯ อทฺทสํสุ โข, ภิกฺขเว, เนวาปิโก จ เนวาปิกปริสา จ ตติยานํ มิคชาตานํ อาสยํ, ยตฺถ เต คาหํ อคมํสุฯ เอวญฺหิ เต, ภิกฺขเว, ตติยาปิ มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวาฯ

๒๖๕. ‘‘ตตฺร, ภิกฺขเว, จตุตฺถา มิคชาตา เอวํ สมจินฺเตสุํ – ‘เย โข เต ปฐมา มิคชาตา…เป.… เอวญฺหิ เต ปฐมา มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวาฯ เยปิ เต ทุติยา มิค

ชาตา เอวํ สมจินฺเตสุํ ‘เย โข เต ปฐมา มิคชาตา…เป.… เอวญฺหิ เต ปฐมา มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวาฯ ยํนูน มยํ สพฺพโส นิวาปโภชนา ปฏิวิรเมยฺยาม, ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อโชฺฌคาเหตฺวา วิหเรยฺยามา’ติฯ เต สพฺพโส นิวาปโภชนา ปฏิวิรมึสุ…เป.… เอวญฺหิ เต ทุติยาปิ มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวาฯ เยปิ เต ตติยา มิคชาตา เอวํ สมจินฺเตสุํ ‘เย โข เต ปฐมา มิคชาตา…เป.… เอวญฺหิ เต ปฐมา มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวาฯ เยปิ เต ทุติยา มิคชาตา เอวํ สมจินฺเตสุํ ‘เย โข เต ปฐมา มิคชาตา…เป.… เอวญฺหิ เต ปฐมา มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวาฯ ยํนูน มยํ สพฺพโส นิวาปโภชนา ปฏิวิรเมยฺยาม, ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อโชฺฌคาเหตฺวา วิหเรยฺยามา’ติฯ เต สพฺพโส นิวาปโภชนา ปฏิวิรมึสุ…เป.… เอวญฺหิ เต ทุติยาปิ มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวาฯ ยํนูน มยํ อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส อุปนิสฺสาย อาสยํ กเปฺปยฺยาม, ตตฺราสยํ กเปฺปตฺวา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิสฺสาม, อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทํ อาปชฺชิสฺสาม, อมตฺตา สมานา น ปมาทํ อาปชฺชิสฺสาม, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา ภวิสฺสาม เนวาปิกสฺส อมุสฺมิํ นิวาเป’ติฯ เต อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส อุปนิสฺสาย อาสยํ กปฺปยิํสุ, ตตฺราสยํ กเปฺปตฺวา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิํสุ, เต ตตฺถ อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทํ อาปชฺชิํสุ, อมตฺตา สมานา น ปมาทํ อาปชฺชิํสุ, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา อเหสุํ เนวาปิกสฺส อมุสฺมิํ นิวาเปฯ

‘‘ตตฺร เนวาปิกสฺส จ เนวาปิกปริสาย จ เอตทโหสิ – ‘สฐาสฺสุนามิเม ตติยา มิคชาตา เกตพิโน, อิทฺธิมนฺตาสฺสุนามิเม ตติยา มิคชาตา ปรชนา, อิมญฺจ นาม นิวาปํ นิวุตฺตํ ปริภุญฺชนฺติฯ น จ เนสํ ชานาม อาคติํ วา คติํ วาฯ ยํนูน มยํ อิมํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มหตีติ ทณฺฑวากราหิ สมนฺตา สปฺปเทสํ อนุปริวาเรยฺยาม, อเปฺปว นาม ตติยานํ มิคชาตานํ อาสยํ ปเสฺสยฺยาม, ยตฺถ เต คาหํ คเจฺฉยฺยุ’นฺติฯ เต อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มหตีติ ทณฺฑวากราหิ สมนฺตา สปฺปเทสํ อนุปริวาเรสุํฯ อทฺทสํสุ โข เนวาปิโก จ เนวาปิกปริสา จ ตติยานํ มิคชาตานํ อาสยํ, ยตฺถ เต คาหํ อคมํสุฯ เอวญฺหิ เต ตติยาปิ มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวาฯ ยํนูน มยํ ยตฺถ อคติ เนวาปิกสฺส จ เนวาปิกปริสาย จ ตตฺราสยํ กเปฺปยฺยาม, ตตฺราสยํ กเปฺปตฺวา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิสฺสาม, อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทํ อาปชฺชิสฺสาม, อมตฺตา สมานา น ปมาทํ อาปชฺชิสฺสาม, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา ภวิสฺสาม เนวาปิกสฺส อมุสฺมิํ นิวาเป’ติฯ เต ยตฺถ อคติ เนวาปิกสฺส จ เนวาปิกปริสาย จ ตตฺราสยํ กปฺปยิํสุฯ ตตฺราสยํ กเปฺปตฺวา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิํสุ, เต ตตฺถ อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทํ อาปชฺชิํสุ, อมตฺตา สมานา น ปมาทํ อาปชฺชิํสุ, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา อเหสุํ เนวาปิกสฺส อมุสฺมิํ นิวาเปฯ

‘‘ตตฺร, ภิกฺขเว, เนวาปิกสฺส จ เนวาปิกปริสาย จ เอตทโหสิ – ‘สฐาสฺสุนามิเม จตุตฺถา มิคชาตา เกตพิโน, อิทฺธิมนฺตาสฺสุนามิเม จตุตฺถา มิคชาตา ปรชนาฯ อิมญฺจ นาม นิวาปํ นิวุตฺตํ ปริภุญฺชนฺติ, น จ เนสํ ชานาม อาคติํ วา คติํ วาฯ ยํนูน มยํ อิมํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มหตีหิ ทณฺฑวากราหิ สมนฺตา สปฺปเทสํ อนุปริวาเรยฺยาม, อเปฺปว นาม จตุตฺถานํ มิคชาตานํ อาสยํ ปเสฺสยฺยาม ยตฺถ เต คาหํ คเจฺฉยฺยุ’นฺติฯ เต อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มหตีหิ ทณฺฑวากราหิ สมนฺตา สปฺปเทสํ อนุปริวาเรสุํฯ เนว โข, ภิกฺขเว, อทฺทสํสุ เนวาปิโก จ เนวาปิกปริสา จ จตุตฺถานํ มิคชาตานํ อาสยํ, ยตฺถ เต คาหํ คเจฺฉยฺยุํฯ ตตฺร, ภิกฺขเว, เนวาปิกสฺส จ เนวาปิกปริสาย จ

เอตทโหสิ – ‘สเจ โข มยํ จตุเตฺถ มิคชาเต ฆเฏฺฐสฺสาม, เต ฆฏฺฐิตา อเญฺญ ฆฏฺฐิสฺสนฺติ เต ฆฏฺฐิตา อเญฺญ ฆฏฺฐิสฺสนฺติฯ เอวํ อิมํ นิวาปํ นิวุตฺตํ สพฺพโส มิคชาตา ปริมุญฺจิสฺสนฺติฯ ยํนูน มยํ จตุเตฺถ มิคชาเต อชฺฌุเปกฺเขยฺยามา’ติฯ อชฺฌุเปกฺขิํสุ โข, ภิกฺขเว, เนวาปิโก จ เนวาปิกปริสา จ จตุเตฺถ มิคชาเตฯ เอวญฺหิ เต, ภิกฺขเว, จตุตฺถา มิคชาตา ปริมุจฺจิํสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวาฯ

๒๖๖. ‘‘อุปมา โข เม อยํ, ภิกฺขเว, กตา อตฺถสฺส วิญฺญาปนายฯ อยํ เจเวตฺถ อโตฺถ – นิวาโปติ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจเนฺนตํ กามคุณานํ อธิวจนํฯ เนวาปิโกติ โข, ภิกฺขเว, มารเสฺสตํ ปาปิมโต อธิวจนํฯ เนวาปิกปริสาติ โข, ภิกฺขเว, มารปริสาเยตํ อธิวจนํฯ มิคชาตาติ โข, ภิกฺขเว, สมณพฺราหฺมณานเมตํ อธิวจนํฯ

๒๖๗. ‘‘ตตฺร, ภิกฺขเว, ปฐมา สมณพฺราหฺมณา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อนุปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิํสุฯ เต ตตฺถ อนุปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา มทํ อาปชฺชิํสุ, มตฺตา สมานา ปมาทํ อาปชฺชิํสุ, ปมตฺตา สมานา ยถากามกรณียา อเหสุํ มารสฺส อมุสฺมิํ นิวาเป อมุสฺมิญฺจ โลกามิเส ฯ เอวญฺหิ เต, ภิกฺขเว, ปฐมา สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจิํสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวาฯ เสยฺยถาปิ เต, ภิกฺขเว, ปฐมา มิคชาตา ตถูปเม อหํ อิเม ปฐเม สมณพฺราหฺมเณ วทามิฯ

๒๖๘. ‘‘ตตฺร, ภิกฺขเว, ทุติยา สมณพฺราหฺมณา เอวํ สมจิเนฺตสุํ – ‘เย โข เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อนุปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิํสุฯ เต ตตฺถ อนุปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา มทํ อาปชฺชิํสุ, มตฺตา สมานา ปมาทํ อาปชฺชิํสุ, ปมตฺตา สมานา ยถากามกรณียา อเหสุํ มารสฺส อมุสฺมิํ นิวาเป อมุสฺมิญฺจ โลกามิเสฯ เอวญฺหิ เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจิํสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวาฯ ยํนูน มยํ สพฺพโส นิวาปโภชนา โลกามิสา ปฏิวิรเมยฺยาม, ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อโชฺฌคาเหตฺวา วิหเรยฺยามา’ติฯ เต สพฺพโส นิวาปโภชนา โลกามิสา ปฏิวิรมิํสุ, ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อโชฺฌคาเหตฺวา วิหเรยฺยามาติฯ เต สพฺพโส นิวาปโภชนา โลกามิสา ปฏิวิรมิํสุ, ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อโชฺฌคาเหตฺวา วิหริํสุฯ เต ตตฺถ สากภกฺขาปิ อเหสุํ, สามากภกฺขาปิ อเหสุํ, นีวารภกฺขาปิ อเหสุํ, ททฺทุลภกฺขาปิ อเหสุํ, หฏภกฺขาปิ อเหสุํ, กณภกฺขาปิ อเหสุํ, อาจามภกฺขาปิ อเหสุํ, ปิญฺญากภกฺขาปิ อเหสุํ, ติณภกฺขาปิ อเหสุํ, โคมยภกฺขาปิ อเหสุํ, วนมูลผลาหารา ยาเปสุํ ปวตฺตผลโภชีฯ

‘‘เตสํ คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส, ติโณทกสงฺขเย, อธิมตฺตกสิมานํ ปโตฺต กาโย โหติฯ เตสํ อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺตกายานํ พลวีริยํ ปริหายิฯ พลวีริเย ปริหีเน เจโตวิมุตฺติ ปริหายิฯ เจโตวิมุตฺติยา ปริหีนาย ตเมว นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส ปจฺจาคมิํสุ ตานิ จ โลกามิสานิฯ เต ตตฺถ อนุปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิํสุฯ เต ตตฺถ อนุปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา มทํ อาปชฺชิํสุ, มตฺตา สมานา ปมาทํ อาปชฺชิํสุ, ปมตฺตา สมานา ยถากามกรณียา อเหสุํ มารสฺส อมุสฺมิํ นิวาเป อมุสฺมิญฺจ โลกามิเสฯ เอวญฺหิ เต, ภิกฺขเว, ทุติยาปิ สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจิํสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวาฯ เสยฺยถาปิ เต, ภิกฺขเว, ทุติยา มิคชาตา ตถูปเม อหํ อิเม ทุติเย สมณพฺราหฺมเณ วทามิฯ

๒๖๙. ‘‘ตตฺร, ภิกฺขเว, ตติยา สมณพฺราหฺมณา เอวํ สมจิเนฺตสุํ – ‘เย โข เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ…เป.…ฯ เอวญฺหิ เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจิํสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวาฯ เยปิ เต ทุติยา สมณพฺราหฺมณา เอวํ สมจิเนฺตสุํ

– ‘เย โข เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ…เป.…ฯ เอวญฺหิ เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวาฯ ยํนูน มยํ สพฺพโส นิวาปโภชนา โลกามิสา ปฏิวิรเมยฺยาม, ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อโชฺคาเหตฺวา วิหเรยฺยามา’ติฯ เต สพฺพโส นิวาปโภชนา โลกามิสา ปฏิวิรมึสุฯ ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อโชฺคาเหตฺวา วิหรึสุฯ เต ตตฺถ สากภกฺขาปิ อเหสุํ…เป.… ปวตฺตผลโภชีฯ เตสํ คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส ติโณทกสงฺขเย อธิมตฺตกสิมานํ ปโตฺต กาโย โหติฯ เตสํ อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺตกายานํ พลวีริยํ ปริหายิ, พลวีริเย ปริหีเน เจโตวิมุตฺติ ปริหายิ, เจโตวิมุตฺติยา ปริหีนาย ตเมว นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส ปจฺจาคมึสุ ตานิ จ โลกามิสานิฯ เต ตตฺถ อนุปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชึสุฯ เต ตตฺถ อนุปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา มทํ อาปชฺชึสุ, มตฺตา สมานา ปมาทํ อาปชฺชึสุ, ปมตฺตา สมานา ยถากามกรณียา อเหสุํ มารสฺส อมุสฺมึ นิวาเป อมุสฺมิญฺจ โลกามิเสฯ เอวญฺหิ เต ทุติยาปิ สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวาฯ ยํนูน มยํ อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อุปนิสฺสาย อาสยํ กเปฺปยฺยาม, ตตฺราสยํ กเปฺปตฺวา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิสฺสาม, อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทํ อาปชฺชิสฺสาม, อมตฺตา สมานา น ปมาทํ อาปชฺชิสฺสาม, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา ภวิสฺสาม มารสฺส อมุสฺมึ นิวาเป อมุสฺมิญฺจ โลกามิเส’’ติฯ

‘‘เต อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อุปนิสฺสาย อาสยํ กปฺปยึสุฯ ตตฺราสยํ กเปฺปตฺวา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชึสุฯ เต ตตฺถ อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทํ อาปชฺชึสุ, อมตฺตา สมานา น ปมาทํ อาปชฺชึสุ, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา อเหสุํ มารสฺส อมุสฺมึ นิวาเป อมุสฺมิญฺจ โลกามิเส ฯ อปิ จ โข เอวํทิฏฺฐิกา อเหสุํ – สสฺสโต โลโก อิติปิ, อสสฺสโต โลโก อิติปิ; อนฺตวา โลโก อิติปิ, อนนฺตวา โลโก อิติปิ; ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ อิติปิ, อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ อิติปิ; โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา อิติปิ, น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา อิติปิ, โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา อิติปิ, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา อิติปิ ฯ เอวญฺหิ เต, ภิกฺขเว, ตติยาปิ สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวาฯ เสยฺยถาปิ เต, ภิกฺขเว, ตติยา มิคชาตา ตถูปเม อหํ อิเม ตติเย สมณพฺราหฺมเณ วทามิฯ

๒๗๐. ‘‘ตตฺร, ภิกฺขเว, จตุตฺถา สมณพฺราหฺมณา เอวํ สมจิเนฺตสุํ – ‘เย โข เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส…เป.…ฯ เอวญฺหิ เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวาฯ เยปิ เต ทุติยา สมณพฺราหฺมณา เอวํ สมจิเนฺตสุํ – ‘เย โข เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา…เป.…ฯ เอวญฺหิ เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวาฯ ยํนูน มยํ สพฺพโส นิวาปโภชนา โลกามิสา ปฏิวิรเมยฺยาม ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อโชฺคาเหตฺวา วิหเรยฺยามา’ติฯ เต สพฺพโส นิวาปโภชนา โลกามิสา ปฏิวิรมึสุ…เป.…ฯ เอวญฺหิ เต ทุติยาปิ สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวาฯ เยปิ เต ตติยา สมณพฺราหฺมณา เอวํ สมจิเนฺตสุํ เย โข เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา …เป.…ฯ เอวญฺหิ เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวาฯ เยปิ เต ทุติยา สมณพฺราหฺมณา เอวํ สมจิเนฺตสุํ เย โข เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา…เป.…ฯ เอวญฺหิ เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวาฯ ยํนูน มยํ สพฺพโส นิวาปโภชนา โลกามิสา ปฏิวิรเมยฺยาม, ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อโชฺคาเหตฺวา วิหเรยฺยามา’ติฯ เต สพฺพโส นิวาปโภชนา โลกามิสา ปฏิวิรมึสุ…เป.…ฯ เอวญฺหิ เต ทุติยาปิ สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวาฯ ยํนูน มยํ อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อุ

ปนิสฺสาย อาสยํ กเปฺปยฺยามฯ ตตฺราสยํ กเปฺปตฺวา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิสฺสาม, อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทํ อาปชฺชิสฺสาม, อมตฺตา สมานา น ปมาทํ อาปชฺชิสฺสาม, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา ภวิสฺสาม มารสฺส อมุสฺมิํ นิวาเป อมุสฺมิญฺจ โลกามิเสติฯ

‘‘เต อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อุปนิสฺสาย อาสยํ กปฺปยิํสุฯ ตตฺราสยํ กเปฺปตฺวา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิํสุฯ เต ตตฺถ อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทํ อาปชฺชิํสุฯ อมตฺตา สมานา น ปมาทํ อาปชฺชิํสุฯ อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา อเหสุํ มารสฺส อมุสฺมิํ นิวาเป อมุสฺมิญฺจ โลกามิเสฯ อปิ จ โข เอวํทิฏฺฐิกา อเหสุํ สสฺสโต โลโก อิติปิ…เป.… เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา อิติปิฯ เอวญฺหิ เต ตติยาปิ สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจิํสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวาฯ ยํนูน มยํ ยตฺถ อคติ มารสฺส จ มารปริสาย จ ตตฺราสยํ กเปฺปยามฯ ตตฺราสยํ กเปฺปตฺวา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิสฺสาม, อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทํ อาปชฺชิสฺสาม, อมตฺตา สมานา น ปมาทํ อาปชฺชิสฺสาม, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา ภวิสฺสาม มารสฺส อมุสฺมิํ นิวาเป อมุสฺมิญฺจ โลกามิเสติฯ

‘‘เต ยตฺถ อคติ มารสฺส จ มารปริสาย จ ตตฺราสยํ กปฺปยิํสุฯ ตตฺราสยํ กเปฺปตฺวา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิํสุ, เต ตตฺถ อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทํ อาปชฺชิํสุ, อมตฺตา สมานา น ปมาทํ อาปชฺชิํสุ, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา อเหสุํ มารสฺส อมุสฺมิํ นิวาเป อมุสฺมิญฺจ โลกามิเสฯ เอวญฺหิ เต, ภิกฺขเว, จตุตฺถา สมณพฺราหฺมณา ปริมุจฺจิํสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวาฯ เสยฺยถาปิ เต, ภิกฺขเว, จตุตฺถา มิคชาตา ตถูปเม อหํ อิเม จตุเตฺถ สมณพฺราหฺมเณ วทามิฯ

๒๗๑. ‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, อคติ มารสฺส จ มารปริสาย จ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารํ, อปทํ วธิตฺวา มารจกฺขุํ อทสฺสนํ คโต ปาปิมโตฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว…เป.… ปาปิมโตฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว…เป.… ปาปิมโตฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา, ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา, อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว…เป.… ปาปิมโตฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา ‘อนโนฺต อากาโส’ติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว…เป.… ปาปิมโตฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘อนนฺตํ วิญฺญาณ’นฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว…เป…. ปาปิมโตฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘นตฺถิ กิญฺจี’ติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว…เป…. ปาปิมโตฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว…เป…. ปาปิมโตฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารํ, อปทํ วธิตฺวา มารจกฺขุํ อทสฺสนํ คโต ปาปิมโต ติณฺโณ โลเก วิสตฺติก’’นฺติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

นิวาปสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ปญฺจมํฯ

๖. ปาสราสิสุตฺตํ

๒๗๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจุํ – ‘‘จิรสฺสุตา โน, อาวุโส อานนฺท, ภควโต สมฺมุขา ธมฺมี กถาฯ สาธุ มยํ, อาวุโส อานนฺท, ลเภยฺยาม ภควโต สมฺมุขา ธมฺมิํ กถํ สวนายา’’ติฯ ‘‘เตน หายสฺมนฺโต เยน รมฺมกสฺส พฺราหฺมณสฺส อสฺสโม เตนุปสงฺกมถ; อปฺเปว นาม ลเภยฺยาถ ภควโต สมฺมุขา ธมฺมิํ กถํ สวนายา’’ติฯ ‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ

อถ โข ภควา สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ – ‘‘อายามานนฺท, เยน ปุพฺพาราโม มิคารมาตุปาสาโท เตนุปสงฺกมิสฺสาม ทิวาวิหารายา’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ อถ โข ภควา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธิํ เยน ปุพฺพาราโม มิคารมาตุปาสาโท เตนุปสงฺกมิ ทิวาวิหารายฯ อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ – ‘‘อายามานนฺท, เยน ปุพฺพโกฏฺฐโก เตนุปสงฺกมิสฺสาม คตฺตานิ ปริสิญฺจิตุ’’นฺติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ

๒๗๓. อถ โข ภควา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธิํ เยน ปุพฺพโกฏฺฐโก เตนุปสงฺกมิ คตฺตานิ ปริสิญฺจิตุํฯ ปุพฺพโกฏฺฐเก คตฺตานิ ปริสิญฺจิตฺวา ปจฺจุตฺตริตฺวา เอกจีวโร อฏฺฐาสิ คตฺตานิ ปุพฺพาปยมาโนฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อยํ, ภนฺเต, รมฺมกสฺส พฺราหฺมณสฺส อสฺสโม อวิทูเรฯ รมณีโย, ภนฺเต, รมฺมกสฺส พฺราหฺมณสฺส อสฺสโม; ปาสาทิโก, ภนฺเต, รมฺมกสฺส พฺราหฺมณสฺส อสฺสโมฯ สาธุ, ภนฺเต, ภควา เยน รมฺมกสฺส พฺราหฺมณสฺส อสฺสโม เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายา’’ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ

อถ โข ภควา เยน รมฺมกสฺส พฺราหฺมณสฺส อสฺสโม เตนุปสงฺกมิฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู รมฺมกสฺส พฺราหฺมณสฺส อสฺสเม ธมฺมิยา กถาย สนฺนิสินฺนา โหนฺติฯ อถ โข ภควา พหิทฺวารโกฏฺฐเก อฏฺฐาสิ กถาปริโยสานํ อาคมยมาโนฯ อถ โข ภควา กถาปริโยสานํ วิทิตฺวา อุกฺกาสิตฺวา อคฺคฬํ อาโกเฏสิฯ วิวรึสุ โข เต ภิกฺขู ภควโต ทฺวารํฯ อถ โข ภควา รมฺมกสฺส พฺราหฺมณสฺส อสฺสมํ ปวิสิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิฯ นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ''กายนุตฺถ, ภิกฺขเว, เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา? กา จ ปน โว อนฺตรากถา วิปฺปกตา''ติ ? ''ภควนฺตเมว โข โน, ภนฺเต, อารพฺภ ธมฺมี กถา วิปฺปกตา, อถ ภควา อนุปฺปตฺโต''ติฯ ''สาธุ, ภิกฺขเว! เอตํ โข, ภิกฺขเว, ตุมฺหากํ ปติรูปํ กุลปุตฺตานํ สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตานํ ยํ ตุมฺเห ธมฺมิยา กถาย สนฺนิสีเทยฺยาถฯ สนฺนิปติตานํ โว, ภิกฺขเว, ทฺวยํ กรณียํ – ธมฺมี วา กถา, อริโย วา ตุณฺหีภาโว''ฯ

๒๗๔. ''เทฺวมา, ภิกฺขเว, ปริเยสนา – อริยา จ ปริเยสนา, อนริยา จ ปริเยสนาฯ

''กตมา จ, ภิกฺขเว, อนริยา ปริเยสนา? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อตฺตนา ชาติธมฺโม สมาโน ชาติธมฺมํเยว ปริเยสติ, อตฺตนา ชราธมฺโม สมาโน ชราธมฺมํเยว ปริเยสติ, อตฺตนา พฺยาธิธมฺโม สมาโน พฺยาธิธมฺมํเยว ปริเยสติ, อตฺตนา มรณธมฺโม สมาโน มรณธมฺมํเยว ปริเยสติ, อตฺตนา โสกธมฺโม สมาโน โสกธมฺมํเยว ปริเยสติ, อตฺตนา สํกิเลสธมฺโม สมาโน สํกิเลสธมฺมํเยว ปริเยสติฯ

''กิญฺจ, ภิกฺขเว, ชาติธมฺมํ วเทถ? ปุตฺตภริยํ, ภิกฺขเว, ชาติธมฺมํ, ทาสิทาสํ ชาติธมฺมํ, อเชฬกํ ชาติธมฺมํ, กุกฺกุฏสูกรํ ชาติธมฺมํ, หตฺถิควาสฺสวฬวํ ชาติธมฺมํ, ชาตรูปรชตํ ชาติธมฺมํฯ ชาติธมฺมา เหเต, ภิกฺขเว, อุปธโยฯ เอตฺถายํ คถิโต [คธิโต (สฺยา. ก.)] มุจฺฉิโต อชฺฌาปนฺโน อตฺตนา ชาติธมฺโม สมาโน ชาติธมฺมํเยว ปริเยสติฯ

''กิญฺจ, ภิกฺขเว, ชราธมฺมํ วเทถ? ปุตฺตภริยํ, ภิกฺขเว, ชราธมฺมํ, ทาสิทาสํ ชราธมฺมํ, อเชฬกํ ชราธมฺมํ, กุกฺกุฏสูกรํ ชราธมฺมํ, หตฺถิควาสฺสวฬวํ ชราธมฺมํ , ชาตรูปรชตํ ชราธมฺมํฯ ชราธมฺมา เหเต, ภิกฺขเว, อุปธโยฯ เอตฺถายํ คถิโต มุจฺฉิโต อชฺฌาปนฺโน อตฺตนา ชราธมฺโม สมาโน ชราธมฺมํเยว ปริเยสติฯ

''กิญฺจ, ภิกฺขเว, พฺยาธิธมฺมํ วเทถ? ปุตฺตภริยํ, ภิกฺขเว, พฺยาธิธมฺมํ, ทาสิทาสํ พฺยาธิธมฺมํ, อเชฬกํ พฺยาธิธมฺมํ, กุกฺกุฏสูกรํ พฺยาธิธมฺมํ, หตฺถิควาสฺสวฬวํ พฺยาธิธมฺมํฯ พฺยาธิธมฺมา เหเต, ภิกฺขเว, อุปธโยฯ เอตฺถายํ คถิโต มุจฺฉิโต อชฺฌาปนฺโน อตฺตนา พฺยาธิธมฺโม สมาโน พฺยาธิธมฺมํเยว ปริเยสติฯ

''กิญฺจ, ภิกฺขเว, มรณธมฺมํ วเทถ? ปุตฺตภริยํ, ภิกฺขเว, มรณธมฺมํ, ทาสิทาสํ มรณธมฺมํ, อเชฬกํ มรณธมฺมํ, กุกฺกุฏสูกรํ มรณธมฺมํ, หตฺถิควาสฺสวฬวํ มรณธมฺมํฯ มรณธมฺมา เหเต, ภิกฺขเว, อุปธโยฯ เอตฺถายํ คถิโต มุจฺฉิโต อชฺฌาปนฺโน อตฺตนา มรณธมฺโม สมาโน มรณธมฺมํเยว ปริเยสติฯ

''กิญฺจ, ภิกฺขเว, โสกธมฺมํ วเทถ? ปุตฺตภริยํ, ภิกฺขเว, โสกธมฺมํ, ทาสิทาสํ โสกธมฺมํ, อเชฬกํ โสกธมฺมํ, กุกฺกุฏสูกรํ โสกธมฺมํ, หตฺถิควาสฺสวฬวํ โสกธมฺมํฯ โสกธมฺมา เหเต, ภิกฺขเว, อุปธโยฯ เอตฺถายํ คถิโต มุจฺฉิโต อชฺฌาปนฺโน อตฺตนา โสกธมฺโม สมาโน โสกธมฺมํเยว ปริเยสติฯ

“กิญฺจ, ภิกฺขเว, สํกิเลสธมฺมํ วเทถ? ปุตฺตภริยํ, ภิกฺขเว, สํกิเลสธมฺมํ, ทาสิทาสํ สํกิเลสธมฺมํ, อเชฬกํ สํกิเลสธมฺมํ , กุกฺกุฏสูกรํ สํกิเลสธมฺมํ, หตฺถิควาสฺสวฬวํ สํกิเลสธมฺมํ, ชาตรูปรชตํ สํกิเลสธมฺมํฯ สํกิเลสธมฺมา เหเต, ภิกฺขเว, อุปธโยฯ เอตฺถายํ คถิโต มุจฺฉิโต อชฺฌาปนฺโน อตฺตนา สํกิเลสธมฺโม สมาโน สํกิเลสธมฺมํเยว ปริเยสติฯ อยํ, ภิกฺขเว, อนริยา ปริเยสนาฯ

๒๗๕. “กตมา จ, ภิกฺขเว, อริยา ปริเยสนา? อิธ, ภิกฺขเว, เอกจฺโจ อตฺตนา ชาติธมฺโม สมาโน ชาติธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อชาตํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสติ, อตฺตนา ชราธมฺโม สมาโน ชราธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อชรํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสติ, อตฺตนา พฺยาธิธมฺโม สมาโน พฺยาธิธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อพฺยาธิํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสติ, อตฺตนา มรณธมฺโม สมาโน มรณธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อมตํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสติ, อตฺตนา โสกธมฺโม สมาโน โสกธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อโสกํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสติ, อตฺตนา สํกิเลสธมฺโม สมาโน สํกิเลสธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อสํกิลิฏฺฐํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสติฯ อยํ, ภิกฺขเว, อริยา ปริเยสนาฯ

๒๗๖. “อหมฺปิ สุทํ, ภิกฺขเว, ปุเพฺพว สโมฺพธา อนภิสมฺพุโทฺธ โพธิสโตฺตว สมาโน อตฺตนา ชาติธโมฺม สมาโน ชาติธมฺมํเยว ปริเยสามิ, อตฺตนา ชราธโมฺม สมาโน ชราธมฺมํเยว ปริเยสามิ, อตฺตนา พฺยาธิธโมฺม สมาโน พฺยาธิธมฺมํเยว ปริเยสามิ, อตฺตนา มรณธโมฺม สมาโน มรณธมฺมํเยว ปริเยสามิ, อตฺตนา โสกธโมฺม สมาโน โสกธมฺมํเยว ปริเยสามิ, อตฺตนา สํกิเลสธโมฺม สมาโน สํกิเลสธมฺมํเยว ปริเยสามิฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘กิํ นุ โข อหํ อตฺตนา ชาติธโมฺม สมาโน ชาติธมฺมํเยว ปริเยสามิ, อตฺตนา ชราธโมฺม สมาโน…เป.… พฺยาธิธโมฺม สมาโน… มรณธโมฺม สมาโน… โสกธโมฺม สมาโน… อตฺตนา สํกิเลสธโมฺม สมาโน สํกิเลสธมฺมํเยว ปริเยสามิ? ยํนูนาหํ อตฺตนา ชาติธโมฺม สมาโน ชาติธเมฺม อาทีนวํ วิทิตฺวา อชาตํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ ปริเยเสยฺยํ, อตฺตนา ชราธโมฺม สมาโน ชราธเมฺม อาทีนวํ วิทิตฺวา อชรํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ ปริเยเสยฺยํ, อตฺตนา พฺยาธิธโมฺม สมาโน พฺยาธิธเมฺม อาทีนวํ วิทิตฺวา อพฺยาธิํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ ปริเยเสยฺยํ, อตฺตนา มรณธโมฺม สมาโน มรณธเมฺม อาทีนวํ วิทิตฺวา อมตํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ ปริเยเสยฺยํ, อตฺตนา โสกธโมฺม สมาโน โสกธเมฺม อาทีนวํ วิทิตฺวา อโสกํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ ปริเยเสยฺยํ, อตฺตนา สํกิเลสธโมฺม สมาโน สํกิเลสธเมฺม อาทีนวํ วิทิตฺวา อสํกิลิฏฺฐํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ ปริเยเสยฺย’นฺติฯ

๒๗๗. “โส โข อหํ, ภิกฺขเว, อปเรน สมเยน ทหโรว สมาโน สุสุกาฬเกโส , ภเทฺรน โยพฺพเนน สมนฺนาคโต ปฐเมน วยสา อกามกานํ มาตาปิตูนํ อสฺสุมุขานํ รุทนฺตานํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิํฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน กิํ กุสลคเวสี [กิํกุสลํคเวสี (ก.)] อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน เยน อาฬาโร กาลาโม เตนุปสงฺกมิํฯ อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารํ กาลามํ เอตทโวจํ – ‘อิจฺฉามหํ, อาวุโส กาลาม, อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย พฺรหฺมจริยํ จริตุ’นฺติฯ เอวํ วุเตฺต, ภิกฺขเว, อาฬาโร กาลาโม มํ เอตทโวจ – ‘วิหรตายสฺมา; ตาทิโส อยํ ธโมฺม ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส นจิรเสฺสว สกํ อาจริยกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยา’ติฯ โส โข อหํ, ภิกฺขเว, นจิรเสฺสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณิํฯ โส โข อหํ, ภิกฺขเว, ตาวตเกเนว โอฏฺฐปหตมเตฺตน ลปิตลาปนมเตฺตน ญาณวาทญฺจ วทามิ เถรวาทญฺจ, ‘ชานามิ ปสฺสามี’ติ จ ปฏิชานามิ อหเญฺจว อเญฺญ จฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘น โข อาฬาโร กาลาโม อิมํ ธมฺมํ เกวลํ สทฺธามเตฺตน สยํ อภิญฺญา

สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ; อหฺธา อาฬาโร กาลาโม อิมํ ธมฺมํ ชานํ ปสฺสํ วิหรตี’ติฯ

‘‘อถ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, เยน อาฬาโร กาลาโม เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารํ กาลามํ เอตทโวจํ – ‘กิตฺตาวตา โน, อาวุโส กาลาม, อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสี’ติ [อุปสมฺปชฺช ปเวเทสีติ (สี. สฺยา. ปี.)]? เอวํ วุตฺเต, ภิกฺขเว, อาฬาโร กาลาโม อากิญฺจญฺญายตนํ ปเวเทสิฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ สทฺธา, มยฺหํปตฺถิ สทฺธา; น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ วีริยํ, มยฺหํปตฺถิ วีริยํ; น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ สติ, มยฺหํปตฺถิ สติ; น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ สมาธิ, มยฺหํปตฺถิ สมาธิ; น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ ปญฺญา, มยฺหํปตฺถิ ปญฺญาฯ ยํนูนาหํ ยํ ธมฺมํ อาฬาโร กาลาโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ, ตสฺส ธมฺมสฺส สจฺฉิกิริยาย ปทเหยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ภิกฺขเว, นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสึฯ

‘‘อถ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, เยน อาฬาโร กาลาโม เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารํ กาลามํ เอตทโวจํ –

‘เอตฺตาวตา โน, อาวุโส กาลาม, อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสี’ติ?

‘เอตฺตาวตา โข อหํ, อาวุโส, อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมี’ติฯ

‘อหมฺปิ โข, อาวุโส, เอตฺตาวตา อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามี’ติฯ

‘ลาภา โน, อาวุโส, สุลทฺธํ โน, อาวุโส, เย มยํ อายสฺมนฺตํ ตาทิสํ สพฺรหฺมจารึ ปสฺสามฯ อิติ ยาหํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมิ ตํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิฯ ยํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ ตมหํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมิฯ อิติ ยาหํ ธมฺมํ ชานามิ ตํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ, ยํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ ตมหํ ธมฺมํ ชานามิฯ อิติ ยาทิโส อหํ ตาทิโส ตฺวํ, ยาทิโส ตฺวํ ตาทิโส อหํฯ เอหิ ทานิ, อาวุโส, อุโภว สนฺตา อิมํ คณํ ปริหรามา’ติฯ อิติ โข, ภิกฺขเว, อาฬาโร กาลาโม อาจริโย เม สมาโน (อตฺตโน) [( ) นตฺถิ (สี. สฺยา. ปี.)] อเนฺตวาสึ มํ สมานํ อตฺตนา [อตฺตโน (สี. ปี.)] สมสมํ ฐเปสิ, อุฬาราย จ มํ ปูชาย ปูเชสิฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘นายํ ธมฺโม นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ, ยาวเทว อากิญฺจญฺญายตนูปปตฺติยา’ติฯ โส โข อหํ, ภิกฺขเว, ตํ ธมฺมํ อนลงฺกริตฺวา ตสฺมา ธมฺมา นิพฺพิชฺช อปกฺกมึฯ

๒๗๘. ‘‘โส โข อหํ, ภิกฺขเว, กึ กุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน เยน อุทโก [อุทฺทโก (สี. สฺยา. ปี.)] รามปุตฺโต เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทกํ รามปุตฺตํ เอตทโวจํ – ‘อิจฺฉามหํ, อาวุโส [อาวุโส ราม (สี. สฺยา. ก.) มหาสโตฺต รามปุตฺตเมว อโวจ, น รามํ, ราโม หิ ตตฺถ คณาจริโย ภเวยฺย, ตทา จ กาลงฺกโต อสโนฺตฯ เตเนเวตฺถ รามายตฺตานิ กฺริยปทานิ อตีตกาลวเสน อาคตานิ, อุทโก จ รามปุโตฺต มหาสตฺตสฺส สพฺรหฺมจารีเตฺวว วุโตฺต, น อาจริโยติฯ ฎีกายํ จ ‘‘ปาฬิยํ รามเสฺสว สมาปตฺติลาภิตา อาคตา น อุทกสฺสา’’ติ อาทิ ปจฺฉาภาเค

ปกาสิตา], อิมสฺมึ ธมฺมวินเย พฺรหฺมจริยํ จริตุ’นฺติฯ เอวํ วุตฺเต, ภิกฺขเว, อุทโก รามปุตฺโต มํ เอตทโวจ – ‘วิหรตายสฺมา; ตาทิโส อยํ ธมฺโม ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส นจิรสฺเสว สกํ อาจริยกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยา’ติฯ โส โข อหํ, ภิกฺขเว, นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณิํฯ โส โข อหํ, ภิกฺขเว, ตาวตเกเนว โอฏฺฐปหตมตฺเตน ลปิตลาปนมตฺเตน ญาณวาทญฺจ วทามิ เถรวาทญฺจ, ‘ชานามิ ปสฺสามี’ติ จ ปฏิชานามิ อหเญฺจว อเญฺญ จฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘น โข รามो อิมํ ธมฺมํ เกวลํ สทฺธามตฺตเกน สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสิ; อทฺธา รามो อิมํ ธมฺมํ ชานํ ปสฺสํ วิหาสี’ติฯ

‘‘อถ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, เยน อุทโก รามปุตฺโต เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทกํ รามปุตฺตํ เอตทโวจํ – ‘กิตฺตาวตา โน, อาวุโส, รามो อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสี’ติ? เอวํ วุตฺเต, ภิกฺขเว, อุทโก รามปุตฺโต เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ ปเวเทสิฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘น โข รามเสฺสว อโหสิ สทฺธา, มยฺหํปตฺถิ สทฺธา; น โข รามเสฺสว อโหสิ วีริยํ , มยฺหํปตฺถิ วีริยํ; น โข รามเสฺสว อโหสิ สติ, มยฺหํปตฺถิ สติ; น โข รามเสฺสว อโหสิ สมาธิ, มยฺหํปตฺถิ สมาธิ, น โข รามเสฺสว อโหสิ ปญฺญา, มยฺหํปตฺถิ ปญฺญาฯ ยํนูนาหํ ยํ ธมฺมํ รามो สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสิ, ตสฺส ธมฺมสฺส สจฺฉิกิริยาย ปทเหยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ภิกฺขเว, นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ

‘‘อถ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, เยน อุทโก รามปุตฺโต เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทกํ รามปุตฺตํ เอตทโวจํ –

‘เอตฺตาวตา โน, อาวุโส, รามो อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสี’ติ?

‘เอตฺตาวตา โข, อาวุโส, รามो อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสี’ติฯ

‘อหมฺปิ โข, อาวุโส, เอตฺตาวตา อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามี’ติฯ

‘ลาภา โน, อาวุโส, สุลทฺธํ โน, อาวุโส, เย มยํ อายสฺมนฺตํ ตาทิสํ สพฺรหฺมจาริํ ปสฺสามฯ อิติ ยํ ธมฺมํ รามो สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสิ, ตํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิฯ ยํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ, ตํ ธมฺมํ รามो สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสิฯ อิติ ยํ ธมฺมํ รามो อภิญฺญาสิ ตํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ, ยํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ, ตํ ธมฺมํ รามो อภิญฺญาสิฯ อิติ ยาทิโส รามो อโหสิ ตาทิโส ตฺวํ, ยาทิโส ตฺวํ ตาทิโส รามो อโหสิฯ เอหิ ทานิ, อาวุโส, ตฺวํ อิมํ คณํ ปริหรา’ติ ฯ อิติ โข, ภิกฺขเว , อุทโก รามปุตฺโต สพฺรหฺมจารี เม สมาโน อาจริยฏฺฐาเน มํ ฐเปสิ, อุฬาราย จ มํ ปูชาย ปูเชสิฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘นายํ ธมฺโม นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ, ยาวเทว เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปปตฺติยา’ติฯ โส โข อหํ, ภิกฺขเว, ตํ ธมฺมํ อนลงฺกริตฺวา ตสฺมา ธมฺมา นิพฺพิชฺช อปกฺกมิํฯ

๒๗๙. ‘‘โส โข อหํ, ภิกฺขเว, กึ กุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน มคเธสุ อนุปุพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน อุรุเวลา เสนานิคโม ตทวสรึฯ ตตฺถทฺทสํ รมณียํ ภูมิภาคํ, ปาสาทิกญฺจ วนสณฺฑํ, นทิญฺจ สนฺทนฺตึ เสตกํ สุปติตฺถํ รมณียํ, สมนฺตา [สามนฺตา (?)] จ โคจรคามํ ฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘รมณีโย วต, โภ, ภูมิภาโค, ปาสาทิโก จ วนสโณฺฑ, นที จ สนฺทติ เสตกา สุปติตฺถา รมณียา, สมนฺตา จ โคจรคาโมฯ อลํ วติทํ กุลปุตฺตสฺส ปธานตฺถิกสฺส ปธานายา’ติฯ โส โข อหํ, ภิกฺขเว, ตเตฺถว นิสีทึ – อลมิทํ ปธานายาติฯ

๒๘๐. ‘‘โส โข อหํ, ภิกฺขเว, อตฺตนา ชาติธมฺโม สมาโน ชาติธเมฺม อาทีนวํ วิทิตฺวา อชาตํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ ปริเยสมาโน อชาตํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ อชฺฌคมํ, อตฺตนา ชราธมฺโม สมาโน ชราธเมฺม อาทีนวํ วิทิตฺวา อชรํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ ปริเยสมาโน อชรํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ อชฺฌคมํ, อตฺตนา พฺยาธิธมฺโม สมาโน พฺยาธิธเมฺม อาทีนวํ วิทิตฺวา อพฺยาธึ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ ปริเยสมาโน อพฺยาธึ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ อชฺฌคมํ, อตฺตนา มรณธมฺโม สมาโน มรณธเมฺม อาทีนวํ วิทิตฺวา อมตํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ อชฺฌคมํ, อตฺตนา โสกธมฺโม สมาโน โสกธเมฺม อาทีนวํ วิทิตฺวา อโสกํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ อชฺฌคมํ, อตฺตนา สํกิเลสธมฺโม สมาโน สํกิเลสธเมฺม อาทีนวํ วิทิตฺวา อสํกิลิฎฺฐํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ ปริเยสมาโน อสํกิลิฎฺฐํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ อชฺฌคมํฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ – ‘อกุปฺปา เม วิมุตฺติ, อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโว’ติฯ

๒๘๑. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘อธิคโต โข มฺยายํ ธมฺโม คมฺภีโร ทุทฺทโส ทุรนุโพโธ สโนฺต ปณีโต อตกฺกาวจโร นิปุโณ ปณฺฑิตเวทนีโยฯ อาลยรามา โข ปนายํ ปชา อาลยรตา อาลยสมฺมุทิตาฯ อาลยรามาย โข ปนาย ปชาย อาลยรตาย อาลยสมฺมุทิตาย ทุทฺทสํ อิทํ ฐานํ ยทิทํ – อิทปฺปจฺจยตา ปฎิจฺจสมุปฺปาโทฯ อิทมฺปิ โข ฐานํ ทุทฺทสํ ยทิทํ – สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฎินิสฺสโคฺค ตณฺหากฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํฯ อหเญฺจว โข ปน ธมฺมํ เทเสยฺยํ, ปเร จ เม น อาชาเนยฺยุํ, โส มมสฺส กิลมโถ, สา มมสฺส วิเหสา’ติฯ อปิสฺสุ มํ, ภิกฺขเว, อิมา อนจฺฉริยา คาถาโย ปฎิภํสุ ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพา –

‘กิเจฺฉน เม อธิคตํ, หลํ ทานิ ปกาสิตุํ;
ราคโทสปเรเตหิ, นายํ ธมฺโม สุสมฺพุโธฯ

‘ปฎิโสตคามึ นิปุณํ, คมฺภีรํ ทุทฺทสํ อณุํ;
ราครตฺตา น ทกฺขนฺติ, ตโมขเนฺธน อาวุฎา’’’ติ [อาวฎาติ (สี.), อาวุตา (สฺยา.)]ฯ

๒๘๒. ‘‘อิติห เม, ภิกฺขเว, ปฎิสญฺจิกฺขโต อโปฺปสฺสุกฺกตาย จิตฺตํ นมติ, โน ธมฺมเทสนายฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมุโน สหมฺปติสฺส มม เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย เอตทโหสิ – ‘นสฺสติ วต โภ โลโก, วินสฺสติ วต โภ โลโก, ยตฺร หิ นาม ตถาคตสฺส อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อโปฺปสฺสุกฺกตาย จิตฺตํ นมติ [นมิสฺสติ (?)], โน ธมฺมเทสนายา’ติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมา สหมฺปติ – เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมิเญฺชยฺย, เอวเมว – พฺรหฺมโลเก อนฺตรหิโต มม ปุรโต ปาตุรโหสิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมา สหมฺปติ เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยนาหํ เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา มํ เอตทโวจ – ‘เทเสตุ, ภเนฺต, ภควา ธมฺมํ, เทเสตุ สุคโต ธมฺมํฯ สนฺติ สตฺตา อปฺปรชกฺขชาติกา, อสฺสวนตา

ธมฺมสฺส ปริหายนฺติฯ ภวิสฺสนฺติ ธมฺมสฺส อญฺญาตาโร’ติฯ อิทมโวจ, ภิกฺขเว, พฺรหฺมา สหมฺปติฯ อิทํ วตฺวา อถาปรํ เอตทโวจ –

‘ปาตุรโหสิ มคเธสุ ปุพฺเพ,
ธมฺโม อสุทฺโธ สมเลหิ จินฺติโต;
อปาปุเรตํ [อวาปุเรตํ (สี.)] อมตสฺส ทฺวารํ,
สุณนฺตุ ธมฺมํ วิมเลนานุพุทฺธํฯ

‘เสเล ยถา ปพฺพตมุทฺธนิฏฺฐิโต,
ยถาปิ ปสฺเส ชนตํ สมนฺตโต;
ตถูปมํ ธมฺมมยํ สุเมธ,
ปาสาทมารุยฺห สมนฺตจกฺขุ;
โสกาวติณฺณํ [โสกาวกิณฺณํ (สฺยา.)] ชนตมเปตโสโก,
อเวกฺขสฺสุ ชาติชราภิภูตํฯ

‘อุฏฺเฐหิ วีร วิชิตสงฺคาม,
สตฺถวาห อณณ วิจร โลเก;
เทสสฺสุ [เทเสตุ (สฺยา. ก.)] ภควา ธมฺมํ,
อญฺญาตาโร ภวิสฺสนฺตี’’’ติฯ

๒๘๓. ‘‘อถ โข อหํ, ภิกฺขเว, พฺรหฺมุโน จ อชฺฌสนํ วิทิตฺวา สตฺเตสุ จ การุญฺญตํ ปฏิจฺจ พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกสึฯ อทฺทสํ โข อหํ, ภิกฺขเว, พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกนฺโต สตฺเต อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเข, ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย, สฺวากาเร ทฺวากาเร, สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย, อเปฺปกจฺเจ ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิเน [ทสฺสาวิโน (สฺยา. กํ. ก.)] วิหรนฺเต, อเปฺปกจฺเจ น ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิเน [ทสฺสาวิโน (สฺยา. กํ. ก.)] วิหรนฺเตฯ เสยฺยถาปิ นาม อุปฺปลินิยํ วา ปทุมินิยํ วา ปุณฺฑรีกินิยํ วา อเปฺปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ อุทกานุคฺคตานิ อโนฺตนิมุคฺคโปสีนิ, อเปฺปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ อุทกานุคฺคตานิ สโมทกํ ฐิตานิ, อเปฺปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ อุทกํ อจฺจุคฺคมฺม ฐิตานิ [ติฏฺฐนฺติ (สี. สฺยา. ปี.)] อนุปลิตฺตานิ อุทเกน; เอวเมว โข อหํ, ภิกฺขเว, พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกนฺโต อทฺทสํ สตฺเต อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเข, ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย, สฺวากาเร ทฺวากาเร, สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย, อเปฺปกจฺเจ ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิเน วิหรนฺเต, อเปฺปกจฺเจ น ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิเน วิหรนฺเตฯ อถ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, พฺรหฺมานํ สหมฺปตึ คาถาย ปจฺจภาสึ –

‘อปารุตา เตสํ อมตสฺส ทฺวารา,
เย โสตวโนฺต ปมุญฺจนฺตุ สทฺธํ;
วิหึสสญฺญี ปคุณํ น ภาสึ,
ธมฺมํ ปณีตํ มนุเชสุ พฺรเหฺม’’’ติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมา สหมฺปติ ‘กตาวกาโส โขมฺหิ ภควตา ธมฺมเทสนายา’ติ มํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตเตฺถวนฺตรธายิฯ

๒๘๔. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘กสฺส นุ โข อหํ ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ; โก อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตี’ติ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘อยํ โข อาฬาโร กาลาโม ปณฺฑิโต วิยตฺโต เมธาวี ทีฆรตฺตํ อปฺปรชกฺขชาติโก ฯ ยํนูนาหํ อาฬารสฺส กาลามสฺส ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํฯ โส อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตี’ติฯ อถ โข มํ, ภิกฺขเว, เทวตา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ – ‘สตฺตาหกาลงฺกโต, ภนฺเต, อาฬาโร กาลาโม’ติฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ – ‘สตฺตาหกาลงฺกโต อาฬาโร กาลาโม’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘มหาชานิโย โข อาฬาโร กาลาโมฯ สเจ หิ โส อิมํ ธมฺมํ สุเณยฺย, ขิปฺปเมว อาชาเนยฺยา’ติฯ

‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘กสฺส นุ โข อหํ ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ; โก อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตี’ติ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘อยํ โข อุทโก รามปุตฺโต ปณฺฑิโต วิยตฺโต เมธาวี ทีฆรตฺตํ อปฺปรชกฺขชาติโกฯ ยํนูนาหํ อุทกสฺส รามปุตฺตสฺส ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํฯ โส อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตี’ติฯ อถ โข มํ, ภิกฺขเว, เทวตา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ – ‘อภิโทสกาลงฺกโต, ภนฺเต, อุทโก รามปุตฺโต’ติฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ – ‘อภิโทสกาลงฺกโต อุทโก รามปุตฺโต’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘มหาชานิโย โข อุทโก รามปุตฺโตฯ สเจ หิ โส อิมํ ธมฺมํ สุเณยฺย , ขิปฺปเมว อาชาเนยฺยา’ติฯ

‘‘ตสฺส มยฺหํ , ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘กสฺส นุ โข อหํ ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ; โก อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตี’ติ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘พหุการา โข เม ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู, เย มํ ปธานปหิตตฺตํ อุปฏฺฐหึสุฯ ยํนูนาหํ ปญฺจวคฺคิยานํ ภิกฺขูนํ ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺย’นฺติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘กหํ นุ โข เอตรหิ ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู วิหรนฺตี’ติ? อทฺทสํ โข อหํ, ภิกฺขเว, ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู พาราณสิยํ วิหรนฺเต อิสิปตเน มิคทาเยฯ อถ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, อุรุเวลายํ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน พาราณสี เตน จาริกํ ปกฺกมึ [ปกฺกามึ (สฺยา. ปี. ก.)]ฯ

๒๘๕. ‘‘อทฺทสา โข มํ, ภิกฺขเว, อุปโก อาชีวโก อนฺตรา [อาชีวิโก (สี. ปี. ก.)] จ คยํ อนฺตรา จ โพธึ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺนํฯ ทิสฺวาน มํ เอตทโวจ – ‘วิปฺปสนฺนานิ โข เต, อาวุโส, อินฺทฺริยานิ, ปริสุทฺโธ ฉวิวณฺโณ ปริโยทาโต! กํสิ ตฺวํ, อาวุโส, อุทฺทิสฺส ปพฺพชิโต, โก วา เต สตฺถา, กสฺส วา ตฺวํ ธมฺมํ โรเจสี’ติ ? เอวํ วุตฺเต, อหํ, ภิกฺขเว, อุปกํ อาชีวกํ คาถาหิ อชฺฌภาสึ –

‘สพฺพาภิภู สพฺพวิทูหมสฺมิ, สเพฺพสุ ธเมฺมสุ อนูปลิตฺโต;
สพฺพญฺชโห ตณฺหากฺขเย วิมุตฺโต, สยํ อภิญฺญาย กมุทฺทิเสยฺยํฯ

‘น เม อาจริโย อตฺถิ, สทิโส เม น วิชฺชติ;
สเทวกสฺมึ โลกสฺมึ, นตฺถิ เม ปฏิปุคฺคโลฯ

‘อหญฺหิ อรหา โลเก, อหํ สตฺถา อนุตฺตโร;
เอโกมฺหิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, สีติภูโตสฺมิ นิพฺพุโตฯ

‘ธมฺมจกฺกํ ปวเตฺตตุํ, คจฺฉามิ กาสินํ ปุรํ;
อนฺธีภูตสฺมึ [อนฺธภูตสฺมึ (สี. สฺยา. ปี.)] โลกสฺมึ, อาหญฺฉํ อมตทุนฺทุภิ’นฺติฯ

‘ยถา โข ตฺวํ, อาวุโส, ปฏิชานาสิ, อรหสิ อนนฺตชิโน’ติ!

‘มาทิสา เว ชินา โหนฺติ, เย ปตฺตา อาสวกฺขยํ;
ชิตา เม ปาปกา ธมฺมา, ตสฺมาหมุปก ชิโน’ติฯ

“เอวํ วุตฺเต, ภิกฺขเว, อุปโก อาชีวโก ‘หุเปยฺยปาวุโส’ติ [หุเวยฺยปาวุโส (สี. ปี.), หุเวยฺยาวุโส (สฺยา.)] วตฺวา สีสํ โอกมฺเปตฺวา อุมฺมคฺคํ คเหตฺวา ปกฺกามิฯ

๒๘๖. “อถ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน เยน พาราณสี อิสิปตนํ มิคทาโย เยน ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิํฯ อทฺทสํสุ โข มํ, ภิกฺขเว, ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน อญฺญมญฺญํ สณฺฐเปสุํ [อญฺญมญฺญํ กติกํ สณฺฐเปสุํ (วินยปิฏเก มหาวคฺค)] – ‘อยํ โข, อาวุโส, สมโณ โคตโม อาคจฺฉติ พาหุลฺลิโก [พาหุลิโก (สี. ปี.) สารตฺถทีปนีฏีกาย สเมติ] ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลายฯ โส เนว อภิวาเทตพฺโพ, น ปจฺจุฏฺฐาตพฺโพ; นาสฺส ปตฺตจีวรํ ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ อปิ จ โข อาสนํ ฐเปตพฺพํ, สเจ อากงฺขิสฺสติ นิสีทิสฺสตี’ติฯ ยถา ยถา โข อหํ, ภิกฺขเว, อุปสงฺกมิํ ตถา ตถา ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู นาสกฺขิํสุ สกาย กติกาย สณฺฐาตุํฯ อเปฺปกเจฺจ มํ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ปตฺตจีวรํ ปฏิคฺคเหสุํ, อเปฺปกเจฺจ อาสนํ ปญฺญเปสุํ, อเปฺปกเจฺจ ปาโททกํ อุปฏฺฐเปสุํฯ อปิ จ โข มํ นาเมน จ อาวุโสวาเทน จ สมุทาจรนฺติฯ

“เอวํ วุตฺเต, อหํ, ภิกฺขเว, ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู เอตทโวจํ – ‘มา, ภิกฺขเว, ตถาคตํ นาเมน จ อาวุโสวาเทน จ สมุทาจรถ [สมุทาจริตฺถ (สี. สฺยา. ปี.)]ฯ อรหํ, ภิกฺขเว, ตถาคโต สมฺมาสมฺพุโทฺธ ฯ โอทหถ, ภิกฺขเว, โสตํ, อมตมธิคตํ, อหมนุสาสามิ, อหํ ธมฺมํ เทเสมิฯ ยถานุสิฏฺฐํ ตถา ปฏิปชฺชมานา นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถา’ติฯ เอวํ วุตฺเต, ภิกฺขเว, ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู มํ เอตทโวจุํ – ‘ตายปิ โข ตฺวํ, อาวุโส โคตม, อิริยาย ตาย ปฏิปทาย ตาย ทุกฺกรการิกาย นาชฺฌคมา อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ, กิํ ปน ตฺวํ เอตรหิ พาหุลฺลิโก ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลาย อธิคมิสฺสสิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสส’นฺติ? เอวํ วุตฺเต, อหํ, ภิกฺขเว, ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู เอตทโวจํ – ‘น, ภิกฺขเว, ตถาคโต พาหุลฺลิโก, น ปธานวิพฺภนฺโต, น อาวตฺโต พาหุลฺลาย ฯ อรหํ, ภิกฺขเว, ตถาคโต สมฺมาสมฺพุโทฺธฯ โอทหถ, ภิกฺขเว, โสตํ, อมตมธิคตํ, อหมนุสาสามิ, อหํ ธมฺมํ เทเสมิฯ ยถานุสิฏฺฐํ ตถา ปฏิปชฺชมานา นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถา’ติฯ ทุติยมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู มํ เอตทโวจุํ – ‘ตายปิ โข ตฺวํ, อาวุโส โคตม, อิริยาย ตาย ปฏิปทาย ตาย ทุกฺกรการิกาย นาชฺฌคมา อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ, กิํ ปน ตฺวํ เอตรหิ พาหุลฺลิโก ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลาย อธิคมิสฺสสิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสส’นฺติ? ทุติยมฺปิ โข อหํ, ภิกฺขเว, ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู เอตทโวจํ – ‘น, ภิกฺขเว, ตถาคโต พาหุลฺลิโก…เป.… อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถา’ติฯ ตติยมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู มํ เอตทโวจุํ – ‘ตายปิ โข ตฺวํ, อาวุโส โคตม, อิริยาย ตาย ปฏิปทาย ตาย ทุกฺกรการิกาย นาชฺฌคมา อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ, กิํ ปน ตฺวํ เอตรหิ พาหุลฺลิโก ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลาย อธิคมิสฺสสิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสส’นฺติ?

“เอวํ วุตฺต, อหํ, ภิกฺขเว, ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู เอตทโวจํ – ‘อภิชานาถ เม โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, อิโต ปุพฺเพ เอวรูปํ ปภาวิตเมต’นฺติ [ภาสิตเมตนฺติ (สี. สฺยา. วินเยปิ)]? ‘โน เหตํ, ภนฺเต’ฯ ‘อรหํ, ภิกฺขเว, ตถาคโต สมฺมาสมฺพุทฺโธฯ โอทหถ, ภิกฺขเว, โสตํ, อมตมธิคตํ, อหมนุสาสามิ, อหํ ธมฺมํ เทเสมิฯ ยถานุสิฏฺฐํ ตถา ปฏิปชฺชมานา นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถา’ติฯ

“อสกฺขึ โข อหํ, ภิกฺขเว, ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู สญฺญาเปตุํฯ เทฺวปิ สุทํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขู โอวทามิ, ตโย ภิกฺขู ปิณฺฑาย จรนฺติฯ ยํ ตโย ภิกฺขู ปิณฺฑาย จริตฺวา อาหรนฺติ เตน ฉพฺพคฺคิยา [ฉพฺพคฺคา (สี. สฺยา.)] ยาเปมฯ ตโยปิ สุทํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขู โอวทามิ, เทฺว ภิกฺขู ปิณฺฑาย จรนฺติฯ ยํ เทฺว ภิกฺขู ปิณฺฑาย จริตฺวา อาหรนฺติ เตน ฉพฺพคฺคิยา ยาเปมฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู มยา เอวํ โอวทิยมานา เอวํ อนุสาสิยมานา อตฺตนา ชาติธมฺมา สมานา ชาติธเมฺม อาทีนวํ วิทิตฺวา อชาตํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ ปริเยสมานา อชาตํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ อชฺฌคมํสุ, อตฺตนา ชราธมฺมา สมานา ชราธเมฺม อาทีนวํ วิทิตฺวา อชรํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ ปริเยสมานา อชรํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ อชฺฌคมํสุ, อตฺตนา พฺยาธิธมฺมา สมานา…เป.… อตฺตนา มรณธมฺมา สมานา… อตฺตนา โสกธมฺมา สมานา… อตฺตนา สํกิเลสธมฺมา สมานา สํกิเลสธเมฺม อาทีนวํ วิทิตฺวา อสํกิลิฏฺฐํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ ปริเยสมานา อสํกิลิฏฺฐํ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ นิพฺพานํ อชฺฌคมํสุฯ ญาณญฺจ ปน เนสํ ทสฺสนํ อุทปาทิ – ‘อกุปฺปา โน วิมุตฺติ [อกุปฺปา เนสํ วิมุตฺติ (ก.)], อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว’ติฯ

๒๘๗. “ปญฺจิเม, ภิกฺขเว, กามคุณาฯ กตเม ปญฺจ? จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา, โสตวิเญฺญยฺยา สทฺทา…เป.… ฆานวิเญฺญยฺยา คนฺธา… ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา… กายวิเญฺญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ปญฺจ กามคุณาฯ เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเม ปญฺจ กามคุเณ คถิตา มุจฺฉิตา อโชฺฌปนฺนา อนาทีนวทสฺสาวิโน อนิสฺสรณปญฺญา ปริภุญฺชนฺติ, เต เอวมสฺสุ เวทิตพฺพา – ‘อนยมาปนฺนา พฺยสนมาปนฺนา ยถากามกรณียา ปาปิมโต’ [ปาปิมโต’’ติ (?)]ฯ ‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อารญฺญโก มโค พนฺโธ ปาสราสึ อธิสเยยฺยฯ โส เอวมสฺส เวทิตโพฺพ – อนยมาปโนฺน พฺยสนมาปโนฺน ยถากามกรณีโย ลุทฺทสฺสฯ อาคจฺฉเนฺต จ ปน ลุเทฺท เยน กามํ น ปกฺกมิสฺสตี’ติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเม ปญฺจ กามคุเณ คถิตา มุจฺฉิตา อโชฺฌปนฺนา อนาทีนวทสฺสาวิโน อนิสฺสรณปญฺญา ปริภุญฺชนฺติ, เต เอวมสฺสุ เวทิตพฺพา – ‘อนยมาปนฺนา พฺยสนมาปนฺนา ยถากามกรณียา ปาปิมโต’ฯ เย จ โข เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเม ปญฺจ กามคุเณ อคถิตา อมุจฺฉิตา อนโชฺฌปนฺนา อาทีนวทสฺสาวิโน นิสฺสรณปญฺญา ปริภุญฺชนฺติ, เต เอวมสฺสุ เวทิตพฺพา – ‘น อนยมาปนฺนา น พฺยสนมาปนฺนา น ยถากามกรณียา ปาปิมโต’ฯ

“เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, อารญฺญโก มโค อพโนฺธ ปาสราสึ อธิสเยยฺยฯ โส เอวมสฺส เวทิตโพฺพ – ‘น อนยมาปโนฺน น พฺยสนมาปโนฺน น ยถากามกรณีโย ลุทฺทสฺสฯ อาคจฺฉเนฺต จ ปน ลุเทฺท เยน กามํ ปกฺกมิสฺสตี’ติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเม ปญฺจ กามคุเณ อคถิตา อมุจฺฉิตา อนโชฺฌปนฺนา อาทีนวทสฺสาวิโน นิสฺสรณปญฺญา ปริภุญฺชนฺติ, เต เอวมสฺสุ เวทิตพฺพา – ‘น อนยมาปนฺนา น พฺยสนมาปนฺนา น ยถากามกรณียา ปาปิมโต’ฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อารญฺญโก มโค อรเญฺญ ปวเน จรมาโน วิสฺสตฺโถ คจฺฉติ, วิสฺสตฺโถ ติฏฺฐติ, วิสฺสตฺโถ นิสีทติ, วิสฺสตฺโถ เสยฺยํ กปฺเปติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อนาปาถคโต, ภิกฺขเว, ลุทฺทสฺสฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารํ อปทํ, วธิตฺวา มารจกฺขุํ อทสฺสนํ คโต ปาปิมโตฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว…เป.… ปาปิมโตฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ, สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว…เป.… ปาปิมโตฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว…เป.… ปาปิมโตฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา ‘อนโนฺต อากาโส’ติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว…เป.… ปาปิมโตฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘อนนฺตํ วิญฺญาณ’นฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว…เป.… ปาปิมโตฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘นตฺถิ กิญฺจี’ติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว…เป.… ปาปิมโตฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว…เป.… ปาปิมโตฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารํ อปทํ, วธิตฺวา มารจกฺขุํ อทสฺสนํ คโต ปาปิมโตฯ ติโณฺณ โลเก วิสตฺติกํ วิสฺสตฺโถ คจฺฉติ, วิสฺสตฺโถ ติฏฺฐติ, วิสฺสตฺโถ นิสีทติ, วิสฺสตฺโถ เสยฺยํ กเปฺปติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อนาปาถคโต, ภิกฺขเว, ปาปิมโต’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

ปาสราสิสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ฉฏฺฐํฯ

๗. จูฬหตฺถิปโทปมสุตฺตํ

๒๘๘. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน ชาณุสฺโสณิ พฺราหฺมโณ สพฺพเสเตน วฬวาภิรเถน [วฬภีรเถน (สี. ปี.)] สาวตฺถิยา นิยฺยาติ ทิวาทิวสฺสฯ อทฺทสา โข ชาณุสฺโสณิ พฺราหฺมโณ ปิโลติกํ ปริพฺพาชกํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน ปิโลติกํ ปริพฺพาชกํ เอตทโวจ –

“หนฺท, กุโต นุ ภวํ วจฺฉายโน อาคจฺฉติ ทิวาทิวสฺสา”ติ?

“อิโต หิ โข อหํ , โภ, อาคจฺฉามิ สมณสฺส โคตมสฺส สนฺติกา”ติฯ

“ตํ กิํ มญฺญติ, ภวํ วจฺฉายโน, สมณสฺส โคตมสฺส ปญฺญาเวยฺยตฺติยํ?

“ปณฺฑิโต มเญฺญ”ติฯ

“โก จาหํ, โภ, โก จ สมณสฺส โคตมสฺส ปญฺญาเวยฺยตฺติยํ ชานิสฺสามิ! โสปิ นูนสฺส ตาทิโสว โย สมณสฺส โคตมสฺส ปญฺญาเวยฺยตฺติยํ ชาเนยฺยา”ติฯ

“อุฬาราย ขลุ ภวํ วจฺฉายโน สมณํ โคตมํ ปสํสาย ปสํสตี”ติฯ

“โก จาหํ, โภ, โก จ สมณํ โคตมํ ปสํสิสฺสามิ?

“ปสตฺถปสโตฺถว โส ภวํ โคตโม เสโฎฺฐ เทวมนุสฺสาน”นฺติฯ

“กํ ปน ภวํ วจฺฉายโน อตฺถวสํ สมฺปสฺสมาโน สมเณ โคตเม เอวํ อภิปฺปสโนฺน”ติ [อภิปฺปสโนฺน โหตีติ (สฺยา.)]?

“เสยฺยถาปิ, โภ, กุสโล นาควนิโก นาควนํ ปวิเสยฺยฯ โส ปเสฺสยฺย นาควเน มหนฺตํ หตฺถิปทํ, ทีฆโต จ อายตํ, ติริยญฺจ วิตฺถตํฯ โส นิฎฺฐํ คเจฺฉยฺย – ‘มหา วต, โภ, นาโค’ติฯ เอวเมว โข อหํ, โภ, ยโต อทฺทสํ สมเณ โคตเม จตฺตาริ ปทานิ อถาหํ นิฎฺฐมคมํ – ‘สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม, สุปฺปฎิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ’ติฯ

๒๘๙. “กตมานิ จตฺตาริ? อิธาหํ, โภ, ปสฺสามิ เอกเจฺจ ขตฺติยปณฺฑิเต นิปุเณ กตปรปฺปวาเท วาลเวธิรูเป, เต ภินฺทนฺตา [โวภินฺทนฺตา (สี. ปี.) วิ + อว + ภินฺทนฺตา] มเญฺญ จรนฺติ ปญฺญาคเตน ทิฎฺฐิคตานิฯ เต สุณนฺติ – ‘สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม อมุกํ นาม คามํ วา นิคมํ วา โอสริสฺสตี’ติฯ เต ปญฺหํ อภิสงฺขโรนฺติ – ‘อิมํ มยํ ปญฺหํ สมณํ โคตมํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิสฺสามฯ เอวํ เจ โน ปุโฎฺฐ เอวํ พฺยากริสฺสติ, เอวมสฺส มยํ วาทํ อาโรเปสฺสามฯ เอวํ เจปิ โน ปุโฎฺฐ เอวํ พฺยากริสฺสติ, เอวมฺปิสฺส มยํ วาทํ อาโรเปสฺสามา’ติฯ เต สุณนฺติ – ‘สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม อมุกํ นาม คามํ วา นิคมํ วา โอสโฎ’ติฯ เต เยน สมโณ โคตโม เตนุปสงฺกมนฺติฯ เต สมโณ โคตโม ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสติ สมาทเปติ สมุเตฺตเชติ สมฺปหํเสติฯ เต สมเณน โคตเมน ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา สมาทปิตา สมุเตฺตชิตา สมฺปหํสิตา น เจว สมณํ โคตมํ ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, กุโตสฺส [กุตสฺส (สี. สฺยา. ปี.)] วาทํ อาโรเปสฺสนฺติ? อญฺญทตฺถุ สมณเสฺสว โคตมสฺส สาวกา สมฺปชฺชนฺติฯ ยทาหํ, โภ, สมเณ โคตเม อิมํ ปฐมํ ปทํ อทฺทสํ อถาหํ นิฎฺฐมคมํ – ‘สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม, สุปฺปฎิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ’ติฯ

‘‘ปุน จปราหํ, โภ, ปสฺสามิ อิเธกเจฺจ พฺราหฺมณปณฺฑิเต…เป.… คหปติปณฺฑิเต…เป.… สมณปณฺฑิเต นิปุเณ กตปรปฺปวาเท วาลเวธิรูเป เต ภินฺทนฺตา มเญฺญ จรนฺติ ปญฺญาคเตน ทิฏฺฐิคตานิฯ เต สุณนฺติ – ‘สมโณ ขลุ โภ โคตโม อมุกํ นาม คามํ วา นิคมํ วา โอสริสฺสตี’ติฯ เต ปญฺหํ อภิสงฺขโรนฺติ ‘อิมํ มยํ ปญฺหํ สมณํ โคตมํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิสฺสามฯ เอวํ เจ โน ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากริสฺสติ, เอวมสฺส มยํ วาทํ อาโรเปสฺสามฯ เอวํ เจปิ โน ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากริสฺสติ, เอวํปิสฺส มยํ วาทํ อาโรเปสฺสามา’ติฯ เต สุณนฺติ ‘สมโณ ขลุ โภ โคตโม อมุกํ นาม คามํ วา นิคมํ วา โอสโฏ’ติฯ เต เยน สมโณ โคตโม เตนุปสงฺกมนฺติฯ เต สมโณ โคตโม ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสติ สมาทเปติ สมุเตฺตเชติ สมฺปหํเสติฯ เต สมเณน โคตเมน ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา สมาทปิตา สมุเตฺตชิตา สมฺปหํสิตา น เจว สมณํ โคตมํ ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, กุโตสฺส วาทํ อาโรเปสฺสนฺติ? อญฺญทตฺถุ สมณํเยว โคตมํ โอกาสํ ยาจนฺติ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายฯ เต สมโณ โคตโม ปพฺพาเชติ [ปพฺพาเชติ อุปสมฺปาเทติ (สี.)]ฯ เต ตตฺถ ปพฺพชิตา สมานา วูปกฏฺฐา อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรนฺตา นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติฯ เต เอวมาหํสุ – ‘มนํ วต, โภ, อนสฺสาม, มนํ วต, โภ, ปนสฺสาม; มยญฺหิ ปุเพฺพ อสฺสมณาว สมานา สมณมฺหาติ ปฏิชานิมฺห, อพฺราหฺมณาว สมานา พฺราหฺมณมฺหาติ ปฏิชานิมฺห, อนรหนฺตาว สมานา อรหนฺตมฺหาติ ปฏิชานิมฺหฯ อิทานิ โขมฺห สมณา, อิทานิ โขมฺห พฺราหฺมณา, อิทานิ โขมฺห อรหนฺต’ติฯ ยทาหํ, โภ, สมเณ โคตเม อิมํ จตุตฺถํ ปทํ อทฺทสํ อถาหํ นิฏฺฐมคมํ – ‘สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม, สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ’’’ติฯ

‘‘ยโต โข อหํ, โภ, สมเณ โคตเม อิมานิ จตฺตาริ ปทานิ อทฺทสํ อถาหํ นิฏฺฐมคมํ – ‘สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม, สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ’’’ติฯ

๒๙๐. เอวํ วุเตฺต, ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ สพฺพเสตา วฬวาภิรถา โอโรหิตฺวา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา ติกฺขตฺตุํ อุทานํ อุทาเนสิ – ‘‘นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส; นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส; นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ อเปฺปว นาม มยมฺปิ กทาจิ กรหจิ เตน โภตา โคตเมน สทฺธึ สมาคเจฺฉยฺยาม, อเปฺปว นาม สิยา โกจิเทว กถาสลฺลาโป’’ติ! อถ โข ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ ยาวตโก อโหสิ ปิโลติเกน ปริพฺพาชเกน สทฺธึ กถาสลฺลาโป ตํ สพฺพํ ภควโต อาโรเจสิฯ เอวํ วุเตฺต, ภควา ชาณุโสฺสณึ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ – ‘‘น โข, พฺราหฺมณ, เอตฺตาวตา หตฺถิปโทปโม วิตฺถาเรน ปริปูโร โหติฯ อปิ จ, พฺราหฺมณ, ยถา หตฺถิปโทปโม วิตฺถาเรน ปริปูโร โหติ ตํ สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, โภ’’ติ โข ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ –

๒๙๑. ‘‘เสยฺยถาปิ, พฺราหฺมณ, นาควนิโก นาควนํ ปวิเสยฺยฯ โส ปเสฺสยฺย นาควเน มหนฺตํ หตฺถิปทํ, ทีฆโต จ อายตํ, ติริยญฺจ วิตฺถตํฯ โย โหติ กุสโล นาควนิโก เนว ตาว นิฏฺฐํ คจฺฉติ – ‘มหา วต, โภ, นาโค’ติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? สนฺติ หิ, พฺราหฺมณ, นาควเน วามนิกา นาม หตฺถินิโย มหาปทา, ตาสํ เปตํ ปทํ อสฺสาติฯ

“โส ตมนุคจฺฉติฯ ตมนุคจฺฉนฺโต ปสฺสติ นาควเน มหนฺตํ หตฺถิปทํ, ทีฆโต จ อายตํ, ติริยญฺจ วิตฺถตํ, อุจฺจา จ นิเสวิตํฯ โย โหติ กุสโล นาควนิโก เนว ตาว นิฏฺฐํ คจฺฉติ – ‘มหา วต, โภ, นาโค’ติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? สนฺติ หิ, พฺราหฺมณ, นาควเน อุจฺจา กาฬาริกา นาม หตฺถินิโย มหาปทา, ตาสํ เปตํ ปทํ อสฺสาติฯ

“โส ตมนุคจฺฉติฯ ตมนุคจฺฉนฺโต ปสฺสติ นาควเน มหนฺตํ หตฺถิปทํ, ทีฆโต จ อายตํ, ติริยญฺจ วิตฺถตํ, อุจฺจา จ นิเสวิตํ, อุจฺจา จ ทเนฺตหิ อารญฺชิตานิฯ โย โหติ กุสโล นาควนิโก เนว ตาว นิฏฺฐํ คจฺฉติ – ‘มหา วต, โภ, นาโค’ติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? สนฺติ หิ, พฺราหฺมณ, นาควเน อุจฺจา กเณรุกา นาม หตฺถินิโย มหาปทา, ตาสํ เปตํ ปทํ อสฺสาติฯ

“โส ตมนุคจฺฉติฯ ตมนุคจฺฉนฺโต ปสฺสติ นาควเน มหนฺตํ หตฺถิปทํ, ทีฆโต จ อายตํ, ติริยญฺจ วิตฺถตํ, อุจฺจา จ นิเสวิตํ, อุจฺจา จ ทเนฺตหิ อารญฺชิตานิ, อุจฺจา จ สาขาภงฺคํฯ ตญฺจ นาคํ ปสฺสติ รุกฺขมูลคตํ วา อโพฺภกาสคตํ วา คจฺฉนฺตํ วา ติฏฺฐนฺตํ วา นิสินฺนํ วา นิปนฺนํ วาฯ โส นิฏฺฐํ คจฺฉติ – ‘อยเมว โส มหานาโค’ติฯ

“เอวเมว โข , พฺราหฺมณ, อิธ ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควาฯ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณิํ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติฯ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ; เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ ตํ ธมฺมํ สุณาติ คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา อญฺญตรสฺมิํ วา กุเล ปจฺจาชาโตฯ โส ตํ ธมฺมํ สุตฺวา ตถาคเต สทฺธํ ปฏิลภติฯ โส เตน สทฺธาปฏิลาเภน สมนฺนาคโต อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘สมฺพาโธ ฆราวาโส รโชปโถ , อโพฺภกาโส ปพฺพชฺชาฯ นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํฯ ยํนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย’นฺติฯ โส อปเรน สมเยน อปฺปํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย อปฺปํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย มหนฺตํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติฯ

๒๙๒. “โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, นิหิตทโณฺฑ นิหิตสโตฺถ ลชฺชี ทยาปโนฺน สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติฯ

“อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺขีฯ อเถเนน สุจิภูเตน อตฺตนา วิหรติฯ

“อพฺรหฺมจริยํ ปหาย พฺรหฺมจารี โหติ อาราจารี วิรโต เมถุนา คามธมฺมาฯ

“มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ สจฺจวาที สจฺจสโนฺธ เถโต [เฐโต (สฺยา. กํ.)] ปจฺจยิโก อวิสํวาทโก โลกสฺสฯ

“ปิสุณํ วาจํ ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, อิโต สุตฺวา น อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสํ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา น อิเมสํ อกฺขาตา อมูสํ เภทายฯ อิติ ภินฺนานํ วา สนฺธาตา สหิตานํ วา อนุปฺปทาตา, สมคฺคาราโม สมคฺครโต สมคฺคนนฺที สมคฺคกรณิํ วาจํ ภาสิตา โหติ ฯ

“ผรุสํ วาจํ ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติฯ ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนียา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติฯ

“สมฺผปฺปลาปํ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที, นิธานวตึ วาจํ ภาสิตา กาเลน สาปเทสํ ปริยนฺตวตึ อตฺถสํหิตํฯ

๒๙๓. “โส พีชคามภูตคามสมารมฺภา ปฏิวิรโต โหติ, เอกภตฺติโก โหติ รตฺตูปรโต, วิรโต วิกาลโภชนา, นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา ปฏิวิรโต โหติ, มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติ, อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรโต โหติ, ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ, อามกธญฺญปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ, อามกมํสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ, อิตฺถิกุมาริกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ, ทาสิทาสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ, อเชฬกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ, กุกฺกุฏสูกรปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ, หตฺถิควาสฺสวฬวาปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ, เขตฺตวตฺถุปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ, ทูเตยฺยปหิณคมนานุโยคา ปฏิวิรโต โหติ, กยวิกฺกยา ปฏิวิรโต โหติ, ตุลากูฏกํสกูฏมานกูฏา ปฏิวิรโต โหติ, อุโกฺกฏนวญฺจนนิกติสาจิโยคา ปฏิวิรโต โหติ, เฉทนวธพนฺธนวิปราโมสอาโลปสหสาการา [สาหสาการา (ก.)] ปฏิวิรโต โหติ [อิมสฺส อนนฺตรํ “โส อิมินา อริเยน สีลกฺขเนฺธน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตํ อนวชฺชสุขํ ปฏิสํเวเทตี”ติ วจนํ ทีฆนิกาเย อาคตํ, ตํ อิธ สโนฺตสกถาวสาเน อาคตํ, สา จ สโนฺตสกถา ตตฺถ สติสมฺปชญฺญานนฺตรเมว อาคตา]ฯ

๒๙๔. “โส สนฺตุฏฺโฐ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตนฯ โส เยน เยเนว ปกฺกมติ สมาทาเยว ปกฺกมติฯ เสยฺยถาปิ นาม ปกฺขี สกุโณ เยน เยเนว เฑติ สปตฺตภาโรว เฑติ, เอวเมว ภิกฺขุ สนฺตุฏฺโฐ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตนฯ โส เยน เยเนว ปกฺกมติ สมาทาเยว ปกฺกมติฯ โส อิมินา อริเยน สีลกฺขเนฺธน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตํ อนวชฺชสุขํ ปฏิสํเวเทติฯ

๒๙๕. “โส จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา…เป…. ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา… กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยํ, มนินฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ โส อิมินา อริเยน อินฺทฺริยสํวเรน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตํ อพฺยาเสกสุขํ ปฏิสํเวเทติฯ

“โส อภิกฺกเนฺต ปฏิกฺกเนฺต สมฺปชานการี โหติ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ , สมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี โหติ, สํฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี โหติ, อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี โหติ, อุจฺจารปสฺสาวกเมฺม สมฺปชานการี โหติ, คเต ฐิเต นิสิเนฺน สุเตฺต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี โหติฯ

๒๙๖. “โส อิมินา จ อริเยน สีลกฺขเนฺธน สมนฺนาคโต, (อิมาย จ อริยาย สนฺตุฏฺฐิยา สมนฺนาคโต) [( ) เอตฺถนฺตเร ปาโฐ อิธ นทิสฺสติ, จตุกฺกงฺคุตฺตเร ปน อิมสฺมึ ฐาเน ทิสฺสติ, อฏฺฐกถาฏีกาสุ จ ตทโตฺถ ปกาสิโตฯ ตสฺมา โส เอตฺถ ปฏิปูริโต] อิมินา จ อริเยน อินฺทฺริยสํวเรน สมนฺนาคโต, อิมินา จ อริเยน สติสมฺปชเญฺญน สมนฺนาคโต วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชติ

อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อโพฺภกาสํ ปลาลปุญฺชํฯ โส ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา, อุชุํ กายํ ปณิธาย, ปริมุขํ สติํ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ โส อภิชฺฌํ โลเก ปหาย วิคตาภิเชฺฌน เจตสา วิหรติ, อภิชฺฌาย จิตฺตํ ปริโสเธติฯ พฺยาปาทปฺปโทสํ ปหาย อพฺยาปนฺนจิโตฺต วิหรติ, สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี พฺยาปาทปฺปโทสา จิตฺตํ ปริโสเธติฯ ถินมิทฺธํ ปหาย วิคตถินมิโทฺธ วิหรติ อาโลกสญฺญี สโต สมฺปชาโน, ถินมิทฺธา จิตฺตํ ปริโสเธติฯ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ปหาย อนุทฺธโต วิหรติ, อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิโตฺต อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจา จิตฺตํ ปริโสเธติฯ วิจิกิจฺฉํ ปหาย ติณฺณวิจิกิโจฺฉ วิหรติ อกถํกถี กุสเลสุ ธเมฺมสุ, วิจิกิจฺฉาย จิตฺตํ ปริโสเธติฯ

๒๙๗. ‘‘โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ, วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทมฺปิ วุจฺจติ, พฺราหฺมณ, ตถาคตปทํ อิติปิ, ตถาคตนิเสวิตํ อิติปิ, ตถาคตารญฺชิตํ อิติปิฯ น เตฺวว ตาว อริยสาวโก นิฏฺฐํ คจฺฉติ – ‘สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม, สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ’ติฯ

‘‘ปุน จปรํ, พฺราหฺมณ, ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทมฺปิ วุจฺจติ, พฺราหฺมณ…เป.… สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ’ติฯ

‘‘ปุน จปรํ, พฺราหฺมณ, ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ, ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทมฺปิ วุจฺจติ, พฺราหฺมณ…เป.… สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ’ติฯ

‘‘ปุน จปรํ, พฺราหฺมณ, ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา, ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา, อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทมฺปิ วุจฺจติ, พฺราหฺมณ, ตถาคตปทํ อิติปิ, ตถาคตนิเสวิตํ อิติปิ, ตถาคตารญฺชิตํ อิติปิฯ น เตฺวว ตาว อริยสาวโก นิฏฺฐํ คจฺฉติ – ‘สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม, สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ’ติฯ

๒๙๘. ‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ, เทฺวปิ ชาติโย…เป.… อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ อิทมฺปิ วุจฺจติ, พฺราหฺมณ, ตถาคตปทํ อิติปิ, ตถาคตนิเสวิตํ อิติปิ, ตถาคตารญฺชิตํ อิติปิฯ น เตฺวว ตาว อริยสาวโก นิฏฺฐํ คจฺฉติ – ‘สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม, สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ’ติฯ

‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน…เป.… ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติฯ อิทมฺปิ วุจฺจติ, พฺราหฺมณ, ตถาคตปทํ อิติปิ, ตถาคตนิเสวิตํ อิติปิ, ตถาคตารญฺชิตํ อิติปิฯ น เตฺวว ตาว อริยสาวโก นิฏฺฐํ คจฺฉติ – ‘สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม, สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ’ติฯ

๒๙๙. ‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ‘อิเม อาสวา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ อิทมฺปิ วุจฺจติ, พฺราหฺมณ, ตถาคตปทํ อิติปิ, ตถาคตนิเสวิตํ อิติปิ, ตถาคตารญฺชิตํ อิติปิฯ น เตฺวว ตาว อริยสาวโก นิฏฺฐํ คโต โหติ, อปิ จ โข นิฏฺฐํ คจฺฉติ – ‘สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม, สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ’ติฯ

‘‘ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ , ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ อิทมฺปิ วุจฺจติ, พฺราหฺมณ, ตถาคตปทํ อิติปิ, ตถาคตนิเสวิตํ อิติปิ, ตถาคตารญฺชิตํ อิติปิฯ เอตฺตาวตา โข, พฺราหฺมณ, อริยสาวโก นิฏฺฐํ คโต โหติ – ‘สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม, สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ’ติฯ เอตฺตาวตา โข, พฺราหฺมณ, หตฺถิปโทปโม วิตฺถาเรน ปริปูโร โหตี’’ติฯ

เอวํ วุเตฺต, ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม! เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุเชฺชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย – จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมวํ โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมญฺจ, ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ

จูฬหตฺถิปโทปมสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ สตฺตมํฯ

๘. มหาหตฺถิปโทปมสุตฺตํ

๓๐๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘อาวุโส ภิกฺขเว’’ติฯ ‘‘อาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ อายสฺมา สาริปุโตฺต เอตทโวจ – ‘‘เสยฺยถาปิ, อาวุโส, ยานิ กานิจิ ชงฺคลานํ ปาณานํ ปทชาตานิ สพฺพานิ ตานิ หตฺถิปเท สโมธานํ คจฺฉนฺติ, หตฺถิปทํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ มหนฺตเตฺตน; เอวเมว โข, อาวุโส, เย เกจิ กุสลา ธมฺมา สเพฺพเต จตูสุ อริยสเจฺจสุ สงฺคหํ คจฺฉนฺติฯ กตเมสุ จตูสุ? ทุเกฺข อริยสเจฺจ , ทุกฺขสมุทเย อริยสเจฺจ, ทุกฺขนิโรเธ อริยสเจฺจ, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อริยสเจฺจ’’ฯ

๓๐๑. ‘‘กตมญฺจาวุโส, ทุกฺขํ อริยสจฺจํ? ชาติปิ ทุกฺขา, ชราปิ ทุกฺขา, มรณมฺปิ ทุกฺขํ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา, ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ; สํขิเตฺตน, ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขาฯ กตเม จาวุโส, ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา? เสยฺยถิทํ – รูปุปาทานกฺขโนฺธ, เวทนุปาทานกฺขโนฺธ, สญฺญุปาทานกฺขโนฺธ, สงฺขารุปาทานกฺขโนฺธ, วิญฺญาณุปาทานกฺขโนฺธฯ

“กตโม จาวุโส, รูปุปาทานกฺขนฺโธ? จตฺตาริ จ มหาภูตานิ, จตุนฺนญฺจ มหาภูตานํ อุปาทาย รูปํฯ

“กตมา จาวุโส, จตฺตาโร มหาภูตา? ปถวีธาตุ, อาโปธาตุ , เตโชธาตุ, วาโยธาตุฯ

๓๐๒. “กตมา จาวุโส, ปถวีธาตุ? ปถวีธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา, สิยา พาหิราฯ กตมา จาวุโส, อชฺฌตฺติกา ปถวีธาตุ? ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ กกฺขฬํ ขริคตํ อุปาทินฺนํ, เสยฺยถิทํ – เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ มํสํ นฺหารุ อฏฺฐิ อฏฺฐิมิญฺชํ วกฺกํ หทยํ ยกนํ กิโลมกํ ปิหกํ ปปฺผาสํ อนฺตํ อนฺตคุณํ อุทริยํ กรีสํ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ กกฺขฬํ ขริคตํ อุปาทินฺนํฯ อยํ วุจฺจตาวุโส, อชฺฌตฺติกา ปถวีธาตุฯ ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา ปถวีธาตุ, ยา จ พาหิรา ปถวีธาตุ, ปถวีธาตุเรเวสาฯ ‘ตํ เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ – เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา ปถวีธาตุยา นิพฺพินฺทติ, ปถวีธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติฯ

“โหติ โข โส, อาวุโส, สมโย ยํ พาหิรา อาโปธาตุ ปกุปฺปติ [ปถวีธาตุ ปกุปฺปติ (ก.)]ฯ อนฺตรหิตา ตสฺมิํ สมเย พาหิรา ปถวีธาตุ โหติฯ ตสฺสา หิ นาม, อาวุโส, พาหิราย ปถวีธาตุยา ตาว มหลฺลิกาย อนิจฺจตา ปญฺญายิสฺสติ, ขยธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ, วยธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ, วิปริณามธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติฯ กิํ ปนิมสฺส มตฺตฏฺฐกสฺส กายสฺส ตณฺหุปาทินฺนสฺส ‘อหนฺติ วา มมนฺติ วา อสฺมี’ติ วา? อถ ขฺวาสฺส โนเตเวตฺถ โหติฯ

“ตเญฺจ, อาวุโส, ภิกฺขุํ ปเร อโกฺกสนฺติ ปริภาสนฺติ โรเสนฺติ วิเหเสนฺติ, โส เอวํ ปชานาติ – ‘อุปฺปนฺนา โข เม อยํ โสตสมฺผสฺสชา ทุกฺขเวทนา ฯ สา จ โข ปฏิจฺจ, โน อปฏิจฺจฯ กิํ ปฏิจฺจ? ผสฺสํ ปฏิจฺจ’ฯ โส [โสปิโข (สฺยา.), โสปิ (ก.)] ผโสฺส อนิโจฺจติ ปสฺสติ, เวทนา อนิจฺจาติ ปสฺสติ, สญฺญา อนิจฺจาติ ปสฺสติ, สงฺขารา อนิจฺจาติ ปสฺสติ, วิญฺญาณํ อนิจฺจนฺติ ปสฺสติฯ ตสฺส ธาตารมฺมณเมว จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ อธิมุจฺจติฯ

“ตเญฺจ, อาวุโส, ภิกฺขุํ ปเร อนิเฏฺฐหิ อกเนฺตหิ อมนาเปหิ สมุทาจรนฺติ – ปาณิสมฺผเสฺสนปิ เลฑฺฑุสมฺผเสฺสนปิ ทณฺฑสมฺผเสฺสนปิ สตฺถสมฺผเสฺสนปิฯ โส เอวํ ปชานาติ – ‘ตถาภูโต โข อยํ กาโย ยถาภูตสฺมิํ กาเย ปาณิสมฺผสฺสาปิ กมนฺติ, เลฑฺฑุสมฺผสฺสาปิ กมนฺติ, ทณฺฑสมฺผสฺสาปิ กมนฺติ, สตฺถสมฺผสฺสาปิ กมนฺติฯ วุตฺตํ โข ปเนตํ ภควตา กกจูปโมวาเท – “อุภโตทณฺฑเกน เจปิ, ภิกฺขเว, กกเจน โจรา โอจรกา องฺคมงฺคานิ โอกเนฺตยฺยุํ, ตตฺราปิ โย มโน ปทูเสยฺย น เม โส เตน สาสนกโร”ติฯ อารทฺธํ โข ปน เม วีริยํ ภวิสฺสติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา, ปสฺสโทฺธ กาโย อสารโทฺธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํฯ กามํ ทานิ อิมสฺมิํ กาเย ปาณิสมฺผสฺสาปิ กมนฺตุ, เลฑฺฑุสมฺผสฺสาปิ กมนฺตุ, ทณฺฑสมฺผสฺสาปิ กมนฺตุ, สตฺถสมฺผสฺสาปิ กมนฺตุ, กรียติ หิทํ พุทฺธานํ สาสน’นฺติฯ

“ตสฺส เจ, อาวุโส, ภิกฺขุโน เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา น สณฺฐาติฯ โส เตน สํวิชฺชติ สํเวคํ อาปชฺชติ – ‘อลาภา วต เม, น วต เม ลาภา, ทุลฺลทฺธํ วต เม, น วต เม สุลทฺธํ, ยสฺส เม เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต, เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต, เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต, อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา น สณฺฐาตี’ติฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, สุณิสา สสุรํ ทิสฺวา สํวิชฺชติ สํเวคํ อาปชฺชติ; เอวเมว โข, อาวุโส, ตสฺส เจ ภิกฺขุโน เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต, เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต, เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต, อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา น สณฺฐาติ, โส เตน สํวิชฺชติ สํเวคํ อาปชฺชติ – ‘อลาภา วต เม น วต เม ลาภา, ทุลฺลทฺธํ วต เม, น วต เม

สุลทฺธํ, ยสฺส เม เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต, เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต, อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา น สณฺฐาตี’ติฯ ตสฺส เจ, อาวุโส, ภิกฺขุโน เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต, เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต, เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา สณฺฐาติ, โส เตน อตฺตมโน โหติฯ เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, ภิกฺขุโน พหุกตํ โหติฯ

๓๐๓. “กตมา จาวุโส, อาโปธาตุ? อาโปธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา, สิยา พาหิราฯ กตมา จาวุโส อชฺฌตฺติกา อาโปธาตุ? ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ อาโป อาโปคตํ อุปาทินฺนํ, เสยฺยถิทํ – ปิตฺตํ เสมฺหํ ปุโพฺพ โลหิตํ เสโท เมโท อสฺสุ วสา เขโฬ สิงฺฆาณิกา ลสิกา มุตฺตํ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ อาโป อาโปคตํ อุปาทินฺนํ – อยํ วุจฺจตาวุโส, อชฺฌตฺติกา อาโปธาตุฯ ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา อาโปธาตุ ยา จ พาหิรา อาโปธาตุ, อาโปธาตุเรเวสาฯ ‘ตํ เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อาโปธาตุยา นิพฺพินฺทติ, อาโปธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติฯ

“โหติ โข โส, อาวุโส, สมโย ยํ พาหิรา อาโปธาตุ ปกุปฺปติฯ สา คามมฺปิ วหติ, นิคมมฺปิ วหติ, นครมฺปิ วหติ, ชนปทมฺปิ วหติ, ชนปทปเทสมฺปิ วหติฯ โหติ โข โส, อาวุโส, สมโย ยํ มหาสมุทฺเท โยชนสติกานิปิ อุทกานิ โอคจฺฉนฺติ, ทฺวิโยชนสติกานิปิ อุทกานิ โอคจฺฉนฺติ, ติโยชนสติกานิปิ อุทกานิ โอคจฺฉนฺติ, จตุโยชนสติกานิปิ อุทกานิ โอคจฺฉนฺติ, ปญฺจโยชนสติกานิปิ อุทกานิ โอคจฺฉนฺติ, ฉโยชนสติกานิปิ อุทกานิ โอคจฺฉนฺติ, สตฺตโยชนสติกานิปิ อุทกานิ โอคจฺฉนฺติฯ โหติ โข โส, อาวุโส, สมโย ยํ มหาสมุทฺเท สตฺตตาลมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ฉตฺตาลมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ปญฺจตาลมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, จตุตฺตาลมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ติตาลมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ทฺวิตาลมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ตาลมตฺตมฺปิ [ตาลํปิ (สี.)] อุทกํ สณฺฐาติฯ โหติ โข โส, อาวุโส, สมโย ยํ มหาสมุทฺเท สตฺตโปริสมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ฉโปฺปริสมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ปญฺจโปริสมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, จตุโปฺปริสมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ติโปริสมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ทฺวิโปริสมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, โปริสมตฺตมฺปิ [โปริสํปิ (สี.)] อุทกํ สณฺฐาติฯ โหติ โข โส, อาวุโส, สมโย ยํ มหาสมุทฺเท อฑฺฒโปริสมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, กฏิมตฺตมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ชาณุกมตฺตมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, โคปฺผกมตฺตมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติฯ โหติ โข โส, อาวุโส, สมโย, ยํ มหาสมุทฺเท องฺคุลิปพฺพเตมนมตฺตมฺปิ อุทกํ น โหติฯ ตสฺสา หิ นาม, อาวุโส, พาหิราย อาโปธาตุยา ตาว มหลฺลิกาย อนิจฺจตา ปญฺญายิสฺสติ, ขยธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ, วยธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ, วิปริณามธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติฯ กึ ปนิมสฺส มตฺตฏฺฐกสฺส กายสฺส ตณฺหุปาทินฺนสฺส ‘อหนฺติ วา มมนฺติ วา อสฺมีติ’ วา? อถ ขฺวาสฺส โนเตเวตฺถ โหติ…เป…. ตสฺส เจ, อาวุโส, ภิกฺขุโน เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต, เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต, เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา สณฺฐาติฯ โส เตน อตฺตมโน โหติฯ เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, ภิกฺขุโน พหุกตํ โหติฯ

๓๐๔. “กตมา จาวุโส, เตโชธาตุ? เตโชธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา, สิยา พาหิราฯ กตมา จาวุโส, อชฺฌตฺติกา เตโชธาตุ? ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ เตโช เตโชคตํ อุปาทินฺนํ, เสยฺยถิทํ – เยน จ สนฺตปฺปติ, เยน จ ชีรียติ, เยน จ ปริฑยฺหติ, เยน จ อสิตปีตขายิตสายิตํ สมฺมา ปริณามํ คจฺฉติ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ เตโช เตโชคตํ อุปาทินฺนํ – อยํ วุจฺจตาวุโส, อชฺฌตฺติกา เตโชธาตุฯ ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา เตโชธาตุ ยา จ พาหิรา เตโชธาตุ, เตโชธาตุเรเวสาฯ ‘ตํ เนตํ มม , เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ

สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา เตโชธาตุยา นิพฺพินฺทติ, เตโชธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติฯ

“โหติ โข โส, อาวุโส, สมโย ยํ พาหิรา เตโชธาตุ ปกุปฺปติฯ สา คามมฺปิ ทหติ, นิคมมฺปิ ทหติ, นครมฺปิ ทหติ, ชนปทมฺปิ ทหติ, ชนปทปเทสมฺปิ ทหติฯ สา หริตนฺตํ วา ปนฺถนฺตํ วา เสลนฺตํ วา อุทกนฺตํ วา รมณียํ วา ภูมิภาคํ อาคมฺม อนาหารา นิพฺพายติฯ โหติ โข โส, อาวุโส, สมโย ยํ กุกฺกุฏปเตฺตนปิ นฺหารุทฺททุเลนปิ อคฺคิํ คเวสนฺติ ฯ ตสฺสา หิ นาม, อาวุโส, พาหิราย เตโชธาตุยา ตาว มหลฺลิกาย อนิจฺจตา ปญฺญายิสฺสติ, ขยธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ, วยธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ, วิปริณามธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติฯ กิํ ปนิมสฺส มตฺตฏฺฐกสฺส กายสฺส ตณฺหุปาทินฺนสฺส ‘อหนฺติ วา มมนฺติ วา อสฺมี’ติ วา? อถ ขฺวาสฺส โนเตเวตฺถ โหติ…เป…. ตสฺส เจ, อาวุโส, ภิกฺขุโน เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา สณฺฐาติ, โส เตน อตฺตมโน โหติฯ เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, ภิกฺขุโน พหุกตํ โหติฯ

๓๐๕. “กตมา จาวุโส, วาโยธาตุ? วาโยธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา, สิยา พาหิราฯ กตมา จาวุโส, อชฺฌตฺติกา วาโยธาตุ? ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ วาโย วาโยคตํ อุปาทินฺนํ, เสยฺยถิทํ – อุทฺธงฺคมา วาตา, อโธคมา วาตา, กุจฺฉิสยา วาตา, โกฏฺฐาสยา [โกฏฺฐสยา (สี. ปี.)] วาตา, องฺคมงฺคานุสาริโน วาตา, อสฺสาโส ปสฺสาโส อิติ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ วาโย วาโยคตํ อุปาทินฺนํ – อยํ วุจฺจตาวุโส, อชฺฌตฺติกา วาโยธาตุฯ ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา วาโยธาตุ, ยา จ พาหิรา วาโยธาตุ, วาโยธาตุเรเวสาฯ ‘ตํ เนตํ มม เนโสหมสฺมิ น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา วาโยธาตุยา นิพฺพินฺทติ วาโยธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติฯ

“โหติ โข โส, อาวุโส, สมโย ยํ พาหิรา วาโยธาตุ ปกุปฺปติฯ สา คามมฺปิ วหติ, นิคมมฺปิ วหติ, นครมฺปิ วหติ, ชนปทมฺปิ วหติ, ชนปทปเทสมฺปิ วหติฯ โหติ โข โส, อาวุโส, สมโย ยํ คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส ตาลวณฺเฏนปิ วิธูปเนนปิ วาตํ ปริเยสนฺติ, โอสฺสวเนปิ ติณานิ น อิจฺฉนฺติฯ ตสฺสา หิ นาม, อาวุโส, พาหิราย วาโยธาตุยา ตาว มหลฺลิกาย อนิจฺจตา ปญฺญายิสฺสติ, ขยธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ, วยธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ, วิปริณามธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติฯ กิํ ปนิมสฺส มตฺตฏฺฐกสฺส กายสฺส ตณฺหุปาทินฺนสฺส ‘อหนฺติ วา มมนฺติ วา อสฺมี’ติ วา? อถ ขฺวาสฺส โนเตเวตฺถ โหติฯ

“ตญฺเจ, อาวุโส, ภิกฺขุํ ปเร อโกฺกสนฺติ ปริภาสนฺติ โรเสนฺติ วิเหเสนฺติฯ โส เอวํ ปชานาติ, อุปฺปนฺนา โข เม อยํ โสตสมฺผสฺสชา ทุกฺขา เวทนาฯ สา จ โข ปฏิจฺจ, โน อปฏิจฺจฯ กิํ ปฏิจฺจ? ผสฺสํ ปฏิจฺจฯ โสปิ ผโสฺส อนิโจฺจติ ปสฺสติ, เวทนา อนิจฺจาติ ปสฺสติ , สญฺญา อนิจฺจาติ ปสฺสติ, สงฺขารา อนิจฺจาติ ปสฺสติ, วิญฺญาณํ อนิจฺจนฺติ ปสฺสติฯ ตสฺส ธาตารมฺมณเมว จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ อธิมุจฺจติฯ

“ตญฺเจ, อาวุโส, ภิกฺขุํ ปเร อนิเฏฺฐหิ อกนฺเตหิ อมนาเปหิ สมุทาจรนฺติ, ปาณิสมฺผเสฺสนปิ เลฑฺฑุสมฺผเสฺสนปิ ทณฺฑสมฺผเสฺสนปิ สตฺถสมฺผเสฺสนปิฯ โส เอวํ ปชานาติ ‘ตถาภูโต โข อยํ กาโย ยถาภูตสฺมิํ กาเย ปาณิสมฺผสฺสาปิ กมนฺติ, เลฑฺฑุสมฺผสฺสาปิ กมนฺติ, ทณฺฑสมฺผสฺสาปิ กมนฺติ, สตฺถสมฺผสฺสาปิ กมนฺติฯ วุตฺตํ โข ปเนตํ ภควตา กกจูปโมวาเท “อุภโตทณฺฑเกน เจปิ, ภิกฺขเว, กกเจน โจรา โอจรกา องฺคมงฺคานิ โอกเนฺตยฺยุํฯ ตตฺราปิ โย มโน ปทูเสยฺย, น เม โส เตน สาสนกโร”ติฯ อารทฺธํ โข ปน เม วีริยํ ภวิสฺสติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา

สติ อสมฺมุฏฺฐา, ปสฺสทฺโธ กาโย อสารทฺโธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํฯ กามํ ทานิ อิมสฺมิํ กาเย ปาณิสมฺผสฺสาปิ กมนฺตุ, เลฑฺฑุสมฺผสฺสาปิ กมนฺตุ, ทณฺฑสมฺผสฺสาปิ กมนฺตุ, สตฺถสมฺผสฺสาปิ กมนฺตุฯ กรียติ หิทํ พุทฺธานํ สาสน’นฺติฯ

“ตสฺส เจ, อาวุโส, ภิกฺขุโน เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต, เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต, เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา น สณฺฐาติฯ โส เตน สํวิชฺชติ สํเวคํ อาปชฺชติ – ‘อลาภา วต เม, น วต เม ลาภา, ทุลฺลทฺธํ วต เม, น วต เม สุลทฺธํฯ ยสฺส เม เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต, เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต, เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา น สณฺฐาตี’ติฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, สุณิสา สสุรํ ทิสฺวา สํวิชฺชติ สํเวคํ อาปชฺชติ; เอวเมว โข, อาวุโส, ตสฺส เจ ภิกฺขุโน เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต, เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต, เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต, อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา น สณฺฐาติฯ โส เตน สํวิชฺชติ สํเวคํ อาปชฺชติ – ‘อลาภา วต เม, น วต เม ลาภา, ทุลฺลทฺธํ วต เม, น วต เม สุลทฺธํฯ ยสฺส เม เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต, เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต, เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต, อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา น สณฺฐาตี’ติฯ ตสฺส เจ, อาวุโส, ภิกฺขุโน เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต, เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต, เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต, อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา สณฺฐาติ, โส เตน อตฺตมโน โหติฯ เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, ภิกฺขุโน พหุกตํ โหติฯ

๓๐๖. “เสยฺยถาปิ, อาวุโส, กฏฺฐญฺจ ปฏิจฺจ วลฺลิญฺจ ปฏิจฺจ ติณญฺจ ปฏิจฺจ มตฺติกญฺจ ปฏิจฺจ อากาโส ปริวาริโต อคารํ เตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ; เอวเมว โข, อาวุโส, อฏฺฐิญฺจ ปฏิจฺจ นฺหารุญฺจ ปฏิจฺจ มํสญฺจ ปฏิจฺจ จมฺมญฺจ ปฏิจฺจ อากาโส ปริวาริโต รูปํ เตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ อชฺฌตฺติกญฺเจว, อาวุโส, จกฺขุํ อปริภินฺนํ โหติ, พาหิรา จ รูปา น อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, โน จ ตชฺโช สมนฺนาหาโร โหติ, เนว ตาว ตชฺชสฺส วิญฺญาณภาคสฺส ปาตุภาโว โหติฯ อชฺฌตฺติกญฺเจว [อชฺฌตฺติกญฺจ (สี. สฺยา. ปี.), อชฺฌตฺติกญฺจปิ (?)], อาวุโส, จกฺขุํ อปริภินฺนํ โหติ พาหิรา จ รูปา อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, โน จ ตชฺโช สมนฺนาหาโร โหติ, เนว ตาว ตชฺชสฺส วิญฺญาณภาคสฺส ปาตุภาโว โหติฯ ยโต จ โข, อาวุโส, อชฺฌตฺติกญฺเจว จกฺขุํ อปริภินฺนํ โหติ, พาหิรา จ รูปา อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, ตชฺโช จ สมนฺนาหาโร โหติฯ เอวํ ตชฺชสฺส วิญฺญาณภาคสฺส ปาตุภาโว โหติฯ ยํ ตถาภูตสฺส รูปํ ตํ รูปุปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉติ, ยา ตถาภูตสฺส เวทนา สา เวทนุปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉติ, ยา ตถาภูตสฺส สญฺญา สา สญฺญุปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉติ, เย ตถาภูตสฺส สงฺขารา เต สงฺขารุปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉนฺติ, ยํ ตถาภูตสฺส วิญฺญาณํ ตํ วิญฺญาณุปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉติฯ

“โส เอวํ ปชานาติ – ‘เอวญฺหิ กิร อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ สงฺคโห สนฺนิปาโต สมวาโย โหติฯ วุตฺตํ โข ปเนตํ ภควตา – ‘โย ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ ปสฺสติ โส ธมฺมํ ปสฺสติ; โย ธมฺมํ ปสฺสติ โส ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ ปสฺสตี’ติฯ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา โข ปนิเม ยทิทํ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาฯ โย อิเมสุ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ ฉนฺโท อาลโย อนุนโย อชฺโฌสานํ โส ทุกฺขสมุทโยฯ โย อิเมสุ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, โส ทุกฺขนิโรโธ’ติฯ เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, ภิกฺขุโน พหุกตํ โหติฯ

“อชฺฌตฺติกญฺเจว, อาวุโส, โสตํ อปริภินฺนํ โหติ…เป.… ฆานํ อปริภินฺนํ โหติ… ชิวฺหา อปริภินฺนา โหติ… กาโย อปริภินฺโน โหติ… มโน อปริภินฺโน โหติ, พาหิรา จ ธมฺมา น อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ โน จ ตชฺโช สมนฺนาหาโร โหติ, เนว ตาว ตชฺชสฺส วิญฺญาณภาคสฺส ปาตุภาโว โหติฯ อชฺฌตฺติโก เจว, อาวุโส, มโน อปริภินฺโน โหติ, พาหิรา จ ธมฺมา อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, โน จ ตชฺโช สมนฺนาหาโร โหติ, เนว ตาว ตชฺชสฺส วิญฺญาณภาคสฺส ปาตุภาโว โหติฯ

ยโต จ โข, อาวุโส, อชฺฌตฺติโก เจว มโน อปริภินฺน โหติ, พาหิรา จ ธมฺมา อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, ตโชฺช จ สมนฺนาหาโร โหติ, เอวํ ตชฺชสฺส วิญฺญาณภาคสฺส ปาตุภาโว โหติฯ ยํ ตถาภูตสฺส รูปํ ตํ รูปุปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉติ, ยา ตถาภูตสฺส เวทนา สา เวทนุปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉติ, ยา ตถาภูตสฺส สญฺญา สา สญฺญุปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉติ, เย ตถาภูตสฺส สงฺขารา เต สงฺขารุปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉนฺติ, ยํ ตถาภูตสฺส วิญฺญาณํ ตํ วิญฺญาณุปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉติฯ โส เอวํ ปชานาติ – 'เอวญฺหิ กิร อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ สงฺคโห สนฺนิปาโต สมวาโย โหติฯ วุตฺตํ โข ปเนตํ ภควตา – ''โย ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ ปสฺสติ โส ธมฺมํ ปสฺสติ; โย ธมฺมํ ปสฺสติ โส ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ ปสฺสตี''ติฯ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา โข ปนิเม ยทิทํ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาฯ โย อิเมสุ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ ฉนฺโท อาลโย อนุนโย อชฺโฌสานํ โส ทุกฺขสมุทโยฯ โย อิเมสุ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ โส ทุกฺขนิโรโธ'ติฯ เอตฺตาวตาปิ โข, อาวุโส, ภิกฺขุโน พหุกตํ โหตี''ติฯ

อิทมโวจ อายสฺมา สาริปุตฺโตฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

มหาหตฺถิปโทปมสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ อฏฺฐมํฯ

๙. มหาสาโรปมสุตฺตํ

๓๐๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต อจิรปกฺกเนฺต เทวทเตฺตฯ ตตฺร โข ภควา เทวทตฺตํ อารพฺภ ภิกฺขู อามเนฺตสิ –

''อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ กุลปุโตฺต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – 'โอติโณฺณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโต, อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา'ติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพเตฺตติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกโปฺปฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน อตฺตานุกฺกํเสติ ปรํ วเมฺภติ – 'อหมสฺมิ ลาภสกฺการสิโลกวา [ลาภี สิโลกวา (สี. ปี.), ลาภี สกฺการ สิโลกวา (สฺยา.)], อิเม ปนเญฺญ ภิกฺขู อปฺปญฺญาตา อเปฺปสกฺขา'ติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน มชฺชติ ปมชฺชติ ปมาทํ อาปชฺชติ, ปมโตฺต สมาโน ทุกฺขํ วิหรติฯ

''เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ อติกฺกมฺม ตจํ อติกฺกมฺม ปปฏิกํ, สาขาปลาสํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย 'สาร'นฺติ มญฺญมาโนฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – 'น วตายํ ภวํ ปุริโส อญฺญาสิ สารํ, น อญฺญาสิ เผคฺคุํ, น อญฺญาสิ ตจํ, น อญฺญาสิ ปปฏิกํ, น อญฺญาสิ สาขาปลาสํฯ ตถา หยํ [ตถาปายํ (ก.)] ภวํ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ อติกฺกมฺม ตจํ อติกฺกมฺม ปปฏิกํ, สาขาปลาสํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกโนฺต 'สาร'นฺติ มญฺญมาโนฯ ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสตี'ติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ กุลปุโตฺต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – โอติโณฺณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโต , อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา'ติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ

อภินิพฺพเตฺตติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วเมฺภติ ‘อหมสฺมิ ลาภสกฺการสิโลกวา, อิเม ปนเญฺญ ภิกฺขู อปฺปญฺญาตา อเปฺปสกฺขา’ติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน มชฺชติ ปมชฺชติ ปมาทํ อาปชฺชติ, ปมโตฺต สมาโน ทุกฺขํ วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สาขาปลาสํ อคฺคเหสิ พฺรหฺมจริยสฺส; เตน จ โวสานํ อาปาทิฯ

๓๐๘. ‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ กุลปุโตฺต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – ‘โอติโณฺณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโต, อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา’ติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพเตฺตติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ น ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติฯ อปฺปมโตฺต สมาโน สีลสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วเมฺภติ – ‘อหมสฺมิ สีลวา กลฺยาณธโมฺม, อิเม ปนเญฺญ ภิกฺขู ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา’ติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย มชฺชติ ปมชฺชติ ปมาทํ อาปชฺชติ, ปมโตฺต สมาโน ทุกฺขํ วิหรติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ อติกฺกมฺม ตจํ, ปปฏิกํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย ‘สาร’นฺติ มญฺญมาโนฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – ‘น วตายํ ภวํ ปุริโส อญฺญาสิ สารํ, น อญฺญาสิ เผคฺคุํ, น อญฺญาสิ ตจํ, น อญฺญาสิ ปปฏิกํ, น อญฺญาสิ สาขาปลาสํฯ ตถา หยํ ภวํ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ อติกฺกมฺม ตจํ, ปปฏิกํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกโนฺต ‘สาร’นฺติ มญฺญมาโน; ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสตี’ติฯ

‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ กุลปุโตฺต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – ‘โอติโณฺณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโต, อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา’’ติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพเตฺตติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ น ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติฯ อปฺปมโตฺต สมาโน สีลสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วเมฺภติ – ‘อหมสฺมิ สีลวา กลฺยาณธโมฺม, อิเม ปนเญฺญ ภิกฺขู ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา’ติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย มชฺชติ ปมชฺชติ ปมาทํ อาปชฺชติ, ปมโตฺต สมาโน ทุกฺขํ วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปปฏิกํ อคฺคเหสิ พฺรหฺมจริยสฺส; เตน จ โวสานํ อาปาทิฯ

๓๐๙. ‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ กุลปุโตฺต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – ‘โอติโณฺณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโต, อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา’ติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพเตฺตติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ น ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตา

นุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สีลสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติฯ อปฺปมตฺโต สมาโน สมาธิสมฺปทํ อาราเธติ ฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วเมฺภติ – 'อหมสฺมิ สมาหิโต เอกคฺคจิตฺโต, อิเม ปนเญฺญ ภิกฺขู อสมาหิตา วิพฺภนฺตจิตฺตา'ติฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย มชฺชติ ปมชฺชติ ปมาทํ อาปชฺชติ, ปมตฺโต สมาโน ทุกฺขํ วิหรติฯ

''เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ ตจํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย 'สาร'นฺติ มญฺญมาโนฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย 'น วตายํ ภวํ ปุริโส อญฺญาสิ สารํ , น อญฺญาสิ เผคฺคุํ, น อญฺญาสิ ตจํ, น อญฺญาสิ ปปฏิกํ, น อญฺญาสิ สาขาปลาสํฯ ตถา หยํ ภวํ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ ตจํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกโนฺต 'สาร'นฺติ มญฺญมาโนฯ ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสตี'ติฯ

''เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ กุลปุโตฺต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – 'โอติโณฺณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโต, อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา''ติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพเตฺตติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ น ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สีลสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สมาธิสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วเมฺภติ – 'อหมสฺมิ สมาหิโต เอกคฺคจิตฺโต, อิเม ปนเญฺญ ภิกฺขู อสมาหิตา วิพฺภนฺตจิตฺตา'ติฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย มชฺชติ ปมชฺชติ ปมาทํ อาปชฺชติ, ปมตฺโต สมาโน ทุกฺขํ วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ตจํ อคฺคเหสิ พฺรหฺมจริยสฺส; เตน จ โวสานํ อาปาทิฯ

๓๑๐. ''อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ กุลปุโตฺต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – 'โอติโณฺณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโต, อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา'ติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพเตฺตติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ น ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติฯ อปฺปมตฺโต สมาโน สีลสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สมาธิสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส

ตาย สมาธิสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติ อปฺปมตฺโต สมาโน ญาณทสฺสนํ อาราเธติฯ โส เตน ญาณทสฺสเนน อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส เตน ญาณทสฺสเนน อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วเมฺภติ – 'อหมสฺมิ ชานํ ปสฺสํ วิหรามิฯ อิเม ปนเญฺญ ภิกฺขู อชานํ อปสฺสํ วิหรนฺตี'ติฯ โส เตน ญาณทสฺสเนน มชฺชติ ปมชฺชติ ปมาทํ อาปชฺชติ, ปมตฺโต สมาโน ทุกฺขํ วิหรติฯ

''เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ เผคฺคุํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย 'สาร'นฺติ มญฺญมาโนฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – 'น วตายํ ภวํ ปุริโส อญฺญาสิ สารํ น อญฺญาสิ เผคฺคุํ น อญฺญาสิ ตจํ น อญฺญาสิ ปปฏิกํ น อญฺญาสิ สาขาปลาสํฯ ตถา หยํ ภวํ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ เผคฺคุํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกนฺโต 'สาร'นฺติ มญฺญมาโนฯ ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสตี'ติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิเธกจฺโจ กุลปุตฺโต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – 'โอติโณฺณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโต, อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา'ติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพเตฺตติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ น ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สีลสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สมาธิสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน ญาณทสฺสนํ อาราเธติฯ โส เตน ญาณทสฺสเนน อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส เตน ญาณทสฺสเนน อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วเมฺภติ – 'อหมสฺมิ ชานํ ปสฺสํ วิหรามิ, อิเม ปนเญฺญ ภิกฺขู อชานํ อปสฺสํ วิหรนฺตี'ติฯ โส เตน ญาณทสฺสเนน มชฺชติ ปมชฺชติ ปมาทํ อาปชฺชติ, ปมตฺโต สมาโน ทุกฺขํ วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เผคฺคุํ อคฺคเหสิ พฺรหฺมจริยสฺส; เตน จ โวสานํ อาปาทิฯ

๓๑๑. ''อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกจฺโจ กุลปุตฺโต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – 'โอติโณฺณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโต, อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา'ติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพเตฺตติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ , น ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สีลสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สมาธิสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน ญาณทสฺสนํ อาราเธติฯ โส เตน ญาณทสฺสเนน อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส เตน ญาณทสฺสเนน น อตฺตานุกฺกํ

เสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส เตน ญาณทสฺสเนน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน อสมยวิโมกฺขํ อาราเธติฯ อฏฺฐานเมตํ [อฏฺฐานํ โข ปเนตํ (ก.)], ภิกฺขเว, อนวกาโส ยํ โส ภิกฺขุ ตาย อสมยวิมุตฺติยา ปริหาเยถฯ

‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต สารํเยว เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย ‘สาร’นฺติ ชานมาโนฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – ‘อญฺญาสิ วตายํ ภวํ ปุริโส สารํ, อญฺญาสิ เผคฺคุํ, อญฺญาสิ ตจํ, อญฺญาสิ ปปฏิกํ, อญฺญาสิ สาขาปลาสํฯ ตถา หยํ ภวํ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต สารํเยว เฉตฺวา อาทาย ปกฺกนฺโต ‘สาร’นฺติ ชานมาโนฯ ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ ตญฺจสฺส อตฺถํ อนุภวิสฺสตี’ติฯ

‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิเธกจฺโจ กุลปุตฺโต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – ‘โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต, อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา’ติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพเตฺตติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ, น ปริปุณฺณสงฺกโปฺปฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สีลสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกโปฺปฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สมาธิสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกโปฺปฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน ญาณทสฺสนํ อาราเธติฯ โส เตน ญาณทสฺสเนน อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกโปฺปฯ โส เตน ญาณทสฺสเนน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โส เตน ญาณทสฺสเนน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน อสมยวิโมกฺขํ อาราเธติฯ อฏฺฐานเมตํ, ภิกฺขเว, อนวกาโส ยํ โส ภิกฺขุ ตาย อสมยวิมุตฺติยา ปริหาเยถฯ

‘‘อิติ โข, ภิกฺขเว, นยิทํ พฺรหฺมจริยํ ลาภสกฺการสิโลกานิสํสํ, น สีลสมฺปทานิสํสํ, น สมาธิสมฺปทานิสํสํ, น ญาณทสฺสนานิสํสํฯ ยา จ โข อยํ, ภิกฺขเว, อกุปฺปา เจโตวิมุตฺติ – เอตทตฺถมิทํ, ภิกฺขเว, พฺรหฺมจริยํ, เอตํ สารํ เอตํ ปริโยสาน’’นฺติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

มหาสาโรปมสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ นวมํฯ

๑๐. จูฬสาโรปมสุตฺตํ

๓๑๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามेฯ อถ โข ปิงฺคลโกจฺโฉ พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ปิงฺคลโกจฺโฉ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘เยเม, โภ โคตม, สมณพฺราหฺมณา สงฺฆิโน คณิโน คณาจริยา ญาตา ยสสฺสิโน ติตฺถกรา สาธุสมฺมตา, พหุชนสฺส, เสยฺยถิทํ – ปูรโณ กสฺสโป,

มกฺขลิ โคสาโล, อชิโต เกสกมฺพโล, ปกุโธ กจฺจายโน, สญฺจโย [สญฺชโย (สี. สฺยา. ปี. ก.)] เพลฏฺฐปุโตฺต, นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต, สเพฺพเต สกาย ปฏิญฺญาย อพฺภญฺญํสุ สเพฺพว นาพฺภญฺญํสุ, อุทาหุ เอกเจฺจ อพฺภญฺญํสุ เอกเจฺจ นาพฺภญฺญํสู''ติ? ''อลํ, พฺราหฺมณ, ติฏฺฐเตตํ – สเพฺพเต สกาย ปฏิญฺญาย อพฺภญฺญํสุ สเพฺพว นาพฺภญฺญํสุ, อุทาหุ เอกเจฺจ อพฺภญฺญํสุ เอกเจฺจ นาพฺภญฺญํสูติฯ ธมฺมํ เต, พฺราหฺมณ, เทเสสฺสามิ, ตํ สุณาหิ, สาธุกํ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามี''ติฯ ''เอวํ, โภ''ติ โข ปิงฺคลโกโจฺฉ พฺราหฺมโณ ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ –

๓๑๓. ''เสยฺยถาปิ, พฺราหฺมณ, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ อติกฺกมฺม ตจํ อติกฺกมฺม ปปฏิกํ, สาขาปลาสํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย 'สาร'นฺติ มญฺญมาโนฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – 'น วตายํ ภวํ ปุริโส อญฺญาสิ สารํ, น อญฺญาสิ เผคฺคุํ, น อญฺญาสิ ตจํ, น อญฺญาสิ ปปฏิกํ, น อญฺญาสิ สาขาปลาสํฯ ตถา หยํ ภวํ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ อติกฺกมฺม ตจํ อติกฺกมฺม ปปฏิกํ, สาขาปลาสํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกโนฺต 'สาร'นฺติ มญฺญมาโนฯ ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสตี'ติฯ

๓๑๔. ''เสยฺยถาปิ วา ปน, พฺราหฺมณ, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ อติกฺกมฺม ตจํ , ปปฏิกํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย 'สาร'นฺติ มญฺญมาโนฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – 'น วตายํ ภวํ ปุริโส อญฺญาสิ สารํ, น อญฺญาสิ เผคฺคุํ, น อญฺญาสิ ตจํ, น อญฺญาสิ ปปฏิกํ, น อญฺญาสิ สาขาปลาสํฯ ตถา หยํ ภวํ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ อติกฺกมฺม ตจํ ปปฏิกํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกโนฺต 'สาร'นฺติ มญฺญมาโนฯ ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสตี'ติฯ

๓๑๕. ''เสยฺยถาปิ วา ปน, พฺราหฺมณ, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ, ตจํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย 'สาร'นฺติ มญฺญมาโนฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – 'น วตายํ ภวํ ปุริโส อญฺญาสิ สารํ, น อญฺญาสิ เผคฺคุํ, น อญฺญาสิ ตจํ, น อญฺญาสิ ปปฏิกํ, น อญฺญาสิ สาขาปลาสํฯ ตถา หยํ ภวํ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ, ตจํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกโนฺต 'สาร'นฺติ มญฺญมาโนฯ ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสตี'ติฯ

๓๑๖. ''เสยฺยถาปิ วา ปน, พฺราหฺมณ, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ, เผคฺคุํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย 'สาร'นฺติ มญฺญมาโนฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – 'น วตายํ ภวํ ปุริโส อญฺญาสิ สารํ, น อญฺญาสิ เผคฺคุํ, น อญฺญาสิ ตจํ, น อญฺญาสิ ปปฏิกํ, น อญฺญาสิ สาขาปลาสํฯ ตถา หยํ ภวํ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ, เผคฺคุํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกโนฺต 'สาร'นฺติ มญฺญมาโนฯ ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสตี'ติฯ

๓๑๗. ‘‘เสยฺยถาปิ วา ปน, พฺราหฺมณ, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต สารเญฺเว เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย ‘สาร’นฺติ ชานมาโนฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – ‘อญฺญาสิ วตายํ ภวํ ปุริโส สารํ, อญฺญาสิ เผคฺคุํ, อญฺญาสิ ตจํ, อญฺญาสิ ปปฏิกํ, อญฺญาสิ สาขาปลาสํฯ ตถา หยํ ภวํ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต สารเญฺเว เฉตฺวา อาทาย ปกฺกโนฺต ‘สาร’นฺติ ชานมาโนฯ ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ ตญฺจสฺส อตฺถํ อนุภวิสฺสตี’ติฯ

๓๑๘. ‘‘เอวเมว โข, พฺราหฺมณ, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – ‘โอติโณฺณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโต, อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา’ติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพเตฺตติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกโปฺปฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วเมฺภติ – ‘อหมสฺมิ ลาภสกฺการสิโลกวา, อิเม ปนเญฺญ ภิกฺขู อปฺปญฺญาตา อเปฺปสกฺขา’ติฯ ลาภสกฺการสิโลเกน จ เย อเญฺญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย น ฉนฺทํ ชเนติ, น วายมติ, โอลีนวุตฺติโก จ โหติ สาถลิโกฯ เสยฺยถาปิ โส, พฺราหฺมณ, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ อติกฺกมฺม ตจํ อติกฺกมฺม ปปฏิกํ, สาขาปลาสํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกโนฺต ‘สาร’นฺติ มญฺญมาโนฯ ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสติฯ ตถูปมาหํ, พฺราหฺมณ, อิมํ ปุคฺคลํ วทามิฯ

๓๑๙. ‘‘อิธ ปน, พฺราหฺมณ, เอกโจฺจ ปุคฺคโล สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – ‘โอติโณฺณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโต, อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา’ติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพเตฺตติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ น ปริปุณฺณสงฺกโปฺปฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ ลาภสกฺการสิโลเกน จ เย อเญฺญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺทํ ชเนติ, วายมติ , อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถลิโกฯ โส สีลสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, ปริปุณฺณสงฺกโปฺปฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วเมฺภติ – ‘อหมสฺมิ สีลวา กลฺยาณธโมฺม, อิเม ปนเญฺญ ภิกฺขู ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา’ติฯ สีลสมฺปทาย จ เย อเญฺญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย น ฉนฺทํ ชเนติ, น วายมติ, โอลีนวุตฺติโก จ โหติ สาถลิโกฯ เสยฺยถาปิ โส, พฺราหฺมณ, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ อติกฺกมฺม ตจํ, ปปฏิกํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกโนฺต ‘สาร’นฺติ มญฺญมาโนฯ ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ, ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสติฯ ตถูปมาหํ, พฺราหฺมณ, อิมํ ปุคฺคลํ วทามิฯ

๓๒๐. ‘‘อิธ ปน, พฺราหฺมณ, เอกโจฺจ ปุคฺคโล สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – ‘โอติโณฺณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโต, อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา’ติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพเตฺตติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ, น ปริปุณฺณสงฺกโปฺปฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ ลาภสกฺการสิโลเกน จ เย อเญฺญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา

จ เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺทํ ชเนติ, วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถลิโกฯ โส สีลสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ สีลสมฺปทาย จ เย อเญฺญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺทํ ชเนติ, วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถลิโก ฯ โส สมาธิสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วเมฺภติ – ‘อหมสฺมิ สมาหิโต เอกคฺคจิโตฺต, อิเม ปนเญฺญ ภิกฺขู อสมาหิตา วิพฺภนฺตจิตฺตา’ติฯ สมาธิสมฺปทาย จ เย อเญฺญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย น ฉนฺทํ ชเนติ, น วายมติ, โอลีนวุตฺติโก จ โหติ สาถลิโกฯ เสยฺยถาปิ โส, พฺราหฺมณ, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฎฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ, ตจํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกโนฺต ‘สาร’นฺติ มญฺญมาโนฯ ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสติฯ ตถูปมาหํ, พฺราหฺมณ, อิมํ ปุคฺคลํ วทามิฯ

๓๒๑. ‘‘อิธ ปน, พฺราหฺมณ, เอกโจฺจ ปุคฺคโล สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – ‘โอติโณฺณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน…เป…. อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา’ติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพเตฺตติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ น ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ ลาภสกฺการสิโลเกน จ เย อเญฺญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺทํ ชเนติ, วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถลิโกฯ โส สีลสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ สีลสมฺปทาย จ เย อเญฺญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺทํ ชเนติ, วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถลิโกฯ โส สมาธิสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ สมาธิสมฺปทาย จ เย อเญฺญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺทํ ชเนติ, วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถลิโกฯ โส ญาณทสฺสนํ อาราเธติฯ โส เตน ญาณทสฺสเนน อตฺตมโน โหติ, ปริปุณฺณสงฺกปฺโป ฯ โส เตน ญาณทสฺสเนน อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วเมฺภติ – ‘อหมสฺมิ ชานํ ปสฺสํ วิหรามิ, อิเม ปนเญฺญ ภิกฺขู อชานํ อปสฺสํ วิหรนฺตี’ติฯ ญาณทสฺสเนน จ เย อเญฺญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย น ฉนฺทํ ชเนติ, น วายมติ, โอลีนวุตฺติโก จ โหติ สาถลิโกฯ เสยฺยถาปิ โส, พฺราหฺมณ, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฎฺฐโต สารวโต อติกฺกเมฺมว สารํ, เผคฺคุํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกโนฺต ‘สาร’นฺติ มญฺญมาโนฯ ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสติฯ ตถูปมาหํ, พฺราหฺมณ, อิมํ ปุคฺคลํ วทามิฯ

๓๒๒. ‘‘อิธ ปน, พฺราหฺมณ, เอกโจฺจ ปุคฺคโล สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – ‘โอติโณฺณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ , ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโต , อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา’ติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพเตฺตติฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ, น ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ ลาภสกฺการสิโลเกน จ เย อเญฺญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺทํ ชเนติ, วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถลิโกฯ โส สีลสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโปฯ โส

ตาย สีลสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ สีลสมฺปทาย จ เย อเญฺญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺทํ ชเนติ, วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถลิโกฯ โส สมาธิสมฺปทํ อาราเธติฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกโปฺปฯ โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ สมาธิสมฺปทาย จ เย อเญฺญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺทํ ชเนติ, วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถลิโกฯ โส ญาณทสฺสนํ อาราเธติฯ โส เตน ญาณทสฺสเนน อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกโปฺปฯ โส เตน ญาณทสฺสเนน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ ญาณทสฺสเนน จ เย อเญฺญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺทํ ชเนติ, วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถลิโกฯ

๓๒๓. ‘‘กตเม จ, พฺราหฺมณ, ธมฺมา ญาณทสฺสเนน อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ? อิธ, พฺราหฺมณ, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, ธโมฺม ญาณทสฺสเนน อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จฯ

‘‘ปุน จปรํ, พฺราหฺมณ, ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, ธโมฺม ญาณทสฺสเนน อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จฯ

‘‘ปุน จปรํ, พฺราหฺมณ, ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ, สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ, ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยมฺปิ โข , พฺราหฺมณ, ธโมฺม ญาณทสฺสเนน อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จฯ

‘‘ปุน จปรํ, พฺราหฺมณ, ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, ธโมฺม ญาณทสฺสเนน อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จฯ

‘‘ปุน จปรํ, พฺราหฺมณ, ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา ‘อนโนฺต อากาโส’ติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, ธโมฺม ญาณทสฺสเนน อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จฯ

‘‘ปุน จปรํ, พฺราหฺมณ, ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘อนนฺตํ วิญฺญาณ’นฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, ธโมฺม ญาณทสฺสเนน อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จฯ

‘‘ปุน จปรํ, พฺราหฺมณ, ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘นตฺถิ กิญฺจี’ติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, ธโมฺม ญาณทสฺสเนน อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จฯ

‘‘ปุน จปรํ, พฺราหฺมณ, ภิกฺขุ สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, ธโมฺม ญาณทสฺสเนน อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จฯ

‘‘ปุน จปรํ, พฺราหฺมณ, ภิกฺขุ สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติฯ อยมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, ธโมฺม ญาณทสฺสเนน อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จฯ อิเม โข, พฺราหฺมณ, ธมฺมา ญาณทสฺสเนน อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จฯ

๓๒๔. ‘‘เสยฺยถาปิ โส, พฺราหฺมณ, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต สารํเยว เฉตฺวา อาทาย ปกฺกโนฺต ‘สาร’นฺติ ชานมาโนฯ ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ ตญฺจสฺส อตฺถํ อนุภวิสฺสติฯ ตถูปมาหํ, พฺราหฺมณ, อิมํ ปุคฺคลํ วทามิฯ

‘‘อิติ โข, พฺราหฺมณ, นยิทํ พฺรหฺมจริยํ ลาภสกฺการสิโลกานิสํสํ, น สีลสมฺปทานิสํสํ, น สมาธิสมฺปทานิสํสํ, น ญาณทสฺสนานิสํสํฯ ยา จ โข อยํ , พฺราหฺมณ, อกุปฺปา เจโตวิมุตฺติ – เอตทตฺถมิทํ, พฺราหฺมณ, พฺรหฺมจริยํ, เอตํ สารํ เอตํ ปริโยสาน’’นฺติฯ

เอวํ วุเตฺต, ปิงฺคลโกโจฺฉ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป.… อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ

จูฬสาโรปมสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทสมํฯ

โอปมฺมวโคฺค นิฏฺฐิโต ตติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

โมฬิยผคฺคุนริฏฺฐญฺจ นาโม, อนฺธวเน กถิปุณฺณํ นิวาโป;
ราสิกเณรุมหาคชนาโม, สารูปโม [สารวโร (สฺยา.), สารวโน (ก.)] ปุน ปิงฺคลโกโจฺฉฯ

๔. มหายมกวคฺโค

๑. จูฬโคสิงฺคสุตฺตํ

๓๒๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา นาติเก [นาทิเก (สี. สฺยา. ปี.), ญาติเก (ก.)] วิหรติ คิญฺชกาวสเถฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ อายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมิโล [กิมฺพิโล (สี. ปี. ก.)] โคสิงฺคสาลวนทาเย วิหรนฺติฯ อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยน โคสิงฺคสาลวนทาโย เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข ทายปาโล ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘มา, สมณ, เอตํ ทายํ ปาวิสิฯ สนฺเตตฺถ ตโย กุลปุตฺตา อตฺตกามรูปา วิหรนฺติฯ มา เตสํ อผาสุมกาสี’’ติฯ

อโสฺสสิ โข อายสฺมา อนุรุทฺโธ ทายปาลสฺส ภควตา สทฺธึ มนฺตยมานสฺสฯ สุตฺวาน ทายปาลํ เอตทโวจ – ‘‘มา, อาวุโส ทายปาล, ภควนฺตํ วาเรสิฯ สตฺถา โน ภควา อนุปฺปตฺโต’’ติฯ อถ โข อายสฺมา อนุรุทฺโธ เยนายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมิโล เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตญฺจ นนฺทิยํ อายสฺมนฺตญฺจ กิมิลํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกมถายสฺมนฺโต, อภิกฺกมถายสฺมนฺโต, สตฺถา โน ภควา อนุปฺปตฺโต’’ติฯ อถ โข อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ อายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมิโล ภควนฺตํ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา – เอโก ภควโต ปตฺตจีวรํ ปฏิคฺคเหสิ, เอโก อาสนํ ปญฺญเปสิ, เอโก ปาโททกํ อุปฏฺฐาเปสิฯ นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเนฯ นิสชฺช โข ภควา ปาเท ปกฺขาเลสิฯ เตปิ โข อายสฺมนฺโต ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ ภควา เอตทโวจ –

๓๒๖. ‘‘กจฺจิ โว, อนุรุทฺธา, ขมนียํ, กจฺจิ ยาปนียํ, กจฺจิ ปิณฺฑเกน น กิลมถา’’ติ ? ‘‘ขมนียํ, ภควา, ยาปนียํ, ภควา; น จ มยํ, ภนฺเต, ปิณฺฑเกน กิลมามา’’ติฯ ‘‘กจฺจิ ปน โว, อนุรุทฺธา, สมคฺคา สโมฺมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรถา’’ติ? ‘‘ตคฺฆ มยํ , ภนฺเต, สมคฺคา สโมฺมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรามา’’ติฯ ‘‘ยถา กถํ ปน ตุเมฺห, อนุรุทฺธา, สมคฺคา สโมฺมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรถา’’ติ? ‘‘อิธ มยฺหํ, ภนฺเต, เอวํ โหติ – ‘ลาภา วต เม, สุลทฺธํ วต เม, โยหํ เอวรูเปหิ สพฺรหฺมจารีหิ สทฺธึ วิหรามี’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภนฺเต, อิเมสุ อายสฺมเนฺตสุ เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ อาวิ เจว รโห จ; เมตฺตํ วจีกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ อาวิ เจว รโห จ; เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ อาวิ เจว รโห จฯ ตสฺส มยฺหํ, ภนฺเต, เอวํ โหติ – ‘ยํนูนาหํ สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา อิเมสํเยว อายสฺมนฺตานํ จิตฺตสฺส วเสน วเตฺตยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ภนฺเต, สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา อิเมสํเยว อายสฺมนฺตานํ จิตฺตสฺส วเสน วตฺตามิฯ นานา หิ โข โน, ภนฺเต, กายา เอกญฺจ ปน มเญฺญ จิตฺต’’นฺติฯ

อายสฺมาปิ โข นนฺทิโย…เป.… อายสฺมาปิ โข กิมิโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘มยฺหมฺปิ, ภนฺเต, เอวํ โหติ – ‘ลาภา วต เม, สุลทฺธํ วต เม, โยหํ เอวรูเปหิ สพฺรหฺมจารีหิ สทฺธึ วิหรามี’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภนฺเต, อิเมสุ อายสฺมเนฺตสุ เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ อาวิ เจว รโห จ, เมตฺตํ วจีกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ อาวิ เจว รโห จ, เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ อาวิ เจว รโห จฯ ตสฺส มยฺหํ, ภนฺเต, เอวํ โหติ – ‘ยํนูนาหํ สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา อิเมสํเยว อายสฺมนฺตานํ จิตฺตสฺส วเสน วเตฺตยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ภนฺเต, สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา อิเมสํเยว อายสฺมนฺตานํ จิตฺตสฺส วเสน วตฺตามิฯ นานา หิ โข โน, ภนฺเต, กายา เอกญฺจ ปน มเญฺญ จิตฺต’’นฺติฯ

‘‘เอวํ โข มยํ, ภนฺเต, สมคฺคา สโมฺมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิย จกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรามา’’ติฯ

๓๒๗. ‘‘สาธุ สาธุ, อนุรุทฺธา! กจฺจิ ปน โว, อนุรุทฺธา, อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรถา’’ติ? ‘‘ตคฺฆ มยํ, ภนฺเต, อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรามา’’ติฯ ‘‘ยถา กถํ ปน ตุเมฺห, อนุรุทฺธา, อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรถา’’ติ? ‘‘อิธ, ภนฺเต, อมฺหากํ โย ปฐมํ คามโต ปิณฺฑาย ปฏิกฺกมติ โส อาสนานิ ปญฺญเปติ, ปานียํ ปริโภชนียํ อุปฏฺฐาเปติ, อวกฺการ ปาติํ อุปฏฺฐาเปติฯ โย ปจฺฉา คามโต ปิณฺฑาย ปฏิกฺกมติ, สเจ โหติ ภุตฺตาวเสโส สเจ อา กงฺขติ ภุญฺชติ, โน เจ อากงฺขติ อปฺปหริเต วา ฉเฑฺฑติ, อปฺปาณเก วา อุทเก โอปิลาเปติฯ โส อาสนานิ ปฏิสาเมติ, ปานียํ ปริโภชนียํ ปฏิสาเมติ, อวกฺการปาติํ ปฏิสาเมติ, ภตฺตคฺคํ สมฺมชฺชติฯ โย ปสฺสติ ปานียฆฏํ วา ปริโภชนียฆฏํ วา วจฺจฆฏํ วา ริตฺตํ ตุจฺฉํ โส อุปฏฺฐาเปติฯ สจสฺส โหติ อวิสยฺหํ, หตฺถวิกาเรน ทุติยํ อามเนฺตตฺวา หตฺถวิลงฺฆเกน อุปฏฺฐาเปม, น เตฺวว มยํ, ภนฺเต, ตปฺปจฺจยา วาจํ ภินฺทามฯ ปญฺจาหิกํ โข ปน มยํ, ภนฺเต, สพฺพรตฺติกํ ธมฺมิยา กถาย สนฺนิสีทามฯ เอวํ โข มยํ, ภนฺเต, อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรามา’’ติฯ

๓๒๘. ‘‘สาธุ สาธุ, อนุรุทฺธา! อตฺถิ ปน โว, อนุรุทฺธา, เอวํ อปฺปมตฺตานํ อาตาปีนํ ปหิต ตฺตานํ วิหรนฺตานํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโร’’ติ? ‘‘กิญฺหิ โน สิยา, ภนฺเต! อิธ มยํ, ภนฺเต, ยาวเทว อากงฺขาม วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธ เมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามฯ อยํ โข โน, ภนฺเต, อมฺ หากํ อปฺปมตฺตานํ อาตาปีนํ ปหิตตฺตานํ วิหรนฺตานํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิ เสโส อธิคโต ผาสุวิหาโร’’ติฯ

‘‘สาธุ สาธุ, อนุรุทฺธา! เอตสฺส ปน โว, อนุรุทฺธา, วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหา รสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อตฺถโญฺญ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุ วิหาโร’’ติ? ‘‘กิญฺหิ โน สิยา, ภนฺเต! อิธ มยํ, ภนฺเต, ยาวเทว อากงฺขาม วิตกฺกวิจารานํ วูป สมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุป สมฺปชฺช วิหรามฯ เอตสฺส, ภนฺเต, วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อ ยมโญฺญ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโร’’ติฯ

‘‘สาธุ สาธุ, อนุรุทฺธา! เอตสฺส ปน โว, อนุรุทฺธา, วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหา รสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อตฺถโญฺญ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุ วิหาโร’’ติ? ‘‘กิญฺหิ โน สิยา, ภนฺเต! อิธ มยํ, ภนฺเต, ยาวเทว อากงฺขาม ปีติยา จ วิราคา อุ เปกฺขกา จ วิหราม, สตา จ สมฺปชานา, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทม, ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามฯ เอตสฺส, ภนฺเต, วิหารสฺส สม ติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อยมโญฺญ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺ สนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโร’’ติฯ

‘‘สาธุ สาธุ, อนุรุทฺธา! เอตสฺส ปน โว, อนุรุทฺธา, วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหา รสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อตฺถโญฺญ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุ วิหาโร’’ติ ? ‘‘กิญฺหิ โน สิยา, ภนฺเต! อิธ มยํ, ภนฺเต, ยาวเทว อากงฺขาม สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา, ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา, อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริ สุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามฯ เอตสฺส, ภนฺเต, วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหา

รสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อยมโญฺญ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโร''ติฯ

''สาธุ สาธุ, อนุรุทฺธา! เอตสฺส ปน โว, อนุรุทฺธา, วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อตฺถโญฺญ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโร''ติ? ''กิญฺหิ โน สิยา, ภเนฺต! อิธ มยํ, ภเนฺต, ยาวเทว อากงฺขาม สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา 'อนโนฺต อากาโส'ติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรามฯ เอตสฺส, ภเนฺต, วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อยมโญฺญ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโร''ติฯ

''สาธุ สาธุ, อนุรุทฺธา! เอตสฺส ปน โว, อนุรุทฺธา, วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อตฺถโญฺญ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโร''ติ? ''กิญฺหิ โน สิยา, ภเนฺต! อิธ มยํ, ภเนฺต, ยาวเทว อากงฺขาม สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม 'อนนฺตํ วิญฺญาณ'นฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหราม…เป.… สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม 'นตฺถิ กิญฺจี'ติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหราม…เป.… สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรามฯ เอตสฺส, ภเนฺต, วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อยมโญฺญ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโร''ติฯ

๓๒๙. ''สาธุ สาธุ, อนุรุทฺธา! เอตสฺส ปน โว, อนุรุทฺธา, วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อตฺถโญฺญ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโร''ติ? ''กิญฺหิ โน สิยา, ภเนฺต! อิธ มยํ, ภเนฺต, ยาวเทว อากงฺขาม สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหราม, ปญฺญาย จ โน ทิสฺวา อาสวา ปริกฺขีณาฯ เอตสฺส, ภเนฺต, วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อยมโญฺญ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรฯ อิมมฺหา จ มยํ, ภเนฺต, ผาสุวิหารา อญฺญํ ผาสุวิหารํ อุตฺตริตรํ วา ปณีตตรํ วา น สมนุปสฺสามา''ติฯ ''สาธุ สาธุ, อนุรุทฺธา! อิมมฺหา ผาสุวิหารา อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา ผาสุวิหาโร นตฺถี''ติฯ

๓๓๐. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตญฺจ อนุรุทฺธํ อายสฺมนฺตญฺจ นนฺทิยํ อายสฺมนฺตญฺจ กิมิลํ ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุเตฺตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ อถ โข อายสฺมา จ อนุรุโทฺธ อายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมิโล ภควนฺตํ อนุสํยายิตฺวา [อนุสํสาเวตฺวา (สี.), อนุสาเวตฺวา (ฏีกา)] ตโต ปฏินิวตฺติตฺวา อายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมิโล อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจุํ – ''กึ นุ โข มยํ อายสฺมโต อนุรุทฺธสฺส เอวมาโรจิมฺห – 'อิมาสญฺจ อิมาสญฺจ วิหารสมาปตฺตีนํ มยํ ลาภิโน'ติ, ยํ โน อายสฺมา อนุรุโทฺธ ภควโต สมฺมุขา ยาว อาสวานํ ขยา ปกาเสตี''ติ? ''น โข เม อายสฺมโนฺต เอวมาโรเจสุํ – 'อิมาสญฺจ อิมาสญฺจ วิหารสมาปตฺตีนํ มยํ ลาภิโน'ติ, อปิ จ เม อายสฺมนฺตานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต – 'อิมาสญฺจ อิมาสญฺจ วิหารสมาปตฺตีนํ อิเม อายสฺมโนฺต ลาภิโน'ติฯ เทวตาปิ เม เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – 'อิมาสญฺจ อิมาสญฺจ วิหารสมาปตฺตีนํ อิเม อายสฺมโนฺต ลาภิโน'ติฯ ตเมนํ ภควตา ปญฺหาภิปุเฏฺฐน พฺยากต''นฺติฯ

๓๓๑. อถ โข ทีโฆ ปรชโน ยกฺโข เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข ทีโฆ ปรชโน ยกฺโข ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ลาภา วต, ภนฺเต, วชฺชีนํ, สุลทฺธลาภา วชฺชิปชาย, ยตฺถ ตถาคโต วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, อิเม จ ตโย กุลปุตฺตา – อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ, อายสฺมา จ นนฺทิโย, อายสฺมา จ กิมิโล’’ติฯ ทีฆสฺส ปรชนสฺส ยกฺขสฺส สทฺทํ สุตฺวา ภุมฺมา เทวา สทฺทมนุสฺสาเวสุํ – ‘ลาภา วต, โภ, วชฺชีนํ, สุลทฺธลาภา วชฺชิปชาย, ยตฺถ ตถาคโต วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, อิเม จ ตโย กุลปุตฺตา – อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ, อายสฺมา จ นนฺทิโย, อายสฺมา จ กิมิโล’ติฯ ภุมฺมานํ เทวานํ สทฺทํ สุตฺวา จาตุมหาราชิกา เทวา…เป.… ตาวตึสา เทวา…เป.… ยามา เทวา…เป.… ตุสิตา เทวา…เป.… นิมฺมานรตี เทวา…เป.… ปรนิมฺมิตวสวตฺตี เทวา…เป.… พฺรหฺมกายิกา เทวา สทฺทมนุสฺสาเวสุํ – ‘‘ลาภา วต, โภ, วชฺชีนํ, สุลทฺธลาภา วชฺชิปชาย, ยตฺถ ตถาคโต วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, อิเม จ ตโย กุลปุตฺตา – อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ, อายสฺมา จ นนฺทิโย, อายสฺมา จ กิมิโล’’ติฯ อิติห เต อายสฺมนฺโต เตน ขเณน (เตน ลเยน) [( ) สี. สฺยา. ปี. โปตฺถเกสุ นตฺถิ] เตน มุหุตฺเตน ยาวพฺรหฺมโลกา วิทิตา [สํวิทิตา (ก.)] อเหสุํฯ

‘‘เอวเมตํ, ทีฆ, เอวเมตํ, ทีฆ! ยสฺมาปิ, ทีฆ, กุลา เอเต ตโย กุลปุตฺตา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, ตญฺจปิ กุลํ เอเต ตโย กุลปุตฺเต ปสนฺนจิตฺตํ อนุสฺสเรยฺย, ตสฺสปาสฺส กุลสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายฯ ยสฺมาปิ, ทีฆ, กุลปริวฏฺฏา เอเต ตโย กุลปุตฺตา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, โส เจปิ กุลปริวฏฺโฏ เอเต ตโย กุลปุตฺเต ปสนฺนจิตฺโต อนุสฺสเรยฺย, ตสฺสปาสฺส กุลปริวฏฺฏสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายฯ ยสฺมาปิ, ทีฆ, คามา เอเต ตโย กุลปุตฺตา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, โส เจปิ คาโม เอเต ตโย กุลปุตฺเต ปสนฺนจิตฺโต อนุสฺสเรยฺย, ตสฺสปาสฺส คามสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายฯ ยสฺมาปิ, ทีฆ, นิคมา เอเต ตโย กุลปุตฺตา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, โส เจปิ นิคโม เอเต ตโย กุลปุตฺเต ปสนฺนจิตฺโต อนุสฺสเรยฺย, ตสฺสปาสฺส นิคมสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายฯ ยสฺมาปิ, ทีฆ, นครา เอเต ตโย กุลปุตฺตา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, ตญฺจปิ นครํ เอเต ตโย กุลปุตฺเต ปสนฺนจิตฺตํ อนุสฺสเรยฺย, ตสฺสปาสฺส นครสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายฯ ยสฺมาปิ, ทีฆ, ชนปทา เอเต ตโย กุลปุตฺตา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, โส เจปิ ชนปโท เอเต ตโย กุลปุตฺเต ปสนฺนจิตฺโต อนุสฺสเรยฺย, ตสฺสปาสฺส ชนปทสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายฯ สเพฺพ เจปิ, ทีฆ, ขตฺติยา เอเต ตโย กุลปุตฺเต ปสนฺนจิตฺตา อนุสฺสเรยฺยุํ, สเพฺพสานํปาสฺส ขตฺติยานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายฯ สเพฺพ เจปิ, ทีฆ, พฺราหฺมณา…เป.… สเพฺพ เจปิ, ทีฆ, เวสฺสา…เป.… สเพฺพ เจปิ, ทีฆ, สุทฺทา เอเต ตโย กุลปุตฺเต ปสนฺนจิตฺตา อนุสฺสเรยฺยุํ, สเพฺพสานํปาสฺส สุทฺทานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายฯ สเทวโก เจปิ, ทีฆ, โลโก สมารโก สพฺรหฺมโก สสฺสมณพฺราหฺมณี ปชา สเทวมนุสฺสา เอเต ตโย กุลปุตฺเต ปสนฺนจิตฺตา อนุสฺสเรยฺย, สเทวกสฺสปาสฺส โลกสฺส สมารกสฺส สพฺรหฺมกสฺส สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายฯ ปสฺส, ทีฆ, ยาว เอเต ตโย กุลปุตฺตา พหุชนหิตาย ปฏิปนฺนา พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย, อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน’’นฺติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน ทีโฆ ปรชโน ยกฺโข ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

จูฬโคสิงฺคสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ปฐมํฯ

๒. มหาโคสิงฺคสุตฺตํ

๓๓๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โคสิงฺคสาลวนทาเย วิหรติ สมฺพหุเลหิ อภิญฺญาเตหิ อภิญฺญาเตหิ เถเรหิ สาวเกหิ สทฺธึ – อายสฺมตา จ สาริปุตฺเตน อายสฺมตา จ มหาโมคฺคลฺลาเนน อายสฺมตา จ มหากสฺสเปน อายสฺมตา จ อนุรุทฺเธน อายสฺมตา จ เรวเตน อายสฺมตา จ อานนฺเทน, อเญฺญหิ จ อภิญฺญาเตหิ อภิญฺญาเตหิ เถเรหิ สาวเกหิ สทฺธึฯ อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา มหากสฺสโป เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ เอตทโวจ – ‘‘อายามาวุโส, กสฺสป, เยนายสฺมา สาริปุตฺโต เตนุปสงฺกมิสฺสาม ธมฺมสฺสวนายา’’ติฯ ‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข อายสฺมา มหากสฺสโป อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ อถ โข อายสฺมา จ มหาโมคฺคลฺลาโน อายสฺมา จ มหากสฺสโป อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ เยนายสฺมา สาริปุตฺโต เตนุปสงฺกมึสุ ธมฺมสฺสวนายฯ อทฺทสา โข อายสฺมา อานโนฺท อายสฺมนฺตญฺจ มหาโมคฺคลฺลานํ อายสฺมนฺตญฺจ มหากสฺสปํ อายสฺมนฺตญฺจ อนุรุทฺธํ เยนายสฺมา สาริปุตฺโต เตนุปสงฺกมนฺเต ธมฺมสฺสวนายฯ ทิสฺวาน เยนายสฺมา เรวโต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ เรวตํ เอตทโวจ – ‘‘อุปสงฺกมนฺตา โข อมู, อาวุโส [อายสฺมนฺตาวุโส (ก.)] เรวต, สปฺปุริสา เยนายสฺมา สาริปุตฺโต เตน ธมฺมสฺสวนายฯ อายามาวุโส เรวต, เยนายสฺมา สาริปุตฺโต เตนุปสงฺกมิสฺสาม ธมฺมสฺสวนายา’’ติฯ ‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข อายสฺมา เรวโต อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ อถ โข อายสฺมา จ เรวโต อายสฺมา จ อานโนฺท เยนายสฺมา สาริปุตฺโต เตนุปสงฺกมึสุ ธมฺมสฺสวนายฯ

๓๓๓. อทฺทสา โข อายสฺมา สาริปุตฺโต อายสฺมนฺตญฺจ เรวตํ อายสฺมนฺตญฺจ อานนฺทํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺเตฯ ทิสฺวาน อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – ‘‘เอตุ โข อายสฺมา อานโนฺท! สฺวาคตํ อายสฺมโต อานนฺทสฺส ภควโต อุปฏฺฐากสฺส ภควโต สนฺติกาวจรสฺส! รมณียํ, อาวุโส อานนฺท, โคสิงฺคสาลวนํ, โทสินา รตฺติ, สพฺพผาลิผุลฺลา [สพฺพปาลิผุลฺลา (สี.)] สาลา, ทิพฺพา, มเญฺญ, คนฺธา สมฺปวนฺติ; กถํรูเปน, อาวุโส อานนฺท, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’’ติ? ‘‘อิธาวุโส สาริปุตฺต , ภิกฺขุ พหุสฺสุโต โหติ สุตธโร สุตสนฺนิจโยฯ เย เต ธมฺมา อาทิกลฺยาณา มเชฺฌกลฺยาณา ปริโยสานกลฺยาณา สาตฺถา สพฺยญฺชนา; เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ อภิวทนฺติ, ตถารูปาสฺส ธมฺมา พหุสฺสุตา โหนฺติ, ธาตา [ธตา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], วจสา ปริจิตา, มนสานุเปกฺขิตา, ทิฏฺฐิยา สุปฺปฏิวิทฺธาฯ โส จตสฺสนฺนํ ปริสานํ ธมฺมํ เทเสติ ปริมณฺฑเลหิ ปทพฺยญฺชเนหิ อนุปฺปพเนฺธหิ [อปฺปพทฺเธหิ (สี. ปี.)] อนุสยสมุคฺฆาตายฯ เอวรูเปน โข, อาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’’ติฯ

๓๓๔. เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา สาริปุโตฺต อายสฺมนฺตํ เรวตํ เอตทโวจ – ‘‘พฺยากตํ โข, อาวุโส เรวต, อายสฺมตา อานเนฺทน ยถาสกํ ปฏิภานํฯ ตตฺถ ทานิ มยํ อายสฺมนฺตํ เรวตํ ปุจฺฉาม – ‘รมณียํ, อาวุโส เรวต, โคสิงฺคสาลวนํ, โทสินา รตฺติ, สพฺพผาลิผุลฺลา สาลา, ทิพฺพา, มเญฺญ, คนฺธา สมฺปวนฺติ; กถํรูเปน, อาวุโส เรวต, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’’’ติ? ‘‘อิธาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุ ปฏิสลฺลานาราโม โหติ ปฏิสลฺลานรโต, อชฺฌตฺตํ เจโตสมถมนุยุโตฺต อนิรากตชฺฌาโน, วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต, พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ เอวรูเปน โข, อาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’’ติฯ

๓๓๕. เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา สาริปุโตฺต อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจ – ‘‘พฺยากตํ โข, อาวุโส อนุรุทฺธ, อายสฺมตา เรวเตน ยถาสกํ ปฏิภานํฯ ตตฺถ ทานิ มยํ อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ ปุจฺฉาม – ‘รมณียํ, อาวุโส อนุรุทฺธ, โคสิงฺคสาลวนํ, โทสินา รตฺติ, สพฺพผาลิผุลฺลา สาลา, ทิพฺพา, มเญฺญ, คนฺธา สมฺปวนฺติ; กถํรูเปน, อาวุโส อนุรุทฺธ, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’’’ติ? ‘‘อิธาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สหสฺสํ

โลกานํ โวโลเกติฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส สาริปุตฺต, จกฺขุมา ปุริโส อุปริปาสาทวรคโต สหสฺสํ เนมิมณฺฑลานํ โวโลเกยฺย; เอวเมว โข, อาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สหสฺสํ โลกานํ โวโลเกติฯ เอวรูเปน โข, อาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’’ติฯ

๓๓๖. เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา สาริปุโตฺต อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ เอตทโวจ – ‘‘พฺยากตํ โข, อาวุโส กสฺสป, อายสฺมตา อนุรุเทฺธน ยถาสกํ ปฏิภานํฯ ตตฺถ ทานิ มยํ อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ ปุจฺฉาม – ‘รมณียํ, อาวุโส กสฺสป, โคสิงฺคสาลวนํ, โทสินา รตฺติ, สพฺพผาลิผุลฺลา สาลา, ทิพฺพา, มเญฺญ, คนฺธา สมฺปวนฺติ; กถํรูเปน, อาวุโส กสฺสป, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’’’ติ? ‘‘อิธาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุ อตฺตนา จ อารญฺญิโก โหติ อารญฺญิกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ ปิณฺฑปาติโก โหติ ปิณฺฑปาติกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ ปํสุกูลิโก โหติ ปํสุกูลิกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ เตจีวริโก โหติ เตจีวริกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ อปฺปิโจฺฉ โหติ อปฺปิจฺฉตาย จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ สนฺตุโฎฺฐ โหติ สนฺตุฎฺฐิยา จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ ปวิวิโตฺต โหติ ปวิเวกสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ อสํสโฎฺฐ โหติ อสํสคฺคสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ อารทฺธวีริโย โหติ วีริยารมฺภสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ สีลสมฺปโนฺน โหติ สีลสมฺปทาย จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ สมาธิสมฺปโนฺน โหติ สมาธิสมฺปทาย จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ ปญฺญาสมฺปโนฺน โหติ ปญฺญาสมฺปทาย จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ วิมุตฺติสมฺปโนฺน โหติ วิมุตฺติสมฺปทาย จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ วิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปโนฺน โหติ วิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปทาย จ วณฺณวาทีฯ เอวรูเปน โข, อาวุโส สาริปุตฺต , ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’’ติฯ

๓๓๗. เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา สาริปุโตฺต อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ เอตทโวจ – ‘‘พฺยากตํ โข, อาวุโส โมคฺคลฺลาน, อายสฺมตา มหากสฺสเปน ยถาสกํ ปฏิภานํฯ ตตฺถ ทานิ มยํ อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ ปุจฺฉาม – ‘รมณียํ, อาวุโส โมคฺคลฺลาน, โคสิงฺคสาลวนํ, โทสินา รตฺติ, สพฺพผาลิผุลฺลา สาลา, ทิพฺพา, มเญฺญ, คนฺธา สมฺปวนฺติ; กถํรูเปน, อาวุโส โมคฺคลฺลาน, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’’’ติ? ‘‘อิธาวุโส สาริปุตฺต, เทฺว ภิกฺขู อภิธมฺมกถํ กเถนฺติ, เต อญฺญมญฺญํ ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, อญฺญมญฺญสฺส ปญฺหํ ปุฎฺฐา วิสฺสเชฺชนฺติ, โน จ สํสาเทนฺติ [สํสาเรนฺติ (ก.)], ธมฺมี จ เนสํ กถา ปวตฺตินี โหติฯ เอวรูเปน โข, อาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’’ติฯ

๓๓๘. อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘พฺยากตํ โข, อาวุโส สาริปุตฺต, อเมฺหหิ สเพฺพเหว ยถาสกํ ปฏิภานํฯ ตตฺถ ทานิ มยํ อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ ปุจฺฉาม – ‘รมณียํ, อาวุโส สาริปุตฺต, โคสิงฺคสาลวนํ, โทสินา รตฺติ, สพฺพผาลิผุลฺลา สาลา, ทิพฺพา, มเญฺญ, คนฺธา สมฺปวนฺติ; กถํรูเปน, อาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’’’ติ? ‘‘อิธาวุโส โมคฺคลฺลาน, ภิกฺขุ จิตฺตํ วสํ วเตฺตติ, โน จ ภิกฺขุ จิตฺตสฺส วเสน วตฺตติฯ โส ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ ปุพฺพณฺหสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา ปุพฺพณฺหสมยํ วิหรติ; ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ มชฺฌนฺหิกสมยํ [มชฺฌนฺติกสมยํ (สี. สฺยา. กํ. ปี. ก.)] วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา มชฺฌนฺหิกสมยํ วิหรติ; ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ สายนฺหสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา สายนฺหสมยํ วิหรติฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส โมคฺคลฺลาน, รโญฺญ วา ราชมหามตฺตสฺส วา นานารตฺตานํ ทุสฺสานํ ทุสฺสกรณฺฑโก ปูโร อสฺสฯ โส ยญฺญเทว ทุสฺสยุคํ อากเงฺขยฺย ปุพฺพณฺหสมยํ ปารุปิตุํ, ตํ ตเทว ทุสฺสยุคํ ปุพฺพณฺหสมยํ ปารุเปยฺย; ยญฺญเทว ทุสฺสยุคํ อากเงฺขยฺย มชฺฌนฺหิกสมยํ ปารุปิตุํ, ตํ ตเทว

ทุสฺสยุคํ มชฺฌนฺหิกสมยํ ปารุเปยฺย; ยญฺญเทว ทุสฺสยุคํ อากงฺขยฺย สายนฺหสมยํ ปารุปิตุํ, ตํ ตเทว ทุสฺสยุคํ สายนฺหสมยํ ปารุเปยฺยฯ เอวเมว โข, อาวุโส โมคฺคลฺลาน, ภิกฺขุ จิตฺตํ วสํ วเตฺตติ, โน จ ภิกฺขุ จิตฺตสฺส วเสน วตฺตติฯ โส ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ ปุพฺพณฺหสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา ปุพฺพณฺหสมยํ วิหรติ; ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ มชฺฌนฺหิกสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา มชฺฌนฺหิกสมยํ วิหรติ; ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ สายนฺหสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา สายนฺหสมยํ วิหรติฯ เอวรูเปน โข, อาวุโส โมคฺคลฺลาน, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา''ติฯ

๓๓๙. อถ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต เต อายสฺมเนฺต เอตทโวจ – ''พฺยากตํ โข, อาวุโส, อเมฺหหิ สเพฺพเหว ยถาสกํ ปฏิภานํฯ อายามาวุโส, เยน ภควา เตนุปสงฺกมิสฺสาม; อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ภควโต อาโรเจสฺสามฯ ยถา โน ภควา พฺยากริสฺสติ ตถา นํ ธาเรสฺสามา''ติฯ ''เอวมาวุโส''ติ โข เต อายสฺมโนฺต อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ อถ โข เต อายสฺมโนฺต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อทฺทสํ โข อหํ, ภเนฺต, อายสฺมนฺตญฺจ เรวตํ อายสฺมนฺตญฺจ อานนฺทํ ทูรโตว อาคจฺฉเนฺตฯ ทิสฺวาน อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจํ – 'เอตุ โข อายสฺมา อานโนฺท! สฺวาคตํ อายสฺมโต อานนฺทสฺส ภควโต อุปฏฺฐากสฺส ภควโต สนฺติกาวจรสฺส! รมณียํ, อาวุโส อานนฺท, โคสิงฺคสาลวนํ, โทสินา รตฺติ, สพฺพผาลิผุลฺลา สาลา, ทิพฺพา, มเญฺญ, คนฺธา สมฺปวนฺติ; กถํรูเปน, อาวุโส อานนฺท, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา'ติ? เอวํ วุเตฺต, ภเนฺต, อายสฺมา อานโนฺท มํ เอตทโวจ – 'อิธาวุโส, สาริปุตฺต, ภิกฺขุ พหุสฺสุโต โหติ สุตธโร…เป.… อนุสยสมุคฺฆาตายฯ เอวรูเปน โข, อาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา'''ติฯ ''สาธุ สาธุ, สาริปุตฺต! ยถา ตํ อานโนฺทว สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺยฯ อานโนฺท หิ, สาริปุตฺต, พหุสฺสุโต สุตธโร สุตสนฺนิจโยฯ เย เต ธมฺมา อาทิกลฺยาณา มเชฺฌกลฺยาณา ปริโยสานกลฺยาณา สาตฺถา สพฺยญฺชนา; เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ อภิวทนฺติ, ตถารูปาสฺส ธมฺมา พหุสฺสุตา โหนฺติ, ธาตา, วจสา ปริจิตา, มนสานุเปกฺขิตา, ทิฎฺฐิยา สุปฺปฏิวิทฺธาฯ โส จตสฺสนฺนํ ปริสานํ ธมฺมํ เทเสติ ปริมณฺฑเลหิ ปทพฺยญฺชเนหิ อนุปฺปพเนฺธหิ อนุสยสมุคฺฆาตายา''ติฯ

๓๔๐. ''เอวํ วุเตฺต, อหํ, ภเนฺต, อายสฺมนฺตํ เรวตํ เอตทโวจํ – 'พฺยากตํ โข, อาวุโส เรวต อายสฺมตา อานเนฺทน ยถาสกํ ปฏิภานํฯ ตตฺถ ทานิ มยํ อายสฺมนฺตํ เรวตํ ปุจฺฉาม – รมณียํ, อาวุโส เรวต, โคสิงฺคสาลวนํ, โทสินา รตฺติ, สพฺพผาลิผุลฺลา สาลา, ทิพฺพา มเญฺญ คนฺธา สมฺปวนฺติฯ กถํรูเปน, อาวุโส เรวต, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา'ติ? เอวํ วุเตฺต, ภเนฺต, อายสฺมา เรวโต มํ เอตทโวจ – 'อิธาวุโส สาริปุตฺต ภิกฺขุ ปฏิสลฺลานาราโม โหติ ปฏิสลฺลานรโต , อชฺฌตฺตํ เจโตสมถมนุยุโตฺต, อนิรากตชฺฌาโน, วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต, พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํฯ เอวรูเปน โข, อาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา'''ติฯ ''สาธุ สาธุ, สาริปุตฺต! ยถา ตํ เรวโตว สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺยฯ เรวโต หิ, สาริปุตฺต, ปฏิสลฺลานาราโม ปฏิสลฺลานรโต, อชฺฌตฺตํ เจโตสมถมนุยุโตฺต อนิรากตชฺฌาโน, วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต พฺรูเหตา สุญฺญาคาราน''นฺติฯ

๓๔๑. ''เอวํ วุเตฺต, อหํ, ภเนฺต, อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจํ – 'พฺยากตํ โข อาวุโส อนุรุทฺธ อายสฺมตา เรวเตน…เป.… กถํรูเปน, อาวุโส อนุรุทฺธ, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา'ติฯ เอวํ วุเตฺต, ภเนฺต, อายสฺมา อนุรุโทฺธ มํ เอตทโวจ – 'อิธาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สหสฺสํ โลกานํ โวโลเกติฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส

สาริปุตฺต, จกฺขุมา ปุริโส…เป.… เอวรูเปน โข อาวุโส สาริปุตฺต ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’’’ติฯ ‘‘สาธุ สาธุ, สาริปุตฺต, ยถา ตํ อนุรุทฺธว สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺยฯ อนุรุทฺโธ หิ, สาริปุตฺต, ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สหสฺสํ โลกานํ โวโลเกตี’’ติฯ

๓๔๒. ‘‘เอวํ วุตฺเต, อหํ, ภเนฺต, อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ เอตทโวจํ – ‘พฺยากตํ โข, อาวุโส กสฺสป อายสฺมตา อนุรุเทฺธน ยถาสกํ ปฏิภานํฯ ตตฺถ ทานิ มยํ อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ ปุจฺฉาม…เป.… กถํ รูเปน โข, อาวุโส กสฺสป, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’ติ? เอวํ วุตฺเต ภเนฺต, อายสฺมา มหากสฺสโป มํ เอตทโวจ – ‘อิธาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุ อตฺตนา จ อารญฺญิโก โหติ อารญฺญิกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ ปิณฺฑปาติโก โหติ…เป.… อตฺตนา จ ปํสุกูลิโก โหติ…เป.… อตฺตนา จ เตจีวริโก โหติ…เป.… อตฺตนา จ อปฺปิโจฺฉ โหติ…เป.… อตฺตนา จ สนฺตุโฎฺฐ โหติ…เป.… อตฺตนา จ ปวิวิโตฺต โหติ…เป.… อตฺตนา จ อสํสโฎฺฐ โหติ…เป.… อตฺตนา จ อารทฺธวีริโย โหติ…เป.… อตฺตนา จ สีลสมฺปโนฺน โหติ…เป.… อตฺตนา จ สมาธิสมฺปโนฺน โหติ…เป.… อตฺตนา จ ปญฺญาสมฺปโนฺน โหติ… อตฺตนา จ วิมุตฺติสมฺปโนฺน โหติ… อตฺตนา จ วิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปโนฺน โหติ วิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปทาย จ วณฺณวาทีฯ เอวรูเปน โข, อาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’’’ติ ฯ ‘‘สาธุ สาธุ, สาริปุตฺต! ยถา ตํ กสฺสโปว สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺยฯ กสฺสโป หิ, สาริปุตฺต, อตฺตนา จ อารญฺญิโก อารญฺญิกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ ปิณฺฑปาติโก ปิณฺฑปาติกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ ปํสุกูลิโก ปํสุกูลิกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ เตจีวริโก เตจีวริกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ อปฺปิโจฺฉ อปฺปิจฺฉตาย จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ สนฺตุโฎฺฐ สนฺตุฎฺฐิยา จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ ปวิวิโตฺต ปวิเวกสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ อสํสโฎฺฐ อสํสคฺคสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ อารทฺธวีริโย วีริยารมฺภสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ สีลสมฺปโนฺน สีลสมฺปทาย จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ สมาธิสมฺปโนฺน สมาธิสมฺปทาย จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ ปญฺญาสมฺปโนฺน ปญฺญาสมฺปทาย จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ วิมุตฺติสมฺปโนฺน วิมุตฺติสมฺปทาย จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ วิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปโนฺน วิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปทาย จ วณฺณวาที’’ติฯ

๓๔๓. ‘‘เอวํ วุตฺเต, อหํ ภเนฺต อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ เอตทโวจํ – ‘พฺยากตํ โข, อาวุโส โมคฺคลฺลาน, อายสฺมตา มหากสฺสเปน ยถาสกํ ปฏิภานํฯ ตตฺถ ทานิ มยํ อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ ปุจฺฉาม…เป.… กถํรูเปน, อาวุโส โมคฺคลฺลาน, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’ติ? เอวํ วุตฺเต, ภเนฺต, อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน มํ เอตทโวจ – ‘อิธาวุโส สาริปุตฺต, เทฺว ภิกฺขู อภิธมฺมกถํ กเถนฺติฯ เต อญฺญมญฺญํ ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, อญฺญมญฺญสฺส ปญฺหํ ปุฎฺฐา วิสฺสเชฺชนฺติ, โน จ สํสาเทนฺติ, ธมฺมี จ เนสํ กถา ปวตฺตินี โหติฯ เอวรูเปน โข, อาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’’’ติฯ ‘‘สาธุ สาธุ, สาริปุตฺต, ยถา ตํ โมคฺคลฺลาโนว สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺยฯ โมคฺคลฺลาโน หิ, สาริปุตฺต, ธมฺมกถิโก’’ติฯ

๓๔๔. เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อถ ขฺวาหํ, ภเนฺต, อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจํ – ‘พฺยากตํ โข, อาวุโส สาริปุตฺต, อเมฺหหิ สเพฺพเหว ยถาสกํ ปฏิภานํฯ ตตฺถ ทานิ มยํ อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ ปุจฺฉาม – รมณียํ, อาวุโส สาริปุตฺต, โคสิงฺคสาลวนํ, โทสินา รตฺติ, สพฺพผาลิผุลฺลา สาลา, ทิพฺพา, มเญฺญ, คนฺธา สมฺปวนฺติฯ กถํรูเปน, อาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’ติ? เอวํ วุตฺเต, ภเนฺต, อายสฺมา สาริปุโตฺต มํ เอตทโวจ – ‘อิธาวุโส, โมคฺคลฺลาน, ภิกฺขุ จิตฺตํ วสํ วเตฺตติ โน จ ภิกฺขุ จิตฺตสฺส วเสน

วตฺตติฯ โส ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ ปุพฺพณฺหสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา ปุพฺพณฺหสมยํ วิหรติ; ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ มชฺฌนฺหิกสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา มชฺฌนฺหิกสมยํ วิหรติ; ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ สายนฺหสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา สายนฺหสมยํ วิหรติฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส โมคฺคลฺลาน, รโญฺญ วา ราชมหามตฺตสฺส วา นานารตฺตานํ ทุสฺสานํ ทุสฺสกรณฺฑโก ปูโร อสฺสฯ โส ยญฺญเทว ทุสฺสยุคํ อากงฺเขยฺย ปุพฺพณฺหสมยํ ปารุปิตุํ , ตํ ตเทว ทุสฺสยุคํ ปุพฺพณฺหสมยํ ปารุเปยฺย; ยญฺญเทว ทุสฺสยุคํ อากงฺเขยฺย มชฺฌนฺหิกสมยํ ปารุปิตุํ, ตํ ตเทว ทุสฺสยุคํ มชฺฌนฺหิกสมยํ ปารุเปยฺย; ยญฺญเทว ทุสฺสยุคํ อากงฺเขยฺย สายนฺหสมยํ ปารุปิตุํ, ตํ ตเทว ทุสฺสยุคํ สายนฺหสมยํ ปารุเปยฺยฯ เอวเมว โข, อาวุโส โมคฺคลฺลาน, ภิกฺขุ จิตฺตํ วสํ วตฺเตติ, โน จ ภิกฺขุ จิตฺตสฺส วเสน วตฺตติฯ โส ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ ปุพฺพณฺหสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา ปุพฺพณฺหสมยํ วิหรติ; ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ มชฺฌนฺหิกสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา มชฺฌนฺหิกสมยํ วิหรติ; ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ สายนฺหสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา สายนฺหสมยํ วิหรติฯ เอวรูเปน โข, อาวุโส โมคฺคลฺลาน, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’’’ติฯ ‘‘สาธุ สาธุ, โมคฺคลฺลาน! ยถา ตํ สาริปุตฺโตว สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺยฯ สาริปุตฺโต หิ, โมคฺคลฺลาน, จิตฺตํ วสํ วตฺเตติ โน จ สาริปุตฺโต จิตฺตสฺส วเสน วตฺตติฯ โส ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ ปุพฺพณฺหสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา ปุพฺพณฺหสมยํ วิหรติ; ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ มชฺฌนฺหิกสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา มชฺฌนฺหิกสมยํ วิหรติ; ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ สายนฺหสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา สายนฺหสมยํ วิหรตี’’ติฯ

๓๔๕. เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา สาริปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กสฺส นุ โข, ภนฺเต, สุภาสิต’’นฺติ? ‘‘สพฺเพสํ โว, สาริปุตฺต, สุภาสิตํ ปริยาเยนฯ อปิ จ มมปิ สุณาถ ยถารูเปน ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยฯ อิธ, สาริปุตฺต, ภิกฺขุ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา – ‘น ตาวาหํ อิมํ ปลฺลงฺกํ ภินฺทิสฺสามิ ยาว เม นานุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจิสฺสตี’ติฯ เอวรูเปน โข, สาริปุตฺต, ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยา’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต อายสฺมนฺโต [เต ภิกฺขู (ก.)] ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

มหาโคสิงฺคสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทุติยํฯ

๓. มหาโคปาลกสุตฺตํ

๓๔๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทนฺเต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘เอกาทสหิ, ภิกฺขเว, องฺเคหิ สมนฺนาคโต โคปาลโก อภพฺโพ โคคณํ ปริหริตุํ ผาตึ กาตุํ [ผาติกตฺตุํ (สี. ปี.), ผาติกาตุํ (สฺยา. กํ.)]ฯ กตเมหิ เอกาทสหิ? อิธ, ภิกฺขเว, โคปาลโก น รูปญฺญู โหติ, น ลกฺขณกุสโล โหติ, น อาสาฏิกํ หาเรตา [สาเฏตา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] โหติ, น วณํ ปฏิจฺฉาเทตา โหติ, น ธูมํ กตฺตา โหติ, น ติตฺถํ ชานาติ, น ปีตํ ชานาติ, น วีถึ ชานาติ, น โคจรกุสโล โหติ อนวเสสโทหี จ โหติฯ เย เต อุสภา โคปิตโร โคปริณายกา เต น อติเรกปูชาย ปูเชตา โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, เอกาทสหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต โคปาลโก อภพฺโพ

โคคณํ ปริหริตุํ ผาติํ กาตุํฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, เอกาทสหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อภโพฺพ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย วุทฺธึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิตุํฯ กตเมหิ เอกาทสหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น รูปญฺญู โหติ, น ลกฺขณกุสโล โหติ, น อาสาฏิกํ หาเรตา โหติ, น วณํ ปฏิจฺฉาเทตา โหติ, น ธูมํ กตฺตา โหติ, น ติตฺถํ ชานาติ, น ปีตํ ชานาติ, น วีถึ ชานาติ, น โคจรกุสโล โหติ, อนวเสสโทหี จ โหติฯ เย เต ภิกฺขู เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปริณายกา เต น อติเรกปูชาย ปูเชตา โหติฯ

๓๔๗. ‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น รูปญฺญู โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยํ กิญฺจิ รูปํ สพฺพํ รูปํ ‘จตฺตาริ มหาภูตานิ, จตุนฺนญฺจ มหาภูตานํ อุปาทายรูป’นฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น รูปญฺญู โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น ลกฺขณกุสโล โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ‘กมฺมลกฺขโณ พาโล, กมฺมลกฺขโณ ปณฺฑิโต’ติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น ลกฺขณกุสโล โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น อาสาฏิกํ หาเรตา โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อุปฺปนฺนํ กามวิตกฺกํ อธิวาเสติ, นปฺปชหติ น วิโนเทติ น พฺยนฺตี กโรติ น อนภาวํ คเมติฯ อุปฺปนฺนํ พฺยาปาทวิตกฺกํ…เป.… อุปฺปนฺนํ วิหึสาวิตกฺกํ…เป.… อุปฺปนฺนุปฺปนฺเน ปาปเก อกุสเล ธมฺเม อธิวาเสติ, นปฺปชหติ น วิโนเทติ น พฺยนฺตี กโรติ น อนภาวํ คเมติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น อาสาฏิกํ หาเรตา โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น วณํ ปฏิจฺฉาเทตา โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา นิมิตฺตคฺคาหี โหติ อนุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ, ตสฺส สํวราย น ปฏิปชฺชติ, น รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย น สํวรํ อาปชฺชติฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา…เป.… ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา…เป.… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา…เป.… กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา…เป.… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย นิมิตฺตคฺคาหี โหติ อนุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ, ตสฺส สํวราย น ปฏิปชฺชติ, น รกฺขติ มนินฺทฺริยํ, มนินฺทฺริเย น สํวรํ อาปชฺชติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น วณํ ปฏิจฺฉาเทตา โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น ธูมํ กตฺตา โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ น วิตฺถาเรน ปเรสํ เทเสตา โหติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น ธูมํ กตฺตา โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น ติตฺถํ ชานาติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เย เต ภิกฺขู พหุสฺสุตา อาคตาคมา ธมฺมธรา วินยธรา มาติกาธรา, เต กาเลน กาลํ อุปสงฺกมิตฺวา น ปริปุจฺฉติ, น ปริปญฺหติ – ‘อิทํ, ภนฺเต, กถํ? อิมสฺส โก อโตฺถ’ติ? ตสฺส เต อายสฺมโนฺต อวิวฏเญฺจว น วิวรนฺติ, อนุตฺตานีกตญฺจ น อุตฺตานี กโรนฺติ, อเนกวิหิเตสุ จ กงฺขาฐานีเยสุ ธเมฺมสุ กงฺขํ น ปฏิวิโนเทนฺติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น ติตฺถํ ชานาติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น ปีตํ ชานาติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย เทสิยมาเน น ลภติ อตฺถเวทํ, น ลภติ ธมฺมเวทํ, น ลภติ ธมฺมูปสํหิตํ ปาโมชฺชํฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น ปีตํ ชานาติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น วีถึ ชานาติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น วีถึ ชานาติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น โคจรกุสโล โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ยถาภูตํ นปฺปชานาติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว , ภิกฺขุ น โคจรกุสโล โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อนวเสสโทหี โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุํ สทฺธา คหปติกา อภิหฏฺฐุํ ปวาเรนฺติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรหิ, ตตฺร ภิกฺขุ มตฺตํ น ชานาติ ปฏิคฺคหณายฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อนวเสสโทหี โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เย เต ภิกฺขู เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปริณายกา เต น อติเรกปูชาย ปูเชตา โหติ ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เย เต ภิกฺขู เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปริณายกา, เตสุ น เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐาเปติ อาวิ เจว รโห จ; น เมตฺตํ วจีกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐาเปติ อาวิ เจว รโห จ; น เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐาเปติ อาวิ เจว รโห จฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เย เต ภิกฺขู เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปริณายกา เต น อติเรกปูชาย ปูเชตา โหติฯ

‘‘อิเมหิ โข ภิกฺขเว เอกาทสหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อภพฺโพ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิตุํฯ

๓๔๘. ‘‘เอกาทสหิ , ภิกฺขเว, องฺเคหิ สมนฺนาคโต โคปาลโก ภพฺโพ โคคณํ ปริหริตุํ ผาตึ กาตุํฯ กตเมหิ เอกาทสหิ? อิธ, ภิกฺขเว , โคปาลโก รูปญฺญู โหติ, ลกฺขณกุสโล โหติ, อาสาฏิกํ หาเรตา โหติ, วณํ ปฏิจฺฉาเทตา โหติ, ธูมํ กตฺตา โหติ, ติตฺถํ ชานาติ, ปีตํ ชานาติ, วีถึ ชานาติ, โคจรกุสโล โหติ, สาวเสสโทหี จ โหติฯ เย เต อุสภา โคปิตโร โคปริณายกา เต อติเรกปูชาย ปูเชตา โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, เอกาทสหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต โคปาลโก ภพฺโพ โคคณํ ปริหริตุํ ผาตึ กาตุํฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, เอกาทสหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภพฺโพ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิตุํฯ กตเมหิ เอกาทสหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ รูปญฺญู โหติ, ลกฺขณกุสโล โหติ, อาสาฏิกํ หาเรตา โหติ, วณํ ปฏิจฺฉาเทตา โหติ, ธูมํ กตฺตา โหติ, ติตฺถํ ชานาติ, ปีตํ ชานาติ, วีถึ ชานาติ, โคจรกุสโล โหติ, สาวเสสโทหี จ โหติฯ เย เต ภิกฺขู เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปริณายกา เต อติเรกปูชาย ปูเชตา โหติฯ

๓๔๙. ‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ รูปญฺญู โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยํ กิญฺจิ รูปํ สพฺพํ รูปํ ‘จตฺตาริ มหาภูตานิ , จตุนฺนญฺจ มหาภูตานํ อุปาทายรูป’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ รูปญฺญู โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ลกฺขณกุสโล โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กมฺมลกฺขโณ พาโล, กมฺมลกฺขโณ ปณฺฑิโตติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ลกฺขณกุสโล โหติฯ

‘‘กถญฺจ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาสาฏิกํ หาเรตา โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อุปฺปนฺนํ กามวิตกฺกํ นาธิวาเสติ, ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตึ กโรติ อนภาวํ คเมติฯ อุปฺปนฺนํ พฺยาปาทวิตกฺกํ…เป…. อุปฺปนฺนํ วิหึสาวิตกฺกํ…เป…. อุปฺปนฺนุปฺปนฺเน ปาปเก อกุสเล ธมฺเม นาธิวาเสติ, ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตึ กโรติ อนภาวํ คเมติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาสาฏิกํ หาเรตา โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วณํ ปฏิจฺฉาเทตา โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา…เป…. ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา…เป…. ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา…เป…. กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา…เป…. มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยํ, มนินฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วณํ ปฏิจฺฉาเทตา โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธูมํ กตฺตา โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน ปเรสํ เทเสตา โหติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธูมํ กตฺตา โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ติตฺถํ ชานาติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เย เต ภิกฺขู พหุสฺสุตา อาคตาคมา ธมฺมธรา วินยธรา มาติกาธรา เต กาเลน กาลํ อุปสงฺกมิตฺวา ปริปุจฺฉติ, ปริปญฺหติ – ‘อิทํ, ภนฺเต, กถํ? อิมสฺส โก อตฺโถ’ติ? ตสฺส เต อายสฺมนฺโต อวิวฏญฺเจว วิวรนฺติ, อนุตฺตานีกตญฺจ อุตฺตานี กโรนฺติ, อเนกวิหิเตสุ จ กงฺขาฐานีเยสุ ธเมฺมสุ กงฺขํ ปฏิวิโนเทนฺติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ติตฺถํ ชานาติฯ

‘‘กถญฺจ ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปีตํ ชานาติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย เทสิยมาเน ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสํหิตํ ปาโมชฺชํฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปีตํ ชานาติฯ

‘‘กถญฺจ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วีถึ ชานาติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ยถาภูตํ ปชานาติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วีถึ ชานาติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โคจรกุสโล โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ยถาภูตํ ปชานาติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โคจรกุสโล โหติฯ

‘‘กถญฺจ ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สาวเสสโทหี โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุํ สทฺธา คหปติกา อภิหฏฺฐุํ ปวาเรนฺติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรหิฯ ตตฺร ภิกฺขุ มตฺตํ ชานาติ ปฏิคฺคหณายฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สาวเสสโทหี โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เย เต ภิกฺขู เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปริณายกา, เต อติเรกปูชาย ปูเชตา โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เย เต ภิกฺขู เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปริณายกา เตสุ เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐาเปติ อาวิ เจว รโห จ; เมตฺตํ วจีกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐาเปติ อาวิ เจว รโห จ; เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐาเปติ อาวิ เจว รโห จฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เย เต ภิกฺขู เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปริณายกา เต อติเรกปูชาย ปูเชตา โหติฯ

‘‘อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, เอกาทสหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภพฺพ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย วุทฺธึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิตุ’’นฺติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

มหาโคปาลกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ตติยํฯ

๔. จูฬโคปาลกสุตฺตํ

๓๕๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา วชฺชีสุ วิหรติ อุกฺกเจลายํ คงฺคาย นทิยา ตีเรฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทนฺเต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘ภูตปุพฺพํ , ภิกฺขเว, มาคธโก โคปาลโก ทุปฺปญฺญชาติโก, วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สรทสมเย, อสมเวกฺขิตฺวา คงฺคาย นทิยา โอริมํ ตีรํ, อสมเวกฺขิตฺวา ปาริมํ ตีรํ, อติเตฺถเนว คาโว ปตาเรสิ อุตฺตรํ ตีรํ สุวิเทหานํฯ อถ โข, ภิกฺขเว, คาโว มเชฺฌคงฺคาย นทิยา โสเต อามณฺฑลิยํ กริตฺวา ตเตฺถว อนยพฺยสนํ อาปชฺชิํสุฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถา หิ โส, ภิกฺขเว, มาคธโก โคปาลโก ทุปฺปญฺญชาติโก, วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สรทสมเย, อสมเวกฺขิตฺวา คงฺคาย นทิยา โอริมํ ตีรํ, อสมเวกฺขิตฺวา ปาริมํ ตีรํ, อติเตฺถเนว คาโว ปตาเรสิ อุตฺตรํ ตีรํ สุวิเทหานํฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, เย หิ เกจิ [เย เกจิ (สฺยา. กํ.)] สมณา วา พฺราหฺมณา วา อกุสลา อิมสฺส โลกสฺส อกุสลา ปรสฺส โลกสฺส, อกุสลา มารเธยฺยสฺส อกุสลา อมารเธยฺยสฺส, อกุสลา มจฺจุเธยฺยสฺส อกุสลา อมจฺจุเธยฺยสฺส, เตสํ เย โสตพฺพํ สทฺทหาตพฺพํ มญฺญิสฺสนฺติ, เตสํ ตํ ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายฯ

๓๕๑. ‘‘ภูตปุพฺพํ, ภิกฺขเว, มาคธโก โคปาลโก สปฺปญฺญชาติโก, วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สรทสมเย, สมเวกฺขิตฺวา คงฺคาย นทิยา โอริมํ ตีรํ, สมเวกฺขิตฺวา ปาริมํ ตีรํ, ติเตฺถเนว คาโว ปตาเรสิ อุตฺตรํ ตีรํ สุวิเทหานํฯ โส ปฐมํ ปตาเรสิ เย เต อุสภา โคปิตโร โคปริณายกาฯ เต ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมํสุฯ อถาปเร ปตาเรสิ พลวคาโว ทมฺมคาโวฯ เตปิ ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมํสุฯ อถาปเร ปตาเรสิ วจฺฉตเร วจฺฉตริโยฯ เตปิ ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมํสุฯ อถาปเร ปตาเรสิ วจฺฉเก กิสาพลเก [กิสพลเก (สี. สฺยา. ปี.)]ฯ เตปิ ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมํสุฯ ภูตปุพฺพํ, ภิกฺขเว, วจฺฉโก ตรุณโก ตาวเทว ชาตโก มาตุโครวเกน วุยฺหมาโน, โสปิ ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมาสิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถา หิ โส, ภิกฺขเว, มาคธโก โคปาลโก สปฺปญฺญชาติโก , วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สรทสมเย, สมเวกฺขิตฺวา คงฺคาย นทิยา โอริมํ ตีรํ, สมเวกฺขิตฺวา ปาริมํ ตีรํ, ติเตฺถเนว คาโว ปตาเรสิ อุตฺตรํ ตีรํ สุวิเทหานํฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กุสลา อิมสฺส โลกสฺส กุสลา ปรสฺส โลกสฺส, กุสลา มารเธยฺยสฺส กุสลา อมารเธยฺยสฺส, กุสลา มจฺจุเธยฺยสฺส กุสลา อมจฺจุเธยฺยสฺส, เตสํ เย โสตพฺพํ สทฺทหาตพฺพํ มญฺญิสฺสนฺติ, เตสํ ตํ ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายฯ

๓๕๒. ‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, เย เต อุสภา โคปิตโร โคปริณายกา เต ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมํสุ, เอวเมว โข, ภิกฺขเว, เย เต ภิกฺขู อรหนฺโต ขีณาสวา วุสิตวนฺโต กตกรณียา โอหิตภารา อนุปฺปตฺตสทตฺถา ปริกฺขีณภวสํโยชนา สมฺมทญฺญา วิมุตฺตา, เต ติริยํ มารสฺส โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ คตาฯ

‘‘เสยฺยถาปิ เต, ภิกฺขเว, พลวคาโว ทมฺมคาโว ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมํสุ, เอวเมว โข, ภิกฺขเว, เย เต ภิกฺขู ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ ปรินิพฺพายิโน อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกา, เตปิ ติริยํ มารสฺส โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ คมิสฺสนฺติฯ

“เสยฺยถาปิ เต, ภิกฺขเว, วจฺฉตรา วจฺฉตริโย ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมํสุ, เอวเมว โข, ภิกฺขเว, เย เต ภิกฺขู ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามิโน สกิํเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺติ, เตปิ ติริยํ มารสฺส โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ คมิสฺสนฺติฯ

“เสยฺยถาปิ เต, ภิกฺขเว, วจฺฉกา กิสาพลกา ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมํสุ, เอวเมว โข, ภิกฺขเว, เย เต ภิกฺขู ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สโมฺพธิปรายนา, เตปิ ติริยํ มารสฺส โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ คมิสฺสนฺติฯ

“เสยฺยถาปิ โส, ภิกฺขเว, วจฺฉโก ตรุณโก ตาวเทว ชาตโก มาตุโครวเกน วุยฺหมาโน ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมาสิ, เอวเมว โข, ภิกฺขเว, เย เต ภิกฺขู ธมฺมานุสาริโน สทฺธานุสาริโน, เตปิ ติริยํ มารสฺส โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ คมิสฺสนฺติฯ

“อหํ โข ปน, ภิกฺขเว, กุสโล อิมสฺส โลกสฺส กุสโล ปรสฺส โลกสฺส, กุสโล มารเธยฺยสฺส กุสโล อมารเธยฺยสฺส, กุสโล มจฺจุเธยฺยสฺส กุสโล อมจฺจุเธยฺยสฺสฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เย โสตพฺพํ สทฺทหาตพฺพํ มญฺญิสฺสนฺติ, เตสํ ตํ ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา”ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวา สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

“อยํ โลโก ปโร โลโก, ชานตา สุปฺปกาสิโต;
ยญฺจ มาเรน สมฺปตฺตํ, อปฺปตฺตํ ยญฺจ มจฺจุนาฯ

“สพฺพํ โลกํ อภิญฺญาย, สมฺพุเทฺธน ปชานตา;
วิวฏํ อมตทฺวารํ, เขมํ นิพฺพานปตฺติยาฯ

“ฉินฺนํ ปาปิมโต โสตํ, วิทฺธสฺตํ วินฬีกตํ;
ปาโมชฺชพหุลา โหถ, เขมํ ปตฺตตฺถ [ปเตฺถถ (สฺยา. กํ. ก. อฎฺฐกถายํ สํวเณฺณตพฺพปาโฐ)] ภิกฺขโว”ติฯ

จูฬโคปาลกสุตฺตํ นิฎฺฐิตํ จตุตฺถํฯ

๕. จูฬสจฺจกสุตฺตํ

๓๕๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฎาคารสาลายํฯ เตน โข ปน สมเยน สจฺจโก นิคณฺฐปุโตฺต เวสาลิยํ ปฎิวสติ ภสฺสปฺปวาทโก ปณฺฑิตวาโท สาธุสมฺมโต พหุชนสฺสฯ โส เวสาลิยํ ปริสติ เอวํ วาจํ ภาสติ – “นาหํ ตํ ปสฺสามิ สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา, สงฺฆิํ คณิํ คณาจริยํ, อปิ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ปฎิชานมานํ, โย มยา วาเทน วาทํ สมารทฺโธ น สงฺกเมฺปยฺย น สมฺปกเมฺปยฺย น สมฺปเวเธยฺย, ยสฺส น กเจฺฉหิ เสทา มุเจฺจยฺยุํฯ ถูณํ เจปาหํ อเจตนํ วาเทน วาทํ สมาเรเภยฺยํ, สาปิ มยา วาเทน วาทํ สมารทฺธา สงฺกเมฺปยฺย สมฺปกเมฺปยฺย สมฺปเวเธยฺยฯ โก ปน วาโท มนุสฺสภูตสฺสา”ติ?

อถ โข อายสฺมา อสฺสชิ ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เวสาลิํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อทฺทสา โข สจฺจโก นิคณฺฐปุโตฺต เวสาลิยํ ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน อายสฺมนฺตํ อสฺสชิํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน เยนายสฺมา อสฺสชิ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺ

วา อายสฺมตา อสฺสชินา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข สจฺจโก นิคณฺฐปุโตฺต อายสฺมนฺตํ อสฺสชึ เอตทโวจ – ‘‘กถํ ปน, โภ อสฺสชิ, สมโณ โคตโม สาวเก วิเนติ, กถํภาคา จ ปน สมณสฺส โคตมสฺส สาวเกสุ อนุสาสนี พหุลา ปวตฺตตี’’ติ? ‘‘เอวํ โข, อคฺคิเวสฺสน, ภควา สาวเก วิเนติ, เอวํภาคา จ ปน ภควโต สาวเกสุ อนุสาสนี พหุลา ปวตฺตติ – ‘รูปํ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ, เวทนา อนิจฺจา, สญฺญา อนิจฺจา, สงฺขารา อนิจฺจา, วิญฺญาณํ อนิจฺจํฯ รูปํ, ภิกฺขเว, อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา, สญฺญา อนตฺตา, สงฺขารา อนตฺตา, วิญฺญาณํ อนตฺตาฯ สเพฺพ สงฺขารา อนิจฺจา, สเพฺพ ธมฺมา อนตฺตา’ติฯ เอวํ โข, อคฺคิเวสฺสน, ภควา สาวเก วิเนติ, เอวํภาคา จ ปน ภควโต สาวเกสุ อนุสาสนี พหุลา ปวตฺตตี’’ติฯ ‘‘ทุสฺสุตํ วต, โภ อสฺสชิ, อสฺสุมฺห เย มยํ เอวํวาทึ สมณํ โคตมํ อสฺสุมฺหฯ อเปฺปว นาม มยํ กทาจิ กรหจิ เตน โภตา โคตเมน สทฺธึ สมาคเจฺฉยฺยาม , อเปฺปว นาม สิยา โกจิเทว กถาสลฺลาโป, อเปฺปว นาม ตสฺมา ปาปกา ทิฎฺฐิคตา วิเวเจยฺยามา’’ติฯ

๓๕๔. เตน โข ปน สมเยน ปญฺจมตฺตานิ ลิจฺฉวิสตานิ สนฺถาคาเร [สนฺธาคาเร (ก.)] สนฺนิปติตานิ โหนฺติ เกนจิเทว กรณีเยนฯ อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุโตฺต เยน เต ลิจฺฉวี เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ลิจฺฉวี เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกมนฺตุ โภโนฺต ลิจฺฉวี, อภิกฺกมนฺตุ โภโนฺต ลิจฺฉวี, อชฺช เม สมเณน โคตเมน สทฺธึ กถาสลฺลาโป ภวิสฺสติฯ สเจ เม สมโณ โคตโม ตถา ปติฎฺฐิสฺสติ ยถา จ เม [ยถาสฺส เม (สี. ปี.)] ญาตญฺญตเรน สาวเกน อสฺสชินา นาม ภิกฺขุนา ปติฎฺฐิตํ, เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส ทีฆโลมิกํ เอฬกํ โลเมสุ คเหตฺวา อากเฑฺฒยฺย ปริกเฑฺฒยฺย สมฺปริกเฑฺฒยฺย , เอวเมวาหํ สมณํ โคตมํ วาเทน วาทํ อากฑฺฒิสฺสามิ ปริกฑฺฒิสฺสามิ สมฺปริกฑฺฒิสฺสามิฯ เสยฺยถาปิ นาม พลวา โสณฺฑิกากมฺมกาโร มหนฺตํ โสณฺฑิกากิฬญฺชํ คมฺภีเร อุทกรหเท ปกฺขิปิตฺวา กเณฺณ คเหตฺวา อากเฑฺฒยฺย ปริกเฑฺฒยฺย สมฺปริกเฑฺฒยฺย, เอวเมวาหํ สมณํ โคตมํ วาเทน วาทํ อากฑฺฒิสฺสามิ ปริกฑฺฒิสฺสามิ สมฺปริกฑฺฒิสฺสามิฯ เสยฺยถาปิ นาม พลวา โสณฺฑิกาธุโตฺต วาลํ [ถาลํ (ก.)] กเณฺณ คเหตฺวา โอธุเนยฺย นิทฺธุเนยฺย นิโปฺผเฎยฺย [นิจฺฉาเทยฺย (สี. ปี. ก.), นิโจฺฉเฎยฺย (ก.), นิโปฺปเฐยฺย (สฺยา. กํ.)] เอวเมวาหํ สมณํ โคตมํ วาเทน วาทํ โอธุนิสฺสามิ นิทฺธุนิสฺสามิ นิโปฺผเฎสฺสามิฯ เสยฺยถาปิ นาม กุญฺชโร สฎฺฐิหายโน คมฺภีรํ โปกฺขรณึ โอคาเหตฺวา สาณโธวิกํ นาม กีฬิตชาตํ กีฬติ, เอวเมวาหํ สมณํ โคตมํ สาณโธวิกํ มเญฺญ กีฬิตชาตํ กีฬิสฺสามิฯ อภิกฺกมนฺตุ โภโนฺต ลิจฺฉวี, อภิกฺกมนฺตุ โภโนฺต ลิจฺฉวี, อชฺช เม สมเณน โคตเมน สทฺธึ กถาสลฺลาโป ภวิสฺสตี’’ติฯ ตเตฺรกเจฺจ ลิจฺฉวี เอวมาหํสุ – ‘‘กึ สมโณ โคตโม สจฺจกสฺส นิคณฺฐปุตฺตสฺส วาทํ อาโรเปสฺสติ, อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุโตฺต สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปสฺสตี’’ติ? เอกเจฺจ ลิจฺฉวี เอวมาหํสุ – ‘‘กึ โส ภวมาโน สจฺจโก นิคณฺฐปุโตฺต โย ภควโต วาทํ อาโรเปสฺสติ, อถ โข ภควา สจฺจกสฺส นิคณฺฐปุตฺตสฺส วาทํ อาโรเปสฺสตี’’ติ? อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุโตฺต ปญฺจมเตฺตหิ ลิจฺฉวิสเตหิ ปริวุโต เยน มหาวนํ กูฎาคารสาลา เตนุปสงฺกมิฯ

๓๕๕. เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู อโพฺภกาเส จงฺกมนฺติฯ อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุโตฺต เยน เต ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘กหํ นุ โข, โภ, เอตรหิ โส ภวํ โคตโม วิหรติ? ทสฺสนกามา หิ มยํ ตํ ภวนฺตํ โคตม’’นฺติ ฯ ‘‘เอส, อคฺคิเวสฺสน, ภควา มหาวนํ อโชฺฌคาเหตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสิโนฺน’’ติฯ อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุโตฺต มหติยา ลิจฺฉวิปริสาย สทฺธึ มหาวนํ อโชฺฌคาเหตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เตปิ โข ลิจฺฉวี อเปฺปกเจฺจ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, อเปฺปกเจฺจ ภควตา สทฺธึ สโมฺมทึสุ, สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ อเปฺปกเจฺจ เยน ภควา

เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, อเปฺปกเจฺจ ภควโต สนฺติเก นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, อเปฺปกเจฺจ ตุณฺหีภูตา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ

๓๕๖. เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข สจฺจโก นิคณฺฐปุโตฺต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ปุเจฺฉยฺยาหํ ภวนฺตํ โคตมํ กิญฺจิเทว เทสํ, สเจ เม ภวํ โคตโม โอกาสํ กโรติ ปญฺหสฺส เวยฺยากรณายา’’ติฯ ‘‘ปุจฺฉ, อคฺคิเวสฺสน , ยทากงฺขสี’’ติ ฯ ‘‘กถํ ปน ภวํ โคตโม สาวเก วิเนติ, กถํภาคา จ ปน โภโต โคตมสฺส สาวเกสุ อนุสาสนี พหุลา ปวตฺตตี’’ติ? ‘‘เอวํ โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, สาวเก วิเนมิ, เอวํภาคา จ ปน เม สาวเกสุ อนุสาสนี พหุลา ปวตฺตติ – ‘รูปํ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ, เวทนา อนิจฺจา, สญฺญา อนิจฺจา, สงฺขารา อนิจฺจา, วิญฺญาณํ อนิจฺจํฯ รูปํ, ภิกฺขเว, อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา, สญฺญา อนตฺตา, สงฺขารา อนตฺตา, วิญฺญาณํ อนตฺตาฯ สเพฺพ สงฺขารา อนิจฺจา, สเพฺพ ธมฺมา อนตฺตา’ติฯ เอวํ โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, สาวเก วิเนมิ, เอวํภาคา จ ปน เม สาวเกสุ อนุสาสนี พหุลา ปวตฺตตี’’ติฯ

‘‘อุปมา มํ, โภ โคตม, ปฎิภาตี’’ติฯ ‘‘ปฎิภาตุ ตํ, อคฺคิเวสฺสนา’’ติ ภควา อโวจฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, เย เกจิเม พีชคามภูตคามา วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชนฺติ, สเพฺพ เต ปถวึ นิสฺสาย ปถวิยํ ปติฎฺฐายฯ เอวเมเต พีชคามภูตคามา วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชนฺติฯ เสยฺยถาปิ วา ปน, โภ โคตม, เย เกจิเม พลกรณียา กมฺมนฺตา กรียนฺติ, สเพฺพ เต ปถวึ นิสฺสาย ปถวิยํ ปติฎฺฐายฯ เอวเมเต พลกรณียา กมฺมนฺตา กรียนฺติฯ เอวเมว โข, โภ โคตม, รูปตฺตายํ ปุริสปุคฺคโล รูเป ปติฎฺฐาย ปุญฺญํ วา อปุญฺญํ วา ปสวติ, เวทนตฺตายํ ปุริสปุคฺคโล เวทนายํ ปติฎฺฐาย ปุญฺญํ วา อปุญฺญํ วา ปสวติ, สญฺญตฺตายํ ปุริสปุคฺคโล สญฺญายํ ปติฎฺฐาย ปุญฺญํ วา อปุญฺญํ วา ปสวติ, สงฺขารตฺตายํ ปุริสปุคฺคโล สงฺขาเรสุ ปติฎฺฐาย ปุญฺญํ วา อปุญฺญํ วา ปสวติ, วิญฺญาณตฺตายํ ปุริสปุคฺคโล วิญฺญาเณ ปติฎฺฐาย ปุญฺญํ วา อปุญฺญํ วา ปสวตี’’ติฯ

‘‘นนุ ตฺวํ, อคฺคิเวสฺสน, เอวํ วเทสิ – ‘รูปํ เม อตฺตา, เวทนา เม อตฺตา, สญฺญา เม อตฺตา, สงฺขารา เม อตฺตา, วิญฺญาณํ เม อตฺตา’’’ติ? ‘‘อหญฺหิ, โภ โคตม , เอวํ วทามิ – ‘รูปํ เม อตฺตา, เวทนา เม อตฺตา, สญฺญา เม อตฺตา, สงฺขารา เม อตฺตา, วิญฺญาณํ เม อตฺตา’ติ, อยญฺจ มหตี ชนตา’’ติฯ

‘‘กิญฺหิ เต, อคฺคิเวสฺสน, มหตี ชนตา กริสฺสติ? อิงฺฆ ตฺวํ, อคฺคิเวสฺสน, สกเญฺญว วาทํ นิเพฺพเฐหี’’ติฯ ‘‘อหญฺหิ, โภ โคตม, เอวํ วทามิ – ‘รูปํ เม อตฺตา, เวทนา เม อตฺตา, สญฺญา เม อตฺตา, สงฺขารา เม อตฺตา, วิญฺญาณํ เม อตฺตา’’’ติฯ

๓๕๗. ‘‘เตน หิ, อคฺคิเวสฺสน, ตเญฺญเวตฺถ ปฎิปุจฺฉิสฺสามิ, ยถา เต ขเมยฺย ตถา นํ [ตถา ตํ (ก.)] พฺยากเรยฺยาสิฯ ตํ กึ มญฺญสิ , อคฺคิเวสฺสน, วเตฺตยฺย รโญฺญ ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส สกสฺมึ วิชิเต วโส – ฆาเตตายํ วา ฆาเตตุํ, ชาเปตายํ วา ชาเปตุํ, ปพฺพาเชตายํ วา ปพฺพาเชตุํ, เสยฺยถาปิ รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส, เสยฺยถาปิ วา ปน รโญฺญ มาคธสฺส อชาตสตฺตุสฺส เวเทหิปุตฺตสฺสา’’ติ? ‘‘วเตฺตยฺย, โภ โคตม, รโญฺญ ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส สกสฺมึ วิชิเต วโส – ฆาเตตายํ วา ฆาเตตุํ, ชาเปตายํ วา ชาเปตุํ, ปพฺพาเชตายํ วา ปพฺพาเชตุํ, เสยฺยถาปิ รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส, เสยฺยถาปิ วา ปน รโญฺญ มาคธสฺส อชาตสตฺตุสฺส เวเทหิปุตฺตสฺสฯ อิเมสมฺปิ หิ, โภ โคตม, สงฺฆานํ คณานํ – เสยฺยถิทํ, วชฺชีนํ มลฺลานํ – วตฺตติ สกสฺมึ วิชิเต วโส – ฆาเตตายํ วา ฆาเตตุํ, ชาเปตายํ วา ชาเปตุํ, ปพฺพาเชตายํ วา ปพฺ

พาเชตุํฯ กึ ปน รโญฺญ ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส, เสยฺยถาปิ รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส , เสยฺยถาปิ วา ปน รโญฺญ มาคธสฺส อชาตสตฺตุสฺส เวเทหิปุตฺตสฺส? วเตฺตยฺย, โภ โคตม, วตฺติ ตุญฺจ มรหตี’’ติฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, อคฺคิเวสฺสน, ยํ ตฺวํ เอวํ วเทสิ – ‘รูปํ เม อตฺตา’ติ, วตฺตติ เต ตสฺมึ รูเป วโส – เอวํ เม รูปํ โหตุ, เอวํ เม รูปํ มา อโหสี’’ติ? เอวํ วุเตฺต, สจฺจโก นิคณฺฐปุโตฺต ตุณฺหี อโหสิฯ ทุติยมฺปิ โข ภควา สจฺจกํ นิคณฺฐปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, อคฺคิเวสฺสน, ยํ ตฺวํ เอวํ วเทสิ – ‘รูปํ เม อตฺตา’ติ, วตฺตติ เต ตสฺมึ รูเป วโส – เอวํ เม รูปํ โหตุ, เอวํ เม รูปํ มา อโหสี’’ติ? ทุติยมฺปิ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุโตฺต ตุณฺหี อโหสิฯ อถ โข ภควา สจฺจกํ นิคณฺฐ ปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘พฺยากโรหิ ทานิ, อคฺคิเวสฺสน, น ทานิ เต ตุณฺหีภาวสฺส กาโลฯ โย โกจิ, อคฺคิเวสฺสน ตถาคเตน ยาวตติยํ สหธมฺมิกํ ปญฺหํ ปุโฎฺฐ น พฺยากโรติ, เอเตฺถวสฺส สตฺตธา มุทฺธา ผลตี’’ติฯ

เตน โข ปน สมเยน วชิรปาณิ ยโกฺข อายสํ วชิรํ อาทาย อาทิตฺตํ สมฺปชฺชลิตํ สโชติภูตํ สจฺจกสฺส นิคณฺฐปุตฺตสฺส อุปริเวหาสํ ฐิโต โหติ – ‘สจายํ สจฺจโก นิคณฺฐปุโตฺต ภควตา ยาว ตติยํ สหธมฺมิกํ ปญฺหํ ปุโฎฺฐ น พฺยากริสฺสติ เอเตฺถวสฺส สตฺตธา มุทฺธํ ผาเลสฺสามี’ติฯ ตํ โข ปน วชิรปาณึ ยกฺขํ ภควา เจว ปสฺสติ สจฺจโก จ นิคณฺฐปุโตฺตฯ อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุโตฺต ภีโต สํวิโคฺค โลมหฎฺฐชาโต ภควนฺตํเยว ตาณํ คเวสี ภควนฺตํเยว เลณํ คเวสี ภควนฺตํเยว สรณํ คเวสี ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ปุจฺฉตุ มํ ภวํ โคตโม, พฺยากริสฺสามี’’ติฯ

๓๕๘. ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, อคฺคิเวสฺสน, ยํ ตฺวํ เอวํ วเทสิ – ‘รูปํ เม อตฺตา’ติ, วตฺตติ เต ตสฺมึ รูเป วโส – เอวํ เม รูปํ โหตุ, เอวํ เม รูปํ มา อโหสี’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม’’ฯ

‘‘มนสิ กโรหิ, อคฺคิเวสฺสน; มนสิ กริตฺวา โข, อคฺคิเวสฺสน, พฺยากโรหิฯ น โข เต สนฺธิยติ ปุริเมน วา ปจฺฉิมํ ปจฺฉิเมน วา ปุริมํฯ ตํ กึ มญฺญสิ, อคฺคิเวสฺสน, ยํ ตฺวํ เอวํ วเทสิ – ‘เวทนา เม อตฺตา’ติ, วตฺตติ เต ติสฺสํ เวทนายํ [ตายํ เวทนายํ (สี. สฺยา.)] วโส – เอวํ เม เวทนา โหตุ, เอวํ เม เวทนา มา อโหสี’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม’’ฯ

‘‘มนสิ กโรหิ, อคฺคิเวสฺสน; มนสิ กริตฺวา โข, อคฺคิเวสฺสน, พฺยากโรหิฯ น โข เต สนฺธิยติ ปุริเมน วา ปจฺฉิมํ, ปจฺฉิเมน วา ปุริมํฯ ตํ กึ มญฺญสิ, อคฺคิเวสฺสน , ยํ ตฺวํ เอวํ วเทสิ – ‘สญฺญา เม อตฺตา’ติ, วตฺตติ เต ติสฺสํ สญฺญายํ วโส – เอวํ เม สญฺญา โหตุ, เอวํ เม สญฺญา มา อโห สี’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม’’ฯ

‘‘มนสิ กโรหิ, อคฺคิเวสฺสน ; มนสิ กริตฺวา โข, อคฺคิเวสฺสน, พฺยากโรหิฯ น โข เต สนฺธิ ยติ ปุริเมน วา ปจฺฉิมํ, ปจฺฉิเมน วา ปุริมํฯ ตํ กึ มญฺญสิ, อคฺคิเวสฺสน, ยํ ตฺวํ เอวํ วเทสิ – ‘สงฺ ขารา เม อตฺตา’ติ, วตฺตติ เต เตสุ สงฺขาเรสุ วโส – เอวํ เม สงฺขารา โหนฺตุ, เอวํ เม สงฺขารา มา อเหสุ’’นฺติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม’’ฯ

‘‘มนสิ กโรหิ, อคฺคิเวสฺสน; มนสิ กริตฺวา โข, อคฺคิเวสฺสน, พฺยากโรหิฯ น โข เต สนฺธิยติ ปุริเมน วา ปจฺฉิมํ, ปจฺฉิเมน วา ปุริมํฯ ตํ กึ มญฺญสิ, อคฺคิเวสฺสน, ยํ ตฺวํ เอวํ วเทสิ – ‘วิญฺ ญาณํ เม อตฺตา’ติ, วตฺตติ เต ตสฺมึ วิญฺญาเณ วโส – เอวํ เม วิญฺญาณํ โหตุ, เอวํ เม วิญฺญาณํ มา อโหสี’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม’’ฯ

“มนสิ กโรหิ, อคฺคิเวสฺสน; มนสิ กริตฺวา โข, อคฺคิเวสฺสน, พฺยากโรหิฯ น โข เต สนฺธิยติ ปุริเมน วา ปจฺฉิมํ, ปจฺฉิเมน วา ปุริมํฯ ตํ กึ มญฺญสิ, อคฺคิเวสฺสน, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา”ติ? “อนิจฺจํ, โภ โคตม”ฯ “ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา”ติ? “ทุกฺขํ, โภ โคตม”ฯ “ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’”ติ? “โน หิทํ, โภ โคตม”ฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, อคฺคิเวสฺสน, เวทนา…เป.… สญฺญา…เป.… สงฺขารา…เป.… ตํ กึ มญฺญสิ, อคฺคิเวสฺสน, วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา”ติ? “อนิจฺจํ, โภ โคตม”ฯ “ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วา”ติ? “ทุกฺขํ, โภ โคตม”ฯ “ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’”ติ? “โน หิทํ, โภ โคตม”ฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, อคฺคิเวสฺสน, โย นุ โข ทุกฺขํ อลฺลีโน ทุกฺขํ อุปคโต ทุกฺขํ อชฺโฌสิโต , ทุกฺขํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสติ, อปิ นุ โข โส สามํ วา ทุกฺขํ ปริชาเนยฺย, ทุกฺขํ วา ปริกฺขเปตฺวา วิหเรยฺยา”ติ? “กิญฺหิ สิยา, โภ โคตม? โน หิทํ, โภ โคตมา”ติฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, อคฺคิเวสฺสน, นนุ ตฺวํ เอวํ สนฺเต ทุกฺขํ อลฺลีโน ทุกฺขํ อุปคโต ทุกฺขํ อชฺโฌสิโต, ทุกฺขํ – ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา’ติ สมนุปสฺสสี”ติ? “กิญฺหิ โน สิยา, โภ โคตม? เอวเมตํ โภ โคตมา”ติฯ

๓๕๙. “เสยฺยถาปิ , อคฺคิเวสฺสน, ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน ติณฺหํ กุฐาริํ [กุธาริํ (สฺยา. กํ. ก.)] อาทาย วนํ ปวิเสยฺยฯ โส ตตฺถ ปเสฺสยฺย มหนฺตํ กทลิกฺขนฺธํ อุชุํ นวํ อกุกฺกุกชาตํ [อกุกฺกุฏชาตํ (สฺยา. กํ.)]ฯ ตเมนํ มูเล ฉินฺเทยฺย, มูเล เฉตฺวา อคฺเค ฉินฺเทยฺย, อคฺเค เฉตฺวา ปตฺตวฏฺฏิํ วินิพฺภุเชยฺย [วินิพฺภุเชชฺเชยฺย (ก.)]ฯ โส ตตฺถ ปตฺตวฏฺฏิํ วินิพฺภุชนฺโต เผคฺคุมฺปิ นาธิคเจฺฉยฺย, กุโต สารํ? เอวเมว โข ตฺวํ, อคฺคิเวสฺสน, มยา สกสฺมิํ วาเท สมนุยุญฺชิยมาโน สมนุคาหิยมาโน สมนุภาสิยมาโน ริตฺโต ตุจฺโฉ อปรทฺโธฯ ภาสิตา โข ปน เต เอสา, อคฺคิเวสฺสน, เวสาลิยํ ปริสติ วาจา – ‘นาหํ ตํ ปสฺสามิ สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา, สงฺฆิํ คณิํ คณาจริยํ, อปิ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ปฏิชานมานํ, โย มยา วาเทน วาทํ สมารทฺโธ น สงฺกเมฺปยฺย น สมฺปกเมฺปยฺย น สมฺปเวเธยฺย, ยสฺส น กเจฺฉหิ เสทา มุเจฺจยฺยุํฯ ถูณํ เจปาหํ อเจตนํ วาเทน วาทํ สมารเภยฺยํ สาปิ มยา วาเทน วาทํ สมารทฺธา สงฺกเมฺปยฺย สมฺปกเมฺปยฺย สมฺปเวเธยฺยฯ โก ปน วาโท มนุสฺสภูตสฺสา’ติ? ตุยฺหํ โข ปน, อคฺคิเวสฺสน, อเปฺปกจฺจานิ เสทผุสิตานิ นลาฏา มุตฺตานิ, อุตฺตราสงฺคํ วินิภินฺทิตฺวา ภูมิยํ ปติฏฺฐิตานิฯ มยฺหํ โข ปน, อคฺคิเวสฺสน, นตฺถิ เอตรหิ กายสฺมิํ เสโท”ติฯ อิติ ภควา ตสฺมิํ [ตสฺสํ (?)] ปริสติ สุวณฺณวณฺณํ กายํ วิวริฯ เอวํ วุตฺเต, สจฺจโก นิคณฺฐปุโตฺต ตุณฺหีภูโต มงฺกุภูโต ปตฺตกฺขนฺโธ อโธมุโข ปชฺฌายนฺโต อปฺปฏิภาโน นิสีทิฯ

๓๖๐. อถ โข ทุมฺมุโข ลิจฺฉวิปุโตฺต สจฺจกํ นิคณฺฐปุตฺตํ ตุณฺหีภูตํ มงฺกุภูตํ ปตฺตกฺขนฺธํ อโธมุขํ ปชฺฌายนฺตํ อปฺปฏิภานํ วิทิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อุปมา มํ, ภควา, ปฏิภาตี”ติฯ “ปฏิภาตุ ตํ, ทุมฺมุขา”ติ ภควา อโวจฯ “เสยฺยถาปิ, ภเนฺต, คามสฺส วา นิคมสฺส วา อวิทูเร โปกฺขรณีฯ ตตฺราสฺส กกฺกฏโกฯ อถ โข, ภเนฺต, สมฺพหุลา กุมารกา วา กุมาริกา วา ตมฺหา คามา วา นิคมา วา นิกฺขมิตฺวา เยน สา โปกฺขรณี เตนุปสงฺกเมยฺยุํ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ โปกฺขรณิํ โอคาเหตฺวา ตํ กกฺกฏกํ อุทกา อุทฺธริตฺวา ถเล ปติฏฺฐาเปยฺยุํฯ ยญฺญเทว หิ โส, ภเนฺต, กกฺกฏโก อฬํ อภินินฺนาเมยฺย ตํ ตเทว เต กุมารกา วา กุมาริกา วา กฏฺฐเน วา กถเลน วา

สญฺฉินฺทยฺยุํ สมฺภญฺชยฺยุํ สมฺปลิภญฺชยฺยุํฯ เอวเมว โข, ภนฺเต, กกฺกฏโก สเพฺพหิ อเฬหิ สญฺฉินฺนหิ สมฺภคฺคหิ สมฺปลิภคฺคหิ อภพฺพ ตํ โปกฺขรณึ ปุน โอตริตุํ, เสยฺยถาปิ ปุเพฺพฯ เอวเมว โข, ภนฺเต, ยานิ สจฺจกสฺส นิคณฺฐปุตฺตสฺส วิสูกายิตานิ วิเสวิตานิ วิปฺผนฺทิตานิ ตานิปิ สพฺพานิ [วิปฺผนฺทิตานิ กานิจิ กานิจิ ตานิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ภควตา สญฺฉินฺนานิ สมฺภคฺคานิ สมฺปลิภคฺคานิ; อภพฺพ จ ทานิ, ภนฺเต, สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต ปุน ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตุํ ยทิทํ วาทาธิปฺปาโย’’ติฯ เอวํ วุตฺเต, สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต ทุมฺมุขํ ลิจฺฉวิปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อาคเมหิ ตฺวํ, ทุมฺมุข, อาคเมหิ ตฺวํ, ทุมฺมุข ( ) [(มุขโรสิ ตฺวํ ทุมฺมุข) (สฺยา. กํ.)] น มยํ ตยา สทฺธึ มนฺเตม, อิธ มยํ โภตา โคตเมน สทฺธึ มนฺเตมฯ

๓๖๑. ‘‘ติฏฺฐเตสา, โภ โคตม, อมฺหากญฺเจว อญฺเญสญฺจ ปุถุสมณพฺราหฺมณานํ วาจาฯ วิลาปํ วิลปิตํ มญฺเญฯ กิตฺตาวตา จ นุ โข โภโต โคตมสฺส สาวโก สาสนกโร โหติ โอวาทปฏิกโร ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิคตกถํกโถ เวสารชฺชปฺปตฺโต อปรปฺปจฺจโย สตฺถุสาสเน วิหรตี’’ติ? ‘‘อิธ, อคฺคิเวสฺสน, มม สาวโก ยํ กิญฺจิ รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ; ยา กาจิ เวทนา…เป.… ยา กาจิ สญฺญา…เป.… เย เกจิ สงฺขารา…เป.… ยํ กิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา, ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ เอตฺตาวตา โข, อคฺคิเวสฺสน, มม สาวโก สาสนกโร โหติ โอวาทปฏิกโร ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิคตกถํกโถ เวสารชฺชปฺปตฺโต อปรปฺปจฺจโย สตฺถุสาสเน วิหรตี’’ติฯ

‘‘กิตฺตาวตา ปน, โภ โคตม, ภิกฺขุ อรหํ โหติ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต’’ติ? ‘‘อิธ, อคฺคิเวสฺสน, ภิกฺขุ ยํ กิญฺจิ รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา สพฺพํ รูปํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติ; ยา กาจิ เวทนา…เป.… ยา กาจิ สญฺญา…เป.… เย เกจิ สงฺขารา…เป.… ยํ กิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา สพฺพํ วิญฺญาณํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติฯ เอตฺตาวตา โข, อคฺคิเวสฺสน, ภิกฺขุ อรหํ โหติ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโตฯ เอวํ วิมุตฺตจิตฺโต โข, อคฺคิเวสฺสน, ภิกฺขุ ตีหิ อนุตฺตริเยหิ สมนฺนาคโต โหติ – ทสฺสนานุตฺตริเยน, ปฏิปทานุตฺตริเยน, วิมุตฺตานุตฺตริเยนฯ เอวํ วิมุตฺตจิตฺโต โข, อคฺคิเวสฺสน, ภิกฺขุ ตถาคตญฺเญว สกฺกโรติ ครุํ กโรติ มาเนติ ปูเชติ – พุทฺโธ โส ภควา โพธาย ธมฺมํ เทเสติ, ทนฺโต โส ภควา ทมถาย ธมฺมํ เทเสติ, สนฺโต โส ภควา สมถาย ธมฺมํ เทเสติ, ติณฺโณ โส ภควา ตรณาย ธมฺมํ เทเสติ, ปรินิพฺพุโต โส ภควา ปรินิพฺพานาย ธมฺมํ เทเสตี’’ติฯ

๓๖๒. เอวํ วุตฺเต, สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘มยเมว, โภ โคตม, ธํสี, มยํ ปคพฺภา, เย มยํ ภวนฺตํ โคตมํ วาเทน วาทํ อาสาเทตพฺพํ อมญฺญิมฺหฯ สิยา หิ, โภ โคตม, หตฺถึ ปภินฺนํ อาสชฺช ปุริสสฺส โสตฺถิภาโว, น เตฺวว ภวนฺตํ โคตมํ อาสชฺช สิยา ปุริสสฺส โสตฺถิภาโวฯ สิยา หิ, โภ โคตม, ปชฺชลิตํ [ชลนฺตํ (สี. ปี.)] อคฺคิกฺขนฺธํ อาสชฺช ปุริสสฺส โสตฺถิภาโว , น เตฺวว ภวนฺตํ โคตมํ อาสชฺช สิยา ปุริสสฺส โสตฺถิภาโวฯ สิยา หิ, โภ โคตม,

อาสีวิสํ โฆรวิสํ อาสชฺช ปุริสสฺส โสตฺถิภาโว, น เตฺวว ภวนฺตํ โคตมํ อาสชฺช สิยา ปุริสสฺส โสตฺถิภาโวฯ มยเมว, โภ โคตม, ธํสี, มยํ ปคพฺพา, เย มยํ ภวนฺตํ โคตมํ วาเทน วาทํ อาสาเทตพฺพํ อมญฺญิมฺหาฯ อธิวาเสตุ [อธิวาเสตุ จ (ปี. ก.)] เม ภวํ โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนา''ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ

๓๖๓. อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา เต ลิจฺฉวี อามนฺเตสิ – ''สุณนฺตุ เม โภนฺโต ลิจฺฉวี, สมโณ เม โคตโม นิมนฺติโต สฺวาตนาย สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนฯ เตน เม อภิหเรยฺยาถ ยมสฺส ปติรูปํ มญฺเญยฺยาถา''ติฯ อถ โข เต ลิจฺฉวี ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สจฺจกสฺส นิคณฺฐปุตฺตสฺส ปญฺจมตฺตานิ ถาลิปากสตานิ ภตฺตาภิหารํ อภิหรึสุฯ อถ โข นิคณฺฐปุตฺโต สเก อาราเม ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ – ''กาโล, โภ โคตม, นิฏฺฐิตํ ภตฺต''นฺติฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน สจฺจกสฺส นิคณฺฐปุตฺตสฺส อาราโม เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนฯ อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปสิ สมฺปวาเรสิฯ อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''ยมิทํ, โภ โคตม, ทาเน ปุญฺญญฺจ ปุญฺญมหี จ ตํ ทายกานํ สุขาย โหตู''ติฯ ''ยํ โข, อคฺคิเวสฺสน, ตาทิสํ ทกฺขิเณยฺยํ อาคมฺม อวีตราคํ อวีตโทสํ อวีตโมหํ, ตํ ทายกานํ ภวิสฺสติฯ ยํ โข, อคฺคิเวสฺสน, มาทิสํ ทกฺขิเณยฺยํ อาคมฺม วีตราคํ วีตโทสํ วีตโมหํ, ตํ ตุยฺหํ ภวิสฺสตี''ติฯ

จูฬสจฺจกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ปญฺจมํฯ

๖. มหาสจฺจกสุตฺตํ

๓๖๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ สุนิวตฺโถ โหติ ปตฺตจีวรมาทาย เวสาลึ ปิณฺฑาย ปวิสิตุกาโม [ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย... ปวิสิตุกาโม โหติ (สี.)]ฯ อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน เยน มหาวนํ กูฏาคารสาลา เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข อายสฺมา อานนฺโท สจฺจกํ นิคณฺฐปุตฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อยํ, ภนฺเต, สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต อาคจฺฉติ ภสฺสปฺปวาทโก ปณฺฑิตวาโท สาธุสมฺมโต พหุชนสฺสฯ เอโส โข, ภนฺเต, อวณฺณกาโม พุทฺธสฺส, อวณฺณกาโม ธมฺมสฺส, อวณฺณกาโม สงฺฆสฺสฯ สาธุ, ภนฺเต, ภควา มุหุตฺตํ นิสีทตุ อนุกมฺปํ อุปาทายา''ติฯ นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเนฯ อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิ, สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ –

๓๖๕. ''สนฺติ, โภ โคตม, เอเก สมณพฺราหฺมณา กายภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ, โน จิตฺตภาวนํฯ ผุสนฺติ หิ เต, โภ โคตม, สารีริกํ ทุกฺขํ เวทนํฯ ภูตปุพฺพํ, โภ โคตม, สารีริกาย ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺฐสฺส สโต อูรุกฺขมฺภมฺปิ นาม ภวิสฺสติ, หทยมฺปิ นาม ผลิสฺสติ, อุณฺหมฺปิ โลหิตํ มุขโต อุคฺคมิสฺสติ, อุมฺมาทมฺปิ ปาปุณิสฺสติ [ปาปุณิสฺสนฺติ (สฺยา. กํ.)] จิตฺตเกฺขปํฯ ตสฺส โข เอตํ, โภ โคตม, กายนฺวยํ จิตฺตํ โหติ, กายสฺส วเสน วตฺตติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อภาวิตตฺตา จิตฺตสฺสฯ สนฺติ ปน, โภ โคตม, เอเก สมณพฺราหฺมณา จิตฺตภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ, โน กายภาวนํฯ ผุสนฺติ หิ เต, โภ โคตม, เจตสิกํ ทุกฺขํ เวทนํฯ ภูตปุพฺพํ, โภ โคตม, เจตสิ

กาย ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺฐสฺส สโต อูรุกฺขมฺภมฺปิ นาม ภวิสฺสติ, หทยมฺปิ นาม ผลิสฺสติ, อุณฺหมฺปิ โลหิตํ มุขโต อุคฺคมิสฺสติ, อุมฺมาทมฺปิ ปาปุณิสฺสติ จิตฺตเกฺขปํฯ ตสฺส โข เอโส, โภ โคตม, จิตฺตนฺวโย กาโย โหติ, จิตฺตสฺส วเสน วตฺตติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อภาวิตตฺตา กายสฺส ฯ ตสฺส มยฺหํ, โภ โคตม, เอวํ โหติ – ‘อทฺธา โภโต โคตมสฺส สาวกา จิตฺตภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ, โน กายภาวน’’’นฺติฯ

๓๖๖. ‘‘กินฺติ ปน เต, อคฺคิเวสฺสน, กายภาวนา สุตา’’ติ? ‘‘เสยฺยถิทํ – นนฺโท วจฺโฉ, กิโส สํกิจฺโจ, มกฺขลิ โคสาโล – เอเตหิ, โภ โคตม, อเจลกา มุตฺตาจารา หตฺถาปเลขนา นเอหิภทฺทนฺติกา นติฏฺฐภทฺทนฺติกา [นเอหิภทนฺติกา, นติฏฺฐภทนฺติกา (สี. สฺยา. กํ. ปี. ก.)] น อภิหฏํ น อุทฺทิสฺสกตํ น นิมนฺตนํ สาทิยนฺติ, เต น กุมฺภิมุขา ปฏิคฺคณฺหนฺติ น กโฬปิมุขา ปฏิคฺคณฺหนฺติ น เอฬกมนฺตรํ น ทณฺฑมนฺตรํ น มุสลมนฺตรํ น ทฺวินฺนํ ภุญฺชมานานํ น คพฺภินิยา น ปายมานาย น ปุริสนฺตรคตาย น สงฺกิตฺตีสุ น ยตฺถ สา อุปฏฺฐิโต โหติ น ยตฺถ มกฺขิกา สณฺฑสณฺฑจารินี , น มจฺฉํ น มํสํ น สุรํ น เมรยํ น ถุโสทกํ ปิวนฺติฯ เต เอกาคาริกา วา โหนฺติ เอกาโลปิกา, ทฺวาคาริกา วา โหนฺติ ทฺวาโลปิกา…เป.… สตฺตาคาริกา วา โหนฺติ สตฺตาโลปิกาฯ เอกิสฺสาปิ ทตฺติยา ยาเปนฺติ, ทฺวีหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปนฺติ…เป.… สตฺตหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปนฺติฯ เอกาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรนฺติ, ทฺวีหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรนฺติ…เป.… สตฺตาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรนฺติฯ อิติ เอวรูปํ อทฺธมาสิกมฺปิ ปริยายภตฺตโภชนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺตี’’ติฯ

‘‘กึ ปน เต, อคฺคิเวสฺสน, ตาวตเกเนว ยาเปนฺตี’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตมฯ อเปฺปกทา, โภ โคตม, อุฬารานิ อุฬารานิ ขาทนียานิ ขาทนฺติ, อุฬารานิ อุฬารานิ โภชนานิ ภุญฺชนฺติ, อุฬารานิ อุฬารานิ สายนียานิ สายนฺติ, อุฬารานิ อุฬารานิ ปานานิ ปิวนฺติฯ เต อิมํ กายํ พลํ คาเหนฺติ นาม, พฺรูเหนฺติ นาม, เมเทนฺติ นามา’’ติฯ

‘‘ยํ โข เต, อคฺคิเวสฺสน, ปุริมํ ปหาย ปจฺฉา อุปจินนฺติ, เอวํ อิมสฺส กายสฺส อาจยาปจโย โหติฯ กินฺติ ปน เต, อคฺคิเวสฺสน, จิตฺตภาวนา สุตา’’ติ? จิตฺตภาวนาย โข สจฺจโก นิคณฺฐปุโตฺต ภควตา ปุฏฺโฐ สมาโน น สมฺปายาสิฯ

๓๖๗. อถ โข ภควา สจฺจกํ นิคณฺฐปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ยาปิ โข เต เอสา, อคฺคิเวสฺสน, ปุริมา กายภาวนา ภาสิตา สาปิ อริยสฺส วินเย โน ธมฺมิกา กายภาวนาฯ กายภาวนมฺปิ [กายภาวนํ หิ (สี. ปี. ก.)] โข ตฺวํ, อคฺคิเวสฺสน, น อญฺญาสิ, กุโต ปน ตฺวํ จิตฺตภาวนํ ชานิสฺสสิ ? อปิ จ, อคฺคิเวสฺสน, ยถา อภาวิตกาโย จ โหติ อภาวิตจิโตฺต จ, ภาวิตกาโย จ โหติ ภาวิตจิโตฺต จฯ ตํ สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, โภ’’ติ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุโตฺต ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ –

๓๖๘. ‘‘กถญฺจ , อคฺคิเวสฺสน, อภาวิตกาโย จ โหติ อภาวิตจิโตฺต จ? อิธ, อคฺคิเวสฺสน, อสฺสุตวโต ปุถุชฺชนสฺส อุปฺปชฺชติ สุขา เวทนาฯ โส สุขาย เวทนาย ผุโฏฺฐ สมาโน สุขสาราคี จ โหติ สุขสาราคิตญฺจ อาปชฺชติฯ ตสฺส สา สุขา เวทนา นิรุชฺฌติฯ สุขาย เวทนาย นิโรธา อุปฺปชฺชติ ทุกฺขา เวทนาฯ โส ทุกฺขาย เวทนาย ผุโฏฺฐ สมาโน โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สโมฺมหํ อาปชฺชติฯ ตสฺส โข เอสา, อคฺคิเวสฺสน, อุปฺปนฺนาปิ สุขา เวทนา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ อภาวิตตฺตา กายสฺส, อุปฺปนฺนาปิ ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ อภาวิตตฺตา จิตฺตสฺสฯ ยสฺส กสฺสจิ, อคฺคิเวสฺสน, เอวํ อุภโตปกฺขํ อุปฺปนฺนาปิ สุขา เวทนา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ อภาวิตตฺตา กายสฺส, อุปฺปนฺนาปิ ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ อภาวิตตฺตา จิตฺตสฺส, เอวํ โข, อคฺคิเวสฺสน, อภาวิตกาโย จ โหติ อภาวิตจิโตฺต จฯ

๓๖๙. ‘‘กถญฺจ, อคฺคิเวสฺสน, ภาวิตกาโย จ โหติ ภาวิตจิโตฺต จ? อิธ, อคฺคิเวสฺสน, สุต วโต อริยสาวกสฺส อุปฺปชฺชติ สุขา เวทนาฯ โส สุขาย เวทนาย ผุโฏฺฐ สมาโน น สุขสาราคี จ โหติ, น สุขสาราคิตญฺจ อาปชฺชติฯ ตสฺส สา สุขา เวทนา นิรุชฺฌติฯ สุขาย เวทนาย นิโรธา อุปฺปชฺชติ ทุกฺขา เวทนาฯ โส ทุกฺขาย เวทนาย ผุโฏฺฐ สมาโน น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬึ กนฺทติ น สโมฺมหํ อาปชฺชติฯ ตสฺส โข เอสา, อคฺคิเวสฺสน, อุปฺปนฺนาปิ สุขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฎฺฐติ ภาวิตตฺตา กายสฺส, อุปฺปนฺนาปิ ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฎฺฐติ ภาวิตตฺตา จิตฺตสฺสฯ ยสฺส กสฺสจิ, อคฺคิเวสฺสน, เอวํ อุภโตปกฺขํ อุปฺปนฺนาปิ สุขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฎฺฐติ ภาวิตตฺตา กายสฺส, อุปฺปนฺนาปิ ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฎฺฐติ ภาวิตตฺตา จิตฺตสฺสฯ เอวํ โข, อคฺคิเวสฺสน, ภาวิตกาโย จ โหติ ภาวิตจิโตฺต จา’’ติฯ

๓๗๐. ‘‘เอวํ ปสโนฺน อหํ โภโต โคตมสฺส! ภวญฺหิ โคตโม ภาวิตกาโย จ โหติ ภาวิตจิโตฺต จา’’ติ ฯ ‘‘อทฺธา โข เต อยํ, อคฺคิเวสฺสน, อาสชฺช อุปนีย วาจา ภาสิตา, อปิ จ เต อหํ พฺยากริสฺสามิ ฯ ยโต โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต, ตํ วต เม อุปฺปนฺนา วา สุขา เวทนา จิตฺตํ ปริยาทาย ฐสฺสติ, อุปฺปนฺนา วา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ ปริยาทาย ฐสฺสตีติ เนตํ ฐานํ [เนตํ โขฐานํ (สี. ปี.)] วิชฺชตี’’ติฯ

‘‘น หิ นูน [น หนูน (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] โภโต โคตมสฺส อุปฺปชฺชติ ตถารูปา สุขา เวทนา ยถารูปา อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา จิตฺตํ ปริยาทาย ติเฎฺฐยฺย; น หิ นูน โภโต โคตมสฺส อุปฺปชฺชติ ตถารูปา ทุกฺขา เวทนา ยถารูปา อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ ปริยาทาย ติเฎฺฐยฺยา’’ติฯ

๓๗๑. ‘‘กิญฺหิ โน สิยา, อคฺคิเวสฺสน? อิธ เม, อคฺคิเวสฺสน, ปุเพฺพว สโมฺพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตเสฺสว สโต เอตทโหสิ – ‘สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ, อโพฺภกาโส ปพฺพชฺชาฯ นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํฯ ยํนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, อปเรน สมเยน ทหโรว สมาโน, สุสุกาฬเกโส ภเทฺรน โยพฺพเนน สมนฺนาคโต ปฐเมน วยสา, อกามกานํ มาตาปิตูนํ อสฺสุมุขานํ รุทนฺตานํ, เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิํฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน กิํกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน เยน อาฬาโร กาลาโม เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารํ กาลามํ เอตทโวจํ – ‘อิจฺฉามหํ, อาวุโส กาลาม, อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย พฺรหฺมจริยํ จริตุ’นฺติฯ เอวํ วุเตฺต, อคฺคิเวสฺสน, อาฬาโร กาลาโม มํ เอตทโวจ – ‘วิหรตายสฺมา, ตาทิโส อยํ ธโมฺม ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส นจิรเสฺสว สกํ อาจริยกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยา’ติฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, นจิรเสฺสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณิํฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, ตาวตเกเนว โอฎฺฐปหตมเตฺตน ลปิตลาปนมเตฺตน ญาณวาทญฺจ วทามิ เถรวาทญฺจ, ‘ชานามิ ปสฺสามี’ติ จ ปฎิชานามิ, อหเญฺจว อเญฺญ จฯ ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘น โข อาฬาโร กาลาโม อิมํ ธมฺมํ เกวลํ สทฺธามตฺตเกน สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ, อทฺธา อาฬาโร กาลาโม อิมํ ธมฺมํ ชานํ ปสฺสํ วิหรตี’’’ติฯ

‘‘อถ ขฺวาหํ, อคฺคิเวสฺสน, เยน อาฬาโร กาลาโม เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารํ กาลามํ เอตทโวจํ – ‘กิตฺตาวตา โน, อาวุโส กาลาม, อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุป

สมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสี’ติ? เอวํ วุตฺต, อคฺคิเวสฺสน, อาฬาโร กาลาโม อากิญฺจญฺญายตนํ ปเวเทสิฯ ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘น โข อาฬารเสฺสว กาลามสฺส อตฺถิ สทฺธา, มยฺหํปตฺถิ สทฺธา; น โข อาฬารเสฺสว กาลามสฺส อตฺถิ วีริยํ, มยฺหํปตฺถิ วีริยํ; น โข อาฬารเสฺสว กาลามสฺส อตฺถิ สติ, มยฺหํปตฺถิ สติ; น โข อาฬารเสฺสว กาลามสฺส อตฺถิ สมาธิ, มยฺหํปตฺถิ สมาธิ; น โข อาฬารเสฺสว กาลามสฺส อตฺถิ ปญฺญา, มยฺหํปตฺถิ ปญฺญา; ยํนูนาหํ ยํ ธมฺมํ อาฬาโร กาลาโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ ตสฺส ธมฺมสฺส สจฺฉิกิริยาย ปทเหยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, นจิรเสฺสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ

“อถ ขฺวาหํ, อคฺคิเวสฺสน, เยน อาฬาโร กาลาโม เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารํ กาลามํ เอตทโวจํ – ‘เอตฺตาวตา โน, อาวุโส กาลาม , อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสี’ติ? ‘เอตฺตาวตา โข อหํ, อาวุโส, อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมี’ติฯ ‘อหมฺปิ โข, อาวุโส, เอตฺตาวตา อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามี’ติฯ ‘ลาภา โน, อาวุโส, สุลทฺธํ โน, อาวุโส, เย มยํ อายสฺมนฺตํ ตาทิสํ สพฺรหฺมจาริํ ปสฺสามฯ อิติ ยาหํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมิ ตํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ; ยํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ ตมหํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมิฯ อิติ ยาหํ ธมฺมํ ชานามิ ตํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ; ยํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ ตมหํ ธมฺมํ ชานามิฯ อิติ ยาทิโส อหํ ตาทิโส ตฺวํ, ยาทิโส ตฺวํ ตาทิโส อหํฯ เอหิ ทานิ, อาวุโส, อุโภว สนฺตา อิมํ คณํ ปริหรามา’ติฯ อิติ โข, อคฺคิเวสฺสน, อาฬาโร กาลาโม อาจริโย เม สมาโน (อตฺตโน) [( ) นตฺถิ (สี. ปี.)] อเนฺตวาสิํ มํ สมานํ อตฺตนา สมสมํ ฐเปสิ, อุฬาราย จ มํ ปูชาย ปูเชสิฯ ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘นายํ ธโมฺม นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สโมฺพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ, ยาวเทว อากิญฺจญฺญายตนูปปตฺติยา’ติฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, ตํ ธมฺมํ อนลงฺกริตฺวา ตสฺมา ธมฺมา นิพฺพิชฺช อปกฺกมิํฯ

๓๗๒. “โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, กิํกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน เยน อุทโก รามปุโตฺต เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทกํ รามปุตฺตํ เอตทโวจํ – ‘อิจฺฉามหํ, อาวุโส [ปสฺส ม. นิ. ๑.๒๗๘ ปาสราสิสุเตฺต] อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย พฺรหฺมจริยํ จริตุ’นฺติฯ เอวํ วุตฺต, อคฺคิเวสฺสน, อุทโก รามปุโตฺต มํ เอตทโวจ – ‘วิหรตายสฺมา, ตาทิโส อยํ ธโมฺม ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส นจิรเสฺสว สกํ อาจริยกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยา’ติฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, นจิรเสฺสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณิํฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, ตาวตเกเนว โอฏฺฐปหตมเตฺตน ลปิตลาปนมเตฺตน ญาณวาทญฺจ วทามิ เถรวาทญฺจ, ‘ชานามิ ปสฺสามี’ติ จ ปฏิชานามิ, อหเญฺจว อเญฺญ จฯ ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘น โข ราโม อิมํ ธมฺมํ เกวลํ สทฺธามตฺตเกน สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสิฯ อทฺธา ราโม อิมํ ธมฺมํ ชานํ ปสฺสํ วิหาสี’ติฯ อถ ขฺวาหํ, อคฺคิเวสฺสน, เยน อุทโก รามปุโตฺต เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทกํ รามปุตฺตํ เอตทโวจํ – ‘กิตฺตาวตา โน, อาวุโส ราโม, อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสี’ติ? เอวํ วุตฺต, อคฺคิเวสฺสน, อุทโก รามปุโตฺต เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ ปเวเทสิฯ ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘น โข รามเสฺสว อโหสิ สทฺธา, มยฺหํปตฺถิ สทฺธา; น โข รามเสฺสว อโหสิ วีริยํ, มยฺหํปตฺถิ วีริยํ; น โข รามเสฺสว อโหสิ สติ, มยฺหํปตฺถิ สติ; น โข รามเสฺสว อโหสิ สมาธิ, มยฺหํปตฺถิ สมาธิ; น โข รามเสฺสว อโหสิ ปญฺญา, มยฺหํปตฺถิ ปญฺญา; ยํนูนาหํ ยํ ธมฺมํ ราโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุป

สมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสิ ตสฺส ธมฺมสฺส สจฺฉิกิริยาย ปทเหยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, นจิรเสฺสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ

‘‘อถ ขฺวาหํ, อคฺคิเวสฺสน, เยน อุทโก รามปุตฺโต เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทกํ รามปุตฺตํ เอตทโวจํ – ‘เอตฺตาวตา โน, อาวุโส, ราโม อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสี’ติ? ‘เอตฺตาวตา โข, อาวุโส, ราโม อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสี’ติฯ ‘อหมฺปิ โข, อาวุโส, เอตฺตาวตา อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามี’ติฯ ‘ลาภา โน, อาวุโส, สุลทฺธํ โน, อาวุโส, เย มยํ อายสฺมนฺตํ ตาทิสํ สพฺรหฺมจาริํ ปสฺสามฯ อิติ ยํ ธมฺมํ ราโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสิ, ตํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ; ยํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ, ตํ ธมฺมํ ราโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสิฯ อิติ ยํ ธมฺมํ ราโม อภิญฺญาสิ ตํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ; ยํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ ตํ ธมฺมํ ราโม อภิญฺญาสิฯ อิติ ยาทิโส ราโม อโหสิ ตาทิโส ตฺวํ; ยาทิโส ตฺวํ ตาทิโส ราโม อโหสิฯ เอหิ ทานิ, อาวุโส, ตฺวํ อิมํ คณํ ปริหรา’ติฯ อิติ โข, อคฺคิเวสฺสน, อุทโก รามปุตฺโต สพฺรหฺมจารี เม สมาโน อาจริยฏฺฐาเน จ มํ ฐเปสิ, อุฬาราย จ มํ ปูชาย ปูเชสิฯ ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘นายํ ธมฺโม นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สโมฺพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ, ยาวเทว เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปปตฺติยา’ติฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, ตํ ธมฺมํ อนลงฺกริตฺวา ตสฺมา ธมฺมา นิพฺพิชฺช อปกฺกมิํฯ

๓๗๓. ‘‘โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, กิํกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน มคเธสุ อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน เยน อุรุเวลา เสนานิคโม ตทวสริํฯ ตตฺถทฺทสํ รมณียํ ภูมิภาคํ, ปาสาทิกญฺจ วนสณฺฑํ, นทิญฺจ สนฺทนฺติํ เสตกํ สุปติตฺถํ รมณียํ, สมนฺตา จ โคจรคามํฯ ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘รมณีโย วต, โภ, ภูมิภาโค, ปาสาทิโก จ วนสโณฺฑ, นที จ สนฺทติ เสตกา สุปติตฺถา รมณียา, สมนฺตา จ โคจรคาโมฯ อลํ วติทํ กุลปุตฺตสฺส ปธานตฺถิกสฺส ปธานายา’ติฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, ตเตฺถว นิสีทิํ ‘อลมิทํ ปธานายา’ติฯ

๓๗๔. ‘‘อปิสฺสุมํ, อคฺคิเวสฺสน, ติโสฺส อุปมา ปฏิภํสุ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ เสยฺยถาปิ, อคฺคิเวสฺสน, อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ อุทเก นิกฺขิตฺตํฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย อุตฺตรารณิํ อาทาย – ‘อคฺคิํ อภินิพฺพเตฺตสฺสามิ, เตโช ปาตุกริสฺสามี’ติฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, อคฺคิเวสฺสน, อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ, อุทเก นิกฺขิตฺตํ , อุตฺตรารณิํ อาทาย อภิมเนฺถโนฺต อคฺคิํ อภินิพฺพเตฺตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺยา’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม’’ฯ ‘‘ตํ กิสฺส เหตุ’’? ‘‘อทุญฺหิ, โภ โคตม, อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ, ตญฺจ ปน อุทเก นิกฺขิตฺตํฯ ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสา’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, อคฺคิเวสฺสน, เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กาเยน เจว จิเตฺตน จ กาเมหิ อวูปกฏฺฐา วิหรนฺติ, โย จ เนสํ กาเมสุ กามจฺฉโนฺท กามเสฺนโห กามมุจฺฉา กามปิปาสา กามปริฬาโห, โส จ อชฺฌตฺตํ น สุปฺปหีโน โหติ, น สุปฺปฏิปฺปสฺสโทฺธ, โอปกฺกมิกา เจปิ เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, อภพฺพาว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สโมฺพธายฯ โน เจปิ เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, อภพฺพาว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สโมฺพธายฯ อยํ โข มํ, อคฺคิเวสฺสน, ปฐมา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ

๓๗๕. ‘‘อปราปิ โข มํ, อคฺคิเวสฺสน, ทุติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ เสยฺยถาปิ, อคฺคิเวสฺสน, อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ, อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย อุตฺตรารณึ อาทาย – ‘อคฺคึ อภินิพฺพเตฺตสฺสามิ, เตโช ปาตุกริสฺสามี’ติฯ ตํ กึ มญฺญสิ, อคฺคิเวสฺสน, อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ, อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ, อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมเนฺถโนฺต อคฺคึ อภินิพฺพเตฺตยฺย เตโช ปาตุกเรยฺยา’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม’’ฯ ‘‘ตํ กิสฺส เหตุ’’? ‘‘อทุญฺหิ, โภ โคตม, อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ, กิญฺจาปิ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํฯ ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสาติฯ เอวเมว โข, อคฺคิเวสฺสน, เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กาเยน เจว จิเตฺตน จ กาเมหิ วูปกฏฺฐา วิหรนฺติ, โย จ เนสํ กาเมสุ กามจฺฉโนฺท กามเสฺนโห กามมุจฺฉา กามปิปาสา กามปริฬาโห โส จ อชฺฌตฺตํ น สุปฺปหีโน โหติ, น สุปฺปฏิปฺปสฺสโทฺธ, โอปกฺกมิกา เจปิ เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, อภพฺพาว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สโมฺพธายฯ โน เจปิ เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, อภพฺพาว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สโมฺพธายฯ อยํ โข มํ, อคฺคิเวสฺสน, ทุติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพา’’ฯ

๓๗๖. ‘‘อปราปิ โข มํ, อคฺคิเวสฺสน, ตติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ เสยฺยถาปิ, อคฺคิเวสฺสน, สุกฺขํ กฏฺฐํ โกฬาปํ, อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย อุตฺตรารณึ อาทาย – ‘อคฺคึ อภินิพฺพเตฺตสฺสามิ, เตโช ปาตุกริสฺสามี’ติฯ ตํ กึ มญฺญสิ, อคฺคิเวสฺสน, อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ สุกฺขํ กฏฺฐํ โกฬาปํ, อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ, อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมเนฺถโนฺต อคฺคึ อภินิพฺพเตฺตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺยา’’ติ? ‘‘เอวํ, โภ โคตม’’ฯ ‘‘ตํ กิสฺส เหตุ’’? ‘‘อทุญฺหิ, โภ โคตม, สุกฺขํ กฏฺฐํ โกฬาปํ, ตญฺจ ปน อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺต’’นฺติ ฯ ‘‘เอวเมว โข, อคฺคิเวสฺสน, เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กาเยน เจว จิเตฺตน จ กาเมหิ วูปกฏฺฐา วิหรนฺติ, โย จ เนสํ กาเมสุ กามจฺฉโนฺท กามเสฺนโห กามมุจฺฉา กามปิปาสา กามปริฬาโห, โส จ อชฺฌตฺตํ สุปฺปหีโน โหติ สุปฺปฏิปฺปสฺสโทฺธ, โอปกฺกมิกา เจปิ เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, ภพฺพาว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สโมฺพธายฯ โน เจปิ เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, ภพฺพาว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สโมฺพธายฯ อยํ โข มํ, อคฺคิเวสฺสน, ตติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ อิมา โข มํ, อคฺคิเวสฺสน, ติโสฺส อุปมา ปฏิภํสุ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ’’

๓๗๗. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ ทเนฺตภิ ทนฺตมาธาย [ปสฺส ม. นิ. ๑.๒๒๑ วิตกฺกสณฺฐานสุเตฺต], ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ, เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคเณฺหยฺยํ อภินิปฺปีเฬยฺยํ อภิสนฺตาเปยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, ทเนฺตภิ ทนฺตมาธาย, ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ, เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหามิ อภินิปฺปีเฬมิ อภิสนฺตาเปมิฯ ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, ทเนฺตภิ ทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหโต อภินิปฺปีฬยโต อภิสนฺตาปยโต กเจฺฉหิ เสทา มุจฺจนฺติฯ เสยฺยถาปิ, อคฺคิเวสฺสน, พลวา ปุริโส ทุพฺพลตรํ ปุริสํ สีเส วา คเหตฺวา ขเนฺธ วา คเหตฺวา อภินิคฺคเณฺหยฺย อภินิปฺปีเฬยฺย อภิสนฺตาเปยฺย, เอวเมว โข เม, อคฺคิเวสฺสน, ทเนฺตภิ ทนฺตมาธาย, ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ, เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหโต อภินิปฺปีฬยโต อภิสนฺตาปยโต กเจฺฉหิ เสทา มุจฺจนฺติฯ อารทฺธํ โข ปน เม, อคฺคิเวสฺสน, วีริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา, สารโทฺธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสโทฺธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโตฯ เอวรูปาปิ โข เม, อคฺคิเวสฺสน, อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติฯ

๓๗๘. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, มุขโต จ นาสโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธิํฯ ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, มุขโต จ นาสโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ กณฺณโสเตหิ วาตานํ นิกฺขมนฺตานํ อธิมตฺโต สทฺโท โหติฯ เสยฺยถาปิ นาม กมฺมารคคฺคริยา ธมมานาย อธิมตฺโต สทฺโท โหติ, เอวเมว โข เม, อคฺคิเวสฺสน, มุขโต จ นาสโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ กณฺณโสเตหิ วาตานํ นิกฺขมนฺตานํ อธิมตฺโต สทฺโท โหติฯ อารทฺธํ โข ปน เม, อคฺคิเวสฺสน, วีริยํ โหติ อสลฺลีนํ อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐาฯ สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโตฯ เอวรูปาปิ โข เม, อคฺคิเวสฺสน, อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติฯ

‘‘ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธิํฯ ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา วาตา มุทฺธนิ อูหนนฺติ [อูหนฺติ (สี.), โอหนนฺติ (สฺยา. กํ.), อุหนนฺติ (ก.)]ฯ เสยฺยถาปิ, อคฺคิเวสฺสน, พลวา ปุริโส ติณฺเหน สิขเรน มุทฺธนิ อภิมเตฺถยฺย [มุทฺธานํ อภิมเนฺถยฺย (สี. ปี.), มุทฺธานํ อภิมเตฺถยฺย (สฺยา. กํ.)], เอวเมว โข เม, อคฺคิเวสฺสน, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา วาตา มุทฺธนิ อูหนนฺติฯ อารทฺธํ โข ปน เม, อคฺคิเวสฺสน, วีริยํ โหติ อสลฺลีนํ อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐาฯ สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโตฯ เอวรูปาปิ โข เม, อคฺคิเวสฺสน, อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติฯ

‘‘ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธิํฯ ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา สีเส สีสเวทนา โหนฺติฯ เสยฺยถาปิ, อคฺคิเวสฺสน, พลวา ปุริโส ทเฬฺหน วรตฺตกฺขเณฺฑน [วรตฺตกพนฺธเนน (สี.)] สีเส สีสเวฐํ ทเทยฺย, เอวเมว โข เม, อคฺคิเวสฺสน, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา สีเส สีสเวทนา โหนฺติฯ อารทฺธํ โข ปน เม, อคฺคิเวสฺสน, วีริยํ โหติ อสลฺลีนํ อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐาฯ สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโตฯ เอวรูปาปิ โข เม, อคฺคิเวสฺสน, อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติฯ

‘‘ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธิํฯ ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา วาตา กุจฺฉิํ ปริกนฺตนฺติฯ เสยฺยถาปิ, อคฺคิเวสฺสน, ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกเนฺตวาสี วา ติณฺเหน โควิกนฺตเนน กุจฺฉิํ ปริกเนฺตยฺย, เอวเมว โข เม, อคฺคิเวสฺสน, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา วาตา กุจฺฉิํ ปริกนฺตนฺติฯ อารทฺธํ โข ปน เม, อคฺคิเวสฺสน, วีริยํ โหติ อสลฺลีนํ อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐาฯ สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโตฯ เอวรูปาปิ โข เม, อคฺคิเวสฺสน, อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติฯ

“ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึฯ ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา กายสฺมึ ฑาโห โหติฯ เสยฺยถาปิ, อคฺคิเวสฺสน, เทฺว พลวนฺโต ปุริสา ทุพฺพลตรํ ปุริสํ นานาพาหาสุ คเหตฺวา องฺคารกาสุยา สนฺตาเปยฺยุํ สมฺปริตาเปยฺยุํ, เอวเมว โข เม, อคฺคิเวสฺสน, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺโต กายสฺมึ ฑาโห โหติฯ อารทฺธํ โข ปน เม, อคฺคิเวสฺสน, วีริยํ โหติ อสลฺลีนํ อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐาฯ สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโตฯ เอวรูปาปิ โข เม, อคฺคิเวสฺสน, อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติฯ อปิสฺสุ มํ, อคฺคิเวสฺสน, เทวตา ทิสฺวา เอวมาหํสุ – ‘กาลงฺกโต สมโณ โคตโม’ติฯ เอกจฺจา เทวตา เอวมาหํสุ – ‘น กาลงฺกโต สมโณ โคตโม, อปิ จ กาลงฺกโรตี’ติฯ เอกจฺจา เทวตา เอวมาหํสุ – ‘น กาลงฺกโต สมโณ โคตโม, นปิ กาลงฺกโรติ, อรหํ สมโณ โคตโม, วิหาโรเตฺวว โส [วิหาโรเตฺวเวโส (สี.)] อรหโต เอวรูโป โหตี’ติ [วิหาโรเตฺวเวโส อรหโต’’ติ (?)]ฯ

๓๗๙. “ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ สพฺพโส อาหารุปเจฺฉทาย ปฏิปเชฺชยฺย’นฺติฯ อถ โข มํ, อคฺคิเวสฺสน, เทวตา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุํ – ‘มา โข ตฺวํ, มาริส, สพฺพโส อาหารุปเจฺฉทาย ปฏิปชฺชิฯ สเจ โข ตฺวํ, มาริส, สพฺพโส อาหารุปเจฺฉทาย ปฏิปชฺชิสฺสสิ, ตสฺส เต มยํ ทิพฺพํ โอชํ โลมกูเปหิ อโชฺฌหาเรสฺสาม [อโชฺฌหริสฺสาม (สฺยา. กํ. ปี. ก.)], ตาย ตฺวํ ยาเปสฺสสี’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘อหเญฺจว โข ปน สพฺพโส อชชฺชิตํ [อชทฺธุกํ (สี. ปี.), ชทฺธุกํ (สฺยา. กํ.)] ปฏิชาเนยฺยํ, อิมา จ เม เทวตา ทิพฺพํ โอชํ โลมกูเปหิ อโชฺฌหาเรยฺยุํ [อโชฺฌหเรยฺยุํ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)], ตาย จาหํ ยาเปยฺยํ, ตํ มมสฺส มุสา’ติฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, ตา เทวตา ปจฺจาจิกฺขามิ, ‘หล’นฺติ วทามิฯ

๓๘๐. “ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ โถกํ โถกํ อาหารํ อาหาเรยฺยํ, ปสตํ ปสตํ, ยทิ วา มุคฺคยูสํ, ยทิ วา กุลตฺถยูสํ, ยทิ วา กฬายยูสํ, ยทิ วา หเรณุกยูส’นฺติฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, โถกํ โถกํ อาหารํ อาหาเรสึ, ปสตํ ปสตํ, ยทิ วา มุคฺคยูสํ, ยทิ วา กุลตฺถยูสํ, ยทิ วา กฬายยูสํ, ยทิ วา หเรณุกยูสํฯ ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, โถกํ โถกํ อาหารํ อาหารยโต, ปสตํ ปสตํ, ยทิ วา มุคฺคยูสํ, ยทิ วา กุลตฺถยูสํ, ยทิ วา กฬายยูสํ, ยทิ วา หเรณุกยูสํ, อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺโต กาโย โหติฯ เสยฺยถาปิ นาม อาสีติกปพฺพานิ วา กาฬปพฺพานิ วา, เอวเมวสฺสุ เม องฺคปจฺจงฺคานิ ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม โอฏฺฐปทํ, เอวเมวสฺสุ เม อานิสทํ โหติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม วฏฺฏนาวฬี, เอวเมวสฺสุ เม ปิฏฺฐิกณฺฏโก อุณฺณตาวนโต โหติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม ชรสาลาย โคปาณสิโย โอลุคฺควิลุคฺคา ภวนฺติ, เอวเมวสฺสุ เม ผาสุฬิโย โอลุคฺควิลุคฺคา ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม คมฺภีเร อุทปาเน อุทกตารกา คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา ทิสฺสนฺติ, เอวเมวสฺสุ เม อกฺขิกูเปสุ อกฺขิตารกา คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา ทิสฺสนฺติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม ติตฺตกาลาพุ อามกจฺฉินฺโน วาตาตเปน สํผุฏิโต โหติ สมฺมิลาโต, เอวเมวสฺสุ เม สีสจฺฉวิ สํผุฏิตา โหติ สมฺมิลาตา ตาเยวปฺปาหารตายฯ

“โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, อุทรจฺฉวึ ปริมสิสฺสามีติ ปิฏฺฐิกณฺฏกํเยว ปริคฺคณฺหามิ, ปิฏฺฐิกณฺฏกํ ปริมสิสฺสามีติ อุทรจฺฉวึเยว ปริคฺคณฺหามิ, ยาวสฺสุ เม, อคฺคิเวสฺสน, อุทรจฺฉวิ ปิฏฺฐิกณฺฏกํ อลฺลีนา โหติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, วจฺจํ วา มุตฺตํ วา กริสฺสามีติ ตเตฺถว อวกุชฺช ปปตามิ ตาเยวปฺปาหารตายฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, อิมเมว

กายํ อสฺสาเสโนฺต ปาณินา คตฺตานิ อนุมชฺชามิฯ ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, ปาณินา คตฺตานิ อนุมชฺชโต ปูติมูลานิ โลมานิ กายสฺมา ปปตนฺติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ อปิสฺสุ มํ, อคฺคิเวสฺสน, มนุสฺสา ทิสฺวา เอวมาหํสุ – ‘กาโฬ สมโณ โคตโม’ติฯ เอกเจฺจ มนุสฺสา เอวมาหํสุ – ‘น กาโฬ สมโณ โคตโม, สาโม สมโณ โคตโม’ติฯ เอกเจฺจ มนุสฺสา เอวมาหํสุ – ‘น กาโฬ สมโณ โคตโม , นปิ สาโม, มงฺคุรจฺฉวิ สมโณ โคตโม’ติฯ ยาวสฺสุ เม, อคฺคิเวสฺสน, ตาว ปริสุโทฺธ ฉวิวโณฺณ ปริโยทาโต อุปหโต โหติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ

๓๘๑. “ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘เย โข เกจิ อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฎุกา เวทนา เวทยิํสุ, เอตาวปรมํ, นยิโต ภิโยฺยฯ เยปิ หิ เกจิ อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฎุกา เวทนา เวทยิสฺสนฺติ, เอตาวปรมํ, นยิโต ภิโยฺยฯ เยปิ หิ เกจิ เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฎุกา เวทนา เวทยนฺติ, เอตาวปรมํ, นยิโต ภิโยฺยฯ น โข ปนาหํ อิมาย กฎุกาย ทุกฺกรการิกาย อธิคจฺฉามิ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํฯ สิยา นุ โข อโญฺญ มโคฺค โพธายา’ติ? ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘อภิชานามิ โข ปนาหํ ปิตุ สกฺกสฺส กมฺมเนฺต สีตาย ชมฺพุจฺฉายาย นิสิโนฺน วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตาฯ สิยา นุ โข เอโส มโคฺค โพธายา’ติ? ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, สตานุสาริ วิญฺญาณํ อโหสิ – ‘เอเสว มโคฺค โพธายา’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘กิํ นุ โข อหํ ตสฺส สุขสฺส ภายามิ, ยํ ตํ สุขํ อญฺญเตฺรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธเมฺมหี’ติ? ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘น โข อหํ ตสฺส สุขสฺส ภายามิ, ยํ ตํ สุขํ อญฺญเตฺรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธเมฺมหี’ติฯ

๓๘๒. “ตสฺส มยฺหํ, อคฺคิเวสฺสน, เอตทโหสิ – ‘น โข ตํ สุกรํ สุขํ อธิคนฺตุํ เอวํ อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺตกาเยน, ยํนูนาหํ โอฬาริกํ อาหารํ อาหาเรยฺยํ โอทนกุมฺมาส’นฺติฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, โอฬาริกํ อาหารํ อาหาเรสิํ โอทนกุมฺมาสํฯ เตน โข ปน มํ, อคฺคิเวสฺสน, สมเยน ปญฺจ [ปญฺจวคฺคิยา (อญฺญสุเตฺตสุ)] ภิกฺขู ปจฺจุปฎฺฐิตา โหนฺติ – ‘ยํ โข สมโณ โคตโม ธมฺมํ อธิคมิสฺสติ, ตํ โน อาโรเจสฺสตี’ติฯ ยโต โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, โอฬาริกํ อาหารํ อาหาเรสิํ โอทนกุมฺมาสํ, อถ เม เต ปญฺจ ภิกฺขู นิพฺพิชฺช ปกฺกมิํสุ – ‘พาหุลฺลิโก [พาหุลิโก (สี. ปี.) สํฆเภทสิกฺขาปทฎีกาย สเมติ] สมโณ โคตโม, ปธานวิพฺภโนฺต, อาวโตฺต พาหุลฺลายา’ติฯ

๓๘๓. “โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, โอฬาริกํ อาหารํ อาหาเรตฺวา, พลํ คเหตฺวา, วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ เอวรูปาปิ โข เม, อคฺคิเวสฺสน, อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฎฺฐติฯ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ เอวรูปาปิ โข เม, อคฺคิเวสฺสน, อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฎฺฐติฯ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหาสิํ, สโต จ สมฺปชาโนฯ สุขญฺจ กาเยน ปฎิสํเวเทสิํ ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ เอวรูปาปิ โข เม, อคฺคิเวสฺสน, อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฎฺฐติฯ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา, ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา, อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ เอวรูปาปิ โข เม, อคฺคิเวสฺสน, อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฎฺฐติฯ

๓๘๔. ‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสึฯ โส อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรามิ , เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ…เป…. อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรามิฯ อยํ โข เม, อคฺคิเวสฺสน, รตฺติยา ปฐเม ยาเม ปฐมา วิชฺชา อธิคตา; อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา; ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปโนฺน; ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ เอวรูปาปิ โข เม, อคฺคิเวสฺสน, อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฎฺฐติฯ

๓๘๕. ‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสึฯ โส ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานามิ…เป…. อยํ โข เม, อคฺคิเวสฺสน, รตฺติยา มชฺฌิเม ยาเม ทุติยา วิชฺชา อธิคตา; อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา; ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปโนฺน; ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต ฯ เอวรูปาปิ โข เม, อคฺคิเวสฺสน , อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฎฺฐติฯ

๓๘๖. ‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสึฯ โส ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฎิปทา’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึฯ ‘อิเม อาสวา’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ อาสวสมุทโย’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ อาสวนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฎิปทา’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึฯ ตสฺส เม เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถฯ วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ อโหสิฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ อพฺภญฺญาสึฯ อยํ โข เม, อคฺคิเวสฺสน, รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม ตติยา วิชฺชา อธิคตา; อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา; ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปโนฺน; ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ เอวรูปาปิ โข เม, อคฺคิเวสฺสน, อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฎฺฐติฯ

๓๘๗. ‘‘อภิชานามิ โข ปนาหํ, อคฺคิเวสฺสน, อเนกสตาย ปริสาย ธมฺมํ เทเสตาฯ อปิสฺสุ มํ เอกเมโก เอวํ มญฺญติ – ‘มเมวารพฺภ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสตี’ติฯ ‘น โข ปเนตํ, อคฺคิเวสฺสน, เอวํ ทฎฺฐพฺพํ; ยาวเทว วิญฺญาปนตฺถาย ตถาคโต ปเรสํ ธมฺมํ เทเสติฯ โส โข อหํ, อคฺคิเวสฺสน, ตสฺสาเยว กถาย ปริโยสาเน, ตสฺมิํเยว ปุริมสฺมิํ สมาธินิมิเตฺต อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สณฺฐเปมิ สนฺนิสาเทมิ เอโกทิํ กโรมิ สมาทหามิ, เยน สุทํ นิจฺจกปฺปํ วิหรามี’’’ติฯ

‘‘โอกปฺปนิยเมตํ โภโต โคตมสฺส ยถา ตํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ อภิชานาติ โข ปน ภวํ โคตโม ทิวา สุปิตา’’ติ? ‘‘อภิชานามหํ, อคฺคิเวสฺสน, คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฎิกฺกโนฺต จตุคฺคุณํ สงฺฆาฎิํ ปญฺญเปตฺวา ทกฺขิเณน ปเสฺสน สโต สมฺปชาโน นิทฺทํ โอกฺกมิตา’’ติฯ ‘‘เอตํ โข, โภ โคตม, เอเก สมณพฺราหฺมณา สโมฺมหวิหารสฺมิํ วทนฺตี’’ติ ? ‘‘น โข, อคฺคิเวสฺสน, เอตฺตาวตา สมฺมูโฬฺห วา โหติ อสมฺมูโฬฺห วาฯ อปิ จ, อคฺคิเวสฺสน, ยถา สมฺมูโฬฺห จ โหติ อสมฺมูโฬฺห จ, ตํ สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, โภ’’ติ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุโตฺต ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ –

๓๘๘. ‘‘ยสฺส กสฺสจิ, อคฺคิเวสฺสน, เย อาสวา สํกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยา อปฺปหีนา, ตมหํ ‘สมฺมูโฬฺห’ติ วทามิฯ อาสวานญฺหิ, อคฺคิเวสฺสน, อปฺปหานา สมฺมูโฬฺห โหติฯ ยสฺส กสฺสจิ, อคฺคิเวสฺสน, เย อาสวา สํกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยา ปหีนา, ตมหํ ‘อสมฺมูโฬฺห’ติ วทามิฯ อาสวานญฺหิ, อคฺคิเวสฺสน, ปหานา อสมฺมูโฬฺห โหติฯ

‘‘ตถาคตสฺส โข, อคฺคิเวสฺสน, เย อาสวา สํกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยา ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา ฯ เสยฺยถาปิ, อคฺคิเวสฺสน, ตาโล มตฺถกจฺฉินฺโน อภพฺพ ปุน วิรูฬฺหิยา, เอวเมว โข, อคฺคิเวสฺสน, ตถาคตสฺส เย อาสวา สํกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยา ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา’’ติฯ

๓๘๙. เอวํ วุตฺเต, สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อจฺฉริยํ, โภ โคตม, อพฺภุตํ, โภ โคตม! ยาวญฺจิทํ โภโต โคตมสฺส เอวํ อาสชฺช อาสชฺช วุจฺจมานสฺส, อุปนีเตหิ วจนปฺปเถหิ สมุทาจริยมานสฺส, ฉวิวณฺโณ เจว ปริโยทายติ, มุขวณฺโณ จ วิปฺปสีทติ, ยถา ตํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ อภิชานามหํ, โภ โคตม, ปูรณํ กสฺสปํ วาเทน วาทํ สมารภิตาฯ โสปิ มยา วาเทน วาทํ สมารทฺโธ อเญฺญนญฺญํ ปฏิจริ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมสิ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตฺวากาสิฯ โภโต ปน [โภโต โข ปน (สี.)] โคตมสฺส เอวํ อาสชฺช อาสชฺช วุจฺจมานสฺส, อุปนีเตหิ วจนปฺปเถหิ สมุทาจริยมานสฺส, ฉวิวณฺโณ เจว ปริโยทายติ, มุขวณฺโณ จ วิปฺปสีทติ, ยถา ตํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ อภิชานามหํ, โภ โคตม, มกฺขลิํ โคสาลํ…เป.… อชิตํ เกสกมฺพลํ… ปกุธํ กจฺจายนํ… สญฺชยํ เพลฏฺฐปุตฺตํ… นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ วาเทน วาทํ สมารภิตา ฯ โสปิ มยา วาเทน วาทํ สมารทฺโธ อเญฺญนญฺญํ ปฏิจริ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมสิ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตฺวากาสิฯ โภโต ปน โคตมสฺส เอวํ อาสชฺช อาสชฺช วุจฺจมานสฺส, อุปนีเตหิ วจนปฺปเถหิ สมุทาจริยมานสฺส, ฉวิวณฺโณ เจว ปริโยทายติ, มุขวณฺโณ จ วิปฺปสีทติ, ยถา ตํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ หนฺท จ ทานิ มยํ, โภ โคตม, คจฺฉามฯ พหุกิจฺจา มยํ, พหุกรณียา’’ติฯ ‘‘ยสฺสทานิ ตฺวํ, อคฺคิเวสฺสน, กาลํ มญฺญสี’’ติฯ

อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามีติฯ

มหาสจฺจกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ฉฏฺฐํฯ

๗. จูฬตณฺหาสงฺขยสุตฺตํ

๓๙๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุปาสาเทฯ อถ โข สกฺโก เทวานมินฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข สกฺโก เทวานมินฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, ภิกฺขุ สํขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺโต โหติ อจฺจนฺตนิฏฺโฐ อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสฏฺโฐ เทวมนุสฺสาน’’นฺติ?

‘‘อิธ, เทวานมินฺท, ภิกฺขุโน สุตํ โหติ – ‘สเพฺพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสายา’ติฯ เอวเญฺจตํ, เทวานมินฺท, ภิกฺขุโน สุตํ โหติ – ‘สเพฺพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสายา’ติฯ โส สพฺพํ ธมฺมํ อภิชา

นาติ; สพฺพํ ธมฺมํ อภิญฺญาย สพฺพํ ธมฺมํ ปริชานาติ; สพฺพํ ธมฺมํ ปริญฺญาย ยํ กิญฺจิ เวทนํ เวเทติ – สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, โส ตาสุ เวทนาสุ อนิจฺจานุปสฺสี วิหรติ, วิราคานุปสฺสี วิหรติ, นิโรธานุปสฺสี วิหรติ, ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี วิหรติฯ โส ตาสุ เวทนาสุ อนิจฺจานุปสฺสี วิหรโนฺต, วิราคานุปสฺสี วิหรโนฺต, นิโรธานุปสฺสี วิหรโนฺต, ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี วิหรโนฺต น กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติฯ อนุปาทิยํ น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตญฺเญว ปรินิพฺพายติ – 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา'ติ ปชานาติฯ เอตฺตาวตา โข, เทวานมินฺท, ภิกฺขุ สํขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุโตฺต โหติ อจฺจนฺตนิโฏฺฐ อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสโฏฺฐ เทวมนุสฺสาน''นฺติฯ

อถ โข สโกฺก เทวานมิโนฺท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตเตฺถวนฺตรธายิฯ

๓๙๑. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภควโต อวิทูเร นิสิโนฺน โหติฯ อถ โข อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส เอตทโหสิ – ''กึ นุ โข โส ยโกฺข ภควโต ภาสิตํ อภิสเมจฺจ อนุโมทิ อุทาหุ โน; ยํนูนาหํ ตํ ยกฺขํ ชาเนยฺยํ – ยทิ วา โส ยโกฺข ภควโต ภาสิตํ อภิสเมจฺจ อนุโมทิ ยทิ วา โน''ติ? อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน – เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมิเญฺชยฺย, เอวเมว – ปุพฺพาราเม มิคารมาตุปาสาเท อนฺตรหิโต เทเวสุ ตาวตึเสสุ ปาตุรโหสิฯ เตน โข ปน สมเยน สโกฺก เทวานมิโนฺท เอกปุณฺฑรีเก อุยฺยาเน ทิเพฺพหิ ปญฺจหิ ตูริยสเตหิ [ตุริยสเตหิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรติฯ อทฺทสา โข สโกฺก เทวานมิโนฺท อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน ตานิ ทิพฺพานิ ปญฺจ ตูริยสตานิ ปฏิปฺปณาเมตฺวา เยนายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ เอตทโวจ – ''เอหิ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, สฺวาคตํ, มาริส โมคฺคลฺลาน! จิรสฺสํ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, อิมํ ปริยายํ อกาสิ ยทิทํ อิธาคมนายฯ นิสีท, มาริส โมคฺคลฺลาน, อิทมาสนํ ปญฺญตฺต''นฺติฯ นิสีทิ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ปญฺญเตฺต อาสเนฯ สโกฺกปิ โข เทวานมิโนฺท อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข สกฺกํ เทวานมินฺทํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ – ''ยถา กถํ ปน โข, โกสิย, ภควา สํขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺตึ อภาสิ? สาธุ มยมฺปิ เอติสฺสา กถาย ภาคิโน อสฺสาม สวนายา''ติฯ

๓๙๒. ''มยํ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, พหุกิจฺจา พหุกรณียา – อเปฺปว สเกน กรณีเยน, อปิ จ เทวานํเยว ตาวตึสานํ กรณีเยนฯ อปิ จ, มาริส โมคฺคลฺลาน, สุสฺสุตํเยว โหติ สุคฺคหิตํ สุมนสิกตํ สูปธาริตํ, ยํ โน ขิปฺปเมว อนฺตรธายติฯ ภูตปุพฺพํ, มาริส โมคฺคลฺลาน, เทวาสุรสงฺคาโม สมุปพฺยูโฬฺห [สมูปพฺยุโฬฺห (สฺยา. กํ.), สมูปพฺพูโฬฺห (สี.)] อโหสิฯ ตสฺมึ โข ปน, มาริส โมคฺคลฺลาน, สงฺคาเม เทวา ชินึสุ, อสุรา ปราชินึสุฯ โส โข อหํ, มาริส โมคฺคลฺลาน, ตํ สงฺคามํ อภิวิชินิตฺวา วิชิตสงฺคาโม ตโต ปฏินิวตฺติตฺวา เวชยนฺตํ นาม ปาสาทํ มาเปสึฯ เวชยนฺตสฺส โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, ปาสาทสฺส เอกสตํ นิยฺยูหํฯ เอเกกสฺมึ นิยฺยูเห สตฺต สตฺต กูฏาคารสตานิฯ เอกเมกสฺมึ กูฏาคาเร สตฺต สตฺต อจฺฉราโย ฯ เอกเมกิสฺสา อจฺฉราย สตฺต สตฺต ปริจาริกาโยฯ อิจฺเฉยฺยาสิ โน ตฺวํ , มาริส โมคฺคลฺลาน, เวชยนฺตสฺส ปาสาทสฺส รามเณยฺยกํ ทฏฺฐุ''นฺติ? อธิวาเสสิ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ตุณฺหีภาเวนฯ

๓๙๓. อถ โข สโกฺก จ เทวานมิโนฺท เวสฺสวโณ จ มหาราชา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ ปุรกฺขตฺวา เยน เวชยโนฺต ปาสาโท เตนุปสงฺกมึสุฯ อทฺทสํสุ โข สกฺกสฺส เทวา

นมินฺทสฺส ปริจาริกาโย อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวา โอตฺตปฺปมานา หิรียมานา สกํ สกํ โอวรกํ ปวิสิํสุฯ เสยฺยถาปิ นาม สุณิสา สสุรํ ทิสฺวา โอตฺตปฺปติ หิรียติ, เอวเมว สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปริจาริกาโย อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ ทิสฺวา โอตฺตปฺปมานา หิรียมานา สกํ สกํ โอวรกํ ปวิสิํสุฯ อถ โข สกฺโก จ เทวานมินฺโท เวสฺสวโณ จ มหาราชา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ เวชยนฺต ปาสาเท อนุจงฺกมาเปนฺติ อนุวิจราเปนฺติ – “อิทมฺปิ, มาริส โมคฺคลฺลาน, ปสฺส เวชยนฺตสฺส ปาสาทสฺส รามเณยฺยกํ; อิทมฺปิ, มาริส โมคฺคลฺลาน, ปสฺส เวชยนฺตสฺส ปาสาทสฺส รามเณยฺยก”นฺติฯ “โสภติ อิทํ อายสฺมโต โกสิยสฺส, ยถา ตํ ปุพฺเพ กตปุญฺญสฺสฯ มนุสฺสาปิ กิญฺจิเทว รามเณยฺยกํ ทิสฺวา [ทิฏฺฐา (สี. ปี. ก.)] เอวมาหํสุ – ‘โสภติ วต โภ ยถา เทวานํ ตาวติํสาน’นฺติฯ ตยิทํ อายสฺมโต โกสิยสฺส โสภติ, ยถา ตํ ปุพฺเพ กตปุญฺญสฺสา”ติฯ อถ โข อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส เอตทโหสิ – “อติพาฬฺหํ โข อยํ ยกฺโข ปมตฺโต วิหรติฯ ยํนูนาหํ อิมํ ยกฺขํ สํเวเชยฺย”นฺติฯ อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ตถารูปํ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาสิ [อภิสงฺขาเรสิ (ก.), อภิสงฺขาเรติ (สฺยา. กํ.)] ยถา เวชยนฺตํ ปาสาทํ ปาทงฺคุฏฺฐเกน สงฺกเมฺปสิ สมฺปกเมฺปสิ สมฺปเวเธสิ ฯ อถ โข สกฺโก จ เทวานมินฺโท, เวสฺสวโณ จ มหาราชา, เทวา จ ตาวติํสา อจฺฉริยพฺภุตจิตฺตชาตา อเหสุํ – “อจฺฉริยํ วต, โภ, อพฺภุตํ วต, โภ, สมณสฺส มหิทฺธิกตา มหานุภาวตา, ยตฺร หิ นาม ทิพฺพภวนํ ปาทงฺคุฏฺฐเกน สงฺกเมฺปสฺสติ สมฺปกเมฺปสฺสติ สมฺปเวเธสฺสตี”ติ! อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน สกฺกํ เทวานมินฺทํ สํวิคฺคํ โลมหฏฺฐชาตํ วิทิตฺวา สกฺกํ เทวานมินฺทํ เอตทโวจ – “ยถา กถํ ปน โข, โกสิย, ภควา สํขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺติํ อภาสิ? สาธุ มยมฺปิ เอติสฺสา กถาย ภาคิโน อสฺสาม สวนายา”ติฯ

๓๙๔. “อิธาหํ , มาริส โมคฺคลฺลาน, เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิํฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข อหํ, มาริส โมคฺคลฺลาน, ภควนฺตํ เอตทโวจํ – ‘กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, ภิกฺขุ สํขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺโต โหติ อจฺจนฺตนิฏฺโฐ อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสฏฺโฐ เทวมนุสฺสาน’’’นฺติ?

“เอวํ วุตฺเต, มาริส โมคฺคลฺลาน, ภควา มํ เอตทโวจ – ‘อิธ, เทวานมินฺท, ภิกฺขุโน สุตํ โหติ – สเพฺพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสายา’ติฯ เอวํ เจตํ เทวานมินฺท ภิกฺขุโน สุตํ โหติ ‘สเพฺพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสายา’ติฯ โส สพฺพํ ธมฺมํ อภิชานาติ, สพฺพํ ธมฺมํ อภิญฺญาย สพฺพํ ธมฺมํ ปริชานาติ, สพฺพํ ธมฺมํ ปริญฺญาย ยํ กิญฺจิ เวทนํ เวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วาฯ โส ตาสุ เวทนาสุ อนิจฺจานุปสฺสี วิหรติ, วิราคานุปสฺสี วิหรติ, นิโรธานุปสฺสี วิหรติ, ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี วิหรติฯ โส ตาสุ เวทนาสุ อนิจฺจานุปสฺสี วิหรนฺโต, วิราคานุปสฺสี วิหรนฺโต, นิโรธานุปสฺสี วิหรนฺโต, ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี วิหรนฺโต น กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ, อนุปาทิยํ น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตญฺเญว ปรินิพฺพายติ – ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ เอตฺตาวตา โข, เทวานมินฺท, ภิกฺขุ สํขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺโต โหติ อจฺจนฺตนิฏฺโฐ อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสฏฺโฐ เทวมนุสฺสานนฺติฯ เอวํ โข เม, มาริส โมคฺคลฺลาน, ภควา สํขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺติํ อภาสี”ติฯ

อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา – เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมิเญฺชยฺย เอวเมว – เทเวสุ ตาวติํเสสุ อนฺตรหิโต ปุพฺพาราเม มิคารมาตุปาสาเท ปาตุรโหสิฯ อถ โข สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปริจาริกาโย อจิรปกฺกนฺเต อายสฺมนฺเต มหาโมคฺคลฺลาเน สกฺกํ เทวานมินฺทํ เอตทโวจุํ – “เอโส นุ เต, มาริส, โส ภควา สตฺถา”ติ? “น โข เม, มาริส, โส

ภควา สตฺถาฯ สพฺรหฺมจารี เม เอโส อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน''ติฯ ''ลาภา เต, มาริส, (สุลทฺธํ เต, มาริส) [( ) นตฺถิ (สี. ปี.)] ยสฺส เต สพฺรหฺมจารี เอวํมหิทฺธิโก เอวํมหานุภาโว! อโห นูน เต โส ภควา สตฺถา''ติฯ

๓๙๕. อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อภิชานาติ โน, ภนฺเต, ภควา อหุ [อหุนเญฺญว (สี. สฺยา. กํ.)] ญาตญฺญตรสฺส มเหสกฺขสฺส ยกฺขสฺส สํขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺตึ ภาสิตา''ติ [อภาสิตฺถาติ (ก.)]? ''อภิชานามหํ, โมคฺคลฺลาน, อิธ สกฺโก เทวานมินฺโท เยนาหํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข, โมคฺคลฺลาน, สกฺโก เทวานมินฺโท มํ เอตทโวจ – 'กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต , ภิกฺขุ สํขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺโต โหติ อจฺจนฺตนิฏฺโฐ อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสฏฺโฐ เทวมนุสฺสาน''นฺติฯ

เอวํ วุตฺเต อหํ, โมคฺคลฺลาน, สกฺกํ เทวานมินฺทํ เอตทโวจํ ''อิธ เทวานมินฺท ภิกฺขุโน สุตํ โหติ 'สเพฺพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสายา'ติฯ เอวํ เจตํ เทวานมินฺท ภิกฺขุโน สุตํ โหติ 'สเพฺพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสายา'ติฯ โส สพฺพํ ธมฺมํ อภิชานาติ, สพฺพํ ธมฺมํ อภิญฺญาย สพฺพํ ธมฺมํ ปริชานาติ , สพฺพํ ธมฺมํ ปริญฺญาย ยํ กิญฺจิ เวทนํ เวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วาฯ โส ตาสุ เวทนาสุ อนิจฺจานุปสฺสี วิหรติ, วิราคานุปสฺสี วิหรติ, นิโรธานุปสฺสี วิหรติ, ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี วิหรติฯ โส ตาสุ เวทนาสุ อนิจฺจานุปสฺสี วิหรนฺโต, วิราคานุปสฺสี วิหรนฺโต, นิโรธานุปสฺสี วิหรนฺโต, ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี วิหรนฺโต น กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ, อนุปาทิยํ น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตเญฺญว ปรินิพฺพายติ – 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ , กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา'ติ ปชานาติฯ เอตฺตาวตา โข, เทวานมินฺท, ภิกฺขุ สํขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺโต โหติ อจฺจนฺตนิฏฺโฐ อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสฏฺโฐ เทวมนุสฺสานนฺติฯ เอวํ โข อหํ, โมคฺคลฺลาน, อภิชานามิ สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส สํขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺตึ ภาสิตา''ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

จูฬตณฺหาสงฺขยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ สตฺตมํฯ

๘. มหาตณฺหาสงฺขยสุตฺตํ

๓๙๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน สาติสฺส นาม ภิกฺขุโน เกวฏฺฏปุตฺตสฺส เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ โหติ – ''ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ อนญฺญ''นฺติฯ อโสฺสสุํ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู – ''สาติสฺส กิร นาม ภิกฺขุโน เกวฏฺฏปุตฺตสฺส เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ – 'ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ, อนญฺญ'''นฺติฯ อถ โข เต ภิกฺขู เยน สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุโตฺต เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา สาตึ ภิกฺขุํ เกวฏฺฏปุตฺตํ เอตทโวจุํ – ''สจฺจํ กิร เต, อาวุโส สาติ, เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ – 'ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ, อนญฺญ'''นฺติ? ''เอวํ พฺยา โข อหํ, อาวุโส, ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ, อนญฺญ''นฺติฯ อถ โข เต ภิกฺขู สาตึ ภิกฺขุํ เกวฏฺฏปุตฺตํ เอตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจตุกามา สมนุยุญฺชนฺติ สมนุคาหนฺติ สมนุภาสนฺติ – ''มา เอวํ,

อาวุโส สาติ, อวจ, มา ภควนฺตํ อพฺภาจิกฺขิ, น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ, น หิ ภควา เอวํ วเทยฺยฯ อเนกปริยาเยนาวุโส สาติ, ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ วุตฺตํ ภควตา, อญฺญตฺร ปจฺจยา นตฺถิ วิญฺญาณสฺส สมฺภโว''ติฯ เอวมฺปิ โข สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต เตหิ ภิกฺขูหิ สมนุยุญฺชิยมาโน สมนุคาหิยมาโน สมนุภาสิยมาโน ตเทว ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส โวหรติ – ''เอวํ พฺยา โข อหํ, อาวุโส, ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ อนญฺญ''นฺติฯ

๓๙๗. ยโต โข เต ภิกฺขู นาสกฺขึสุ สาตึ ภิกฺขุํ เกวฏฺฏปุตฺตํ เอตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจตุํ, อถ โข เต ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ''สาติสฺส นาม, ภนฺเต, ภิกฺขุโน เกวฏฺฏปุตฺตสฺส เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ – 'ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ, อนญฺญ'นฺติฯ อสฺสุมฺห โข มยํ, ภนฺเต, สาติสฺส กิร นาม ภิกฺขุโน เกวฏฺฏปุตฺตสฺส เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ – 'ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ, อนญฺญ'นฺติฯ อถ โข มยํ, ภนฺเต, เยน สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต เตนุปสงฺกมิมฺห; อุปสงฺกมิตฺวา สาตึ ภิกฺขุํ เกวฏฺฏปุตฺตํ เอตทโวจุมฺห – 'สจฺจํ กิร เต, อาวุโส สาติ, เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ – ''ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ, อนญฺญ''นฺติ? เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต, สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต อเมฺห เอตทโวจ – 'เอวํ พฺยา โข อหํ, อาวุโส, ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ, อนญฺญ'นฺติฯ อถ โข มยํ, ภนฺเต, สาตึ ภิกฺขุํ เกวฏฺฏปุตฺตํ เอตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจตุกามา สมนุยุญฺชิมฺห สมนุคาหิมฺห สมนุภาสิมฺห – 'มา เอวํ, อาวุโส สาติ, อวจ, มา ภควนฺตํ อพฺภาจิกฺขิ, น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ, น หิ ภควา เอวํ วเทยฺยฯ อเนกปริยาเยนาวุโส สาติ, ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ วุตฺตํ ภควตา, อญฺญตฺร ปจฺจยา นตฺถิ วิญฺญาณสฺส สมฺภโว'ติฯ เอวมฺปิ โข, ภนฺเต, สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต อเมฺหหิ สมนุยุญฺชิยมาโน สมนุคาหิยมาโน สมนุภาสิยมาโน ตเทว ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ ถามสา ปรามสา อภินิวิสฺส โวหรติ – 'เอวํ พฺยา โข อหํ, อาวุโส, ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ, อนญฺญ'นฺติฯ ยโต โข มยํ, ภนฺเต, นาสกฺขิมฺห สาตึ ภิกฺขุํ เกวฏฺฏปุตฺตํ เอตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจตุํ, อถ มยํ เอตมตฺถํ ภควโต อาโรเจมา''ติฯ

๓๙๘. อถ โข ภควา อญฺญตรํ ภิกฺขุํ อามนฺเตสิ – ''เอหิ ตฺวํ ภิกฺขุ, มม วจเนน สาตึ ภิกฺขุํ เกวฏฺฏปุตฺตํ อามนฺเตหิ – 'สตฺถา ตํ, อาวุโส สาติ, อามนฺเตตี'''ติฯ ''เอวํ, ภนฺเต''ติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยน สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา สาตึ ภิกฺขุํ เกวฏฺฏปุตฺตํ เอตทโวจ – ''สตฺถา ตํ, อาวุโส สาติ, อามนฺเตตี''ติฯ ''เอวมาวุโส''ติ โข สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข สาตึ ภิกฺขุํ เกวฏฺฏปุตฺตํ ภควา เอตทโวจ – ''สจฺจํ กิร, เต, สาติ, เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ – 'ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ, อนญฺญ'''นฺติ? ''เอวํ พฺยา โข อหํ, ภนฺเต, ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ, อนญฺญ''นฺติฯ ''กตมํ ตํ, สาติ, วิญฺญาณ''นฺติ? ''ยฺวายํ, ภนฺเต, วโท เวเทโยฺย ตตฺร ตตฺร กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ วิปากํ ปฏิสํเวเทตี''ติฯ ''กสฺส นุ โข นาม ตฺวํ, โมฆปุริส, มยา เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาสิ? นนุ มยา, โมฆปุริส, อเนกปริยาเยน ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ วุตฺตํ, อญฺญตฺร ปจฺจยา นตฺถิ วิญฺญาณสฺส สมฺภโวติ? อถ จ ปน ตฺวํ, โมฆปุริส, อตฺตนา ทุคฺคหิเตน อเมฺห เจว อพฺภาจิกฺขสิ, อตฺตาน

ญฺจ ขณสิ, พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวสิฯ ตญฺหิ เต, โมฆปุริส, ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายา’’ติฯ

๓๙๙. อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, อปิ นายํ สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต อุสฺมีกโตปิ อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย’’ติ? ‘‘กิญฺหิ สิยา ภนฺเต? โน เหตํ, ภนฺเต’’ติฯ เอวํ วุตฺเต, สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต ตุณฺหีภูโต มงฺกุภูโต ปตฺตกฺขนฺโธ อโธมุโข ปชฺฌายนฺโต อปฺปฏิภาโน นิสีทิฯ อถ โข ภควา สาติํ ภิกฺขุํ เกวฏฺฏปุตฺตํ ตุณฺหีภูตํ มงฺกุภูตํ ปตฺตกฺขนฺธํ อโธมุขํ ปชฺฌายนฺตํ อปฺปฏิภานํ วิทิตฺวา สาติํ ภิกฺขุํ เกวฏฺฏปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ปญฺญายิสฺสสิ โข ตฺวํ, โมฆปุริส, เอเตน สเกน ปาปเกน ทิฏฺฐิคเตนฯ อิธาหํ ภิกฺขู ปฏิปุจฺฉิสฺสามี’’ติฯ อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ตุมฺเหปิ เม, ภิกฺขเว, เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาถ ยถายํ สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต อตฺตนา ทุคฺคหิเตน อมฺเห เจว อพฺภาจิกฺขติ, อตฺตานญฺจ ขณติ, พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวตี’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต! อเนกปริยาเยน หิ โน, ภนฺเต, ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ วุตฺตํ ภควตา, อญฺญตฺร ปจฺจยา นตฺถิ วิญฺญาณสฺส สมฺภโว’’ติฯ ‘‘สาธุ สาธุ, ภิกฺขเว! สาธุ โข เม ตุมฺเห, ภิกฺขเว, เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาถฯ อเนกปริยาเยน หิ โว, ภิกฺขเว, ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ วุตฺตํ มยา, อญฺญตฺร ปจฺจยา นตฺถิ วิญฺญาณสฺส สมฺภโวติฯ อถ จ ปนายํ สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต อตฺตนา ทุคฺคหิเตน อมฺเห เจว อพฺภาจิกฺขติ, อตฺตานญฺจ ขณติ, พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวติ ปสวติฯ ตญฺหิ ตสฺส โมฆปุริสสฺส ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายฯ

๔๐๐. ‘‘ยํ ยเทว, ภิกฺขเว, ปจฺจยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, เตน เตเนว วิญฺญาณํเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ [สงฺขํ คจฺฉติ (สี. ปี.)]ฯ จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, จกฺขุวิญฺญาณํเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; โสตญฺจ ปฏิจฺจ สเทฺท จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, โสตวิญฺญาณํเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; ฆานญฺจ ปฏิจฺจ คนฺเธ จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, ฆานวิญฺญาณํเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, ชิวฺหาวิญฺญาณํเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; กายญฺจ ปฏิจฺจ โผฏฺฐพฺเพ จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, กายวิญฺญาณํเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, มโนวิญฺญาณํเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ยํ ยเทว ปจฺจยํ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ เตน เตเนว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ กฏฺฐญฺจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ, กฏฺฐคฺคิเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; สกลิกญฺจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ, สกลิกคฺคิเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; ติณญฺจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ, ติณคฺคิเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; โคมยญฺจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ, โคมยคฺคิเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; ถุสญฺจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ, ถุสคฺคิเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; สงฺการญฺจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ, สงฺการคฺคิเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยํ ยเทว ปจฺจยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, เตน เตเนว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, จกฺขุวิญฺญาณํเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; โสตญฺจ ปฏิจฺจ สเทฺท จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, โสตวิญฺญาณํเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ, ฆานญฺจ ปฏิจฺจ คนฺเธ จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ , ฆาณวิญฺญาณํเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ, ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, ชิวฺหาวิญฺญาณํเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ กายญฺจ ปฏิจฺจ โผฏฺฐพฺเพ จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, กายวิญฺญาณํเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, มโนวิญฺญาณํเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ

๔๐๑. ‘‘ภูตมิทนฺติ , ภิกฺขเว, ปสฺสถา’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตทาหารสมฺภวนฺติ, ภิกฺขเว, ปสฺสถา’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตทาหารนิโรธา ยํ ภูตํ, ตํ นิโรธธมฺมนฺติ, ภิกฺขเว, ปสฺสถา’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ภูตมิทํ โนสฺสูติ, ภิกฺขเว, กงฺขโต อุปฺปชฺชติ วิจิกิจฺฉา’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตทาหารสมฺภวํ โนสฺสูติ, ภิกฺขเว , กงฺขโต อุปฺปชฺชติ วิจิกิจฺฉา’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตทาหารนิโรธา ยํ ภูตํ, ตํ นิโรธธมฺมํ โนสฺสูติ, ภิกฺขเว, กงฺขโต อุปฺปชฺชติ วิจิกิจฺฉา’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ภูตมิทนฺติ, ภิกฺขเว, ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต ยา วิจิกิจฺฉา สา ปหียตี’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตทาหารสมฺภวนฺติ, ภิกฺขเว, ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสตาเอ ยา วิจิกิจฺฉา สา ปหีย ตี’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตทาหารนิโรธา ยํ ภูตํ, ตํ นิโรธธมฺมนฺติ, ภิกฺขเว, ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสตาเอ ยา วิจิกิจฺฉา สา ปหียตี’’ติ?

‘‘เอวํ , ภนฺเต’’ฯ

‘‘ภูตมิทนฺติ, ภิกฺขเว, อิติปิ โว เอตฺถ นิพฺพิจิกิจฺฉา’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตทาหารสมฺภวนฺติ, ภิกฺขเว, อิติปิ โว เอตฺถ นิพฺพิจิกิจฺฉา’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตทาหารนิโรธา ยํ ภูตํ ตํ นิโรธธมฺมนฺติ, ภิกฺขเว, อิติปิ โว เอตฺถ นิพฺพิจิกิจฺฉา’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ภูตมิทนฺติ, ภิกฺขเว, ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐ’’นฺติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตทาหารสมฺภวนฺติ, ภิกฺขเว, ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐ’’นฺติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตทาหารนิโรธา ยํ ภูตํ ตํ นิโรธธมฺมนฺติ, ภิกฺขเว, ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐ’’นฺติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘อิมํ เจ ตุมฺเห, ภิกฺขเว, ทิฏฺฐึ เอวํ ปริสุทฺธํ เอวํ ปริโยทาตํ อลฺลีเยถ เกลาเยถ ธนาเยถ มมาเยถ, อปิ นุ เม ตุมฺเห, ภิกฺขเว, กุลฺลูปมํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชาเนยฺยาถ นิตฺถรณตฺถาย โน คหณตฺถายา’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘อิมํ เจ ตุมฺเห, ภิกฺขเว, ทิฏฺฐึ เอวํ ปริสุทฺธํ เอวํ ปริโยทาตํ น อลฺลีเยถ น เกลาเยถ น ธนาเยถ น มมาเยถ, อปิ นุ เม ตุมฺเห, ภิกฺขเว, กุลฺลูปมํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชาเนยฺยาถ นิตฺถรณตฺถาย โน คหณตฺถายา’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

๔๐๒. ‘‘จตฺตาโรเม, ภิกฺขเว, อาหารา ภูตานํ วา สตฺตานํ ฐิติยา, สมฺภเวสีนํ วา อนุคฺคหายฯ กตเม จตฺตาโร? กพฬีกาโร อาหาโร โอฬาริโก วา สุขุโม วา, ผสฺโส ทุติโย, มโนสญฺเจตนา ตติยา, วิญฺญาณํ จตุตฺถํฯ

‘‘อิเม จ, ภิกฺขเว, จตฺตาโร อาหารา กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา?

‘‘อิเม จตฺตาโร อาหารา ตณฺหานิทานา ตณฺหาสมุทยา ตณฺหาชาติกา ตณฺหาปภวาฯ

‘‘ตณฺหา จายํ, ภิกฺขเว, กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา?

‘‘ตณฺหา เวทนานิทานา เวทนาสมุทยา เวทนาชาติกา เวทนาปภวาฯ

‘‘เวทนา จายํ, ภิกฺขเว, กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา?

‘‘เวทนา ผสฺสนิทานา ผสฺสสมุทยา ผสฺสชาติกา ผสฺสปภวา ฯ

‘‘ผสฺโส จายํ, ภิกฺขเว, กึนิทาโน กึสมุทโย กึชาติโก กึปภโว?

‘‘ผสฺโส สฬายตนนิทาโน สฬายตนสมุทโย สฬายตนชาติโก สฬายตนปภโวฯ

‘‘สฬายตนํ จิทํ, ภิกฺขเว, กึนิทานํ กึสมุทยํ กึชาติกํ กึปภวํ?

‘‘สฬายตนํ นามรูปนิทานํ นามรูปสมุทยํ นามรูปชาติกํ นามรูปปภวํฯ

“นามรูปํ จิทํ, ภิกฺขเว, กึนิทานํ กึสมุทยํ กึชาติกํ กึปภวํ?

“นามรูปํ วิญฺญาณนิทานํ วิญฺญาณสมุทยํ วิญฺญาณชาติกํ วิญฺญาณปภวํฯ

“วิญฺญาณํ จิทํ, ภิกฺขเว, กึนิทานํ กึสมุทยํ กึชาติกํ กึปภวํ?

“วิญฺญาณํ สงฺขารนิทานํ สงฺขารสมุทยํ สงฺขารชาติกํ สงฺขารปภวํฯ

“สงฺขารา จิเม, ภิกฺขเว, กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา?

“สงฺขารา อวิชฺชานิทานา อวิชฺชาสมุทยา อวิชฺชาชาติกา อวิชฺชาปภวาฯ

“อิติ โข, ภิกฺขเว, อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ, นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ, สฬายตนปจฺจยา ผโสฺส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา, ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ, อุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ’’’

๔๐๓. “ชาติปจฺจยา ชรามรณนฺติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; ชาติปจฺจยา นุ โข, ภิกฺขเว, ชรามรณํ, โน วา, กถํ วา เอตฺถ [กถํ วา โว เอตฺถ (?)] โหตี’’ติ? “ชาติปจฺจยา, ภนฺเต, ชรามรณํ; เอวํ โน เอตฺถ โหติ [เอวํ โน เอตฺถ โหตีติ (ก.)] – ชาติปจฺจยา ชรามรณ’’นฺติฯ “ภวปจฺจยา ชาตีติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; ภวปจฺจยา นุ โข, ภิกฺขเว, ชาติ, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? “ภวปจฺจยา, ภนฺเต , ชาติ; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – ภวปจฺจยา ชาตี’’ติ ฯ “อุปาทานปจฺจยา ภโวติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; อุปาทานปจฺจยา นุ โข, ภิกฺขเว, ภโว, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? “อุปาทานปจฺจยา, ภนฺเต, ภโว; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – อุปาทานปจฺจยา ภโว’’ติฯ “ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานนฺติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, ตณฺหาปจฺจยา นุ โข, ภิกฺขเว, อุปาทานํ, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? “ตณฺหาปจฺจยา, ภนฺเต, อุปาทานํ; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – ตณฺหาปจฺจยา อุปาทาน’’นฺติฯ “เวทนาปจฺจยา ตณฺหาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; เวทนาปจฺจยา นุ โข, ภิกฺขเว, ตณฺหา, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? “เวทนาปจฺจยา, ภนฺเต, ตณฺหา; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – เวทนาปจฺจยา ตณฺหา’’ติฯ “ผสฺสปจฺจยา เวทนาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; ผสฺสปจฺจยา นุ โข, ภิกฺขเว, เวทนา, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? “ผสฺสปจฺจยา, ภนฺเต, เวทนา; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – ผสฺสปจฺจยา เวทนา’’ติฯ “สฬายตนปจฺจยา ผโสฺสติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; สฬายตนปจฺจยา นุ โข, ภิกฺขเว, ผโสฺส, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? “สฬายตนปจฺจยา, ภนฺเต, ผโสฺส; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – สฬายตนปจฺจยา ผโสฺส’’ติฯ “นามรูปปจฺจยา สฬายตนนฺติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; นามรูปปจฺจยา นุ โข, ภิกฺขเว, สฬายตนํ, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? “นามรูปปจฺจยา, ภนฺเต, สฬายตนํ; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – นามรูปปจฺจยา สฬายตน’’นฺติฯ “วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปนฺติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; วิญฺญาณปจฺจยา นุ โข, ภิกฺขเว, นามรูปํ, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? “วิญฺญาณปจฺจยา, ภนฺเต, นามรูปํ; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – วิญฺญาณปจฺจยา นามรูป’’นฺติฯ “สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; สงฺขารปจฺจยา นุ โข, ภิกฺขเว, วิญฺญาณํ, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? “สงฺขารปจฺจยา, ภนฺเต, วิญฺญาณํ; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณ’’นฺติฯ “อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; อวิชฺชาปจฺจยา นุ โข, ภิกฺขเว, สงฺขารา, โน วา, กถํ วา เอตฺถ

โหตี’’ติ? ‘‘อวิชฺชาปจฺจยา, ภนฺเต, สงฺขารา; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา’’ติฯ

๔๐๔. ‘‘สาธุ, ภิกฺขเวฯ อิติ โข, ภิกฺขเว, ตุเมฺหปิ เอวํ วเทถ, อหมฺปิ เอวํ วทามิ – อิมสฺมึ สติ อิทํ โหติ, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ, ยทิทํ – อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ, นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ, สฬายตนปจฺจยา ผโสฺส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา, ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ, อุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ

‘‘อวิชฺชายเตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ, สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ, วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ, นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ , สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธ, ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ, เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธ, ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ, อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ, ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ

๔๐๕. ‘‘ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; ชาตินิโรธา นุ โข, ภิกฺขเว, ชรามรณนิโรโธ, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? ‘‘ชาตินิโรธา, ภนฺเต, ชรามรณนิโรโธ; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธ’’ติฯ ‘‘ภวนิโรธา ชาตินิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; ภวนิโรธา นุ โข, ภิกฺขเว, ชาตินิโรโธ, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? ‘‘ภวนิโรธา, ภนฺเต, ชาตินิโรโธ; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ’’ติฯ ‘‘อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; อุปาทานนิโรธา นุ โข, ภิกฺขเว, ภวนิโรโธ, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? ‘‘อุปาทานนิโรธา, ภนฺเต, ภวนิโรโธ; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ’’ติฯ ‘‘ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; ตณฺหานิโรธา นุ โข, ภิกฺขเว, อุปาทานนิโรโธ, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? ‘‘ตณฺหานิโรธา, ภนฺเต, อุปาทานนิโรโธ; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ’’ติฯ ‘‘เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; เวทนานิโรธา นุ โข, ภิกฺขเว, ตณฺหานิโรโธ, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? ‘‘เวทนานิโรธา, ภนฺเต, ตณฺหานิโรโธ; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธ’’ติฯ ‘‘ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; ผสฺสนิโรธา นุ โข, ภิกฺขเว, เวทนานิโรโธ, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? ‘‘ผสฺสนิโรธา, ภนฺเต, เวทนานิโรโธ; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ’’ติฯ ‘‘สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; สฬายตนนิโรธา นุ โข, ภิกฺขเว, ผสฺสนิโรโธ, โน วา , กถํ วา เอตฺถ โหตีติ? สฬายตนนิโรธา, ภนฺเต, ผสฺสนิโรโธ; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธ’’ติฯ ‘‘นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; นามรูปนิโรธา นุ โข, ภิกฺขเว, สฬายตนนิโรโธ, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? ‘‘นามรูปนิโรธา, ภนฺเต, สฬายตนนิโรโธ; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ’’ติฯ ‘‘วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; วิญฺญาณนิโรธา นุ โข, ภิกฺขเว, นามรูปนิโรโธ, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? ‘‘วิญฺญาณนิโรธา, ภนฺเต, นามรูปนิโรโธ; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ’’ติฯ ‘‘สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ; สงฺขารนิโรธา นุ โข, ภิกฺขเว, วิญฺญาณนิโรโธ, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? ‘‘สงฺขารนิโรธา, ภนฺเต , วิญฺญาณนิโรโธ; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ’’ติฯ ‘‘อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ

วุตฺตํ; อวิชฺชานิโรธา นุ โข, ภิกฺขเว, สงฺขารนิโรโธ, โน วา, กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ? ‘‘อวิชฺชานิโรธา, ภนฺเต, สงฺขารนิโรโธ; เอวํ โน เอตฺถ โหติ – อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ’’ติฯ

๔๐๖. ‘‘สาธุ, ภิกฺขเวฯ อิติ โข, ภิกฺขเว, ตุเมฺหปิ เอวํ วเทถ, อหมฺปิ เอวํ วทามิ – อิมสฺมึ อสติ อิทํ น โหติ, อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติ, ยทิทํ – อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ, สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ, วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ, นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ, สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธ, ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ, เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธ, ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ, อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ, ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ

๔๐๗. ‘‘อปิ นุ ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา ปุพฺพนฺตํ วา ปฏิธาเวยฺยาถ – ‘อเหสุมฺห นุ โข มยํ อตีตมทฺธานํ, นนุ โข อเหสุมฺห อตีตมทฺธานํ, กึ นุ โข อเหสุมฺห อตีตมทฺธานํ, กถํ นุ โข อเหสุมฺห อตีตมทฺธานํ, กึ หุตฺวา กึ อเหสุมฺห นุ โข มยํ อตีตมทฺธาน’’’นฺติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘อปิ นุ ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา อปรนฺตํ วา ปฏิธาเวยฺยาถ – ภวิสฺสาม นุ โข มยํ อนาคตมทฺธานํ, นนุ โข ภวิสฺสาม อนาคตมทฺธานํ, กึ นุ โข ภวิสฺสาม อนาคตมทฺธานํ, กถํ นุ โข ภวิสฺสาม อนาคตมทฺธานํ, กึ หุตฺวา กึ ภวิสฺสาม นุ โข มยํ อนาคตมทฺธาน’’นฺติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘อปิ นุ ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา เอตรหิ วา ปจฺจุปฺปนฺนมทฺธานํ อชฺฌตฺตํ กถํกถี อสฺสถ – อหํ นุ โขสฺมิ, โน นุ โขสฺมิ, กึ นุ โขสฺมิ, กถํ นุ โขสฺมิ, อยํ นุ โข สตฺโต กุโต อาคโต, โส กุหึคามี ภวิสฺสตี’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘อปิ นุ ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา เอวํ วเทยฺยาถ – สตฺถา โน ครุ, สตฺถุคารเวน จ มยํ เอวํ วเทมา’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘อปิ นุ ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา เอวํ วเทยฺยาถ – สมโณ เอวมาห, สมณา จ นาม มยํ เอวํ วเทมา’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘อปิ นุ ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา อญฺญํ สตฺถารํ อุทฺทิเสยฺยาถา’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

“อปิ นุ ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา ยานิ ตานิ ปุถุสมณพฺราหฺมณานํ วตโกตูหลมงฺคลานิ ตานิ สารโต ปจฺจาคจฺเฉยฺยาถา’’ติ?

“โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

“นนุ, ภิกฺขเว, ยเทว ตุมฺหากํ สามํ ญาตํ สามํ ทิฏฺฐํ สามํ วิทิตํ, ตเทว ตุเมฺห วเทถา’’ติฯ

“เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

“สาธุ, ภิกฺขเว, อุปนีตา โข เม ตุเมฺห, ภิกฺขเว, อิมินา สนฺทิฏฺฐิเกน ธมฺเมน อกาลิเกน เอหิปสฺสิเกน โอปเนยฺยิเกน ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺเพน วิญฺญูหิฯ สนฺทิฏฺฐิโก อยํ, ภิกฺขเว, ธมฺโม อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ – อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺต’’นฺติฯ

๔๐๘. “ติณฺณํ โข ปน, ภิกฺขเว, สนฺนิปาตา คพฺภสฺสาวกฺกนฺติ โหติฯ อิธ มาตาปิตโร จ สนฺนิปติตา โหนฺติ, มาตา จ น อุตุนี โหติ, คนฺธพฺโพ จ น ปจฺจุปฏฺฐิโต โหติ, เนว ตาว คพฺภสฺสาวกฺกนฺติ โหติฯ อิธ มาตาปิตโร จ สนฺนิปติตา โหนฺติ, มาตา จ อุตุนี โหติ, คนฺธพฺโพ จ น ปจฺจุปฏฺฐิโต โหติ, เนว ตาว คพฺภสฺสาวกฺกนฺติ โหติฯ ยโต จ โข, ภิกฺขเว, มาตาปิตโร จ สนฺนิปติตา โหนฺติ, มาตา จ อุตุนี โหติ, คนฺธพฺโพ จ ปจฺจุปฏฺฐิโต โหติ – เอวํ ติณฺณํ สนฺนิปาตา คพฺภสฺสาวกฺกนฺติ โหติฯ ตเมนํ, ภิกฺขเว, มาตา นว วา ทส วา มาเส คพฺภํ กุจฺฉินา ปริหรติ มหตา สํสเยน ครุภารํ [ครุมฺภารํ (สี. ปี.)]ฯ ตเมนํ, ภิกฺขเว, มาตา นวนฺนํ วา ทสนฺนํ วา มาสานํ อจฺจเยน วิชายติ มหตา สํสเยน ครุภารํฯ ตเมนํ ชาตํ สมานํ สเกน โลหิเตน โปเสติฯ โลหิตเญฺหตํ, ภิกฺขเว, อริยสฺส วินเย ยทิทํ มาตุถญฺญํฯ ส โข โส, ภิกฺขเว, กุมาโร วุฑฺฒิมนฺวาย อินฺทฺริยานํ ปริปากมนฺวาย ยานิ ตานิ กุมารกานํ กีฬาปนกานิ เตหิ กีฬติ, เสยฺยถิทํ – วงฺกกํ ฆฏิกํ โมกฺขจิกํ จิงฺคุลกํ ปตฺตาฬฺหกํ รถกํ ธนุกํฯ ส โข โส, ภิกฺขเว, กุมาโร วุฑฺฒิมนฺวาย อินฺทฺริยานํ ปริปากมนฺวาย ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรติ – จกฺขุวิเญฺญยฺเยหิ รูเปหิ อิเฏฺฐหิ กนฺเตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสํหิเตหิ รชนีเยหิ, โสตวิเญฺญยฺเยหิ สเทฺทหิ… ฆานวิเญฺญยฺเยหิ คเนฺธหิ… ชิวฺหาวิเญฺญยฺเยหิ รเสหิ… กายวิเญฺญยฺเยหิ โผฏฺฐเพฺพหิ อิเฏฺฐหิ กนฺเตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสํหิเตหิ รชนีเยหิฯ

๔๐๙. “โส จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา ปิยรูเป รูเป สารชฺชติ, อปฺปิยรูเป รูเป พฺยาปชฺชติ, อนุปฏฺฐิตกายสติ จ วิหรติ ปริตฺตเจตโสฯ ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ – ยตฺถสฺส เต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ โส เอวํ อนุโรธวิโรธํ สมาปนฺโน ยํ กิญฺจิ เวทนํ เวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, โส ตํ เวทนํ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ ตสฺส ตํ เวทนํ อภินนฺทโต อภิวทโต อโชฺฌสาย ติฏฺฐโต อุปฺปชฺชติ นนฺที ฯ ยา เวทนาสุ นนฺที ตทุปาทานํ, ตสฺสุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา…เป.… ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา…เป.… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา…เป.… กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา…เป.… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย ปิยรูเป ธเมฺม สารชฺชติ, อปฺปิยรูเป ธเมฺม พฺยาปชฺชติ, อนุปฏฺฐิตกายสติ จ วิหรติ ปริตฺตเจตโสฯ ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ – ยตฺถสฺส เต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ โส เอวํ อนุโรธวิโรธํ สมาปนฺโน ยํ กิญฺจิ เวทนํ เวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, โส ตํ เวทนํ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ ตสฺส ตํ เวทนํ อภินนฺทโต อภิวทโต อโชฺฌสาย

ติฏฺฐโต อุปฺปชฺชติ นนฺทีฯ ยา เวทนาสุ นนฺที ตทุปาทานํ, ตสฺสุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ

๔๑๐. ‘‘อิธ, ภิกฺขเว, ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาฯ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณิํ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติฯ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ; เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ ตํ ธมฺมํ สุณาติ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อญฺญตรสฺมิํ วา กุเล ปจฺจาชาโตฯ โส ตํ ธมฺมํ สุตฺวา ตถาคเต สทฺธํ ปฏิลภติฯ โส เตน สทฺธาปฏิลาเภน สมนฺนาคโต อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ, อพฺโภกาโส ปพฺพชฺชาฯ นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํฯ ยํนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา, กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา, อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย’’’นฺติฯ โส อปเรน สมเยน อปฺปํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย, มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย, อปฺปํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย, มหนฺตํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย, เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา, กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา, อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติฯ

๔๑๑. ‘‘โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปนฺโน ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ ลชฺชี ทยาปนฺโน สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติฯ

‘‘อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺขี อเถเนน สุจิภูเตน อตฺตนา วิหรติฯ

‘‘อพฺรหฺมจริยํ ปหาย พฺรหฺมจารี โหติ, อาราจารี วิรโต เมถุนา คามธมฺมาฯ

‘‘มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, สจฺจวาที สจฺจสนฺโธ เถโต ปจฺจยิโก อวิสํวาทโก โลกสฺสฯ

‘‘ปิสุณํ วาจํ ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ – อิโต สุตฺวา น อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสํ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา น อิเมสํ อกฺขาตา อมูสํ เภทายฯ อิติ ภินฺนานํ วา สนฺธาตา, สหิตานํ วา อนุปฺปทาตา สมคฺคาราโม สมคฺครโต สมคฺคนนฺที, สมคฺคกรณิํ วาจํ ภาสิตา โหติฯ

‘‘ผรุสํ วาจํ ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ – ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนียา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา ตถารูปิํ วาจํ ภาสิตา โหติฯ

‘‘สมฺผปฺปลาปํ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที, นิธานวติํ วาจํ ภาสิตา กาเลน, สาปเทสํ ปริยนฺตวติํ อตฺถสํหิตํฯ

‘‘โส พีชคามภูตคามสมารมฺภา ปฏิวิรโต โหติ, เอกภตฺติโก โหติ รตฺตูปรโต, วิรโต วิกาลโภชนาฯ นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา ปฏิวิรโต โหติ, มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติ, อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรโต โหติ, ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ, อามกธญฺญปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ, อามกมํสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ, อิตฺถิกุมาริกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ, ทาสิทาสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ, อเชฬกปฏิคฺ

คหณา ปฏิวิรโต โหติ, กุกฺกุฏสูกรปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ, หตฺถิควาสฺสวฬวปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ, เขตฺตวตฺถุปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ, ทูเตยฺยปหิณคมนานุโยคา ปฏิวิรโต โหติ, กยวิกฺกยา ปฏิวิรโต โหติ, ตุลากูฏกํสกูฏมานกูฏา ปฏิวิรโต โหติ, อุโกฺกฏนวญฺจน-นิกติ-สาจิโยคา ปฏิวิรโต โหติ, เฉทน-วธพนฺธนวิปราโมส-อาโลป-สหสาการา ปฏิวิรโต โหติ [ปสฺส ม. นิ. ๑.๒๙๓ จูฬหตฺถิปโทปเม]ฯ

“โส สนฺตุฏฺโฐ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตนฯ โส เยน เยเนว ปกฺกมติ สมาทาเยว ปกฺกมติ ฯ เสยฺยถาปิ นาม ปกฺขี สกุโณ เยน เยเนว เฑติ สปตฺตภาโรว เฑติ, เอวเมว ภิกฺขุ สนฺตุฏฺโฐ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน, กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตนฯ โส เยน เยเนว ปกฺกมติ สมาทาเยว ปกฺกมติฯ โส อิมินา อริเยน สีลกฺขเนฺธน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตํ อนวชฺชสุขํ ปฏิสํเวเทติฯ

“โส จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา…เป…. ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา…เป…. ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา…เป…. กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา…เป.… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยํ มนินฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ โส อิมินา อริเยน อินฺทฺริยสํวเรน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตํ อพฺยาเสกสุขํ ปฏิสํเวเทติฯ

“โส อภิกฺกเนฺต ปฏิกฺกเนฺต สมฺปชานการี โหติ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ , สมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี โหติ, สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี โหติ, อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี โหติ, อุจฺจารปสฺสาวกเมฺม สมฺปชานการี โหติ, คเต ฐิเต นิสิเนฺน สุเตฺต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี โหติฯ

๔๑๒. “โส อิมินา จ อริเยน สีลกฺขเนฺธน สมนฺนาคโต, (อิมาย จ อริยาย สนฺตุฏฺฐิยา สมนฺนาคโต) [ปสฺส ม. นิ. ๑.๒๙๖ จูฬหตฺถิปโทปเม], อิมินา จ อริเยน อินฺทฺริยสํวเรน สมนฺนาคโต, อิมินา จ อริเยน สติสมฺปชเญฺญน สมนฺนาคโต, วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชติ – อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อโพฺภกาสํ ปลาลปุญฺชํฯ โส ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกโนฺต นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา, อุชุํ กายํ ปณิธาย, ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ โส อภิชฺฌํ โลเก ปหาย วิคตาภิเชฺฌน เจตสา วิหรติ, อภิชฺฌาย จิตฺตํ ปริโสเธติ; พฺยาปาทปโทสํ ปหาย อพฺยาปนฺนจิโตฺต วิหรติ, สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี, พฺยาปาทปโทสา จิตฺตํ ปริโสเธติ; ถีนมิทฺธํ ปหาย วิคตถีนมิโทฺธ วิหรติ อาโลกสญฺญี, สโต สมฺปชาโน, ถีนมิทฺธา จิตฺตํ ปริโสเธติ; อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ปหาย อนุทฺธโต วิหรติ อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิโตฺต, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจา จิตฺตํ ปริโสเธติ; วิจิกิจฺฉํ ปหาย ติณฺณวิจิกิโจฺฉ วิหรติ อกถํกถี กุสเลสุ ธเมฺมสุ, วิจิกิจฺฉาย จิตฺตํ ปริโสเธติฯ

๔๑๓. “โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ, วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ…เป…. ตติยํ ฌานํ…เป…. จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ

๔๑๔. ‘‘โส จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา ปิยรูเป รูเป น สารชฺชติ, อปฺปิยรูเป รูเป น พฺยาปชฺชติ, อุปฏฺฐิตกายสติ จ วิหรติ อปฺปมาณเจตโสฯ ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ ปชานาติ – ยตฺถสฺส เต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ โส เอวํ อนุโรธวิโรธวิปฺปหีโน ยํ กิญฺจิ เวทนํ เวเทติ, สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, โส ตํ เวทนํ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ ตสฺส ตํ เวทนํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนโชฺฌสาย ติฏฺฐโต ยา เวทนาสุ นนฺที สา นิรุชฺฌติฯ ตสฺส นนฺทีนิโรธา อุปาทานนิโรโธ, อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ, ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา…เป.… ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา…เป.… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา…เป.… กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา…เป.… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย ปิยรูเป ธเมฺม น สารชฺชติ, อปฺปิยรูเป ธเมฺม น พฺยาปชฺชติ, อุปฏฺฐิตกายสติ จ วิหรติ อปฺปมาณเจตโส, ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ ปชานาติ – ยตฺถสฺส เต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ โส เอวํ อนุโรธวิโรธวิปฺปหีโน ยํ กิญฺจิ เวทนํ เวเทติ, สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, โส ตํ เวทนํ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ ตสฺส ตํ เวทนํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนโชฺฌสาย ติฏฺฐโต ยา เวทนาสุ นนฺที สา นิรุชฺฌติฯ ตสฺส นนฺทีนิโรธา อุปาทานนิโรโธ, อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ, ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ อิมํ โข เม ตุเมฺห, ภิกฺขเว, สํขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺตึ ธาเรถ, สาตึ ปน ภิกฺขุํ เกวฏฺฏปุตฺตํ มหาตณฺหาชาลตณฺหาสงฺฆาฏปฺปฏิมุกฺก’’นฺติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

มหาตณฺหาสงฺขยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ อฏฺฐมํฯ

๙. มหาอสฺสปุรสุตฺตํ

๔๑๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา องฺเคสุ วิหรติ อสฺสปุรํ นาม องฺคานํ นิคโมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทเนฺต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘สมณา สมณาติ โว, ภิกฺขเว, ชโน สญฺชานาติฯ ตุเมฺห จ ปน ‘เก ตุเมฺห’ติ ปุฏฺฐา สมานา ‘สมณามฺหา’ติ ปฏิชานาถ; เตสํ โว, ภิกฺขเว, เอวํสมญฺญานํ สตํ เอวํปฏิญฺญานํ สตํ ‘เย ธมฺมา สมณกรณา จ พฺราหฺมณกรณา จ เต ธเมฺม สมาทาย วตฺติสฺสาม, เอวํ โน อยํ อมฺหากํ สมญฺญา จ สจฺจา ภวิสฺสติ ปฏิญฺญา จ ภูตาฯ เยสญฺจ มยํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปริภุญฺชาม, เตสํ เต การา อเมฺหสุ มหปฺผลา ภวิสฺสนฺติ มหานิสํสา, อมฺหากเญฺจวายํ ปพฺพชฺชา อวญฺฌา ภวิสฺสติ สผลา สอุทฺรยา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ

๔๑๖. ‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, ธมฺมา สมณกรณา จ พฺราหฺมณกรณา จ? ‘หิโรตฺตเปฺปน สมนฺนาคตา ภวิสฺสามา’ติ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ สิยา โข ปน, ภิกฺขเว, ตุมฺหากํ เอวมสฺส – ‘หิโรตฺตเปฺปนมฺห สมนฺนาคตา , อลเมตฺตาวตา กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปโตฺต โน สามญฺญโตฺถ, นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตริํ กรณีย’นฺติ ตาวตเกเนว ตุฏฺฐิํ อาปชฺเชยฺยาถฯ อาโรจยามิ โว, ภิกฺขเว , ปฏิเวทยามิ โว, ภิกฺขเว – ‘มา โว สามญฺญตฺถิกานํ สตํ สามญฺญโตฺถ ปริหายิ, สติ อุตฺตริํ กรณีเย’ฯ

๔๑๗. “กิญฺจ, ภิกฺขเว, อุตฺตริํ กรณียํ? ‘ปริสุโทฺธ โน กายสมาจาโร ภวิสฺสติ อุตฺตาโน วิวโฏ น จ ฉิทฺทวา สํวุโต จฯ ตาย จ ปน ปริสุทฺธกายสมาจารตาย เนวตฺตานุกฺกํเสสฺสาม น ปรํ วเมฺภสฺสามา’ติ [เนวตฺตานุกฺกํสิสฺสาม น ปรํ วมฺภิสฺสามาติ (สพฺพตฺถ)] เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ สิยา โข ปน, ภิกฺขเว, ตุมฺหากํ เอวมสฺส – ‘หิโรตฺตเปฺปนมฺห สมนฺนาคตา, ปริสุโทฺธ โน กายสมาจาโร; อลเมตฺตาวตา กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปโตฺต โน สามญฺญโตฺถ, นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตริํ กรณีย’นฺติ ตาวตเกเนว ตุฎฺฐิํ อาปเชฺชยฺยาถฯ อาโรจยามิ โว, ภิกฺขเว, ปฎิเวทยามิ โว, ภิกฺขเว – ‘มา โว สามญฺญตฺถิกานํ สตํ สามญฺญโตฺถ ปริหายิ, สติ อุตฺตริํ กรณีเย’ฯ

๔๑๘. “กิญฺจ, ภิกฺขเว, อุตฺตริํ กรณียํ? ‘ปริสุโทฺธ โน วจีสมาจาโร ภวิสฺสติ อุตฺตาโน วิวโฎ น จ ฉิทฺทวา สํวุโต จฯ ตาย จ ปน ปริสุทฺธวจีสมาจารตาย เนวตฺตานุกฺกํเสสฺสาม น ปรํ วเมฺภสฺสามา’ติ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ สิยา โข ปน, ภิกฺขเว, ตุมฺหากํ เอวมสฺส – ‘หิโรตฺตเปฺปนมฺห สมนฺนาคตา, ปริสุโทฺธ โน กายสมาจาโร, ปริสุโทฺธ วจีสมาจาโร; อลเมตฺตาวตา กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปโตฺต โน สามญฺญโตฺถ, นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตริํ กรณีย’นฺติ ตาวตเกเนว ตุฎฺฐิํ อาปเชฺชยฺยาถฯ อาโรจยามิ โว , ภิกฺขเว, ปฎิเวทยามิ โว, ภิกฺขเว – ‘มา โว สามญฺญตฺถิกานํ สตํ สามญฺญโตฺถ ปริหายิ, สติ อุตฺตริํ กรณีเย’ฯ

๔๑๙. “กิญฺจ, ภิกฺขเว, อุตฺตริํ กรณียํ? ‘ปริสุโทฺธ โน มโนสมาจาโร ภวิสฺสติ อุตฺตาโน วิวโฎ น จ ฉิทฺทวา สํวุโต จฯ ตาย จ ปน ปริสุทฺธมโนสมาจารตาย เนวตฺตานุกฺกํเสสฺสาม น ปรํ วเมฺภสฺสามา’ติ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ สิยา โข ปน, ภิกฺขเว, ตุมฺหากํ เอวมสฺส – ‘หิโรตฺตเปฺปนมฺห สมนฺนาคตา, ปริสุโทฺธ โน กายสมาจาโร, ปริสุโทฺธ วจีสมาจาโร, ปริสุโทฺธ มโนสมาจาโร; อลเมตฺตาวตา กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปโตฺต โน สามญฺญโตฺถ, นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตริํ กรณีย’นฺติ ตาวตเกเนว ตุฎฺฐิํ อาปเชฺชยฺยาถฯ อาโรจยามิ โว, ภิกฺขเว, ปฎิเวทยามิ โว, ภิกฺขเว – ‘มา โว สามญฺญตฺถิกานํ สตํ สามญฺญโตฺถ ปริหายิ, สติ อุตฺตริํ กรณีเย’ฯ

๔๒๐. “กิญฺจ, ภิกฺขเว, อุตฺตริํ กรณียํ? ‘ปริสุโทฺธ โน อาชีโว ภวิสฺสติ อุตฺตาโน วิวโฎ น จ ฉิทฺทวา สํวุโต จฯ ตาย จ ปน ปริสุทฺธาชีวตาย เนวตฺตานุกฺกํเสสฺสาม น ปรํ วเมฺภสฺสามา’ติ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ สิยา โข ปน, ภิกฺขเว, ตุมฺหากํ เอวมสฺส – ‘หิโรตฺตเปฺปนมฺห สมนฺนาคตา, ปริสุโทฺธ โน กายสมาจาโร, ปริสุโทฺธ วจีสมาจาโร, ปริสุโทฺธ มโนสมาจาโร, ปริสุโทฺธ อาชีโว; อลเมตฺตาวตา กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปโตฺต โน สามญฺญโตฺถ , นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตริํ กรณีย’นฺติ ตาวตเกเนว ตุฎฺฐิํ อาปเชฺชยฺยาถฯ อาโรจยามิ โว, ภิกฺขเว, ปฎิเวทยามิ โว, ภิกฺขเว – ‘มา โว สามญฺญตฺถิกานํ สตํ สามญฺญโตฺถ ปริหายิ, สติ อุตฺตริํ กรณีเย’ฯ

๔๒๑. “กิญฺจ, ภิกฺขเว, อุตฺตริํ กรณียํ? ‘อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารา ภวิสฺสาม; จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ, ตสฺส สํวราย ปฎิปชฺชิสฺสาม, รกฺขิสฺสาม จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชิสฺสามฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา…เป…. ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา…เป…. ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา…เป…. กาเยน โผฎฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา…เป…. มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ, ตสฺส สํวราย ปฎิปชฺชิสฺสาม, รกฺขิสฺสาม มนินฺทฺริยํ, มนินฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชิสฺสามา’ติ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ สิยา โข ปน, ภิกฺขเว, ตุมฺหากํ เอวมสฺส – ‘หิโรตฺตเปฺปนมฺห สมนฺนาคตา, ปริสุโทฺธ โน กาย

สมาจาโร, ปริสุทฺโธ วจีสมาจาโร, ปริสุทฺโธ มโนสมาจาโร, ปริสุทฺโธ อาชีโว, อินฺทฺริเยสุมฺห คุตฺตทฺวารา; อลเมตฺตาวตา กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปตฺโต โน สามญฺญตฺโถ, นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตริํ กรณีย'นฺติ ตาวตเกเนว ตุฏฺฐิํ อาปชฺเชยฺยาถฯ อาโรจยามิ โว, ภิกฺขเว, ปฏิเวทยามิ โว, ภิกฺขเว – 'มา โว สามญฺญตฺถิกานํ สตํ สามญฺญตฺโถ ปริหายิ, สติ อุตฺตริํ กรณีเย'ฯ

๔๒๒. ''กิญฺจ, ภิกฺขเว, อุตฺตริํ กรณียํ? 'โภชเน มตฺตญฺญุโน ภวิสฺสาม, ปฏิสงฺขา โยนิโส อาหารํ อาหริสฺสาม, เนว ทวาย น มทาย น มณฺฑนาย น วิภูสนาย ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย, วิหิํสูปรติยา, พฺรหฺมจริยานุคฺคหาย, อิติ ปุราณญฺจ เวทนํ ปฏิหงฺขาม นวญฺจ เวทนํ น อุปฺปาเทสฺสาม, ยาตฺรา จ โน ภวิสฺสติ, อนวชฺชตา จ, ผาสุ วิหาโร จา'ติ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ สิยา โข ปน, ภิกฺขเว, ตุมฺหากํ เอวมสฺส – 'หิโรตฺตปฺเปนมฺห สมนฺนาคตา, ปริสุทฺโธ โน กายสมาจาโร, ปริสุทฺโธ วจีสมาจาโร, ปริสุทฺโธ มโนสมาจาโร, ปริสุทฺโธ อาชีโว, อินฺทฺริเยสุมฺห คุตฺตทฺวารา, โภชเน มตฺตญฺญุโน; อลเมตฺตาวตา กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปตฺโต โน สามญฺญตฺโถ, นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตริํ กรณีย'นฺติ ตาวตเกเนว ตุฏฺฐิํ อาปชฺเชยฺยาถฯ อาโรจยามิ โว, ภิกฺขเว, ปฏิเวทยามิ โว, ภิกฺขเว – 'มา โว, สามญฺญตฺถิกานํ สตํ สามญฺญตฺโถ ปริหายิ สติ อุตฺตริํ กรณีเย'ฯ

๔๒๓. ''กิญฺจ , ภิกฺขเว, อุตฺตริํ กรณียํ? 'ชาคริยํ อนุยุตฺตา ภวิสฺสาม, ทิวสํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธสฺสามฯ รตฺติยา ปฐมํ ยามํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธสฺสามฯ รตฺติยา มชฺฌิมํ ยามํ ทกฺขิเณน ปสฺเสน สีหเสยฺยํ กปฺเปสฺสาม ปาเท ปาทํ อจฺจาธาย, สโต สมฺปชาโน อุฏฺฐานสญฺญํ มนสิ กริตฺวาฯ รตฺติยา ปจฺฉิมํ ยามํ ปจฺจุฏฺฐาย จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธสฺสามา'ติ, เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ สิยา โข ปน, ภิกฺขเว, ตุมฺหากํ เอวมสฺส – 'หิโรตฺตปฺเปนมฺห สมนฺนาคตา, ปริสุทฺโธ โน กายสมาจาโร, ปริสุทฺโธ วจีสมาจาโร, ปริสุทฺโธ มโนสมาจาโร, ปริสุทฺโธ อาชีโว, อินฺทฺริเยสุมฺห คุตฺตทฺวารา, โภชเน มตฺตญฺญุโน, ชาคริยํ อนุยุตฺตา; อลเมตฺตาวตา กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปตฺโต โน สามญฺญตฺโถ, นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตริํ กรณีย'นฺติ, ตาวตเกเนว ตุฏฺฐิํ อาปชฺเชยฺยาถฯ อาโรจยามิ โว, ภิกฺขเว, ปฏิเวทยามิ โว, ภิกฺขเว – 'มา โว, สามญฺญตฺถิกานํ สตํ สามญฺญตฺโถ ปริหายิ สติ อุตฺตริํ กรณีเย'ฯ

๔๒๔. ''กิญฺจ, ภิกฺขเว, อุตฺตริํ กรณียํ? 'สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคตา ภวิสฺสาม, อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี, สมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี, สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี, อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี, อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี, คเต ฐิเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี'ติ, เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ สิยา โข ปน, ภิกฺขเว, ตุมฺหากํ เอวมสฺส – 'หิโรตฺตปฺเปนมฺห สมนฺนาคตา, ปริสุทฺโธ โน กายสมาจาโร, ปริสุทฺโธ วจีสมาจาโร, ปริสุทฺโธ มโนสมาจาโร, ปริสุทฺโธ อาชีโว, อินฺทฺริเยสุมฺห คุตฺตทฺวารา, โภชเน มตฺตญฺญุโน, ชาคริยํ อนุยุตฺตา, สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคตา; อลเมตฺตาวตา กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปตฺโต โน สามญฺญตฺโถ, นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตริํ กรณีย'นฺติ ตาวตเกเนว ตุฏฺฐิํ อาปชฺเชยฺยาถฯ อาโรจยามิ โว, ภิกฺขเว, ปฏิเวทยามิ โว, ภิกฺขเว – 'มา โว, สามญฺญตฺถิกานํ สตํ สามญฺญตฺโถ ปริหายิ สติ อุตฺตริํ กรณีเย'ฯ

๔๒๕. ''กิญฺจ, ภิกฺขเว, อุตฺตริํ กรณียํ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชติ – อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปฺปตฺถํ อพฺโภกาสํ ปลาลปุญฺชํฯ โส

ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา, อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ โส อภิชฺฌํ โลเก ปหาย วิคตาภิชฺเฌน เจตสา วิหรติ, อภิชฺฌาย จิตฺตํ ปริโสเธติ; พฺยาปาทปโทสํ ปหาย อพฺยาปนฺนจิตฺโต วิหรติ, สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี , พฺยาปาทปโทสา จิตฺตํ ปริโสเธติ; ถีนมิทฺธํ ปหาย วิคตถีนมิทฺโธ วิหรติ, อาโลกสญฺญี สโต สมฺปชาโน, ถีนมิทฺธา จิตฺตํ ปริโสเธติ; อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ปหาย อนุทฺธโต วิหรติ , อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิตฺโต, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจา จิตฺตํ ปริโสเธติ; วิจิกิจฺฉํ ปหาย ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิหรติ, อกถํกถี กุสเลสุ ธมฺเมสุ, วิจิกิจฺฉาย จิตฺตํ ปริโสเธติฯ

๔๒๖. ‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ปุริโส อิณํ อาทาย กมฺมนฺเต ปโยเชยฺยฯ ตสฺส เต กมฺมนฺตา สมิชฺเฌยฺยุํ [สมฺปชฺเชยฺยุํ (สฺยา. กํ. ก.)]ฯ โส ยานิ จ โปราณานิ อิณมูลานิ ตานิ จ พฺยนฺตี [พฺยนฺตึ (ก.), พฺยนฺติ (ปี.)] กเรยฺย, สิยา จสฺส อุตฺตริํ อวสิฏฺฐํ ทารภรณายฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘อหํ โข ปุพฺเพ อิณํ อาทาย กมฺมนฺเต ปโยเชสึ, ตสฺส เม เต กมฺมนฺตา สมิชฺฌึสุฯ โสหํ ยานิ จ โปราณานิ อิณมูลานิ ตานิ จ พฺยนฺตี อกาสึ, อตฺถิ จ เม อุตฺตริํ อวสิฏฺฐํ ทารภรณายา’ติฯ โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปาโมชฺชํ, อธิคจฺเฉยฺย โสมนสฺสํฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส อาพาธิโก อสฺส ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, ภตฺตญฺจสฺส นจฺฉาเทยฺย, น จสฺส กาเย พลมตฺตาฯ โส อปเรน สมเยน ตมฺหา อาพาธา มุจฺเจยฺย, ภตฺตญฺจสฺส ฉาเทยฺย, สิยา จสฺส กาเย พลมตฺตาฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘อหํ โข ปุพฺเพ อาพาธิโก อโหสึ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, ภตฺตญฺจ เม นจฺฉาเทสิ, น จ เม อาสิ กาเย พลมตฺตา, โสมฺหิ เอตรหิ ตมฺหา อาพาธา มุตฺโต, ภตฺตญฺจ เม ฉาเทติ, อตฺถิ จ เม กาเย พลมตฺตา’ติฯ โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปาโมชฺชํ, อธิคจฺเฉยฺย โสมนสฺสํฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส พนฺธนาคาเร พทฺโธ อสฺสฯ โส อปเรน สมเยน ตมฺหา พนฺธนา มุจฺเจยฺย โสตฺถินา อพฺภเยน [อพฺยเยน (สี. ปี.)], น จสฺส กิญฺจิ โภคานํ วโยฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘อหํ โข ปุพฺเพ พนฺธนาคาเร พทฺโธ อโหสึ, โสมฺหิ เอตรหิ ตมฺหา พนฺธนา มุตฺโต, โสตฺถินา อพฺภเยน, นตฺถิ จ เม กิญฺจิ โภคานํ วโย’ติฯ โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปาโมชฺชํ, อธิคจฺเฉยฺย โสมนสฺสํฯ

‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ปุริโส ทาโส อสฺส อนตฺตาธีโน ปราธีโน น เยนกามํคโมฯ โส อปเรน สมเยน ตมฺหา ทาสพฺยา มุจฺเจยฺย อตฺตาธีโน อปราธีโน ภุชิสฺโส เยนกามํคโมฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘อหํ โข ปุพฺเพ ทาโส อโหสึ อนตฺตาธีโน ปราธีโน น เยนกามํคโม, โสมฺหิ เอตรหิ ตมฺหา ทาสพฺยา มุตฺโต อตฺตาธีโน อปราธีโน ภุชิสฺโส เยนกามํคโม’ติฯ โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปาโมชฺชํ, อธิคจฺเฉยฺย โสมนสฺสํฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส สธโน สโภโค กนฺตารทฺธานมคฺคํ ปฏิปชฺเชยฺย [สีลกฺขนฺธวคฺคปาฬิยา กิญฺจิ วิสทิสํ]ฯ โส อปเรน สมเยน ตมฺหา กนฺตารา นิตฺถเรยฺย โสตฺถินา อพฺภเยน, น จสฺส กิญฺจิ โภคานํ วโยฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘อหํ โข ปุพฺเพ สธโน สโภโค กนฺตารทฺธานมคฺคํ ปฏิปชฺชึฯ โสมฺหิ เอตรหิ ตมฺหา กนฺตารา นิตฺถิโณฺณ โสตฺถินา อพฺภเยน, นตฺถิ จ เม กิญฺจิ โภคานํ วโย’ติฯ โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปาโมชฺชํ, อธิคจฺเฉยฺย โสมนสฺสํฯ

‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยถา อิณํ ยถา โรคํ ยถา พนฺธนาคารํ ยถา ทาสพฺยํ ยถา กนฺตารทฺธานมคฺคํ, อิเม ปญฺจ นีวรเณ อปฺปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว,

อาณณฺยํ ยถา อาโรคฺยํ ยถา พนฺธนาโมกฺขํ ยถา ภุชิสฺสํ ยถา เขมนฺตภูมิํ; เอวเมว ภิกฺขุ อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสติฯ

๔๒๗. ‘‘โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ, วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ, สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส อิมเมว กายํ วิเวกเชน ปีติสุเขน อภิสเนฺทติ ปริสเนฺทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส วิเวกเชน ปีติสุเขน อปฺผุฏํ โหติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ทโกฺข นฺหาปโก [นหาปโก (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] วา นฺหาปกเนฺตวาสี วา กํสถาเล นฺหานียจุณฺณานิ [นหานีย จุณฺณานิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อากิริตฺวา อุทเกน ปริโปฺผสกํ ปริโปฺผสกํ สเนฺนยฺยฯ สายํ นฺหานียปิณฺฑิ เสฺนหานุคตา เสฺนหปเรตา สนฺตรพาหิรา, ผุฏา เสฺนเหน น จ ปคฺฆริณีฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อิมเมว กายํ วิเวกเชน ปีติสุเขน อภิสเนฺทติ ปริสเนฺทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส วิเวกเชน ปีติสุเขน อปฺผุฏํ โหติฯ

๔๒๘. ‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส อิมเมว กายํ สมาธิเชน ปีติสุเขน อภิสเนฺทติ ปริสเนฺทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส สมาธิเชน ปีติสุเขน อปฺผุฏํ โหติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อุทกรหโท อุพฺภิโททโก [อุพฺภิโตทโก (ก.)]ฯ ตสฺส เนวสฺส ปุรตฺถิมาย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ, น ปจฺฉิมาย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ, น อุตฺตราย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ, น ทกฺขิณาย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ, เทโว จ น กาเลน กาลํ สมฺมาธารํ อนุปฺปเวเจฺฉยฺยฯ อถ โข ตมฺหาว อุทกรหทา สีตา วาริธารา อุพฺภิชฺชิตฺวา ตเมว อุทกรหทํ สีเตน วารินา อภิสเนฺทยฺย ปริสเนฺทยฺย ปริปูเรยฺย ปริปฺผเรยฺย, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต อุทกรหทสฺส สีเตน วารินา อปฺผุฏํ อสฺสฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อิมเมว กายํ สมาธิเชน ปีติสุเขน อภิสเนฺทติ ปริสเนฺทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส สมาธิเชน ปีติสุเขน อปฺผุฏํ โหติฯ

๔๒๙. ‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ, สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ, ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส อิมเมว กายํ นิปฺปีติเกน สุเขน อภิสเนฺทติ ปริสเนฺทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส นิปฺปีติเกน สุเขน อปฺผุฏํ โหติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อุปฺปลินิยํ วา ปทุมินิยํ วา ปุณฺฑรีกินิยํ วา อเปฺปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ อุทกานุคฺคตานิ อโนฺตนิมุคฺคโปสีนิ, ตานิ ยาว จคฺคา ยาว จ มูลา สีเตน วารินา อภิสนฺนานิ ปริสนฺนานิ ปริปูรานิ ปริปฺผุฏานิ, นาสฺส [น เนสํ (สี.)] กิญฺจิ สพฺพาวตํ อุปฺปลานํ วา ปทุมานํ วา ปุณฺฑรีกานํ วา สีเตน วารินา อปฺผุฏํ อสฺสฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อิมเมว กายํ นิปฺปีติเกน สุเขน อภิสเนฺทติ ปริสเนฺทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส นิปฺปีติเกน สุเขน อปฺผุฏํ โหติฯ

๔๓๐. ‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา, ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา, อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส อิมเมว กายํ ปริสุเทฺธน เจตสา ปริโยทาเตน ผริตฺวา นิสิโนฺน โหติ , นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส ปริสุเทฺธน เจตสา ปริโยทาเตน อปฺผุฏํ โหติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส โอทาเตน วเตฺถน สสีสํ ปารุเปตฺวา นิสิโนฺน อสฺส, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส โอทาเตน วเตฺถน อปฺผุฏํ อสฺสฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อิมเมว กายํ ปริสุเทฺธน เจตสา ปริโยทาเตน

ผริตฺวา นิสิโนฺน โหติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส ปริสุเทฺธน เจตสา ปริโยทาเตน อปฺผุฎํ โหติฯ

๔๓๑. ‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ, เทฺวปิ ชาติโย…เป.… อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส สกมฺหา คามา อญฺญํ คามํ คเจฺฉยฺย, ตมฺหาปิ คามา อญฺญํ คามํ คเจฺฉยฺย, โส ตมฺหา คามา สกํเยว คามํ ปจฺจาคเจฺฉยฺยฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘อหํ โข สกมฺหา คามา อมุํ คามํ อคจฺฉิํ [อคจฺฉิํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], ตตฺรปิ เอวํ อฎฺฐาสิํ เอวํ นิสีทิํ เอวํ อภาสิํ เอวํ ตุณฺหี อโหสิํ; ตมฺหาปิ คามา อมุํ คามํ อคจฺฉิํ, ตตฺรปิ เอวํ อฎฺฐาสิํ เอวํ นิสีทิํ เอวํ อภาสิํ เอวํ ตุณฺหี อโหสิํ; โสมฺหิ ตมฺหา คามา สกํเยว คามํ ปจฺจาคโต’ติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ เทฺวปิ ชาติโย…เป.… อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ

๔๓๒. ‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ, สุคเต ทุคฺคเต, ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติ…เป.… เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, เทฺว อคารา สทฺวารา [สนฺนทฺวารา (ก.)]ฯ ตตฺถ จกฺขุมา ปุริโส มเชฺฌ ฐิโต ปเสฺสยฺย มนุเสฺส เคหํ ปวิสเนฺตปิ นิกฺขมเนฺตปิ, อนุจงฺกมเนฺตปิ อนุวิจรเนฺตปิ ฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ, สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติ…เป.…ฯ

๔๓๓. ‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฎิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ‘อิเม อาสวา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฎิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ – ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปพฺพตสเงฺขเป อุทกรหโท อโจฺฉ วิปฺปสโนฺน อนาวิโลฯ ตตฺถ จกฺขุมา ปุริโส ตีเร ฐิโต ปเสฺสยฺย สิปฺปิสมฺพุกมฺปิ [สิปฺปิกสมฺพุกมฺปิ (สฺยา. กํ. ก.)] สกฺขรกถลมฺปิ มจฺฉคุมฺพมฺปิ, จรนฺตมฺปิ ติฎฺฐนฺตมฺปิฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘อยํ โข อุทกรหโท อโจฺฉ วิปฺปสโนฺน อนาวิโลฯ ตตฺริเม สิปฺปิสมฺพุกาปิ สกฺขรกถลาปิ มจฺฉคุมฺพาปิ จรนฺติปิ ติฎฺฐนฺติปีติ ฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ…เป.… นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติฯ

๔๓๔. ‘‘อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ‘สมโณ’ อิติปิ ‘พฺราหฺมโณ’อิติปิ ‘นฺหาตโก’อิติปิ ‘เวทคู’อิติปิ ‘โสตฺติโย’อิติปิ ‘อริโย’อิติปิ ‘อรหํ’อิติปิฯ กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมโณ โหติ? สมิตาสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา, สํกิเลสิกา, โปโนพฺภวิกา, สทรา, ทุกฺขวิปากา , อายติํ, ชาติชรามรณิยาฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมโณ โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ พฺราหฺมโณ โหติ? พาหิตาสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา , สํกิเลสิกา, โปโนพฺภวิกา, สทรา, ทุกฺขวิปากา, อายตึ, ชาติชรามรณิยาฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ พฺราหฺมโณ โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ นฺหาตโก [นหาตโก (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] โหติ? นฺหาตาสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา, สํกิเลสิกา, โปโนพฺภวิกา, สทรา, ทุกฺขวิปากา, อายตึ, ชาติชรามรณิยาฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ นฺหาตโก โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เวทคู โหติ? วิทิตาสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา, สํกิเลสิกา, โปโนพฺภวิกา, สทรา, ทุกฺขวิปากา, อายตึ, ชาติชรามรณิยาฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เวทคู โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โสตฺติโย โหติ? นิสฺสุตาสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา, สํกิเลสิกา, โปโนพฺภวิกา, สทรา, ทุกฺขวิปากา, อายตึ, ชาติชรามรณิยาฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โสตฺติโย โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อริโย โหติ ? อารกาสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา, สํกิเลสิกา, โปโนพฺภวิกา, สทรา, ทุกฺขวิปากา, อายตึ, ชาติชรามรณิยาฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อริโย โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรหํ โหติ? อารกาสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา, สํกิเลสิกา, โปโนพฺภวิกา, สทรา, ทุกฺขวิปากา, อายตึ, ชาติชรามรณิยาฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรหํ โหตี”ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

มหาอสฺสปุรสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ นวมํฯ

๑๐. จูฬอสฺสปุรสุตฺตํ

๔๓๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา องฺเคสุ วิหรติ อสฺสปุรํ นาม องฺคานํ นิคโมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “ภิกฺขโว”ติฯ “ภทเนฺต”ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ – “สมณา สมณาติ โว, ภิกฺขเว, ชโน สญฺชานาติฯ ตุเมฺห จ ปน ‘เก ตุเมฺห’ติ ปุฏฺฐา สมานา ‘สมณามฺหา’ติ ปฏิชานาถฯ เตสํ โว, ภิกฺขเว, เอวํสมญฺญานํ สตํ เอวํปฏิญฺญานํ สตํ – ‘ยา สมณสามีจิปฺปฏิปทา ตํ ปฏิปชฺชิสฺสาม; เอวํ โน อยํ อมฺหากํ สมญฺญา จ สจฺจา ภวิสฺสติ ปฏิญฺญา จ ภูตา; เยสญฺจ มยํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปริภุญฺชาม, เตสํ เต การา อเมฺหสุ มหปฺผลา ภวิสฺสนฺติ มหานิสํสา, อมฺหากเญฺจวายํ ปพฺพชฺชา อวญฺฌา ภวิสฺสติ สผลา สอุทฺรยา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพํฯ

๔๓๖. “กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น สมณสามีจิปฺปฏิปทํ ปฏิปโนฺน โหติ? ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อภิชฺฌาลุสฺส อภิชฺฌา อปฺปหีนา โหติ, พฺยาปนฺนจิตฺตสฺส พฺยาปาโท อปฺปหีโน โหติ, โกธนสฺส โกโธ อปฺปหีโน โหติ, อุปนาหิสฺส อุปนาโห อปฺปหีโน โหติ, มกฺขิสฺส มโกฺข อปฺปหีโน โหติ, ปฬาสิสฺส ปฬาโส อปฺปหีโน โหติ, อิสฺสุกิสฺส อิสฺสา อปฺปหีนา โหติ, มจฺฉริสฺส มจฺฉริยํ อปฺปหีนํ โหติ , สฐสฺส สาเฐยฺยํ อปฺปหีนํ โหติ, มายาวิสฺส มายา อปฺปหีนา

โหติ, ปาปิจฺฉสฺส ปาปิกา อิจฺฉา อปฺปหีนา โหติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิ อปฺปหีนา โหติ – อิเมสํ โข อหํ, ภิกฺขเว, สมณมลานํ สมณโทสานํ สมณกสฏานํ อาปายิกานํ ฐานานํ ทุคฺคติเวทนิยานํ อปฺปหานา ‘น สมณสามีจิปฺปฏิปทํ ปฏิปนฺโน’ติ วทามิฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, มตชํ นาม อาวุธชาตํ อุภโตธารํ ปีตนิสิตํฯ ตทสฺส สงฺฆาฏิยา สมฺปารุตํ สมฺปลิเวฐิตํฯ ตถูปมาหํ, ภิกฺขเว, อิมสฺส ภิกฺขุโน ปพฺพชฺชํ วทามิฯ

๔๓๗. “นาหํ, ภิกฺขเว, สงฺฆาฏิกสฺส สงฺฆาฏิธารณมตฺเตน สามญฺญํ วทามิฯ นาหํ, ภิกฺขเว, อเจลกสฺส อเจลกมตฺเตน สามญฺญํ วทามิฯ นาหํ, ภิกฺขเว, รโชชลฺลิกสฺส รโชชลฺลิกมตฺเตน สามญฺญํ วทามิฯ นาหํ, ภิกฺขเว , อุทโกโรหกสฺส อุทโกโรหณมตฺเตน [อุทโกโรหกมตฺเตน (สี. ปี.)] สามญฺญํ วทามิฯ นาหํ, ภิกฺขเว, รุกฺขมูลิกสฺส รุกฺขมูลิกมตฺเตน สามญฺญํ วทามิฯ นาหํ, ภิกฺขเว, อโพฺภกาสิกสฺส อโพฺภกาสิกมตฺเตน สามญฺญํ วทามิฯ นาหํ, ภิกฺขเว, อุพฺภฏฺฐกสฺส อุพฺภฏฺฐกมตฺเตน สามญฺญํ วทามิฯ นาหํ, ภิกฺขเว, ปริยายภตฺติกสฺส ปริยายภตฺติกมตฺเตน สามญฺญํ วทามิฯ นาหํ, ภิกฺขเว, มนฺตชฺฌายกสฺส มนฺตชฺฌายกมตฺเตน สามญฺญํ วทามิฯ นาหํ, ภิกฺขเว, ชฏิลกสฺส ชฏาธารณมตฺเตน สามญฺญํ วทามิฯ

“สงฺฆาฏิกสฺส เจ, ภิกฺขเว, สงฺฆาฏิธารณมตฺเตน อภิชฺฌาลุสฺส อภิชฺฌา ปหีเยถ, พฺยาปนฺนจิตฺตสฺส พฺยาปาโท ปหีเยถ, โกธนสฺส โกโธ ปหีเยถ, อุปนาหิสฺส อุปนาโห ปหีเยถ, มกฺขิสฺส มกฺโข ปหีเยถ, ปฬาสิสฺส ปฬาโส ปหีเยถ, อิสฺสุกิสฺส อิสฺสา ปหีเยถ, มจฺฉริสฺส มจฺฉริยํ ปหีเยถ, สฐสฺส สาเฐยฺยํ ปหีเยถ, มายาวิสฺส มายา ปหีเยถ, ปาปิจฺฉสฺส ปาปิกา อิจฺฉา ปหีเยถ, มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปหีเยถ, ตเมนํ มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ชาตเมว นํ สงฺฆาฏิกํ กเรยฺยุํ, สงฺฆาฏิกตฺตเมว [สํฆาฏิกเตฺต เจว (ก.)] สมาทเปยฺยุํ – ‘เอหิ ตฺวํ, ภทฺรมุข, สงฺฆาฏิโก โหหิ, สงฺฆาฏิกสฺส เต สโต สงฺฆาฏิธารณมตฺเตน อภิชฺฌาลุสฺส อภิชฺฌา ปหียิสฺสติ, พฺยาปนฺนจิตฺตสฺส พฺยาปาโท ปหียิสฺสติ, โกธนสฺส โกโธ ปหียิสฺสติ, อุปนาหิสฺส อุปนาโห ปหียิสฺสติ, มกฺขิสฺส มกฺโข ปหียิสฺสติ, ปฬาสิสฺส ปฬาโส ปหียิสฺสติ, อิสฺสุกิสฺส อิสฺสา ปหียิสฺสติ, มจฺฉริสฺส มจฺฉริยํ ปหียิสฺสติ, สฐสฺส สาเฐยฺยํ ปหียิสฺสติ, มายาวิสฺส มายา ปหียิสฺสติ, ปาปิจฺฉสฺส ปาปิกา อิจฺฉา ปหียิสฺสติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปหียิสฺสตี’ติฯ ยสฺมา จ โข อหํ, ภิกฺขเว, สงฺฆาฏิกมฺปิ อิเธกจฺจํ ปสฺสามิ อภิชฺฌาลุํ พฺยาปนฺนจิตฺตํ โกธนํ อุปนาหิํ มกฺขิํ ปฬาสิํ อิสฺสุกิํ มจฺฉริํ สฐํ มายาวิํ ปาปิจฺฉํ มิจฺฉาทิฏฺฐิกํ, ตสฺมา น สงฺฆาฏิกสฺส สงฺฆาฏิธารณมตฺเตน สามญฺญํ วทามิฯ

“อเจลกสฺส เจ, ภิกฺขเว…เป.… รโชชลฺลิกสฺส เจ, ภิกฺขเว…เป.… อุทโกโรหกสฺส เจ, ภิกฺขเว…เป.… รุกฺขมูลิกสฺส เจ, ภิกฺขเว…เป.… อโพฺภกาสิกสฺส เจ, ภิกฺขเว…เป.… อุพฺภฏฺฐกสฺส เจ, ภิกฺขเว…เป.… ปริยายภตฺติกสฺส เจ, ภิกฺขเว…เป.… มนฺตชฺฌายกสฺส เจ, ภิกฺขเว…เป.… ชฏิลกสฺส เจ, ภิกฺขเว, ชฏาธารณมตฺเตน อภิชฺฌาลุสฺส อภิชฺฌา ปหีเยถ, พฺยาปนฺนจิตฺตสฺส พฺยาปาโท ปหีเยถ , โกธนสฺส โกโธ ปหีเยถ, อุปนาหิสฺส อุปนาโห ปหีเยถ, มกฺขิสฺส มกฺโข ปหีเยถ, ปฬาสิสฺส ปฬาโส ปหีเยถ, อิสฺสุกิสฺส อิสฺสา ปหีเยถ, มจฺฉริสฺส มจฺฉริยํ ปหีเยถ, สฐสฺส สาเฐยฺยํ ปหีเยถ, มายาวิสฺส มายา ปหีเยถ, ปาปิจฺฉสฺส ปาปิกา อิจฺฉา ปหีเยถ, มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปหีเยถ, ตเมนํ มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ชาตเมว นํ ชฏิลกํ กเรยฺยุํ, ชฏิลกตฺตเมว [ชฏิลกเตฺต เจว (ก.)] สมาทเปยฺยุํ – ‘เอหิ ตฺวํ, ภทฺรมุข, ชฏิลโก โหหิ, ชฏิลกสฺส เต สโต ชฏาธารณมตฺเตน อภิชฺฌาลุสฺส อภิชฺฌา ปหียิสฺสติ พฺยาปนฺนจิตฺตสฺส พฺยาปาโท ปหียิสฺสติ, โกธนสฺส โกโธ ปหียิสฺสติ…เป.… ปาปิจฺฉสฺส ปาปิกา อิจฺฉา ปหียิสฺสติ มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปหียิสฺสตี’ติฯ ยสฺมา จ โข อหํ, ภิกฺขเว, ชฏิลกมฺปิ

อิเธกจฺจํ ปสฺสามิ อภิชฺฌาลุํ พฺยาปนฺนจิตฺตํ โกธนํ อุปนาหิํ มกฺขิํ ปลาสิํ อิสฺสุกิํ มจฺฉริํ สฐํ มายาวิํ ปาปิจฺฉํ มิจฺฉาทิฏฺฐิํ, ตสฺมา น ชฏิลกสฺส ชฏาธารณมตฺเตน สามญฺญํ วทามิฯ

๔๓๘. ‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมณสามีจิปฺปฏิปทํ ปฏิปนฺโน โหติ? ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อภิชฺฌาลุสฺส อภิชฺฌา ปหีนา โหติ, พฺยาปนฺนจิตฺตสฺส พฺยาปาโท ปหีโน โหติ, โกธนสฺส โกโธ ปหีโน โหติ, อุปนาหิสฺส อุปนาโห ปหีโน โหติ, มกฺขิสฺส มกฺโข ปหีโน โหติ, ปฬาสิสฺส ปฬาโส ปหีโน โหติ, อิสฺสุกิสฺส อิสฺสา ปหีนา โหติ, มจฺฉริสฺส มจฺฉริยํ ปหีนํ โหติ, สฐสฺส สาเฐยฺยํ ปหีนํ โหติ, มายาวิสฺส มายา ปหีนา โหติ, ปาปิจฺฉสฺส ปาปิกา อิจฺฉา ปหีนา โหติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปหีนา โหติ – อิเมสํ โข อหํ, ภิกฺขเว, สมณมลานํ สมณโทสานํ สมณกสฏานํ อาปายิกานํ ฐานานํ ทุคฺคติเวทนิยานํ ปหานา ‘สมณสามีจิปฺปฏิปทํ ปฏิปนฺโน’ติ วทามิฯ โส สเพฺพหิ อิเมหิ ปาปเกหิ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ วิสุทฺธมตฺตานํ สมนุปสฺสติ ( ) [(วิมุตฺตมตฺตานํ สมนุปสฺสติ) (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ ตสฺส สเพฺพหิ อิเมหิ ปาปเกหิ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ วิสุทฺธมตฺตานํ สมนุปสฺสโต ( ) [(วิมุตฺตมตฺตานํ สมนุปสฺสโต) (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปาโมชฺชํ ชายติ, ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวเทติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ

‘‘โส เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพเชฺฌน ผริตฺวา วิหรติฯ กรุณาสหคเตน เจตสา…เป.… มุทิตาสหคเตน เจตสา…เป.… อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพเชฺฌน ผริตฺวา วิหรติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, โปกฺขรณี อโจฺฉทกา สาโตทกา สีโตทกา เสตกา สุปติตฺถา รมณียาฯ ปุรตฺถิมาย เจปิ ทิสาย ปุริโส อาคเจฺฉยฺย ฆมฺมาภิตโตฺต ฆมฺมปเรโต กิลนฺโต ตสิโต ปิปาสิโตฯ โส ตํ โปกฺขรณิํ อาคมฺม วิเนยฺย อุทกปิปาสํ วิเนยฺย ฆมฺมปริฬาหํ…เป.… ปจฺฉิมาย เจปิ ทิสาย ปุริโส อาคเจฺฉยฺย…เป.… อุตฺตราย เจปิ ทิสาย ปุริโส อาคเจฺฉยฺย…เป.… ทกฺขิณาย เจปิ ทิสาย ปุริโส อาคเจฺฉยฺยฯ ยโต กุโต เจปิ นํ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย ฆมฺมาภิตโตฺต ฆมฺมปเรโต, กิลนฺโต ตสิโต ปิปาสิโตฯ โส ตํ โปกฺขรณิํ อาคมฺม วิเนยฺย อุทกปิปาสํ, วิเนยฺย ฆมฺมปริฬาหํฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ขตฺติยกุลา เจปิ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม, เอวํ เมตฺตํ กรุณํ มุทิตํ อุเปกฺขํ ภาเวตฺวา ลภติ อชฺฌตฺตํ [ตมหํ (ก.)] วูปสมํ [ตมหํ (ก.)]ฯ อชฺฌตฺตํ วูปสมา ‘สมณสามีจิปฺปฏิปทํ ปฏิปนฺโน’ติ วทามิฯ พฺราหฺมณกุลา เจปิ…เป.… เวสฺสกุลา เจปิ…เป.… สุทฺทกุลา เจปิ…เป.… ยสฺมา กสฺมา เจปิ กุลา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ , โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม, เอวํ เมตฺตํ กรุณํ มุทิตํ อุเปกฺขํ ภาเวตฺวา ลภติ อชฺฌตฺตํ วูปสมํฯ อชฺฌตฺตํ วูปสมา ‘สมณสามีจิปฺปฏิปทํ ปฏิปนฺโน’ติ วทามิฯ

‘‘ขตฺติยกุลา เจปิ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติฯ โส จ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อาสวานํ ขยา สมโณ โหติฯ พฺราหฺมณกุลา เจปิ…เป.… เวสฺสกุลา เจปิ… สุทฺทกุลา เจปิ… ยสฺมา กสฺมา เจปิ กุลา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อาสวานํ ขยา สมโณ โหตี’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

จูฬอสฺสปุรสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทสมํฯ

มหายมกวโคฺค นิฏฺฐิโต จตุโตฺถฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

คิญฺชกสาลวนํ ปริหริตุํ, ปญฺญวโต ปุน สจฺจกนิเสโธ;
มุขวณฺณปสีทนตาปิโนฺท, เกวฏฺฏอสฺสปุรชฏิเลนฯ

๕. จูฬยมกวโคฺค

๑. สาเลยฺยกสุตฺตํ

๔๓๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เยน สาลา นาม โกสลานํ พฺราหฺมณคาโม ตทวสริฯ อโสฺสสุํ โข สาเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา – “สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต โกสเลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ สาลํ อนุปฺปตฺโตฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาฯ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติฯ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ; เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ’ฯ สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตี”ติฯ

อถ โข สาเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อเปฺปกจฺเจ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อเปฺปกจฺเจ ภควตา สทฺธึ สโมฺมทึสุ, สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อเปฺปกจฺเจ เยน ภควา เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อเปฺปกจฺเจ ภควโต สนฺติเก นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อเปฺปกจฺเจ ตุณฺหีภูตา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข สาเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – “โก นุ โข, โภ โคตม, เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติ ? โก ปน, โภ โคตม, เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺตี”ติ?

“อธมฺมจริยาวิสมจริยาเหตุ โข, คหปตโย, เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติฯ ธมฺมจริยาสมจริยาเหตุ โข, คหปตโย, เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺตี”ติ ฯ

“น โข มยํ อิมสฺส โภโต โคตมสฺส สํขิตฺเตน ภาสิตสฺส, วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส, วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามฯ สาธุ โน ภวํ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตุ, ยถา มยํ อิมสฺส โภโต โคตมสฺส สํขิตฺเตน ภาสิตสฺส, วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส, วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชาเนยฺยามา”ติฯ “เตน หิ, คหปตโย, สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ, ภาสิสฺสามี”ติฯ “เอวํ, โภ”ติ โข สาเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

๔๔๐. “ติวิธํ โข, คหปตโย, กาเยน อธมฺมจริยาวิสมจริยา โหติ, จตุพฺพิธํ วาจาย อธมฺมจริยาวิสมจริยา โหติ, ติวิธํ มนสา อธมฺมจริยาวิสมจริยา โหติฯ

“กถญฺจ, คหปตโย, ติวิธํ กาเยน อธมฺมจริยาวิสมจริยา โหติ? อิธ, คหปตโย, เอกโจฺจ ปาณาติปาตี โหติ, ลุทฺโท [ลุโทฺท ทารุโณ (ก.) ฏีกา โอโลเกตพฺพา] โลหิตปาณิ หตปฺปหเต นิวิโฏฺฐ อทยาปนฺโน ปาณภูเตสุ [สพฺพปาณภูเตสุ (สฺยา. กํ. ก.)]ฯ

“อทินฺนาทายี โข ปน โหติฯ ยํ ตํ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณํ, คามคตํ วา อรญฺญคตํ วา, ตํ อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ อาทาตา โหติฯ

“กาเมสุมิจฺฉาจารี โข ปน โหติฯ ยา ตา มาตุรกฺขิตา ปิตุรกฺขิตา มาตาปิตุรกฺขิตา ภาตุรกฺขิตา ภคินิรกฺขิตา ญาติรกฺขิตา โคตฺตรกฺขิตา ธมฺมรกฺขิตา สสฺสามิกา สปริทณฺฑา อนฺตมโส มาลาคุฬปริกฺขิตฺตาปิ, ตถารูปาสุ จาริตฺตํ อาปชฺชิตา โหติฯ เอวํ โข, คหปตโย, ติวิธํ กาเยน อธมฺมจริยาวิสมจริยา โหติฯ

“กถญฺจ , คหปตโย, จตุพฺพิธํ วาจาย อธมฺมจริยาวิสมจริยา โหติ? อิธ, คหปตโย, เอกโจฺจ มุสาวาที โหติฯ สภาคโต วา ปริสาคโต วา, ญาติมชฺฌคโต วา ปูคมชฺฌคโต วา ราชกุลมชฺฌคโต วา, อภินีโต สกฺขิปุฏฺโฐ – ‘เอหโมฺภ ปุริส, ยํ ชานาสิ ตํ วเทหี’ติ , โส อชานํ วา อาห – ‘ชานามี’ติ, ชานํ วา อาห – ‘น ชานามี’ติ, อปสฺสํ วา อาห – ‘ปสฺสามี’ติ, ปสฺสํ วา อาห – ‘น ปสฺสามี’ติ [โส อาห อชานํ วา อหํ ชานามีติ ชานํ วา อหํ น ชานามีติ อปสฺสํ วา อหํ ปสฺสามีติ ปสฺสํ วา อหํ น ปสฺสามีติ (ก.)]ฯ อิติ อตฺตเหตุ วา ปรเหตุ วา อามิสกิญฺจิกฺขเหตุ วา สมฺปชานมุสา ภาสิตา โหติฯ

“ปิสุณวาโจ โข ปน โหติฯ อิโต สุตฺวา อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสํ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา อิเมสํ อกฺขาตา อมูสํ เภทายฯ อิติ สมคฺคานํ วา เภตฺตา [เภทกา (ก.), เภเทตา (สฺยา. กํ.), ตทฏฺฐกถายํ ปน เภตฺตาติ ทิสฺสติ], ภินฺนานํ วา อนุปฺปทาตา, วคฺคาราโม วคฺครโต วคฺคนนฺที วคฺคกรณึ วาจํ ภาสิตา โหติฯ

“ผรุสวาโจ โข ปน โหติฯ ยา สา วาจา อณฺฑกา [กณฺฑกา (ก.)] กกฺกสา ปรกฏุกา ปราภิสชฺชนี โกธสามนฺตา อสมาธิสํวตฺตนิกา , ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติฯ

“สมฺผปฺปลาปี โข ปน โหติฯ อกาลวาที อภูตวาที อนตฺถวาที อธมฺมวาที อวินยวาทีฯ อนิธานวตึ วาจํ ภาสิตา โหติ อกาเลน อนปเทสํ อปริยนฺตวตึ อนตฺถสํหิตํฯ เอวํ โข, คหปตโย, จตุพฺพิธํ วาจาย อธมฺมจริยาวิสมจริยา โหติฯ

“กถญฺจ, คหปตโย, ติวิธํ มนสา อธมฺมจริยาวิสมจริยา โหติ? อิธ, คหปตโย, เอกโจฺจ อภิชฺฌาลุ โหติ, ยํ ตํ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณํ ตํ อภิชฺฌาตา โหติ – ‘อโห วต ยํ ปรสฺส ตํ มมสฺสา’’’ติ!

“พฺยาปนฺนจิโตฺต โข ปน โหติ ปทุฏฺฐมนสงฺกโปฺป – ‘อิเม สตฺตา หญฺญนฺตุ วา วชฺฌนฺตุ วา อุจฺฉิชฺชนฺตุ วา วินสฺสนฺตุ วา มา วา อเหสุ’’’นฺติ [มา วา อเหสุํ อิติ วาติ (สี. ปี. ก.)]ฯ

“มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โข ปน โหติ วิปรีตทสฺสโน – ‘นตฺถิ ทินฺนํ นตฺถิ ยิฏฺฐํ นตฺถิ หุตํ, นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, นตฺถิ อยํ โลโก นตฺถิ ปโร โลโก, นตฺถิ มาตา นตฺถิ ปิตา, นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา , นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตี’ติฯ เอวํ โข, คหปตโย, ติวิธํ มนสา อธมฺมจริยาวิสมจริยา โหติฯ

“เอวํ อธมฺมจริยาวิสมจริยาเหตุ โข, คหปตโย, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติฯ

๔๔๑. “ติวิธํ โข, คหปตโย, กาเยน ธมฺมจริยาสมจริยา โหติ, จตุพฺพิธํ วาจาย ธมฺมจริยาสมจริยา โหติ, ติวิธํ มนสา ธมฺมจริยาสมจริยา โหติฯ

‘‘กถญฺจ, คหปตโย, ติวิธํ กาเยน ธมฺมจริยาสมจริยา โหติ? อิธ, คหปตโย, เอกโจฺจ ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, นิหิตทโณฺฑ นิหิตสโตฺถ ลชฺชี ทยาปโนฺน สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติฯ

‘‘อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติฯ ยํ ตํ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณํ, คามคตํ วา อรญฺญคตํ วา, ตํ นาทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ อาทาตา โหติฯ

‘‘กาเมสุมิจฺฉาจารํ ปหาย กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติฯ ยา ตา มาตุรกฺขิตา ปิตุรกฺขิตา มาตาปิตุรกฺขิตา ภาตุรกฺขิตา ภคินิรกฺขิตา ญาติรกฺขิตา โคตฺตรกฺขิตา ธมฺมรกฺขิตา สสฺสามิกา สปริทณฺฑา อนฺตมโส มาลาคุฬปริกฺขิตฺตาปิ, ตถารูปาสุ น จาริตฺตํ อาปชฺชิตา โหติฯ เอวํ โข, คหปตโย, ติวิธํ กาเยน ธมฺมจริยาสมจริยา โหติฯ

‘‘กถญฺจ, คหปตโย, จตุพฺพิธํ วาจาย ธมฺมจริยาสมจริยา โหติ? อิธ, คหปตโย, เอกโจฺจ มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติฯ สภาคโต วา ปริสาคโต วา, ญาติมชฺฌคโต วา ปูคมชฺฌคโต วา ราชกุลมชฺฌคโต วา, อภินีโต สกฺขิปุโฎฺฐ – ‘เอหโมฺภ ปุริส, ยํ ชานาสิ ตํ วเทหี’ติ, โส อชานํ วา อาห – ‘น ชานามี’ติ, ชานํ วา อาห – ‘ชานามี’ติ, อปสฺสํ วา อาห – ‘น ปสฺสามี’ติ, ปสฺสํ วา อาห – ‘ปสฺสามี’ติฯ อิติ อตฺตเหตุ วา ปรเหตุ วา อามิสกิญฺจิกฺขเหตุ วา น สมฺปชานมุสา ภาสิตา โหติฯ

‘‘ปิสุณํ วาจํ ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, อิโต สุตฺวา น อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสํ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา น อิเมสํ อกฺขาตา อมูสํ เภทายฯ อิติ ภินฺนานํ วา สนฺธาตา, สหิตานํ วา อนุปฺปทาตา, สมคฺคาราโม สมคฺครโต สมคฺคนนฺที สมคฺคกรณึ วาจํ ภาสิตา โหติฯ

‘‘ผรุสํ วาจํ ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติฯ ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนียา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา – ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติฯ

‘‘สมฺผปฺปลาปํ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติฯ กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที นิธานวตึ วาจํ ภาสิตา โหติ กาเลน สาปเทสํ ปริยนฺตวตึ อตฺถสํหิตํฯ เอวํ โข, คหปตโย, จตุพฺพิธํ วาจาย ธมฺมจริยาสมจริยา โหติฯ

‘‘กถญฺจ, คหปตโย, ติวิธํ มนสา ธมฺมจริยาสมจริยา โหติ? อิธ, คหปตโย, เอกโจฺจ อนภิชฺฌาลุ โหติ, ยํ ตํ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณํ ตํ นาภิชฺฌาตา โหติ – ‘อโห วต ยํ ปรสฺส ตํ มมสฺสา’ติ!

‘‘อพฺยาปนฺนจิโตฺต โข ปน โหติ อปฺปทุฎฺฐมนสงฺกโปฺป – ‘อิเม สตฺตา อเวรา อพฺยาพชฺฌา อนีฆา สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตู’ติฯ

‘‘สมฺมาทิฎฺฐิโก โข ปน โหติ อวิปรีตทสฺสโน – ‘อตฺถิ ทินฺนํ อตฺถิ ยิฎฺฐํ อตฺถิ หุตํ, อตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, อตฺถิ อยํ โลโก อตฺถิ ปโร โลโก, อตฺถิ มาตา อตฺถิ ปิตา, อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, อตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตี’ติฯ เอวํ โข, คหปตโย, ติวิธํ มนสา ธมฺมจริยาสมจริยา โหติฯ

‘‘เอวํ ธมฺมจริยาสมจริยาเหตุ โข, คหปตโย, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ

๔๔๒. ‘‘อากงฺเขยฺย เจ, คหปตโย, ธมฺมจารี สมจารี – ‘อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ขตฺติยมหาสาลานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺย’นฺติ; ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ขตฺติยมหาสาลานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารีฯ

‘‘อากงฺเขยฺย เจ, คหปตโย, ธมฺมจารี สมจารี – ‘อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา พฺราหฺมณมหาสาลานํ…เป.… คหปติมหาสาลานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺย’นฺติ; ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา คหปติมหาสาลานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารีฯ

‘‘อากงฺเขยฺย เจ, คหปตโย, ธมฺมจารี สมจารี – ‘อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา จาตุมหาราชิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชย’นฺติ; ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา จาตุมหาราชิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารีฯ

‘‘อากงฺเขยฺย เจ, คหปตโย, ธมฺมจารี สมจารี – ‘อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ตาวตึสานํ เทวานํ…เป.… ยามานํ เทวานํ… ตุสิตานํ เทวานํ… นิมฺมานรตีนํ เทวานํ… ปรนิมฺมิตวสวตฺตีนํ เทวานํ… พฺรหฺมกายิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺย’นฺติ; ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา พฺรหฺมกายิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารีฯ

‘‘อากงฺเขยฺย เจ, คหปตโย, ธมฺมจารี สมจารี – ‘อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อาภานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺย’นฺติ; ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อาภานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารีฯ

‘‘อากงฺเขยฺย เจ, คหปตโย, ธมฺมจารี สมจารี – ‘อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปริตฺตาภานํ เทวานํ…เป.… อปฺปมาณาภานํ เทวานํ… อาภสฺสรานํ เทวานํ… ปริตฺตสุภานํ เทวานํ… อปฺปมาณสุภานํ เทวานํ… สุภกิณฺหานํ เทวานํ… เวหปฺผลานํ เทวานํ… อวิหานํ เทวานํ… อตปฺปานํ เทวานํ… สุทสฺสานํ เทวานํ… สุทสฺสีนํ เทวานํ… อกนิฏฺฐานํ เทวานํ… อากาสานญฺจายตนูปคานํ เทวานํ… วิญฺญาณญฺจายตนูปคานํ เทวานํ … อากิญฺจญฺญายตนูปคานํ เทวานํ… เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปคานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺย’นฺติ; ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปคานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารีฯ

‘‘อากงฺเขยฺย เจ, คหปตโย, ธมฺมจารี สมจารี – ‘อโห วตาหํ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย’นฺติ; ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารี’’ติฯ

๔๔๓. เอวํ วุตฺเต, สาเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม! เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย, จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติฯ เอวเมวํ โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโตฯ เอเต มยํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสเก โน ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปเต [ปาณุเปตํ (ก.)] สรณํ คเต’’ติฯ

สาเลยฺยกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ปฐมํฯ

๒. เวรญฺชกสุตฺตํ

๔๔๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามेฯ เตน โข ปน สมเยน เวรญฺชกา พฺราหฺมณคหปติกา สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺติ เกนจิเทว กรณีเยนฯ อโสฺสสุํ โข เวรญฺชกา พฺราหฺมณคหปติกา – ‘‘สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาฯ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณิํ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติฯ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ; เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ’ฯ สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตี’’ติฯ

อถ โข เวรญฺชกา พฺราหฺมณคหปติกา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อเปฺปกเจฺจ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุ; อเปฺปกเจฺจ ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิํสุ, สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุ; อเปฺปกเจฺจ เยน ภควา เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุ; อเปฺปกเจฺจ ภควโต สนฺติเก นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุ; อเปฺปกเจฺจ ตุณฺหีภูตา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เวรญฺชกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘โก นุ โข, โภ โคตม, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติ? โก ปน, โภ โคตม, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน มิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺตี’’ติ?

‘‘อธมฺมจริยาวิสมจริยาเหตุ โข, คหปตโย, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติฯ ธมฺมจริยาสมจริยาเหตุ โข, คหปตโย , เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺตี’’ติฯ

‘‘น โข มยํ อิมสฺส โภโต โคตมสฺส สํขิเตฺตน ภาสิตสฺส, วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส, วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามฯ สาธุ โน ภวํ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตุ ยถา มยํ อิมสฺส โภโต โคตมสฺส สํขิเตฺตน ภาสิตสฺส, วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส, วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชาเนยฺยามา’’ติฯ ‘‘เตน หิ, คหปตโย, สุณาถ สาธุกํ มนสิ กโรถ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ โภ’’ติ โข เวรญฺชกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

๔๔๕. ‘‘ติวิธํ โข, คหปตโย, กาเยน อธมฺมจารี วิสมจารี โหติ, จตุพฺพิธํ วาจาย อธมฺมจารี วิสมจารี โหติ, ติวิธํ มนสา อธมฺมจารี วิสมจารี โหติฯ

‘‘กถญฺจ, คหปตโย , ติวิธํ กาเยน อธมฺมจารี วิสมจารี โหติ? อิธ, คหปตโย, เอกโจฺจ ปาณาติปาตี โหติฯ ลุโทฺท โลหิตปาณิ หตปฺปหเต นิวิฏฺฐ อทยาปโนฺน ปาณภูเตสุฯ อทินฺนาทายี โข ปน โหติฯ ยํ ตํ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณํ… ตํ อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ อาทาตา โหติฯ กาเมสุมิจฺฉาจารี โข ปน โหติฯ ยา ตา มาตุรกฺขิตา… ตถารูปาสุ จาริตฺตํ อาปชฺชิตา โหติฯ เอวํ โข, คหปตโย, ติวิธํ กาเยน อธมฺมจารี วิสมจารี โหติฯ

‘‘กถญฺจ, คหปตโย, จตุพฺพิธํ วาจาย อธมฺมจารี วิสมจารี โหติ? อิธ, คหปตโย, เอกโจฺจ มุสาวาที โหติฯ สภาคโต วา… สมฺปชานมุสา ภาสิตา โหติฯ ปิสุณวาโจ โข ปน โหติฯ อิโต สุตฺวา อมุตฺร อกฺขาตา… วคฺคกรณึ วาจํ ภาสิตา โหติฯ ผรุสวาโจ โข ปน โหติฯ ยา สา วาจา อณฺฑกา กกฺกสา… ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติฯ สมฺผปฺปลาปี โข ปน โหติฯ อกาลวาที… อปริยนฺตวตึ อนตฺถสํหิตํฯ เอวํ โข, คหปตโย, จตุพฺพิธํ วาจาย อธมฺมจารี วิสมจารี โหติฯ

‘‘กถญฺจ, คหปตโย, ติวิธํ มนสา อธมฺมจารี วิสมจารี โหติ? อิธ, คหปตโย, เอกโจฺจ อภิชฺฌาลุ โหติ…เป…. ตํ มมสฺสา’ติฯ พฺยาปนฺนจิโตฺต โข ปน โหติ ปทุฏฺฐมนสงฺกโปฺป – อิเม สตฺตา หญฺญนฺตุ วา… มา วา อเหสุ’นฺติฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โข ปน โหติ วิปรีตทสฺสโน – ‘นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ… สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตี’ติฯ เอวํ โข, คหปตโย, ติวิธํ มนสา อธมฺมจารี วิสมจารี โหติฯ

‘‘เอวํ อธมฺมจริยาวิสมจริยาเหตุ โข, คหปตโย, เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติฯ

๔๔๖. ‘‘ติวิธํ โข, คหปตโย, กาเยน ธมฺมจารี สมจารี โหติ, จตุพฺพิธํ วาจาย ธมฺมจารี สมจารี โหติ, ติวิธํ มนสา ธมฺมจารี สมจารี โหติฯ

‘‘กถญฺจ, คหปตโย, ติวิธํ กาเยน ธมฺมจารี สมจารี โหติ? อิธ, คหปตโย, เอกโจฺจ ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, นิหิตทโณฺฑ นิหิตสโตฺถ ลชฺชี ทยาปโนฺน สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติฯ อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, ยํ ตํ ปรสฺส… ตํ นาทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ อาทาตา โหติฯ กาเมสุมิจฺฉาจารํ ปหาย… ตถารูปาสุ น จาริตฺตํ อาปชฺชิตา โหติฯ เอวํ โข, คหปตโย, ติวิธํ กาเยน ธมฺมจารี สมจารี โหติฯ

‘‘กถญฺจ, คหปตโย, จตุพฺพิธํ วาจาย ธมฺมจารี สมจารี โหติ? อิธ, คหปตโย, เอกโจฺจ มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติฯ สภาคโต วา…เป…. น สมฺปชานมุสา ภาสิตา โหติฯ ปิสุณํ วาจํ ปหาย… สมคฺคกรณึ วาจํ ภาสิตา โหติฯ ผรุสํ วาจํ ปหาย… ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติฯ สมฺผปฺปลาปํ ปหาย… กาเลน สาปเทสํ ปริยนฺตวตึ อตฺถสํหิตํ ฯ เอวํ โข, คหปตโย, จตุพฺพิธํ วาจาย ธมฺมจารี สมจารี โหติฯ

‘‘กถญฺจ, คหปตโย, ติวิธํ มนสา ธมฺมจารี สมจารี โหติ? อิธ, คหปตโย, เอกโจฺจ อนภิชฺฌาลุ โหติฯ ยํ ตํ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณํ ตํ นาภิชฺฌาตา โหติ ‘อโห วต ยํ ปรสฺส, ตํ มมสฺสา’ติฯ อพฺยาปนฺนจิโตฺต โข ปน โหติ อปฺปทุฏฺฐมนสงฺกโปฺป – ‘อิเม สตฺตา อเวรา อพฺยาพชฺฌา อนีฆา สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตู’ติฯ สมฺมาทิฏฺฐิโก โข ปน โหติ อวิปรีตทสฺสโน – ‘อตฺถิ ทินฺนํ, อตฺถิ ยิฏฺฐํ… สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตี’ติฯ เอวํ โข, คหปตโย, ติวิธํ มนสา ธมฺมจารี สมจารี โหติฯ

‘‘เอวํ ธมฺมจริยาสมจริยาเหตุ โข, คหปตโย, เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ

๔๔๗. ‘‘อากงฺเขยฺย เจ, คหปตโย, ธมฺมจารี สมจารี – ‘อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ขตฺติยมหาสาลานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺย’นฺติ ; ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ขตฺติยมหาสาลานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารีฯ

‘‘อากงฺขยฺย เจ, คหปตโย, ธมฺมจารี สมจารี – ‘อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา พฺราหฺมณมหาสาลานํ คหปติมหาสาลานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺย’นฺติ; ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา คหปติมหาสาลานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ ? ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารีฯ

‘‘อากงฺกยฺย เจ, คหปตโย, ธมฺมจารี สมจารี – ‘อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา จาตุมหาราชิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺย’นฺติ; ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา จาตุมหาราชิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารีฯ

‘‘อากงฺขยฺย เจ, คหปตโย, ธมฺมจารี สมจารี – ‘อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ตาวตึสานํ เทวานํ… ยามานํ เทวานํ… ตุสิตานํ เทวานํ… นิมฺมานรตีนํ เทวานํ… ปรนิมฺมิตวสวตฺตีนํ เทวานํ… พฺรหฺมกายิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺย’นฺติ; ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา พฺรหฺมกายิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารีฯ

‘‘อากงฺขยฺย เจ, คหปตโย, ธมฺมจารี สมจารี – ‘อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อาภานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺย’นฺติ; ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อาภานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารีฯ

‘‘อากงฺขยฺย เจ, คหปตโย, ธมฺมจารี สมจารี ‘อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปริตฺตาภานํ เทวานํ…เป…. อปฺปมาณาภานํ เทวานํ… อาภสฺสรานํ เทวานํ… ปริตฺตสุภานํ เทวานํ… อปฺปมาณสุภานํ เทวานํ… สุภกิณฺหานํ เทวานํ … เวหปฺผลานํ เทวานํ… อวิหานํ เทวานํ… อตปฺปานํ เทวานํ… สุทสฺสานํ เทวานํ… สุทสฺสีนํ เทวานํ… อกนิฎฺฐานํ เทวานํ… อากาสานญฺจายตนูปคานํ เทวานํ… วิญฺญาณญฺจายตนูปคานํ เทวานํ… อากิญฺจญฺญายตนูปคานํ เทวานํ… เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปคานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺย’นฺติ; ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปคานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารีฯ

‘‘อากงฺขยฺย เจ คหปตโย ธมฺมจารี สมจารี – ‘อโห วตาหํ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย’นฺติ; ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ‘ยํ โส อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารี’’’ติฯ

๔๔๘. เอวํ วุตฺเต, เวรญฺชกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม! เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย, จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมวํ โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโตฯ เอเต มยํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสเก โน ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปเต สรณํ คเต’’ติฯ

เวรญฺชกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทุติยํฯ

๓. มหาเวทลฺลสุตฺตํ

๔๔๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเฯ อถ โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา สาริปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สาริปุตฺเตน สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ –

‘‘‘ทุปฺปโญฺญ ทุปฺปโญฺญ’ติ, อาวุโส, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, อาวุโส, ทุปฺปโญฺญติ วุจฺจตี’’ติ?

‘‘‘นปฺปชานาติ นปฺปชานาตี’ติ โข, อาวุโส, ตสฺมา ทุปฺปโญฺญติ วุจฺจติฯ

‘‘กิญฺจ นปฺปชานาติ? ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ นปฺปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ นปฺปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ นปฺปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ นปฺปชานาติฯ ‘นปฺปชานาติ นปฺปชานาตี’ติ โข, อาวุโส, ตสฺมา ทุปฺปโญฺญติ วุจฺจตี’’ติฯ

‘‘‘สาธาวุโส’ติ โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ อุตฺตริํ ปญฺหํ อปุจฺฉิ –

‘‘‘ปญฺญวา ปญฺญวา’ติ, อาวุโส, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, อาวุโส, ปญฺญวาติ วุจฺจตี’’ติ?

‘‘‘ปชานาติ ปชานาตี’ติ โข, อาวุโส, ตสฺมา ปญฺญวาติ วุจฺจติฯ

‘‘กิญฺจ ปชานาติ? ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ปชานาติฯ ‘ปชานาติ ปชานาตี’ติ โข, อาวุโส, ตสฺมา ปญฺญวาติ วุจฺจตี’’ติฯ

‘‘‘วิญฺญาณํ วิญฺญาณ’นฺติ, อาวุโส, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, อาวุโส, วิญฺญาณนฺติ วุจฺจตี’’ติ?

‘‘‘วิชานาติ วิชานาตี’ติ โข, อาวุโส, ตสฺมา วิญฺญาณนฺติ วุจฺจติฯ

‘‘กิญฺจ วิชานาติ? สุขนฺติปิ วิชานาติ, ทุกฺขนฺติปิ วิชานาติ, อทุกฺขมสุขนฺติปิ วิชานาติฯ ‘วิชานาติ วิชานาตี’ติ โข, อาวุโส, ตสฺมา วิญฺญาณนฺติ วุจฺจตี’’ติฯ

‘‘ยา จาวุโส, ปญฺญา ยญฺจ วิญฺญาณํ – อิเม ธมฺมา สํสฎฺฐา อุทาหุ วิสํสฎฺฐา? ลพฺภา จ ปนิเมสํ ธมฺมานํ วินิพฺภุชิตฺวา [วินิพฺภุชฺชิตฺวา วินิพฺภุชฺชิตฺวา (ก.)] วินิพฺภุชิตฺวา นานากรณํ ปญฺญาเปตุ’’นฺติ? ‘‘ยา จาวุโส, ปญฺญา ยญฺจ วิญฺญาณํ – อิเม ธมฺมา สํสฎฺฐา, โน วิสํสฎฺฐาฯ น จ ลพฺภา อิเมสํ ธมฺมานํ วินิพฺภุชิตฺวา วินิพฺภุชิตฺวา นานากรณํ ปญฺญาเปตุํฯ ยํ หาวุโส [ยญฺจาวุโส (สฺยา. กํ. ก.)], ปชานาติ ตํ วิชานาติ, ยํ วิชานาติ ตํ ปชานาติฯ ตสฺมา อิเม ธมฺมา สํสฎฺฐา, โน วิสํสฎฺฐาฯ น จ ลพฺภา อิเมสํ ธมฺมานํ วินิพฺภุชิตฺวา วินิพฺภุชิตฺวา นานากรณํ ปญฺญาเปตุ’’นฺติฯ

‘‘ยา จาวุโส, ปญฺญา ยญฺจ วิญฺญาณํ – อิเมสํ ธมฺมานํ สํสฎฺฐานํ โน วิสํสฎฺฐานํ กึ นานากรณ’’นฺติ? ‘‘ยา จาวุโส, ปญฺญา ยญฺจ วิญฺญาณํ – อิเมสํ ธมฺมานํ สํสฎฺฐานํ โน วิสํสฎฺฐานํ ปญฺญา ภาเวตพฺพา, วิญฺญาณํ ปริเญฺญยฺยํฯ อิทํ เนสํ นานากรณ’’นฺติฯ

๔๕๐. ‘‘‘เวทนา เวทนา’ติ, อาวุโส, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, อาวุโส , เวทนาติ วุจฺจตี’’ติ?

‘‘‘เวเทติ เวเทตี’ติ โข, อาวุโส, ตสฺมา เวทนาติ วุจฺจติฯ

‘‘กิญฺจ เวเทติ? สุขมฺปิ เวเทติ, ทุกฺขมฺปิ เวเทติ, อทุกฺขมสุขมฺปิ เวเทติฯ ‘เวเทติ เวเทตี’ติ โข, อาวุโส, ตสฺมา เวทนาติ วุจฺจตี’’ติฯ

‘‘‘สญฺญา สญฺญา’ติ, อาวุโส, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, อาวุโส, สญฺญาติ วุจฺจตี’’ติ?

‘‘‘สญฺชานาติ สญฺชานาตี’ติ โข, อาวุโส, ตสฺมา สญฺญาติ วุจฺจติฯ

‘‘กิญฺจ สญฺชานาติ? นีลกมฺปิ สญฺชานาติ, ปีตกมฺปิ สญฺชานาติ, โลหิตกมฺปิ สญฺชานาติ, โอทาตมฺปิ สญฺชานาติฯ ‘สญฺชานาติ สญฺชานาตี’ติ โข, อาวุโส, ตสฺมา สญฺญาติ วุจฺจตี’’ติฯ

‘‘ยา จาวุโส, เวทนา ยา จ สญฺญา ยญฺจ วิญฺญาณํ – อิเม ธมฺมา สํสฎฺฐา อุทาหุ วิสํสฎฺฐา? ลพฺภา จ ปนิเมสํ ธมฺมานํ วินิพฺภุชิตฺวา วินิพฺภุชิตฺวา นานากรณํ ปญฺญาเปตุ’’นฺติ? ‘‘ยา จาวุโส, เวทนา ยา จ สญฺญา ยญฺจ วิญฺญาณํ – อิเม ธมฺมา สํสฎฺฐา, โน วิสํสฎฺฐาฯ น จ ลพฺภา อิเมสํ ธมฺมานํ วินิพฺภุชิตฺวา วินิพฺภุชิตฺวา นานากรณํ ปญฺญาเปตุํฯ ยํ หาวุโส [ยญฺจาวุโส (สฺยา. กํ. ก.)], เวเทติ ตํ สญฺชานาติ, ยํ สญฺชานาติ ตํ วิชานาติฯ ตสฺมา อิเม ธมฺมา สํสฎฺฐา โน วิสํสฎฺฐาฯ น จ ลพฺภา อิเมสํ ธมฺมานํ วินิพฺภุชิตฺวา วินิพฺภุชิตฺวา นานากรณํ ปญฺญาเปตุ’’นฺติฯ

๔๕๑. ‘‘นิสฺสเฎฺฐน หาวุโส [นิสฺสเฎฺฐน ปนาวุโส (?)], ปญฺจหิ อินฺทฺริเยหิ ปริสุทฺเธน มโนวิญฺญาเณน กึ เนยฺย’’นฺติ?

‘‘นิสฺสเฎฺฐน อาวุโส, ปญฺจหิ อินฺทฺริเยหิ ปริสุทฺเธน มโนวิญฺญาเณน ‘อนนฺโต อากาโส’ติ อากาสานญฺจายตนํ เนยฺยํ, ‘อนนฺตํ วิญฺญาณ’นฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ เนยฺยํ, ‘นตฺถิ กิญฺจี’ติ อากิญฺจญฺญายตนํ เนยฺย’’นฺติฯ

‘‘เนยฺยํ ปนาวุโส, ธมฺมํ เกน ปชานาตี’’ติ?

‘‘เนยฺยํ โข, อาวุโส, ธมฺมํ ปญฺญาจกฺขุนา ปชานาตี’’ติฯ

‘‘ปญฺญา ปนาวุโส, กิมตฺถิยา’’ติ?

‘‘ปญฺญา โข, อาวุโส, อภิญฺญตฺถา ปริญฺญตฺถา ปหานตฺถา’’ติฯ

๔๕๒. ‘‘กติ ปนาวุโส, ปจฺจยา สมฺมาทิฏฺฐิยา อุปฺปาทายา’’ติ?

‘‘เทฺว โข, อาวุโส, ปจฺจยา สมฺมาทิฏฺฐิยา อุปฺปาทาย – ปรโต จ โฆโส, โยนิโส จ มนสิกาโรฯ อิเม โข, อาวุโส, เทฺว ปจฺจยา สมฺมาทิฏฺฐิยา อุปฺปาทายา’’ติฯ

‘‘กติหิ ปนาวุโส, อเงฺคหิ อนุคฺคหิตา สมฺมาทิฏฺฐิ เจโตวิมุตฺติผลา จ โหติ เจโตวิมุตฺติผลานิสํสา จ, ปญฺญาวิมุตฺติผลา จ โหติ ปญฺญาวิมุตฺติผลานิสํสา จา’’ติ?

‘‘ปญฺจหิ โข, อาวุโส, อเงฺคหิ อนุคฺคหิตา สมฺมาทิฏฺฐิ เจโตวิมุตฺติผลา จ โหติ เจโตวิมุตฺติผลานิสํสา จ, ปญฺญาวิมุตฺติผลา จ โหติ ปญฺญาวิมุตฺติผลานิสํสา จฯ อิธาวุโส, สมฺมาทิฏฺฐิ สีลานุคฺคหิตา จ โหติ, สุตานุคฺคหิตา จ โหติ, สากจฺฉานุคฺคหิตา จ โหติ, สมถานุคฺคหิตา จ โหติ, วิปสฺสนานุคฺคหิตา จ โหติฯ อิเมหิ โข, อาวุโส, ปญฺจหเงฺคหิ อนุคฺคหิตา สมฺมาทิฏฺฐิ เจโตวิมุตฺติผลา จ โหติ เจโตวิมุตฺติผลานิสํสา จ, ปญฺญาวิมุตฺติผลา จ โหติ ปญฺญาวิมุตฺติผลานิสํสา จา’’ติฯ

๔๕๓. ‘‘กติ ปนาวุโส, ภวา’’ติ?

‘‘ตโยเม, อาวุโส, ภวา – กามภโว , รูปภโว, อรูปภโว’’ติฯ

‘‘กถํ ปนาวุโส, อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ โหตี’’ติ?

‘‘อวิชฺชานีวรณานํ โข, อาวุโส, สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ ตตฺรตตฺราภินนฺทนา – เอวํ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ โหตี’’ติฯ

‘‘กถํ ปนาวุโส, อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ น โหตี’’ติ?

‘‘อวิชฺชาวิราคา โข, อาวุโส, วิชฺชุปฺปาทา ตณฺหานิโรธา – เอวํ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ น โหตี’’ติฯ

๔๕๔. ‘‘กตมํ ปนาวุโส, ปฐมํ ฌาน’’นฺติ?

‘‘อิธาวุโส, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ – อิทํ วุจฺจติ, อาวุโส, ปฐมํ ฌาน’’นฺติฯ

‘‘ปฐมํ ปนาวุโส, ฌานํ กติองฺคิก’’นฺติ?

‘‘ปฐมํ โข, อาวุโส, ฌานํ ปญฺจงฺคิกํฯ อิธาวุโส, ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส ภิกฺขุโน วิตโกฺก จ วตฺตติ, วิจาโร จ ปีติ จ สุขญฺจ จิเตฺตกคฺคตา จฯ ปฐมํ โข, อาวุโส, ฌานํ เอวํ ปญฺจงฺคิก’’นฺติฯ

‘‘ปฐมํ ปนาวุโส, ฌานํ กตงฺควิปฺปหีนํ กตงฺคสมนฺนาคต’’นฺติ?

‘‘ปฐมํ โข, อาวุโส, ฌานํ ปญฺจงฺควิปฺปหีนํ, ปญฺจงฺคสมนฺนาคตํฯ อิธาวุโส, ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส ภิกฺขุโน กามจฺฉนฺโท ปหีโน โหติ, พฺยาปาโท ปหีโน โหติ, ถีนมิทฺธํ ปหีนํ โหติ, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ปหีนํ โหติ, วิจิกิจฺฉา ปหีนา โหติ; วิตกฺโก จ วตฺตติ, วิจาโร จ ปีติ จ สุขญฺจ จิตฺเตกคฺคตา จฯ ปฐมํ โข, อาวุโส, ฌานํ เอวํ ปญฺจงฺควิปฺปหีนํ ปญฺจงฺคสมนฺนาคต’’นฺติฯ

๔๕๕. ‘‘ปญฺจิมานิ , อาวุโส, อินฺทฺริยานิ นานาวิสยานิ นานาโคจรานิ, น อญฺญมญฺญสฺส โคจรวิสยํ ปจฺจนุโภนฺติ, เสยฺยถิทํ – จกฺขุนฺทฺริยํ, โสตินฺทฺริยํ, ฆานินฺทฺริยํ, ชิวฺหินฺทฺริยํ, กายินฺทฺริยํฯ อิเมสํ โข, อาวุโส, ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ นานาวิสยานํ นานาโคจรานํ, น อญฺญมญฺญสฺส โคจรวิสยํ ปจฺจนุโภนฺตานํ, กึ ปฏิสรณํ, โก จ เนสํ โคจรวิสยํ ปจฺจนุโภตี’’ติ?

‘‘ปญฺจิมานิ, อาวุโส, อินฺทฺริยานิ นานาวิสยานิ นานาโคจรานิ, น อญฺญมญฺญสฺส โคจรวิสยํ ปจฺจนุโภนฺติ, เสยฺยถิทํ – จกฺขุนฺทฺริยํ, โสตินฺทฺริยํ, ฆานินฺทฺริยํ, ชิวฺหินฺทฺริยํ, กายินฺทฺริยํฯ อิเมสํ โข, อาวุโส, ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ นานาวิสยานํ นานาโคจรานํ, น อญฺญมญฺญสฺส โคจรวิสยํ ปจฺจนุโภนฺตานํ, มโน ปฏิสรณํ, มโน จ เนสํ โคจรวิสยํ ปจฺจนุโภตี’’ติฯ

๔๕๖. ‘‘ปญฺจิมานิ, อาวุโส, อินฺทฺริยานิ, เสยฺยถิทํ – จกฺขุนฺทฺริยํ, โสตินฺทฺริยํ, ฆานินฺทฺริยํ, ชิวฺหินฺทฺริยํ, กายินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข, อาวุโส, ปญฺจินฺทฺริยานิ กึ ปฏิจฺจ ติฏฺฐนฺตี’’ติ?

‘‘ปญฺจิมานิ, อาวุโส, อินฺทฺริยานิ, เสยฺยถิทํ – จกฺขุนฺทฺริยํ, โสตินฺทฺริยํ, ฆานินฺทฺริยํ, ชิวฺหินฺทฺริยํ, กายินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข, อาวุโส, ปญฺจินฺทฺริยานิ อายุํ ปฏิจฺจ ติฏฺฐนฺตี’’ติฯ

‘‘อายุ ปนาวุโส, กึ ปฏิจฺจ ติฏฺฐตี’’ติ?

‘‘อายุ อุสฺมํ ปฏิจฺจ ติฏฺฐตี’’ติฯ

‘‘อุสฺมา ปนาวุโส, กึ ปฏิจฺจ ติฏฺฐตี’’ติ?

‘‘อุสฺมา อายุํ ปฏิจฺจ ติฏฺฐตี’’ติฯ

‘‘อิทาเนว โข มยํ, อาวุโส, อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ภาสิตํ เอวํ อาชานาม – ‘อายุ อุสฺมํ ปฏิจฺจ ติฏฺฐตี’ติฯ อิทาเนว ปน มยํ, อาวุโส, อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ภาสิตํ เอวํ อาชานาม – ‘อุสฺมา อายุํ ปฏิจฺจ ติฏฺฐตี’ติฯ

‘‘ยถา กถํ ปนาวุโส, อิมสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถ ทฏฺฐพฺพ’’ติ?

‘‘เตน หาวุโส, อุปมํ เต กริสฺสามิ; อุปมายปิเธกจฺเจ วิญฺญู ปุริสา ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานนฺติฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, เตลปฺปทีปสฺส ฌายโต อจฺจึ ปฏิจฺจ อาภา ปญฺญายติ, อาภํ ปฏิจฺจ อจฺจิ ปญฺญายติ; เอวเมว โข, อาวุโส, อายุ อุสฺมํ ปฏิจฺจ ติฏฺฐติ, อุสฺมา อายุํ ปฏิจฺจ ติฏฺฐตี’’ติฯ

๔๕๗. ‘‘เตว นุ โข, อาวุโส, อายุสงฺขารา, เต เวทนิยา ธมฺมา อุทาหุ อญฺเญ อายุสงฺขารา อญฺเญ เวทนิยา ธมฺมา’’ติ? ‘‘น โข , อาวุโส, เตว อายุสงฺขารา เต เวทนิยา ธมฺมาฯ เต จ หาวุโส, อายุสงฺขารา อภวิํสุ เต เวทนิยา ธมฺมา, น ยิทํ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส

ภิกฺขุโน วุฏฺฐานํ ปญฺญาเยถฯ ยสฺมา จ โข, อาวุโส, อเญฺญ อายุสงฺขารา อเญฺญ เวทนิยา ธมฺมา, ตสฺมา สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส ภิกฺขุโน วุฏฺฐานํ ปญฺญายตี''ติฯ

''ยทา นุ โข, อาวุโส, อิมํ กายํ กติ ธมฺมา ชหนฺติ; อถายํ กาโย อุชฺฌิโต อวกฺขิโตฺต เสติ, ยถา กฏฺฐํ อเจตน''นฺติ?

''ยทา โข, อาวุโส, อิมํ กายํ ตโย ธมฺมา ชหนฺติ – อายุ อุสฺมา จ วิญฺญาณํ; อถายํ กาโย อุชฺฌิโต อวกฺขิโตฺต เสติ, ยถา กฏฺฐํ อเจตน''นฺติฯ

''ยฺวายํ, อาวุโส, มโต กาลงฺกโต, โย จายํ ภิกฺขุ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปโนฺน – อิเมสํ กิํ นานากรณ''นฺติ?

''ยฺวายํ, อาวุโส, มโต กาลงฺกโต ตสฺส กายสงฺขารา นิรุทฺธา ปฏิปฺปสฺสทฺธา , วจีสงฺขารา นิรุทฺธา ปฏิปฺปสฺสทฺธา, จิตฺตสงฺขารา นิรุทฺธา ปฏิปฺปสฺสทฺธา, อายุ ปริกฺขีโณ, อุสฺมา วูปสนฺตา, อินฺทฺริยานิ ปริภินฺนานิฯ โย จายํ ภิกฺขุ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปโนฺน ตสฺสปิ กายสงฺขารา นิรุทฺธา ปฏิปฺปสฺสทฺธา, วจีสงฺขารา นิรุทฺธา ปฏิปฺปสฺสทฺธา, จิตฺตสงฺขารา นิรุทฺธา ปฏิปฺปสฺสทฺธา, อายุ น ปริกฺขีโณ, อุสฺมา อวูปสนฺตา, อินฺทฺริยานิ วิปฺปสนฺนานิฯ ยฺวายํ, อาวุโส, มโต กาลงฺกโต, โย จายํ ภิกฺขุ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปโนฺน – อิทํ เนสํ นานากรณ''นฺติฯ

๔๕๘. ''กติ ปนาวุโส, ปจฺจยา อทุกฺขมสุขาย เจโตวิมุตฺติยา สมาปตฺติยา''ติ?

''จตฺตาโร โข, อาวุโส, ปจฺจยา อทุกฺขมสุขาย เจโตวิมุตฺติยา สมาปตฺติยาฯ อิธาวุโส, ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิเม โข, อาวุโส, จตฺตาโร ปจฺจยา อทุกฺขมสุขาย เจโตวิมุตฺติยา สมาปตฺติยา''ติฯ

''กติ ปนาวุโส, ปจฺจยา อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา สมาปตฺติยา''ติ?

''เทฺว โข, อาวุโส, ปจฺจยา อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา สมาปตฺติยา – สพฺพนิมิตฺตานญฺจ อมนสิกาโร, อนิมิตฺตาย จ ธาตุยา มนสิกาโรฯ อิเม โข, อาวุโส, เทฺว ปจฺจยา อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา สมาปตฺติยา''ติฯ

''กติ ปนาวุโส, ปจฺจยา อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา ฐิติยา''ติ?

''ตโย โข, อาวุโส, ปจฺจยา อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา ฐิติยา – สพฺพนิมิตฺตานญฺจ อมนสิกาโร, อนิมิตฺตาย จ ธาตุยา มนสิกาโร, ปุเพฺพ จ อภิสงฺขาโรฯ อิเม โข, อาวุโส, ตโย ปจฺจยา อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา ฐิติยา''ติฯ

''กติ ปนาวุโส, ปจฺจยา อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา วุฏฺฐานายา''ติ?

''เทฺว โข, อาวุโส, ปจฺจยา อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา วุฏฺฐานาย – สพฺพนิมิตฺตานญฺจ มนสิกาโร, อนิมิตฺตาย จ ธาตุยา อมนสิกาโรฯ อิเม โข, อาวุโส, เทฺว ปจฺจยา อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา วุฏฺฐานายา''ติฯ

๔๕๙. ‘‘ยา จายํ, อาวุโส, อปฺปมาณา เจโตวิมุตฺติ, ยา จ อากิญฺจญฺญา เจโตวิมุตฺติ, ยา จ สุญฺญตา เจโตวิมุตฺติ, ยา จ อนิมิตฺตา เจโตวิมุตฺติ – อิเม ธมฺมา นานาตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จ อุทาหุ เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นาน’’นฺติ?

‘‘ยา จายํ, อาวุโส, อปฺปมาณา เจโตวิมุตฺติ, ยา จ อากิญฺจญฺญา เจโตวิมุตฺติ, ยา จ สุญฺญตา เจโตวิมุตฺติ, ยา จ อนิมิตฺตา เจโตวิมุตฺติ – อตฺถิ โข, อาวุโส, ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม อิเม ธมฺมา นานาตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จ; อตฺถิ จ โข, อาวุโส, ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม อิเม ธมฺมา เอกตฺถา, พฺยญฺชนเมว นานํ’’ฯ

‘‘กตโม จาวุโส, ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม อิเม ธมฺมา นานาตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จ’’?

‘‘อิธาวุโส, ภิกฺขุ เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติฯ กรุณาสหคเตน เจตสา…เป.… มุทิตาสหคเตน เจตสา… อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติฯ อยํ วุจฺจตาวุโส, อปฺปมาณา เจโตวิมุตฺติ’’ฯ

‘‘กตมา จาวุโส, อากิญฺจญฺญา เจโตวิมุตฺติ’’?

‘‘อิธาวุโส, ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจตาวุโส, อากิญฺจญฺญา เจโตวิมุตฺติ’’ฯ

‘‘กตมา จาวุโส, สุญฺญตา เจโตวิมุตฺติ’’?

‘‘อิธาวุโส, ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘สุญฺญมิทํ อเตฺตน วา อตฺตนิเยน วา’ติฯ อยํ วุจฺจตาวุโส, สุญฺญตา เจโตวิมุตฺติ’’ฯ

‘‘กตมา จาวุโส, อนิมิตฺตา เจโตวิมุตฺติ’’?

‘‘อิธาวุโส, ภิกฺขุ สพฺพนิมิตฺตานํ อมนสิการา อนิมิตฺตํ เจโตสมาธึ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจตาวุโส, อนิมิตฺตา เจโตวิมุตฺติฯ อยํ โข, อาวุโส, ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม อิเม ธมฺมา นานาตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จ’’ฯ

‘‘กตโม จาวุโส, ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม อิเม ธมฺมา เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นานํ’’?

‘‘ราโค โข, อาวุโส, ปมาณกรโณ, โทโส ปมาณกรโณ, โมโห ปมาณกรโณฯ เต ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ ยาวตา โข, อาวุโส, อปฺปมาณา เจโตวิมุตฺติโย, อกุปฺปา ตาสํ เจโตวิมุตฺติ อคฺคมกฺขายติฯ สา โข ปนากุปฺปา เจโตวิมุตฺติ สุญฺญา ราเคน, สุญฺญา โทเสน, สุญฺญา โมเหนฯ ราโค โข, อาวุโส, กิญฺจโน, โทโส กิญฺจโน, โมโห กิญฺจโนฯ เต ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ ยาวตา โข, อาวุโส, อากิญฺจญฺญา

เจโตวิมุตฺติโย, อกุปฺปา ตาสํ เจโตวิมุตฺติ อคฺคมกฺขายติฯ สา โข ปนากุปฺปา เจโตวิมุตฺติ สุญฺญา ราเคน, สุญฺญา โทเสน , สุญฺญา โมเหนฯ ราโค โข, อาวุโส, นิมิตฺตกรโณ, โทโส นิมิตฺตกรโณ, โมโห นิมิตฺตกรโณฯ เต ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ ยาวตา โข, อาวุโส, อนิมิตฺตา เจโตวิมุตฺติโย, อกุปฺปา ตาสํ เจโตวิมุตฺติ อคฺคมกฺขายติฯ สา โข ปนากุปฺปา เจโตวิมุตฺติ สุญฺญา ราเคน, สุญฺญา โทเสน, สุญฺญา โมเหนฯ อยํ โข, อาวุโส, ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม อิเม ธมฺมา เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นาน''นฺติฯ

อิทมโวจายสฺมา สาริปุตฺโตฯ อตฺตมโน อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

มหาเวทลฺลสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ตติยํฯ

๔. จูฬเวทลฺลสุตฺตํ

๔๖๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ อถ โข วิสาโข อุปาสโก เยน ธมฺมทินฺนา ภิกฺขุนี เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ธมฺมทินฺนํ ภิกฺขุนึ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข วิสาโข อุปาสโก ธมฺมทินฺนํ ภิกฺขุนึ เอตทโวจ – '''สกฺกาโย สกฺกาโย'ติ, อเยฺย, วุจฺจติฯ กตโม นุ โข, อเยฺย, สกฺกาโย วุตฺโต ภควตา''ติ? ''ปญฺจ โข อิเม, อาวุโส วิสาข, อุปาทานกฺขนฺธา สกฺกาโย วุตฺโต ภควตา, เสยฺยถิทํ – รูปุปาทานกฺขนฺโธ, เวทนุปาทานกฺขนฺโธ, สญฺญุปาทานกฺขนฺโธ, สงฺขารุปาทานกฺขนฺโธ, วิญฺญาณุปาทานกฺขนฺโธฯ อิเม โข, อาวุโส วิสาข, ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา สกฺกาโย วุตฺโต ภควตา''ติฯ

''สาธเยฺย''ติ โข วิสาโข อุปาสโก ธมฺมทินฺนาย ภิกฺขุนิยา ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา ธมฺมทินฺนํ ภิกฺขุนึ อุตฺตรึ ปญฺหํ อปุจฺฉิ – '''สกฺกายสมุทโย สกฺกายสมุทโย'ติ, อเยฺย, วุจฺจติฯ กตโม นุ โข, อเยฺย, สกฺกายสมุทโย วุตฺโต ภควตา''ติ? ''ยายํ, อาวุโส วิสาข, ตณฺหา โปโนพฺภวิกา นนฺทีราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินี, เสยฺยถิทํ – กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา; อยํ โข, อาวุโส วิสาข, สกฺกายสมุทโย วุตฺโต ภควตา''ติฯ

'''สกฺกายนิโรโธ สกฺกายนิโรโธ'ติ, อเยฺย, วุจฺจติฯ กตโม นุ โข, อเยฺย, สกฺกายนิโรโธ วุตฺโต ภควตา''ติ?

''โย โข, อาวุโส วิสาข, ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรโธ จาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโย; อยํ โข, อาวุโส วิสาข, สกฺกายนิโรโธ วุตฺโต ภควตา''ติฯ

'''สกฺกายนิโรธคามินี ปฏิปทา สกฺกายนิโรธคามินี ปฏิปทา'ติ, อเยฺย, วุจฺจติฯ กตมา นุ โข, อเยฺย, สกฺกายนิโรธคามินี ปฏิปทา วุตฺตา ภควตา''ติ?

''อยเมว โข, อาวุโส วิสาข, อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สกฺกายนิโรธคามินี ปฏิปทา วุตฺตา ภควตา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธี''ติฯ

''ตเญฺญว นุ โข, อเยฺย, อุปาทานํ เต [เตว (สี.)] ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา อุทาหุ อญฺญตฺร ปญฺจหุปาทานกฺขเนฺธหิ อุปาทาน''นฺติ? ''น โข, อาวุโส วิสาข, ตเญฺญว อุปาทานํ เต ปญฺจุ

ปาทานกฺขนฺธา, นาปิ อญฺญตฺร ปญฺจหุปาทานกฺขเนฺธหิ อุปาทานํฯ โย โข, อาวุโส วิสาข, ปญฺจสุ อุปาทานกฺขเนฺธสุ ฉนฺทราโค ตํ ตตฺถ อุปาทาน''นฺติฯ

๔๖๑. ''กถํ ปนาเยฺย, สกฺกายทิฏฺฐิ โหตี''ติ? ''อิธาวุโส วิสาข, อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน, อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธเมฺม อวินีโต, สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธเมฺม อวินีโต, รูปํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปํ, รูปสฺมิํ วา อตฺตานํฯ เวทนํ…เป…. สญฺญํ… สงฺขาเร… วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณสฺมิํ วา อตฺตานํฯ เอวํ โข , อาวุโส วิสาข, สกฺกายทิฏฺฐิ โหตี''ติฯ

''กถํ ปนาเยฺย, สกฺกายทิฏฺฐิ น โหตี''ติ?

''อิธาวุโส วิสาข, สุตวา อริยสาวโก, อริยานํ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธเมฺม สุวินีโต, สปฺปุริสานํ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธเมฺม สุวินีโต, น รูปํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา รูปํ, น รูปสฺมิํ วา อตฺตานํฯ น เวทนํ…เป…. น สญฺญํ… น สงฺขาเร…เป…. น วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ , น อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, น วิญฺญาณสฺมิํ วา อตฺตานํฯ เอวํ โข, อาวุโส วิสาข, สกฺกายทิฏฺฐิ น โหตี''ติฯ

๔๖๒. ''กตโม ปนาเยฺย, อริโย อฏฺฐงฺคิโก มเคฺค''ติ?

''อยเมว โข, อาวุโส วิสาข, อริโย อฏฺฐงฺคิโก มเคฺค, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมโนฺต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธี''ติฯ ''อริโย ปนาเยฺย, อฏฺฐงฺคิโก มเคฺค สงฺขโต อุทาหุ อสงฺขโต''ติ?

''อริโย โข, อาวุโส วิสาข, อฏฺฐงฺคิโก มเคฺค สงฺขโต''ติ ฯ

''อริเยน นุ โข, อเยฺย, อฏฺฐงฺคิเกน มเคฺคน ตโย ขนฺธา สงฺคหิตา อุทาหุ ตีหิ ขเนฺธหิ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มเคฺค สงฺคหิโต''ติ?

''น โข, อาวุโส วิสาข, อริเยน อฏฺฐงฺคิเกน มเคฺคน ตโย ขนฺธา สงฺคหิตา; ตีหิ จ โข, อาวุโส วิสาข, ขเนฺธหิ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มเคฺค สงฺคหิโตฯ ยา จาวุโส วิสาข, สมฺมาวาจา โย จ สมฺมากมฺมโนฺต โย จ สมฺมาอาชีโว อิเม ธมฺมา สีลกฺขเนฺธ สงฺคหิตาฯ โย จ สมฺมาวายาโม ยา จ สมฺมาสติ โย จ สมฺมาสมาธิ อิเม ธมฺมา สมาธิกฺขเนฺธ สงฺคหิตาฯ ยา จ สมฺมาทิฏฺฐิ โย จ สมฺมาสงฺกโปฺป, อิเม ธมฺมา ปญฺญากฺขเนฺธ สงฺคหิตา''ติฯ

''กตโม ปนาเยฺย, สมาธิ, กตเม ธมฺมา สมาธินิมิตฺตา, กตเม ธมฺมา สมาธิปริกฺขารา, กตมา สมาธิภาวนา''ติ?

''ยา โข, อาวุโส วิสาข, จิตฺตสฺส เอกคฺคตา อยํ สมาธิ; จตฺตาโร สติปฏฺฐานา สมาธินิมิตฺตา; จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา สมาธิปริกฺขาราฯ ยา เตสํเยว ธมฺมานํ อาเสวนา ภาวนา พหุลีกมฺมํ, อยํ เอตฺถ สมาธิภาวนา''ติฯ

๔๖๓. ''กติ ปนาเยฺย, สงฺขารา''ติ?

‘‘ตโยเม, อาวุโส วิสาข, สงฺขารา – กายสงฺขาโร, วจีสงฺขาโร, จิตฺตสงฺขาโร’’ติฯ

‘‘กตโม ปนาเยฺย, กายสงฺขาโร, กตโม วจีสงฺขาโร, กตโม จิตฺตสงฺขาโร’’ติ?

‘‘อสฺสาสปสฺสาสา โข, อาวุโส วิสาข, กายสงฺขาโร, วิตกฺกวิจารา วจีสงฺขาโร, สญฺญา จ เวทนา จ จิตฺตสงฺขาโร’’ติฯ

‘‘กสฺมา ปนาเยฺย, อสฺสาสปสฺสาสา กายสงฺขาโร, กสฺมา วิตกฺกวิจารา วจีสงฺขาโร, กสฺมา สญฺญา จ เวทนา จ จิตฺตสงฺขาโร’’ติ?

‘‘อสฺสาสปสฺสาสา โข, อาวุโส วิสาข, กายิกา เอเต ธมฺมา กายปฺปฏิพทฺธา, ตสฺมา อสฺสาสปสฺสาสา กายสงฺขาโรฯ ปุพฺเพ โข, อาวุโส วิสาข, วิตกฺเกตฺวา วิจาเรตฺวา ปจฺฉา วาจํ ภินฺทติ, ตสฺมา วิตกฺกวิจารา วจีสงฺขาโรฯ สญฺญา จ เวทนา จ เจตสิกา เอเต ธมฺมา จิตฺตปฺปฏิพทฺธา, ตสฺมา สญฺญา จ เวทนา จ จิตฺตสงฺขาโร’’ติฯ

๔๖๔. ‘‘กถํ ปนาเยฺย, สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติ โหตี’’ติ?

‘‘น โข, อาวุโส วิสาข, สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชนฺตสฺส ภิกฺขุโน เอวํ โหติ – ‘อหํ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชิสฺส’นฺติ วา, ‘อหํ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชามี’ติ วา, ‘อหํ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน’ติ วาฯ อถ ขฺวาสฺส ปุพฺเพว ตถา จิตฺตํ ภาวิตํ โหติ ยํ ตํ ตถตฺตาย อุปเนตี’’ติฯ

‘‘สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชนฺตสฺส ปนาเยฺย, ภิกฺขุโน กตเม ธมฺมา ปฐมํ นิรุชฺฌนฺติ – ยทิ วา กายสงฺขาโร, ยทิ วา วจีสงฺขาโร, ยทิ วา จิตฺตสงฺขาโร’’ติ? ‘‘สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชนฺตสฺส โข, อาวุโส วิสาข, ภิกฺขุโน ปฐมํ นิรุชฺฌติ วจีสงฺขาโร, ตโต กายสงฺขาโร, ตโต จิตฺตสงฺขาโร’’ติฯ

‘‘กถํ ปนาเยฺย, สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐานํ โหตี’’ติ?

‘‘น โข, อาวุโส วิสาข, สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐหนฺตสฺส ภิกฺขุโน เอวํ โหติ – ‘อหํ สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐหิสฺส’นฺติ วา, ‘อหํ สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐหามี’ติ วา, ‘อหํ สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐิโต’ติ วาฯ อถ ขฺวาสฺส ปุพฺเพว ตถา จิตฺตํ ภาวิตํ โหติ ยํ ตํ ตถตฺตาย อุปเนตี’’ติฯ

‘‘สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐหนฺตสฺส ปนาเยฺย, ภิกฺขุโน กตเม ธมฺมา ปฐมํ อุปฺปชฺชนฺติ – ยทิ วา กายสงฺขาโร, ยทิ วา วจีสงฺขาโร, ยทิ วา จิตฺตสงฺขาโร’’ติ? ‘‘สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐหนฺตสฺส โข, อาวุโส วิสาข, ภิกฺขุโน ปฐมํ อุปฺปชฺชติ จิตฺตสงฺขาโร, ตโต กายสงฺขาโร, ตโต วจีสงฺขาโร’’ติฯ

‘‘สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐิตํ ปนาเยฺย, ภิกฺขุํ กติ ผสฺสา ผุสนฺตี’’ติ? ‘‘สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐิตํ โข, อาวุโส วิสาข, ภิกฺขุํ ตโย ผสฺสา ผุสนฺติ – สุญฺญโต ผโสฺส, อนิมิตฺโต ผโสฺส, อปฺปณิหิโต ผโสฺส’’ติฯ

‘‘สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐิตสฺส ปนาเยฺย, ภิกฺขุโน กึนินฺนํ จิตฺตํ โหติ กึโปณํ กึปพฺภาร’’นฺติ? ‘‘สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐิตสฺส โข, อาวุโส วิสาข, ภิกฺขุโน วิเวกนินฺนํ จิตฺตํ โหติ, วิเวกโปณํ วิเวกปพฺภาร’’นฺติฯ

๔๖๕. ‘‘กติ ปนาเยฺย, เวทนา’’ติ?

‘‘ติโสฺส โข อิมา, อาวุโส วิสาข, เวทนา – สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา’’ติฯ

‘‘กตมา ปนาเยฺย, สุขา เวทนา, กตมา ทุกฺขา เวทนา, กตมา อทุกฺขมสุขา เวทนา’’ติ?

‘‘ยํ โข, อาวุโส วิสาข, กายิกํ วา เจตสิกํ วา สุขํ สาตํ เวทยิตํ – อยํ สุขา เวทนาฯ ยํ โข, อาวุโส วิสาข, กายิกํ วา เจตสิกํ วา ทุกฺขํ อสาตํ เวทยิตํ – อยํ ทุกฺขา เวทนาฯ ยํ โข, อาวุโส วิสาข, กายิกํ วา เจตสิกํ วา เนว สาตํ นาสาตํ เวทยิตํ – อยํ อทุกฺขมสุขา เวทนา’’ติฯ

‘‘สุขา ปนาเยฺย, เวทนา กึสุขา กึทุกฺขา, ทุกฺขา เวทนา กึสุขา กึทุกฺขา, อทุกฺขมสุขา เวทนา กึสุขา กึทุกฺขา’’ติ?

‘‘สุขา โข, อาวุโส วิสาข, เวทนา ฐิติสุขา วิปริณามทุกฺขา; ทุกฺขา เวทนา ฐิติทุกฺขา วิปริณามสุขา ; อทุกฺขมสุขา เวทนา ญาณสุขา อญฺญาณทุกฺขา’’ติฯ

‘‘สุขาย ปนาเยฺย, เวทนาย กึ อนุสโย อนุเสติ, ทุกฺขาย เวทนาย กึ อนุสโย อนุเสติ, อทุกฺขมสุขาย เวทนาย กึ อนุสโย อนุเสตี’’ติ?

‘‘สุขาย โข, อาวุโส วิสาข, เวทนาย ราคานุสโย อนุเสติ, ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย อนุเสติ, อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสโย อนุเสตี’’ติฯ

‘‘สพฺพาย นุ โข, อเยฺย, สุขาย เวทนาย ราคานุสโย อนุเสติ, สพฺพาย ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย อนุเสติ, สพฺพาย อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสโย อนุเสตี’’ติ?

‘‘น โข, อาวุโส วิสาข, สพฺพาย สุขาย เวทนาย ราคานุสโย อนุเสติ, น สพฺพาย ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย อนุเสติ, น สพฺพาย อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสโย อนุเสตี’’ติฯ

‘‘สุขาย ปนาเยฺย, เวทนาย กึ ปหาตพฺพํ, ทุกฺขาย เวทนาย กึ ปหาตพฺพํ, อทุกฺขมสุขาย เวทนาย กึ ปหาตพฺพ’’นฺติ?

‘‘สุขาย โข, อาวุโส วิสาข, เวทนาย ราคานุสโย ปหาตโพฺพ, ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย ปหาตโพฺพ, อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสโย ปหาตโพฺพ’’ติฯ

‘‘สพฺพาย นุ โข, อเยฺย, สุขาย เวทนาย ราคานุสโย ปหาตโพฺพ, สพฺพาย ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย ปหาตโพฺพ, สพฺพาย อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสโย ปหาตโพฺพ’’ติ?

‘‘น โข, อาวุโส วิสาข, สพฺพาย สุขาย เวทนาย ราคานุสโย ปหาตโพฺพ, น สพฺพาย ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย ปหาตโพฺพ , น สพฺพาย อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสโย ป

หาตโพฺพฯ อิธาวุโส วิสาข, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ราคํ เตน ปชหติ, น ตตฺถ ราคานุสโย อนุเสติฯ อิธาวุโส วิสาข, ภิกฺขุ อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – 'กุทาสฺสุ นามาหํ ตทายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสามิ ยทริยา เอตรหิ อายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี'ติ? อิติ อนุตฺตเรสุ วิโมเกฺขสุ ปิหํ อุปฏฺฐาปยโต อุปฺปชฺชติ ปิหาปฺปจฺจยา โทมนสฺสํฯ ปฏิฆํ เตน ปชหติ, น ตตฺถ ปฏิฆานุสโย อนุเสติฯ อิธาวุโส วิสาข, ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา, ทุกฺขสฺส จ ปหานา, ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา, อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อวิชฺชํ เตน ปชหติ, น ตตฺถ อวิชฺชานุสโย อนุเสตี''ติฯ

๔๖๖. ''สุขาย ปนาเยฺย, เวทนาย กิํ ปฏิภาโค''ติ?

''สุขาย โข, อาวุโส วิสาข, เวทนาย ทุกฺขา เวทนา ปฏิภาโค''ติฯ

''ทุกฺขาย ปนฺนาเยฺย, เวทนาย กิํ ปฏิภาโค''ติ?

''ทุกฺขาย โข, อาวุโส วิสาข, เวทนาย สุขา เวทนา ปฏิภาโค''ติฯ

''อทุกฺขมสุขาย ปนาเยฺย, เวทนาย กิํ ปฏิภาโค''ติ?

''อทุกฺขมสุขาย โข, อาวุโส วิสาข, เวทนาย อวิชฺชา ปฏิภาโค''ติฯ

''อวิชฺชาย ปนาเยฺย, กิํ ปฏิภาโค''ติ?

''อวิชฺชาย โข, อาวุโส วิสาข, วิชฺชา ปฏิภาโค''ติฯ

''วิชฺชาย ปนาเยฺย, กิํ ปฏิภาโค''ติ?

''วิชฺชาย โข, อาวุโส วิสาข, วิมุตฺติ ปฏิภาโค''ติฯ

''วิมุตฺติยา ปนาเยฺย , กิํ ปฏิภาโค''ติ?

''วิมุตฺติยา โข, อาวุโส วิสาข, นิพฺพานํ ปฏิภาโค''ติฯ

''นิพฺพานสฺส ปนาเยฺย, กิํ ปฏิภาโค''ติ? ''อจฺจยาสิ, อาวุโส [อจฺจสราวุโส (สี. ปี.), อจฺจสฺสราวุโส (สฺยา. กํ.)] วิสาข, ปญฺหํ, นาสกฺขิ ปญฺหานํ ปริยนฺตํ คเหตุํฯ นิพฺพาโนคธญฺหิ, อาวุโส วิสาข, พฺรหฺมจริยํ, นิพฺพานปรายนํ นิพฺพานปริโยสานํฯ อากงฺขมาโน จ ตฺวํ, อาวุโส วิสาข, ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปุเจฺฉยฺยาสิ, ยถา จ เต ภควา พฺยากโรติ ตถา นํ ธาเรยฺยาสี''ติฯ

๔๖๗. อถ โข วิสาโข อุปาสโก ธมฺมทินฺนาย ภิกฺขุนิยา ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ธมฺมทินฺนํ ภิกฺขุนิํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข วิสาโข อุปาสโก ยาวตโก อโหสิ ธมฺมทินฺนาย ภิกฺขุนิยา สทฺธิํ กถาสลฺลาโป ตํ สพฺพํ ภควโต อาโรเจสิฯ เอวํ วุเตฺต, ภควา วิสาขํ อุปาสกํ เอตทโวจ – ''ปณฺฑิตา, วิสาข, ธมฺมทินฺนา ภิกฺขุนี, มหาปญฺญา, วิสาข, ธมฺมทินฺนา ภิกฺขุนีฯ มํ เจปิ ตฺวํ, วิสาข, เอตมตฺถํ ปุเจฺฉยฺยาสิ, อหมฺปิ ตํ เอวเมวํ พฺยาก

เรยฺยํ, ยถา ตํ ธมฺมทินฺนาย ภิกฺขุนิยา พฺยากตํฯ เอโส เจเวตสฺส [เอโสเวตสฺส (สฺยา. กํ.)] อ
โตฺถฯ เอวญฺจ นํ [เอวเมตํ (สี. สฺยา. กํ.)] ธาเรหี’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน วิสาโข อุปาสโก ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

จูฬเวทลฺลสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ จตุตฺถํฯ

๕. จูฬธมฺมสมาทานสุตฺตํ

๔๖๘. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารา
เมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทนฺเต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺส
สุํฯ ภควา เอตทโวจ – ‘‘จตฺตาริมานิ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานานิฯ กตมานิ จตฺตาริ? อตฺถิ,
ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ ทุกฺขวิปากํ; อตฺถิ, ภิกฺขเว , ธมฺมสมาทานํ ปจฺ
จุปฺปนฺนทุกฺขเญฺจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากํ; อตฺถิ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อา
ยตึ สุขวิปากํ; อตฺถิ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขเญฺจว อายติญฺจ สุขวิปากํ’’ฯ

๔๖๙. ‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ ทุกฺขวิปากํ? สนฺติ,
ภิกฺขเว, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘นตฺถิ กาเมสุ โทโส’ติฯ เต กาเมสุ
ปาตพฺยตํ อาปชฺชนฺติฯ เต โข โมฬิพทฺธาหิ [โมฬิพนฺธาหิ (สฺยา. กํ. ก.)] ปริพฺพาชิกาหิ ปริจา
เรนฺติฯ เต เอวมาหํสุ – ‘กึสุ นาม เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กาเมสุ อนาคตภยํ สมฺปสฺสมา
นา กามานํ ปหานมาหํสุ, กามานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ? สุโข อิมิสฺสา ปริพฺพาชิกาย ตรุณาย
มุทุกาย โลมสาย พาหาย สมฺผโสฺส’ติ เต กาเมสุ ปาตพฺยตํ อาปชฺชนฺติฯ เต กาเมสุ
ปาตพฺยตํ อาปชฺชิตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติฯ เต
ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติฯ เต เอวมาหํสุ – ‘อิทํ โข เต โภนฺโต สมณ
พฺราหฺมณา กาเมสุ อนาคตภยํ สมฺปสฺสมานา กามานํ ปหานมาหํสุ, กามานํ ปริญฺญํ
ปญฺญเปนฺติ, อิเม หิ มยํ กามเหตุ กามนิทานํ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยามา’ติฯ
เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส มาลุวาสิปาฏิกา ผเลยฺยฯ อถ โข ตํ, ภิกฺขเว, มาลุ
วาพีชํ อญฺญตรสฺมึ สาลมูเล นิปเตยฺยฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ยา ตสฺมึ สาเล อธิวตฺถา เทวตา สา
ภีตา สํวิคฺคา สนฺตาสํ อาปเชฺชยฺยฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ตสฺมึ สาเล อธิวตฺถาย เทวตาย มิตฺตามจฺ
จา ญาติสาโลหิตา อารามเทวตา วนเทวตา รุกฺขเทวตา โอสธิติณวนปฺปตีสุ อธิวตฺถา เทว
ตา สงฺคมฺม สมาคมฺม เอวํ สมสฺสาเสยฺยุํ – ‘มา ภวํ ภายิ, มา ภวํ ภายิ; อปฺเปว นาเมตํ มาลุวา
พีชํ โมโร วา คิเลยฺย [โมโร วา คิเลยฺย, โคธา วา ขาเทยฺย (ก.)], มโค วา ขาเทยฺย,
ทวฑาโห [วนทาโห (ก.)] วา ฑเหยฺย, วนกมฺมิกา วา อุทฺธเรยฺยุํ, อุปจิกา วา อุฏฺฐเหยฺยุํ [อุทฺ
รเภยฺยุํ (สี. ปี. ก.)], อพีชํ วา ปนสฺสา’ติฯ อถ โข ตํ, ภิกฺขเว, มาลุวาพีชํ เนว โมโร คิเลยฺย, น
มโค ขาเทยฺย, น ทวฑาโห ฑเหยฺย, น วนกมฺมิกา อุทฺธเรยฺยุํ, น อุปจิกา อุฏฺฐเหยฺยุํ, พีชญฺจ
ปนสฺส ตํ ปาวุสฺสเกน เมเฆน อภิปฺปวุฏฺฐํ สมฺมเทว วิรุเหยฺยฯ สาสฺส มาลุวาลตา ตรุณา มุทุกา
โลมสา วิลมฺพินี, สา ตํ สาลํ อุปนิเสเวยฺยฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ตสฺมึ สาเล อธิวตฺถาย เทวตาย
เอวมสฺส – ‘กึสุ นาม เต โภนฺโต มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา อารามเทวตา วนเทวตา รุกฺข
เทวตา โอสธิติณวนปฺปตีสุ อธิวตฺถา เทวตา มาลุวาพีเช อนาคตภยํ สมฺปสฺสมานา สงฺคมฺม
สมาคมฺม เอวํ สมสฺสาเสสุํ [สมสฺสาเสยฺยุํ (ก.)] – ‘‘มา ภวํ ภายิ มา ภวํ ภายิ, อปฺเปว นาเมตํ
มาลุวาพีชํ โมโร วา คิเลยฺย, มโค วา ขาเทยฺย, ทวฑาโห วา ฑเหยฺย, วนกมฺมิกา วา อุทฺ
ธเรยฺยุํ, อุปจิกา วา อุฏฺฐเหยฺยุํ, อพีชํ วา ปนสฺสา’’ติ; สุโข อิมิสฺสา มาลุวาลตาย ตรุณาย มุทุ
กาย โลมสาย วิลมฺพินิยา สมฺผโสฺส’ติฯ สา ตํ สาลํ อนุปริหเรยฺยฯ สา ตํ สาลํ อนุปริหริตฺวา

อุปริ วิฏภึ [วิฏูป๋ (สฺยา. ฎฐ.)] กเรยฺยฯ อุปริ วิฏภึ กริตฺวา โอฆนํ ชเนยฺยฯ โอฆนํ ชเนตฺวา เย ตสฺส สาลสฺส มหนฺตา มหนฺตา ขนฺธา เต ปทาเลยฺยฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ตสฺมึ สาเล อธิวตฺถาย เทวตาย เอวมสฺส – ‘อิทํ โข เต โภโนฺต มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา อารามเทวตา วนเทวตา รุกฺขเทวตา โอสธิติณวนปฺปตีสุ อธิวตฺถา เทวตา มาลุวาพีเช อนาคตภยํ สมฺปสฺสมานา สงฺคมฺม สมาคมฺม เอวํ สมสฺสาเสสุํ [สมสฺสาเสยฺยุํ (ก.)] – “มา ภวํ ภายิ มา ภวํ ภายิ, อเปฺปว นาเมตํ มาลุวาพีชํ โมโร วา คิเลยฺย, มโค วา ขาเทยฺย, ทวฑาโห วา ฑเหยฺย, วนกมฺมิกา วา อุทฺธเรยฺยุํ, อุปจิกา วา อุฏฺฐเหยฺยุํ อพีชํ วา ปนสฺสา’’ติฯ ยญฺจาหํ [ยํ วาหํ (ก.), สฺวาหํ (สฺยา. กํ.)] มาลุวาพีชเหตุ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยามี’ติฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, สนฺติ เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน ‘นตฺถิ กาเมสุ โทโส’ติ ฯ เต กาเมสุ ปาตพฺยตํ อาปชฺชนฺติฯ เต โมฬิพทฺธาหิ ปริพฺพาชิกาหิ ปริจาเรนฺติฯ เต เอวมาหํสุ – ‘กึสุ นาม เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา กาเมสุ อนาคตภยํ สมฺปสฺสมานา กามานํ ปหานมาหํสุ, กามานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ? สุโข อิมิสฺสา ปริพฺพาชิกาย ตรุณาย มุทุกาย โลมสาย พาหาย สมฺผโสฺส’ติฯ เต กาเมสุ ปาตพฺยตํ อาปชฺชนฺติฯ เต กาเมสุ ปาตพฺยตํ อาปชฺชิตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติฯ เต ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติฯ เต เอวมาหํสุ – ‘อิทํ โข เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา กาเมสุ อนาคตภยํ สมฺปสฺสมานา กามานํ ปหานมาหํสุ, กามานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติฯ อิเม หิ มยํ กามเหตุ กามนิทานํ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยามา’ติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ ทุกฺขวิปากํฯ

๔๗๐. “กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขเญฺจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากํ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อเจลโก โหติ มุตฺตาจาโร หตฺถาปเลขโน, นเอหิภทฺทนฺติโก, น ติฏฺฐภทฺทนฺติโก, นาภิหฏํ, น อุทฺทิสฺสกตํ, น นิมนฺตนํ สาทิยติ, โส น กุมฺภิมุขา ปฏิคฺคณฺหาติ, น กโฬปิมุขา ปฏิคฺคณฺหาติ, น เอฬกมนฺตรํ, น ทณฺฑมนฺตรํ, น มุสลมนฺตรํ, น ทฺวินฺนํ ภุญฺชมานานํ, น คพฺภินิยา, น ปายมานาย, น ปุริสนฺตรคตาย, น สงฺกิตฺตีสุ, น ยตฺถ สา อุปฏฺฐิโต โหติ, น ยตฺถ มกฺขิกา สณฺฑสณฺฑจารินี, น มจฺฉํ, น มํสํ, น สุรํ, น เมรยํ, น ถุโสทกํ ปิวติฯ โส เอกาคาริโก วา โหติ เอกาโลปิโก, ทฺวาคาริโก วา โหติ ทฺวาโลปิโก…เป.… สตฺตาคาริโก วา โหติ สตฺตาโลปิโกฯ เอกิสฺสาปิ ทตฺติยา ยาเปติ, ทฺวีหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปติ… สตฺตหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปติฯ เอกาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ, ทฺวีหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ… สตฺตาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติฯ อิติ เอวรูปํ อทฺธมาสิกมฺปิ ปริยายภตฺตโภชนานุโยคมนุยุโตฺต วิหรติฯ โส สากภกฺโข วา โหติ , สามากภกฺโข วา โหติ, นีวารภกฺโข วา โหติ, ททฺทุลภกฺโข วา โหติ, หฏภกฺโข วา โหติ, กณภกฺโข วา โหติ, อาจามภกฺโข วา โหติ, ปิญฺญากภกฺโข วา โหติ, ติณภกฺโข วา โหติ, โคมยภกฺโข วา โหติ, วนมูลผลาหาโร ยาเปติ ปวตฺตผลโภชีฯ โส สาณานิปิ ธาเรติ, มสาณานิปิ ธาเรติ, ฉวทุสฺสานิปิ ธาเรติ, ปํสุกูลานิปิ ธาเรติ, ติรีฏานิปิ ธาเรติ, อชินมฺปิ ธาเรติ, อชินกฺขิปมฺปิ ธาเรติ, กุสจีรมฺปิ ธาเรติ, วากจีรมฺปิ ธาเรติ, ผลกจีรมฺปิ ธาเรติ, เกสกมฺพลมฺปิ ธาเรติ, วาฬกมฺพลมฺปิ ธาเรติ, อุลูกปกฺขมฺปิ ธาเรติ, เกสมสฺสุโลจโกปิ โหติ, เกสมสฺสุโลจนานุโยคมนุยุโตฺต, อุพฺภฏฺฐโกปิ โหติ, อาสนปฏิกฺขิโตฺต, อุกฺกุฏิโกปิ โหติ อุกฺกุฏิกปฺปธานมนุยุโตฺต, กณฺฏกาปสฺสยิโกปิ โหติ, กณฺฏกาปสฺสเย เสยฺยํ กเปฺปติ [ปสฺส ม. นิ. ๑.๑๕๕ มหาสีหนาทสุตฺต], สายตติยกมฺปิ อุทโกโรหนานุโยคมนุยุโตฺต วิหรติฯ อิติ เอวรูปํ อเนกวิหิตํ กายสฺส อาตาปนปริตาปนานุโยคมนุยุโตฺต วิหรติ ฯ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขเญฺจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากํฯ

๔๗๑. ‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายตึ สุขวิปากํ? อิธ , ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปกติยา ติพฺพราคชาติโก โหติ, โส อภิกฺขณํ ราคชํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; ปกติยา ติพฺพโทสชาติโก โหติ, โส อภิกฺขณํ โทสชํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; ปกติยา ติพฺพโมหชาติโก โหติ, โส อภิกฺขณํ โมหชํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ โส สหาปิ ทุเกฺขน, สหาปิ โทมนเสฺสน, อสฺสุมุโขปิ รุทมาโน ปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ จรติฯ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายตึ สุขวิปากํฯ

๔๗๒. ‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขเญฺจว อายติญฺจ สุขวิปากํ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปกติยา น ติพฺพราคชาติโก โหติ, โส น อภิกฺขณํ ราคชํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; ปกติยา น ติพฺพโทสชาติโก โหติ, โส น อภิกฺขณํ โทสชํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; ปกติยา น ติพฺพโมหชาติโก โหติ , โส น อภิกฺขณํ โมหชํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ โส วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ…เป.… ตติยํ ฌานํ… จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขเญฺจว อายติญฺจ สุขวิปากํฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, จตฺตาริ ธมฺมสมาทานานี’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

จูฬธมฺมสมาทานสุตฺตํ นิฎฺฐิตํ ปญฺจมํฯ

๖. มหาธมฺมสมาทานสุตฺตํ

๔๗๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทเนฺต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ – ‘‘เยภุเยฺยน, ภิกฺขเว, สตฺตา เอวํกามา เอวํฉนฺทา เอวํอธิปฺปายา – ‘อโห วต อนิฎฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา ปริหาเยยฺยุํ, อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา อภิวเฑฺฒยฺยุ’นฺติฯ เตสํ, ภิกฺขเว, สตฺตานํ เอวํกามานํ เอวํฉนฺทานํ เอวํอธิปฺปายานํ อนิฎฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติฯ ตตฺร ตุเมฺห, ภิกฺขเว, กํ เหตุํ ปเจฺจถา’’ติ? ‘‘ภควํมูลกา โน, ภเนฺต, ธมฺมา, ภควํเนตฺติกา, ภควํปฏิสรณาฯ สาธุ วต, ภเนฺต, ภควนฺตเญฺญว ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อโตฺถ; ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตี’’ติฯ ‘‘เตน หิ, ภิกฺขเว, สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

๔๗๔. ‘‘อิธ, ภิกฺขเว, อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน, อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธเมฺม อวินีโต, สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธเมฺม อวินีโต, เสวิตเพฺพ ธเมฺม น ชานาติ อเสวิตเพฺพ ธเมฺม น ชานาติ, ภชิตเพฺพ ธเมฺม น ชานาติ อภชิตเพฺพ ธเมฺม น ชานาติฯ โส เสวิตเพฺพ ธเมฺม อชานโนฺต อเสวิตเพฺพ ธเมฺม อชานโนฺต, ภชิตเพฺพ ธเมฺม อชานโนฺต อภชิตเพฺพ ธเมฺม อชานโนฺต, อเสวิตเพฺพ ธเมฺม เสวติ เสวิตเพฺพ ธเมฺม น เสวติ, อภชิตเพฺพ ธเมฺม ภชติ ภชิตเพฺพ ธเมฺม น ภชติฯ ตสฺส อเสวิตเพฺพ ธเมฺม เสวโต เสวิตเพฺพ ธเมฺม อเสวโต, อภชิตเพฺพ ธเมฺม ภชโต ภชิตเพฺพ ธเมฺม อภชโต อนิฎฺฐา อกนฺตา อม

นาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวเญฺหตํ, ภิกฺขเว, โหติ ยถา ตํ อวิทฺทสุโนฯ

“สุตวา จ โข, ภิกฺขเว, อริยสาวโก, อริยานํ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธเมฺม สุวินีโต, สปฺปุริสานํ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธเมฺม สุวินีโต, เสวิตเพฺพ ธเมฺม ชานาติ อเสวิตเพฺพ ธเมฺม ชานาติ, ภชิตเพฺพ ธเมฺม ชานาติ อภชิตเพฺพ ธเมฺม ชานาติฯ โส เสวิตเพฺพ ธเมฺม ชานโนฺต อเสวิตเพฺพ ธเมฺม ชานโนฺต, ภชิตเพฺพ ธเมฺม ชานโนฺต อภชิตเพฺพ ธเมฺม ชานโนฺต, อเสวิตเพฺพ ธเมฺม น เสวติ เสวิตเพฺพ ธเมฺม เสวติ, อภชิตเพฺพ ธเมฺม น ภชติ ภชิตเพฺพ ธเมฺม ภชติฯ ตสฺส อเสวิตเพฺพ ธเมฺม อเสวโต เสวิตเพฺพ ธเมฺม เสวโต, อภชิตเพฺพ ธเมฺม อภชโต ภชิตเพฺพ ธเมฺม ภชโต, อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวเญฺหตํ, ภิกฺขเว, โหติ ยถา ตํ วิทฺทสุโนฯ

๔๗๕. “จตฺตาริมานิ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานานิฯ กตมานิ จตฺตาริ? อตฺถิ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขเญฺจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากํ; อตฺถิ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ ทุกฺขวิปากํ; อตฺถิ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายตึ สุขวิปากํ; อตฺถิ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขเญฺจว อายติญฺจ สุขวิปากํฯ

๔๗๖. “ตตฺร, ภิกฺขเว, ยมิทํ [ยทิทํ (สี.)] ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขเญฺจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากํ, ตํ อวิทฺวา อวิชฺชาคโต ยถาภูตํ นปฺปชานาติ – ‘อิทํ โข ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขเญฺจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปาก’นฺติฯ ตํ อวิทฺวา อวิชฺชาคโต ยถาภูตํ อปฺปชานโนฺต ตํ เสวติ, ตํ น ปริวเชฺชติฯ ตสฺส ตํ เสวโต, ตํ อปริวชฺชยโต, อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวเญฺหตํ, ภิกฺขเว, โหติ ยถา ตํ อวิทฺทสุโนฯ

“ตตฺร, ภิกฺขเว, ยมิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ ทุกฺขวิปากํ ตํ อวิทฺวา อวิชฺชาคโต ยถาภูตํ นปฺปชานาติ – ‘อิทํ โข ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ ทุกฺขวิปาก’นฺติฯ ตํ อวิทฺวา อวิชฺชาคโต ยถาภูตํ อปฺปชานโนฺต ตํ เสวติ, ตํ น ปริวเชฺชติฯ ตสฺส ตํ เสวโต, ตํ อปริวชฺชยโต, อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวเญฺหตํ, ภิกฺขเว, โหติ ยถา ตํ อวิทฺทสุโนฯ

“ตตฺร , ภิกฺขเว, ยมิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายตึ สุขวิปากํ, ตํ อวิทฺวา อวิชฺชาคโต ยถาภูตํ นปฺปชานาติ – ‘อิทํ โข ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายตึ สุขวิปาก’นฺติฯ ตํ อวิทฺวา อวิชฺชาคโต ยถาภูตํ อปฺปชานโนฺต ตํ น เสวติ, ตํ ปริวเชฺชติฯ ตสฺส ตํ อเสวโต, ตํ ปริวชฺชยโต, อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวเญฺหตํ, ภิกฺขเว, โหติ ยถา ตํ อวิทฺทสุโนฯ

“ตตฺร, ภิกฺขเว, ยมิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขเญฺจว อายติญฺจ สุขวิปากํ, ตํ อวิทฺวา อวิชฺชาคโต ยถาภูตํ นปฺปชานาติ – ‘อิทํ โข ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขเญฺจว อายติญฺจ สุขวิปาก’นฺติฯ ตํ อวิทฺวา อวิชฺชาคโต ยถาภูตํ อปฺปชานโนฺต ตํ น เสวติ, ตํ ปริวเชฺชติฯ ตสฺส ตํ อเสวโต, ตํ ปริวชฺชยโต, อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวเญฺหตํ, ภิกฺขเว, โหติ ยถา ตํ อวิทฺทสุโนฯ

๔๗๗. ‘‘ตตฺร, ภิกฺขเว, ยมิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขเญฺจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากํ ตํ วิทฺวา วิชฺชาคโต ยถาภูตํ ปชานาติ – ‘อิทํ โข ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขเญฺจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปาก’นฺติฯ ตํ วิทฺวา วิชฺชาคโต ยถาภูตํ ปชานนฺโต ตํ น เสวติ, ตํ ปริวเชฺชติฯ ตสฺส ตํ อเสวโต, ตํ ปริวชฺชยโต, อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวเญฺหตํ, ภิกฺขเว, โหติ ยถา ตํ วิทฺทสุโนฯ

‘‘ตตฺร, ภิกฺขเว, ยมิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ ทุกฺขวิปากํ ตํ วิทฺวา วิชฺชาคโต ยถาภูตํ ปชานาติ – ‘อิทํ โข ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ ทุกฺขวิปาก’นฺติฯ ตํ วิทฺวา วิชฺชาคโต ยถาภูตํ ปชานนฺโต ตํ น เสวติ, ตํ ปริวเชฺชติฯ ตสฺส ตํ อเสวโต, ตํ ปริวชฺชยโต , อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวเญฺหตํ, ภิกฺขเว, โหติ ยถา ตํ วิทฺทสุโนฯ

‘‘ตตฺร , ภิกฺขเว, ยมิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายตึ สุขวิปากํ ตํ วิทฺวา วิชฺชาคโต ยถาภูตํ ปชานาติ – ‘อิทํ โข ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายตึ สุขวิปาก’นฺติฯ ตํ วิทฺวา วิชฺชาคโต ยถาภูตํ ปชานนฺโต ตํ เสวติ, ตํ น ปริวเชฺชติฯ ตสฺส ตํ เสวโต, ตํ อปริวชฺชยโต, อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวเญฺหตํ, ภิกฺขเว, โหติ ยถา ตํ วิทฺทสุโนฯ

‘‘ตตฺร, ภิกฺขเว, ยมิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขเญฺจว อายติญฺจ สุขวิปากํ ตํ วิทฺวา วิชฺชาคโต ยถาภูตํ ปชานาติ – ‘อิทํ โข ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขเญฺจว อายติญฺจ สุขวิปาก’นฺติฯ ตํ วิทฺวา วิชฺชาคโต ยถาภูตํ ปชานนฺโต ตํ เสวติ, ตํ น ปริวเชฺชติฯ ตสฺส ตํ เสวโต, ตํ อปริวชฺชยโต, อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวเญฺหตํ, ภิกฺขเว, โหติ ยถา ตํ วิทฺทสุโนฯ

๔๗๘. ‘‘กตมญฺจ , ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขเญฺจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากํ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน ปาณาติปาตี โหติ, ปาณาติปาตปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน อทินฺนาทายี โหติ, อทินฺนาทานปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน กาเมสุ มิจฺฉาจารี โหติ, กาเมสุ มิจฺฉาจารปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน มุสาวาที โหติ, มุสาวาทปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน ปิสุณวาโจ โหติ, ปิสุณวาจาปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน ผรุสวาโจ โหติ, ผรุสวาจาปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน สมฺผปฺปลาปี โหติ, สมฺผปฺปลาปปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน อภิชฺฌาลุ โหติ, อภิชฺฌาปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน พฺยาปนฺนจิโตฺต โหติ, พฺยาปาทปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน มิจฺฉาทิฏฺฐิ โหติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขเญฺจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากํฯ

๔๗๙. ‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ ทุกฺขวิปากํ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน ปาณาติปาตี โหติ, ปาณาติปาตปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน อทินฺนาทายี โหติ, อทินฺนาทาน

ปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน กาเมสุมิจฺฉาจารี โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน มุสาวาที โหติ, มุสาวาทปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน ปิสุณวาโจ โหติ, ปิสุณวาจาปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน ผรุสวาโจ โหติ, ผรุสวาจาปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน สมฺผปฺปลาปี โหติ, สมฺผปฺปลาปปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน อภิชฺฌาลุ โหติ, อภิชฺฌาปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน พฺยาปนฺนจิโตฺต โหติ, พฺยาปาทปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน มิจฺฉาทิฏฺฐิ โหติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายติํ ทุกฺขวิปากํฯ

๔๘๐. ‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายติํ สุขวิปากํ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, ปาณาติปาตา เวรมณีปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ ; สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา เวรมณีปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณีปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา เวรมณีปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ , ปิสุณาย วาจาย เวรมณีปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ ; สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย เวรมณีปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา เวรมณีปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน อนภิชฺฌาลุ โหติ, อนภิชฺฌาปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน อพฺยาปนฺนจิโตฺต โหติ, อพฺยาปาทปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ ทุเกฺขน สหาปิ โทมนเสฺสน สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายติํ สุขวิปากํฯ

๔๘๑. ‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขเญฺจว อายติญฺจ สุขวิปากํ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, ปาณาติปาตา เวรมณีปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา เวรมณีปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณีปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา เวรมณีปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย เวรมณีปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย เวรมณีปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา เวรมณีปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน อนภิชฺฌาลุ โหติ, อนภิชฺฌาปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนเสฺสน อพฺยาปนฺนจิโตฺต โหติ, อพฺยาปาทปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; สหาปิ สุเขน

สหาปิ โสมนเสฺสน สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติฯ อิทํ, วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขเญฺจว อายติญฺจ สุขวิปากํฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, จตฺตาริ ธมฺมสมาทานานิฯ

๔๘๒. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ติตฺตกาลาพุ วิเสน สํสโฏฺฐฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย ชีวิตุกาโม อมริตุกาโม สุขกาโม ทุกฺขปฺปฏิกูโลฯ ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – ‘อโมฺภ ปุริส, อยํ ติตฺตกาลาพุ วิเสน สํสโฏฺฐ, สเจ อากงฺขสิ ปิว [ปิป (สี. ปี.)]ฯ ตสฺส เต ปิวโต [ปิปโต (สี. ปี.)] เจว นจฺฉาเทสฺสติ วเณฺณนปิ คเนฺธนปิ รเสนปิ, ปิวิตฺวา [ปีตฺวา (สี.)] จ ปน มรณํ วา นิคจฺฉสิ มรณมตฺตํ วา ทุกฺข’นฺติฯ โส ตํ อปฺปฏิสงฺขาย ปิเวยฺย, นปฺปฏินิสฺสเชฺชยฺยฯ ตสฺส ตํ ปิวโต เจว นจฺฉาเทยฺย วเณฺณนปิ คเนฺธนปิ รเสนปิ, ปิวิตฺวา จ ปน มรณํ วา นิคเจฺฉยฺย มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํฯ ตถูปมาหํ, ภิกฺขเว, อิมํ ธมฺมสมาทานํ วทามิ, ยมิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขเญฺจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากํฯ

๔๘๓. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อาปานียกํโส วณฺณสมฺปโนฺน คนฺธสมฺปโนฺน รสสมฺปโนฺนฯ โส จ โข วิเสน สํสโฏฺฐฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย ชีวิตุกาโม อมริตุกาโม สุขกาโม ทุกฺขปฺปฏิกูโลฯ ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – ‘อโมฺภ ปุริส, อยํ อาปานียกํโส วณฺณสมฺปโนฺน คนฺธสมฺปโนฺน รสสมฺปโนฺนฯ โส จ โข วิเสน สํสโฏฺฐ, สเจ อากงฺขสิ ปิวฯ ตสฺส เต ปิวโตหิ [ปิวโตปิ (ก.)] โข ฉาเทสฺสติ วเณฺณนปิ คเนฺธนปิ รเสนปิ, ปิวิตฺวา จ ปน มรณํ วา นิคจฺฉสิ มรณมตฺตํ วา ทุกฺข’นฺติฯ โส ตํ อปฺปฏิสงฺขาย ปิเวยฺย, นปฺปฏินิสฺสเชฺชยฺยฯ ตสฺส ตํ ปิวโตหิ โข ฉาเทยฺย วเณฺณนปิ คเนฺธนปิ รเสนปิ, ปิวิตฺวา จ ปน มรณํ วา นิคเจฺฉยฺย มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํฯ ตถูปมาหํ, ภิกฺขเว, อิมํ ธมฺมสมาทานํ วทามิ, ยมิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ ทุกฺขวิปากํฯ

๔๘๔. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปูติมุตฺตํ นานาเภสเชฺชหิ สํสฏฺฐํฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย ปณฺฑุกโรคีฯ ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – ‘อโมฺภ ปุริส, อิทํ ปูติมุตฺตํ นานาเภสเชฺชหิ สํสฏฺฐํ, สเจ อากงฺขสิ ปิวฯ ตสฺส เต ปิวโตหิ โข นจฺฉาเทสฺสติ วเณฺณนปิ คเนฺธนปิ รเสนปิ, ปิวิตฺวา จ ปน สุขี ภวิสฺสสี’ติฯ โส ตํ ปฏิสงฺขาย ปิเวยฺย, นปฺปฏินิสฺสเชฺชยฺยฯ ตสฺส ตํ ปิวโตหิ โข นจฺฉาเทยฺย วเณฺณนปิ คเนฺธนปิ รเสนปิ, ปิวิตฺวา จ ปน สุขี อสฺสฯ ตถูปมาหํ, ภิกฺขเว, อิมํ ธมฺมสมาทานํ วทามิ, ยมิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายตึ สุขวิปากํฯ

๔๘๕. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ทธิ จ มธุ จ สปฺปิ จ ผาณิตญฺจ เอกชฺฌํ สํสฏฺฐํฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย โลหิตปกฺขนฺทิโกฯ ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – ‘อโมฺภ ปุริส, อิทํ ทธิํ จ มธุํ จ สปฺปิํ จ ผาณิตญฺจ เอกชฺฌํ สํสฏฺฐํ, สเจ อากงฺขสิ ปิวฯ ตสฺส เต ปิวโต เจว ฉาเทสฺสติ วเณฺณนปิ คเนฺธนปิ รเสนปิ, ปิวิตฺวา จ ปน สุขี ภวิสฺสสี’ติฯ โส ตํ ปฏิสงฺขาย ปิเวยฺย, นปฺปฏินิสฺสเชฺชยฺยฯ ตสฺส ตํ ปิวโต เจว ฉาเทยฺย วเณฺณนปิ คเนฺธนปิ รเสนปิ, ปิวิตฺวา จ ปน สุขี อสฺสฯ ตถูปมาหํ, ภิกฺขเว, อิมํ ธมฺมสมาทานํ วทามิ, ยมิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขเญฺจว อายติญฺจ สุขวิปากํฯ

๔๘๖. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สรทสมเย วิทฺธ วิคตวลาหเก เทเว อาทิโจฺจ นภํ อพฺภุสฺสกฺกมาโน สพฺพํ อากาสคตํ ตมคตํ อภิวิหจฺจ ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจเต จ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยมิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขเญฺจว อายติญฺจ สุขวิปากํ ตทเญฺญ ปุถุสมณพฺราหฺมณปรปฺปวาเท อภิวิหจฺจ ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจเต จา’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

๗. วีมํสกสุตฺตํ

๔๘๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามेฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ''ภิกฺขโว''ติฯ ''ภทนฺเต''ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสุํฯ ภควา เอตทโวจ – ''วีมํสเกน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา ปรสฺส เจโตปริยายํ อชานนฺเตน [อาชานนฺเตน (ปี. ก.), อชานนฺเตน กินฺติ (?)] ตถาคเต สมนฺเนสนา กาตพฺพา 'สมฺมาสมฺพุทฺโธ วา โน วา' อิติ วิญฺญาณายา''ติฯ ''ภควํมูลกา โน, ภนฺเต, ธมฺมา, ภควํเนตฺติกา ภควํปฏิสรณา; สาธุ วต, ภนฺเต, ภควนฺตํเยว ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถ; ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตี''ติฯ ''เตน หิ, ภิกฺขเว, สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ, ภาสิสฺสามี''ติ ฯ ''เอวํ, ภนฺเต''ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

๔๘๘. ''วีมํสเกน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา ปรสฺส เจโตปริยายํ อชานนฺเตน ทฺวีสุ ธเมฺมสุ ตถาคโต สมนฺเนสิตโพฺพ จกฺขุโสตวิเญฺญเยฺยสุ ธเมฺมสุ – 'เย สํกิลิฏฺฐา จกฺขุโสตวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, สํวิชฺชนฺติ วา เต ตถาคตสฺส โน วา'ติ? ตเมนํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ – 'เย สํกิลิฏฺฐา จกฺขุโสตวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, น เต ตถาคตสฺส สํวิชฺชนฺตี'ติฯ

''ยโต นํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ – 'เย สํกิลิฏฺฐา จกฺขุโสตวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, น เต ตถาคตสฺส สํวิชฺชนฺตี'ติ, ตโต นํ อุตฺตริํ สมนฺเนสติ – 'เย วีติมิสฺสา จกฺขุโสตวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, สํวิชฺชนฺติ วา เต ตถาคตสฺส โน วา'ติ? ตเมนํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ – 'เย วีติมิสฺสา จกฺขุโสตวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, น เต ตถาคตสฺส สํวิชฺชนฺตี'ติฯ

''ยโต นํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ – 'เย วีติมิสฺสา จกฺขุโสตวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, น เต ตถาคตสฺส สํวิชฺชนฺตี'ติ, ตโต นํ อุตฺตริํ สมนฺเนสติ – 'เย โวทาตา จกฺขุโสตวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, สํวิชฺชนฺติ วา เต ตถาคตสฺส โน วา'ติ? ตเมนํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ – 'เย โวทาตา จกฺขุโสตวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, สํวิชฺชนฺติ เต ตถาคตสฺสา'ติฯ

''ยโต นํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ – 'เย โวทาตา จกฺขุโสตวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, สํวิชฺชนฺติ เต ตถาคตสฺสา'ติ, ตโต นํ อุตฺตริํ สมนฺเนสติ – 'ทีฆรตฺตํ สมาปนฺโน อยมายสฺมา อิมํ กุสลํ ธมฺมํ, อุทาหุ อิตฺตรสมาปนฺโน'ติ? ตเมนํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ – 'ทีฆรตฺตํ สมาปนฺโน อยมายสฺมา อิมํ กุสลํ ธมฺมํ, นายมายสฺมา อิตฺตรสมาปนฺโน'ติฯ

''ยโต นํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ – 'ทีฆรตฺตํ สมาปนฺโน อยมายสฺมา อิมํ กุสลํ ธมฺมํ, นายมายสฺมา อิตฺตรสมาปนฺโน'ติ, ตโต นํ อุตฺตริํ สมนฺเนสติ – 'ญตฺตชฺฌาปนฺโน อยมายสฺมา ภิกฺขุ ยสปฺปโตฺต, สํวิชฺชนฺตสฺส อิเธกเจฺจ อาทีนวา'ติ? น ตาว, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อิเธกเจฺจ อาทีนวา สํวิชฺชนฺติ ยาว น ญตฺตชฺฌาปนฺโน โหติ ยสปฺปโตฺตฯ ยโต จ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ญตฺตชฺฌาปนฺโน โหติ ยสปฺปโตฺต , อถสฺส อิเธกเจฺจ อาทีนวา สํวิชฺชนฺติฯ ตเมนํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ – 'ญตฺตชฺฌาปนฺโน อยมายสฺมา ภิกฺขุ ยสปฺปโตฺต, นาสฺส อิเธกเจฺจ อาทีนวา สํวิชฺชนฺตี'ติฯ

''ยโต นํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ – 'ญตฺตชฺฌาปนฺโน อยมายสฺมา ภิกฺขุ ยสปฺปโตฺต, นาสฺส อิเธกเจฺจ อาทีนวา สํวิชฺชนฺตี'ติ, ตโต นํ อุตฺตริํ สมนฺเนสติ – 'อภยูปรโต อยมายสฺมา,

นายมายสฺมา ภยูปรโต; วีตราคตฺตา กาเม น เสวติ ขยา ราคสฺสา’ติ? ตเมนํ สมเนฺนสมาโน เอวํ ชานาติ – ‘อภยูปรโต อยมายสฺมา, นายมายสฺมา ภยูปรโต; วีตราคตฺตา กาเม น เสวติ ขยา ราคสฺสา’ติฯ ตเญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุํ ปเร เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – ‘เก ปนายสฺมโต อาการา, เก อนฺวยา, เยนายสฺมา เอวํ วเทสิ – อภยูปรโต อยมายสฺมา, นายมายสฺมา ภยูปรโต; วีตราคตฺตา กาเม น เสวติ ขยา ราคสฺสา’ติฯ สมฺมา พฺยากรมาโน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํ พฺยากเรยฺย – ‘ตถา หิ ปน อยมายสฺมา สเงฺฆ วา วิหรโนฺต เอโก วา วิหรโนฺต, เย จ ตตฺถ สุคตา เย จ ตตฺถ ทุคฺคตา, เย จ ตตฺถ คณมนุสาสนฺติ, เย จ อิเธกเจฺจ อามิเสสุ สํทิสฺสนฺติ, เย จ อิเธกเจฺจ อามิเสน อนุปลิตฺตา, นายมายสฺมา ตํ เตน อวชานาติ ฯ สมฺมุขา โข ปน เมตํ ภควโต สุตํ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ – อภยูปรโตหมสฺมิ, นาหมสฺมิ ภยูปรโต, วีตราคตฺตา กาเม น เสวามิ ขยา ราคสฺสา’ติฯ

๔๘๙. ‘‘ตตฺร , ภิกฺขเว, ตถาคโตว อุตฺตริํ ปฏิปุจฺฉิตโพฺพ – ‘เย สํกิลิฏฺฐา จกฺขุโสต วิเญฺญยฺยา ธมฺมา, สํวิชฺชนฺติ วา เต ตถาคตสฺส โน วา’ติ? พฺยากรมาโน, ภิกฺขเว, ตถาคโต เอวํ พฺยากเรยฺย – ‘เย สํกิลิฏฺฐา จกฺขุโสตวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, น เต ตถาคตสฺส สํวิชฺชนฺตี’’’ติฯ

‘‘เย วีติมิสฺสา จกฺขุโสตวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, สํวิชฺชนฺติ วา เต ตถาคตสฺส โน วาติ? พฺยากรมาโน, ภิกฺขเว, ตถาคโต เอวํ พฺยากเรยฺย – ‘เย วีติมิสฺสา จกฺขุโสตวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, น เต ตถาคตสฺส สํวิชฺชนฺตี’ติฯ

‘‘เย โวทาตา จกฺขุโสตวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, สํวิชฺชนฺติ วา เต ตถาคตสฺส โน วาติ? พฺยากรมาโน, ภิกฺขเว, ตถาคโต เอวํ พฺยากเรยฺย – ‘เย โวทาตา จกฺขุโสตวิเญฺญยฺยา ธมฺมา, สํวิชฺชนฺติ เต ตถาคตสฺส; เอตํปโถหมสฺมิ, เอตํโคจโร [เอตปโถหมสฺมิ เอตโคจโร (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], โน จ เตน ตมฺมโย’ติฯ

‘‘เอวํวาทิํ โข, ภิกฺขเว, สตฺถารํ อรหติ สาวโก อุปสงฺกมิตุํ ธมฺมสฺสวนายฯ ตสฺส สตฺถา ธมฺมํ เทเสติ อุตฺตรุตฺตริํ ปณีตปณีตํ กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคํฯ ยถา ยถา โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน สตฺถา ธมฺมํ เทเสติ อุตฺตรุตฺตริํ ปณีตปณีตํ กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคํ ตถา ตถา โส ตสฺมิํ ธเมฺม อภิญฺญาย อิเธกจฺจํ ธมฺมํ ธเมฺมสุ นิฏฺฐํ คจฺฉติ, สตฺถริ ปสีทติ – ‘สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม, สุปฺปฏิปโนฺน สโงฺฆ’ติฯ ตเญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุํ ปเร เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – ‘เก ปนายสฺมโต อาการา, เก อนฺวยา, เยนายสฺมา เอวํ วเทสิ – สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา , สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม, สุปฺปฏิปโนฺน สโงฺฆ’ติ? สมฺมา พฺยากรมาโน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํ พฺยากเรยฺย – ‘อิธาหํ, อาวุโส, เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํ ธมฺมสฺสวนายฯ ตสฺส เม ภควา ธมฺมํ เทเสติ อุตฺตรุตฺตริํ ปณีตปณีตํ กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคํฯ ยถา ยถา เม, อาวุโส , ภควา ธมฺมํ เทเสติ อุตฺตรุตฺตริํ ปณีตปณีตํ กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคํ ตถา ตถาหํ ตสฺมิํ ธเมฺม อภิญฺญาย อิเธกจฺจํ ธมฺมํ ธเมฺมสุ นิฏฺฐมคมํ, สตฺถริ ปสีทิํ – สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา, ธโมฺม, สุปฺปฏิปโนฺน สโงฺฆ’ติฯ

๔๙๐. ‘‘ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, อิเมหิ อากาเรหิ อิเมหิ ปเทหิ อิเมหิ พฺยญฺชเนหิ ตถาคเต สทฺธา นิวิฏฺฐา โหติ มูลชาตา ปติฏฺฐิตา, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อาการวตี สทฺธา ทสฺสนมูลิกา, ทฬฺหา; อสํหาริยา สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เทเวน วา มาเรน วา พฺรหฺมุนา วา เกนจิ วา โลกสฺมิํฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ตถาคเต ธมฺมสมเนฺนสนา โหติฯ เอวญฺจ ปน ตถาคโต ธมฺมตาสุสมนฺนิโฏฺฐ โหตี’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

วีมํสกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ สตฺตมํฯ

๘. โกสมฺพิยสุตฺตํ

๔๙๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน โกสมฺพิยํ ภิกฺขู ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติฯ เต น เจว อญฺญมญฺญํ สญฺญาเปนฺติ น จ สญฺญตฺตึ อุเปนฺติ, น จ อญฺญมญฺญํ นิชฺฌาเปนฺติ, น จ นิชฺฌตฺตึ อุเปนฺติฯ อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อิธ, ภนฺเต, โกสมฺพิยํ ภิกฺขู ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ, เต น เจว อญฺญมญฺญํ สญฺญาเปนฺติ, น จ สญฺญตฺตึ อุเปนฺติ, น จ อญฺญมญฺญํ นิชฺฌาเปนฺติ, น จ นิชฺฌตฺตึ อุเปนฺตี''ติฯ

อถ โข ภควา อญฺญตรํ ภิกฺขุํ อามนฺเตสิ – ''เอหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, มม วจเนน เต ภิกฺขู อามนฺเตหิ – 'สตฺถา โว อายสฺมนฺเต อามนฺเตตี'''ติฯ ''เอวํ , ภนฺเต''ติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยน เต ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจ – ''สตฺถา อายสฺมนฺเต อามนฺเตตี''ติฯ ''เอวมาวุโส''ติ โข เต ภิกฺขู ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข เต ภิกฺขู ภควา เอตทโวจ – ''สจฺจํ กิร ตุมฺเห, ภิกฺขเว, ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรถ, เต น เจว อญฺญมญฺญํ สญฺญาเปถ, น จ สญฺญตฺตึ อุเปถ, น จ อญฺญมญฺญํ นิชฺฌาเปถ, น จ นิชฺฌตฺตึ อุเปถา''ติ? ''เอวํ, ภนฺเต''ฯ ''ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, ยสฺมึ ตุมฺเห สมเย ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรถ, อปิ นุ ตุมฺหากํ ตสฺมึ สมเย เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จ, เมตฺตํ วจีกมฺมํ…เป.… เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จา''ติ? ''โน เหตํ, ภนฺเต''ฯ ''อิติ กิร, ภิกฺขเว, ยสฺมึ ตุมฺเห สมเย ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรถ, เนว ตุมฺหากํ ตสฺมึ สมเย เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จ, น เมตฺตํ วจีกมฺมํ…เป.… น เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จฯ อถ กิญฺจรหิ ตุมฺเห, โมฆปุริสา, กึ ชานนฺตา กึ ปสฺสนฺตา ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรถ, เต น เจว อญฺญมญฺญํ สญฺญาเปถ, น จ สญฺญตฺตึ อุเปถ, น จ อญฺญมญฺญํ นิชฺฌาเปถ, น จ นิชฺฌตฺตึ อุเปถ ? ตญฺหิ ตุมฺหากํ, โมฆปุริสา, ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายา''ติฯ

๔๙๒. อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ''ฉยิเม, ภิกฺขเว, ธมฺมา สารณียา ปิยกรณา ครุกรณา สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม ฉ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จฯ อยมฺปิ ธมฺโม สารณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติฯ

''ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เมตฺตํ วจีกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จฯ อยมฺปิ ธมฺโม สารณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกิภาวาย สํวตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จฯ อยมฺปิ ธมฺโม สารณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เย เต ลาภา ธมฺมิกา ธมฺมลทฺธา อนฺตมโส ปตฺตปริยาปนฺนมตฺตมฺปิ, ตถารูเปหิ ลาเภหิ อปฺปฏิวิภตฺตโภคี โหติ สีลวเนฺตหิ สพฺรหฺมจารีหิ สาธารณโภคีฯ อยมฺปิ ธมฺโม สารณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยานิ ตานิ สีลานิ อขณฺฑานิ อจฺฉิทฺทานิ อสพลานิ อกมฺมาสานิ ภุชิสฺสานิ วิญฺญุปฺปสตฺถานิ อปรามฏฺฐานิ สมาธิสํวตฺตนิกานิ ตถารูเปสุ สีเลสุ สีลสามญฺญคโต วิหรติ สพฺรหฺมจารีหิ อาวิ เจว รโห จฯ อยมฺปิ ธมฺโม สารณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยายํ ทิฏฺฐิ อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย ตถารูปาย ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐิสามญฺญคโต วิหรติ สพฺรหฺมจารีหิ อาวิ เจว รโห จฯ อยมฺปิ ธมฺโม สารณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติฯ

‘‘อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ สารณียา ธมฺมา ปิยกรณา ครุกรณา สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตนฺติฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ฉนฺนํ สารณียานํ ธมฺมานํ เอตํ อคฺคํ เอตํ สงฺคาหิกํ [สงฺคาหกํ (?)] เอตํ สงฺฆาฏนิกํ – ยทิทํ ยายํ ทิฏฺฐิ อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยายฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, กูฏาคารสฺส เอตํ อคฺคํ เอตํ สงฺคาหิกํ เอตํ สงฺฆาฏนิกํ ยทิทํ กูฏํ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว , อิเมสํ ฉนฺนํ สารณียานํ ธมฺมานํ เอตํ อคฺคํ เอตํ สงฺคาหิกํ เอตํ สงฺฆาฏนิกํ ยทิทํ ยายํ ทิฏฺฐิ อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยายฯ

๔๙๓. ‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ยายํ ทิฏฺฐิ อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อตฺถิ นุ โข เม ตํ ปริยุฏฺฐานํ อชฺฌตฺตํ อปฺปหีนํ, เยนาหํ ปริยุฏฺฐาเนน ปริยุฏฺฐิตจิตฺโต ยถาภูตํ นปฺปชาเนยฺยํ น ปสฺเสยฺย’นฺติ? สเจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กามราคปริยุฏฺฐิโต โหติ, ปริยุฏฺฐิตจิตฺโตว โหติฯ สเจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ พฺยาปาทปริยุฏฺฐิโต โหติ, ปริยุฏฺฐิตจิตฺโตว โหติฯ สเจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิโต โหติ, ปริยุฏฺฐิตจิตฺโตว โหติฯ สเจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจปริยุฏฺฐิโต โหติ, ปริยุฏฺฐิตจิตฺโตว โหติฯ สเจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐิโต โหติ, ปริยุฏฺฐิตจิตฺโตว โหติฯ สเจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อิธโลกจินฺตาย ปสุโต โหติ, ปริยุฏฺฐิตจิตฺโตว โหติฯ สเจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปรโลกจินฺตาย ปสุโต โหติ, ปริยุฏฺฐิตจิตฺโตว โหติฯ สเจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ภณฺฑนชาโต กลหชาโต วิวาทาปนฺโน อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺโต วิหรติ, ปริยุฏฺฐิตจิตฺโตว โหติ ฯ โส เอวํ ปชานาติ – ‘นตฺถิ โข เม ตํ ปริยุฏฺฐานํ อชฺฌตฺตํ อปฺปหีนํ, เยนาหํ ปริยุฏฺฐาเนน ปริยุฏฺฐิตจิตฺโต ยถาภูตํ นปฺปชาเนยฺยํ น ปสฺเสยฺยํฯ สุปฺปณิหิตํ เม มานสํ สจฺจานํ โพธายา’ติฯ อิทมสฺส ปฐมํ ญาณํ อธิคตํ โหติ อริยํ โลกุตฺตรํ อสาธารณํ ปุถุชฺชเนหิฯ

๔๙๔. ‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อิมํ นุ โข อหํ ทิฏฺฐึ อาเสวนฺโต ภาเวนฺโต พหุลีกโรนฺโต ลภามิ ปจฺจตฺตํ สมถํ, ลภามิ ปจฺจตฺตํ นิพฺพุติ’นฺติ? โส เอวํ ปชานาติ – ‘อิมํ โข อหํ ทิฏฺฐึ อาเสวนฺโต ภาเวนฺโต พหุลีกโรนฺโต ลภามิ ปจฺจตฺตํ สมถํ, ลภามิ

ปจฺจตฺตํ นิพฺพุติ’นฺติฯ อิทมสฺส ทุติยํ ญาณํ อธิคตํ โหติ อริยํ โลกุตฺตรํ อสาธารณํ ปุถุชฺชเนหิฯ

๔๙๕. ‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘ยถา รูปายาหํ ทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโต, อตฺถิ นุ โข อิโต พหิทฺธา อโญฺญ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ตถารูปาย ทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโต’ติ? โส เอวํ ปชานาติ – ‘ยถารูปายาหํ ทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโต, นตฺถิ อิโต พหิทฺธา อโญฺญ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ตถารูปาย ทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโต’ติฯ อิทมสฺส ตติยํ ญาณํ อธิคตํ โหติ อริยํ โลกุตฺตรํ อสาธารณํ ปุถุชฺชเนหิฯ

๔๙๖. ‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘ยถารูปาย ธมฺมตาย ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต, อหมฺปิ ตถารูปาย ธมฺมตาย สมนฺนาคโต’ติฯ กถํรูปาย จ, ภิกฺขเว, ธมฺมตาย ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต? ธมฺมตา เอสา, ภิกฺขเว, ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส – ‘กิญฺจาปิ ตถารูปึ อาปตฺตึ อาปชฺชติ, ยถารูปาย อาปตฺติยา วุฏฺฐานํ ปญฺญายติ, อถ โข นํ ขิปฺปเมว สตฺถริ วา วิญฺญูสุ วา สพฺรหฺมจารีสุ เทเสติ วิวรติ อุตฺตานีกโรติ; เทเสตฺวา วิวริตฺวา อุตฺตานีกตฺวา อายตึ สํวรํ อาปชฺชติ’ฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ทหโร กุมาโร มโนฺท อุตฺตานเสยฺยโก หเตฺถน วา ปาเทน วา องฺคารํ อกฺกมิตฺวา ขิปฺปเมว ปฏิสํหรติ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ธมฺมตา เอสา ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส – ‘กิญฺจาปิ ตถารูปึ อาปตฺตึ อาปชฺชติ ยถารูปาย อาปตฺติยา วุฏฺฐานํ ปญฺญายติ, อถ โข นํ ขิปฺปเมว สตฺถริ วา วิญฺญูสุ วา สพฺรหฺมจารีสุ เทเสติ วิวรติ อุตฺตานีกโรติ; เทเสตฺวา วิวริตฺวา อุตฺตานีกตฺวา อายตึ สํวรํ อาปชฺชติ’ฯ โส เอวํ ปชานาติ – ‘ยถารูปาย ธมฺมตาย ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต, อหมฺปิ ตถารูปาย ธมฺมตาย สมนฺนาคโต’ติฯ อิทมสฺส จตุตฺถํ ญาณํ อธิคตํ โหติ อริยํ โลกุตฺตรํ อสาธารณํ ปุถุชฺชเนหิฯ

๔๙๗. ‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘ยถารูปาย ธมฺมตาย ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต, อหมฺปิ ตถารูปาย ธมฺมตาย สมนฺนาคโต’ติฯ กถํรูปาย จ, ภิกฺขเว, ธมฺมตาย ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต? ธมฺมตา เอสา, ภิกฺขเว, ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส – ‘กิญฺจาปิ ยานิ ตานิ สพฺรหฺมจารีนํ อุจฺจาวจานิ กิํกรณียานิ ตตฺถ อุสฺสุกฺกํ อาปโนฺน โหติ, อถ ขฺวาสฺส ติพฺพาเปกฺขา โหติ อธิสีลสิกฺขาย อธิจิตฺตสิกฺขาย อธิปญฺญาสิกฺขาย’ฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, คาวี ตรุณวจฺฉา ถมฺพญฺจ อาลุมฺปติ วจฺฉกญฺจ อปจินติ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว , ธมฺมตา เอสา ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส – ‘กิญฺจาปิ ยานิ ตานิ สพฺรหฺมจารีนํ อุจฺจาวจานิ กิํกรณียานิ ตตฺถ อุสฺสุกฺกํ อาปโนฺน โหติ, อถ ขฺวาสฺส ติพฺพาเปกฺขา โหติ อธิสีลสิกฺขาย อธิจิตฺตสิกฺขาย อธิปญฺญาสิกฺขาย’ฯ โส เอวํ ปชานาติ – ‘ยถารูปาย ธมฺมตาย ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต, อหมฺปิ ตถารูปาย ธมฺมตาย สมนฺนาคโต’ติฯ อิทมสฺส ปญฺจมํ ญาณํ อธิคตํ โหติ อริยํ โลกุตฺตรํ อสาธารณํ ปุถุชฺชเนหิฯ

๔๙๘. ‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘ยถารูปาย พลตาย ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต, อหมฺปิ ตถารูปาย พลตาย สมนฺนาคโต’ติฯ กถํรูปาย จ, ภิกฺขเว, พลตาย ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต? พลตา เอสา, ภิกฺขเว, ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ยํ ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย เทสิยมาเน อฏฺฐิํกตฺวา มนสิกตฺวา สพฺพเจตสา [สพฺพเจตโส (สี. สฺยา. กํ. ปี.), สพฺพํ เจตสา (ก.)] สมนฺนาหริตฺวา โอหิตโสโต ธมฺมํ สุณาติฯ โส เอวํ ปชานาติ – ‘ยถารูปาย พลตาย ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต, อหมฺปิ

ตถารูปาย พลตาย สมนฺนาคโต’ติฯ อิทมสฺส ฉฏฺฐํ ญาณํ อธิคตํ โหติ อริยํ โลกุตฺตรํ อสาธารณํ ปุถุชฺชเนหิฯ

๔๙๙. ‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘ยถารูปาย พลตาย ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต, อหมฺปิ ตถารูปาย พลตาย สมนฺนาคโต’ติฯ กถํรูปาย จ, ภิกฺขเว, พลตาย ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต? พลตา เอสา, ภิกฺขเว, ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ยํ ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย เทสิยมาเน ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสํหิตํ ปาโมชฺชํฯ โส เอวํ ปชานาติ – ‘ยถารูปาย พลตาย ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต, อหมฺปิ ตถารูปาย พลตาย สมนฺนาคโต’ติฯ อิทมสฺส สตฺตมํ ญาณํ อธิคตํ โหติ อริยํ โลกุตฺตรํ อสาธารณํ ปุถุชฺชเนหิฯ

๕๐๐. ‘‘เอวํ สตฺตงฺคสมนฺนาคตสฺส โข, ภิกฺขเว, อริยสาวกสฺส ธมฺมตา สุสมนฺนิฏฺฐา โหติ โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยายฯ เอวํ สตฺตงฺคสมนฺนาคโต โข, ภิกฺขเว, อริยสาวโก โสตาปตฺติผลสมนฺนาคโต โหตี’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

โกสมฺพิยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ อฏฺฐมํฯ

๙. พฺรหฺมนิมนฺตนิกสุตฺตํ

๕๐๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทนฺเต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘เอกมิทาหํ, ภิกฺขเว, สมยํ อุกฺกฏฺฐายํ วิหรามิ สุภควเน สาลราชมูเลฯ เตน โข ปน, ภิกฺขเว, สมเยน พกสฺส พฺรหฺมุโน เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ โหติ – ‘อิทํ นิจฺจํ, อิทํ ธุวํ, อิทํ สสฺสตํ, อิทํ เกวลํ, อิทํ อจวนธมฺมํ, อิทญฺหิ น ชายติ น ชียติ น มียติ น จวติ น อุปปชฺชติ, อิโต จ ปนญฺญํ อุตฺตริ นิสฺสรณํ นตฺถี’ติฯ อถ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, พกสฺส พฺรหฺมุโน เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย – เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมิญฺเชยฺย, เอวเมว – อุกฺกฏฺฐายํ สุภควเน สาลราชมูเล อนฺตรหิโต ตสฺมิํ พฺรหฺมโลเก ปาตุรโหสิํฯ อทฺทสา โข มํ, ภิกฺขเว, พโก พฺรหฺมา ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน มํ เอตทโวจ – ‘เอหิ โข, มาริส, สฺวาคตํ, มาริส! จิรสฺสํ โข, มาริส, อิมํ ปริยายมกาสิ ยทิทํ อิธาคมนายฯ อิทญฺหิ, มาริส, นิจฺจํ, อิทํ ธุวํ, อิทํ สสฺสตํ, อิทํ เกวลํ, อิทํ อจวนธมฺมํ, อิทญฺหิ น ชายติ น ชียติ น มียติ น จวติ น อุปปชฺชติฯ อิโต จ ปนญฺญํ อุตฺตริ นิสฺสรณํ นตฺถี’’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, อหํ, ภิกฺขเว, พกํ พฺรหฺมานํ เอตทโวจํ – ‘‘อวิชฺชาคโต วต, โภ, พโก พฺรหฺมา; อวิชฺชาคโต วต, โภ, พโก พฺรหฺมา; ยตฺร หิ นาม อนิจฺจํเยว สมานํ นิจฺจนฺติ วกฺขติ, อทฺธุวํเยว สมานํ ธุวนฺติ วกฺขติ, อสสฺสตํเยว สมานํ สสฺสตนฺติ วกฺขติ, อเกวลํเยว สมานํ เกวลนฺติ วกฺขติ, จวนธมฺมํเยว สมานํ อจวนธมฺมนฺติ วกฺขติ; ยตฺถ จ ปน ชายติ ชียติ มียติ จวติ อุปปชฺชติ ตญฺจ วกฺขติ – ‘อิทญฺหิ น ชายติ น ชียติ น มียติ น จวติ น อุปปชฺชตี’ติ; สนฺตญฺจ ปนญฺญํ อุตฺตริ นิสฺสรณํ ‘นตฺถญฺญํ อุตฺตริ นิสฺสรณ’นฺติ วกฺขตี’’ติฯ

๕๐๒. ‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, มาโร ปาปิมา อญฺญตรํ พฺรหฺมปาริสชฺชํ อนฺวาวิสิตฺวา มํ เอตทโวจ – ‘ภิกฺขุ, ภิกฺขุ, เมตมาสโท เมตมาสโท, เอโส หิ, ภิกฺขุ, พฺรหฺมา มหาพฺรหฺมา อภิภู อนภิภูโต อญฺญทตฺถุทโส วสวตฺตี อิสฺสโร กตฺตา นิมฺมาตา เสฏฺโฐ สชิตา [สชฺชิตา (สฺยา. กํ. ก.), สญฺชิตา (สี. ปี.)] วสี ปิตา ภูตภพฺยานํฯ อเหสุํ โข เย, ภิกฺขุ, ตยา ปุพฺเพ สมณพฺราหฺมณา โลกสฺมิํ ปถวีครหกา ปถวีชิคุจฺฉกา, อาปครหกา อาปชิคุจฺฉกา, เตชครหกา เตชชิคุจฺฉกา, วายครหกา วายชิคุจฺฉกา, ภูตครหกา ภูตชิคุจฺฉกา, เทวครหกา เทวชิคุจฺฉกา, ปชาปติครหกา ปชาปติชิคุจฺฉกา, พฺรหฺมครหกา พฺรหฺมชิคุจฺฉกา – เต กายสฺส เภทา ปาณุปเจฺฉทา หีเน กาเย ปติฏฺฐิตา อเหสุํฯ เย ปน, ภิกฺขุ, ตยา ปุพฺเพ สมณพฺราหฺมณา โลกสฺมิํ ปถวีปสํสกา ปถวาภินนฺทิโน, อาปปสํสกา อาปาภินนฺทิโน, เตชปสํสกา เตชาภินนฺทิโน, วายปสํสกา วายาภินนฺทิโน, ภูตปสํสกา ภูตาภินนฺทิโน, เทวปสํสกา เทวาภินนฺทิโน, ปชาปติปสํสกา ปชาปตาภินนฺทิโน, พฺรหฺมปสํสกา พฺรหฺมาภินนฺทิโน – เต กายสฺส เภทา ปาณุปเจฺฉทา ปณีเต กาเย ปติฏฺฐิตาฯ ตํ ตาหํ, ภิกฺขุ, เอวํ วทามิ – ‘อิงฺฆ ตฺวํ, มาริส, ยเทว เต พฺรหฺมา อาห ตเทว ตฺวํ กโรหิ, มา ตฺวํ พฺรหฺมุโน วจนํ อุปาติวตฺติตฺโถ’ฯ สเจ โข ตฺวํ, ภิกฺขุ, พฺรหฺมุโน วจนํ อุปาติวตฺติสฺสสิ, เสยฺยถาปิ นาม ปุริโส สิริํ อาคจฺฉนฺติํ ทเณฺฑน ปฏิปฺปณาเมยฺย, เสยฺยถาปิ วา ปน, ภิกฺขุ, ปุริโส นรกปฺปปาเต ปปตนฺโต หเตฺถหิ จ ปาเทหิ จ ปถวิํ วิราเธยฺย, เอวํ สมฺปทมิทํ, ภิกฺขุ, ตุยฺหํ ภวิสฺสติฯ ‘อิงฺฆ ตฺวํ, มาริส, ยเทว เต พฺรหฺมา อาห ตเทว ตฺวํ กโรหิ, มา ตฺวํ พฺรหฺมุโน วจนํ อุปาติวตฺติตฺโถฯ นนุ ตฺวํ, ภิกฺขุ, ปสฺสสิ พฺรหฺมปริสํ สนฺนิปติต’นฺติ? อิติ โข มํ, ภิกฺขเว, มาโร ปาปิมา พฺรหฺมปริสํ อุปเนสิฯ

‘‘เอวํ วุเตฺต, อหํ, ภิกฺขเว, มารํ ปาปิมนฺตํ เอตทโวจํ – ‘ชานามิ โข ตาหํ, ปาปิม; มา ตฺวํ มญฺญิตฺโถ – น มํ ชานาตี’ติฯ มาโร ตฺวมสิ, ปาปิมฯ โย เจว, ปาปิม, พฺรหฺมา, ยา จ พฺรหฺมปริสา, เย จ พฺรหฺมปาริสชฺชา, สเพฺพว ตว หตฺถคตา สเพฺพว ตว วสํคตาฯ ตุยฺหญฺหิ, ปาปิม, เอวํ โหติ – ‘เอโสปิ เม อสฺส หตฺถคโต, เอโสปิ เม อสฺส วสํคโต’ติฯ อหํ โข ปน, ปาปิม, เนว ตว หตฺถคโต เนว ตว วสํคโต’’ติฯ

๕๐๓. ‘‘เอวํ วุเตฺต, ภิกฺขเว, พโก พฺรหฺมา มํ เอตทโวจ – ‘อหญฺหิ, มาริส, นิจฺจํเยว สมานํ นิจฺจนฺติ วทามิ, ธุวํเยว สมานํ ธุวนฺติ วทามิ, สสฺสตํเยว สมานํ สสฺสตนฺติ วทามิ, เกวลํเยว สมานํ เกวลนฺติ วทามิ, อจวนธมฺมํเยว สมานํ อจวนธมฺม’นฺติ วทามิ, ยตฺถ จ ปน น ชายติ น ชียติ น มียติ น จวติ น อุปปชฺชติ ตเทวาหํ วทามิ – ‘อิทญฺหิ น ชายติ น ชียติ น มียติ น จวติ น อุปปชฺชตี’ติฯ อสนฺตญฺจ ปนญฺญํ อุตฺตริ นิสฺสรณํ ‘นตฺถญฺญํ อุตฺตริ นิสฺสรณ’นฺติ วทามิฯ อเหสุํ โข, ภิกฺขุ, ตยา ปุพฺเพ สมณพฺราหฺมณา โลกสฺมิํ ยาวตกํ ตุยฺหํ กสิณํ อายุ ตาวตกํ เตสํ ตโปกมฺมเมว อโหสิฯ เต โข เอวํ ชาเนยฺยุํ – ‘สนฺตญฺจ ปนญฺญํ อุตฺตริ นิสฺสรณํ อตฺถญฺญํ อุตฺตริ นิสฺสรณนฺติ, อสนฺตํ วา อญฺญํ อุตฺตริ นิสฺสรณํ นตฺถญฺญํ อุตฺตริ นิสฺสรณ’นฺติฯ ตํ ตาหํ, ภิกฺขุ, เอวํ วทามิ – ‘น เจวญฺญํ อุตฺตริ นิสฺสรณํ ทกฺขิสฺสสิ, ยาวเทว จ ปน กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี ภวิสฺสสิฯ สเจ โข ตฺวํ, ภิกฺขุ, ปถวิํ อโชฺฌสิสฺสสิ, โอปสายิโก เม ภวิสฺสสิ วตฺถุสายิโก, ยถากามกรณีโย พาหิเตยฺโยฯ สเจ อาปํ… เตชํ… วายํ… ภูเต… เทเว… ปชาปติํ… พฺรหฺมํ อโชฺฌสิสฺสสิ, โอปสายิโก เม ภวิสฺสสิ วตฺถุสายิโก, ยถากามกรณีโย พาหิเตยฺย’ติฯ

‘‘อหมฺปิ โข เอวํ, พฺรเหฺม, ชานามิ – สเจ ปถวิํ อโชฺฌสิสฺสามิ, โอปสายิโก เต ภวิสฺสามิ วตฺถุสายิโก, ยถากามกรณีโย พาหิเตยฺโยฯ ‘สเจ อาปํ… เตชํ… วายํ… ภูเต… เทเว… ปชาปติํ… พฺรหฺมํ อโชฺฌสิสฺสามิ, โอปสายิโก เต ภวิสฺสามิ วตฺถุสายิโก, ยถากามกรณีโย พาหิเต

โยฺย’ติ อปิ จ เต อหํ, พฺรเหฺม, คติญฺจ ปชานามิ, ชุติญฺจ ปชานามิ – เอวํ มหิทฺธิโก พโก พฺรหฺมา, เอวํ มหานุภาโว พโก พฺรหฺมา, เอวํ มเหสกฺโข พโก พฺรหฺมา’’ติฯ

‘‘ยถากถํ ปน เม ตฺวํ, มาริส, คติญฺจ ปชานาสิ, ชุติญฺจ ปชานาสิ – ‘เอวํ มหิทฺธิโก พโก พฺรหฺมา, เอวํ มหานุภาโว พโก พฺรหฺมา, เอวํ มเหสกฺโข พโก พฺรหฺมา’ติ?

‘‘ยาวตา จนฺทิมสูริยา, ปริหรนฺติ ทิสา ภนฺติ วิโรจนา;
ตาว สหสฺสธา โลโก, เอตฺถ เต วตฺตเต [วตฺตตี (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] วโสฯ

‘‘ปโรปรญฺจ [ปโรวรญฺจ (สี. ปี.)] ชานาสิ, อโถ ราควิราคินํ;
อิตฺถภาวญฺญถาภาวํ, สตฺตานํ อาคตึ คติ’’นฺติฯ

‘‘เอวํ โข เต อหํ, พฺรเหฺม, คติญฺจ ปชานามิ ชุติญฺจ ปชานามิ – ‘เอวํ มหิทฺธิโก พโก พฺรหฺมา, เอวํ มหานุภาโว พโก พฺรหฺมา, เอวํ มเหสกฺโข พโก พฺรหฺมา’ติฯ

๕๐๔. ‘‘อตฺถิ โข, พฺรเหฺม, อญฺโญ กาโย, ตํ ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ; ตมหํ ชานามิ ปสฺสามิฯ อตฺถิ โข, พฺรเหฺม, อาภสฺสรา นาม กาโย ยโต ตฺวํ จุโต อิธูปปนฺโนฯ ตสฺส เต อติจิรนิวาเสน สา สติ ปมุฏฺฐา, เตน ตํ ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ; ตมหํ ชานามิ ปสฺสามิฯ เอวมฺปิ โข อหํ, พฺรเหฺม, เนว เต สมสโม อภิญฺญาย, กุโต นีเจยฺยํ? อถ โข อหเมว ตยา ภิโยฺยฯ อตฺถิ โข, พฺรเหฺม, สุภกิโณฺห นาม กาโย, เวหปฺผโล นาม กาโย, อภิภู นาม กาโย, ตํ ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ; ตมหํ ชานามิ ปสฺสามิฯ เอวมฺปิ โข อหํ, พฺรเหฺม, เนว เต สมสโม อภิญฺญาย, กุโต นีเจยฺยํ? อถ โข อหเมว ตยา ภิโยฺยฯ ปถวึ โข อหํ, พฺรเหฺม, ปถวิโต อภิญฺญาย ยาวตา ปถวิยา ปถวตฺเตน อนนุภูตํ ตทภิญฺญาย ปถวึ นาปโหสึ, ปถวิยา นาปโหสึ, ปถวิโต นาปโหสึ, ปถวึ เมติ นาปโหสึ, ปถวึ นาภิวทึฯ เอวมฺปิ โข อหํ, พฺรเหฺม, เนว เต สมสโม อภิญฺญาย, กุโต นีเจยฺยํ? อถ โข อหเมว ตยา ภิโยฺยฯ อาปํ โข อหํ, พฺรเหฺม…เป.… เตชํ โข อหํ, พฺรเหฺม…เป.… วายํ โข อหํ, พฺรเหฺม…เป.… ภูเต โข อหํ, พฺรเหฺม…เป.… เทเว โข อหํ, พฺรเหฺม…เป.… ปชาปตึ โข อหํ, พฺรเหฺม…เป.… พฺรหฺมํ โข อหํ, พฺรเหฺม…เป.… อาภสฺสเร โข อหํ, พฺรเหฺม…เป.… สุภกิเณฺห โข อหํ, พฺรเหฺม… …เป.… เวหปฺผเล โข อหํ, พฺรเหฺม…เป.… อภิภุํ โข อหํ, พฺรเหฺม…เป.… สพฺพํ โข อหํ, พฺรเหฺม, สพฺพโต อภิญฺญาย ยาวตา สพฺพสฺส สพฺพตฺเตน อนนุภูตํ ตทภิญฺญาย สพฺพํ นาปโหสึ สพฺพสฺมึ นาปโหสึ สพฺพโต นาปโหสึ สพฺพํ เมติ นาปโหสึ, สพฺพํ นาภิวทึฯ เอวมฺปิ โข อหํ, พฺรเหฺม, เนว เต สมสโม อภิญฺญาย, กุโต นีเจยฺยํ? อถ โข อหเมว ตยา ภิโยฺย’’ติฯ

‘‘สเจ โข, มาริส, สพฺพสฺส สพฺพตฺเตน อนนุภูตํ, ตทภิญฺญาย มา เหว เต ริตฺตกเมว อโหสิ, ตุจฺฉกเมว อโหสี’’ติ ฯ

‘‘‘วิญฺญาณํ อนิทสฺสนํ อนนฺตํ สพฺพโต ปภํ’, ตํ ปถวิยา ปถวตฺเตน อนนุภูตํ, อาปสฺส อาปตฺเตน อนนุภูตํ, เตชสฺส เตชตฺเตน อนนุภูตํ, วายสฺส วายตฺเตน อนนุภูตํ, ภูตานํ ภูตตฺเตน อนนุภูตํ, เทวานํ เทวตฺเตน อนนุภูตํ, ปชาปติสฺส ปชาปติตฺเตน อนนุภูตํ, พฺรหฺมานํ พฺรหฺมตฺเตน อนนุภูตํ, อาภสฺสรานํ อาภสฺสรตฺเตน อนนุภูตํ, สุภกิณฺหานํ สุภกิณฺหตฺเตน อนนุภูตํ, เวหปฺผลานํ เวหปฺผลตฺต อนนุภูตํ, อภิภุสฺส อภิภุตฺเตน อนนุภูตํ, สพฺพสฺส สพฺพตฺเตน อนนุภูตํ’’ฯ

‘‘หนฺท จรหิ [หนฺท จ หิ (สี. ปี.)] เต, มาริส, ปสฺส อนฺตรธายามี’’ติฯ ‘หนฺท จรหิ เม ตฺวํ, พฺรเหฺม, อนฺตรธายสฺสุ, สเจ วิสหสี’ติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พโก พฺรหฺมา ‘อนฺตรธายิสฺสามิ สมณสฺส โคตมสฺส, อนฺตรธายิสฺสามิ สมณสฺส โคตมสฺสา’ติ เนวสฺสุ เม สกฺโกติ อนฺตรธายิตุํฯ

‘‘เอวํ วุตฺเต, อหํ, ภิกฺขเว, พกํ พฺรหฺมานํ เอตทโวจํ – ‘หนฺท จรหิ เต พฺรเหฺม อนฺตรธายามี’ติฯ ‘หนฺท จรหิ เม ตฺวํ, มาริส, อนฺตรธายสฺสุ สเจ วิสหสี’ติฯ อถ โข อหํ, ภิกฺขเว, ตถารูปํ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาสึ – ‘เอตฺตาวตา พฺรหฺมา จ พฺรหฺมปริสา จ พฺรหฺมปาริสชฺชา จ สทฺทญฺจ เม โสสฺสนฺติ [สทฺทเมว สุยฺยนฺติ (ก.)], น จ มํ ทกฺขนฺตี’ติฯ อนฺตรหิโต อิมํ คาถํ อภาสึ –

‘‘ภเววาหํ ภยํ ทิสฺวา, ภวญฺจ วิภเวสินํ;
ภวํ นาภิวทึ กิญฺจิ, นนฺทิญฺจ น อุปาทิยิ’’นฺติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมา จ พฺรหฺมปริสา จ พฺรหฺมปาริสชฺชา จ อจฺฉริยพฺภุตจิตฺตชาตา อเหสุํ – ‘อจฺฉริยํ วต โภ, อพฺภุตํ วต โภ! สมณสฺส โคตมสฺส มหิทฺธิกตา มหานุภาวตา, น จ วต โน อิโต ปุเพฺพ ทิโฏฺฐ วา, สุโต วา, อโญฺญ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวํ มหิทฺธิโก เอวํ มหานุภาโว ยถายํ สมโณ โคตโม สกฺยปุโตฺต สกฺยกุลา ปพฺพชิโตฯ ภวรามาย วต, โภ, ปชาย ภวรตาย ภวสมฺมุทิตาย สมูลํ ภวํ อุทพฺพหี’ติฯ

๕๐๕. ‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, มาโร ปาปิมา อญฺญตรํ พฺรหฺมปาริสชฺชํ อนฺวาวิสิตฺวา มํ เอตทโวจ – ‘สเจ โข ตฺวํ, มาริส, เอวํ ปชานาสิ, สเจ ตฺวํ เอวํ อนุพุโทฺธ, มา สาวเก อุปเนสิ, มา ปพฺพชิเต; มา สาวกานํ ธมฺมํ เทเสสิ, มา ปพฺพชิตานํ; มา สาวเกสุ เคธิมกาสิ, มา ปพฺพชิเตสุฯ อเหสุํ โข, ภิกฺขุ, ตยา ปุเพฺพ สมณพฺราหฺมณา โลกสฺมิํ อรหโนฺต สมฺมาสมฺพุทฺธา ปฏิชานมานา ฯ เต สาวเก อุปเนสุํ ปพฺพชิเต, สาวกานํ ธมฺมํ เทเสสุํ ปพฺพชิตานํ, สาวเกสุ เคธิมกํสุ ปพฺพชิเตสุ, เต สาวเก อุปเนตฺวา ปพฺพชิเต, สาวกานํ ธมฺมํ เทเสตฺวา ปพฺพชิตานํ, สาวเกสุ เคธิตจิตฺตา ปพฺพชิเตสุ, กายสฺส เภทา ปาณุปเจฺฉทา หีเน กาเย ปติฎฺฐิตาฯ อเหสุํ เย ปน, ภิกฺขุ, ตยา ปุเพฺพ สมณพฺราหฺมณา โลกสฺมิํ อรหโนฺต สมฺมาสมฺพุทฺธา ปฏิชานมานาฯ เต น สาวเก อุปเนสุํ น ปพฺพชิเต, น สาวกานํ ธมฺมํ เทเสสุํ น ปพฺพชิตานํ, น สาวเกสุ เคธิมกํสุ น ปพฺพชิเตสุ, เต น สาวเก อุปเนตฺวา น ปพฺพชิเต, น สาวกานํ ธมฺมํ เทเสตฺวา น ปพฺพชิตานํ, น สาวเกสุ เคธิตจิตฺตา น ปพฺพชิเตสุ, กายสฺส เภทา ปาณุปเจฺฉทา ปณีเต กาเย ปติฎฺฐิตาฯ ตํ ตาหํ, ภิกฺขุ, เอวํ วทามิ – อิงฺฆ ตฺวํ, มาริส, อโปฺปสฺสุโกฺก ทิฎฺฐธมฺมสุขวิหารมนุยุโตฺต วิหรสฺสุ, อนกฺขาตํ กุสลญฺหิ, มาริส, มา ปรํ โอวทาหี’ติฯ

‘‘เอวํ วุเตฺต, อหํ, ภิกฺขเว, มารํ ปาปิมนฺตํ เอตทโวจํ – ‘ชานามิ โข ตาหํ, ปาปิม, มา ตฺวํ มญฺญิโตฺถ – น มํ ชานาตี’ติฯ มาโร ตฺวมสิ, ปาปิมฯ น มํ ตฺวํ, ปาปิม, หิตานุกมฺปี เอวํ วเทสิ; อหิตานุกมฺปี มํ ตฺวํ, ปาปิม, เอวํ วเทสิฯ ตุยฺหญฺหิ, ปาปิม, เอวํ โหติ – ‘เยสํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสสฺสติ, เต เม วิสยํ อุปาติวตฺติสฺสนฺตี’ติฯ อสมฺมาสมฺพุทฺธาว ปน เต , ปาปิม, สมานา สมฺมาสมฺพุทฺธามฺหาติ ปฏิชานิํสุฯ อหํ โข ปน, ปาปิม, สมฺมาสมฺพุโทฺธว สมาโน สมฺมาสมฺพุโทฺธมฺหีติ ปฏิชานามิฯ เทเสโนฺตปิ หิ, ปาปิม, ตถาคโต สาวกานํ ธมฺมํ ตาทิโสว อเทเสโนฺตปิ หิ, ปาปิม, ตถาคโต สาวกานํ ธมฺมํ ตาทิโสวฯ อุปเนโนฺตปิ หิ, ปาปิม, ตถาคโต สาวเก ตาทิโสว, อนุปเนโนฺตปิ หิ, ปาปิม, ตถาคโต สาวเก ตาทิโสวฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถาคตสฺส, ปาปิม, เย อาสวา สํกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายติํ ชาติชรามรณิยา – เต ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายติํ อนุปฺปาทธมฺมาฯ เสยฺยถาปิ, ปาปิม,

ตาโล มตฺถกจฺฉิโนฺน อภพฺพ ปุน วิรูฬฺหิยา; เอวเมว โข, ปาปิม, ตถาคตสฺส เย อาสวา สํกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยา – เต ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาติฯ

‘‘อิติ หิทํ มารสฺส จ อนาลปนตาย พฺรหฺมุโน จ อภินิมนฺตนตาย, ตสฺมา อิมสฺส เวยฺยากรณสฺส พฺรหฺมนิมนฺตนิกํเตว อธิวจน’’นฺติฯ

พฺรหฺมนิมนฺตนิกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ นวมํฯ

๑๐. มารตชฺชนียสุตฺตํ

๕๐๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภคฺเคสุ วิหรติ สุสุมารคิเร เภสกฬาวเน มิคทาเยฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน อพฺโภกาเส จงฺกมติฯ เตน โข ปน สมเยน มาโร ปาปิมา อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส กุจฺฉิคโต โหติ โกฏฺฐมนุปวิฏฺโฐฯ อถ โข อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส เอตทโหสิ – ‘‘กึ นุ โข เม กุจฺฉิ ครุคโร วิย [ครุ ครุ วิย (สี. ปี. ฎีกายํ ปาฐนฺตรํ)]? มาสาจิตํ มเญฺญ’’ติฯ อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน จงฺกมา โอโรหิตฺวา วิหารํ ปวิสิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิฯ นิสชฺช โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ปจฺจตฺตํ โยนิโส มนสากาสิฯ อทฺทสา โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน มารํ ปาปิมนฺตํ กุจฺฉิคตํ โกฏฺฐมนุปวิฏฺฐํฯ ทิสฺวาน มารํ ปาปิมนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘นิกฺขม, ปาปิม; นิกฺขม, ปาปิม! มา ตถาคตํ วิเหเสสิ, มา ตถาคตสาวกํฯ มา เต อโหสิ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายา’’ติฯ อถ โข มารสฺส ปาปิมโต เอตทโหสิ – ‘‘อชานเมว โข มํ อยํ สมโณ อปสฺสํ เอวมาห – ‘นิกฺขม, ปาปิม; นิกฺขม, ปาปิม! มา ตถาคตํ วิเหเสสิ, มา ตถาคตสาวกํฯ มา เต อโหสิ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายา’ติฯ โยปิสฺส โส สตฺถา โสปิ มํ เนว ขิปฺปํ ชาเนยฺย, กุโต ปน [กุโต จ ปน (สฺยา.)] มํ อยํ สาวโก ชานิสฺสตี’’ติ? อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน มารํ ปาปิมนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘เอวมฺปิ โข ตาหํ, ปาปิม, ชานามิ, มา ตฺวํ มญฺญิตฺถ – ‘น มํ ชานาตี’ติฯ มาโร ตฺวมสิ, ปาปิม; ตุยฺหญฺหิ, ปาปิม, เอวํ โหติ – ‘อชานเมว โข มํ อยํ สมโณ อปสฺสํ เอวมาห – นิกฺขม, ปาปิม; นิกฺขม, ปาปิม! มา ตถาคตํ วิเหเสสิ, มา ตถาคตสาวกํฯ มา เต อโหสิ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติฯ โยปิสฺส โส สตฺถา โสปิ มํ เนว ขิปฺปํ ชาเนยฺย, กุโต ปน มํ อยํ สาวโก ชานิสฺสตี’’’ติ?

อถ โข มารสฺส ปาปิมโต เอตทโหสิ – ‘‘ชานเม โข มํ อยํ สมโณ ปสฺสํ เอวมาห – ‘นิกฺขม, ปาปิม; นิกฺขม, ปาปิม! มา ตถาคตํ วิเหเสสิ, มา ตถาคตสาวกํฯ มา เต อโหสิ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายา’’’ติฯ อถ โข มาโร ปาปิมา อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส มุขโต อุคฺคนฺตฺวา ปจฺจคฺคเฬ อฏฺฐาสิฯ

๕๐๗. อทฺทสา โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน มารํ ปาปิมนฺตํ ปจฺจคฺคเฬ ฐิตํ; ทิสฺวาน มารํ ปาปิมนฺตํ เอตทโวจ – ‘เอตฺถาปิ โข ตาหํ, ปาปิม, ปสฺสามิ; มา ตฺวํ มญฺญิตฺถ ‘‘น มํ ปสฺสตี’’ติฯ เอโส ตฺวํ, ปาปิม, ปจฺจคฺคเฬ ฐิโตฯ ภูตปุพฺพาหํ, ปาปิม, ทูสี นาม มาโร อโหสึ, ตสฺส เม กาฬี นาม ภคินีฯ ตสฺสา ตฺวํ ปุตฺโตฯ โส เม ตฺวํ ภาคิเนยฺโย อโหสิฯ เตน โข ปน, ปาปิม, สมเยน กกุสนฺโธ ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ โลเก อุปฺปนฺโน โหติฯ กกุสนฺธสฺส โข ปน, ปาปิม, ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส วิธุรสญฺชีวํ นาม สาวกยุคํ อโหสิ อคฺคํ ภทฺทยุคํฯ ยาวตา โข ปน, ปาปิม, กกุสนฺธสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สาวกาฯ เตสุ น จ โกจิ อายสฺมตา วิธุเรน สมสโม โหติ ยทิทํ ธมฺมเทสนายฯ อิมินา โข เอวํ [เอตํ (สี. สฺยา. ปี.)],

ปาปิม, ปริยาเยน อายสฺมโต วิธุรสฺส วิธุโรเตว [วิธุรสฺส วิธุโร วิธุโรเตฺวว (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] สมญฺญา อุทปาทิฯ

“อายสฺมา ปน, ปาปิม, สญฺชีโว อรญฺญคโตปิ รุกฺขมูลคโตปิ สุญฺญาคารคโตปิ อปฺปกสิเรเนว สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชติฯ ภูตปุพฺพํ, ปาปิม, อายสฺมา สญฺชีโว อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน นิสิโนฺน โหติฯ อทฺทสํสุ โข, ปาปิม, โคปาลกา ปสุปาลกา กสฺสกา ปถาวิโน อายสฺมนฺตํ สญฺชีวํ อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนํ นิสินฺนํ; ทิสฺวาน เตสํ เอตทโหสิ – ‘อจฺฉริยํ วต, โภ, อพฺภุตํ วต, โภ! อยํ สมโณ นิสินฺนโกว กาลงฺกโต! หนฺท นํ ทหามา’ติฯ อถ โข เต, ปาปิม, โคปาลกา ปสุปาลกา กสฺสกา ปถาวิโน ติณญฺจ กฏฺฐญฺจ โคมยญฺจ สํกฑฺฒิตฺวา อายสฺมโต สญฺชีวสฺส กาเย อุปจินิตฺวา อคฺคึ ทตฺวา ปกฺกมึสุฯ อถ โข, ปาปิม, อายสฺมา สญฺชีโว ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ตาย สมาปตฺติยา วุฏฺฐหิตฺวา จีวรานิ ปโปฺผเฏตฺวา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อทฺทสํสุ โข เต, ปาปิม, โคปาลกา ปสุปาลกา กสฺสกา ปถาวิโน อายสฺมนฺตํ สญฺชีวํ ปิณฺฑาย จรนฺตํ; ทิสฺวาน เนสํ เอตทโหสิ – ‘อจฺฉริยํ วต, โภ, อพฺภุตํ วต, โภ! อยํ สมโณ นิสินฺนโกว กาลงฺกโต, สฺวายํ ปฏิสญฺชีวิโต’ติ ฯ อิมินา โข เอวํ, ปาปิม, ปริยาเยน อายสฺมโต สญฺชีวสฺส สญฺชีโวเตว [สญฺชีโว สญฺชีโวเตฺวว (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] สมญฺญา อุทปาทิฯ

๕๐๘. “อถ โข, ปาปิม, ทูสิสฺส มารสฺส เอตทโหสิ – ‘อิเมสํ โข อหํ ภิกฺขูนํ สีลวนฺตานํ กลฺยาณธมฺมานํ เนว ชานามิ อาคตึ วา คตึ วาฯ ยํนูนาหํ พฺราหฺมณคหปติเก อนฺวาวิเสยฺยํ – เอถ, ตุเมฺห ภิกฺขู สีลวเนฺต กลฺยาณธเมฺม อโกฺกสถ ปริภาสถ โรเสถ วิเหเสถฯ อเปฺปว นาม ตุเมฺหหิ อโกฺกสิยมานานํ ปริภาสิยมานานํ โรสิยมานานํ วิเหสิยมานานํ สิยา จิตฺตสฺส อญฺญถตฺตํ, ยถา ตํ ทูสี มาโร ลเภถ โอตาร’นฺติฯ อถ โข เต, ปาปิม, ทูสี มาโร พฺราหฺมณคหปติเก อนฺวาวิสิ – ‘เอถ, ตุเมฺห ภิกฺขู สีลวเนฺต กลฺยาณธเมฺม อโกฺกสถ ปริภาสถ โรเสถ วิเหเสถฯ อเปฺปว นาม ตุเมฺหหิ อโกฺกสิยมานานํ ปริภาสิยมานานํ โรสิยมานานํ วิเหสิยมานานํ สิยา จิตฺตสฺส อญฺญถตฺตํ, ยถา ตํ ทูสี มาโร ลเภถ โอตาร’นฺติฯ

“อถ โข เต, ปาปิม, พฺราหฺมณคหปติกา อนฺวาวิสิฏฺฐา ทูสินา มาเรน ภิกฺขู สีลวเนฺต กลฺยาณธเมฺม อโกฺกสนฺติ ปริภาสนฺติ โรเสนฺติ วิเหเสนฺติ – ‘อิเม ปน มุณฺฑกา สมณกา อิพฺภา กิณฺหา [กณฺหา (สฺยา. กํ. ก.)] พนฺธุปาทาปจฺจา “ฌายิโนสฺมา ฌายิโนสฺมา”ติ ปตฺตกฺขนฺธา อโธมุขา มธุรกชาตา ฌายนฺติ ปชฺฌายนฺติ นิชฺฌายนฺติ อปชฺฌายนฺติฯ เสยฺยถาปิ นาม อุลูโก รุกฺขสาขายํ มูสิกํ มคฺคยมาโน ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายติ; เอวเมวิเม มุณฺฑกา สมณกา อิพฺภา กิณฺหา พนฺธุปาทาปจฺจา “ฌายิโนสฺมา ฌายิโนสฺมา”ติ ปตฺตกฺขนฺธา อโธมุขา มธุรกชาตา ฌายนฺติ ปชฺฌายนฺติ นิชฺฌายนฺติ อปชฺฌายนฺติฯ เสยฺยถาปิ นาม โกตฺถุ นทีตีเร มเจฺฉ มคฺคยมาโน ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายติ; เอวเมวิเม มุณฺฑกา สมณกา อิพฺภา กิณฺหา พนฺธุปาทาปจฺจา “ฌายิโนสฺมา ฌายิโนสฺมา”ติ ปตฺตกฺขนฺธา อโธมุขา มธุรกชาตา ฌายนฺติ ปชฺฌายนฺติ นิชฺฌายนฺติ อปชฺฌายนฺติฯ เสยฺยถาปิ นาม พิฬาโร สนฺธิสมลสงฺกฏีเร มูสิกํ มคฺคยมาโน ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายติ; เอวเมวิเม มุณฺฑกา สมณกา อิพฺภา กิณฺหา พนฺธุปาทาปจฺจา “ฌายิโนสฺมา ฌายิโนสฺมา”ติ ปตฺตกฺขนฺธา อโธมุขา มธุรกชาตา ฌายนฺติ ปชฺฌายนฺติ นิชฺฌายนฺติ อปชฺฌายนฺติฯ เสยฺยถาปิ นาม คทฺรโภ วหจฺฉิโนฺน สนฺธิสมลสงฺกฏีเร ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายติ, เอวเมวิเม มุณฺฑกา สมณกา อิพฺภา กิณฺหา พนฺธุปาทาปจฺจา “ฌายิโนสฺมา ฌายิโนสฺมา”ติ ปตฺตกฺขนฺธา อโธมุขา มธุรกชาตา ฌายนฺติ ปชฺฌายนฺติ นิชฺฌายนฺติ อปชฺฌายนฺตี”ติฯ

‘‘เย โข ปน, ปาปิม, เตน สมเยน มนุสฺสา กาลงฺกโรนฺติ เยภุเยฺยน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติฯ

๕๐๙. ‘‘อถ โข, ปาปิม, กกุสนฺโธ ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘อนฺวาวิฏฺฐา โข, ภิกฺขเว, พฺราหฺมณคหปติกา ทูสินา มาเรน – เอถ, ตุเมฺห ภิกฺขู สีลวเนฺต กลฺยาณธเมฺม อโกฺกสถ ปริภาสถ โรเสถ วิเหเสถ, อเปฺปว นาม ตุเมฺหหิ อโกฺกสิยมานานํ ปริภาสิยมานานํ โรสิยมานานํ วิเหสิยมานานํ สิยา จิตฺตสฺส อญฺญถตฺตํ, ยถา ตํ ทูสี มาโร ลเภถ โอตาร’นฺติฯ เอถ, ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรถ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพเชฺฌน ผริตฺวา วิหรถฯ กรุณาสหคเตน เจตสา…เป…. มุทิตาสหคเตน เจตสา…เป…. อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรถ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพเชฺฌน ผริตฺวา วิหรถา’ติฯ

‘‘อถ โข เต, ปาปิม, ภิกฺขู กกุสเนฺธน ภควตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน เอวํ โอวทิยมานา เอวํ อนุสาสิยมานา อรญฺญคตาปิ รุกฺขมูลคตาปิ สุญฺญาคารคตาปิ เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรึสุ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพเชฺฌน ผริตฺวา วิหรึสุฯ กรุณาสหคเตน เจตสา…เป…. มุทิตาสหคเตน เจตสา…เป…. อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรึสุ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพเชฺฌน ผริตฺวา วิหรึสุ ฯ

๕๑๐. ‘‘อถ โข, ปาปิม, ทูสิสฺส มารสฺส เอตทโหสิ – ‘เอวมฺปิ โข อหํ กโรโนฺต อิเมสํ ภิกฺขูนํ สีลวนฺตานํ กลฺยาณธมฺมานํ เนว ชานามิ อาคตึ วา คตึ วา, ยํนูนาหํ พฺราหฺมณคหปติเก อนฺวาวิเสยฺยํ – เอถ, ตุเมฺห ภิกฺขู สีลวเนฺต กลฺยาณธเมฺม สกฺกโรถ ครุํ กโรถ มาเนถ ปูเชถ , อเปฺปว นาม ตุเมฺหหิ สกฺกริยมานานํ ครุกริยมานานํ มานิยมานานํ ปูชิยมานานํ สิยา จิตฺตสฺส อญฺญถตฺตํ, ยถา ตํ ทูสี มาโร ลเภถ โอตาร’นฺติ ฯ อถ โข เต, ปาปิม, ทูสี มาโร พฺราหฺมณคหปติเก อนฺวาวิสิ – ‘เอถ, ตุเมฺห ภิกฺขู สีลวเนฺต กลฺยาณธเมฺม สกฺกโรถ ครุํ กโรถ มาเนถ ปูเชถ, อเปฺปว นาม ตุเมฺหหิ สกฺกริยมานานํ ครุกริยมานานํ มานิยมานานํ ปูชิยมานานํ สิยา จิตฺตสฺส อญฺญถตฺตํ, ยถา ตํ ทูสี มาโร ลเภถ โอตาร’นฺติฯ อถ โข เต, ปาปิม, พฺราหฺมณคหปติกา อนฺวาวิฏฺฐา ทูสินา มาเรน ภิกฺขู สีลวเนฺต กลฺยาณธเมฺม สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติฯ

‘‘เย โข ปน, ปาปิม, เตน สมเยน มนุสฺสา กาลงฺกโรนฺติ เยภุเยฺยน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ

๕๑๑. ‘‘อถ โข, ปาปิม, กกุสนฺโธ ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘อนฺวาวิฏฺฐา โข, ภิกฺขเว, พฺราหฺมณคหปติกา ทูสินา มาเรน – เอถ, ตุเมฺห ภิกฺขู สีลวเนฺต กลฺยาณธเมฺม สกฺกโรถ ครุํ กโรถ มาเนถ ปูเชถ, อเปฺปว นาม ตุเมฺหหิ สกฺกริยมานานํ ครุกริยมานานํ มานิยมานานํ ปูชิยมานานํ สิยา จิตฺตสฺส อญฺญถตฺตํ, ยถา ตํ ทูสี มาโร ลเภถ โอตารนฺติฯ

เอถ, ตุเมฺห, ภิกฺขเว, อสุภานุปสฺสิโน กาเย วิหรถ, อาหาเร ปฏิกูลสญฺญิโน, สพฺพโลเก อนภิรติสญฺญิโน [อนภิรตสญฺญีโน (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], สพฺพสงฺขาเรสุ อนิจฺจานุปสฺสิโน’ติฯ

“อถ โข เต, ปาปิม, ภิกฺขู กกุสเนฺธน ภควตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน เอวํ โอวทิยมานา เอวํ อนุสาสิยมานา อรญฺญคตาปิ รุกฺขมูลคตาปิ สุญฺญาคารคตาปิ อสุภานุปสฺสิโน กาเย วิหรึสุ, อาหาเร ปฏิกูลสญฺญิโน, สพฺพโลเก อนภิรติสญฺญิโน, สพฺพสงฺขาเรสุ อนิจฺจานุปสฺสิโนฯ

๕๑๒. “อถ โข, ปาปิม, กกุสโนฺธ ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อายสฺมตา วิธุเรน ปจฺฉาสมเณน คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อถ โข, ปาปิม, ทูสี มาโร อญฺญตรํ กุมารกํ [กุมารํ (สี. ปี.)] อนฺวาวิสิตฺวา สกฺขรํ คเหตฺวา อายสฺมโต วิธุรสฺส สีเส ปหารมทาสิ; สีสํ โวภินฺทิ [สีสํ เต ภินฺทิสฺสามีติ (ก.)]ฯ อถ โข, ปาปิม, อายสฺมา วิธุโร ภิเนฺนน สีเสน โลหิเตน คฬเนฺตน กกุสนฺธํเยว ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ปิฎฺฐิโต ปิฎฺฐิโต อนุพนฺธิฯ อถ โข , ปาปิม, กกุสโนฺธ ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ นาคาปโลกิตํ อปโลเกสิ – ‘น วายํ ทูสี มาโร มตฺตมญฺญาสี’ติฯ สหาปโลกนาย จ ปน, ปาปิม, ทูสี มาโร ตมฺหา จ ฐานา จวิ มหานิรยญฺจ อุปปชฺชิฯ

“ตสฺส โข ปน, ปาปิม, มหานิรยสฺส ตโย นามเธยฺยา โหนฺติ – ฉผสฺสายตนิโก อิติปิ, สงฺกุสมาหโต อิติปิ, ปจฺจตฺตเวทนิโย อิติปิฯ อถ โข มํ, ปาปิม, นิรยปาลา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุํ – ยทา โข เต [ยโต เต (ก.)], มาริส, สงฺกุนา สงฺกุ หทเย สมาคเจฺฉยฺยฯ อถ นํ ตฺวํ ชาเนยฺยาสิ – ‘วสฺสสหสฺสํ เม นิรเย ปจฺจมานสฺสา’ติฯ โส โข อหํ, ปาปิม, พหูนิ วสฺสานิ พหูนิ วสฺสสตานิ พหูนิ วสฺสสหสฺสานิ ตสฺมิํ มหานิรเย อปจฺจิํฯ ทสวสฺสสหสฺสานิ ตเสฺสว มหานิรยสฺส อุสฺสเท อปจฺจิํ วุฎฺฐานิมํ นาม เวทนํ เวทิยมาโนฯ ตสฺส มยฺหํ, ปาปิม, เอวรูโป กาโย โหติ, เสยฺยถาปิ มนุสฺสสฺสฯ เอวรูปํ สีสํ โหติ, เสยฺยถาปิ มจฺฉสฺสฯ

๕๑๓. “กีทิโส นิรโย อาสิ, ยตฺถ ทูสี อปจฺจถ;
วิธุรํ สาวกมาสชฺช, กกุสนฺธญฺจ พฺราหฺมณํฯ

“สตํ อาสิ อโยสงฺกู, สเพฺพ ปจฺจตฺตเวทนา;
อีทิโส นิรโย อาสิ, ยตฺถ ทูสี อปจฺจถ;
วิธุรํ สาวกมาสชฺช, กกุสนฺธญฺจ พฺราหฺมณํฯ

“โย เอตมภิชานาติ, ภิกฺขุ พุทฺธสฺส สาวโก;
ตาทิสํ ภิกฺขุมาสชฺช, กณฺห ทุกฺขํ นิคจฺฉสิฯ

“มเชฺฌ สรสฺส ติฎฺฐนฺติ, วิมานา กปฺปฏฺฐายิโน;
เวฬุริยวณฺณา รุจิรา, อจฺจิมโนฺต ปภสฺสรา;
อจฺฉรา ตตฺถ นจฺจนฺติ, ปุถุ นานตฺตวณฺณิโยฯ

“โย เอตมภิชานาติ, ภิกฺขุ พุทฺธสฺส สาวโก;
ตาทิสํ ภิกฺขุมาสชฺช, กณฺห ทุกฺขํ นิคจฺฉสิฯ

“โย เว พุเทฺธน โจทิโต, ภิกฺขุ สงฺฆสฺส เปกฺขโต;
มิคารมาตุปาสาทํ, ปาทงฺคุเฎฺฐน กมฺปยิฯ

‘‘โย เอตมภิชานาติ, ภิกฺขุ พุทฺธสฺส สาวโก;
ตาทิสํ ภิกฺขุมาสชฺช, กณฺห ทุกฺขํ นิคจฺฉสิฯ

‘‘โย เวชยนฺตํ ปาสาทํ, ปาทงฺคุเฏฺฐน กมฺปยิ;
อิทฺธิพเลนุปตฺถโทฺธ, สํเวเชสิ จ เทวตาฯ

‘‘โย เอตมภิชานาติ, ภิกฺขุ พุทฺธสฺส สาวโก;
ตาทิสํ ภิกฺขุมาสชฺช, กณฺห ทุกฺขํ นิคจฺฉสิฯ

‘‘โย เวชยนฺตปาสาเท, สกฺกํ โส ปริปุจฺฉติ;
อปิ วาสว ชานาสิ, ตณฺหากฺขยวิมุตฺติโย;
ตสฺส สโกฺก วิยากาสิ, ปญฺหํ ปุโฎฺฐ ยถาตถํฯ

‘‘โย เอตมภิชานาติ, ภิกฺขุ พุทฺธสฺส สาวโก;
ตาทิสํ ภิกฺขุมาสชฺช, กณฺห ทุกฺขํ นิคจฺฉสิฯ

‘‘โย พฺรหฺมํ ปริปุจฺฉติ, สุธมฺมายาภิโต สภํ;
อชฺชาปิ ตฺยาวุโส ทิฎฺฐิ, ยา เต ทิฎฺฐิ ปุเร อหุ;
ปสฺสสิ วีติวตฺตนฺตํ, พฺรหฺมโลเก ปภสฺสรํฯ

‘‘ตสฺส พฺรหฺมา วิยากาสิ, อนุปุพฺพํ ยถาตถํ;
น เม มาริส สา ทิฎฺฐิ, ยา เม ทิฎฺฐิ ปุเร อหุฯ

‘‘ปสฺสามิ วีติวตฺตนฺตํ, พฺรหฺมโลเก ปภสฺสรํ;
โสหํ อชฺช กถํ วชฺชํ, อหํ นิโจฺจมฺหิ สสฺสโตฯ

‘‘โย เอตมภิชานาติ, ภิกฺขุ พุทฺธสฺส สาวโก;
ตาทิสํ ภิกฺขุมาสชฺช, กณฺห ทุกฺขํ นิคจฺฉสิฯ

‘‘โย มหาเมรุโน กูฎํ, วิโมเกฺขน อผสฺสยิ;
วนํ ปุพฺพวิเทหานํ, เย จ ภูมิสยา นราฯ

‘‘โย เอตมภิชานาติ, ภิกฺขุ พุทฺธสฺส สาวโก;
ตาทิสํ ภิกฺขุมาสชฺช, กณฺห ทุกฺขํ นิคจฺฉสิฯ

‘‘น เว อคฺคิ เจตยติ [เวฐยติ (สี.)], ‘อหํ พาลํ ฑหามี’ติ;
พาโล จ ชลิตํ อคฺคิํ, อาสชฺช นํ ส ฑยฺหติฯ

‘‘เอวเมว ตุวํ มาร, อาสชฺช นํ ตถาคตํ;
สยํ ฑหิสฺสสิ อตฺตานํ, พาโล อคฺคิํว สํผุสํฯ

‘‘อปุญฺญํ ปสวี มาโร, อาสชฺช นํ ตถาคตํ;
กินฺนุ มญฺญสิ ปาปิม, น เม ปาปํ วิปจฺจติฯ

‘‘กโรโต จียติ ปาปํ, จิรรตฺตาย อนฺตก;

มาร นิพฺพินฺท พุทฺธมฺหา, อาสํ มากาสิ ภิกฺขุสุฯ

‘‘อิติ มารํ อตเชฺชสิ, ภิกฺขุ เภสกฬาวเน;
ตโต โส ทุมฺมโน ยกฺโข, นตเตฺถวนฺตรธายถา’’ติฯ

มารตชฺชนียสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทสมํฯ

จูฬยมกวโคฺค นิฏฺฐิโต ปญฺจโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

สาเลยฺย เวรญฺชทฺเว จ ตุฏฺฐิ, จูฬมหาธมฺมสมาทานญฺจ;
วีมํสกา โกสมฺพิ จ พฺราหฺมโณ, ทูสี จ มาโร ทสโม จ วโคฺคฯ

สาเลยฺยวโคฺค นิฏฺฐิโต ปญฺจโมฯ

อิทํ วคฺคานมุทฺทานํ –

มูลปริยาโย เจว, สีหนาโท จ อุตฺตโม;
กกโจ เจว โคสิโงฺค, สาเลโยฺย จ อิเม ปญฺจฯ

มูลปณฺณาสกํ สมตฺตํฯ